

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

Milli Güvenlik Konseyi ve
Danışma Meclisi
(1980 - 1983)

I. CİLT

Prof. Dr. Yusuf SARINAY

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

Milli Güvenlik Konseyi ve
Danışma Meclisi
(1980 - 1983)

I. CİLT

Prof. Dr. Yusuf SARINAY

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN Takım: 978-605-4700-65-3 (Tk. No.)
ISBN Cilt: 978-605-4700-66-0 (1. CİLT)

ÖNSÖZ

Parlamentolar, ülkelerin siyasi tarihlerinin oluştuğu demokratik merkezî kurumlardır. Şüphesiz her ülkenin siyasi tarihi ve parlamento geçmişi aynı zamanda, ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin panoramik görünümleridir. Bu bakımdan, Türk Parlamento Tarihi, yaşanan tecrübelerle ayrı bir önem taşır.

1876'da Kanun-ı Esasi'nin kabulünden sonra (1877) kurulan iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyân) Meclis-i Umumi, ilk anayasalı ve demokratik nitelikli parlamento hayatına geçiş denememizdir. Elbette bu olay, Türk parlamento tarihinin de başlangıcını teşkil eder. Türkiye, bu anayasanın kabulü ve kurulan meclisle parlamenter sistemle tanışmış ve ilk kez millet, siyasal iktidara ortak olmaya çalışmıştır.

Ancak bu ilk parlamento, modern siyasi rejimlerde karşılığını bulan tam bir yasama organı görevini yerine getirmemiştir. Yine de sürekli açılıp kapanmalar dolayısıyla kesintiye uğramasına rağmen, bir 'parlamento geleneği' oluşmasına az da olsa katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde parlamento geleneği, bütün kurum ve kurallarıyla ancak, Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

İstanbul'dan Meclis-i Mebusan üyelerinin de içinde bulunduğu, Ankara'da 23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi ile Türk parlamento tarihi, önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı'nda oluşturulan ve Millî Mücadele'yi fiilen yöneterek ülkeye bağımsızlığını kazandıran bu parlamento, dünyadaki tek "Gazi Meclis" olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan siyasi gelişmeler ise parlamenter rejimimizi olgunlaştırmış, zengin ve çok değişik cepheleri olan parlamento hayatı, cumhuriyetimize ve demokrasimize yön vermeye devam etmiştir.

Meclisimiz, kurulduğu günden bugüne, üzerine düşen tarihî sorumluluğu yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuş ve Meclisimizin önderliğinde ülkemiz ve demokrasimiz, geride bıraktığımız yıllarda büyük mesafeler almış ve önemli kazanımlar elde etmiştir.

Çok partili siyasi hayat, işleyen bir demokratik sistem, Meclis'te tecessüm eden millî irade bizim en büyük kazanımlarımızdır. Bunları korumak ve geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

19. asır sonundaki parlamenter hayat denememiz ve dolayısıyla demokratikleşme sürecimiz nasıl kesintilere uğradıysa, 20. asırda da çeşitli şekillerde kesilmiştir. Parlamento tarihimiz, bütün bu kesintileri ve sorunları bünyesinde taşımaktadır. Parlamentomuz ve demokrasimiz, kesintilerle ve sorunlarla bugüne gelmiştir. Bu süreç önemli kayıplara sebep olmuş, ancak ibre demokrasiden hiç şaşmamış ve sekteye uğramalara rağmen demokrasi hep galip gelmiştir.

135 yıllık parlamento ve aynı zamanda demokrasi tecrübemiz, zengin bir siyasi tarih birikimini içermektedir. Bu zenginliğin günümüze kazandırılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlayışla başlatılan parlamento tarihi yazım çalışmaları, TBMM'nin 18. döneminden bugüne kadar devam etmiş ve Meclisimiz "Türk Parlamento Tarihi" isimli eseri hazırlayarak demokrasi tarihimizin zenginliklerini gün ışığına çıkarmıştır.

Bu çalışmayı başlatan ve sürdüren önceki Meclis Başkanlarımızı şükranla anıyorum. Çalışmalarda yer alan bilim insanlarımıza, katkıda bulunan Meclis çalışanlarımıza teşekkür ediyorum. Yakın siyasi tarihimizi, parlamento geçmişimizi ve dolayısıyla millî siyaset hafızamızın önemli bir kısmını oluşturan bu eserin yararlı olmasını diliyorum.

TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Saygıdeğer Başkanları Sn. Bülent Arınç, Sn. Köksal Toptan, Sn. Mehmet Ali Şahin ve Sn. Cemil Çiçek'e;

Başkanvekilleri ve Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanları Sn. Nevzat Pakdil ve Sn. Prof. Dr. Mehmet Sağlam'a;

Genel Sekreterler Sn. Rauf Bozkurt, Sn. Ali Osman Koca, Sn. Sadettin Kalkan ve Sn. Dr. İrfan Neziroğlu'na;

Yasama Genel Sekreter Yardımcıları Sn. H. Hasan Sönmez ve Sn. İbrahim Araç ile Bilgi ve Bilişim Hizmetleri Genel Sekreter Yardımcısı Sn. Ercan Durdular'a;

Personel ve Özlük İşleri, Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme, Basın ve Halkla İlişkiler, Kültür Sanat ve Yayın Kurulu ve Basımevi görevlilerine, Sn. Sabit Demirtunç ve Sn. Cemil Tatal'a;

Yoğun mesailerıyla yazım sürecinde görev ve sorumluluk üstlenen Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun üyeleri değerli meslektaşlarım:

Prof. Dr. Mustafa Çufalı, Prof. Dr. Zühtü Arslan, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Prof. Dr. Erdal Onar, Prof. Dr. Menderes Çınar, Prof. Dr. H. Emre Bağce, Prof. Dr. Esat Arslan, Prof. Dr. Yusuf Sarıay, Prof. Dr. Recep Boztemur, Prof. Dr. Burhanettin Duran, Doç. Dr. Celalettin Yavuz, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, Doç. Dr. Ahmet Yıldız'a ayrı ayrı teşekkürlerimi ve iyi dileklerimi sunarım.

Yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı "birinci cilt: yasama"; "ikinci cilt: denetim" ve "üçüncü cilt: biyografi" olmak üzere üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir. Bazı dönemlerde yasama ve denetim ciltleri birden fazladır; fakat pek çok dönem üç ciltte tamamlanmıştır ve her cildin sonuna dizin eklenmiştir.

Türk Parlamento Tarihi adlı bu büyük projenin bütün aşamaları, uzun süren, yoğun emek ve zorlu çabanın ürünüdür; yazarlar ve yetkililer bu süreçte katkılarını birleştirmiş ve eşgüdüm içinde bir ortaklıkla yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı tamamlanmıştır.

Kullanıcılar için yararlı olması dileğiyle.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu

Koordinatörü ve Editörü

Prof. Dr. Hikmet Özdemir

SUNUŞ

12 Eylül 1980 Askeri müdahalesi, Türk siyasi hayatında demokrasinin kesintiye uğratıldığı önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu süreçte Türk Silahlı Kuvvetleri, emir ve komuta zinciri içinde gerçekleştirdiği askeri darbe ile yönetime el koymuş, demokratik yollarla iktidara gelmiş olan hükümet görevden uzaklaştırılmış, halkın oyuyla serbest bir seçimle oluşan TBMM feshedilmiş, siyasi partiler kapatılmış ve her türlü siyasi faaliyet yasaklanmıştır.

12 Eylül 1980 tarihinde başlayan ve uygulamaların bütün sorumluluğunu Milli Güvenlik Konseyi (MGK) adını alan Askeri Komite'nin üstlendiği "Ordunun Fiili İktidarı" dönemi 6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasından sonra TBMM'nin Başkanlık Divanı'nın oluştuğu 6 Aralık 1983 tarihine kadar devam etmiştir.

MGK Başkan ve üyeleri 18 Eylül 1980 tarihinde and içerek TBMM yerleşmiş, "Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü", 2324 Sayılı "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" ve 2356 Sayılı "Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun" ile Ordunun 12 Eylül 1980 günü başlayan fiili iktidarı kendi mantığı içinde hukukileştirilmiş, böylece MGK geçici anlamda bir statüye, yasama organı ve hatta kurucu meclis yetkisine kavuşturulmuştur.

12 Eylül 1980 tarihinden itibaren yasama ve yürütme yetkilerini üstlenen MGK 21 Eylül 1980'de Bülend Ulusu Başkanlığında kurulan Hükümete yürütme yetkisini kısmen devretmiş, yasama ve denetim görevini 6 Aralık 1983'e kadar kullanmaya devam etmiştir.

Türk Parlamento Tarihinin olağandışı bir dönemini oluşturan bu çalışmanın amacı 12 Eylül 1980'de başlayan 6 Aralık 1983 tarihinde sona eren "Ordunun Fiili İktidarı" döneminde yasama, bütçe ve denetim faaliyetleriyle 1982 Anayasasının hazırlanma süreci ve kabulünü ortaya koymaya yöneliktir. Yaklaşık 39 ay süren bu dönem yasama faaliyetleri açısından iki devre halinde ele alınmıştır.

1- 12 Eylül 1980 tarihinde başlayan ve Danışma Meclisi'nin (DM) yasamaya katkısının başladığı 25 Aralık 1981 tarihinde sona eren, sadece MGK'nin yasa çıkarma yetkisi bulunan ilk devre 16 ay sürmüştür.

2- DM'nin (DM'nin gerçek anlamda bir yasama yetkisi olmamakla beraber) yasama faaliyetlerine katkı yapmaya başladığı Kurucu Meclis dönemi ortalama 23 ay sürmüştür.

Gerek şekil, gerekse fikri düzeyde muhalefeti olmayan ortalama 39 aylık yasama döneminin önemli özelliklerinden biri de yasama faaliyetlerinin yoğunluğu ve son derece kapsamlı oluşudur. Bu dönemde yeni Anayasa'dan önce ve sonra devlet ve toplum hayatının yeniden yapılandırılmasını amaçlayan kalıcı düzenlemeler yapılmış olup, toplam 669 yasa ve yasa değişikliği çıkarılmıştır.

Kurucu Meclis döneminde, MGK 2324 Sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna) ait yetkileri kullanmaya devam etmiştir. Bu sebeple DM'ye rağmen, MGK yasama faaliyetlerini tam anlamıyla kontrolü altında tuttuğu ve nihai kararı verdiği için çalışmada MGK tarafından kabul edilen ve Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren önemli temel yasalar esas alınmıştır. MGK tarafından çıkarılan yasalar devletin fonksiyonları ve görevleri esas alınarak sistematik bir tasnife tabii tutulmuş ve gruplandırılmaya çalışılmıştır. Önemli kanunlar ve kanun değişiklikleri yasalaşma süreçleri ve muhtevaları açısından değerlendirilmiş, esasa ilişkin olmayan yasa ve yasa değişikliklerinin bir kısmının sadece isimleri verilmiştir.

Bu çalışma üç ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltte MGK'nın ilk devredeki icraatları ile yasama ve denetim faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca Kurucu Meclis (MGK + DM) dönemi yasama, bütçe ve denetim faaliyetleri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

İkinci ciltte 1982 Anayasası'nın hazırlanma süreci ve halkoyuna sunulması kabul edilmesi ele alınmıştır.

Üçüncü ciltte ise Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi üyelerinin öğrenim durumları, meslek grupları ve yaşları açısından değerlendirilerek ana hatlarıyla biyografileri verilmiştir.

Bu çalışma mümkün olduğu kadar objektif bir şekilde, temel kaynaklara dayanarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmada, MGK Tutanak Dergileri, DM Tutanak Dergileri ve Resmi Gazete ile diğer resmi dokümanlar ana kaynakları oluşturmaktadır. Ayrıca dönemin gazeteleri ve başta MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren olmak üzere, olayların içinde bizzat yer alan önemli kişilerin hatıratları ile konu üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak yapılan araştırma ve incelemelerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmaya birçok kişinin katkısı olmuştur. Başta TBMM'nin saygıdeğer Başkanlarına, TBMM Genel Sekreteri ve yardımcılara, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun bütün görevlilerine, TBMM Kütüphane Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü personeline müteşekkirim. Son olarak Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu Koordinatörü ve Editörü Prof. Dr. Hikmet zdemir'e özellikle teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın yakın dönem tarihimizi aydınlatmasını ve ilgililere yararlı olmasını dilerim. Saygılarımla.

Prof. Dr. Yusuf Sarımay

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA	v
SUNUŞ.....	vii
KISALTMALAR	xiv
1- YASAMA VE YÜRÜTME AÇISINDAN MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ YÖNETİMİ	1
1.1-12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi.....	1
1.2- Ordunun Fiili İktidarını Hukukileştirmesi	10
1.3- Milli Güvenlik Konseyi'nin Hükümeti Kurma Çalışmaları	14
1.3.1- Bülend Ulusu Hükümeti	18
1.4- Milli Güvenlik Konseyi'nin Birinci Dönem Yasama Faaliyetleri ..	22
1.4.1- MGK'nın Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü	24
1.4.2- Birinci Dönem Kabul Edilen Yasalar	27
1.4.2.1- Asayiş ve Sıkıyönetim Mevzuatı	28
1.4.2.2- Askeri Mevzuat	39
1.4.2.3- Yargı Mevzuatı	49
1.4.2.4- İdari Uygulama Mevzuatı	66
1.4.2.5- Mali ve Vergi Mevzuatı	79
1.4.2.6- Savunma ve Dış Politika	88
1.4.2.7- Eğitim ve Kültür Mevzuatı	95
1.4.2.8- Çalışma Hayatı, Örgütlenme ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı	132
1.4.2.9- Siyasi Partilerin Feshine Dair Mevzuat.....	138

1.5- MGK Dönemi Bütçe ve Denetim Faaliyetleri	144
1.5.1- 1981 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı.....	145
1.5.2- Denetim Faaliyetleri.....	149
1.5.3- Yapılan Soruşturmlar	151
2- KURUCU MECLİS	156
2.1- Kurucu İktidar Kavramı	156
2.2- Kurucu Meclis Hakkında Kanun	157
2.3- Kurucu Meclisin Görev ve Yetkileri.....	163
2.4- Danışma Meclisi	165
2.4.1- Danışma Meclisi Üyelerinin Seçimi	165
2.4.2- Danışma Meclisi'nin Toplanması ve Başkanlık Divanının Oluşumu	181
2.4.3- Danışma Meclisi İç Tüzüğü'nün Kabulü ve Komisyonların Teşekkülü	183
3- KURUCU MECLİS DÖNEMİ YASAMA FAALİYETLERİ	197
3.1- Kurucu Meclisin Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü	197
3.1.1- MGK'nın Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü	197
3.1.2- DM'nin Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü	197
3.2- Kurucu Meclis Döneminde Çıkarılan Önemli Yasalar	201
3.2.1- İç ve Dış Güvenlikle İlgili Mevzuat	202
3.2.2- Yargı Mevzuatı.....	259
3.2.3- Çalışma Hayatı ve Örgütlenme Mevzuatı	307
3.2.4- Eğitim ve Kültür Mevzuatı.....	345

3.2.5- İdari Uygulama Mevzuatı.....	375
3.2.6- Mali ve Ekonomik Mevzuat	406
3.2.7- Dış Politika	410
3.2.8- Demokrasiye Dönüş Mevzuatı	412
3.3- Kurucu Meclis Döneminde Bütçe ve Denetim Faaliyetleri.....	457
3.3.1- 1982 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı	458
3.3.2- 1983 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı	460
3.3.3- 1984 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı	462
3.3.4- Denetim Faaliyetleri	465
4- DEMOKRASİYE GEÇİŞ	467
4.1- Yeni Siyasi Partilerin Kuruluşu	467
4.2- 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri	483
4.3- İktidarın Devri ve Kışlaya Dönüş	488
SONUÇ	492
KAYNAKÇA.....	496
İNDEKS	513

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANAP	:	Anavatan Partisi
AP	:	Adalet Partisi
BM	:	Birleşmiş Milletler
BP	:	Bayrak Partisi
BTP	:	Büyük Türkiye Partisi
CGP	:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CMUK	:	Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu
DİSK	:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DM	:	Danışma Meclisi
DYP	:	Doğru Yol Partisi
FP	:	Fazilet Partisi
HAK-İŞ	:	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HP	:	Halkçı Parti
HSYK	:	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
İKÖ	:	İslam Konferansı Örgütü
KİT	:	Kamu İktisadî Teşebbüsü
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	:	Kıbrıs Türk Federe Devleti
KRY	:	Kıbrıs Rum Yönetimi
MİSK	:	Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MDP	:	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	:	Milli Güvenlik Konseyi
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	:	Milli Selâmet Partisi
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PASOK	:	Panhelenik Sosyalist Hareket
RP	:	Refah Partisi
SEİA	:	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
SODEP	:	Sosyal Demokrat Parti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THP	:	Türkiye Huzur Partisi
TRT	:	Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
YAŞ	:	Yüksek Askeri Şûra
YDP	:	Yeni Doğuş Partisi
YGP	:	Yüce Görev Partisi
YÖK	:	Yükseköğretim Kurumu

1- YASAMA VE YÜRÜTME AÇISINDAN MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ YÖNETİMİ

1.1- 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi

Genelkurmay Karargahı'nda yürütülen uzun hazırlıklardan sonra 12 Eylül 1980 günü saat 03.00'ten itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde askeri bir darbe ile yönetime el koymuştur. Askeri müdahalenin başladığı, MGK'nın 1 numaralı bildirisinin 04.00'te TRT radyolarından yayınlanması ile bütün ülkeye duyuruldu. Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren adına okunan bu bildiride;¹

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik saldırıların arttığı, buna karşılık devlet organları ve anayasal kuruluşların işlemez duruma getirildiği siyasi partilerin kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla gerekli tedbirleri alamadıkları ve ülkenin bir iç savaşın eşiğine getirildiği vurgulandıktan sonra; Ordunun yönetime el koyduğu şu sözlerle açıklanmaktadır:

“Aziz Türk Milleti :

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı; ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurtdışı sıkıyönetim ilân edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim.”

¹ RG, Sayı: 17103, Mükerrer, 12 Eylül 1980.

Yalçın Doğan'a göre; 12 Eylül'den yaklaşık 3 hafta önce MGK'nın 1 numaralı bildiri taslağını hazırlayan Adnan Başer Kafaoğlu ve Coşkun Kırca "Partiler Feshedilmiştir" cümlesini metne koymuşlar, fakat bu ifade Komutanların taslak üzerinde yaptıkları tartışmadan sonra metinden çıkarılmıştır.²

Aynı gün saat 13.00'te Türkiye Radyo ve Televizyonunda "Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Türk Milleti'ne Açıklaması"³ başlıklı konuşma ile Ordunun emir ve komuta zinciri içinde gerçekleştirdiği askeri müdahalenin gerekçeleri ve amaçları ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır:

"Yüce Türk Milleti:

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla sizlere radyo ve televizyondan hitap etmek imkânını bulmuş ve ayrılan kısıtlı süre içerisinde mümkün olduğu kadar, yurdumuzun içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu ile anarşik ve bölücü eylemleri, alınması gereken tedbirleri çok kısa olarak izah etmeye çalışmışım. Yine çok iyi hatırlayacaksınız ki; iki yıldır her fırsattan istifade ile muhtelif defalar verdiğim beyanat ve radyo televizyon konuşmalarımda da bu hayati önemi olan konuları dile getirmiştim.

Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki; ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi Cumhuriyet tarihimizin en ağır buhranına sürüklemiştir.

Yine hepinizin bildiği ve gördüğü gibi; anarşi, terör ve bölücülük her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk Vatandaşları siyasi çıkarlar uğruna, çeşitli sun'i ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir.

Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı olarak arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kıskırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışarcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir.

Bir kısım bedbahtlar Türk Milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklâl Marşımıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla protesto maksadıyla oturarak veya İstiklâl Marşı yerine Enternasyonal söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevil yoluna sapsak suretiyle savunmalarını yapabilmişlerdir.

² Yalçın Doğan, **Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, 5.Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul 1986, ss. 42-43.

³ Konuşma metni bildiri olarak adlandırılmamıştır. **RG**, Sayı: 17103, Mükerrer, 12 Eylül 1980.

Uzun zamandan beri bu fevkalâde üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden Anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk Milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarılara rağmen hemen hemen bu tedbirlerin hiç birine yasama ve yürütme organları ile diğer Anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkaran Meclislerimiz, 22 Mart 1980 tarihinden beri siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde Cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır.

Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasal organlarımız, memleket üzerine çöken bu kâbusa karşı kayıtsız kalmışlardır.

Bir kısım Anayasal kuruluşlar muhtelif etkiler altında anarşi, terör ve bölücülük karşısında tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine bizzat Anayasanın ihlâli karşısında dahi sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Bütün bu şartlara rağmen; hukuk devletinin temel ilkelerini savunmakla görevli Anayasal kuruluşlarımız, devletin en üst kademesindeki anarşizmin yarattığı tehlikenin büyüklüğünü idrak edemediklerinden veya terör odaklarının tehdidinden çekindiklerinden, devletin temellerine konan dinamitle her an parçalanma tehlikesi karşısında olduğunu gözlerden kaçırmaya çalışmışlardır. Devlet çöktürüldüğü zaman Anayasanın kanatları altına sığınan tüm hukuk kurumları ile özerk, bilim müessesesi ve derneklerinin bu enkaz altında yok olacağı unutulmuştur.

Son iki yıllık süre içinde terör 5241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklâl harbinde Sakarya savaşındaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.480'dir. Bu basit mukayese dahi Türkiye'de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sevgili Vatandaşlarım;

İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepiniz tarafından yakinen bilinen daha birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hâkimiyetini, diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığında, Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır.

Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesiyle, Atatürk Milliyetçiliğinden hız ve ilham almanın politikada «Yurtta sulh cihanda sulh» ilkesine bağlı kalmanın, milli mücadele ruhunun, millet egemenliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik, tehditlerin ulusça göğüsleneneğine inanıyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak, başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır.

Birçok tutum ve davranışlarıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nu kurarak, yürütme sorumluluğunu bu kurula bırakacak ve hür, demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü demokratik, lâik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Sayılan bu hazırlıklar tamamlanıncaya kadar Yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademedede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak Anayasadaki düzenlemelere ve yeni Seçim ve Partiler Kanunu'na göre zamanı, koşulları ilân edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir.

Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır. Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selâmet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partilerinin parti başkanları şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacı ile Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır.

Memlekette idarenin tam bir tarafsızlık içinde vatandaşın hizmetine koşması sağlanacaktır. Devlet hizmetinde bulunanların siyasi etkiler dışında çalışmaları kanun hakimiyeti altına alınacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyduğu şu anda devletin yanında tarafsız ve adil hizmet görececek yöneticiler eski zamanın siyasi davranışlarına yönelmedikçe hizmet ve görevlerine devam edeceklerdir.

En kıdemsiz erinden en üst komutanına kadar Türk Silahlı Kuvvetlerinin tüm personeli bu amaçlara ulaşmada devletin iç ve dış tehditlere karşı kollayıcı ve koruyucu gücü olarak siyasetin dışında kalacaktır.

Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk Milletinin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetlerine ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır.”

Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla bu uzun konuşmayı yapan Orgeneral Kenan Evren; bir restorasyon programı ortaya koymaktadır.⁴ Bu restorasyon programının gerçekleştirilmesinden sonra Türkiye’de demokrasiye geçileceğini ve Ordunun kışlaya geri döneceğini daha askeri müdahalenin ilk günü ortaya koymakta, ancak uygulamaya yönelik bir takvim vermemektedir.

12 Eylül sabahı askeri müdahalenin ilk safhası tamamlanmış, Türkiye çapında herhangi bir direnme veya olayla karşılaşmadan Ordu yönetime el koymuş, parlamento kapatılmış, bütün siyasi faaliyetler yasaklanmış, sokağa çıkma yasağı konulmuş, bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiş ve vatandaşlardan yönetime yardımcı olmaları ve yayınlanacak bildirimlere aynen uymaları istenilmiştir.

Askeri yönetimin ilk icraatlarından biri dört büyük siyasi parti liderinin Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde zorunlu ikamete tabii tutulmaları olmuştur. Önceden planlandığı şekilde sabahın erken saatlerinde görevli subaylarla birlikte Başbakan Süleyman Demirel’in evine Nahit Menteşe, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in evine İrfan Özaydınlı gönderilmiş, MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş için Necati Gültekin seçilmişti.⁵ Evlerinden alınan Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit Gelibolu’ya, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan İzmir Uzunada’ya gönderildiler. Siyasi liderlere bir zarf içinde verilen Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzalı yazıda;

“... Türk Silahlı Kuvvetleri... yüce Türk milleti adına ülke yönetimine el koymuştur...”

“... Parlamento üyeliği sıfatınız kaldırılmıştır. Hiçbir konuda beyanat vermeye yetkiniz yoktur.

“Can güvenliğiniz Türk Silahlı Kuvvetlerinin teminatı altındadır. Bu maksatla, emniyet içinde evinizden havaalanına götürülecek, oradan uçakla Hamzaköy/Gelibolu’ya (Necmettin Erbakan’a verilen yazıda adres olarak Uzunada/İzmir yazılıyordu.) gideceksiniz. Arzu ettiğiniz takdirde ailenizi de yanınızda götürebilirsiniz... bir saat içinde hazırlanıp harekete hazır olduğunuzu güvenliğiniz için gelen subaya bildiriniz. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz.

Bu talimat ile belirtilenler dışındaki her türlü tutum ve davranışınız suçtur...”

⁴ Hikmet Özdemir, “1980 ve Sonrası”, Türkler, C.17, **Yeni Türkiye Yayınları**, Ankara 2002, s. 133.

⁵ Kenan Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994, s. 220.

denilmektedir.⁶ Ancak askeri müdahaleyi 11 Eylül günü öğrenen Alparslan Türkeş evinde bulunamamıştı. MHP'nin 1999 seçimlerinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı adayı da olan Hüseyin Erdem 11 Eylül günü Genelkurmay'dan bir arkadaşı vasıtasıyla askeri müdahaleyi öğrendiğini ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'e haber verdiğini belirtmektedir.⁷ MGK yayınladığı bir bildiri ile Alparslan Türkeş'e 14 Eylül günü saat 13.00'e kadar en yakın Garnizon Komutanlığı'na teslim olması emredilmiştir. Bunun üzerine verilen süre dolmadan 14 Eylül sabahı Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na teslim olan Alparslan Türkeş de Uzunada'ya gönderilmiştir.⁸

Yalçın Doğan'a göre; MGK siyasi partilerle ilgili en önemli toplantılarından ilkinin 4 Ekim 1980 tarihinde yapıldığıdır. Bu toplantıda;

“Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in bir hafta sonra Hamzaköy'den dönmeleri kararlaştırılırken, aynı gün Alparslan Türkeş ve Necmettin Erbakan'ın tutuklanmaları kararına varıldı. Sıkıyönetimi ilgilendirdiği gerekçesi ile de MHP ve MSP davalarına Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde bakılması kararlaştırıldı.”

Bu karardan sonra zorunlu ikametgaha tabii tutulan siyasi parti liderlerinden Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in siyasal demeç vermemeleri, siyasi amaçlı toplantı ve faaliyette bulunmamak konusunda resmi bir yazı ile uyarılarak 11 Ekim 1980'de Ankara'ya dönmelerine izin verilmiştir. Bülent Ecevit, 30 Ekim 1980'de CHP genel başkanlığından istifa etmiş ve Arayış Dergisi'ni çıkararak askeri müdahaleyi eleştirmeye başlamıştır. Dergisi kapatılan Ecevit tutuklanarak Ankara Kapalı Cezaevi'ne konmuş ve yargılanmıştır.⁹ Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş Genelkurmay Başkanlığı Dil ve İstihbarat Okulu'nda gözetim altına alınmıştır. Bu iki siyasi lider daha sonra Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmışlardır.

Tutuklanan MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve arkadaşları hakkında laikliğe aykırı faaliyetlerden dava açılmıştır. Önce muhtelif cezalara çarptırılan Erbakan ve arkadaşları Askeri Yargıtay'ın davayı bozması üzerine berat etmişlerdir. Necmettin Erbakan; “MSP muhalefette bulunduğu halde 12 Eylül'ün hedefi oldu. Bunu ne hukuk devleti, ne de ihtilal mantığıyla açıklamak mümkündür. Ancak belgeler, bu neticeyi emperyalist güçlerin istediğini ortaya koyuyor.” demektedir.¹⁰

⁶ Kenan Evren, **Kenan Evren'in Anıları**, C.2, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990, ss. 114-115.

⁷ **Tempo**, sayı: 49/939. 2 Aralık 2005, ss. 38-40.

⁸ Bildiri için bkz. **RG**, 14 Eylül 1980, No. 17105, Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, s. 237

⁹ Davut Dursun, **12 Eylül Darbesi, Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler**, Şehir Yayınları, İstanbul 2005, ss. 110-111; Veli Özdemir, **12 Eylül Darbesi ve Özgürlüğün Bedeli Arayış**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.

¹⁰ Necmettin Erbakan, **Kenan Evren'in Anılarındaki Yanılgılar**, Rehber Yayıncılık, Ankara 1991, s. 67; Geniş bilgi için bkz. Recai Kutan, **Kirazlıdere Tutuktevi Penceresinden 12 Eylül**, 2. Baskı, Risale Yayınları, İstanbul 1989, ss. 221-335.; Nail Güreli, **Gerçek Tanık Korkut Özal Anlatıyor**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994., ss. 115-116.

Ülkü Ocakları davasıyla birleştirilen MHP davasında Alparslan Türkeş ve arkadaşları devlet düzenini silahla değiştirmeye teşebbüs etmekle itham ediliyorlardı. 4,5 yıl cezaevinde kalan Türkeş ve arkadaşları çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Türkeş mahkemede yaptığı savunmada şu hususları vurgulamaktadır:

“... Bir taraftan ekran ve mikrofonlarda bir askeri müdahalenin meşruiyet mesnedi olarak bizim teşhis, tespit ve fikirlerimiz tekrarlanırken, bir taraftan da biz burada ‘Niçin milliyetçi oldunuz’ mantığı içerisinde yargılanıyoruz.... Dava milliyetçiliği suçlamaktadır. Dolayısıyla bizimle birlikte Atatürk’ü de yargılamaktadır. Bizimle beraber bu iddianame üstü kapalı olarak Atatürk’ü de MGK’ni de itham etmektedir. ... İddianameye göre; Devletin meşru güçleri olduğu ve vazifesi başında bulunduğu halde, biz kavgaya dahil olarak anarşinin artmasına vesile olmuş ve üstelik devlet güçlerinin yetersiz ve aciz kaldığını ispat etmek için bizim kavgaya katılmamıza ihtiyaç varmış gibi... Neydi yani? Devlet güçleri muktedir miydi? Hatta ortada devlet var mıydı? Var idiye, o zaman Ordu niçin müdahale etti?”¹¹

MGK’nin 12 Eylül günü saat 13.00’te Orgeneral Kenan Evren tarafından okunan bildirisinde; “Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.”

“Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır”. açıklaması çerçevesinde 18 Eylül 1980 tarihine kadar AP’den 7, CHP’den 25, MHP’den 11, MSP’den 5, Bağımsızlardan 2 olmak üzere 50 parlamenter Ankara Dil ve İstihbarat Okulu’nda gözetim altına alınmışlardır.¹² Daha sonra çeşitli sendika ve meslek kuruluşlarının üst düzey yöneticilerinin yanı sıra Dil ve İstihbarat Okulu’nda gözetim altına alınan parlamenter sayısı 100’e ulaşmıştır.¹³ MGK’nın siyasi partilere yönelik politikası gelişmelere bağlı olarak zaman içinde sertleşme yönünde bir gelişme gösterecektir.

MGK başkanı Kenan Evren 16 Eylül 1980 günü yaptığı basın toplantısında; askeri müdahalenin amaçlarını şöyle özetlemektedir:

“1- Milli birliği korumak,

2- Anarşi ve terörü önleyerek, can ve mal güvenliğini tesis etmek,

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Alparslan Türkeş, **12 Eylül Adaleti (!) Savunma**, Hamle Yayınevi, İstanbul, 1994.

¹² **Ayn Tarih**i Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 1980, s. 45.

¹³ Doğan, **a.g.e.** ss. 52-58.

- 3- Devlet otoritesini hakim kılmak ve korumak,
- 4- Sosyal barışı milli anlayış ve beraberliği sağlamak,
- 5- Sosyal adalete, ferdi hak ve hürriyete ve insan haklarına dayalı laik ve Cumhuriyet rejimini işlerli kılmak,
- 6- Ve nihayet makul bir sürede yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idareyi yeniden tesis etmektir.”¹⁴

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in ortaya koyduğu amaçları gerçekleştirmek için, “Ordunun Fiili İktidarı”nın başladığı 12 Eylül günü ve takip eden günlerde MGK’nın yayınladığı “Bildiri”ler ve aldığı “Karar”larla ülkenin güvenliği ve kamu düzeninin sağlanarak devlet otoritesinin tesisi için alınan tedbirler açıklanmaya başlandı. Ülkenin en önemli meselesi ve dolayısıyla askeri müdahalenin de temel gerekçelerinden biri olan anarşi ve terörün önlenmesi için MGK’nın 2 numaralı bildirisi ile ülke sıkıyönetim bölgelerine ayrıldı ve her bölgeye Sıkıyönetim Komutanı atandı. Aynı bildiri ile; “Sıkıyönetim Komutanlıkları ülkede devlet otoritesinin tesisi, asayiş, emniyet, huzur ve can ve mal güvenliğinin sağlanması için; lüzum görecekları her türlü tertip ve tedbiri almaya yetkili kılınmıştır.”

“Bütün vatandaşlar; ülkede devlet otoritesinin tesisi, asayiş, emniyet, huzur, can ve mal güvenliğinin kısa sürede sağlanması için sıkıyönetim komutanlıklarının aldığı ve alacağı kararlara, tedbirlere ve yayınlanacak bildirlere titizlikle uyacaklardır.”¹⁵

12 Eylül günü yayınlanan 5 numaralı bildiri ile yurt dışına çıkışlar yasaklanmış, 7 numaralı bildiri ile de siyasi partilerin, DİSK ve MİSK ile bunlara bağlı sendikaların Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç bütün derneklerin faaliyetleri durdurulmuş, bu kuruluşların yöneticileri Türk Silahlı Kuvvetlerinin güvencesi altına alınmıştır.¹⁶ MGK’nın 8 numaralı kararı ile DİSK, MİSK ve HAK-İŞ ve bunlara bağlı sendikaların paraları bloke edilmiştir.¹⁷ Bu arada 15 numaralı bildiri ve 3 numaralı karar ile tüm iş yerlerinde grev ve lokavtlar ikinci bir karara kadar ertelenmiş, toplu iş sözleşmeleri müzakere aşamasında bulunan işyerlerinde çalışan işçilere %70 oranında ve avans mahiyetinde ek ödeme yapılması ve 15 Eylül günü işbaşı yapmaları kararlaştırıldı.¹⁸ Bütün devlet dairelerinde çalışan personelin emeklilik, istifa ve işten ayrılmaları durdurulmuş;¹⁹ ancak 14 numaralı bildiri ile 65 yaşını doldurup emeklilik haklarını alanların işlemleri serbest bırakılmıştır.²⁰

¹⁴ **Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri**, 12 Eylül 1980-12 Eylül 1981, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981, ss. 29-36.

¹⁵ **RG**, Sayı: 17103, Mükerrer 12 Eylül 1980.

¹⁶ **RG**, Sayı: 17103, Mükerrer 12 Eylül 1980.

¹⁷ **RG**, Sayı: 17106, 15 Eylül 1980.

¹⁸ **RG**, Sayı: 17105, 14 Eylül 1980

¹⁹ **RG**, Sayı: 17103, 12 Eylül 1980

²⁰ **RG**, Sayı: 17105, 14 Eylül 1980

MGK devlet ve hukuk düzenini ilgilendiren konularda da ilk etapta önemli düzenlemelere gitmiştir. Askeri müdahale ile birlikte her bakanlık ve bağımsız genel müdürlükler ile önemli kuruluşlara birer irtibat subayı atanmış²¹, MGK'nın 1 numaralı kararı ile Emniyet Genel Müdürlüğü tüm teşkilatı ile birlikte Jandarma Genel Komutanlığı'nın emrine verilmiştir.²²

Bakanlar Kurulu dağıtılmış olduğundan, yeni hükümet görevine başlayıncaya kadar, Bakanlara verilmiş bütün görev ve yetkiler müsteşarlara verilmiştir.²³ MGK Başkanı Kenan Evren müsteşarlarla yaptığı toplantıda; Bakanlıklarda tasarruf tedbirlerine büyük önem verilmesi, tarafsız bir şekilde görevlerini yapmaları ve "Bakanlıklara daha evvel sızmış aşırı sol ve aşırı sağda kişiler varsa bunları temizleme" talimatı vermiştir.²⁴ Feshedilen yasama organları idari kuruluşlarının genel sekreterleri MGK Genel Sekreterine bağlanmış²⁵, MGK Genel Sekreterliği oluşturulan İhtisas Komisyonları ile birlikte TBMM binasında çalışmaya başlamıştır. Bütün ülkede belediye meclisleri feshedilmiş, belediye başkanları görevden alınmıştır. Görevden alınan belediye başkanları yerine Sıkıyönetim Komutanlarının istekleri doğrultusunda atamalar yapılmıştır.²⁶ Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiş olduğundan bu durumun gerektirdiği adli düzenlemeler de yapıldı. Bu çerçevede MGK aldığı 6 numaralı karar ile sıkıyönetim askeri mahkemeleri kurmak ve bunlara gerekli atamaları yapmaya yetkili olduğunu açıklamış,²⁷ 7 numaralı karar ile de Cumhuriyete, MGK'nın varlığına, bildiri, emir ve kararlarına, vatan ve milletin bütünlüğüne ve milli güvenliğe karşı işlenecek suçlara bu mahkemelerin bakmaya yetkili olduğu açıklanmıştır.²⁸ Ayrıca Sıkıyönetim Komutanlıklarına sanıkları 30 güne kadar gözetim altında tutma yetkisi verilmiştir.²⁹ Basın ve yayın organlarında çıkan haber ve yorumlara kısıtlamalar getirilmiştir.³⁰

²¹ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, ss. 232-233.

²² **RG**, Sayı: 17105, 14 Eylül 1980

²³ 10 No'lu Karar. **RG**, Sayı: 17106, 15 Eylül 1980

²⁴ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, ss. 235-236.

²⁵ **RG**, Sayı: 17110, 19 Eylül 1980

²⁶ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, ss. 245-246.

²⁷ **RG**, Sayı: 17106, 15 Eylül 1980

²⁸ **RG**, Sayı: 17106, 15 Eylül 1980.

²⁹ **RG**, Sayı: 17108, 17 Eylül 1980

³⁰ Hasan Cemal, **Tank Sesiyle Uyanmak**, 7. B. Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, ss. 48-55, 69-70, 72, 74-75; Nevzat Bölügiray, **Sokaktaki Askerin Dönüşü**, 2. B. Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002, ss. 112-118.

Sıkıyönetim Komutanlıkları ülkede anarşi ve terörü önleyerek can ve mal güvenliğini tesis etmek ve devlet otoritesini hakim olmak amacıyla 12 Eylül'den itibaren geniş çaplı operasyon ve tutuklamalara başlamıştır. Bir yıl içinde 43.140 kişi gözaltına alınmış veya tutuklanmıştır.³¹ Askeri müdahalenin ilk bir yılı içinde 526.795 tabanca, 49.959 tüfek, 23 roketatar, 2.338.730 mermi ele geçirilmiştir.³² Ayrıca, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu gereği; 18.078 kamu görevlisi hakkında çeşitli işlemler yapılmıştır.³³

1.2- Ordunun Fiili İktidarını Hukukileştirmesi

Türk Silahlı Kuvvetlerinin 12 Eylül 1980 günü yönetime el koyması ile Türkiye'de "Ordu'nun Fiili İktidar" dönemi başlamıştır. Bu dönemde yönetimi üstlenen MGK; MGK Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Üyeleri; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan oluşmuş, Orgeneral Haydar Saltık da MGK Genel Sekreterliği'ne atanmıştır.³⁴

"Ordu'nun Fiili İktidarı" döneminde MGK yasama ve yürütmeye ait bütün yetkileri kendisinde toplamıştır. MGK 12 Eylül'den itibaren yayınladığı "Bildiri" ve "Karar"lar ile ülkeyi fiilen yönetmeye başlamıştır. Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu'nun Başkanlığında 21 Eylül'de bir hükümet kurulmasına rağmen, MGK gerekli gördüğü konularda yürütme yetkisini de kullanmaya devam etmiştir. Ulusu Hükümeti normal dönemlerin Bakanlar Kurulunca kullanılan yetkilerini tam olarak kullanamamış, askeri yönetimin bir alt organı veya yardımcı kurulu gibi çalışabilmiştir. Bu sebeple MGK iktidarını bir güç tekliği ve mutlaklık şeklinde değerlendirmek gerekir.³⁵

Bir yönetim organı olarak MGK'nın Başkanı ve üyeleri; parlamenter gelenek ve törenlere uygun bir şekilde 18 Eylül 1980 tarihinde TBMM salonunda and içmişlerdir. Üst düzey devlet erkânı ile basın ve yayın kuruluşlarının hazır bulunduğu törende, MGK Başkanı ve üyelerinin and içtikleri metin şöyledi:

³¹ Bunlardan 21.864 kişi sol, 5.953'ü sağ, 2.034'ü bölücü, 13.289'u görüşü belirtilmeyen olduğu açıklanmıştır **Başbakanlığın 12 Eylül 1980 / 12 Eylül 1981 Arası Bir Yıllık Sıkıyönetim Koordinasyon Faaliyet Broşürü**, s. 26.

³² **Başbakanlığın Faaliyet Broşürü**, s. 42.

³³ **Y.a.g.e.**, s. 44.

³⁴ MGK'nın bir organ olarak varlığı ilk kez Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 tarihinde Saat 13.00'te yaptığı konuşma ile açıklanmıştır. Aynı gün MGK'nın 4 No'lu bildirisi ile de Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. **RG**, Sayı: 17103, Mükerrer 12 Eylül 1980.

³⁵ Özdemir, "1980 ve Sonrası" s. 132.

“Yüce Türk Milleti;

“...Türkiye Cumhuriyeti’nin içinde bulunduğu bütün sorunlarını, Atatürk ilkelerine bağlı kalarak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerinden başka bir tesir altında kalmaksızın ve hiçbir karşılık beklemezsizin çözümlemek amacıyla, kendimi Türk Milletine adadım.”

“Vatanın ve milletin mutluluğuna, birlik ve beraberliğine çalışacağıma; Devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğünü koruyacağıma ve milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir Anayasa düzenlenmesi için çalışacağıma namusum ve şerefim üzerine and içerim...”³⁶

Hasan Cemal; ajanslara önce dağıtılan yemin metninin en son cümlesinde “... ve iktidarın yeni kurulacak meclise devredilmesi ülküsüne bağlı kalacağıma...” ifadesinin yer aldığını, ancak tören günü okunan metinden bu cümlelerin çıkarılmış olduğunu ifade etmektedir.³⁷

Fiili iktidarın hukuki yapılanışının belgelerinden biri olan “Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü” 25 Eylül 1980 tarihinde yayımlanmıştır.³⁸ Yasama bölümünde değinilecek olan bu içtüzük normal yasama meclisi içtüzüğünü andırmakta ve 24 maddeden oluşmaktadır.

“Ordunun Fiili İktidarı”nın hukukileştirilmesi konusunda temel düzenleyici ve MGK’nın faaliyetlerini bir anayasal statüye kavuşturan 2324 sayılı “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” olmuştur.

Emin Paksüt tarafından hazırlanan³⁹ ve 7 maddeden oluşan bu kanun MGK’nın “Geçici Anayasası” niteliğindedir.

Kanun’un genel gerekçesinde şu husus vurgulanmaktadır:

“Milli Güvenlik Konseyi, harekâtın başında Türk ve dünya kamuoyuna açıkladığı amaçlara Atatürk ilkeleri doğrultusundan asla sapmaksızın en kısa zamanda ulaşabilmek için parlamento görevlerini, yeni bir anayasa hazırlanarak milletin tasvibine sunulup kabul edilinceye kadar yerine getirecek ve bu süre içinde 1961 tarihli Anayasanın 155 inci maddesinde belirtilen anayasa değiştirme yetkisi de dahil olmak üzere parlamento yetkilerini, milli ihtiyaçların ve milli hedeflerin emrettiği yönde kullanacaktır. Anayasa yahut geçici Anayasa veya genel olarak hukuk düzeni hakkında tereddüde yer bırakmamak ve 12 Eylül 1980 günü başlayan dönemin belirmiş ve ileride belirebilecek ihtiyaçlarını karşılamak maksadı ile ilişik kanunun hazırlanması ve yürürlüğe konması gerekli görülmüştür.”⁴⁰

³⁶ Kenan Evren’in Anıları, c.2, ss. 65-66.

³⁷ Cemal, a.g.e., s. 65.

³⁸ RG, Sayı: 17119- 28 Eylül 1980.

³⁹ Evren, Zorlu Yıllarım I, s. 261.

⁴⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 12’nin sonuna ekli (27 Ekim 1980).

Kanunun maddeleri de şöyleydi:

“Madde 1- 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile değişiklikleri, aşağıdaki maddelerde belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere, yeni bir Anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar yürürlüktedir.

Madde 2- Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, Millet Meclisi’ne ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanı’na ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirilir ve kullanılır.

Madde 3- Milli Güvenlik Konseyince kabul edilerek yayımlanan bildiri ve karar hükümleri ile yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların Anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemez.

Madde 4- Milli Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlerle 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerin yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi ileri sürülemez.

Madde 5- 12 Eylül 1980 tarihinden sonra, Bakanlar ile Bakanların yetki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak olan işlemlerin ve alınan kararların yürütülmesinin durdurulması istemi ileri sürülemez.

Madde 6- Milli Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle Konseyce kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte veya metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girer.

Madde 7- Bu Kanun Resmi Gazete’de yayımlandığında, 12 Eylül 1980’den itibaren yürürlüğe girer.”⁴¹

Anayasa Mahkemesi ve idari yargının yetkilerinin de sınırlandırıldığı bu kanun ile Ordu’nun 12 Eylül 1980 günü başlayan fiili iktidarı hukukileştirilmiş olmaktadır. Böylece MGK geçici anlamda bir anayasal statüye, yasama organı ve hatta kurucu meclis yetkisine kavuşturulmuştur.⁴² Ergun Özbudun bu yasa ile MGK’nin “kurucu iktidar” yetkisine sahip olduğunu belirtmektedir.⁴³

⁴¹ Kanun için bkz. **MGK Tutanak** Dergisi, C.I. B: 12 (27 Ekim 1980) ss. 168-169; **RG**, Sayı: 17145- 28 Ekim 1980.

⁴² Özdemir, “1980 ve Sonrası”, s. 134.

⁴³ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş, 2. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989, s. 32.

MGK yönetiminin kuruluş ve işleyişiyle ilgili üçüncü önemli hukuki metin 12 Aralık 1980 tarihinde çıkarılan 2356 Sayılı “Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun”dur.⁴⁴ Kanun’un genel gerekçesinde;

“... Milli Güvenlik Kurulu üyeleri tarihi andlarına sadık kalarak yüklendikleri tarihi görevi kesintisiz olarak yerine getirebilmeleri için hizmetlerini sürdürmeleri sorumluluklarının gereği olduğundan bu hususun bir kanunla düzenlenmesi zorunlu görülmüştür.

Bu konudaki Kanun düzenlenirken Milli Güvenlik Konseyi Başkan ve üyelerinin hizmete devam etmelerinin hüküm altına alınması gerektiği gibi herhangi bir şekilde Milli Güvenlik Konseyi’nden ayrılmaları halinde de bu görevin, komuta zinciri içinde ne şekilde yerine getirileceği de belirtilmiştir.

Ayrıca kanun teklifinde “Milli Güvenlik Konseyi Başkan ve üyelerinin rütbe bekleme ile görev sürelerine ve yaş haddine tabi olmadan hizmetlerinin devamı hüküm altına alınmıştır.” denilmektedir.⁴⁵

Kanunun 1. maddesinde MGK’nın kimlerden oluştuğu isim ve rütbeleri ile sayılmaktadır.

2. madde: “... Kurucu Meclis tarafından hazırlanarak halkoyuna sunulacak yeni Anayasa’da yer alacak hükümlere göre teşekkül edecek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen göreve başlayıncaya kadar Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve üyelerinin görevleri, yetki ve sorumlulukları rütbe süreleri ile hizmet sürelerine ve yaş hadlerine bakılmaksızın devam eder.”

3. madde: “Milli Güvenlik Konseyi Başkanlığı ve üyelerinin herhangi bir nedenle boşalması halinde; Başkanlık en kıdemli Kuvvet Komutanı ve Milli Güvenlik Konseyi Üyesinin Milli Güvenlik Konseyi’nce Genelkurmay Başkanlığı’na atanmasıyla, üyelik ise, aynı şekilde Kuvvet Komutanlığı’na veya Jandarma Genel Komutanlığı’na atanan Komutanın Milli Güvenlik Konseyi’ne katılmasıyla tamamlanır...”

Bu Kanun da “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” gibi 12 Eylül 1980 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmektedir. Böylece 12 Eylül’den başlatılmak suretiyle geçen sürenin de hukukileşmesi sağlanmaktadır. MGK bu kanunun 2. maddesi ile kendini bir anlamda görev süresi bakımından sınırlamaktadır. Gerçi bu süre belirli bir takvime bağlanmamakla beraber, TBMM’nin fiilen göreve başlaması şeklinde ifade edilmektedir.

Ordunun 12 Eylül 1980 günü yönetime el koyması ile başlayan “Ordunun Fiili İktidarı”nın Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü” “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” ve “Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun” ile kendi mantığı içinde hukuki bir statüye kavuşturulduğu görülmektedir.

⁴⁴ Kanun metni için bkz. **RG**, Sayı: 17188 Mükerrer, 12 Aralık 1980.

⁴⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. I, B: 23’ün sonuna ekli (12 Aralık 1980).

12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyması ile başlayan Ordunun Fiili İktidarı; dar alanda yorumlanırsa 2324 Sayılı "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun"un 27 Ekim 1980 günü çıkarılması ile sona erdiğini söylemek mümkündür. Çünkü bu kanun ile "Ordunun Fiili İktidarı" hukukileştirilmiş, temel norm (Anayasa) boşluğu kendi mantığı içinde doldurulmuştur.

Fakat; 1982 Anayasası'na konulan geçici 15. madde ile 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren yasama ve yürütme yetkilerini kullanan MGK'nın, bu dönemde kurulmuş hükümetlerin Danışma Meclisi'nin ve dönemin bütün görevlilerinin "... her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya herhangi bir yargı merciine başvurulamayacağı" hükmü getirilmiştir.⁴⁶ Bu durum sorumsuz ve mutlak bir iktidar anlamına gelmektedir. Bu dönemin yöneticilerine Anayasa ile tanınan bu sorumsuzluk ve ayrıcalık dikkate alınırca MGK yönetimi dönemini bir bütün olarak "Ordunun Fiili İktidarı" kavramı ile adlandırmak uygun düşmektedir.⁴⁷ Dolayısıyla 12 Eylül 1980 tarihinde başlayan ve bütün sorumluluğu MGK'nın üstlendiği "Ordunun Fiili İktidarı" döneminin 6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasından sonra TBMM Başkanlık Divanı'nın oluştuğu 6 Aralık 1983 tarihinde sona erdiğini söylemek mümkündür.⁴⁸

1.3- Milli Güvenlik Konseyi'nin Hükümeti Kurma Çalışmaları

MGK ülke genelinde kontrolü sağladıktan sonra bir hükümet kurma çalışmalarına başlamıştır. Ancak, hükümet 21 Eylül 1980 tarihinde kurulabilmiştir. M. Ali Birand'a göre:

"12 Eylül hareketinin 13 Eylül gününden sonrası için tahmin edildiği gibi hazırlıklı olmadığı çok kısa bir sürede belli oldu."

"Evren'in yeşil kaplı, üzerinde memoranda yazılı küçük not defterinde, 12 Eylül'den sonra yapılması gereken değişiklikler eski Türkçe not edilmişti. Genelde nelerin gerçekleştirilmesi gerektiği belki biliniyordu, ancak bunlarla ilgili ayrıntılı hiçbir çalışma yoktu. Hatta en fazla iki yılda bütün bu çalışmaların bitebileceği sanılmıştı. İki yıl sonra yeniden seçimlere gidilebilecekti..."

"Ancak evdeki tüm hesapların çarşıya uymadığının görülmesi uzun sürmedi."

"Bunun ilk açık belirtisi de Başbakanlığa atanacak kişi üzerinde doğan görüş ayrılığı ve hükümetin ancak 20 Eylül günü kurulabilmesiydi"⁴⁹

⁴⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, Yayına Haz. TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, TBMM Basımevi, Ankara, 2005, s. 129.

⁴⁷ Özdemir, "1980 ve Sonrası" s. 132.

⁴⁸ 1982 Anayasası'nın geçici 3. maddesi ile MGK'nın hukuki varlığının TBMM toplanıp Başkanlık Divanı'nın oluşturulması ile sona ereceği hükmü getirilmiştir. **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, s. 125

⁴⁹ Mehmet Ali Birand, **12 Eylül Saat: 04.00**, 14. baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 306-307.

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren de; “Kafamda hep Başbakan ve bakanlar kim olmalı suali dolaşıp duruyordu. Gerçi Konsey Üyesi ve Kuvvet Komutanlarıyla ve İkinci Başkanla bu konu üzerinde aşağı yukarı bir mutabakatımız vardı ama, kat’i kararımızı vermemiştik.” diyerek hükümet teşkili konusunda kararsızlık içinde olduklarını doğrulamaktadır.⁵⁰

Nitekim MGK’nın ilk Başbakanlık teklif ettiği kişi Emin Paksüt olmuştur. Fakat Emin Paksüt yaşlılığını gerekçe göstererek bu görevi kabul etmemiştir.⁵¹ Orgeneral Kenan Evren Emin Paksüt’ün yaradılışı gereği emir ve direktif alarak iş yapmayı kabul edemeyecek bir yapıya sahip olduğunu, “... bundan dolayı bu görevi kabul etmediğini zannediyorum.” demektedir.⁵²; Coşkun Kırca; Emin Paksüt’ün Başbakanlık teklifini ilke sahibi olduğu için reddettiğini belirtmekte ve “...bu davranışı Paksüt’ün büyük ve belki de tek hatasıdır.” demektedir.⁵³

Emin Paksüt’ün Başbakanlık teklifini kabul etmemesi üzerine, CGP Genel Başkanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nu Başbakan olarak görevlendirme fikri gündeme gelmiştir. M. Ali Birand’a göre; Turhan Feyzioğlu’nun Başbakan aday olarak isminin ilk defa geçtiği 11 Eylül gecesini Genelkurmay karargahında J. Başkanları arasında buz gibi bir hava esmişti. Bu fikrin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin’e ait olduğu duyurulmasına rağmen genç subaylar bu haberden çok rahatsız olmuşlar. “Biz darbeyi bunun için mi yapıyoruz?” diye tepkilerini açıkça belirtmişlerdir.⁵⁴ J. Başkanlarının tepkilerine rağmen, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve MGK üyeleri Turhan Feyzioğlu’nun Başbakanlığı üzerine mutabakat sağlamışlardır. Nitekim Kenan Evren; 13 Eylül akşamı Konsey üyeleri ile birlikte “Başbakan konusunda anlaştıklarını şöyle aktarmaktadır:

“Başbakanın Turhan Feyzioğlu olması üzerinde hemen hemen büyük bir mutabakat sağladık. Ben Başbakanın sivil ve aynı zamanda Atatürk ilkelerine bağlı, devlet tecrübesi olan bir kişi olmasını arzu ediyordum. Bu niteliklerin birleştiği zat olarak da Feyzioğlu’nu görüyorduk... Nitekim küçük bir partinin başkanı olarak Feyzioğlu’nu Başbakan yapmak, kuracağı kabineye iki kişi, AP’den, iki kişi CHP’den Bakan almak, gerisini de partili olmayan kişilerden seçmek suretiyle mevcut partileri de kurulacak hükümette görevli kılmak suretiyle, 12 Eylül’den evvel bir türlü gerçekleştirilemeyen AP ile CHP’nin küçük çapta da olsa bir koalisyon hükümet kurmak idi. İlk çalışmalarımızı hep bu esas üzerinde yürüttük.”⁵⁵

⁵⁰ Evren, **Zorlu Yıllarım I**, s. 233.

⁵¹ Evren, **Zorlu Yıllarım I**, s. 233.

⁵² **Kenan Evren’in Anıları C. 2**, s. 12.

⁵³ Coşkun Kırca, “Emin Paksüt”, **Yeni Yüzyıl**, 31 Ağustos 1995.

⁵⁴ Birand, **a.g.e.**, s. 280.

⁵⁵ **Zorlu Yıllarım I**, s. 236.;..

M. Ali Birand, 12 Eylül günü Evren ile görüşen Turhan Feyzioğlu'nun yeni kurulacak kabinede Türk toplumunun tüm kesimlerinin temsilcilerinin olmasının faydalı olacağını, bu sebeple AP ve CHP'de ılımlı olarak tanınmış kişilerin kabineye alınmasının işleri kolaylaştıracağını söylemiş, oyu yüzde 3'ü aşmayan kendi partisinin tek başına bunun altından kalkamayacağını vurgulamıştır.⁵⁶ İlk günlerde Turhan Feyzioğlu ve Turgut Özal gibi kişilere görev teklif edilmesi, AP ve CHP'lilerde ılımlılarından kabineye bakan alınması fikri, silahlı kuvvetlerin siyasi partileri bir kenara itmeyeceği, tam tersine onlarla işbirliği içinde birlikte hareket edeceği izlenimi yaratmıştı. Ancak bu hava uzun sürmeyecektir.

Turhan Feyzioğlu'nun Başbakanlığa getirilmesi fikrine öncelikle görüşü sorulan Emin Paksüt ve MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık; diğer partilerin Turhan Feyzioğlu'nu kabullenmeyecekleri gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Emin Paksüt ve Haydar Saltık MGK Başkanı olarak Kenan Evren'in aynı zamanda Başbakanlık görevini de üstlenmesi fikrini ortaya atmışlardır. Ancak Kenan Evren; üç görevi (Genelkurmay Başkanlığı, Devlet Başkanlığı ve Başbakanlık) birden üstlenmesi durumunda bir kalp krizi geçirebileceği ve felç olmaktan korktuğunu belirtmekte ve "Konsey Başkanı olarak bir karar alacağız bu kararı hükümetin uygulaması normaldir. Bazı konular olacak ki doğrudan doğruya hükümet bu konuda karar verip icraya koyacaktır. Ben icranın başı olursam aldığım bu kararı gerektiğinde Konsey nasıl tenkit edecek veya değiştirebilecek. Çok müşkül bir durum ortaya çıkmaz mı" diyerek bu fikre karşı çıkmıştır.⁵⁷

MGK'nın başından itibaren üzerinde görüş birliğine vardığı tek bakan adı Turgut Özal olmuştur. Gerek 12 Eylül öncesindeki temaslar sırasında, gerekse Batı'dan aldıkları istihbaratlarda Özal'ın kabineye alınmamasının 24 Ocak kararlarının uygulanmayacağı anlamına yorumlanabileceği ve kredilerde önemli aksamaların olabileceği kanaati vardı.⁵⁸ Kenan Evren anılarında; ekonomik işleri yürütecek olan Başbakan Yardımcısı olarak Turgut Özal'ı daha başlangıçta kararlaştırmış ve bu hususu kendisine de söylemiş, demektedir.⁵⁹ Turgut Özal ise; bir taraftan yer alacağı kabinedeki pozisyonu üzerinde Turhan Feyzioğlu ile tartışırken, diğer taraftan Feyzioğlu'nun Başbakanlığa getirilmesine ilk itiraz edenlerden olmuştur. Turgut Özal Haydar Saltık'a "Parti liderlerinin hepsini, kaldırıp atıyorsunuz... En küçük partinin liderini getirip Başbakan yapıyorsunuz... Bu tutmaz... Ben sizin yerinizde olsam, bir emekli askeri başbakan yaparım. İşte Bülend Ulusu da, yeni emekli oldu." dediğini aktarmaktadır.⁶⁰

⁵⁶ Birand, **a.g.e.**, s. 307

⁵⁷ Evren, **Zorlu Yıllarım I**, ss. 237-238

⁵⁸ Birand'a göre, "bu sebeple Batı'nın alkışladığı Özal ve beraberinde getirdiği felsefe sürdürülmeliydi". Birand, **a.g.e.**, s. 307.

⁵⁹ **Kenan Evren'in Anıları**, c.2, s. 67

⁶⁰ Mehmet Barlas, **Turgut Özal'ın Anıları**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994, s. 9-10, 13.

Bu sırada MGK üyeleri arasında Orgeneral Haydar Saltık'ı Başbakan olarak görevlendirme fikri gündeme gelmiştir.⁶¹ Orgeneral Haydar Saltık'ın Başbakanlığa getirilmesini Orhan Eyüboğlu, Turgut Özal, Adnan Başer Kafaoglu önermişti ve hatta Genelkurmay J. Başkanlarının kendi aralarındaki konuşmalarda da en çok üzerinde durulan kişi Haydar Saltık'tı.⁶² Ancak MGK Genel Sekreterliğine atanan Orgeneral Haydar Saltık, istikbalini asker olarak sürdürmek istediğini belirterek Başbakanlık teklifini kabul etmemiştir.⁶³

Bu şartlarda MGK Yönetimi Turhan Feyzioğlu'nun Başbakanlığı'nda Bakanlar Kurulu'nu oluşturma çalışmalarına devam etmiştir. MGK Yönetimi Bakanlar Kurulu'nu büyük oranda belirlediği halde, AP ve CHP'den ikişer bakan seçme konusunda ciddi sıkıntılar çıkmıştır. "Kime ne görev önerilse, AP'lisi Demirel'e gidip müsaade alıyor, CHP'lisi Ecevit'e danışıyordu. 17 Eylül sabahı Evren "Benim siyasilerden tam sıtkım sıyrıldı. Bunlar şimdiden liderlerine sorarlarsa uygulamada da aynı şeyi yapacaklar demektir. Oysa bize, inanmış, sadık insanlar gerekli" diye sert bir şekilde gelişmeleri eleştirdi.⁶⁴ Bu gelişmeler üzerine AP ve CHP'nin ılımlılarından hükümet kurma fikrinden vazgeçilmiştir.⁶⁵

İlerleyen günlerde Turhan Feyzioğlu'nun Başbakanlığı'na karşı tepkiler giderek yaygınlaşmıştır. Turgut Özal ve özel sektör Turhan Feyzioğlu'nu serbest piyasa reformlarıyla bağdaştıramıyordu. Feyzioğlu yeterince serbest piyasacı değildi. AP için Feyzioğlu ne olursa olsun eski bir CHP'liydi. CHP'liler için ise Feyzioğlu, CHP aleyhtarı bir kişiydi. Kabineye Ferit Melen, Emin Paksüt, Fethi Çelikbaş gibi isimleri alacağı duyulunca, CHP ikiye bölündü. Hükümete kimsenin katılmaması için kampanya başlatıldı.⁶⁶ Turhan Feyzioğlu'nun kamuoyunda tutulmadığını belirten Kenan Evren; "Kamuoyunun reaksiyonunu çeken bir aday üzerinde ısrar etmemiz ileride bizi zor durumlarla karşı karşıya getirebilirdi. Bu kararımızdan vazgeçmenin, ısrar etmekten daha iyi olacağına inandık." demektedir.⁶⁷ Böylece MGK yönetiminde Başbakan adayı Turhan Feyzioğlu'nun ismi 17 Eylül günü itibariyle gündemden düşmüştür. Turhan Feyzioğlu'na kendisinin Başbakan olarak atanması fikrinden vazgeçildiği Emin Paksüt tarafından bildirilmiştir.⁶⁸

⁶¹ **Zorlu Yıllarım 1**, s. 238.

⁶² Birand, **a.g.e.**, ss. 309-310.

⁶³ **Zorlu Yıllarım 1**, s. 238.

⁶⁴ Birand, **a.g.e.**, s. 311.

⁶⁵ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, s. 240; Birand, s. 311

⁶⁶ Birand, **a.g.e.**, s. 308.

⁶⁷ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, s. 240.

⁶⁸ **Kenan Evren'in Anıları**, c. 2, ss. 62-63.

18 Eylül günü MGK üyelerinin and içme töreninden sonra Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Yüksek Askeri Şûra Üyeleri'ni toplantıya çağırmıştı. Toplantıda; ağırlıklı olarak Başbakan olacak kişi üzerinde görüş alışverişi yapılmıştır. Öncelikle Başbakan olacak kişi asker kökenli mi olmalı, yoksa sivil mi konusu üzerinde bir hayli münakaşadan sonra, asker olması fikri ağırlık kazandı. Başbakan “kim olsun sorusu karşısında ise çok kısa bir süre önce emekliye ayrılan ve emekli olduğu güne kadar MGK ile birlikte çalışan Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Bülend Ulusu’nun bu görev için uygun olacağı fikri çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.”⁶⁹ Kenan Evren; “Konsey üyesi arkadaşlarım da Bülend Ulusu’yu destekleyince, peki dedim. Şahsen sivil bir Başbakan istememe rağmen, bu isteğime uygun bir kişi bulunamadığından, neticede asker orijinli bir Başbakan seçilmiş oldu” demektedir.⁷⁰

Böylece Askeri yönetimin müdahaleden sonra karşılaştığı önemli bir sorun olan Başbakanlık konusu halledilmiştir.

1.3.1- Bülend Ulusu Hükümeti

5-7 Ağustos 1980 tarihinde yapılan Askeri Şûra’da emekliye sevk edilmiş olan Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Oramiral Bülend Ulusu; Roma’ya Büyükelçi olarak gitme hazırlığı içindedir. Askeri Şûra’da emekliliği kesinleşen Bülend Ulusu; 9 Ağustos günü Başbakan Demirel’i ziyaret etmiş; Demirel de kendisine Büyükelçilik görevi teklif etmiştir. Başbakan Süleyman Demirel; bunun bir sakıncası olup olmadığını Genelkurmay Başkanı’na sormuş, Ondan olumlu görüş almıştır.⁷¹ Ardından Başbakanlıktan Dışişleri Bakanlığı’na Ulusu’nun Roma Büyükelçiliğine atanması için gereken hazırlıkların yapılması talimatı verilmiştir.⁷² Bu sebeple yakında Roma Büyükelçiliği’ne gitmesi beklenen Bülend Ulusu; 12 Eylül askeri yönetimi tarafından Başbakanlık görevine getirilmiştir.

Bülend Ulusu’nun Başbakan olarak davet edildiği 18 Eylül günü MGK tarafından Bakanlar Kurulu büyük oranda belirlenmişti. Fakat kabinede ekonomik işlerden sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olacağı kesinleşen Turgut Özal; Adnan Başer Kafaoğlu, Zeyyat Baykara ve Kemal Cantürk isimlerinden birinin Maliye Bakanı olmasına itiraz etmiştir. Özal,

⁶⁹ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, s. 241.

⁷⁰ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, s. 242.

⁷¹ Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Ulusu’nun Başbakan’dan bir dış görev istediğini belirtmektedir. **Kenan Evren’in Anıları**, c.2, ss. 66-67.

⁷² Birand, **a.g.e.**, s. 246.

Maliye Bakanlığı'nın da uhdesine verilmesini istemiştir.⁷³ Uzun görüşmeler sonunda Turgut Özal'ın teklifiyle Kaya Erdem Maliye Bakanlığı'na getirilerek bu sorun çözümlenmiştir.⁷⁴ Turgut Özal anılarında bütün ekonomik yetkileri talep ettiğini MGK'nın de mecburen kabul ettiğini belirtmektedir.⁷⁵ Turgut Özal'ın MGK ile yürüttüğü bu görüşmeleri değerlendiren Muammer Yaşar;

“Özal, ekonomiyi kontrol edebileceği birkaç bakanlığı birden isterken, askerler ekonomiyi düzeltebileceğine inandıkları tek kişi olduğu için onun pazarlık gücünü kıramadılar. O istediği için Başbakan'ın hemen yanında tüm ekonomiyi kontrol edebileceği bir görev verdiler hem de Maliye Bakanlığı'na Kaya Erdem'i getirdiler.” demektedir.⁷⁶

Turgut Özal'la yürütülen görüşmelerin oldukça çetin geçtiğini doğrulayan Kenan Evren; nerede ise vazgeçeceklerini, ancak dış borçların ertelenmesi, yeni krediler bulunması konusunda dış ülkelerle müzakereleri Turgut Özal yürüttüğü için, sonunda Adnan Başer Kafaoğlu'nu feda ettiklerini belirtmektedir:

“Böylece en çok başımızı ağrıtan ve iki günümüzü alan bu problem de halledilmiş oluyordu. Başımızı ağrıttmasının sebebi 24 Ocak 1980'de bildiğimiz Turgut Özal'ı yine bu kararları uygulayacak bir makamda tutmak, fakat bütün ipleri de teslim etmemek, yani Maliye Bakanlığı'nı da kendisine bırakmamak endişesinden kaynaklandığını” vurgulamaktadır.⁷⁷ MGK'nın Maliye Bakanlığı'na getirecek kişi üzerinde son ana kadar tereddütlü davrandığı anlaşılmaktadır. Muammer Yaşar 21 Eylül günü TRT'ye 13.00 haber bültenlerinde okunması için ulaşan Bakanlar Kurulu listesinde Maliye Bakanı'nın tam karşısına Selahattin Alpat yazılmış. Sonra üzeri çizilerek Kaya Erdem yazılmıştı” demektedir.⁷⁸

Bakanlar Kurulu listesine son şeklinin verilmesinden sonra 20 Eylül günü Emekli Oramiral Bülend Ulusu resmen hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.⁷⁹ Bülend Ulusu Başbakan olarak atanmasının ertesi günü Bakanlar Kurulu listesini “Devlet Başkanlığı”nın onayına sundu ve Bakanlar aynı gün atandılar.⁸⁰ Bülend Ulusu'nun Başbakanlığı'nda kurulan 44. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nde Devlet Bakanlıklarının sayısı beşe çıkarılarak

⁷³ Evren, **Zorlu Yıllarım** 1, s. 242.

⁷⁴ Güreli, **a.g.e.**, s. 138; Evren, **Zorlu Yıllarım**, s. 243.

⁷⁵ Turgut Özal; Feyzioğlu'nun kabine kurma çalışmaları sırasında da Başbakan Yardımcılığı'nın yanı sıra Maliye ve Ticaret Bakanlıklarının da uhdesine verilmesini istemişti. Barlas, **a.g.e.**, s. 14.

⁷⁶ Muammer Yaşar, **Paşalar Politikası**, Tekin Yayınevi, C. B., İstanbul, 1990, ss. 50-51.

⁷⁷ Evren, **Zorlu Yıllarım**, s. 243.

⁷⁸ Yaşar, **a.g.e.**, s. 51.

⁷⁹ **RG**, Sayı: 17112, 21 Eylül 1980.

⁸⁰ **RG**, Sayı: 17113, 22 Eylül 1980

bunlardan ikisine Başbakan Yardımcılığı görevi verilmiştir. Ayrıca Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı adıyla birleştiriliyordu. 21 Eylül 1980 tarihinden “Ordu’nun Fiili İktidarı”nın sona erdiği 13 Aralık 1983 tarihine kadar görevde kalan Bülend Ulusu Hükümeti şu isimlerden oluşmuştur:

Başbakan	: Bülend Ulusu
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	: Zeyyat Baykara
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı (*)	: Turgut Özal
Devlet Bakanı	: Sermet Refik Pasin 14.7.1982
Devlet Bakanı	: İlhan Öztrak
Devlet Bakanı	: Mehmet Özgüneş
Devlet Bakanı	: Nimet Özdaş
Adalet Bakanı	: Cevdet Menteş
	Rıfat Bayazıt 16.2.1983
	Kâzım Akdoğan 21.5.1983
Milli Savunma Bakanı	: Ü. Halûk Bayülken
İçişleri Bakanı	: Selahattin Çetiner
Dışişleri Bakanı	: İlter Türkmen
Maliye Bakanı	: İ. Kaya Erdem
	Adnan Başer Kafaoğlu 14.7.1982
Milli Eğitim Bakanı	: Hasan Sağlam
Bayındırlık Bakanı	: Tahsin Önalp
Ticaret Bakanı	: Kemal Cantürk
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	: Necmi Ayanoğlu
	Kaya Kılıçturgay 23.12.1981
Gümrük ve Tekel Bakanı	: Recai Baturalp
	Ali Bozer 23.12.1981
	Cafer Tayyar Sadıklar 21.5.1983

* Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı sayısı bire indirilmiş, Devlet Bakanlığı sayısı 5 olarak kalmıştır. **RG**, Sayı: 17754 mükerrer, 14.7.1982.

Ulaştırma Bakanı	: Necmi Özgür Mustafa Aysan 3.3.1982
Tarım ve Orman Bakanı	: Sabahattin Özbek
Çalışma Bakanı	: Turhan Esener
Sanayi ve Teknoloji Bakanı	: Şahap Kocatopçu Mehmet Turgut 23.12.1981
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	: Serbülent Bingöl Fahir İlkel 23.12.1981
Turizm ve Tanıtma Bakanı**	: İlhan Evliyaoğlu
İmar ve İskân Bakanı	: Şerif Tüten Ahmet Samsunlu 14.7.1982
Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı	: Münir Raif Güney
Gençlik ve Spor Bakanı	: Vecdi Özgül
Sosyal Güvenlik Bakanı	: Sadık Şide
Kültür Bakanı	: Cihat Baban
Kültür ve Turizm Bakanı	: İlhan Evliyaoğlu

Başbakan Bülend Ulusu 27 Eylül günü parlamenter teamüllere uygun olarak TBMM'nin yerini alan MGK Başkanı ve Üyeleri önünde Hükümet programını sunmuştur.⁸¹

Başbakan Bülend Ulusu'nun oldukça ayrıntılı olan hükümet programında şu hususlar vurgulanıyordu:

Devletin ve ülkenin bütünlüğü tam anlamıyla güvence altına alınarak ve devlet otoritesinin yeniden ve etkin bir şekilde tesis edileceği, Hükümetlerinin ana görevlerinin Devletin temelindeki düzenlemeleri Atatürk ilkeleri ışığında yapmak ve Cumhuriyeti bir daha zor durumlara düşürmeyecek tedbirleri almaktır.

** Kültür Bakanlığı kaldırılmış, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı adını almıştır. **RG**, Sayı: 17540 Mükerrer, 10.12.1981.

⁸¹ Hükümet programının metni için bkz. **Hükümetler ve Programlar (1980-1987)**, C.III. Hazırlayan: Nuran Dağlı –Belma Aktürk, Ankara, 1988, ss. 3-23.

Ana hedefleri olarak da;

1- Atatürk ilkeleri rehber olacaktır

2- Ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliğine yönelik anarşi, mezhep kışkırtmacılığı ve bölücülük faaliyetleri kesinlikle yok edilerek “yurdumuzun ufkunu karartan bütün kara bulutları dağıtmaya kararlıyız”

“Devletin bekasını ve vatandaşların yaşama hakları ile özgürlükleri her türlü saldırıya karşı tam olarak koruyacak yasal ve idari tedbirlerin biran önce gerçekleştirilecek hürriyetçi parlamenter sisteme süratle geçmek en samimi dileğimizdir.”

Bülend Ulusu’nun Hükümet programını okumasından üç gün sonra 30 Eylül 1980 tarihinde MGK Bakanlar Kurulu’na oybirliği ile güvenildiğini açıklamıştır.⁸² Böylece Ulusu’nun Başbakanlığındaki hükümet güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Fakat MGK gerekli gördüğü konularda yürütme yetkisini kullanmaya devam etmiştir. Özellikle 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında kanun ile MGK’ya verilen yetki alanı dikkate alınırsa Ulusu Hükümetinin yürütmenin gündelik işleri ve bürokrasi ile ilişkilerin koordinasyonu dışında normal dönemlerin Bakanlar Kurulunca kullanılan bütün yetkileri kullanmadığı, askeri yönetimin bir alt organı veya yardımcı kurulu gibi çalıştığı bilinmektedir.⁸³ Nitekim 9 Ekim 1980 günü Başbakan Bülend Ulusu’yu ziyaret eden MGK Başkanı Kenan Evren; başta Başbakanlık olmak üzere, bakanlıklar tarafından gerçekleştirilmesini istediği hususları içeren bir emir vermiştir.⁸⁴

1.4- Milli Güvenlik Konseyi’nin Birinci Dönem Yasama Faaliyetleri

12 Eylül 1980 tarihinden itibaren yasama ve yürütme yetkisini birlikte kullanan MGK; 21 Eylül 1980’de Bülend Ulusu’nun Başkanlığında kurulan hükümete yürütme görevini resmen bırakmış, yasama görevini ise, 6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasından sonra TBMM Başkanlık Divanı’nın olduğu 6 Aralık 1983’e kadar kullanmaya devam etmiştir. Ortalama 39 ay süren MGK yönetimini yasama faaliyetleri açısından iki dönem halinde ele almak gerekir:

1- MGK döneminin yasama faaliyetleri açısından ilk devresi, 12 Eylül 1980 tarihinde başlamış ve Danışma Meclisi’nin yasamaya katkısının başladığı 25 Aralık 1981 tarihinde sona ermiştir.⁸⁵ Sadece MGK’nın yasa çıkarma yetkisini kullandığı ve 16 ay süren bu dönemde toplam 189 birleşim yapan MGK tarafından 269 yasa yürürlüğe girmiştir.

⁸² RG, Sayı: 17122, 1 Ekim 1980.

⁸³ Özdemir, “1980 ve Sonrası, s. 135.

⁸⁴ Geniş bilgi için bkz. Kenan Evren’in Anıları, C.2, ss. 101-108.

⁸⁵ Danışma Meclisi’nde kabul edilerek MGK’ya sevk edilen ilk yasa 25 Aralık 1981 tarihinde oylanan 2569 No’lu “TC. Ziraat Bankasının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına Olan Bir Kısım Borçlarının Hazineden ve Bazı Kuruluşlardan Olan Alacakları Karşılığında Tahkim Edilmesi Hakkında Kanun”dur. DM, Tutanak Dergisi, YY: 1, C.I. B. 15, (25.12.1981), ss. 526-536.

2- Danışma Meclisi'nin (Danışma Meclisi'nin gerçek anlamda bir yasama yetkisi olmamakla beraber) yasama faaliyetlerine katkı yapmaya başladığı ikinci devre ortalama 23 ay sürmüş ve bu dönemde de toplam 400 yasa çıkarılmıştır.

Gerek şekil gerekse fıkri düzeyde muhalefeti olmayan ya da görünmeyen bu 39 aylık yasama döneminde yeni Anayasa'dan önce ve sonra toplam 668 kanun çıkarılmıştır.

12 Eylül 1980 öncesinde Milli Güvenlik Kurulu'nun üyesi olan Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile sıkıyönetim komutanları en çok yetki azlığından şikayetçiydiler. Milli Güvenlik Kurulu'nun asker üyeleri anarşi ve terörün önlenmesi ve devlet otoritesinin sağlanması amacıyla çıkarılmasını istedikleri kanunları Sıkıyönetim Koordinasyon ve Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında ve Başbakan'la yaptıkları görüşmelerde sık sık dile getiriyorlardı.⁸⁶ Ancak mevcut sivil-siyasal sistem bu taleplere tam olarak cevap veremiyordu. Cüneyt Arcayürek; Başbakan Süleyman Demirel'in; rejim aşılmadan ve hukukun içinde kalınarak anarşi ve terörün önlenmesi görüşünde olduğunu, bu sebeple Ordunun komuta kademesinin bazı taleplerini Anayasa'ya, insan haklarına ve demokratik bir hukuk devleti düzeniyle bağdaşır görmediğinden olumsuz bir tavır içinde olduğunu belirtmektedir.⁸⁷

Başbakan Süleyman Demirel; "...Kendilerine, Silahlı Kuvvetleri başarılı kılmak için Takrir-i Sükun, İstiklal Mahkemeleri, Sürgün, Dersim Kanunu gibi tedbirler dışında ne isteniyorsa yapılacağı, ne isterlerse verileceği söylenildi... İstekler, tespit ve tasnif edildi. Bunların bir kısmı Anayasa değişikliği gerektiriyordu. Bir kısmını gerçekleştirmek mümkün değildi. Kimse gerçekleştiremezdi..." demektedir.⁸⁸

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri adına ülke yönetimini üstlenen MGK; sivil siyasetçilerden talep edip gerçekleştiremedikleri yasal düzenleme ve değişiklikleri yetki ve sorumluluğu üzerlerine alarak bizzat gerçekleştirme imkanını elde ettiler. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren; ordunun yönetime el koymasından sonra Anayasa dahil diğer alanlarda yapılmasını gerekli gördüğü değişiklik ve düzenlemeleri 103 madde halinde not defterine kaydettiğini belirtmektedir.⁸⁹ MGK'nın 12 Eylül sabahından itibaren yayınladığı bildiri ve kararlar ile Kenan Evren'in 16 Eylül 1980'de yaptığı basın

⁸⁶ Geniş bilgi için bkz. **Kenan Evren'in Anıları**, C.1. s. 346-351, 364-382; Cüneyt Arcayürek, **12 Eylülle Doğru Koşar Adım**, (Kasım 1979 – Nisan 1980), Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, ss. 313-318.

⁸⁷ Arcayürek, **y.a.g.e.**, ss. 323-324.

⁸⁸ Süleyman Demirel, **Anı Değil İtiraf**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1990, s. 50.

⁸⁹ **Kenan Evren'in Anıları**, C.1, ss. 499-503.

toplantısında; anarşi ve terörü önleyerek can ve mal güvenliğini tesis etmek, milli birliği korumak, devlet otoritesini hakim kılarak demokratik, laik Cumhuriyet rejiminin işlemesine mani olan engelleri ortadan kaldırmak için başta Anayasa olmak üzere, gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı ve yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idarenin yeniden tesis edileceği, yani demokrasiye döneleceği ilan edilmişti.⁹⁰ Bu yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek amacıyla 18 Eylül’de and içen MGK üyeleri 19 Eylül 1980 tarihinde TBMM binasına yerleşmişlerdir.⁹¹

1.4.1- Milli Güvenlik Konseyi’nin Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü

Yasama görevini üstlenen MGK kurulduğu tarih olan 12 Eylül 1980’den 25 Eylül 1980’e kadar olan dönemde yaptığı tasarruflarda herhangi bir usule bağlı kalmamıştır. Yani önceden tespit olunmuş, kendini sınırlayıcı kanun koyma usulünü belirleyen herhangi bir kural veya prosedür mevcut değildir. Bu dönemde devlet ve toplum hayatını ilgilendiren birçok karar alan MGK; 2301 sayılı “1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun” ile 2302 sayılı “Atatürk’ün Doğumunun 100 üncü Yılı’nın Kutlanması ve “Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun”ları da çıkarmıştır.

MGK’nın 25 Eylül 1980 tarihli üçüncü birleşiminde kabul edilen ve 28 Eylül’de Resmi Gazete’de yayınlanan “Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü” ile çalışma usulü ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.⁹² Bu içtüzükte 25 Şubat 1981 tarihinde genel esasları etkilemeyen bazı değişiklikler yapılmıştır.⁹³

İçtüzüğün genel gerekçesinde; “MGK’nin Yasama Organı olarak yapacağı faaliyetlerdeki usul ve yöntemler, genellikle parlamento teamüllerine uygun kalınarak...” düzenlendiği vurgulanmaktadır.⁹⁴ 24 maddelik içtüzük MGK’nın 23.09.1980 günü yapılan 2. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerin daha başlangıcında MGK üyesi Nurettin Ersin ve MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık’ın, hazırlanan içtüzüğün Konsey üyeleri tarafından

⁹⁰ RG, Sayı: 17103; Mükerrer, 12 Eylül 1980; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980 – 12 Eylül 1981)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981, ss. 17-18; 21-43.

⁹¹ Evren, **Zorlu Yıllarım 1**, s. 243.

⁹² RG, Sayı: 17119, 28 Eylül 1980.

⁹³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 41 (25 Şubat 1981) ss. 421-425; **R.G.**, Sayı: 17268, 3 Mart 1981.

⁹⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 3’ün sonuna ekli. (25.09.1980).

müzakere edilmesinden önce İhtisas Komisyonu tarafından incelenmesi önerileri üzerine, içtüzük görüşmeleri başka bir birleşime bırakılmıştır.⁹⁵ MGK'nın yasama organı olarak yapacağı faaliyetlerdeki usul ve yöntemleri düzenleyen "Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İchtüzüğü Teklifi" üzerinde İhtisas Komisyonu gerekli incelemeleri yaptıktan sonra; MGK'nın 25 Eylül 1980 günü yapılan 3. birleşiminde tekrar görüşülerek kabul edilmiştir.⁹⁶

24 maddelik içtüzüğün 1. maddesinde MGK'nın kimlerden oluştuğu, 2. maddede ise, Konsey'in MGK Başkanı ve Genelkurmay Başkanının Başkanlığı'nda toplanacağı, Başkan'ın bulunmadığı hallerde toplantıya askeri hiyerarşiye bağlı kalınarak Konsey üyelerinden birinin başkanlık edeceği belirtilmektedir.

İchtüzük MGK Genel Sekreterine de önemli fonksiyonlar yüklemiştir. MGK'nın danışmanlık ve sekreterlik görevini üstlenen Genel Sekreter, Konseyin bütün toplantılarına katılır, oy hakkı yoktur (Madde 3). Genel Sekreter "Lüzum gördüğü hallerde, kanun tasarı ve teklifleri ile diğer konular üzerinde inceleme ve araştırma yapması için yeteri kadar uzman kamu personelinde oluşan geçici ihtisas komisyonları kurabilir..." Bu komisyonlar kanun teklif veya tasarılarını inceleyerek bir rapor halinde Genel Sekretere sunar. Bu raporlar Genel Sekreterlik tarafından nihai duruma getirilir ve MGK üyeleri ile Bakanlar Kurulu'na sunulur (Madde 5). Gündem MGK Başkanı adına Genel Sekreter tarafından hazırlanır. Konsey üyelerine, Bakanlar Kurulu'na ve gerekli görülen yerlere gönderilir (Madde 6). İchtüzükle feshedilmiş bulunan yasama organlarının idari kuruluşları yani TBMM bürokrasisi MGK Genel Sekreterliği'ne bağlanmıştır (Madde 21).

Kanun teklif etmeye MGK üyeleri ve Bakanlar Kurulu üyeleri yetkilidir. MGK Başkanlığı Bakanlar Kurulu'ndan gelen kanun tasarılarından gerekli gördüklerini İhtisas Komisyonları'nda inceleyebileceği gibi, doğrudan Konsey gündemine de alabilirdi. Kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesinde önce tasarının ve teklifin tümü hakkında görüşmeler yapılır, görüşmeler bittikten sonra maddelere geçilmesi kabul edilir ise, maddeler ayrı ayrı görüşülerek oylanır. Maddelerin kabulünden sonra, teklif veya tasarının tümü oylanır ve kabulüyle yasalaşır (Madde 12).

MGK üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır, oylarda eşitlik olması halinde Başkanın oyu iki oy sayılır (Madde 16). İchtüzüğün ilk düzenlemesine göre, gizli oturum kararı alınmadıkça oturumlar açık yapılırdı. Ancak 25 Şubat 1981'de kabul edilen içtüzük değişikliği ile kural olarak kapalı oturum yapılması hükmü getirilmiştir. Kapalı oturum tutanakları Genel

⁹⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 2, (23.09.1980) s. 60.

⁹⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 3, (25.09.1980) ss. 62-60; **RG**, Sayı: 17119, 28 Eylül 1980

Sekreterlikçe tutulur, bu tutanaklar Konsey Kararı olmadıkça açıklanamaz ve yayınlanamazdı (Madde 14). MGK başka türlü karar vermedikçe Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri toplanırdı. Ancak 25 Şubat 1981 tarihinde yapılan değişiklik alınan karar veya Başkanın çağrısı üzerine toplanma usulü getirilmiştir (Madde 8). Oylama usulü ilk tüzüğe göre; “işaretle oylama, açık oylama ve gizli oylama” olmak üzere üç şekilde idi. Yapılan tüzük değişikliği ile “sözlü veya işaretle” oylama usulü getirilmiştir (Madde 14).

MGK “Başbakan ve Bakanları her zaman denetleyebilir, yazılı veya sözlü bilgi isteyebilir.” Bakanlar Kurulu’nun veya bir bakanın düşünülebilmesi MGK üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karara bağlanır. İlk tüzükte denetleme; “genel görüşme, soruşturma ve araştırma yolları” ile yapılırken, 25 Şubat 1981 tarihli değişiklikle Konsey’in gerekli gördüğü hallerde “araştırma komisyonları” kurabileceği, komisyonların hazırlayacağı rapora Genel Sekreterin mütalaasının da ilave edilerek MGK Başkanlığı’na sunma usulü getirilmiştir (Madde 19). Bakanlar Kurulu üyelerinden biri hakkında soruşturma ve kavuşturma açılması da MGK’nin kararına bağlanmıştır. İlk tüzükte; soruşturma ile ilgili talepleri Konsey gündeminde aldıktan sonra ilgili Bakanın savunmasını alır ve karara bağlardı. Ancak 25 Şubat 1980 tarihli değişiklikle Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında Konsey tarafından soruşturma açılmasına karar verildiği zaman bir “Soruşturma Komisyonu” kurulması esası getirilmiştir. Kuruluşu, çalışması ve görev süresi kuruluş kararında belirtilen Soruşturma Komisyonu; çalışmalarının sonucunu bir rapor halinde MGK’ye sunar. Konsey konuyu gündeme aldıktan sonra ilgili bakanın savunmasını alır ve karara bağlar (Madde 20).

“Bütçenin Görüşülmesi ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Denetimi” konusu 15 Şubat 1981 tarihinde yapılan değişiklikle içtüzükte ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Buna göre, genel ve katma bütçe kanun tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından MGK’ye sunulur. Bu tasarılar ve rapor MGK Genel Sekreterliği’nce teşkil edilecek Bütçe-Plan Komisyonu’nda görüşülür. Komisyonun hazırlayacağı rapor ve tasarı MGK’ca görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır (Madde 15). Kamu iktisadi teşebbüsleri MGK Genel Sekreterliği’nce kurulacak bir komisyona denetletirilebileceği gibi mevcut ihtisas komisyonlarından biri de görevlendirilebilir. Komisyon yaptığı incelemenin sonucunu bir raporla MGK’ya sunar. MGK’da bu rapora göre kuruluşun sorumlularını ibra eder veya etmez. İbra edilmeyen kuruluşun sorumluları hakkında kanuni kovuşturma veya işlem yapılır (Madde 16).

Genel esasları itibariyle normal dönemlerin yasama meclisi içtüzüğünü andıran MGK Yasama Görevleri İchtüzüğü’nün Genel Sekreterlik ve İhtisas Komisyonlarına yasa yapma sürecinde önemli bir fonksiyon yüklediği görülmektedir. Bütün kanun teklif ve tasarıları önce İhtisas Komisyonları tarafından incelenmektedir. İhtisas Komisyonları inceleme sonucu teklif veya tasarıya son şeklini vermekte ve bunu bir raporla MGK Başkanlığı’na

sunmaktadır. MGK'daki görüşmelerde İhtisas Komisyonlarının hazırladığı metin esas alınmaktadır. İnceleme aşamasında önemli kanun teklif ve tasarıları hakkında MGK'ya brifing verilmekte ve gerekli "direktifler" alındıktan sonra tasarı veya teklife son şekli verilmektedir. Kanun teklif veya tasarılarının MGK'daki resmi görüşmeleri bu ön görüşme ve brifingden sonra yapılmaktadır. Bu nedenle teklif veya tasarıların tutanaklara geçen resmi görüşmelerinde tartışma veya değişiklik teklifi çok az olmakta seri bir şekilde maddeler okunarak yasalaşma süreci tamamlanmaktadır.

MGK Başkanı Kenan Evren Anılarında, kanun teklif ve tasarılarının yasalaşma süreci hakkında şunları söylemektedir:

"... Brifing akşama kadar sürdü. Önemli kanunların görüşülmesinde hep bu usulü takip ediyoruz. Bazen günlerce kanun tasarısı üzerinde görüşüyor, direktiflerimi veriyor son şeklini aldıktan sonra da Konsey olarak (resmi) görüşmesini yapıp kanunlaştırıyoruz."⁹⁷

İhtisas Komisyonları sabit üyelerden oluşmayıp, yasanın durumuna göre sayıları değişebilmektedir. Ayrıca yasanın konusuna göre ilgili bakanlık ve kuruluş temsilcileri de Komisyona üye olarak çağrılabilmekte ve görüşleri alınmaktadır. Farklı İhtisas Komisyonlarında görev alan kişiler şunlardır: Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak, Tuğamiral Erhan Gürçan, E. Amiral Hüsnü Küçükahmet, Kurmay Albay Cumhur Evcil, Hakim Albay İlhan Köseoğlu, Kurmay Albay Kemal Yılmaz, Hakim Albay Yaşar R. Çiftçioğlu, Maliye Kd. Albay Turhan Akporay, Maliye Kd. Alb. Feridun Balathıoğlu, Hakim Albay İsmet Onur, Deniz Kurmay Kd. Albay Tanju Erdem, Kurmay Yarbay Ersin Eserol, Deniz Hakim Yrb. M. Tevfik Odman, Hava Hakim Albay Zeki Güngör, Kurmay Yarbay Altay Tokat, Maliye Kd. Binbaşı Tahsin Ekinci.

Böylece yasama içtüzüğüne kavuşan MGK, "basitleştirilmiş yasa yapma usulü", yani beş kişilik yasama organı sayesinde çok hızlı bir yasama faaliyetine girişmiştir. Danışma Meclisi'nin yasamaya katkısının başladığı 25 Aralık 1981 tarihine kadar aylık ortalama 17 yasa çıkaran MGK, tutanaklara göre bütün kararlarını oybirliği ile almıştır.

1.4.2- Birinci Dönem Kabul Edilen Yasalar

"Ordunun Fiili İktidarı" döneminde yasama görevini üstlenen MGK tarafından yeni Anayasa'nın öncesinde ve sonrasında devletin yeniden yapılandırılmasını amaçlayan çok sayıda kanun çıkarılmıştır. Bu bölümde MGK'nın ilk döneminde çıkardığı ve Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren önemli yasalar ele alınacaktır. Bu dönem MGK'nın TBMM'de ilk yasama

⁹⁷ Kenan Evren'in Anıları, C.4, s. 125.

toplantısını yaptığı 19 Eylül 1980 tarihinde başlamakta ve Danışma Meclisi'nin yasama faaliyetlerine katkısının başladığı 25 Aralık 1981'de sona ermektedir. Ortalama 16 ay süren bu dönemde 88 Birleşim yapan MGK tarafından toplam 269 yasa ve yasa değişikliği kabul edilmiştir.⁹⁸

Çıkarılan yasalar devletin fonksiyonları ve görevleri esas alınarak sistematik bir tasnife tabii tutulmuş ve gruplandırılmaya çalışılmıştır. Önemli kanunlar ve kanun değişiklikleri yasalaşma süreçleri ve muhtevaları açısından değerlendirilmeye tabii tutulmuş, ancak esasa ilişkin olmayan veya ayrıntı sayılabilecek konulardaki yasa ve yasa değişikliklerinin bir kısmının isimleri belirtilmiştir.

1.4.2.1- Asayiş ve Sıkıyönetim Mevzuatı

MGK üyesi olan Komutanların 12 Eylül 1980 öncesi Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında üzerinde en çok durdukları konuların başında 1971 tarihinde çıkarılan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılmayışı gelmekteydi.⁹⁹ Bu sebeple Sıkıyönetim Kanunu yasama faaliyetlerine başlayan MGK'nın ilk çıkardığı Kanun olma özelliğini taşımaktadır.¹⁰⁰ 1. dönemde bu yasayla ilgili olarak 15 değişiklik yapılmıştır. Bu kanunla ilgili biri hariç bütün teklifler MGK üyeleri tarafından verilmiştir. Kanun teklifleri Milli Savunma Komisyonu raporları ile birlikte MGK'ya sunulmuştur.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 3). MGK'nın 19.9.1980 tarihinde yapılan 1. Birleşimin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmış, 3. oturumunda yasalaşmıştır. MGK Başkanı Kenan Evren'in tasarının tümü üzerinde görüşmeyi başlatması üzerine, ilk sözü alan MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık'ın oturumun gizli yapılması teklifi kabul edilerek, gizli görüşmelere geçilmiştir.¹⁰¹ Gizli oturumda tasarının tümü üzerinde söz alan olmadığı için doğrudan maddelerin görüşülmesine başlanmıştır.

⁹⁸ Genel bir değerlendirme için bkz. Nurkut İnan – Cüneyt Ozansoy, “Yasama Faaliyetleri Açısından 12 Eylül”, **Yapıt**, (Ocak-Şubat 1986), Sayı: 14, ss. 3-41.

⁹⁹ **1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu**, 13 Mayıs 1971 tarihinde kabul edilmiş, 15 Mayıs 1971 tarihinde **RG**'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz: **Düştur**, 5. Tertip, C.10, s. 2385; **RG**, Sayı: 13837, 15 Mayıs 1971.

¹⁰⁰ MGK'nın 1. Birleşiminde 1. oturumunda görüşülen ilk kanun teklifi “Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun Teklifi” olmuştur. Bu kanun teklifinin bazı maddeleri incelenmek üzere Komisyona iade edilmiştir. **MGK Tutanak Dergisi**, C.I. B: 1, 19 Eylül 1980, ss. 16-26.

¹⁰¹ Bu tutanakların 15.10.1980 tarihli 9. birleşimde Nurettin Ersin'in önerisi üzerine yayınlanmasına karar verilmiştir. **MGK Tutanak Dergisi**, C.I. B: 9, (15.10.1980), s. 140.

Maddeler üzerinde yapılan görüşmelerde; MGK Başkanı Kenan Evren, Genel Sekreter Haydar Saltık, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak, Askeri Yargıtay Temsilcisi Hakim Albay İsmet Onur söz almışlardır. Konuşmacılar daha çok, Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerine hakim tayininde izlenecek usul, asılsız ve mübalağalı haberler yayınlayanlara verilecek cezalar, göz altı süresi, hürriyeti bağlayıcı cezaların temyiz olunup olunamayacağı, sıkıyönetim hizmet zammının kimlere ne miktarda ödeneceği konularında ayrıntılı ve uygulamaya yönelik teknik konularda açıklamalarda bulunmuşlardır.¹⁰²

Yapılan konuşmalarda en dikkate değer tartışma tasarıda yer alan 14. maddeye eklenen ek geçici madde üzerinde olmuştur. Bu madde;

“Milli Güvenlik Konseyinin varlığına, kararlarına, üyelerinin şahıslarına karşı kavlen ve fiilen tecavüz edenler hakkında Türk Ceza Kanunu’nun Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, Hükümete, bakanlara ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına karşı suç işlenmesine ilişkin hükümleri uygulanır.”

“Soruşturma Sıkıyönetim Askeri Savcılığı tarafından öncelikle yapılır. Zorunlu sebepler dışında en geç üç gün içerisinde bitirilip iddianame tanzimi halinde duruşma yapılmak üzere Sıkıyönetim Mahkemesine sevk edilir.

Sanığın duruşmasına hemen başlanır.

Duruşma bir celsede bitirilir, kanuni zaruretlar sebebiyle duruşma ancak tehir edilebilir...”¹⁰³

Madde üzerinde ilk sözü alan Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; Türk Ceza Kanununda, Cumhurbaşkanına, bakan ve parlamenterlere ait özel hükümler bulunduğunu, ancak MGK Başkan ve üyeleri için Cumhurbaşkanı, bakan ve parlamenter unvanını kullanamadıklarını, bu sebeple, Atatürk’ün “Hiyanet-i Vataniye Kanunu”ndan esinlenerek mahkemelerin bir tereddüde düşmemesi amacıyla bu maddeyi tanzim ettiklerini açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra madde üzerinde konuşan Başkan Kenan Evren ve Genel Sekreter Haydar Saltık; böyle bir maddeye mutlaka ihtiyaç olduğunu ancak bunun Sıkıyönetim Kanunu’na eklenerek değil, ayrı bir Kanunla düzenlenmesinin faydalı olacağını belirtmişlerdir. Açıklamalardan sonra madde oylanarak tasarıdan çıkarılmasına karar verilmiştir.

Sonuçta MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in “... Normal zamanda böyle bir kanunu TBMM’den geçirmek imkansızdı”¹⁰⁴ dediği “1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı” MGK’nın 19 Eylül 1980 tarihli 1. Birleşiminde kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁰⁵

¹⁰² MGK Tutanak Dergisi, C.I, B: 1 (19 Eylül 1980), ss. 28-50.

¹⁰³ MGK Tutanak Dergisi, C.I, B: 1, (19 Eylül 1980), ss. 44-45.

¹⁰⁴ Kenan Evren’in Anıları, C.2. s. 69.

¹⁰⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.I., B: 1 (19 Eylül 1980) ss. 28-49, RG, Sayı: 17112, 21 Eylül 1980.

MGK tarafından çıkarılan 15 maddelik bu ilk yasa ile 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununda köklü değişiklikler yapılmış veya yeni maddeler ilave edilmiştir. Sıkıyönetim komutanlarına geniş yetkiler veren bu konunun önemli maddelerini şöyle özetlemek mümkündür:

“... Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işlerine son verilmesi.... hakkındaki istemleri ilgili kurum veya organlarca derhal yerine getirilir.” (Madde 1).

Ayrıca, Sıkıyönetim Komutanı gerekli hallerde; her türlü sözlü veya yazılı basın ve yayının; basımını, yayımını ve dağıtımını yasaklamak ve sansür koymak; grev, lokavt yetkilerinin kullanılmasını durdurmak ve izne bağlamak; kapalı veya açık yerlerde her türlü toplantı veya gösteri yürüyüşlerini yasaklamak veya izne bağlamak, temel, orta ve yükseköğretim kurumlarında geçici olarak öğretim ve eğitime ara vermek konularında tedbir almaya yetkili kılınmıştır. (madde 2 ve bendleri)

Sıkıyönetim Komutanlığı emrinde görevli Silahlı Kuvvetler mensupları, emniyet ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetleri ile diğer güvenlik görevlilerine kendilerine verilen görevleri yerine getirilmesi sırasında; teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silahla mukabeleye yeltenilmesi veya güvenlik kuvvetlerinin meşru müdafaa durumuna düşmeleri halinde silah kullanma ve hedefe ateş etme yetkisi veriliyordu. (Madde 3)

Bu kanunla Sıkıyönetim Komutanının sanıkları gözetim altında tutma yetkisi 30 güne çıkarıldı. Daha sonra bu yetki 90 güne kadar uzatılacaktır. Sıkıyönetim askeri mahkemelerine atanacak görevliler ile mahkemelerin yetki ve sorumluluklarını da düzenleyen kanun; Sıkıyönetim mahkemelerince verilen cezaların para cezasına çevrilemeyeceği, ertelenemeyeceği ve 3 yıla kadar olan “hürriyeti bağlayıcı” cezaların temyiz olunamayacağı hükmünü de getirmektedir. Ayrıca, kanunda Sıkıyönetim Komutanlığı emrinde görevli asker ve sivil personele ödenecek “Sıkıyönetim Hizmet Zammı”nın oranları da düzenlenmektedir. Kanunun çıkarıldığı tarihte henüz Bakanlar Kurulu teşkil edilmediği için yürürlük maddesi “Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu kuruluncaya kadar Milli Güvenlik Konseyi, kurulduktan sonra Bakanlar Kurulu yürütür.” şeklinde düzenlenmiştir.

MGK Başkanı Kenan Evren; çıkarılan bu ilk kanunun maddeleri ile ilgili olarak “... Bunlardan bir çoğu 12 Eylül’den evvel hükümetlere teklif edilmiş, fakat partilerin anlaşılamamaları yüzünden kanunlaştırılamamıştı.” demektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Kenan Evren’in Anıları, C.2, s. 69.

MGK'nın 1. yasama döneminde 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununda yapılan diğer önemli değişiklikler şunlardır:

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 18) ve bu konuda hazırlanan Milli Savunma Komisyonu Raporu¹⁰⁷ ile birlikte Konseyin 6 Ekim 1980 tarihli 6. birleşiminin birinci oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Kanun teklifinin maddeleri üzerinde yapılan görüşmeler sırasında MGK üyesi Oramiral Nejat Tümer bir önerge vermiştir. Bu önergede;

“... Siyasi Partilerin kapatılmasına ilişkin soruşturma ve yargılamalar dışında; bu partilerin her kademedeki yönetici ve üyeleri ile yan kuruluşları ve siyasi partilerle ilişkileri saptanan diğer kuruluş ve derneklerin yönetici ve mensupları hakkında; Sıkıyönetim ilanına ilişkin ve bu kanunun kapsamına giren fiillerden dolayı, suç Sıkıyönetim ilanından önce işlenmiş olsa dahi, soruşturma ve yargılama yapmaya, Parti Genel Merkezlerinin bulunduğu yer Sıkıyönetim Komutanlıkları nezdindeki Sıkıyönetim Askeri Savcılık ve Askeri Mahkemeleri görevli ve yetkili...”¹⁰⁸ kılınması teklif edilmekteydi.

Önerge üzerine Kanun teklifinin yeniden değerlendirilmek üzere Milli Savunma Komisyonuna iadesine karar verilmiştir.

Milli Savunma Komisyonu tarafından gerekli düzenlemeler yapılan Kanun teklifi MGK'nın 8 Ekim 1980 günü yapılan 7. birleşiminde tekrar görüşülerek yasalaşmıştır.¹⁰⁹

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile;

“...Sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevine giren suçları işleyen siyasi partilerin her kademe ve yan kuruluşlarının yönetici ve üyeleri ile siyasi partilerle ilişkileri görülen diğer kuruluş ve derneklerin yönetici ve üyelerinin suç dosyaları hakkında, soruşturma ve yargılama yapmaya, parti genel merkezlerinin bulunduğu yer sıkıyönetim komutanlıkları nezdindeki askeri mahkemeler yetkilidir.”

hükmü getirilmiştir. (Madde 3. Ek madde 1).

Ayrıca Sıkıyönetim mahkemelerinde yoğunlaşan davaların sonuçlandırılabilmesi amacıyla, Cumhuriyet savcılarıyla, savcı yardımcılarının sıkıyönetim askeri savcılıklarında görevlendirilebilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

¹⁰⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 6'nın sonuna ekli (6.10.1980).

¹⁰⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 6 (6.10.1980), s. 102.

¹⁰⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 7 (8.10.1980), ss. 108-112; **RG**, Sayı: 17131, 10 Ekim 1980.

MGK Başkanı Kenan Evren, “Dün (8 Ekim) kabul ettiğimiz bir... kanuna istinaden Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş’i Uzunada’dan Ankara’ya getirmiş ve mahkemeleri icra edilmek üzere gözetim altına alınmışlardır.”¹¹⁰ demektedir.

Yalçın Doğan ise; MGK’nın 4 Ekim 1980 tarihli toplantısında; “Alparslan Türkeş ile Necmettin Erbakan’ın tutuklanmaları kararına varıldı. Sıkıyönetimi ilgilendirdiği gerekçesi ile de MHP ve MSP davalarına Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi’nde bakılması(nın) kararlaştırıldı(ğın)” belirtmektedir.¹¹¹

Komisyonunda önceden hazırlanmış olan Kanun teklifi görüşülürken Oramiral Nejat Tümer’in vermiş olduğu önerge Yalçın Doğan’ı doğrular niteliktedir.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 15. Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı :54). MGK’nın 7 Kasım 1980 günü yapılan 16. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

Kanun teklifinde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 15. maddesinin 5. fıkrasında yer alan sanıkların 30 günlük gözetim süresinin 90 güne kadar çıkarılması öngörülmektedir. Bu konuda Milli Savunma Komisyonu’nun hazırladığı ve Konsey oturumunda okunan raporda; 30 günlük gözetim süresinin kişisel ve delilleri toplanmış suçlar yönünden yeterli olduğu, ancak toplu ve örgütsel suçlarda sanık sayısının fazla olması sebebiyle delillerin toplanıp hakim karşısına çıkarılması için bu sürenin yeterli olmadığı vurgulanmaktadır.¹¹²

Kanun teklifi üzerinde içtüzük gereği önce genel görüşme yapılmış, daha sonra maddelere geçilmiştir. Teklifin 1. maddesi:

“Sıkıyönetim komutanı bu kanunda yazılı suçlardan sanık kişileri Sıkıyönetim Komutanlığı nezdindeki Askeri Mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip gerekmediği hakkında bir karar alınıncaya kadar gözetim altında tutabilir. Bu süre 30 günden fazla olamaz. Ancak, 10 ve daha fazla kişiler tarafından toplu şekilde işlenen suçlarda delillerin toplanmasının uzun süreyi gerektirmesi halinde veya devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini, hür demokratik düzeni veya Cumhuriyet rejimini yıkmaya yönelik örgütlerle ilişkili olarak her ne suretle olursa olsun suç işleyenlerin bu ilişkilerinin saptanabilmesi nedenleriyle sanıkların 30 gün içinde hakim önüne çıkarılmalarına olanak bulunmaması halinde, sanıklar... 90 gün içinde yetkili hakim önüne çıkarılır...” şeklindedir.

Madde üzerine ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; suçun örgütlü olabilmesi için “... 10 kişi olması şart değil. 1 kişi de olsa, 2 kişi de olsa, eğer bu devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini, hür demokratik düzeni yıkmayı amaçlıyorsa... delillerin toplanması için de 90 gün...” olabileceğini

¹¹⁰ Kenan Evren’in Anıları, C. 2, s. 99

¹¹¹ Doğan, a.g.e., s. 84.

¹¹² MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 16’nın sonuna ekli (7 Kasım 1980).

söylemiştir. Milli Savunma Komisyonu Başkanı Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; her çeşit suçun kanun kapsamına alındığını, bu sebeple herhangi bir sayının mevzubahis olmadığını, bir kişi dahi olsa bu şahsa ait delilleri toplayabilmek için 90 gün gözetim altında bulunmasına imkan sağladığını belirtmiştir. Bu konuşmalardan sonra Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin; örgütlü suçlarda kişi sayısını ortadan kaldıran bir önerge vermiştir. Bu önergenin kabulünden sonra kanun teklifi MGK'de yasalaşmıştır.

Yürürlük maddeleri hariç tek maddeden oluşan bu kanunla 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 15. maddesinin 5. fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir.

“Sıkıyönetim Komutanı bu kanunda yazılı suçlardan sanık kişileri Sıkıyönetim Komutanlığı nezdindeki askeri mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip gerekmediği hakkında bir karar alınıncaya kadar gözetim altında tutabilir. Bu süre 30 günden fazla olamaz. Ancak delillerin araştırılıp saptanmasının uzun süre olması nedeniyle sanıkların 30 gün içinde hakim önüne çıkarılmasına olanak bulunmaması halinde sanıklar soruşturmanın bitiminde ve her halde 90 gün içinde yetkili hakim önüne çıkarılır. Gözetim altında bulunanlar ilk 30 gün sonunda hakim önüne çıkarılmadıkları takdirde sıkıyönetim komutanı anılan kişilerin durumunu bu süre sonunda ve bunu takip eden 20'şer günlük dönemlerde inceler ve hakim önüne çıkarılıp çıkarılmamaları konusunda karar verir...”¹¹³

Böylece Sıkıyönetim Komutanlarının sanıkları gözetim altında tutma süresi 90 güne çıkarılmıştır. Bu kanun kişi güvenliğini ortadan kaldırdığı gerekçesiyle bazı Avrupa ülkelerinde tepki ile karşılanmıştır.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Bir Ek ve İki Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 58) ve bu konuda hazırlanan Milli Savunma Komisyonu Raporu¹¹⁴ MGK'nın 14 Kasım 1980 günü yapılan 18. birleşiminin birinci oturumunda görüşülmüştür.

Kanun teklifinin tümü üzerinde ilk sözü alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak;

Sıkıyönetim hizmetlerinde koordinasyonu sağlamak ve Sıkıyönetim Komutanlarının görevlerini rahatlıkla yapabilmeleri kendilerini güvence altına alabilmeleri ve komutanlara şahsi kusur atfedilerek herhangi bir tazminat davasına da konu olmamalarına yönelik olarak düzenlemeler yaptıklarını açıklamıştır.

¹¹³ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 16 (7.11.1980), ss. 231-235, RG, Sayı: 17154, 8 Kasım 1980.

¹¹⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 18'in sonuna ekli (14.11.1980).

Bu açıklamadan sonra maddelere geçilmiştir. Maddeler üzerinde en önemli görüşme 7. madde ile 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na eklenen ek madde 3 üzerinde olmuştur. Ek madde 3'te;

“Bu kanunla Sıkıyönetim komutanlarına tanınan yetkilerin kullanılmasına ilişkin idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz. Şahsi kusurları nedeniyle hukuki sorumlulukları ileri sürülemez.” denilmektedir.

Madde üzerinde Milli Savunma Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak, Komisyon Üyesi Hakim Albay Zeki Güngör, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık söz almışlardır. Konuşmacılar özellikle Sıkıyönetim Komutanlarının işlemleri nedeniyle dava açılmayacağını, şahsi kusurları nedeniyle sorumluluk yüklenmesi gerektiği kastedilen sorumluluğun hem maddi, hem de manevi olduğunu vurgulamışlardır.

Görüşmeler sonunda yürürlük maddeleri hariç 8 maddeden oluşan **1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Bir Ek ve İki Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi**, kabul edilerek yasalaşmıştır.¹¹⁵

Kanunun önemli maddeleri şunlardır:

“Sıkıyönetim Komutanı bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkilerden dolayı Genelkurmay Başkanına karşı sorumludur...” (Madde 3)

“Bu kanunla Sıkıyönetim Komutanlarına tanınan yetkilerin kullanılmasına ilişkin idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz. Şahsi kusurları nedeniyle hukuki sorumlulukları ileri sürülemez.” (Madde 7 – Ek madde 3).

Ek geçici bir madde ile de kanun yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış iptal ve şahsi kusura dayalı tazminat davaları ile verilmiş bulunan yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararların da ortadan kalkacağı belirtilmektedir.

Ordunun fiili iktidarı döneminde geniş yetkilerle donatılan Sıkıyönetim Komutanları, bu kanunla gerek icraatları, gerekse şahsi kusurları açısından güvence altına alınmışlardır. Bu ayrıcalık daha sonra 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesi ile dönemin bütün yöneticilerine yaygınlaştırılacaktır.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na Üç Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 77). MGK'nın 8 Aralık 1980 günü yapılan 22. birleşiminde görüşülmüştür.

¹¹⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 18 (14.11.1980) ss. 258-266; **RG**, Sayı: 17161, 15 Kasım 1980.

Gerek Kanun teklifi hakkında hazırlanan ve MGK'ya sunulan Milli Savunma Komisyonu raporunda ¹¹⁶ gerekse teklifin görüşülmesi sırasında Devletin siyasi, mali, iktisadi, askeri, idari güvenliğini bozacak nitelikteki kaçakçılık suçlarının önlenmesi için Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev alanına girmesi ve Sıkıyönetim Mahkemelerinde artan davaların kısa zamanda sonuçlandırılabilmesi için de Genelkurmay Başkanlığı'nca tespit edilecek ihtiyaca göre, istenilen sayıda hakimın Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde görevlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

MGK'de görüşmeler sonunda yasalaşan 2354 Sayılı Kanunla 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na üç ek madde eklenmiştir. Bu kanunla; kaçakçılık suçları da Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev alanına dahil edilmiş, sivil hakimlerin askeri hakimlerin görev ve yetkilerine haiz olmak üzere, Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde görevlendirilmeleri sağlanmıştır.¹¹⁷

12 Ocak 1981 tarihinde 2354 sayılı yukarıda bahsedilen kanunda bir değişiklik yapılmıştır. MGK'nın 33. birleşiminde görüşülerek yasalaşan bu kanunla; Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde görevlendirilen sivil hakimlerin mahkeme heyetine askeri hakimle birlikte katılması öngörülmekte ve bu hakimlerin yükselmeleri ve özlük hakları düzenlenmektedir.¹¹⁸

13.5.1971 Tarih ve 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na Ek-7 Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 174). MGK'nın 24.3.1981 günü yapılan 46. birleşiminde görülmüştür.

Kanun tasarısı 174 sıra sayısı ile Bakanlar Kurulu tarafından 25 Şubat 1981 tarihinde MGK'ya sunulmuştur. Genel Sekretere bağlı Milli Savunma Komisyonu tarafından incelenerek MGK'nın gündemine alınmıştır.¹¹⁹ Yürürlük maddeleri hariç tek maddeden (Ek madde 7) oluşan tasarı Konsey toplantısında üzerinde fazla bir görüşme olmadan yasalaşmıştır. 2439 sayılı bu kanunla; sıkıyönetim mercilerinde yapılmakta olan soruşturma nedeniyle, sıkıyönetim komutanı veya askeri savcısı tarafından istendiği takdirde tutukevlerinde bulunan tutuklu veya hükümlülerin derhal bu mercilere teslim edilmeleri hükmü getirilmektedir.¹²⁰

¹¹⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 22'nin sonuna ekli (8.12.1980)

¹¹⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 22 (8.12.1980) ss. 385-394, **RG**, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.

¹¹⁸ **"1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na 8.12.1980 Tarih ve 2354 Sayılı Kararla Eklenen Ek 5'inci Maddenin Değiştirilmesi Hakkında Kanun"** için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 33 (12.1.1980) ss. 188-191; **RG**, Sayı: 17219, (13 Ocak 1980).

¹¹⁹ Hükümet tasarısı ve Komisyon Raporu için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 46'nın sonuna ekle (24.3.1981).

¹²⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 46 (24.3.1981), ss. 95-97; **RG**, Sayı: 17291, 26 Mart 1981.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 18’inci Madde (n) Bendinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 205) MGK’nın 8 Haziran 1981 günü yapılan 58. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

Görüşmelerde Kanun teklifi üzerinde söz alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak, 1402 Sayılı Kanunun 18’inci Maddesinin (n) bendinin 3 yıla kadar hürriyeti bağlayıcı cezaların temyiz edilemeyeceğini hükme bağlamış olduğunu, ancak uygulamada, 1 senelik bir hapis cezası veya 6 aylık bir hapis cezası beraberinde para cezasını da getirmiş ise temyiz olabileceğini, bunu önlemek amacıyla (n) bendini değiştirmek gerektiğini açıklamıştır. Başkaynak ayrıca; MGK’nın bildiri ve kararlarında bazı yasaklar getirdiğini, ancak bunlara uymayanlar hakkında hangi cezanın verileceğinin kanunlarda mevcut olmaması sebebiyle bu teklifle Ek Geçici Madde 3’ün teklif edildiğini belirtmiştir.

Görüşmeler sonunda yasalaşan 2474 sayılı Kanunla 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 18’inci madde (n) bendi şu şekilde değiştirilmiştir:

“Para cezaları, para cezası ile birlikte veya müstakil üç yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza hükümleri ve bu cezalara bağlı veya müstakil veya neticesi olan fer’i mütemmin ceza hükümleri temyiz olunamaz.”

Ek Geçici 3. madde ile de, “MGK’nın bildiri ve kararlarına uymayanlar hakkında, fiil başka bir suç oluştursa bile ayrıca bu kanunun 16. maddesine göre yasal işlem yapılır.” hükmü getirilmiştir.¹²¹

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 241) MGK’nın 3.9.1981 günü yapılan 70. birleşiminde görüşülmüştür.

Kanun teklifinin tümü üzerinde ilk sözü alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Sıkıyönetim Komutanlarının sansür ettiği veya kapattığı dergi ve gazetelerin başka bir isim altında aynı kadro ile tekrar yayına başlayabildiklerini Anayasa’nın 23. maddesi ile Basın Kanunu’nun 8. maddesinin buna imkan verdiğini belirtmiştir. Başkaynak; “... konuyu kaynağında söndürmek için...”gazete ve dergilerin yayın hayatına girerken Sıkıyönetim Komutanlıklarının iznine bağlı olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Başkaynak; çıkarılan yeni yasalarla Sıkıyönetim Mahkemelerinin sivil savcı ve hakimlerle takviye edilmesi sebebiyle davaların çabuklaştırıldığını, dolayısıyla sanıkların gözetim altında tutulma süresinin 90 günden 45 güne indirilmesinin yeterli olacağını izah etmiştir.

¹²¹ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 58 (8.6.1981), ss. 455-457; RG, Sayı: 17366, 10 Haziran 1980.

Bu açıklamalar üzerine başka söz alan olmamış, kanun teklifi yasalaşmıştır. 2515 sayılı bu Kanunla Sıkıyönetim Kanununda iki önemli değişiklik gerçekleştirilmiştir. Birinci değişiklikle yayına yeni girecek gazete ve dergilerin çıkarılması Sıkıyönetim Komutanlıklarının iznine bağlamıştır (Madde 1). İkinci değişiklik 90 gün olan sanıkları gözetim altında tutma süresi 45 güne indirilmiştir (Madde 2).¹²²

MGK askeri müdahalenin ilk hedefi olarak ilan ettiği anarşi ve terörün önlenmesi ve devlet otoritesinin sağlanması için 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun kapsamını genişletmesine paralel olarak, ülkedeki ateşli silahların ve patlayıcı maddelerin toplanması konusunda da yasal düzenlemeler yapmıştır.

6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile Türk Ceza Kanunu'nun 264 . Maddesinde Yer Alan Ateşli Silahlar Patlayıcı Maddeler Bıçaklar ve Benzeri Aletlerin Teslimi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 7). MGK'nın 25.9.1980 günü yapılan 3. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

MGK üyeleri Nurettin Ersin ve Sedat Celasun tarafından sunulan Kanun teklifinin genel gerekçesinde; anarşi ve terörün yurt sathına yayılması sonucu ruhsatsız silah edinme çabalarının arttığı belirtilmekte ve Tasarı ile silah bulunduranların silahlarını resmi mercilere teslim davet olunduğu, süresi içinde bu çağrıya uyarak silahlarını teslim edenlerin takibata maruz kalmayacağı ana ilkesinin getirildiği vurgulanmaktadır.¹²³

Görüşmelerde teklifin tümü üzerinde söz alan olmadığı için doğrudan maddelere geçilmiştir Kanun teklifinin 1. maddesi;

“6136 sayılı Kanun kapsamına giren ateşli silahlar ve mermiler ile Türk Ceza Kanunu'nun 264. maddesinde belirtilen dinamit, bomba ve buna benzer yıkıcı veya öldürücü alet veya barut ve benzeri ateşli eczaları ruhsatsız olarak bulunduranlar... bunları bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 15 gün içinde mahalli askeri veya idari makamlara teslim ettikleri takdirde haklarında takibat...”

yapılmayacağını öngörmektedir. Bu maddenin de müzakeresiz kabul edilmesinden sonra,

“Birinci maddede belirtilen her türlü silah ve patlayıcı maddeleri aynı maddede tayin olunan süre içinde teslim etmeyenler hakkında 6136 sayılı Kanun ile Türk Ceza Kanunu'nun 264. maddesindeki cezalar yarıdan az olmamak üzere iki misline kadar artırılır.”

¹²² **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 70 (3.9.1981), ss. 304-306; **RG**, Sayı: 17451, (7 Eylül 1981).

¹²³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 3'ün sonuna ekli (25 Eylül 1980).

şeklindeki 2. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Madde üzerinde söz alan Muzaffer Başkaynak ve Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu; uygulamada yanlışlıklara meydan verilmemesi için verilecek cezanın “iki misline kadar” ifadesi yerine “bir misline kadar” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu teklif oylanarak kabul edilmiştir. Diğer maddeler üzerinde yapılan bazı teknik müzakerelerden sonra, yürürlük maddeleri hariç 4 maddeden oluşan kanun teklifi kabul edilerek yasalaşmıştır.¹²⁴

Kanunun ruhsatsız silahları teslim etme konusunda tanıdığı 15 günlük süre sonunda toplam 160.140 adet çeşitli marka ateşli silah ile 541.468 adet çeşitli çapta mermi yetkili makamlara teslim edilmiştir.¹²⁵

Uygulamada karşılaşılan sorunları gidermek amacıyla 6136 Sayılı Ateşli Silahlar Kanununda daha sonra bir takım yeni düzenlemeler yapılmıştır.

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar İle Diğer Aletler Hakkında Kanunun 11. Maddesine Bir Fıkra ile Bu Kanuna Ek Geçici Madde Eklenmesi ve Ek 3. Maddenin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 20). MGK’nın 10 Ekim 1980 günü yapılan 8. birleşiminde görüşülmüştür.

Gerek Kanun teklifini veren MGK üyesi Sedat Celasun’un genel ve madde gerekçelerinde; gerekse Konsey oturumunda yapılan konuşmalarda; Kanun teklifinin amacının, görevleri nedeniyle devletçe kendilerine verilen kılıç, meç ve benzeri aletleri bu kişilerin görevleri sona ermesi halinde de bulundurmaya devam etmeleri ile TBMM üyelerine silah taşıma yetkisi veren Ek 3. maddenin iptal edilerek bu konudaki imtiyazın ortadan kaldırılması olduğu vurgulanmaktadır. Görüşmeler sonunda yasalaşan 2313 sayılı Kanunla; görevleri nedeniyle devletçe kendilerine verilen veya kanuni yakınlarına intikal eden kılıç ve meç gibi aletler için bulundurma izin belgesi aranmayacağı (Madde 1), Ek geçici madde 1 ile de önceden tabanca taşıma yetkisine haiz bulunanların kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 30 gün içinde yetkili mercilere başvurmaları halinde genel hükümler çerçevesinde kendilerine taşıma veya bulundurma izin belgesi verilebileceği hükmü getirilmiştir.¹²⁶

2469 sayılı kanunla “6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile Türk Ceza Kanunu’nun 264. maddesinde Yer Alan Ateşli Silahlar, Patlayıcı Maddeler, Bıçaklar ve Benzeri Aletlerin Teslimi Hakkında 2305 sayılı Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun” (S. Sayısı: 204) ile askeri ve mülki makamlara teslim edilen her türlü silah ve patlayıcı madde Milli Savunma Bakanlığı emrine verilmiştir.¹²⁷

¹²⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 3, (25 Eylül 1980), ss. 71-80; RG, Sayı: 17120, 29 Eylül 1980.

¹²⁵ Ayın Tarihi, Eylül-Ekim 1980, s. 135.

¹²⁶ MGK Tutanak Dergisi, C. 1. B: 8. (10.10.1980) ss. 128-134. RG, Sayı: 17132, 11 Ekim 1980.

¹²⁷ MGK Tutanak Dergisi, C. 3. B: 56. (1 Haziran 1981) ss. 433-435. RG, Sayı: 17359, 3 Haziran 1981.

6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Ek Madde ile Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 219) Hükümet tarafından 28 Mayıs 1981 tarihinde MGK'ya sunulmuştur. Tasarının gerekçesinde; 6136 sayılı Kanunun uygulamada ortaya çıkan bazı boşluklarının doldurulması ve aksaklıkların giderilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir.¹²⁸

Kanun tasarısı MGK'nın 23 Haziran 1981 günü yapılan 59. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.¹²⁹

Yürürlük maddeleri hariç 10 maddeden oluşan 2478 sayılı bu kanunla; ateşli silahların yurda sokulması, taşınması ve bulundurulması esasları detaylı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca av turizmi ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün sportif amaçlı kullanacağı tüfek, tabanca ve bunlara ait mermilerin yurda sokulması taşınması ve kullanılması da belirli esaslara bağlanmıştır.

Ülkede anarşi ve terörü önlemek amacıyla 2305 sayılı kanunla bütün silahları toplayan MGK yönetimi, tekrar izinsiz silahlanmayı önlemek için de 2478 sayılı Kanunla her türlü silah ve merminin yurda sokulması ve taşınmasını sıkı bir şekilde denetim altına almıştır.

1.4.2.2- Askeri Mevzuat

MGK'nın Birinci Yasama Döneminde Silahlı Kuvvetlerle ilgili önemli kanunlar çıkarılmıştır. Bu konuda ilk kanun teklifi Yüksek Askeri Şûranın Kuruluş ve Görevleri ile ilgili olmuştur.

Yüksek Askeri Şûranın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifi 2. Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 22) MGK'nın 15 Ekim 1980 günü yapılan 9. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

Kanun teklifi üzerinde ilk sözü alan İhtisas Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak: yürürlükteki Yüksek Askeri Şûra Kanunu'nun 2. maddesine göre Jandarma Genel Komutanlığı'nın sadece jandarmayı ilgilendiren konularda Askeri Şûra üyeliği yaptığını, diğer konularda Şûra

¹²⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 59'un sonuna ekli (23 Haziran 1981) .

¹²⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 59 (23.6.1981). ss. 471-500. **RG**, Sayı: 17381, 25 Haziran 1981.

üyeliğini muhafaza edemediğini, ayrıca “Yüksek Askeri Şûranın Başkanlığı da Başbakan tarafından yürütülür.” ibaresi bulunduğunu, MGK’nın kuruluşundan itibaren, yasadaki bu hükümlerin mevcut durumla çeliştiğini ve değiştirilmesi gerektiğini izah etmiştir. Bu açıklamadan sonra maddelere geçilmiştir.

“Madde 1.1612 Sayılı Askeri Şûra’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna, aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

Geçici Madde 1. Milli Güvenlik Konseyi’nin devamı süresince, Şûra Üyeleri; Kara Kuvvetleri Komutanı ve MGK üyesi, Hava Kuvvetleri Komutanı ve MGK üyesi, Deniz Kuvvetleri Komutanı ve MGK üyesi, Jandarma Genel Komutanı ve MGK üyesi, Başbakan, Milli Savunma Bakanı, Donanma Komutanı ile Silahlı Kuvvetler kadrolarında bulunan Orgeneral ve Oramirallerdir.”

“Devlet Başkanı’nın bulunmadığı hallerde en kıdemli MGK Üyesi Şûraya başkanlık eder.

Yüksek Askeri Şûra Üyeleri’nin, terfi işlemleri ile ilgili konulardaki oy hakkı ve değerlendirme notu eş değerdedir.

Yüksek Askeri Şûra toplantısının zamanı, yeri ve gündemi Devlet Başkanı Genelkurmay Başkanı ve MGK Başkanı’nın onayı ile belirlenir.”

Madde üzerinde ilk konuşmayı yapan MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren; Şimdi Kuvvet Komutanı ve MGK üyeliği aynı kişiler üzerinde toplandığı için bir mahsur olmayacağını, ancak ileride kuvvet komutanı başka birisi olur ise eski kuvvet komutanının da MGK üyeliği devam edeceği için bir sorun olup olmayacağını sormuştur. Bu soruya Komisyon Başkanı Muzaffer Başkaynak verdiği cevapta; kanun teklifinde Silahlı Kuvvetler kadrolarında bulunan Orgeneral ve Oramirallerin de Şûra üyesi olduğu belirtildiği için herhangi bir sorun olmayacağını açıklamıştır.

Bu konuşmalardan sonra maddeler sırasıyla görüşülerek kabul edilmiştir. Yürürlük maddesi hariç 2 maddeden ibaret olan bu yasa ile Yüksek Askeri Şûra’nın yapısı “Ordunun Fiili İktidarı”nın ortaya çıkardığı yeni duruma uyarlanmıştır.¹³⁰

Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu Teklifi (S. Sayısı: 53) MGK’nın 7 Kasım 1980 günü yapılan 16. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

¹³⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 9 (15 Ekim 1980). ss. 141-142; **RG**, Sayı: 17139, (18 Ekim 1980)

MGK üyesi Oramiral Nejat Tümer tarafından sunulan Kanun teklifinin genel gerekçesinde: Türk Silahlı Kuvvetlerinin her yönden gelişmesine rağmen, askeri doktor sayısının yeterli olmaması sebebiyle sağlık hizmetlerindeki sorunların giderek büyüdüğü, yıllardır bu konuda köklü bir çözüm şekli bulunamadığı vurgulanmakta ve bu kanun teklifi ile Silahlı Kuvvetlere daha fazla doktor kazandırmak amaçlandığı belirtilmektedir.¹³¹ Kanun teklifinin Konsey’de görüşülmesi sırasında ilk sözü alan Komisyon Başkanı M. Başkaynak; 1957 yılında çıkarılan Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunun bugünkü ihtiyaçlara cevap vermediğini, ordunun doktor ihtiyacını karşılayamadığı gibi, mevcutların da ordudan ayrılmalarını önleyemediğini belirtmiştir. Bunun dışında sivil tıp fakültesinde yetişen askeri doktorların Silahlı Kuvvetlerin disiplinine askeri doktora olması gereken vasıfları toplayamadığını bu sebeple bugünkü ihtiyaçlara cevap verebilecek 22 maddelik bir kanun teklifi hazırladıklarını vurgulamıştır.

Daha sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Maddeler üzerinde yapılan görüşmeler sırasında öğrencilerin Gülhane Askeri Tıp Fakültesinden atılmalarını düzenleyen 20. madde üzerinde ilginç bir tartışma yaşanmıştır. Bu maddenin “.... Fakülteden çıkarılanlara, diğer fakültelere yatay ve dikey geçiş yaparak eğitim ve öğretime devam etme olanağı tanınmaz.” Hükmüne Genel Sekreter Haydar Saltık, bunun çok ağır bir ceza olduğunu belirterek çıkarılmasını teklif etmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren; Askeri Tıp Fakültesine girip de 5., 6. sınıfta kendisini oradan attırarak sivil fakültelere yatay geçiş yapmayı düşünüp kötü niyetli kişiler için bu maddeyi koyduklarını belirterek maddeyi savunmuştur. Bunun üzerine söz alan Haydar Saltık; ayrılmaların ekonomik dereceyi silahlı kuvvetler lehine değiştirerek önlenebileceğini belirterek “..... ağır bir ceza veriyorsunuz, mahkemesiz ceza veriyoruz.” diyerek itirazını sürdürmüştür. Genel Sekreter Haydar Saltık’ın itirazları üzerine bu madde; “..... Fakülteden çıkarılanlara, diğer tıp fakültelerine yatay ve dikey geçiş yaparak eğitim ve öğretime devam etme olanağı tanınmaz.” şeklinde değiştirilerek, tıp dışında diğer fakültelere geçme imkanı tanınmıştır.

Maddelerin görüşülmesinden sonra teklifin tamamı oylanarak yasalaşmıştır. 2336 sayılı kanunla Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nin kuruluşu, teşkilat yapısı, öğretim üyelerinin statüsü, görevde yükselmeleri, akademinin olağanüstü durumlarda görevleri, buraya alınacak öğrencilerin nitelikleri ve okuldan atılma koşulları düzenlenmiştir.¹³²

¹³¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 16’nın sonuna ekli (7.11.1980).

¹³² **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 16 (7.11.1980) ss. 220-231.

MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren anılarında Gülhane Askeri Tıp Akademisinin kurulması için 12 Eylül'den önce Üniversiteler ve Hükümet nezdinde çeşitli girişimlerde bulunduklarını fakat başarılı olamadıklarını belirtmektedir.¹³³

1076 Sayılı Yedek Subay ve Yedek Askeri Memurlar Kanunun 3. Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek ve Bir Geçici Madde Eklenmesi, 1111 Sayılı Askerlik Kanunu'nun 5 ve 77. Maddelerinin Değiştirilmesi, 78. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 51) MGK'nın 12.11.1980 tarihinde yapılan 17. Birleşiminde görüşülmüştür.

Hükümet tasarısı olarak MGK'ya sevk edilen Kanun tasarısının genel gerekçesinde dört yıl ve daha fazla süreli fakülte ve yüksekokul mezunlarına yedek subay olabilme hakkı tanındığı, ancak bunlar arasından isteklilerin er olarak askerliklerini yerine getirebileceklerini belirtilmekte ve böylece ihtiyaç fazlası olan yedek subay birikiminin eritilmesinin amaçlandığı vurgulanmaktadır.¹³⁴

Kanun tasarısı, bu konuda hazırlanan Milli Savunma Komisyonu Raporu ile birlikte Konseyde görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde ilk söz alan Komisyon Başkanı Hakim Albay İsmet Onur özetle; Türk Silahlı Kuvvetlerinin yedek subay ihtiyacından fazla yedek subay kaynağı olduğu için kanun tasarısının bu birikimi eritmeyi amaçladığını, ayrıca yedek subaylık hakkının 4 yıl ve daha fazla eğitim gören yüksek öğretim kurumu mezunlarına tanındığını, bunun altında 2 ve 3 yıl süreli yükseköğretim mezunlarının tasarı hükümlerine göre er olacaklarını, Silahlı Kuvvetlerin kesin ihtiyacı olan branşlarda yedek subay adaylarında fazlalık var ise seçim yapılacağını, yok ise doğrudan yedek subay adayı olarak tayin edileceklerini, belirtmiş, tasarı ile getirilen en önemli yeniliğin ihtiyaç fazlası yedek subay adaylarını eritmek amacıyla 4 aylık temel askerlik eğitimi olduğunu vurgulamıştır.

Komisyon Başkanının tasarının tümü üzerinde yaptığı bu açıklamalardan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Maddelerin tek tek görüşülmesini müteakip, tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.¹³⁵ Yürürlük maddeleri hariç 6 maddeden oluşan 2338 sayılı bu kanunun getirdiği en önemli yenilik, 1980'li yıllarda kamuoyunda kısa dönem askerlik olarak bilinen üniversite mezunlarına 4 aylık er olarak askerlik yapma hakkının verilmesidir. Bu kanun ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacının çok üstünde birikmiş olan yedek subay adayları eritilmiştir.

¹³³ Kenan Evren'in Anıları, C.2. s. 145.

¹³⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 17'nin sonuna ekli (12 Kasım 1980)

¹³⁵ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 17 (12 Kasım 1980) ss. 238-250; RG, Sayı: 17160. (14 Kasım 1980)

926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununa Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 82) MGK Üyesi Orgeneral Nurettin Ersin tarafından verilmiş olan kanun teklifi MGK'nın 12 Aralık 1980 günü yapılan 23. birleşiminde görüşülmüştür.

Kanun teklifinin genel gerekçesinde; MGK hakkında kanunda Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının MGK'nın devamı süresince görevlerine devam edecekleri bu nedenle Silahlı Kuvvetlerdeki hizmet bütünlüğünü devam ettirmek için Kuvvet Komutanı Yardımcılıklarının ihdas edildiği belirtilmektedir.¹³⁶

MGK'da kanun teklifi görüşülürken tümü üzerinde söz alan olmamış, doğrudan maddelere geçilmiştir.

“Madde 1.- 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na aşağıdaki Ek Geçici Madde 36 eklenmiştir.

Ek Geçici Madde 36- Milli Güvenlik Konseyinin devamı süresince; Kuvvet Komutanının teklifi üzerine Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin imzalayacağı ve Devlet Başkanının onaylayacağı Kararname ile, Orgeneral-Oramiraller arasından Kuvvet Komutan Yardımcılığına atama yapılabilir. Bu şekilde atanan Orgeneral-Oramiraller iki yıl bu görevde kalabilirler. Bu süre aynı usulle düzenlenecek kararname ile bir yıl daha uzatılabilir.

Ancak, bu süreler içinde rütbeye mahsus yaş haddini geçemeyecekleri gibi, gerektiğinde atama usulüne uygun işlemle Kuvvet Komutan Yardımcılığı görevlerinden alınabilirler

Kuvvet Komutan Yardımcılığı esnasında rütbe bekleme süresi dolan Orgeneral-Oramiraller, 59. madde (b) bendinde belirtilen miktarlar dışına çıkarılırlar.”

Madde üzerinde söz alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; MGK üyelerinin Kuvvet Komutanlığı yanında yasama ve yürütmenin denetim görevini de üstlenmesi sebebiyle yoğun bir iş akışı içerisinde bulunduklarını, teklif ile kendilerin bir yardımcı Orgeneral-Oramiral bulundurulması ve atanmasının getirildiğini açıklamıştır. Madde üzerinde başka söz alan olmadığı için oylanarak kabul edilmiştir. Diğer iki yürürlük maddesinin de görüşülmesinden sonra teklif oylanarak yasalaşmıştır.¹³⁷

5434 Sayılı TC. Emekli Sandığı Kanunu'nun 40. Maddesinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesine İlişkin Kanun Teklifi (S. Sayısı: 81). MGK'nın 12 Aralık 1980 günü yapılan 23. birleşiminde görüşülmüştür.

¹³⁶ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 23'ün sonuna ekli (12.12.1980)

¹³⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 23. (12.12.1980), ss. 401-402.

Kanun teklifinin tümü üzerinde söz alan olmadığı için maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Teklifin ana maddesi olan 1. madde;

“5434 Sayılı TC. Emekli Sandığı Kanunu’nun 40. maddesinin 7198 sayılı Kanun ile değişik bendinin (i) sayılı alt bendinin 5 ve 6. sırasında belirtilen yaş sınırları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

5. Albaylar	60
6. Tuğ ve tümgeneral ve amiraller	62”

Madde üzerinde açıklamalarda bulunmak üzere ilk sözü alan Komisyon Başkanı Muzaffer Başkaynak; tüm devlet memurları 65 yaşına kadar hizmet ettikleri halde, silahlı kuvvetlerde albaylık, tuğ ve tümgenerallik rütbelerinde sivil devlet memurlarına nazaran 5 veya 7 sene önce emekli edilme ile karşı karşıya kaldıklarını, teklif ile bu mahzurları ortadan kaldırmayı ve “kadrosuzluktan emekli edilen kişilerin bir süre daha kadrosuzluk tazminatı alabilmelerinin...” amaçlandığını belirtmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren ise; bu Kanun teklifinin çok daha önce sevk edildiğini, fakat mecliste bir türlü çıkarılamadığını açıklamıştır. Bu konuşmalardan sonra 1. madde oylanarak aynen kabul edilmiştir. Daha sonra Silahlı Kuvvetler mensuplarının 1 Eylül itibariyle emekliye sevk edilmelerini düzenleyen 2. madde ile Emekli Sandığı Kanunu’na Ek Geçici Madde ilave edilmesini öngören 3. madde görüşülerek kabul edilmiştir. Yürürlük maddeleri hariç 3 maddeden oluşan kanun teklifinin tümü oylanarak yasalaşmıştır.¹³⁸

926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu’nun 137. Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Bir Ek Madde ile Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 141). MGK’nın 2 Şubat 1981 günü yaptığı 37. Birleşiminde görüşülmüştür.

MGK Üyesi Oramiral Nejat Tümer tarafından Konsey’e sunulan Kanun teklifinin genel gerekçesinde; 29 Şubat 1980 tarih ve 8/499 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ödenmekte olan hizmet tazminatı avansının kanun ile ödenmesi ve Emekli Sandığı Kanununda yapılan değişikliğe paralel olarak tuğgeneral, tuğamirallerin 600 olan ek gösterge rakamlarının 650’ye yükseltilmesi amacıyla kanun teklifinin hazırlandığı belirtilmektedir.¹³⁹

Kanun teklifinin tümü üzerinde yapılan görüşmeler sırasında ilk sözü alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Silahlı Kuvvetlerde rütbe hiyerarşisinin aynı zamanda maaş hiyerarşisine de tekabül

¹³⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 23, (12 Aralık 1980), ss. 402-405; **RG**, Sayı: 17188, 12 Aralık 1980.

¹³⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 37’nin sonuna ekli (2 Şubat 1981).

ettiğini, tuğgeneral ve tuğamirallerin kıdemli albaylar ile eşdeğerde maaş almasının orduda var olan maaş hiyerarşisini zedelemekte ve rencide etmekte olduğundan teklifin hazırlandığını açıklamıştır. Daha sonra maddelere geçilmiştir. Kanun teklifinin maddeleri üzerinde önemli bir tartışma ve müzakere olmadığı için teklif oylanarak yasalaşmıştır.

2379 sayılı bu kanunla; Tuğgeneral-Tuğamiral ek gösterge rakamları yükselen rütbe oranında 600'den 650'ye yükseltilmiş. (Madde 1), sıkıyönetim hizmet zammı hariç olmak üzere Silahlı Kuvvetlerde görevli subay, astsubay (sağlık hizmetindekiler dahil), uzman çavuşlara ödenecek ek tazminat miktarları düzenlenmiştir (Madde 2). Ayrıca 29.2.1980 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Silahlı Kuvvetler mensuplarına ödenmekte olan avanslar Kanun hükmü haline getirilmiştir.¹⁴⁰

Denizcilik Yüksekokulu Kanun Teklifi (S. Sayısı: 240) MGK'nın 28 Temmuz 1981 günü yapılan 65. birleşiminde görüşülmüştür.

Bu Kanun teklifinin tümü üzerinde söz alan olmadığı için doğrudan maddelere geçilmiştir. Maddelerin görüşülmesi sırasında; Denizcilik Yüksekokulu'nda parasız yatılı okuyacak öğrencilerin mecburi hizmetlerini düzenleyen 9. madde, halen öğrenci olanların durumunu düzenleyen geçici 1. madde, ödenekleri ve halen görevli personelin durumu hakkındaki geçici 3. ve 5. maddeler incelenmek üzere İhtisas Komisyonu'na iade edilmiştir.¹⁴¹ Bu maddeler komisyonda incelenerek hazırlanan rapor¹⁴² MGK'ya sunulmuş ve Konsey'in 18 Ağustos 1981 günü yapılan 67. birleşiminde tekrar gündeme alınarak yasalaşmıştır.¹⁴³

27 Temmuz 1967 Gün ve 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 234) MGK'nın 22 Temmuz 1981 günü yapılan 64. birleşiminde görüşülmüştür.

Kanun teklifinin tümü üzerinde ilk sözü alan Milli Savunma Bakanı Muzaffer Başkaynak; 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun subay kadrolarını sabitlediğini, yeni getirilen Kanun teklifi ile bu kadroların hizmet ihtiyacına göre tespit edileceğini, subay miktarının %14'ü oranındaki albay miktarının Yüksek Askeri Şûra tarafından hizmet ihtiyacı dikkate alınarak

¹⁴⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 37 (2 Şubat 1981), ss. 240-247; **RG**, Sayı: 17242, 5 Şubat 1981.

¹⁴¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 65 (28 Temmuz 1981), ss. 175-187.

¹⁴² **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 67'nin sonuna ekli (18 Temmuz 1981)

¹⁴³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 67 (18 Temmuz 1981), ss. 262-265; **RG**, Sayı: 17434, 20 Ağustos 1981.

tespit edilebileceğini, bu çerçevede Kuvvet Komutanlıklarındaki general-amiral sayılarının da tespit edildiğini açıklamıştır. Bu açıklamalardan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Kanun teklifinin subay hizmet kadrolarını düzenleyen 1. maddesi görüşülürken söz alan Muzaffer Başkaynak; albay kadrolarının artırılma sebebinin Askeri Yargıtay, Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve ileride kurulacak olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ndeki ihtiyaçtan kaynaklandığını belirtmiştir. Diğer maddelerin de görüşülmesinden sonra kanun teklifi oylanarak yasalaşmıştır.¹⁴⁴ 2497 sayılı bu kanunla; hizmet ve görev ihtiyacı sebebiyle bulundukları rütbede hizmete devam etmelerinde zaruret görülen subayların durumu düzenlenmiştir.

Ayrıca MGK'da kabul edilen **926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun** (Kanun No: 2511) ile hizmete devam etmesinde zaruret görülen orgeneral ve oramirallerin rütbe bekleme süreleri uzatılmıştır.¹⁴⁵ Aynı şekilde; 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun 49. Maddesinin (d) Bendinin 3 ve 4. Fıkralarının Değiştirilmesi Hakkında Kanunla da korgeneral ve koramiral ile tümgeneral ve tümamirallerin her yıl yeniden değerlendirilmek şartıyla üç yıl daha aynı rütbede hizmet edebilecekleri hükmü getirilmiştir.¹⁴⁶

Bu kanunlarla "Ordunun Fiili İktidarı" döneminde artan iş yükü sebebiyle belirli rütbelerde bekleme sürelerinin uzatıldığı dikkati çekmektedir.

Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 307) MGK'nın 18 Aralık 1981 günü yapılan 86. birleşiminin birinci oturumunda görüşülmüştür.

Bakanlar Kurulu tarafından 5 Haziran 1981 tarihinde MGK'ya sunulan Kanun tasarısının gerekçesinde; 1927 tarihinde yürürlüğe giren 1110 sayılı **Askeri Memnu Mıntikalar Kanunu**'nun ihtiyaca cevap vermemesi sebebiyle, yeni bir yasanın çıkarılmasının zaruri hale geldiği belirtilmektedir. Hazırlanmış olan yasa tasarısı ile; askeri yasak ve güvenlik bölgelerinin ilan edilmesinde yurt savunması, sınırlarımızın güvenlik ve gizliliğinin korunması; sınırlarımızda fiziki güvenlik sistemi kurularak kaçakçılığın önlenmesi, yabancıların taşınmaz mal edinmelerinin sınırlandırılması, yasaya aykırı hareket edenlere verilen cezaların düzenlendiği vurgulanmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 64 (22 Temmuz 1981), ss. 115-121.

¹⁴⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 68 (20 Ağustos 1981), ss. 278-279; **RG**, Sayı: 17436, 22 Ağustos 1981.

¹⁴⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 74 (2 Ekim 1981), ss. 394-395; **RG**, Sayı: 2532, 6 Ekim 1981.

¹⁴⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 86'nın sonuna ekli (18 Aralık 1981).

Kanun tasarısının tümü üzerinde ilk sözü alan Milli Savunma Başkanı Muzaffer Başkaynak; Milli Savunma Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı'nın birlikte hazırladığı tasarı ile özellikle birinci ve ikinci derece yasak bölgeler ile bunun dışında güvenlik bölgeleri ihdas edilmesini öngördüğünü, hükümet tasarısına komisyon olarak prensip itibarıyla aynen katıldıklarını, ancak uygulamada bazı düzenlemeler yaparak kanun tasarısını Konsey'e sunduklarını belirtmiştir. Bu izahattan sonra maddelere geçilmiştir. Kanun tasarısının 1. maddesi şöyledir:

“Madde 1.- Bu Kanunun amacı;

a) Yurt savunması bakımından hayati önemi haiz askeri tesisler ve bölgeler ile sınırların, güvenlik ve gizliliğini sağlamak için bunların çevrelerinde, kıyılarında ve havalarında; kara, deniz ve hava bölgelerinin”;

“... Kurulması, kaldırılması ve gerektiğinde genişletilmesine ilişkin esas ve yöntemlerin düzenlenmesidir.”

1. madde aynen kabul edilerek; “Genelkurmay Başkanlığı'nın göstereceği lüzum üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile askeri yasak bölgeler kurulabilir veya kaldırılabilir...”

“Birbirleriyle irtibatlı ve yakın askeri tesisler ve bölgeler için gerektiğinde ayrı ayrı yasak bölge tayin edilmeyip bu tesis ve bölgeler için müşterek ve bir bütün olarak askeri yasak bölge tesis edilebilir veya bu şekilde birleştirilmiş olanlar ayrılabilir.” Şeklindeki 2. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. 2. madde üzerinde söz alan Muzaffer Başkaynak ve MGK Başkanı Kenan Evren'in önerileri doğrultusunda maddeye “... Askeri yasak bölgeler 1. ve 2. derecede askeri yasak bölgeler olmak üzere ikiye ayrılır.” hükmü eklenerek kabul edilmiş ve 3. maddeye geçilmiştir. Tasarının 3. maddesi;

“a) Askeri güvenlik bölgeleri Genelkurmay Başkanlığınca,

b) Kamu ve özel kuruluşların çevresindeki güvenlik bölgeleri Genelkurmay Başkanlığı'nın lüzum göstermesi veya MGK Genel Sekreterliği'nin veya İçişleri Bakanlığı'nın göstereceği lüzum üzerine Genelkurmay Başkanlığı'nın uygun görmesi kaydıyla Bakanlar Kurulu'na kurulabilir veya kaldırılabilir.”

Madde aynen kabul edilmiş ve diğer maddelere geçilmiştir. görüşmelerde, kara, deniz ve Hava Askeri Yasak Bölgeleri ile güvenlik bölgelerinin kuruluşuna ilişkin maddeler de kabul edilerek kanun tasarısı yasalaşmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 86 (18 Aralık 1981), ss. 355-392; **RG**, Sayı: 16552, (22 Aralık 1981).

MGK'nın 1. yasama döneminde askeri mevzuat alanında çıkarılan diğer Kanunlar şunlardır:

a. 2318 Sayılı 4 Ocak 1961 Günlü ve 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun

Bu Kanunla hastalanan ve ölen er ve erbaşların giderlerinin ilgili bakanlıklar bütçesinden karşılanması hükmüne bağlanmıştır.¹⁴⁹

b. 2323 Sayılı Jandarma Eratı Hakkındaki 1861 Sayılı Kanuna Ek 4005 Sayılı Kanunun 1 ve 2. Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun ile Jandarma Genel Komutanlığı'na kıta, karargah ve kurumlarında kullanılmak üzere kıta çavuşu yetiştirilmesi öngörülmüştür.¹⁵⁰

c. 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun 110. Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Geçici Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (Kanun No: : 2359) ile fakülte ve yüksekokul bitiren askeri personele ihtiyaç halinde öğrenimleri ile ilgili sınıflara geçebilme imkanı verilmiştir.¹⁵¹

d. 2426 Sayılı Er, Onbaşı ve Kıta Çavuşlarının Günlük İstihkaklarına Sigara İlavesi Hakkında Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun¹⁵²

e. 1076 Sayılı Yedek Subay ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu'nun Geçici 6. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (Kanun No: 2440). İle yedek subay adayları arasında 4 ay er olmak isteyen yükümlülerin mezuniyet tarihi 31 Aralık 1980'e uzatılmıştır.¹⁵³

f. 2446 Sayılı 500 ve 1908 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Kıbrıs'a gönderilecek Türk Askeri Birliği mensuplarına ödenecek aylık ve ücretler tespit edilmiştir.¹⁵⁴

g. 2528 Sayılı Er Kanunundan İaşe Edileceklerle İlişkin Kanun ile barış, seferberlik ve savaşta er iaşesinden faydalanacak görevliler tespit edilmiştir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 9 (15 Ekim 1980), ss. 143-145.

¹⁵⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 11 (24 Ekim 1980), ss. 165-166.

¹⁵¹ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 23 (12 Aralık 1980), ss. 405-408.

¹⁵² MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 43 (13 Mart 1981), ss. 10-11.

¹⁵³ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 46 (24 Mart 1981), ss. 97-99.

¹⁵⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 48 (14 Nisan 1981), ss. 160-161.

¹⁵⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 73 (25 Eylül 1981), ss. 380-383.

h. **211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 46. Maddesinin (b) ve (c) Bentlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun** (Kanun No: 2537) ile askeri kurumların bir arada bulundukları yerlerde rütbe ve kıdemce büyük olan kıta komutanının garnizon komutanı olacağı hükmü getirilmiştir.¹⁵⁶

k. **1111 Sayılı Askerlik Kanunu'na 2299 Sayılı Kanunla Eklenen Ek 1. Maddenin Birinci ve İkinci Fıkralarının Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun** (Kanun No: 2539) ile yurt dışında çalışan Türk vatandaşları içinde bedelli askerlik yapacak yükümlülerin ödeyeceği para miktarı tespit edilmiştir.¹⁵⁷

l. **2542 Sayılı Türk Deniz Harp Okulu İnşaatının Tamamlanması ve Hizmete Açılması ile İlgili Kanun**.¹⁵⁸

m. **1111 Sayılı Askerlik Kanunu'nun 2. Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun** (Kanun No: 2550) Kıbrıs'ta askerlik yapan Türk vatandaşlarının askerlik hizmetlerinden muaf tutulmalarını düzenlemektedir.¹⁵⁹

1.4.2.3- Yargı Mevzuatı

MGK Yönetimi genel olarak yargı mevzuatı ile ilgili önemli değişiklikler yapmıştır. İlk etapta Türk Ceza Kanununda yer alan cezaların ağırlaştırılması ve ceza yargılamasına ilişkin değişiklikler yapılmıştır.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kanuna Yeni Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 91). MGK'nın 7 Ocak 1981 günü yapılan 32. birleşiminin 1. oturumunda görülmüştür.

MGK Başkanı Kenan Evren'in kanun tasarısının tümü üzerinde görüşmeyi başlatmasını müteakip ilk sözü Adalet Komisyonu Başkanı Hakim Albay Zeki Güngör almıştır. Güngör özetle; CMUK'da bazı boşluk ve eksikliklerin olduğunu, sanıkların hakim huzuruna çıkarıldıklarında bu boşluk ve eksikliklerden yararlanarak davaları geciktirdiklerini, bunun sonucu olarak da ceza davalarında beklenen suçların önlenmesi ve “ibreti müessire” olma

¹⁵⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 75 (16 Ekim 1981), ss.425-427.

¹⁵⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 76 (22 Ekim 1981), ss.438-447.

¹⁵⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 76 (22 Ekim 1981), ss.452-454.

¹⁵⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 81 (6 Kasım 1981), ss.174-175.

amacının gerçekleştirilmediğini, Komisyon olarak hükümet tasarısını inceleyerek hazırladıkları raporu Konsey'e sunduklarını belirtmiştir.¹⁶⁰ Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu'da; CMUK'u hazırlarken uygulamalardaki aksaklıkları dikkate alarak ülkemizin ihtiyacını ve davaların süratle görülmesini sağlayan ve mahkemelerin iş yükünü azaltan bir düzenleme yaptıklarını vurgulamıştır. Bu açıklamalardan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Madde 1- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 28. maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

“Ancak, hakimin duruşma sırasında reddedilmesi halinde bu ret konusunda bir karar verebilmesi için duruşmanın tehiri veya taliki gerekse bile o celse duruşmaya devam olunur. Şu kadar ki 251. madde uyarınca tarafların iddia ve sözlerinin dinlenmesine geçilemez ve ret konusunda bir karar verilmeden reddedilen hakim tarafından veya onun huzuruyla bir sonraki celseye başlanmaz.”

“Red isteğinin haklı olduğuna karar verildiği takdirde geciktirilmesi caiz olmadığından ötürü yapılmış işlemler ayrık olmak üzere duruşmanın red dilekçesinin verilmesinden sonraki kısmı tekrarlanır.”

1. madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Zeki Güngör ve Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Kaşifoğlu; bu madde ile suistimal edilebilecek bir husus olan duruşma sırasında hakimin reddedilmesinin önlendiğini belirtmişlerdir. Maddenin oylanarak kabul edilmesinden sonra 2. maddeye geçilmiştir.

“Madde 2- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na 29. maddeden sonra aşağıdaki 29/a maddesi eklenmiştir.

“Red isteminin geri çevrilmesi:

Madde 29/a- Mahkeme, son tahkikat safhasında ileri sürülen hakimin reddi istemini aşağıdaki hallerde kabul etmeyerek geri çevirir:

- 1- Red isteği zamanında yapılmamışsa,
- 2- Red sebebi veya inandırıcı delil gösterilmemişse,
- 3- Red isteminin duruşmayı uzatmak amacı ile yapıldığı açıkça anlaşılıyor ise,

“Bu hallerde ret isteği, toplu mahkemelerde reddedilen hakimin müzakereye katılmasıyla, tek hakimli mahkemelerde de reddedilen hakimin kendisi tarafından geri çevrilir.

Bu kararlar aleyhine ancak hükümle birlikte kanun yoluna başvurulabilir.”

¹⁶⁰ Komisyon raporu, **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 32'nin sonuna ekli (7 Ocak 1981).

2. madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Zeki Güngör; bu maddenin reddedilen hakimnin, red talebini işleme koymaksızın duruşmaya devam edebilmesini sağlamak amacına yönelik olduğunu belirtmesinden sonra 2. madde oylanarak kabul edilmiştir.

“Madde 3- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 45. maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Tutuklu veya acele işlerde mahkeme ve sorgu hakimleri davetiye tebliğ ettirmeksizin tanıklar için ihzar müzekkeresi verilebilir. Şu kadar ki, müzekkerede bu yoldan getirilmenin sebepleri gösterilir ve bunlar hakkında mahkeme ve sorgu hakimlerince davetiye ile gelen tanıklar hakkındaki işlemler uygulanır.”

Madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Zeki Güngör; acele hallerde mahkemelerin tebligat yapmaksızın izhar müzekkeresi çıkarabilmelerine imkan tanıdığını belirtmiştir. Güngör’ün açıklamasından sonra 3. madde de oylanarak kabul edilmiştir.

İlk üç maddede görüldüğü gibi, son derece teknik konuları içeren CMUK’un diğer maddeleri üzerinde de herhangi bir tartışma olmamış, seri bir şekilde MGK’da kabul edilmiştir.

Yürürlük maddeleri hariç 11 maddeden oluşan CMUK’un diğer maddeleri şu hususları düzenlemektedir:

Toplu olarak işlenen suçlarda, suçun niteliği sebebiyle sanık veya sanıklar soruşturmanın bitiminde 15 gün içinde hakim önüne çıkarılır (Madde 4). Bütün zabıta makam ve memurları Cumhuriyet Savcılığı’nın adliyeye ilişkin işlerinde emirlerini yerine getirmekle yükümlüdürler (Madde 5).

Kanunun getirdiği önemli yeniliklerden biri, firar, hastalık, disiplin önlemi ve duruşma salonundan çıkarılma durumlarında sanığın gıyaben yargılanmasını düzenleyen maddelerdir (6, 7, 8, 9 maddeler). 10. madde sulh mahkemelerinin görevi içinde bulunan suçlara sulh hakiminin duruşma yapmasının bir ceza kararnamesi ile karar verebileceği hükmünü getirmektedir. 11. madde ise; “ceza kararnamesiyle hafif veya ağır para cezasına ya da muayyen bir meslek veya sanatın tatiline” hükmedilmişse, bu kararlara yapılan itirazlar inceleme usulünü düzenlemektedir.¹⁶¹ 2369 sayılı Kanunla genel olarak duruşmaların çabuklaştırılması ve davaların kısa zamanda sonuçlandırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

¹⁶¹ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 32 (7 Ocak 1981), ss. 154-163; RG, Sayı: 17216, 10 Ocak 1981.

Türk Ceza Kanunu’nun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Bazı Maddelerine Yeni Fıkralar Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 92) MGK’nın 7 Ocak 1981 günü yapılan 32. birleşiminin 2. oturumunda ele alınmıştır. Hükümet tasarısı olarak MGK’ya sunulan bu Kanun tasarısı da önce İhtisas Komisyonu’nda incelenerek hazırlanan raporla birlikte MGK’da görüşülmeye başlanmıştır.¹⁶²

MGK Başkanı Kenan Evren’in görüşmeleri açması ile tasarının tümü üzerinde Adalet Komisyonu Başkanı Hakim Albay İsmet Onur kısa bir açıklamada bulunmuş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Madde 1- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 119. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 119- Yalnız para cezasını geciktiren bir suçun veya kanun maddesinde öngörülen hafif hapis cezasının yukarı haddi bir ayı aşmayan kabahat faili;

1. Para cezası maktu ise bu miktarı, aşağı yukarı hadleri gösterilmiş ise aşağı haddini;
2. Hafif hapis cezasının aşağı haddinin her gün için 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 4. maddesinin birinci bendinde belirtilen aşağı had üzerinden karşılayan miktarını;
3. Hafif hapis cezasıyla birlikte hafif para cezası da öngörülmüş ise, hürriyeti bağlayıcı ceza için yukarıdaki şekilde saptanacak miktar ile hafif para cezasının aşağı haddini;

Soruşturma giderleriyle birlikte, Cumhuriyet Savcılığı’nca kendisine yapılacak tebliğden itibaren 10 gün içinde merciine ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmaz.

Suçlu ilgili kanunun maddesinde yukarı haddi bir ayı aşmayan hafif hapis veya hafif para cezasından yalnız birisinin uygulanabileceği hallerde yukarıdaki fıkralara göre ödenmesi gereken miktar, para cezası esas alınarak saptanır.”

Maddenin devamında, mahkemenin takdir ettiği cezayı ödemeyen sanığın cezasının yarı nispetinde artırılacağı hükmü getirilmektedir. Madde üzerinde söz alan Adalet Bakanlığı Temsilcisi K. Ali Kâşifoğlu; bir aya kadar hafif hapis cezalarını paraya çevirme imkanının tanınmasıyla mahkemelerin yükünün azalacağını, vatandaşı da “cezaevine girdi çıktı damgasını” yemekten kurtaracağını açıklamıştır. Bu açıklamalardan sonra 1. madde oylanarak kabul edilmiş ve 2. maddeye geçilmiştir.

¹⁶² Kanun tasarısı ve ihtisas komisyonu raporu, **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 32’nin sonuna ekli (7 Ocak 1981).

“Madde 2- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 236. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 236- Memurlardan veya işçi niteliğini taşımayan kamu hizmeti görevlilerinden üç veya daha fazla kimse aldıkları karar gereğince kanun hükümlerine aykırı olarak, memuriyetlerini terk eder veya vazifelerine gelmezlerse veya vazifelerine gelip de görevlerini geçici de olsa kısmen veya tamamen yapmazlar yahut yavaşlatırlarsa her biri hakkında dört aydan bir yıla kadar hapis ve ikibin liradan onbin liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte muvakkaten veya müebbeten memuriyetten mahrumiyet cezası da hükmolunur.

Başkaları tarafından alınan karara veya yayınlanan bildirilere uyarak yukarıdaki fıkrada yazılı fiilleri işleyen memurlara ve işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerine de aynı ceza hükmolunur.

Bu maddedeki eylemler dernek veya meslek kuruluşları yöneticilerinin bu yönde aldıkları karar veya yayınladıkları bildiriler üzerine vuku bulmuşsa, bu kararı alan veya bildiri yayımlayanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin liradan onbin liraya kadar ağır para cezası verilir. Fail memur ise müebbeten memuriyetten mahrumiyet cezasına da hükmolunur.”

Madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı İsmet Onur hükümet tarafından 236. maddenin değişikliği için getirilen tasarının Komisyonunda prensip olarak aynen kabul edildiğini, ancak, maddenin 2. fıkrasındaki, “Başkaları tarafından alınan karara uyarak” şeklindeki Hükümet tasarısı “Başkaları tarafından alınan karara veya yayınlanan bildirilere uyarak” şeklinde Komisyon tarafından değiştirildiğini 3. fıkrası da, “Bu maddedeki eylemler dernek veya meslek kuruluşları yöneticilerinin aldıkları karar” şeklindeyken, Komisyonunda “Bu maddedeki eylemler dernek veya meslek kuruluşları yöneticilerinin bu yönde aldıkları karar” şeklinde değiştirilmiş. Ayrıca, bu fıkradaki ceza tasarıda “1 yıldan 2 yıla kadar” şeklinde değiştirildiğini belirtmiştir.

Bu açıklamadan sonra 2. madde oylanarak 3. maddeye geçilmiştir.

Madde 3- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 266. maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“Bu maddede yazılı taarruz ve hakaret fiilinin resmi sıfat ve memuriyet sona ermiş olsa bile ifa edilen görevden dolayı ve huzurda işlenmesi halinde de yukarıdaki fıkralar ve bentlerdeki cezalara hükmolunur.”

3. madde üzerinde tekrar söz alan Adalet Komisyonu Başkanı İsmet Onur; maddenin hükümet tasarısında bulunmadığını, Komisyon tarafından tasarıya dahil edildiğini söylemiş ve 4. maddeye geçilmiştir.

Madde 4- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 271. maddesinin birinci fıkrasının ilk paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Her kim resmi sıfatı haiz olan bir memura vazifesini icra ederken veya resmi sıfat ve memuriyeti sona ermiş olsa bile icra ettiği vazifeden dolayı cismen ceza verecek veya hastalığını mucip olacak müessir bir fiil işlerse 456. maddeye göre verilecek cezalar aşağıda gösterilen suretlerle artırılır.”

MGK Başkanı Kenan Evren 4. maddenin Komisyonun getirdiği yeni bir madde olması sebebiyle Komisyon Başkanı'na söz vermiştir. Adalet Komisyonu Başkanı İsmet Onur; aynı şekilde bu maddenin de Komisyon tarafından düzenlenerek metne dahil edildiğini belirtmiş ve oylamadan sonra 5. maddeye geçilmiştir.

Madde 5- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 298. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 298- Bir kimse bir suçtan dolayı kanun dairesinde tutuklandıktan sonra kaçarsa iki aydan altı aya kadar hapsolunur.

Bu suç şahıslara karşı şiddet ve tehdit kullanarak veyahut kapı veya pencere kırarak veya duvar delerek veya kaçmaya mani olacak vasıtaları bozarak işlenmiş olursa, ceza bir yıldan üç yıla kadar haptir.

Eğer tehdit veya şiddet kullanma silah ile veya birden ziyade kimseler tarafından bir arada yapılmış olursa, ceza dört yıldan sekiz yıla kadar ağır haptir.”

Madde üzerinde söz alan Genel Sekreter Haydar Saltık; 5. maddenin 3. fıkrası hakkında aşağıdaki önergeyi vermiştir.

“Yukarıdaki fıkarda belirtilen şekillerdeki kaçma eyleminin birden ziyade kimseler tarafından bir arada işlenmesi, ya da tehdit veya şiddet kullanımının bir kişi tarafından olsa bile silahla yapılması hallerinde ceza dört yıldan sekiz yıla kadar ağır haptir.”¹⁶³ 5. madde verilen önerge istikametinde değiştirilerek oylanmış ve kabul edilmiş, sonra 6. maddeye geçilmiştir.

¹⁶³ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 32 (7 Ocak 1981), ss. 167-168.

“Madde 6- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 299 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 299- Bir kimse bir suçtan dolayı kanun dairesinde hapsedildikten sonra kaçarsa aşağıda yazılı şekilde ceza görür:

1. Müebbet ağır hapis hükümlüsü ise cezasının bir yılı geceli gündüzlü bir hücrede yalnız başına bırakılmak suretiyle çektirilir.

2- Muvakkat şahsi hürriyeti bağlayıcı bir ceza hükümlüsü ise geri kalan müddetlerine bu müddetlerin altıda birden üçte birine eşit bir müddet zammedilir. Ancak zammedilecek bu müddetler dört aydan eksik ve iki yıldan fazla olmaz.

Bu suç, şahıslara karşı şiddet veya tehdit kullanarak veyahut kapı ve pencere kırarak veya duvar delerek veya kaçmaya mani olacak vasıfları bozarak işlenmiş olursa birinci bentte yazılı hücre müddeti bir yıl altı ay, ikinci bentte yazılı nispet üçte birden yarıya kadar olarak tatbik olunur. Ancak zammedilecek bu müddetler bir yıldan eksik dört yıldan fazla olamaz.

Eğer tehdit veya şiddet kullanma silah ile veya birden ziyade kimseler tarafından bir arada yapılmış olursa, birinci bentte yazılı hücre müddeti iki yıl, ikinci bentte yazılı nispet yarıdan üçte ikiye kadar olarak tatbik olunur. Ancak zammedilecek bu müddetler beş yıldan eksik, sekiz yıldan fazla olamaz.

Bu maddede yazılı hükümler cezaevi dışında çalıştırılan hükümlüler hakkında da tatbik olunur.”

Madde üzerinde söz alan Genel Sekreter Haydar Saltık; 5. maddede olduğu gibi, 6. maddenin 3. fıkrasına “... kaçma eyleminin birden ziyade kimseler tarafından bir arada işlenmesi ya da tehdit veya şiddet kullanmanın bir kişi tarafından olsa bile silahla yapılması hallerinde...” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiş ve madde değişiklik önergesi istikametinde oylanarak kabul edilmiştir.

Kanun tasarısının hükümlerin cezaevinden kaçışı veya tutuklu ve hükümlünün kaçmasını hazırlayan veya kolaylaştıran kişi ve memurlara verilecek cezaları düzenleyen 7. 8. 9. ve 11. maddeler ile hükümlülerin tek tek veya toplu olarak cezaevlerinde isyan çıkarmaları halinde verilecek cezaları düzenleyen 10. madde yapılan müzakereler sonunda kabul edilmiştir.

Yukarıdaki maddelerin kabul edilmesinden sonra geniş kitleleri ilgilendiren ve Türk kamuoyunda zaman zaman tartışılan diğer maddelere geçilmiştir.

Madde 12- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 311. maddesinin birinci ve ikinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bir suçun işlenmesini aleni olarak tahrik eden kimse aşağıda yazılı şekillerde cezalandırılır.

1- Eğer tahrik ettiği cürmün cezası muvakkat ağır hapsin üstünde bir ceza ise üç yıldan beş yıla kadar ağır hapis,

2- Muvakkat ağır hapis veya hapis cezasının müstelzim ise fiilin nevine göre üç aydan üç yıla kadar hapis,

3- Sair hallerde bin liradan beşbin liraya kadar ağır para cezası.

Tahrik, her türlü kitle haberleşme araçları, ses kayıt bantları, plak, film, gazete, mecmua ile veya sair basın aletleriyle veya elle yazılıp çoğaltılarak yayınlanan veya dağıtılan yazılar ile ya da umumi yerlerde levha ve ilan asmak suretiyle olursa, yukarıdaki bentler uyarınca suçlu hakkında tayin olunacak ağır hapis ve hapis cezaları bir misli artırılır. Para cezası hükmolunacak hallerde bu ceza suçun nevine göre ikibinbeşyüz liradan onbin liraya kadar ağır para cezası olmak üzere tayin olunur.”

12. madde üzerinde söz alan Genel Sekreter Haydar Saltık; zaman içinde verilen para cezalarının çok düşük kaldığını belirtmiş, ancak bu konuda söz alan Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu; bu durumun bütün maddeler için geçerli olduğunu zaman zaman yeni düzenlemeler yapmak gerektiğini belirtmiştir. Bu açıklamalardan sonra herhangi bir değişiklik yapılmadan 12. madde kabul edilerek 13. maddeye geçilmiştir.

Madde 13- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 312- Kanunun cürüm saydığı bir fiili açıkça öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya halkı kanuna itaatsizliğe tahrik eden kimse altı aydan iki yıla kadar hapis ve ikibin liradan onbin liraya kadar ağır para cezasına mahkum olur.

Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek, umurun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üç bin liradan on iki bin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçları 311. maddenin ikinci fıkrasında sayılan vasıtalarla işleyenlere verilecek cezalar bir misli artırılır.”

13. madde üzerinde söz alan Genel Sekreter Haydar Saldık; “umurun emniyeti” kavramının hakimler tarafından kolayca tespit ve takdir edilemeyeceğini belirterek kavrama açıklık getirmek için 13. maddenin 2. fıkrası hakkında aşağıdaki değişiklik önermesini vermiştir.

“Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üç bin liradan on iki bin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu tahrik umurun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden yarıya kadar artırılır.”

13. madde verilen önerge çerçevesinde değiştirilerek kabul edilmiş ve uyuşturucu maddelere dayalı suçlara verilecek cezayı düzenleyen 14. madde ile adam öldürmek fiilinin akrabalar arasında işlenmesi halinde “müebbet ağır hapis cezasına mahkum...” olacağını düzenleyen 15. madde aynen oylanarak kabul edilmiştir. Bundan sonra 450. maddenin 2. bendine TBMM’nin yeni ve eski üyeleri ile devlet memurları aleyhine işlenen suçları da dahil eden 16. madde ile 536. maddenin 3. fıkrası kapatılan dernek veya kuruluşların mensupları tarafından işlenen suçlara verilecek cezaların iki katı artırılmasına hükmeden 17. madde de üzerinde fazla bir müzakere olmadan kabul edilmiş ve 18. maddeye geçilmiştir. Oldukça uzun bir metinden oluşan 18. madde özetle; kamu kuruluşlarına yetkililer tarafından asılan her türlü yazı, resim ve levhaları tahrip edenler ile kamu binalarına, mabetlere veya anıt ve heykellere her türlü afiş, pankart asan veya yazı yazanlara verilecek cezaları düzenlemektedir. Ayrıca madde de; belirtilen eylemler kapatılan dernek ve kuruluşların mensupları tarafından yapılırsa cezaların iki kat artırılacağı hükmü getirilmiştir. Sonuçta kanun tasarısının tümü oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.¹⁶⁴

2370 sayılı bu yasa ile Türk Ceza Kanunu’nda bütün cezalar ağırlaştırılmıştır.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu Tasarısı (S. Sayısı: 200) MGK’nin 13 Mayıs 1981 günü yapılan 53. birleşiminin birinci oturumunda görüşülmüştür.

MGK’ya sunulan hükümet tasarısının genel gerekçesinde; 1961 Anayasası’na göre; Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu’nun ayrı ayrı oluşturulması; kaynakları, yükselmeleri ve bir ölçüde görevleri aynı olan hakim ve savcılar arasında geniş bir ayrıcalığa yol açtığı, hazırlanan tasarı ile Yüksek Hakimler ve Yüksek Savcılar Kurullarına ait görev ve yetkilerin birleştirilmesinin amaçlandığı vurgulanmaktadır.¹⁶⁵

Toplantıda Kanun tasarısının tümü üzerinde söz alan olmadığı için doğrudan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Amaç ve Kapsam

Madde 1- Bu Kanun Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi üyelerinin seçimi ile Yargıtay ve Danıştay üyeleri dışında kalan adli ve idari yargı hakim ve savcılarının özlük işlerini, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre düzenler.”

¹⁶⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 32 (7 Ocak 1981), ss. 164-186; **RG**, Sayı: 17216, 10 Ocak 1981.

¹⁶⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 53’ün sonuna ekli (13 Mayıs 1981).

1. madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Kanun tasarısının Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesine seçilecek üyeleri yeni kurulunun seçeceğini, muhtelif yasalara dağılmış bu yüksek yargı organı üyeleri müessesesini tek bir yasa etrafında toplamış olduğunu izah etmiştir. Başkaynak'ın konuşmasından sonra 1. madde kabul edilerek 2. maddeye geçilmiştir.

“Kuruluş:

Madde 2- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Adalet Bakanının Başkanlığında Yargıtay ve Danıştay Genel Kurullarının kendi daire başkan ve üyeleri arasından göstereceği adaylardan, Devlet Başkanınca seçilen ikişer asıl, ikişer yedek üye ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı ve Özlük İşleri Genel Müdüründen kurulur.”

“Kurulun Bağımsızlığı:

Madde 3- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu bağımsızdır.”

2. ve 3. Madde üzerinde herhangi bir müzakere olmadan aynen kabul edilerek 4. maddeye geçilmiştir.

“Görev

Madde 4- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun Görevleri şunlardır:

1. Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi üyelerini seçmek
2. Adalet Bakanlığı'nın, bir Mahkemenin veya bir hakimin kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yarı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerinin uygun olup olmadığına karar vermek
3. Hakim ve Savcıların;
 - a) Mesleğe kabul etme,
 - b) Atama ve nakletme,
 - c) Geçici yetki verme,
 - d) Her türlü yükselme ve birinci sınıfa ayırma,
 - e) Kadro dağıtma
 - f) Meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme
 - g) Disiplin cezası verme,
 - h) Görevden uzaklaştırma işlemlerini yapmak.

Bunların dışında kalan özlük işlemleri Adalet Bakanlığı'na yerine getirilir.”

MGK Başkanı Kenan Evren'in 4. madde üzerinde Komisyondan izahat istemesi üzerine söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulunun görevlerini birleştirdiklerini, tümü hakim sınıfından oluşan hakim ve savcılara ait görevlerin Yüksek Hakimler ve Savcılar Kurulu'na verilmiş olduğunu açıklamıştır. 4. madde üzerinde başka söz alan olmamış ve oylanarak kabul edilmiştir.

“Üyelerin Seçimi:

Madde 5- Hakimler ve Savcılar Yüksek kurulunun üyelerinden iki asıl, iki yedek üye Yargıtay Genel Kurulunun kendi daire başkan ve üyeleri; iki asıl, iki yedek üye Danıştay Genel Kurulunun kendi daire başkan ve üyeleri arasından, seçecekleri üç kat aday içinden Devlet Başkanınca seçilir.”

Madde üzerinde söz alan Muzaffer Başkaynak; “... Bir yerde devlet başkanlarının bitaraf olması konusu da özen gösterilen bir müessese olduğu için...” Yargıtay ve Danıştay tarafından 3 kat seçilen adaylar içinden Devlet Başkanı tarafından boş kadro kadar üyenin seçileceğini izah etmiştir. Bu kısa açıklamadan sonra 5. madde de oylanarak kabul edilmiştir.

Kanun tasarısının diğer maddeleri de üzerinde herhangi bir tartışma veya değişiklik olmaksızın sırası ile görüşülmüş ve tümü kabul edilmiştir.¹⁶⁶ Yürürlük ve yürütme maddeleri dahil toplam 27 esas ve 10 geçici maddeden oluşan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu böylece yasalaşmıştır. Kanunun 5. maddeden sonra gelen diğer maddeleri; üyelerin seçim usulünü ve seçilen üyelerin görev süresini (4 yıl) (Madde 6,7), kurulun çalışma usullerini (Madde 8-17); hakimlik ve savcılığa kabul, atama ve görevden uzaklaştırma usullerini düzenlemektedir.

2461 Sayılı bu Kanunun geçici 1. maddesi ile;

“Devlet Başkanı bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihi izleyen onbeş gün içinde Yargıtay ve Danıştay Daire Başkan ve üyeleri arasından ikişer asıl, ikişer yedek üyeyi, aday gösterilmeden dört yıllık ilk dönem için seçer...” hükmü getirilmiştir. Geçici 2. madde ile de mevcut Yüksek Hakimler Kurulu ile Yüksek Savcılar Kurulu'nun görevleri sona ermiş, bu görevler yeni oluşturulan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na devredilmiştir.

¹⁶⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 53 (13 Mayıs 1981), ss. 274-299; **RG**, Sayı: 17340 (14 Mayıs 1981).

2556 Sayılı Hakimler Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Üç Ek Madde İlavesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 201). Tasarı bu konuda hazırlanan Adalet Komisyonu Raporu¹⁶⁷ ile birlikte MGK’nın 13.5.1981 günü yapılan 53. birleşiminin 2. oturumunda görülmüştür.

Kanun tasarısı üzerinde Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak’ın yaptığı kısa bir açıklamadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Madde 1- 2556 Sayılı Hakimler Kanunu’nun 74. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.”

“Madde 74- Beş yıl meslekte hizmet etmiş ve olumlu sicil almış hakim ve savcılar muvafakatleri ile Adalet Bakanlığı tarafından mesleklerinde iktisap etmiş oldukları kadro ve maaşları ile Başkanlık hizmetine veya idari görevlere atanabilirler.

Bakanlık hizmetlerinde çalışan hakim ve savcılar, Adalet Bakanı’nın teklifi üzerine, Bakanlık hizmetlerinde iktisap ettikleri haklar nazara alınmak suretiyle durumlarına uygun hakimlik ve savcılık görevlerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na atanırlar.”

Madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Hükümetten gelen tasarı metninde gerekli değişiklikleri yaptıklarını açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra Kanun tasarısının bütün maddeleri sırayla görüşülmüştür. Görüşmelerde sadece Adalet Komisyonu Başkanı kısa teknik açıklamalarda bulunmuş, onun dışında söz alan olmamış, tasarı oylanarak yasalaşmıştır.¹⁶⁸

2462 sayılı Kanunla; Hakim ve savcıların kadrolarının daraltılması veya kaldırılması durumlarında özlük haklarından yoksun bırakılamayacağı, zorla emekliye sevk edilemeyeceği (Madde 2); hakimlerin görevlerinde bağımsız olduğu, hiçbir makam ve merciinin mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremeyeceği hükmü getirilerek yargı teminatı vurgulanmakta ve hakim ve savcıların Adalet Bakanlığı’nın izni ile Adalet müfettişleri tarafından denetlenebileceği hükmü getirilmiştir.

¹⁶⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 53’ün sonuna ekli (13 Mayıs 1918).

¹⁶⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 53 (13 Mayıs 1981), ss. 299-301; **RG**, Sayı: 17340, 14 Mayıs 1981.

2556 Sayılı Hakimler Kanunu'nun Değişik 18. Maddesine İki Fıkra, Bu Maddeye Bağlı (2) Sayılı Cetvelde Bir Unvan ve Aynı Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkındaki 5 Nisan 1979 Tarihli ve 2226 Sayılı Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 4 Temmuz 1934 Tarihli ve 2556 Sayılı Hakimler Kanuna İki Ek Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı, MGK'nın 1.6.1981 tarihli 56. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir. 2468 sayılı bu Kanunla; Adalet Bakanlığı merkez teşkilatında 10 adet yüksek müşavirlik kadrosunun ihdas edilmesi ve bu kadroların kullanılmasına yönelik düzenlemeler getiren 2 maddelik bir kanundur.¹⁶⁹

1730 Sayılı Yargıtay Kanunu'nun 48. Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 177). MGK'nın 1 Nisan 1981 günü yapılan 47. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir. 2441 sayılı 1 maddelik bu kanunla Yargıtay Yayın Müdürlüğü'nün görevlerini yerine getirebilmesi için döner sermaye miktarının artırılması öngörülmektedir.¹⁷⁰

16.5.1973 tarih ve 1739 Sayılı Yargıtay Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 44 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 35. Maddesinin 2. Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 218). MGK'nın 25 Haziran 1981 günü yapılan 60. birleşiminde görüşülmüştür.

Görüşmeleri başlatan Başkan Kenan Evren; kanun tasarısının tümü üzerinde açıklamalarda bulunmak üzere, Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak'a söz vermiştir. Başkaynak; Komisyon olarak hükümet tasarısını incelediklerini, tasarının Yargıtay Başsavcılığını bir kurum olarak ele aldığını, Başsavcının bulunmadığı durumlarda da Yargıtay Başsavcı Vekili'nin de yine daimi olarak bu görevde kalmasını benimsediğini, dolayısıyla Yargıtay seçimini bir başka sisteme bağlamış olduğunu belirtmiştir. Başkaynak devamla, Başsavcının yanı sıra, Başsavcı Vekili'nin seçimini de düzenleyen tasarı ile Başsavcının var olduğu zamanda, Başsavcı Vekili'nin görev başında bulunmasını, Başsavcının kanuni nedenlerle ayrılmasında Başsavcı Vekili'nin bu görevleri yerine getirmesini kararlaştırdıklarını, ayrıca Başsavcı ve Başsavcı Vekili'nin görevlerini diğer yargıtay savcılarıyla olan ilişkilerini hükme bağladıklarını açıklamıştır.

Başkaynak'ın açıklamalarından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

¹⁶⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 56, (1 Haziran 1981), ss. 427-433; **RG**, Sayı: 17359, 3 Haziran 1981.

¹⁷⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 47 (1 Nisan 1981), ss. 102-105.

“Madde 1- 16.5.1973 tarih ve 1730 sayılı Yargıtay Kanunu’nun 3. maddesinin 2 numaralı bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.”

“Yargıtay Daire Başkan ve üyeleri, Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcı Vekili ile kanunlara göre onlar durumunda bulunan kimseler aleyhindeki görevden doğan tazminat davalarına ve bunların kişisel suçlarına ait ceza davalarına ve kanunlarla gösterilen diğer davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmak.”

Madde üzerinde söz alan Muzaffer Başkaynak; 1. maddeye sadece “Yargıtay Başsavcı Vekilliği müessesesi” ilave edildiğini belirtmiştir. 1. Madde aynen kabul edilerek 2. maddeye geçilmiştir.

“Madde 2- 16.5.1973 tarih ve 1730 sayılı Yargıtay Kanunu’nun 18. maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. “Yargıtay Büyük Genel Kurulu, birinci Başkanın Başkanlığında Başkan Vekili, İkinci Başkanlarla Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcı Vekili ve üyelerden meydana gelir.”

2. Maddenin de kabul edilmesinden sonra 1730 sayılı Yargıtay Kanunu’na 19., 23., 31. maddelerine “Başsavcı Vekili” ilave eden 3, 4, 5. maddeler de üzerinde herhangi bir müzakere olmadan kabul edilmiştir.

Bundan sonra; 1730 sayılı Yargıtay Kanunu’nun 32. maddesinde yer alan “Cumhuriyet Başsavcısı” ve “Cumhuriyet Başsavcılığı” kelimelerini çıkaran 6. madde ile, 38. maddeye “Başsavcı Vekili”ni ilave eden 7. madde de müzakeresiz aynen kabul edilmiş ve “Cumhuriyet Başsavcısının ve Cumhuriyet Başsavcı Vekilinin Seçimi ve Görevleri”ni düzenleyen 8. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Oldukça kapsamlı olan 8. madde; Cumhuriyet Başsavcı ve Başsavcı Vekili’nin Yargıtay Büyük Genel Kurulu tarafından seçileceğini, seçilen adayların 4 yıllık süre için Devlet Başkanı tarafından atanacağını düzenlemekte ve görevleri şöyle sıralanmaktadır:

“Cumhuriyet Başsavcısının Görevleri Şunlardır:

1. Cumhuriyet Başsavcılığını temsil etmek,
2. Anayasa Mahkemesi’nde Savcılık görevini yapmak,
3. Ceza işlerine ilişkin içtihatların birleştirilmesi, müzakere ve kararlarına katılıp oyunu kullanmak,
4. Yargıtay üyelerinin kişisel suçlarından dolayı açılan kamu davasının duruşmalarına katılmak,
5. Cumhuriyet Başsavcılığının verimli ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak ve bu yoldan uygun göreceği her türlü tedbiri almak,
- ...
10. Bu ve diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirmek.”

“Cumhuriyet Başsavcı Vekili’nin Görevleri Şunlardır:

1. Cumhuriyet Başsavcısının kanuni nedenlerle görevi başında bulunmaması halinde, kararların bizzat Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılmasını öngördüğü görevler dahil Cumhuriyet Başsavcısının tüm görevlerini yerine getirmek,
2. Ayrıca Kanunların bizzat Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılmasını öngördüğü görevler dışında, Cumhuriyet Başsavcısının, görevine giren konularda vereceği diğer görevleri yapmak.”

“Cumhuriyet Başsavcısının ve Cumhuriyet Başsavcı Vekilinin bu görevlerinden herhangi bir nedenle çekilmeleri ya da istifa etmeleri halinde, Yargıtay üyeliğinden de çekildiklerini açıkça bildirmedikleri takdirde, Yargıtay Üyeliği görev devam eder.”

Madde üzerinde ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren;

“... Eskiden Başsavcılık boşaldığı zaman Cumhuriyet Başsavcı Vekili görevi alır, boşalmadığı takdirde Yargıtay’daki görevine devam ederdi. Tabii... işin içine girmediği için, birden bire mahkemeye çıktığı zaman, konuya vakıf olmadığından dolayı sıkıntılar meydana geliyordu.” dedikten sonra yeni düzenlemeyle bu mahzurun ortadan kalktığını belirtmiştir. Daha sonra söz alan, MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık, Adalet Bakanı Cevdet Menteş, Komisyon Başkanı Muzaffer Başkaynak; madde hakkında bazı açıklamalarda bulunduktan sonra 8. madde oylanarak kabul edilmiştir.

Daha sonra, “Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı”nın hangi durumlarda görev yapacağını düzenleyen 9. madde ile, Yargıtay üst düzey görevlilerinin izin alma usullerine ilişkin 10. madde ve “44 Sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki kanunun 35. Maddesinin ikinci fıkrası ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri”ni yürürlükten kaldıran 11. madde aynen kabul edilmiş ve Adalet Bakanı Cevdet Menteş’in kanun tasarısına bir geçici madde ilave edilmesi hakkında verdiği önerge okutulmuştur. Bu önerge;

“Geçici Madde 1- Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihi izleyen yedi gün içinde Devlet Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcı Vekillerini, Yargıtay Büyük Genel Kurulu’nca aday gösterilmesine lüzum olmaksızın kanunda belirtilen niteliklere sahip olanlar arasından dört yıllık ilk dönem için seçer...” şeklindedir.

Önergenin kabul edilmesinden sonra tümü oylanarak tasarı 2483 sayılı Kanun olarak yasalaşmıştır.¹⁷¹

21.2.1967 tarih ve 832 Sayılı Sayıştay Kanunu’na Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 271) MGK’nın 16.10.1981 günü yapılan 75. birleşiminde görüşülmüştür.

¹⁷¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 60 (25 Haziran 1981), ss. 509-522; **RG**, Sayı: 17385, 29 Haziran 1981.

Sayıştay Kanunu'na bir ek madde ekleyen bu kanun teklifiyle; Sayıştay başkanlarının Sayıştay Genel Kurulu'nca kendi üyeleri arasında gizli oyla, 4 yıllık bir süre için seçilmesini öngörmektedir. Konsey'de kısa bir görüşme sonunda, 2534 sayılı bu kanun yasalaşmıştır.¹⁷²

Çocuk Mahkemeleri Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 300). MGK'nın 6.11.1981 günü yapılan 81. birleşiminde görüşülmüştür.

Tasarı üzerinde ilk sözü alan Komisyon Başkanı Muzaffer Başkaynak; 2253 sayılı yasada bulunan eksikliklerin giderilmesi amacıyla Kanun Tasarısının getirilmiş olduğunu belirtmiştir. Adalet Bakanlığı Temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu ise, dünyadaki çocuk mahkemelerinin durumu ve uygulamaya yönelik örnekler vermiştir. Ayrıca çocuk mahkemelerinin bağımsız kuruluşunun yararlı olduğunu, ancak hakim ve savcı kadrolarının yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamalardan sonra kanun tasarısının maddeleri üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Maddeler üzerinde kayda değer bir müzakere yapılmamış ve seri bir şekilde tasarı görüşülerek yasalaşmıştır.¹⁷³

2552 sayılı bu kanunla, il ve ilçe çocuk mahkemelerinde görev yapacak hakimlerin Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından atanabileceklerini (Madde 1), Çocuk Mahkemeleri Başkan ve üyeleriyle Hakiminin niteliklerini (Madde 2) düzenlenmektedir. Diğer maddelerde; Çocuk Mahkemelerinin görevleri, çocuklar hakkında uygulanacak tedbirler, mahkemelerde sosyal hizmet alanlarında görevlendirilecek uzmanların nitelikleri detaylı bir şekilde düzenlenmektedir.

Sivil Yargı alanlarında yapılan bu yasal düzenlemelerin yanı sıra Askeri Mahkemeler ve Askeri Hakimler konusunda da 7 adet kanun değişiklikleri yapılmıştır. Bu değişikliklerin önemleri şunlardır:

26 Ekim 1963 Tarih ve 357 Sayılı Askeri Hakimler Kanunu'nun 2. ve 14. Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 131), MGK'nın 19.1.1981 günü yapılan 34. birleşiminde yasalaşmıştır. 2373 sayılı bu yasa ile; üsteğmen veya yüzbaşı rütbesinin ilk üç yılında kendi hesabına hukuk fakültesini bitirenlere hakimlik sınıfına geçebilme imkanı tanınmıştır.¹⁷⁴

¹⁷² MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 75 (16 Ekim 1981), ss. 421-422; RG, Sayı: 17488, 18 Ekim 1981.

¹⁷³ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 81 (6 Kasım 1981), ss. 181-196; RG, Sayı: 17510, 10 Kasım 1981.

¹⁷⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 34 (19 Ocak 1981), ss. 194-196; RG, Sayı: 17227 (21 Ocak 1981).

353 Sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Teklifi (S. Sayısı: 133). MGK'nın 21.1.1981 günü yapılan 35. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.¹⁷⁵

2376 sayılı bu kanun değişikliği ile; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile getirilmiş bulunan hakimin duruşmada reddi, gıyapta yargılama gibi usuller Askeri Yargılama Usulü Kanunu'na da uyarlanmıştır.

Askeri Yargıtay Kanunu ile Askeri Hakimler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 304). MGK'nın 11.12.1981 günü yapılan 85. birleşiminde görüşülmüştür.

27 Haziran 1972 tarih ve 1600 sayılı Askeri Yargıtay ile 357 sayılı Askeri Hakimler Kanununda değişiklikler yapan 2563 sayılı Kanunla; Askeri Yargıtay'ın kuruluşu, kadroları, Daireler Kurulu, seçim usulleri ile Askeri Hakimlerin terfi sistemleri düzenlenmektedir.¹⁷⁶

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu ile Askeri Hakimler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 310). MGK'nın 24.12.1981 günü yapılan 87. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

2568 sayılı bu kanunla Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde Genel Sekreterlik ihdas edilmiş, Mahkeme üyelerin nitelikleri, seçimi, atama ve görev süreleri ile bu mahkemelerin görevlerine ilişkin düzenlemeler geliştirilmiştir.¹⁷⁷

MGK döneminde yasama faaliyetleri açısından üzerinde durulması gereken bir diğer husus idam kararlarının yasa ile onaylanmasıdır. Halbuki 1961'de idam edilen Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın hakkındaki mahkeme kararlarını Millî Birlik Komitesi bir kararla onamıştı.

MGK'nın 1. yasama döneminde 13 idam cezası yasa ile onaylanmıştır. Bu konuda örnek olarak iki yasa ele alınmıştır.

İsa Armağan ile Mustafa Pehlivanhoğlu Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 16) MGK'nın 6.10.1980 günü yapılan 6. birleşiminde görüşülmüştür.

¹⁷⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 35 (21 Ocak 1981), ss. 210-216; RG, Sayı: 17229 (23 Ocak 1981).

¹⁷⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 85 (11 Aralık 1981), ss. 339-347; RG, Sayı: 17545 (15 Aralık 1981).

¹⁷⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 87 (24 Aralık 1981), ss. 444-493; RG, Sayı: 17556 (26 Aralık 1981).

Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nin verdiği idam kararı Hükümet Teskeresi olarak MGK'ya sunulmuş, bu konuda İhtisas Komisyonu'nun hazırladığı raporla birlikte MGK'da ele alınmıştır.¹⁷⁸ MGK'da tasarının görüşülmesi sırasında üzerinde herhangi bir müzakere olmadan rutin bir şekilde oylanarak 2308 sayılı yasa olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁹

Necdet Adalı ile Kemal Ergin Hakkındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 17). MGK'nın 6.10.1980 günü yapılan 6. birleşiminde ele alınmıştır.

Bu kanun tasarısı da önceki tasarı gibi aynı rutin işlerden geçerek üzerinde müzakere yapılmadan hükümet tezkeresi ve İhtisas Komisyonu raporu doğrultusunda 2309 sayılı Kanun olarak yasalaşmıştır.¹⁸⁰

MGK Başkanı Kenan Evren; “Bugün ilk defa dört idam cezasını onayladık... Dört idam mahkumunun ikisi sağ, ikisi sol teröristti... Verilmiş ve bundan sonra verilecek bütün idam kararlarını tasdik etmeye kararlı idik... Avrupalı dostlarımız ne derlerse desinler ne kadar baskı yaparlarsa yapsınlar, bu kararımızdan taviz vermeyecektik...” demektedir.¹⁸¹

MGK daha sonra Danışma Meclisi'nde kabul edilerek sevk edilen 32 idam cezasını daha yasa ile onaylayacaktır. 1983 genel seçimlerinden sonra oluşan TBMM 1984 yılında 2 idam cezasını daha yasa ile onayladıktan sonra, TBMM idam kararlarını gündeme almamayı ve bekletmeyi tercih edecektir.

MGK'nın ikinci yasama döneminde Danıştay Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Bölge İdare Mahkemelerinin kuruluşu gibi yargı alanında önemli kanunlar çıkarılacaktır.

1.4.2.4- İdari Uygulama Mevzuatı

MGK birinci Yasama döneminde mahalli ve merkezi idare ile devletin bürokratik yapısını etkileyen önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

3.4- 1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu'na Ek Kanun Teklifi (S. Sayısı: 5). MGK'nın 25.9.1980 günü yapılan 3. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

¹⁷⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 6'nın sonuna ekli (6 Ekim 1980).

¹⁷⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 6 (6 Ekim 1980), ss, 103-104; **RG**, Sayı: 17128, 7 Ekim 1980.

¹⁸⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 6 (6 Ekim 1980), ss, 104-105; **RG**, Sayı: 17128, 7 Ekim 1980.

¹⁸¹ **Kenan Evren'in Anıları**, C.2, s. 99.

MGK üyesi Orgeneral Sedat Celasun tarafından sunulan Kanun teklifinin genel gerekçesinde; 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin ülkede tarafsız bir yönetim tesis etmeyi amaçladığı, halbuki belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinin büyük çoğunluğunun partili olduğu, bu kişilerin görevde kalmalarının yönetimin tarafsızlık ilkesine aykırı bir durum ortaya çıkarması sebebiyle, mevcut belediye başkan ve meclis üyelerinin görevlerinden alınmasını öngören bu kanun teklifinin hazırlandığı vurgulanmaktadır.¹⁸²

MGK’da yapılan görüşmelerde teklifin tümü üzerinde söz alan olmamış, doğrudan maddelere geçilmiştir.

“Madde 1- 3.4.1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu’na aşağıdaki geçici maddeler eklenmiştir:

Geçici Madde 1- 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren mevcut belediye meclisleri feshedilmiş ve belediye başkanları görevden alınmıştır.”

“Geçici Madde 2- Yeni belediye Meclisleri üyeleri seçilinceye kadar yasaların Belediye Meclislerine verdiği görevler Belediye Kanunu’nun 88. maddesinde belirtilen daire başamirlerinden oluşan belediye encümenleri tarafından yürütülür.”

İlk iki geçici madde üzerinde konuşulmadan kabul edilmiş ve görevden alınan belediye başkanları yerine Sıkıyönetim Komutanlarının isteklerine uygun olarak il merkezlerinde İçişleri Bakanlığı’nca, il merkezi olmayan yerlerde valilerce atama yapılacağı hükmünü getiren geçici 3. maddeye geçilmiştir. Bu madde üzerinde söz alan İçişleri Bakanlığı temsilcisi Fethi Aytaç; geçici 3. maddenin (a) fıkrasında yer alan “Belediye Başkanlığı’na atanan:

a) Kamu görevlisi, emekli memur veya serbest meslek sahibi ise” deyimini kullandıklarını, “Emekli memur”dan sonra gelmek üzere “ve emekli subay” tabirinin eklenmesini teklif etmiştir. Bu teklif Konsey tarafından kabul edilerek Geçici 3. maddenin (a) fıkrası şöyle düzenlenmiştir.

“Belediye Başkanlığı’na atanan:

a) Kamu görevlisi, asker ve sivil emeklisi veya serbest meslek sahibi ise, belediye başkanı için 1980 mali yılı belediye bütçesi ile kabul edilen ödeneğin ½’si kadar ödenek alır.” Bu haliyle kabul edilen madde ile emekli subayların da Belediye Başkanı olabilmesine imkan tanınmıştır.¹⁸³

¹⁸² **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 3’ün sonuna ekli (25 Eylül 1980).

¹⁸³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 3, 25.9.1980, ss. 68-70; **RG**, Sayı: 17120, 29 Eylül 1980.

12 Eylül 1980 tarihinden geçerli olmak üzere kabul edilen 2303 sayılı kanunla bütün belediye meclisleri feshedilmiş ve belediye başkanları görevden alınmış, peyderpey Sıkıyönetim Komutanlarının istemlerine uygun olarak İçişleri Bakanlığı'nca belediye başkanlıklarına atamalar yapılmıştır. İçişleri Bakanlığı 8 Kasım 1980 tarihine kadar 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra görevlerinden alınan 67 ilin belediye başkanlıklarından 57 sine yeni atama yapıldığını açıklamıştır.¹⁸⁴

13.3.1329 (26 Mayıs 1913) Tarihli İdare-i Umumiye-i Kanunu Muvakkatına Ek Kanun Teklifi (S. Sayısı: 6). MGK'nın 25.9.1980'de yapılan 3. birleşiminde kabul edilmiştir.

Bu Kanunda 2303 sayılı Belediye Kanunu'na Ek Kanun'da belirtilen gerekçelerle çıkarılmıştır. 2304 sayılı bu Kanunla; illerde mevcut il genel meclisleri feshedilmiş, il genel meclislerinin görevlerinin Valiler tarafından il idare şube başkanları arasından seçilerek 4 üyeden oluşan vali başkanlığındaki bir kurul tarafından yürütüleceği hükmüne bağlanmıştır.¹⁸⁵

MGK 1. döneminde mahalli idarelerle ilgili 3 önemli yasa daha çıkarılmıştır.

Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun

Hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarısı MGK'nın 2 Şubat 1981 günü yapılan 37. birleşiminde kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁸⁶ Yürürlük maddeleri hariç 3 maddeden oluşan 2380 sayılı bu kanunla; Genel Bütçe Vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden belediyelere %5, il özel idarelere de %1 oranında pay verilmesi kararlaştırılmıştır.

Belediye Gelirleri Kanunu Tasarısı, (S. Sayısı: 151). MGK'nın 13 Mayıs 1981 günü yapılan 53. birleşimde görüşülmeye başlanmış, ancak kanun tasarısının bazı maddeleri incelenmek üzere İhtisas Komisyonu'na iade edilmiştir. Kanun tasarısı; İhtisas Komisyonu'nun hazırladığı raporla birlikte MGK'nın 20 Mayıs 1981 günü yapılan 54. birleşiminde tekrar görüşülerek kabul edilmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ **Ayın Tarihi**, (Eylül-Ekim, Kasım-Aralık 1980), Ankara, 1981, s. 178.

¹⁸⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 3, 25.9.1980, ss. 70-71; **RG**, Sayı: 17120, 29 Eylül 1980.

¹⁸⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 37, 2.2.1981, ss. 247-254; **RG**, Sayı: 17242, 5 Şubat 1981.

¹⁸⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 54, 20 Mayıs 1981, ss. 338-370; **RG**, Sayı: 17354, 29 Mayıs 1981.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile Türk Belediye Vergiciliğinde önemli bir reform yapılmıştır. Yapılan düzenlemede belediye maliyesi; vergiler, harçlar ve harcamalara katılma payları olmak üzere üç temele dayandırılmıştır. Vergiler kendi içinde İşyeri ve Meslek Vergisi, İlan ve Reklam Vergisi, Eğlence Vergisi, Akaryakıt Tüketim Vergisi ve muhtelif gider vergileri olarak kategorilere ayrılmıştır.

Harçlar ise, temizleme ve aydınlatma harcı, işgal harcı, tatil günlerinde çalışma ruhsatı harcı, kaynak suları harcı, tellallık harcı, ölçü ve tartı aletleri harcı ve çeşitli harçlar olmak üzere sekiz kısımda toplanmıştır.

Harcamalara katılma payları; yol harcamalarına katılma, kanalizasyon harcamalarına katılma, su tesisleri harcamalarına katılma payları olarak düzenlenmiştir.

Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Anabelediyelere Bağlanmaları Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 276). MGK'nın 4 Aralık 1981 günü yapılan 84. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir.¹⁸⁸ 2561 sayılı bu kanunla temel belediye hizmetlerini birbirleri ile uyumlu, planlı, verimli bir şekilde halka sunabilmek için son genel nüfus sayımı sonuçları (12 Ekim 1980 nüfus sayımı) esas alınarak belediye nüfusu 300.000 i aşan büyük şehirlerin çevresinde bulunan belediye ve köyler kanunda belirtilen esas ve usullere göre yakınında bulundukları büyük şehir belediyesine bağlanacağı hüküm altına alınmıştır.

11.2.1964 Tarih ve 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 146). MGK'nın 13.2.1981 günü yapılan 38. birleşiminin gizli yapılan 3. oturumunda görüşülerek yasalaşmıştır.¹⁸⁹

2383 sayılı bu kanun ile özetle; kişilerin kendi istekleri ile Türk vatandaşlığından çıkma belirli esaslar dahilinde kolaylaştırılmıştır. Kanunun önemli maddeleri Türk vatandaşlığından çıkarılmayı düzenleyen 6. ve 7. maddelerdir.¹⁹⁰

¹⁸⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 84, 4 Aralık 1981, ss. 282-289; **RG**, Sayı: 17538, 8 Aralık 1981.

¹⁸⁹ Bu oturumun tutanaklarının gizliliği kaldırılmamıştır. **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 38, 13.2.1981, s. 263.

¹⁹⁰ **RG**, Sayı: 17254, 17 Şubat 1981.

6. maddeye göre;

İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar;

Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da yurt dışına çıkanlar ülkeye dönmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyenler Bakanlar Kurulu Kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabilir.

7. madde ile de; 6. maddede belirtilen durumda olan Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişilerin de Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarılabileceğini hükme bağlamaktadır. MGK döneminde bu kanuna dayanarak birçok kişinin Türk vatandaşlığından atıldığı bilinmektedir.

15 Temmuz 1950 Tarihli ve 5682 Sayılı Pasaport Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 145). MGK'nın 13.2.1981 günü yapılan 38. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Ancak tasarının tümünün komisyona iade edilerek yeniden gözden geçirilmesi kararı alınmıştır.¹⁹¹ Kanun tasarısı tekrar MGK'nın 25.2.1981 günü yapılan 41. birleşiminde İçişleri Komisyonu'nun hazırladığı rapor¹⁹² doğrultusunda görüşülmüştür.

Tasarının tümü üzerinde söz alan olmadığı için doğrudan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Madde 1- 15 Temmuz 1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 13. maddesinin dördüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Diplomatik pasaport alabilecek durumda bulunan veya olan kimselerin sıfat veya vazifeleri devam ettiği müddetçe, eşlerine dahi diplomatik pasaport verilmesi veya bunların eşlerinin pasaportlarının refakat hanesine kayıt edilmesi mümkündür.”

Madde üzerinde söz alan Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Erdem Erner; metinde geçen “eş” kelimesinin “karı” veya “zevce” olmasını önermiştir. Diğer söz alanlar, kadınların da büyükelçi, başbakan olması durumunu dikkate alarak “eş” yazılmasının daha iyi olacağını belirtmişler ve 1. madde aynen kabul edilmiştir. Hususi ve hizmet damgalı pasaportları düzenleyen 2. maddenin de kabulünden sonra, tasarının en önemli maddesi olan pasaport verilmesi yasak olan halleri düzenleyen 3. maddesine geçilmiştir.

¹⁹¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 38, 13 Şubat 1981, ss. 263-269.

¹⁹² **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 41'in sonuna ekli (25.2.1981).

“Madde 3- 15 temmuz 1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesiyle başlığı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.”

“Pasaport veya Vesika Verilmesi Yasak Olan Haller

Madde 22- Genel emniyet nezaretinde bulunanlara, yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce yasaklananlara, yabancı memleketlerde geçinmek için müsait sebep ve şartlara malik olduklarını ispat edemeyenlere, memleketten ayrılmasında genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu İçişleri Bakanlığı’nca tespit edilenlere, vergi borcu olduğu pasaport vermeye yetkili makamlara bildirilenlere ve ayrıca:

- a) Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında 5816 sayılı Kanun ile Anayasanın 153. maddesinde sayılan Devrim Kanunlarına aykırı hareket etmek suçlarından;
- b) Türk Ceza Kanunu’nun ikinci kitabının birinci babında yazılı Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlardan;
- c) Türk Ceza Kanunu’nun ikinci kitabının sekizinci babının üçüncü faslında yazılı fuhşiyata tahrik suçlarından;
- d) Türk Ceza Kanunu’nun 179, 180, 188, 201, 236, 264, 313, 314, 315, 384, 385, 387, 388, 390, 391, 392, 403, 404, 405 ve 406. maddelerinde yazılı suçlardan;
- e) 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanunun silah ve mermi kaçakçılığına ilişkin hükümlerine aykırı hareket etmek suçlarından;
- f) Zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, hileli iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan;
- g) Yukarıda sayılanlar dışında ağır hapis cezasını gerektiren diğer suçlardan;
- h) 1475 sayılı İş Kanunu’nun 105 inci maddesi kapsamına giren iş ve işçi bulmaya ilişkin suçlardan;
- i) Siyasi veya ideolojik amaçlarla işlenen Türk Ceza Kanunu’nun 516 (Takibi şikayete bağlı fıkrası hariç) 517, 536 ve 537. maddelerinde yazılı suçlardan;

Sanık bulunanlara, haklarında bu suçları nedeniyle verilecek takipsizlik, beraat veya düşme kararları kesinleşinceye; mahkûm olanlara da infazı gereken mahkûmiyetleri tamamlanıncaya kadar pasaport veya seyahat vesikası verilmez.

Yurt dışında kalmalarında güvenlik bakımından mahzur bulunduğu tespit edilenlerin süreleri dolan pasaportları yenilenmez. Bunlarla, yetkili makamlarca haklı nedenlerle pasaport süreleri uzatılmayanlara, sadece Türkiye’ye dönmeleri için seyahat vesikası verilir.

Pasaport veya pasaport yerine geçen vesikaları kaybedenlerden bunu haklı bir sebebe dayandırmayanlarla, bulundukları ülkeden sınır dışı edilmiş olanlara, bu ülkelerden çıkarılış nedenleri göz önünde tutularak pasaport veya yurt dışına çıkış için vesika verilmeyebilir.”

3. madde üzerinde söz alan Adalet Bakanlığı temsilcisi Yıldırım Türkmen; anarşi ve terör olaylarına karışanların, siyasi nitelikte veya uyuşturucu madde ve silah kaçakçılığı gibi suçları işleyenlerin yurt dışında iltica edebilecekleri düşüncesiyle sınırlamalar getirdiklerini belirtmiştir. Sonuçta madde oylanarak kabul edilmiştir. Tasarının 4. maddesi ile de Bakanlar Kuruluna savaş tehlikesi veya memleket güvenliğine zarar verebilecek olağanüstü hallerde Türk vatandaşlarının yabancı ülkelere gitmelerini kısmen veya tamamen yasaklama yetkisi verilmiştir.¹⁹³

2418 sayılı bu kanunla yurt dışına çıkışlara bir takım sınırlamalar getirildiği görülmektedir.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 126. ve 134. Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 140). MGK’nın 2.2.1981 günü yapılan 37. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir.¹⁹⁴

2381 sıra sayısıyla yasalaşan bu kanunla; devlet memurlarına verilecek disiplin cezalarının, Bakanlar Kurulu’na veya ortak kararlar atanan memurlara, ilgili Bakan, diğer memurlarda atamaya yetkili amir tarafından verilebileceği hükmü getirilmiştir. Ayrıca, soruşturmalarda merkezde yığılmaları önlemek amacıyla illerde birer disiplin kurulu kurulması da esasa bağlanmıştır.

Bu kanuna dayanarak Bakanlar kurulu **Devlet Memurları Disiplin Kurulları Yönetmeliğinde Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Yönetmelik** yayınlamıştır.¹⁹⁵

Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 129). MGK’nın 24.4.1981 günü yapılan 50. birleşiminde görüşülmüştür.

Tasarının tümü üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Kurmay Albay Cumhur Evcil; halen yürürlükte olan kanun hükümlerine göre atama usullerinin dağınık ve karışık bir durumda bulunduğunu, “devletin atama politikasının yeknesak bir sistem içinde yürütülmesini sağlamak amacıyla...” tasarının hazırlandığını belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Madde 1- Başbakanlık ve bakanlıklarla, bunlara bağlı kuruluşlarda, teşkilat kanunu bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, atama ve nakiller bu kanunda belirtilen usullere göre yapılır. Türk Silahlı Kuvvetleri (Jandarma Genel Komutanlığı dahil) ve Milli Savunma Bakanlığı ile birinci fıkra kapsamı dışında kalan diğer kamu kuruluşlarının kendi özel kanunlarındaki atama ve nakillere ilişkin hükümlerin uygulanmasına devam olunur.” Şeklindeki madde üzerinde söz alan olmamış, onaylanarak 2. maddeye geçilmiştir.”

¹⁹³ MGK Tutanak Dergisi, C. 2, B: 41, 25.2.1981, ss. 395-409; RG, Sayı: 17264, 27 Şubat 1981.

¹⁹⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 2, B: 37, 2.2.1981, ss. 255-256; RG, Sayı: 17242, 5 Şubat 1981.

¹⁹⁵ RG, Sayı: 17437, 23 Ağustos 1981.

“Madde 2- Bu kanuna ekli (1) sayılı cetvelde gösterilen unvanları taşıyan görevlere Bakanlar Kurulu Kararı ile, (2) sayılı cetvelde gösterilen unvanları taşıyan görevlere müşterek kararlar atama yapılır.

Bunların nakilleri ve görevden alınmaları da aynı usule göre olur.”

Maddenin devamında gecikmesinde sakınca bulunan hallerde dışişleri memurlarını Dışişleri Bakanı’nın tayin edebileceği belirtilmekte ve (1) ve (2) sayılı cetveller sıralanmaktadır. 2. madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren: Dışişleri Bakanı’na tanınan gecikmesinde sakınca bulunan hallerde atama yetkisinin istismar edilebileceğini, hiç değilse acil durumlarda “... Başbakanın ve Devlet Bakanının şifahi muvafakatlarını almak kaydıyla...” ibaresinin eklenmesini teklif etmiştir. Diğer üyelerin de bu teklifi kabul etmesi üzerine 2. madde Başkan Kenan Evren’in önerisi doğrultusunda kabul edilmiştir.

Daha sonra, kanunda yer almayan unvanları taşıyan görevlere yapılacak atama ve nakilleri düzenleyen 3. madde ile, Bakanlıkların yurt dışı daimi temsilciliklerine müşterek kararname ile atama yapılacağı hükmünü getiren 4. maddenin de kabul edilmesinden sonra tasarının tümü oylanarak yasalaşmıştır.¹⁹⁶

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 168). MGK üyesi Sedat Celasun tarafından hazırlanan kanun teklifinin genel gerekçesinde; ülkemizde tatil günlerinin toplam sürelerinin Avrupa ülkelerinden fazla olduğu, 1 Mayıs’ın milli ve dini bir özellik taşımadığı, anarşik mihraklarca istismar edildiği, 27 Mayıs gününde 1961 Anayasası’nın toplum bünyemize uygunluğunun tartışılır hale gelmesine paralel olarak halk arasında etkinliğini yitirdiği için kaldırılmasının uygun olacağı vurgulanmaktadır.¹⁹⁷

Kanun teklifi MGK’nın 17.3.1981 günü yapılan 44. birleşiminde görüşülmüştür. Kanun teklifinin tümü üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; gerekçede belirtilen hususlar üzerinde durmuş, ulusal bayram ve genel tatil günlerinin yeniden ele alınmasıyla yılda 5,5 gün tasarruf öngörüldüğünü belirtmiştir. Kenan Evren Anılarında; 1 Mayıs ve 27 Mayıs bayramlarının kaldırılması konusunda; ileride demokrasiye dönüldüğünde “27 Mayıs’ın kaldırılması belki tenkit konusu yapılmayacak ama, 1 Mayıs muhakkak ki çok tenkit edilecek ve tekrar bayram yapılması için gayretler eksik olmayacaktır, hatta kanuna aykırı olarak gösteriler tertip edilecektir. Bundan hiç şüphe etmiyorum” demektedir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 50, 23 Nisan 1981, ss. 206-213; RG, Sayı: 17321, 25 Nisan 1981.

¹⁹⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 44’ün sonuna ekli (17 Mart 1981).

¹⁹⁸ Kenan Evren’in Anıları, C.2, s. 261.

Cumhur Evcil'in açıklamasından sonra, teklifin maddelerine geçilmiştir. Kanun teklifinin maddeleri üzerinde fazla bir müzakere yapılmadan rutin bir şekilde kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁹⁹

2429 sayılı bu kanunla; 29 Ekim günü ulusal, 23 Nisan, 19 Mayıs ve 30 Ağustos resmi, Ramazan ve Kurban bayramları dini bayram olduğu tekrar hüküm altına alınmış, 1 Ocak günü yılbaşı tatili olarak ilan edilmiştir. Hafta tatilinin Pazar günü olduğu, bu tatilin 35 saatten az olmamak üzere Cumartesi günü en geç saat 13.00'den itibaren başlayacağı da tekrar teyid edilmektedir.

MGK yönetiminin bu kanunla getirdiği en önemli değişiklik 1 Mayıs ve 27 Mayıs günlerini resmi tatil olmaktan çıkarması olmuştur.

Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 181). MGK'nın 1.4.1981 günü yapılan 47. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmüştür.

MGK üyesi Sedat Celasun tarafından sunulan kanun teklifinin tümü üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; mevcut mevzuat çerçevesinde kuruluşların kendi bünyelerinde oluşturdukları denetim mekanizmalarının iş hacmi, eleman eksikliği, siyasi ve hiyerarşik baskılar nedeniyle etkin bir şekilde çalışamadıkları, bu sebeple; merkezi idarenin denetim görevini gerektiği gibi yerine getirebilmesi için, siyasi çekişmelerin dışında kalacak, Devlet Başkanlığı'na bağlı bir denetim organının kurulmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Bu açıklamadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Kuruluşun Amacı:

Madde 1- Yönetimin hukuka uygun, düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacı ile Devlet Başkanlığına bağlı Devlet Denetleme Kurulu kurulmuştur.”

2. Madde üzerinde söz alan olmadığı için, oylanarak kabul edilmiş ve 2. maddeye geçilmiştir.

“Görevi:

Madde 2- Devlet Denetleme Kurulunun görevi Devlet Başkanının isteği üzerine;

a) Tüm kamu kuruluş ve kurumlarında,

b) Tüm kamu kuruluş ve kurumları tarafından en az sermayelerinin yarısından çoğuna katılmak suretiyle oluşturulan her türlü kuruluşlarda,

¹⁹⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 44, 17.3.1981, ss. 51-57; **RG**, Sayı: 17284, 19 Mart 1981.

c) Kamu kurumu niteliğinde olan meslek teşekküllerinde,

e) Kamuya yararlı derneklerde,

Her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeler yapmaktır.

Silahlı Kuvvetler ve yargı organları Devlet Denetleme Kurulu'nun görev alanı dışındadır.”

2. madde üzerinde ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; maddeye sermayesinin yarısından çoğu devlete ait olanların dahil edilip de diğerlerinin dahil edilmediğini, ayrıca, (a) fıkrasında “Tüm kamu kuruluş ve kurumlarında” ifadesiyle hangi kuruluşların kastedildiğini sormuştur. Bunun üzerine söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; Devlet Denetleme Kurulunun yükünü artırmamak için sadece sermayesinin %51’den fazlası devlete ait olan kuruluşları kapsadığını, “Tüm kamu kurum ve kuruluşları” ifadesinin genel ve katma bütçeli daireleri, yani bütün bakanlıklar ve onların kuruluşundaki teşkilatları kapsadığını belirtmiştir. MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık ise, 2. maddenin genel ve katma bütçeli dairelerin yanı sıra özerk ve özel kanunlarla kurulmuş olan müesseseleri de kapsadığını ilave etmiştir. Yapılan açıklama-lardan sonra 2. madde oylanarak kabul edilmiştir.

“Kurulun Oluşması:

Madde 3- Devlet Denetleme kurulu dokuz üyeden oluşur. Bu üyeler, yükseköğrenimlerini bitirdikten sonra en az yirmi yıl devlet hizmetinde başarıyla çalışmış ve temayüz etmiş olan tecrübeli kimseler arasından devlet başkanınca atanır. İki yılda bir kurul üyelerinin üçte biri yenilenir.

Devlet Denetleme Kurulu Başkanını üyeler arasından Devlet Başkanı seçer. Başkanın görev süresi iki yıldır.

Kurul Başkanlığı’nın ve Kurul üyeliğinin boşalması halinde, yeni seçilenler eskilerinin sürelerini tamamlarlar.

Görev süresi biten başkan ve üyeler yeniden seçilebilirler.

Kurulun idari hizmetleri Kurul Sekreterliğince yürütülür. Kurul Sekreterliği idari personelin atanmaları Devlet Başkanlığı Genel Sekreterince yapılır.

Devlet Denetleme Kurulu gerekli gördüğü hallerde ve sürelerde sözleşmeli olarak uzman çalıştırabilir.”

3. madde herhangi bir değişikliğe uğramadan kabul edilmiş, 4. maddeye geçilmiştir.

“Madde 4- Kamu kurum ve kuruluşları, Kurul tarafından gerek görülecek müfettiş, araştırmacı ve diğer uzman personeli Devlet Başkanlığı Genel Sekreterinin isteği üzerine Kurul Başkanlığı emrine geçici olarak göndermek ve gerekli yardımı sağlamakla yükümlüdür.”

Madde üzerine söz alan Cumhur Evcil, Denetleme Kurulu'nun az bir kadro ile hizmeti yürütebilmesi için bu maddenin konulduğunu belirtmiş ve 4. madde oylanarak kabul edilmiştir.”

“Çalışma Düzeni:

Madde 5- Kurul; inceleme, araştırma ve denetimini bir ya da birden çok üyesinin sorumluluğu altında yürütür. Gereken hallerde ve konunun niteliğine göre sözleşmeli ve geçici uzmanlardan yararlanır, inceleme, araştırma ve denetleme komisyonları kurar.

Kurul üye sayısının çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların çoğunluğu ile karar alır. Oyların eşitliği halinde Başkanın oyu yönünde karar alınmış sayılır. Çekimser oy kullanılmaz.”

5. madde üzerinde konuşan MGK Başkanı Kenan Evren, bu madde ile Devlet Denetleme kurulunun devlet kuruluşlarının yanı sıra, üniversite veya diğer kuruluşlardan hatta yurt dışından uzman getirip, getiremeyeceğini sormuştur. Bu soruya cevap veren İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil, maddenin o amaçla düzenlendiğini belirtmiş ve 5. madde oylanarak kabul edilmiştir. 6. maddeye geçilmiştir.

“Raporlarla İlgili İşlemler:

Madde 6- Kurul adına hazırlanan raporlar, Kurulda konuşulur ve Devlet Başkanına arz edilmek üzere karara bağlanır.

Kurul raporları Devlet Başkanının onayı alındıktan sonra ilgili mercilere dağıtılmak üzere Başbakanlığa ve diğer alakalı kuruluşlara gönderilir. Sonuç hakkında Başbakanlıkça Devlet Başkanlığı'na bilgi verilir.

Kurul, çalışmalarını gerekli gördüğü zamanlarda yayınlatabilir. Kurulun bir yıllık çalışmaları da “Devlet Denetleme Kurulu Raporu” adı altında yayınlanır.”

Madde üzerinde söz alan MGK üyesi Tahsin Şahinkaya, hazırlanacak raporun gereği yapılmak üzere gönderilmesini teklif etmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren, teklifi olumlu bulduğunu, ikinci fıkraya “Gereği yapılmak üzere Başbakanlığa ve diğer alakalı kuruluşlara gönderilir.” cümlesinin konulmasının uygun olacağını belirtmiştir. Sonuçta 6. madde bu değişiklikte birlikte oylanarak kabul edilmiştir.

Tasarının, Kurul tarafından yapılacak incelemelerde ilgili kuruluş ve kişiler istenecek her türlü bilgi ve belgeyi vermekle yükümlü olduğu belirtilen 7. madde ile kurul üyeleri ve kurulda çalışacak diğer personelin ücret ve yolluklarını düzenleyen 8. madde, kurul üyelerinin 70 yaşını dolduruncaya kadar görev yapabileceğini belirten 9. madde ve kurulun çalışma düzeninin bir yönetmelikle belirleneceğini hüküm altına alan 10. madde üzerinde tartışılmadan kabul edilmiştir.

Kanun tasarısının geçici hükümlerini düzenleyen maddelerine geçilmiştir.

“Geçici Madde 1- Devlet Başkanı tarafından ilk defa atanan 9 üyeden ad çekme ve belirlenen 3 üyenin görev süresi 4. yılda, ad çekme ile belirlenecek diğer 3 üyenin görev süresi 6. yılda ve geri kalan 3 üyenin görev süresi ise 8. yılda sona erer.”

Bu madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; üyelerin her iki senede bir değişmesi gerektiğini belirtmiş ve bu değişiklik önerisi Konsey Üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Sonuçta geçici madde 1 şu şekilde düzenlenerek kabul edilmiştir:

“Geçici Madde 1- Devlet Başkanı tarafından ilk defa atanan 9 üyeden ad çekme ile belirlenen 3 üyenin görev süresi 2. yılda, ad çekme ile belirlenecek diğer 3 üyenin görev süresi 4. yılda ve geri kalan 3 üyenin görev süresi ise 6. yılda sona erer.”²⁰⁰

2443 Sayılı Devlet Denetleme Kurulu Kanunu ile Devlet Başkanına bağlı olarak yeni bir denetim organı kurulmuştur.

Toplu Konut Kanunu Teklifi (S. Sayısı: 221) MGK’nın 25 Haziran 1981 günü yapılan 60. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 8 Temmuz 1981 günü yapılan 62. birleşiminde yasalaşmıştır.

MGK üyesi Sedat Celasun tarafından sunulan kanun teklifinin genel gerekçesinde; büyük kentlerimizin çepeçevre birer gecekondu kuşağı ile çevrilmiş olduğu, buna bağlı olarak şehirlerimizin her açıdan bozulduğu ve bu bozulmaların en yoğun olduğu yerlerin alt ve orta gruplarının yaşadığı şehir alanları olduğu vurgulanmaktadır. Giderek yoğunlaşan bu kentsel bozulmayı durdurmak, toplumun zor geçinme durumunda kalan fertlerini barınma güvencesine kavuşturmak için, devletin konut sorununa el atması gerektiği belirtilmekte ve yasa teklifinin bu amaçla hazırlandığı açıklanmaktadır.²⁰¹

2487 sayılı Toplu Konut Kanunu ile; konut üretimindeki açığın kapatılmasında kamu kaynakları ile özel yapımcı gücün ve kooperatif, kooperatif birlikleri ve sosyal güvenlik kurumlarını harekete geçirerek, sağlıklı kentsel büyüme ve gecekondulaşmayı durduracak; alt ve orta gelir grubundaki yurttaşlara uygun koşullarda konut edinme kolaylıkları sağlayacak geniş kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır.²⁰² İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Toplu Konut Kanunu Uygulama Yönetmeliği yayınlanmıştır.²⁰³

²⁰⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 7, 1 Nisan 1981, ss. 117-126; **RG**, Sayı: 17299, 3 Nisan 1981.

²⁰¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 60’ın sonuna ekli (25.6.1981).

²⁰² **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 60, 25.6.1981, ss. 528-579; C.4, B: 62, 8.7.1981, ss. 37-45; **RG**, Sayı: 17396, 10 Temmuz 1981.

²⁰³ **RG**, Sayı: 17579, 19 Ocak 1982.

Anıtkabir Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 263). MGK'nın 11.9.1981 günü yapılan 71. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

Kanun tasarısının genel gerekçesinde; Atatürk'ün aziz naaşının defnedildiği Anıtkabir'de yürütülen hizmetlerin Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Anıtkabir Muhafız ve Tören Bölüğü'nce yürütüldüğü, bu nedenle görevlerin gereği gibi yerine getirilemediği gibi "... devletimizin en büyük ve en kutsal anıtında istenilen ölçüde tertip ve düzen sağlanamamakta" olduğu vurgulanmaktadır. Hizmetlerin en iyi şekilde yerine getirilebilmesi için tek kurumun yetkili ve sorumlu olacağı bu kanun tasarısının hazırlandığı belirtilmektedir.²⁰⁴

2524 Sayılı Anıtkabir Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun ile Anıtkabir ve buradaki Atatürk'ün hayat ve hatırası ile ilgili müze, kütüphane ve diğer tesislerin her türlü hizmetlerinin yürütülmesi görevi Genelkurmay Başkanlığı'na verilmiştir.²⁰⁵

Devlet Mezarlığı Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 274). MGK'nın 6.11.1981 günü yapılan 81. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.²⁰⁶ 2459 sayılı bu kanunla; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları ve Devlet Başkanları ile Cumhuriyetin kuruluşuna hayat veren Atatürk'ün en yakın silah arkadaşları olan İstiklal Harbi Komutanları için Ankara'daki Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak, Atatürk Orman Çiftliği sahası içinde Devlet Mezarlığı tesis edilmiştir.

Orman Bakanlığı'nın Tarım Bakanlığı'na Devri Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 130). MGK'nın 13 Şubat 1981 günü yapılan 38. birleşiminde 2384 sayılı Kanunla yasalaşmıştır.²⁰⁷

Başbakanlık Deniz Teşkilatı Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 251) MGK'nın 20 Ağustos 1981 günü yapılan 68. birleşiminde 2512 sayılı Kanunla yasalaşmıştır.²⁰⁸

²⁰⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 70'in sonuna ekli (11 Eylül 1981).

²⁰⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 70, 11.9.1981, ss. 341-346; **RG**, Sayı: 17459, 15 Eylül 1981.

²⁰⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 81, 6 Kasım 1981, ss. 171-173; **RG**, Sayı: 17510, 10 Kasım 1981.

²⁰⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 38, 13 Şubat 1981, ss. 269-271; **RG**, Sayı: 17254, 17 Şubat 1981.

²⁰⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 68, 20 Ağustos 1981, ss. 279-282; **RG**, Sayı: 17436, 22 Ağustos 1981.

265 Sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, 21.8.1981 günü 2513 sayılı Kanun olarak yasalaşmıştır. Bakanlığa bağlı olarak yurt dışında görevlendirilecek Tanıtma Müşavirlikleri ve Tanıtma Ataşelikleri ile ilgili düzenlemeler getirmektedir.²⁰⁹

1.4.2.5- Mali ve Vergi Mevzuatı

Türkiye'de 24 Ocak Kararları olarak bilinen 1980 yılında uygulamaya konulan ekonomik istikrar programı ile enflasyonun düşürülmesi, kalkınma hızının yükseltilmesi ve ihracatın artırılması amaçlanmıştır. 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar programının bazı düzelme belirtileri gösterdiği bir sırada gerçekleştirilen 12 Eylül askeri müdahalesi ile yönetimi üstlenen MGK; bu programı sürdürmüştür.²¹⁰ Emekli Orgeneral Bülend Ulusu'nun Başbakanlığı'nda kurulan hükümette 24 Ocak istikrar programının mimarı Turgut Özal, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak atanmıştır. Hükümet programında da 24 Ocak kararlarının sürdürüleceği şu sözlerle vurgulanmaktadır:

“İstikrar içinde kalkınma amacıyla kamu harcamaları sağlam kaynaklardan finanse edilecek, tutarlı ekonomik ve mali politikaları ihtiva eden mevcut ekonomik istikrar programının uygulanmasına devam olunacak, bu programı tamamlayıcı vergi değişiklikleri süratle gerçekleştirilecektir.

“Dış ekonomik ilişkilerimizde OECD ülkeleri ve milletlerarası ekonomik ve finans kuruluşlarının desteklediği ekonomik istikrar programımızın uygulanmasında mevcut anlamalar çerçevesinde bu kuruluşlarla yakın işbirliği sürdürülmeye devam edilerek, ilişkilerimiz geliştirilecektir.”²¹¹

Hükümet programında da vurgulandığı gibi bu dönemde yürürlükteki ekonomik istikrar programı çerçevesinde mali ve özellikle vergi alanında çok sayıda yeni yasa veya mevcut yasalarda değişiklik yapan kanun çıkarılmış, hükümet kararnameleri, bakanlık genelge ve tebliğleri yayınlanmıştır.

Bu yasaların önemlileri şunlardır:

210 Sayılı Değerli Kağıtlar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 62) MGK'nın 21.11.1980 günü yapılan 19. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir.

²⁰⁹ RG, Sayı: 17439, 25 Ağustos 1981.

²¹⁰ Özal'ın Anıları, s. 18; 24 Ocak Kararları Turgut Özal'ın Görüşleri, Ankara, 1983, ss. 1-13.

²¹¹ Hükümetler ve Programları (1980-1987), C.III, (Haz. Nuran Dağlı – Belma Aktürk), ss. 3-23.

2343 sayılı 4 maddelik bu kanunla; değerli kağıtlardan alınan tarifeler artırılarak yeniden tespit edilmiş, askerlik ve aile cüzdanı, ehliyetname, trafik çalışma karneleri, faturalar da, Değerli Kağıt haline getirilerek kanun kapsamı genişletilmiştir.²¹²

488 Sayılı Damga Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 63). MGK'nın 21.11.1980 günü 19. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir.

2344 sayılı kanunla; 50 civarında vergi ve harç; akitlerle ilgili kağıtlar, kararlar ve mazbatalar, ticari işlemlerde kullanılan kağıtlar ve makbuzlar ile değerli kağıtlar olmak üzere 4 başlık altında toplanmıştır. Bunlardan alınan vergi ve harçlar günün ekonomik koşulları dikkate alınarak 15 ile 20 kat artırılmıştır.²¹³

492 sayılı Harçlar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 64). MGK'nın 21.11.1980 günü yapılan 19. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

2345 sayılı bu yasa ile; yargı harçları, noter harçları, vergi itiraz harçları, tapu ve kadastro harçları, konsolosluk harçları, pasaport, ikamet tezkeresi vize ve dışişleri bakanlığı tasdik harçları, gemi ve liman harçları, imtiyazname, ruhsatname ve diploma harçları, petrol işletmelerinden alınan harçlar, satış ruhsatnameleri, trafik harçları, ekonomik gelişmeye paralel olarak artırılarak yeniden düzenlenmiştir.²¹⁴

1318 Sayılı Finansman Kanunu'nun Taşıt Alım Vergisine İlişkin Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 65). MGK'nın 21.11.1980 günü yapılan 19. birleşiminin 2. oturumunda görüşülerek yasalaşmıştır.

Hükümet tarafından sunulan kanun tasarısının genel gerekçesinde; ülkemizde taşıt miktarının hızla arttığı, buna karşılık taşıt alım vergisinin nisbi vergi payı içindeki oranının çok düştüğü, bu sebeple tasarı ile taşıt alım vergilerinin artırıldığı, ayrıca vergiye lüks nitelikte olan ve yüksek gelir gruplarının kullandığı taşıtların da dahil edildiği vurgulanmaktadır.²¹⁵

²¹² **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 19, 21.11.1980, ss. 276-279; **RG**, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.

²¹³ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 19, 21.11.1980, ss. 279-283; **RG**, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.

²¹⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 19, 21.11.1980, ss. 283-307; **RG**, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.

²¹⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 19'un sonuna ekli (21.11.1980).

2346 sayılı bu yasa ile; taşıt alım vergileri ortalama 9-10 kat artırılmış; yat, kodra, uçak ve helikopter gibi lüks nitelikteki taşıtlar ilk defa vergi kapsamına alınmıştır.²¹⁶

6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 66). MGK'nın 21.11.1980 günü yapılan 19. birleşiminin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmış, 26.11.1980 günü yapılan 20. birleşiminde yasalaşmıştır.

2347 sayılı bu kanunla; devlete, özel idarelere ve belediyelere vergi ve bunların cezalarının takibi ve tahsili yeniden düzenlenmiş, gecikme cezası artırılmıştır.²¹⁷

197 Sayılı Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 67). MGK'nın 26.11.1980 günü yapılan 20. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

Bu kanunla; 197 sayılı Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu'nun adı "Motorlu Taşıtlar Vergisi" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca diğer vergilerde olduğu gibi; taşıt vergileri günün ekonomik koşullarına göre ortalama 10 kat oranında artırılmış, 2346 sayılı Taşıt Alım Vergisi kanunu paralelinde deniz ve hava taşıtları bu vergiye dahil edilmiştir.²¹⁸

1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 68). MGK'nın 8.12.1980 günü yapılan 22. birleşiminde görüşülerek 2350 sayılı yasa olarak kanunlaşmıştır.

Kanun, bina, arsa ve arazilerden alınan yıllık vergileri ekonomik olarak günün koşullarına uyarlamakta ve bazı muafiyetler getirmektedir. 2350 sayılı bu Kanun'un 1. maddesinin (r) fıkrası ile "Karşılıklı olmak şartıyla Uluslar arası Andlaşmalar hükümlerine göre azınlık sayılan cemaatlere ait özel okul binaları" vergiden muaf tutulmuştur.

1. maddenin görüşmeleri sırasında söz alan Bütçe-Plan Komisyonu Başkanı Emekli Amiral Hüsnü Küçükahmet; bu fıkranın uluslar arası andlaşmalara uygun ve karşılıklı varılacak mutabakatla Yunanistan'ın Türk cemaati okullarına muafiyet tanınması halinde Türkiye'de mevcut azınlık okullarına tanınması amacıyla konulduğunu belirtmiştir. Madde üzerinde söz alan Maliye Bakanı Kaya Erdem de; bu maddenin karşılıklılık ilkesi çerçevesinde uygulanacağını, şayet Yunanistan uygulamaz ise biz de bu hükmü "... buradan kaldıracağız." demiştir.²¹⁹

²¹⁶ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 19, 21.11.1980, ss. 307-316; RG, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.

²¹⁷ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 19,20, 21.11.1980, 26.11.1980, ss. 316-322; RG, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.

²¹⁸ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 20, 26 Kasım 1980, ss. 332-351; RG, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.

²¹⁹ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 22, 8 Aralık 1980, ss. 362-368; RG, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.

1318 Sayılı Finansman Kanunu’nun Bina İnşaat Vergisine İlişkin Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 70). MGK’nın 8.12.1980 günü yapılan 22. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

2351 sayılı bu yasa ile; uygulamadan doğan bazı aksaklıklar giderilmiş, vergi miktarları günün koşullarına uygun olarak artırılmıştır. Ayrıca; devlete ait binalar, sağlık kuruluşları, sınai nitelikteki imalathane binaları, turistik tesisler, ibadethaneler ve eğitim kurumlarına ait binalara vergi muafiyeti getirilmiştir.²²⁰

7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 75). MGK’nın 8.12.1980 günü yapılan 22. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

2353 sayılı bu kanunla; Veraset ve İntikal Vergisi’nde mevcut olan 40.000 TL. istisna tutarı 1.000.000 liraya çıkarılarak günün şartlarına uygun hale getirilmiş, suistimale ve vergi kaybına yol açan sağlar arasında vukubulan mülkiyet devri vergi kapsamına alınmıştır.²²¹

31.12.1960 Gün ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 76). MGK’nın 17 Aralık 1980 günü yapılan 24. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır.

Hükümet tasarısının genel gerekçesinde; “bütün kalkınma planlarında yer verilmesine rağmen vergi sistemini iyileştirecek özellikle gelir vergisi yoluyla sosyal adaleti sağlamak gayelerine yönelik hiçbir değişikliğin bugüne kadar yapılmı”(dığ) belirtilmekte ve tasarı ile gelir vergisi; kamuya kaynak sağlayan, gelir dağılımını etkileyen ve ekonomiyi yönlendiren bir sistem olarak;

“1- Mevcut yapıyı daha adil hale getirmek,

2- Verginin verimliliğini artırmak, kamu harcamalarını sağlıklı kaynaklara dayandırmak,

3- Ekonomideki değişme ve gelişmeleri yakından izleyebilecek bir esneklik kazandırarak vergi kayıplarına önleyici yeni müesseseler getirmek...” amaçlandığı vurgulanmaktadır.²²²

²²⁰ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 22, 8 Aralık 1980, ss. 368-377; RG, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.

²²¹ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 22, 8.12.1980, ss. 382-385; RG, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.

²²² MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 24’ün sonuna ekli (17.12.1980).

Gelir vergisinde köklü değişiklikler getiren yürürlük maddeleri ile birlikte 88 asıl ve 16 geçici maddeden ibaret olan bu kanun tasarısı MGK'nın 4 ayrı birleşiminde yapılan 7 oturumunda görüşülerek 24.12.1980 günü yapılan 27. birleşimin 2. oturumunda yasalaşmıştır.²²³

2361 sayılı bu kanunla gelir vergisinde yapılan temel değişiklikleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Mükelleflere vergi karnesi almak mecburiyeti getirilmiştir.
- Vergiden muafiyet ve istisnalar yeniden düzenlenmiştir.
- Gelir vergisinde sosyal adaleti sağlamak amacıyla “En az geçim indirimi”, “Genel indirim” şekline dönüştürülmüş ve 5 çocuklu bir aile için bu miktar yıllık 6.480 liradan 21.600 liraya yükseltilmiştir.
- Ücretlerin alt ve orta gelir dilimlerinin vergi yükü azaltılırken, üst gelir dilimlerinin vergi yükleri artırılmıştır.
- Ticari ve zirai kazanç vergileri ekonomik koşullara göre yeniden düzenlenmiştir.
- Gayrimenkul ve menkul sermaye gelirleri gelir vergisi kapsamına alınmıştır.

Vergide stopaj usulü yaygınlaştırılmış, vergi toplamada oto kontrol usulü getirilmiştir.

5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 78). MGK'nın 24.12.1980 günü yapılan 27. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

2362 sayılı bu kanunla; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler kurumlar vergisine tabii tutulmuşlardır.

Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Ordu Yardımlaşma Kurumu, Memur Yardımlaşma Kurumu, İl Özel İdareleri ile belediyelere ait birlik ve işletmeler vergiden muaf tutulmuştur.

²²³ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, B: 24, 17.12. 1980, ss. 412-482; **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 25-27; 18, 22, 24 Aralık 1980, ss. 2-4, 6-18; 21-24; **RG**, Sayı: 17203, 27 Aralık 1980.

İhracatı teşvik amacıyla sanayi ürünü ve yaş meyve sebze ihraç eden kuruluşlar ile turizm müessesesi belgesi almış olan kurumların elde ettikleri döviz gelirlerine belirli oranlarda vergi muafiyeti getirilmiştir.

Kurumlar vergisi sermaye şirketleri ile kooperatiflerde %50, diğer kurumlarda %35 olarak tespit edilmiştir.²²⁴

4.1.1961 Gün ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 84). MGK'nın 26.12.1980 günü yapılan 28. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır.

Kanun tasarısının genel gerekçesinde; “mevcut vergilerin verim ve etkinliğinin artırılması, maddi vergi kanunlarında yapılan değişikliklerle birlikte uygulama kanunu olan Vergi Usul Kanununda da uygulamanın iyileştirilmesi suretiyle vergi hasılatının yükseltilmesini sağlayıcı nitelikte değişiklikler yapılması zorunlu görülmüştür.” denilmektedir.²²⁵

Toplam 100 maddeden ibaret olan bu kanun tasarısının görüşmelerine MGK'nın 28. birleşiminde başlanmış. 30. birleşimde görüşmeler tamamlanarak yasalaşmıştır.²²⁶

2365 sayılı bu yasa ile vergi kanunlarının vergileme usulleri mükelleflerin hak ve ödevleri, vergi güvenliği, vergilemede idarenin yetkisi, vergi yargısı ve uygulanacak cezaları kapsayan geniş çaplı düzenlemeler yapılmıştır.

Tahsilatın Hızlandırılması ve Beyan Dışı Kalmış Servet Unsurlarıyla Vesikasız Emtianın Beyan Edilmesine İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 166). MGK'nın 17.3.1981 günü yapılan 44. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 20.3.1981 günü 45. birleşiminde yasalaşmıştır.

Kanun tasarısının genel gerekçesinde; Kanunla; Vergi İtiraz Komisyonları ve Vergi Temyiz Komisyonunda birikmiş bulunan ihtilaflar ile takipli alacakların kısa sürece tasfiyesinin sağlanması ve beyan dışı kalmış servet unsurları ile vesikasız emtiaların vergilendirilerek kayıtlara girmesinin amaçlandığı belirtilmektedir.²²⁷

²²⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 27, 24.12.1980, ss. 34-46; **RG**, Sayı: 17203, 27 Aralık 1980.

²²⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 28'in sonuna ekli, 26.12.1980.

²²⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 28, 30, 26,29, 30.12.1980, ss. 70-87; 90-133; 136-141; **RG**, Sayı: 17207, 31 Aralık 1980.

²²⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 44'ün sonuna ekli (17.3.1981).

Tasarının tümü üzerinde yapılan müzakerelerde söz alan Maliye Bakanlığı Temsilcisi Metin Özşahin; 6 milyar tahakkuk etmiş vergi cezası bulunduğunu belirtmesi üzerine; MGK Başkanı Kenan Evren; bu vergi borçlarını affetmeleri halinde şimdiye kadar borcunu ödeyenlere büyük haksızlık yapılmış olacağını vurgulamıştır. Buna karşılık Metin Özşahin; her af yasasında adaletsizlik olduğunu, tasarı ile ihtilaflı alacakların tamamı için af amaçlandığını, vergi ihtilaflarının yargıda 6 yıl sürdüğünü, dolayısı ile haklı veya haksız dahi olsa o paranın işletilmesinden doğan kazançla mükellefin vergi affında cezasını rahatlıkla ödeyebileceğini açıklamıştır.

Bu genel müzakereden sonra vergi affı öngören kanun tasarısının maddeleri sırasıyla oylanarak yasalaşmıştır.

2431 sayılı bu kanunla özetle 3 konuda af getirilmiştir.

1- Kanunun yürürlüğe girdiği 22 Mart 1981 tarihinden önce ödenmiş veya 31.8.1981 tarihine kadar ödenecek vergi cezalarının %90 affedilmiştir.

2- 31.12.1979 tarihi itibarıyla mevcut olduğu halde servet bildiriminde bulunmayanlara 31.8.1981 tarihine kadar bildirimde bulunma hakkı tanınmıştır. Bildirilecek servetin %20'si vergiye tabii kılınmıştır.

3- Gelir vergisi mükelleflerine mevcut olduğu halde kayıtlarında bulunmayan her türlü emtia, sabit kıymet ve demirbaşları kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 60 gün içinde bildirmek hakkı verilmiştir.²²⁸

6802 Sayılı Gider Vergileri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 87). MGK'nın 30 Aralık 1980 günü yapılan 30. birleşiminde gündeme gelmiş, ancak hiç görüşülmeden incelenmek üzere Komisyona iade edilmesine karar verilmiştir.²²⁹ Daha sonra MGK'nın 14 Nisan 1981 günü yapılan 49. birleşiminde görüşmeler tamamlanarak tasarı yasalaşmıştır.

Kanun tasarısının genel gerekçesinde; tasarı ile **Katma Değer Vergisi** sistemine geçişin alt yapısını oluşturmak amaçlandığı vurgulanmaktadır.²³⁰

²²⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 44-45, 17, 20.3.1981, ss. 28-47; 62-70; **RG**, Sayı: 17287, 22 Mart 1981.

²²⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 2, B: 30, 30.12.1980, s. 141.

²³⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 48'in sonuna ekli, 14.4.1981.

MGK'nın 48. birleşiminde Kanun tasarısının tümü üzerinde ilk sözü alan Bütçe Plan Komisyonu Başkanı E. Amiral Hüsnü Küçükahmet; Bu kanunun kibritten otomobile kadar yüzlerce, binlerce maddeyi kapsayan, bu nedenle de ekonomik sistem içinde çok büyük bir yeri olan bir kanun olduğunu vurgulamıştır. Küçükahmet devamla getirilen değişikliklerle vergi oranlarında günün şartlarına uygun bazı değişiklikler yapıldığı, bazı nihai mamullerin vergilendirilmesi yoluna gidildiğinden Katma Değer Vergisine geçiş için zemin hazırlandığını belirtmiştir. Ayrıca; vergi oranlarının kanun metninde sabitlemenin doğru olmayacağını, bu konuda hükümete belli sınırlar içinde artırma ve azaltma yetkisi verilmesi gerektiğini söylemiştir. Tasarı üzerinde söz alan Devlet Bakanı-Başbakan Yardımcısı Turgut Özal; ihracatı artırmak için girdileri mümkün olduğu kadar ucuza maaletmek gerektiğini, ileride Katma Değer Vergisi yönünden de yararlı olacağı kanaatinde olduğunu belirtmiştir.

Genel müzakerelerden sonra sırasıyla maddeler oylanarak tasarı yasalaşmıştır.

2447 sayılı bu kanunla; bankalar banka muameleleri vergisine tabii tutulmuş, ilan ve reklam hizmetleri vergi kapsamına alınmıştır. Ayrıca kauçuk, cam, tekstil, elektrik, havagazı, kibrit, taşıt, parke, kağıt, tekeli, alkolü alkolüz içkiler, madeni eşya vb. istihsal vergisine tabii tutulmuştur. Böylece Türkiye'de Katma Değer Vergisi'ne geçişin zemini hazırlanmıştır.²³¹

İşletme Vergisi Kanunu Tasarısı (S. Sayısı: 74). MGK'nın 1 Mayıs 1981 günü yapılan 51. birleşiminde görüşülmüştür.

Kanun tasarısının müzakereleri sırasında ilk sözü alan Bütçe Plan Komisyonu Başkanı Hüsnü Küçükahmet; halen işletmelerden alınan vergi oranlarının %10 ile %30 arasında değiştiğini, yüksek olan bu oranların ticari ahlakı bozduğunu, bu kanunla işletmelerden standard olarak %3 vergi alınmasının öngörüldüğünü belirtmiş ve kanunun Katma Değer Vergisi'nin çıkması ile son bulacağını vurgulamıştır. Maliye Bakanı Kaya Erdem; bu kanunun Katma Değer Vergisi'ne bir hazırlık ve alıştırma olarak çıkarıldığını belirtmiştir. Görüşmeler sonunda yasalaşan 2456 sayılı Kanunla; düğün salonu, gazino, lokanta, kafeterya, lokal, otel, motel, oyun salonu vb. işletmelerden alınan %10 işletme vergisi %3'e düşürülmüştür.²³²

Sermaye Piyasası Kanunu Tasarısı (S. Sayısı: 217). MGK'nın 28.7.1981 günü yapılan 65. birleşiminin 1. ve 2. oturumunda görüşülmüştür.

²³¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 48-49, 14-17 Nisan 1981, ss. 136-160; 164-172; **RG**, sayı: 17315, 19 Nisan 1981.

²³² **MGK Tutanak Dergisi**, C. 3, B: 51, 1.5.1981, ss. 243-257; **RG**, Sayı: 17331, 5 Mayıs 1981.

Hükümet tarafından 20 Mart 1981 günü MGK'ya sunulan Kanun tasarısının genel gerekçesinde; ülkemizin ekonomik gelişme süreci içinde bankacılığın yanında sermaye piyasasının giderek oluştuğu, ancak bu alanda herhangi özel bir düzenlemenin yapılmadığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca sermaye piyasasında son yıllarda meydana gelen gelişmeler çerçevesinde bankerciliğin yaygınlaştığına işaret edilmekte ve piyasanın güven ve kararlılık içinde çalışması ve tasarruf sahiplerinin haklarının korunması amacıyla kanun tasarısının hazırlandığı vurgulanmaktadır.²³³

MGK'da 2499 sayılı kanun olarak yasalaşan 7 bölüm ve 58 maddeden oluşan Sermaye Piyasası Kanunu özetle şu hususları düzenlemektedir:

I. Bölümde; 1- Kanunun amacı; sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını, düzenlemek ve denetlemek olarak belirtilmektedir.

2- Menkul kıymetlerin halka arzı ve bu yolla satışı , bunları çıkaran anonim ortaklıklar ve sermaye piyasasında faaliyet gösteren yardımcı kuruluşlar kanun kapsamına alınmıştır.

II. Bölümde; menkul kıymetlerin halka arzı ve satışı, borsaya başvuru ve satış sonuçları hakkında bilgi verilmesi detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.

III. Bölümde; menkul kıymetleri halka arz olunan anonim ortaklıkların sermayesi, tahvil çıkarması, kâr dağıtım esasları ve bilanço, kâr ve zarar cetvelinin düzenleme esasları belirtilmektedir.

IV. Bölümde; kanunla verilen görevleri yapmak amacıyla tüzel kişiliğe haiz 7 üyeden oluşan Sermaye Piyasası Kurulu'nun kuruluşu, görevleri, görev süreleri ve yetkilerini düzenlemektedir.

V. Bölümde; sermaye piyasasında faaliyette bulunabilecek yardımcı kuruluşlar ve faaliyet şartları ve kuruluş izinleri hükme bağlanmıştır.

VI. Bölümde; sermaye piyasasında faaliyette bulunan ortaklıklar ve yardımcı kuruluşların denetim ve uygulanacak cezalar düzenlenmektedir.

VII. Bölümde; yer alan geçici maddelerde; Kanunun yürürlüğe girmesinden önce faaliyette bulunan borsa bankerlerine bir yıl içinde belge alma zorunluluğu getirilmektedir. Bir yıl içinde Kanunun öngördüğü şartları yerine getirerek belge alamayan kuruluşların feshedileceği hükmü getirilmektedir.²³⁴

²³³ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 4, B: 65'in sonuna ekli, 29.7.1981.

²³⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 65, 28.7.1981, ss. 128-165; **RG**, Sayı: 17416, 30 Temmuz 1981.

Bu kanunla Türkiye’de sermaye piyasası ilk defa kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir.

MGK’nın 1. döneminde çıkarılan yasalarla, bazı istisnalar hariç yeni vergilere başvurulmadan mevcut vergi sisteminin iyileştirilmesi, vergilerin günün ekonomik koşullarına uyarlanması, vergi toplama ve kontrolde etkinliğin artırılması, vergi yükünün adil bir şekilde dağıtılması ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, vergi alanında muafiyetler tanınarak üretimin ve ihracatın artırılması, Katma Değer Vergisi’ne geçişe zemin hazırlanması ve sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik önemli yasalar da çıkarılmıştır.

1.4.2.6- Savunma ve Dış Politika

Askeri müdahalenin lideri Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren; 12 Eylül günü yaptığı Radyo-Televizyon konuşmasında izleyecekleri dış politikayı şöyle ifade ediyordu:²³⁵

“Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak, başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır...”

“Uluslararası sorunların barışçı yollarla çözülmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir...”

Başbakan Bülend Ulusu tarafından kurulan hükümet programında da dış politika konusunda şu esaslara yer veriliyordu:

“Dış politikada Hükümetimiz, temelleri büyük Atatürk tarafından atılmış olan Cumhuriyetimizin geleneksel barışçı tutumunu sürdürecektir...”

“Türkiye’nin taraf olduğu her alandaki ikili ve çok taraflı anlaşmalar geçerlidir. Karşılıklılık çerçevesinde, Hükümetimiz tüm anlaşmalarda doğan yükümlülüklerini yerine getirecektir.

Özellikle NATO ittifakıyla ve başta ABD olmak üzere bu ittifakın bütün üyeleriyle olan ilişkilerimiz geliştirilerek sürdürülecektir. Hükümetimiz, NATO’nun uluslararası barışın temeli olarak güvenlik dengesi açısından hayati önemini korumaya devam ettiği inancındadır.

²³⁵ RG, Sayı: 17103, Mükerrer, 12 Eylül 1980.

AET ile ilişkilerimiz, nihai olarak Türkiye'nin Topluluk içinde Ankara Andlaşması'nda öngörülen yerini alması amacına yönelik olacaktır...”

“Köklü tarihsel ve gelenek bağlarımız olan İslam ülkeleri ile ilişkilerimizi her alanda yakın dostluk ve kardeşlik anlayışı ile güçlendirmek için çaba harcanacaktır...”

“Hükümetimiz tüm komşularımızla dostluk ilişkilerini ve yakın işbirliğini geliştirmek dileğindedir. Bu çerçevede, Sovyetler Birliği ile olan dostane ilişkilerimizin geliştirilmesine özel önem verilecektir.

Hükümetimiz Yunanistan ile aramızdaki ikili sorunlarda tarafların hak ve çıkarlarını gözeterek adil çözümlere görüşmeler yolu ile varılmasını temenni etmektedir. Bu çerçevede daha önce Yunanistan'la mutabık kılınan müzakere yöntemleri sürdürülecektir...”²³⁶

MGK yönetiminin ekonomik açıdan 24 Ocak kararlarını uygulaması, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali ve İran'da rejim değişikliği gibi uluslararası konjonktürde meydana gelen değişimlerin de etkisiyle ABD ve NATO tarafından olumlu karşılanan askeri müdahaleye Avrupa ülkeleri de belirli bir anlayış gösterdi. Avrupa Konseyi de Türkiye'yi üyelikten ihraç etmedi.²³⁷

Davud Dursun; 12 Eylül askeri müdahalesinin iç sorunlardan kaynaklanan gerekçeleri yanında “... uluslararası konjonktür de en az bunlar kadar önemli idi. Kimi uluslararası mahfiller Yunanistan'ın NATO'ya tekrar dönebilmesi ve ABD üslerinin yeniden faaliyete geçmesi gibi kararların ancak askeri rejimde alınabileceğini düşünüyordu.” Değerlendirmesini yapmaktadır.²³⁸

“Ordunun Fiili İktidarı” döneminde Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesi ve ABD ile 29 Mart 1980 tarihinde imzalanmış bulunan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) gibi iki önemli savunma ve dış politika konusunun yasayla onaylanmadığı görülmektedir.

MGK Yönetimi Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesine karşı çıkmamış veto hakkını kullanmamıştır. 12 Eylül'den önce Türkiye'de sivil hükümetlerin taviz vermiş olmamak için çözemedikleri bu sorun; NATO Başkomutanı Orgeneral Rogers ile MGK Başkanı Orgeneral

²³⁶ **Hükümetler ve Programlar (1980-1987)**, s. III, ss. 3-23.

²³⁷ Mehmet Gönlübol vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 600.

²³⁸ Davud Dursun, **Ertesi Gün**, s. 216.

Kenan Evren arasında 6 ve 16 Ekim 1980 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonunda çözümlenmiştir. Orgeneral Rogers'ın Yunanistan'ı ikna etme sözü gerçekleşmediği için bu konu Türk kamuoyunda uzun yıllar polemik konusu olmuş, Kenan Evren tek taraflı taviz vermekle eleştirilmiştir.²³⁹ Hiç şüphesiz askeri yönetimin bu kararı almasında ABD ile ilişkilerini daha da geliştirme niyetinin büyük payı olmuştur. Kenan Evren anılarında; Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü ABD yönetiminin ısrarla istediğini belirtmekte ve "... Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne mani olmakla suçlanmaktan ve bunun sonucu olarak çeşitli baskılardan kurtulmuştuk... Acaba anlaşma sağlanmasaydı bugüne kadar kendimizi nasıl savunacaktık... Bugün Türkiye iyi niyetli olduğunu ispat etmiş ve bütün NATO üyelerinin saygınlığını kazanmıştır..." demektedir. ²⁴⁰ Böylesine önemli bir dış politika olayı Bakanlar Kurulu ve MGK kararına veya bir yasaya dayandırılmadan tek başına MGK Başkanı Kenan Evren tarafından verilmiştir.

Türkiye ile ABD arasında 29 Mart 1980 tarihinde imzalanan SEİA 5 yıl için imzalanmış olup, 17 Aralık 1980'de yürürlüğe girmiştir. SEİA 9 maddelik bir esas anlaşma ile 3 adet tamamlayıcı anlaşma ve 7 tane ek tesis anlaşmasından oluşmaktadır. Tesis anlaşmalarında; Sinop, Pirinçlik (Diyarbakır), İncirlik (Adana), Şahintepe (Gemlik), Elmadağ, Belbaşı (Ankara) , Karataş (Adana), Mahmurdağ (Samsun), Alandağ (İstanbul), Kürecik (Malatya), Kargaburun (Tekirdağ) gibi 11 Amerikan üssüne ait düzenlemeler bulunuyordu. Anlaşmanın temel amacı, NATO içinde iki ülkenin savunma işbirliğinin geliştirilmesi idi. Bu çerçevede iki ülke savunma, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğinde bulunacaklardı. Ekonomik işbirliği ile özellikle Türkiye'de savunma sanayinin geliştirilmesi için bazı esaslar kabul edilmiştir.²⁴¹

Türkiye ile ABD arasında savunma ve güvenlik alanında imzalanan bu kapsamlı anlaşma da 18 Kasım 1980 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴²

Ayrıca MGK birinci yasama döneminde 21 adet ikili ve çok taraflı uluslararası anlaşma ve sözleşmeyi onaylayan yasa çıkarılmıştır. MGK tarafından yasayla onaylanan ikili ve çok taraflı uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin önemlileri şunlardır:

²³⁹ Davut Dursun, **12 Eylül Darbesi**, s. 70.

²⁴⁰ **Kenan Evren'in Anıları**, C.2, s. 98.

²⁴¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)**, C. II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991, ss. 303-305.

²⁴² Bakanlar Kurulu Kararı ve Anlaşmanın Metni 1 Şubat 1981 tarihinde yayınlanmıştır. **RG**, Sayı: 17238, 1 Şubat 1981, ss. 1-45.

Türkiye Cumhuriyeti ile ABD Arasında Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Yardım Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 12) MGK'nın 8 Ekim 1980 günü yapılan 7. birleşiminde görüşülmüştür.

Türkiye ile ABD arasında 7 Haziran 1979 günü imzalanan bu anlaşma, oylanmak üzere 5 Aralık 1979 günü TBMM Başkanlığı'na sunulmuş, fakat gündeme alınamamıştır. Bakanlar Kurulu tarafından 30.9.1980 tarihinde tekrar Konsey'e sunulmuştur.

Tasarının görüşmelerinde MGK Başkanı Kenan Evren 44 maddelik anlaşma hakkında kısaca izahat verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı temsilcisi İlideniz Divanlıoğlu; Anlaşma, suçluların hangi şartlarda geri verileceği, geri vermenin hangi belgelerle yapılacağı, hangi şartlarda reddedileceği, suçluların geçici veya daimi tutuklanmaları, ücretlerin kimin tarafından verileceği gibi hükümleri içerdiğini izah etmiştir. Bu genel açıklamadan sonra anlaşmanın 44 maddesi bir madde olarak ele alınmış, birlikte okutularak üzerinde herhangi bir müzakere yapılmadan oylanarak yasalaşmış ve yürürlüğe girmiştir.²⁴³

Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 31). MGK'nın 27 Ekim 1980 günü yapılan 12. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.

Bu sözleşme 27.1.1977 tarihinde Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanmıştır. 2 Kasım 1978 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmak üzere TBMM Başkanlığı'na sunulmuş, ancak onaylanmamıştır. 17 Ekim 1980 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından tekrar MGK'ya onaylanmak üzere sunulmuştur.

Sözleşme Adalet Bakanlığı temsilcisi Yıldırım Türkmen'in yaptığı genel bir açıklamadan sonra MGK tarafından rutin bir şekilde oylanarak kanunlaşmıştır.²⁴⁴

Görüşmeler sırasında tek söz alan MGK üyesi Nejat Tümer; sözleşmeye taraf olan ülkeler arasında "Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti"nin geçtiğini, sözleşmeyi kabul etmeleri halinde Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yaratıp yaratmayacağı konusunda endişe duyduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine söz alan Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Ömer Akbel; bu durumun bütün Avrupa Konseyi sözleşmeleri ve anlaşmaları için geçerli olduğunu, bu sebeple onayladığımız her anlaşma ve sözleşmeye Kıbrıs taraf ise; Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımadığımızı belirten bir rezervin standart olarak yapıldığını belirtmiştir.

²⁴³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 7 (8 Ekim 1980), ss. 113-125; **RG**, Sayı: 17132, 11 Ekim 1980.

²⁴⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 12, 27.10.1980, ss. 172-174; **RG**, Sayı: 17145, 28 Ekim 1980.

Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair 5016 Sayılı Kanunun Değişik 2. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 52). MGK'nın 7.11.1980 günü yapılan 16. birleşiminde görüşülmüştür.

Hükümet tarafından 27.10.1980 tarihinde MGK'ya sunulan tasarının genel gerekçesinde; IMF'nin üye ülkelere Fon'dan mevcut kotaları ile orantılı olarak fon kaynaklarından yararlanabilme imkanı sunduğu, bu nedenle fon üyesi ülkelerin kotalarının günün ekonomik koşullarına göre ayarlanması kararına Türkiye'nin de katılması gerektiği belirtilmektedir.

Dünya Bankası Yönetim Kurulu'nun da 4 Ocak 1980 tarihinde günün ekonomik koşullarına göre sermaye artışına gittiği, Türkiye'nin de bankadaki o hakkını yükseltebilmek için sermaye artışına katılması gerektiği vurgulanmaktadır.

İhtisas Komisyonu Raporu'nda da; IMF ve Dünya Bankası bünyelerinde ülkemizin etkinliğinin korunması ve dış kredi ihtiyaçlarımız açısından bu kurumların sağlayacağı yararları düşünerek bu iki kuruluşun sermaye artırımında mevcut oranları muhafaza edecek düzeyde iştirakin uygun bulunduğu belirtilmektedir.²⁴⁵

Tasarının MGK'da görüşülmesi sırasında; tümü üzerinde açıklamada bulunan İhtisas Komisyonu Başkanı Deniz Kurmay Albay Tanju Erdem; Türkiye'nin iki kurum içindeki etkinliğini muhafaza etmesi ve bu kurumlardan elde etmiş olduğu kredilerin bir ölçüde, kotaların artmasıyla artabileceğini vurgulamıştır. Bu açıklamadan sonra tasarı kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁴⁶

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti Arasındaki Karadeniz'de Kıta Sahaneliği Sınırlandırması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı:8). MGK'nın 8.12.1980 günü yapılan 22. birleşiminde görüşülmüştür.

Tasarının tümü üzerinde açıklamada bulunmak üzere söz alan Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi Filiz Dinçmen; Anlaşmanın 23 Haziran 1978 tarihinde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in Sovyetler Birliği'ni ziyareti sırasında imzalandığını, uluslararası hukuk prensiplerine ve hakkaniyet ilkesine dayanan

²⁴⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, 16. Birleşiminin sonuna ekli (7.11.1980).

²⁴⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 16, 7.11.1980, ss. 218-220; **RG**, Sayı: 17157, 11 Kasım 1980.

bu anlaşmanın “Türkiye’nin komşusu olan bir ülkeyle anlamlı müzakereler yoluyla kıta sahanlığını sınırlandırabileceğini göstermek bakımından...” önemli olduğunu, zira bunun Türkiye açısından Ege Kıta Sahanlığı yönünden büyük bir değer taşıdığını vurgulamıştır.

Filiz Dinçmen’in açıklamasından sonra; maddelere geçilmiş ve rutin bir şekilde MGK tarafından kabul edilerek tasarı kanunlaşmıştır.²⁴⁷ 2355 sayılı bu kanunla; Karadeniz’in doğal kaynaklarının işletilmesine başlamadan ve sınırlandırmanın Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir sorun haline dönüşmeden önce iki ülke arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmayla Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki kıta sahanlığı 800 kilometre olarak tespit edilmiştir. Türkiye’ye 120 bin kilometrelik kıta sahanlığı payı düşmüştür.

Diplomasi Ajanlarında Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 95). MGK’nın 21 Ocak 1981 günü yapılan 35. birleşiminde görüşülmüştür.

Tasarının tümü üzerinde açıklamada bulunmak üzere söz alan Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Filiz Dinçmen, diplomasi temsilcilerine ve uluslararası düzeyde korunan kişilere karşı girişilen tedhiş olaylarının artması üzerine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1973 yılında bu sözleşmeyi kabul ettiğini, sözleşme hükümleri uyarınca taraf devletler, bu çeşit suçların işlenmesini önlemek amacıyla kendi ülkelerinde ve ülkeleri dışında gereken tedbirleri almak ve aralarında geniş ölçüde işbirliğinde bulunmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Ayrıca; “... Türkiye tedhiş olaylarından birinci derecede etkilenen bir ülke olarak ve bu alanda uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine ve güçlendirilmesine verdiği önemi daima vurgulayan bir ülke olarak bu sözleşmeye katılmalıdır...” demiştir.

Filiz Dinçmen’in açıklamalarından sonra tasarı MGK tarafından kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁴⁸

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Krallık Hükümeti Arasında “Trakya’da ve Meriç Nehri’nin Denize Döküldüğü Bölgede Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli Hakkında Anlaşma” ile “Trakya Hududunda ve Meriç Nehri’nin Denize Döküldüğü Bölgede Hudut İşaretlerinin Muhafazası, Kontrolü, Bakımı, Onarımı ve İhyası Hakkında Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 229). MGK’nın 8 Temmuz 1981 günü yapılan 62. birleşiminde görüşülmüştür.

²⁴⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 22, (8.12.1980), ss. 394-396; RG, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.

²⁴⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 35, (21.1.1981), ss. 202-205; RG, Sayı: 17229, 23 Ocak 1981.

Kanun tasarısının gerekçesi ve İhtisas Komisyonu Raporu'nda; 7 Aralık 1971 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Trakya sınırının işaretlenmesi hakkında Anaprotokol ile buna ekli 3 adet teknik, idari ve hudut işaretlerinin korunması, kontrolü, bakımı ve ihyası hakkında protokol ile Trakya'da ve Meriç Nehri'nin denize döküldüğü bölgede hudut olaylarının önlenmesi ve çözümlenmesi hakkında anlaşma ile son bulduğu, bu protokollerden, Anaprotokol ile ekleri teknik ve idari protokollerin 29.3.1979 tarihinde 2220 sayılı kanunla onaylandığı, ancak hudut işaretlerinin muhafazası, bakımı, kontrolü ve yenilenmesine ilişkin protokol ile hudut olaylarının önlenmesi ve çözümü anlaşması TBMM gündemine alınmasına rağmen yasalaşmadığı belirtilmektedir.²⁴⁹

Tasarının tümü üzerinde söz alan Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Yusuf Buluç; anlaşma hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, Yunanistan'ın Haziran 1979 tarihinde anlaşmayı tasdik ettiğini belirtmiştir. Bu kısa açıklamadan sonra; tasarı MGK tarafından kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁵⁰ 2491 sayılı kanunla onaylanan bu anlaşma ile Türkiye ile Yunanistan arasında kara ve nehir hududundaki sınır işaretlerinin muhafazası, kontrolü, bakımı ve onarımı belli esaslara bağlanmış, sınır işaretlenmesi konusunda Türk-Yunan Karma Hudut Komisyonu'nun kurulması kararlaştırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Malezya Hükümeti Arasında 13 Şubat 1977 Tarihinde Ankara'da İmzalanan "Kültür Anlaşması"nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 42). MGK'nın 8 Temmuz 1981 tarihinde yapılan 62. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiştir.²⁵¹

Sekiz maddeden oluşan Anlaşma, iki ülke arasında mevcut dostluk ve kardeşlik bağlarının kuvvetlendirilmesi için kültür, sanat, bilim ve teknoloji alanlarında ilişkilerin geliştirilmesini, bu amaçla bilim adamı, araştırmacı, yazar ve sanatçı değişimini, sergiler düzenlenmesini ve burslar verilmesini öngörmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Türkiye ile Irak Arasındaki Hudutların Yeniden İşaretlenmesine Dair Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 288). MGK'nın 22 Ekim 1981 günü yapılan 76. birleşiminde görüşülmüştür.

²⁴⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 62'nin sonuna ekli (8 Temmuz 1981).

²⁵⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 62, 8.7.1981, ss. 50-51; RG, Sayı: 17396, 10 Temmuz 1981.

²⁵¹ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 62, 8.7.1981, ss. 53-54; RG, Sayı: 17396, 10 Temmuz 1981.

Kanun tasarısı üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Kurmay Albay Cumhur Evcil; 331 kilometrelik Türk-Irak sınırının 1926 yılında imzalanan Ankara Anlaşması gereği 101 adet hudut taşı ile işaretlendiğini, ancak aradan geçen zaman zarfında bir çoğunun kaybolduğunu belirtmiştir. Evcil devamla Türk-Irak sınırının modern teknik yöntemlerle yeniden işaretlenmesi amacı ile 16-21 Mart 1981 tarihleri arasında Ankara’da toplanan Türk-Irak heyetlerinin bir protokol hazırladığını bu protokolün 12 Ağustos 1981’de imzalandığını ve Irak’ın protokolü onayladığını izah etmiştir. Tasarı üzerinde söz alan Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Orhan Kulin ise; Irak’la yapılan bu anlaşmanın Suriye’yi de böyle bir anlaşmaya ikna etmeye yardımcı olacağı için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bu açıklamalardan sonra Türkiye ile Irak arasındaki sınırların yeniden işaretlenmesine dair protokol MGK tarafından kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁵²

MGK birinci yasama döneminde yasayla onaylanan bu ikili ve çok taraflı anlaşma ve sözleşmelerin yanı sıra; bazı ülkelerle 12 Eylül öncesinde imzalanmış ikili anlaşmalar da bulunmaktadır. Yasayla onaylanan bu anlaşmalar içinde Türk işçilerinin çalıştığı İsveç, Norveç, İsviçre ve Belçika gibi ülkelerle imzalanan sosyal güvenlik sözleşmeleri ile Sierra Leone, Nijerya ve Malezya gibi ülkelerle imzalanan ikili kültür anlaşmaları da bulunmaktadır.

1.4.2.7- Eğitim ve Kültür Mevzuatı

MGK’nın birinci yasama döneminde Eğitim ve Kültür alanında iki önemli ve kapsamlı kanun çıkarılmıştır. Bunlardan biri Atatürk’ün Doğumunun Yüzüncü Yılı’nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması, ikincisi de Türk yükseköğretim sisteminde köklü değişiklikler getiren Yükseköğretim Kanunu’dur.

Atatürk’ün Doğumunun Yüzüncü Yılı’nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi (S. Sayısı: 2) MGK’nın 19.9.1980 günü yapılan 1. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 23.9.1980 tarihinde yapılan 2. birleşiminde yasalaşmıştır.

MGK üyesi Nurettin Ersin tarafından verilen Kanun teklifinin genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır:

“Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk’ün yüzüncü doğum yılının kutlanması gereği üzerinde karşı görüş ileri sürülebilecek Türk düşünölmeyeceği açıktır...”

“Ulusumuzun bugünkü kesitini oluşturan halkımızın hizmetleri nedeniyle kendisine olan borcunu gereği gibi yerine getirebilmek ve ileri sürölebilecek eleştirileri en alt düzeye

²⁵² **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 76, 22 Ekim 1981, ss. 457-459; **RG**, Sayı: 17494, 24 Ekim 1981.

indirebilmek amacıyla, kutlamanın Devlet-halk işbirliği ile yapılması düşünülmüş, kutlama etkinlikleri özel kesim kuruluşları ve kişilerin katkısı için açık tutulmuştur. Kamu kesiminin tasarıda öngörülen görevi, kutlamada birlik sağlanması ve etkinliklerin yönlendirilmesidir...”

“... kutlamanın gösterişli törenler biçiminde değil, görkemli yapı ve yapıtlar ortaya koyarak gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu düşünce ile sağlanmak istenilen amaç, O’nun büyüklüğünün maddi varlıklar aracılığı ile gösterilmesidir. Bu nedenle tasarı da, Ankara’da O’nun adını taşıyan bir Kültür Merkezi kurulması öngörülmüştür.”²⁵³

MGK’da teklifin görüşülmesi sırasında tümü üzerinde söz alan olmadığı için doğrudan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Amaç:

Madde 1- Bu Kanunun amacı; Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk’ün doğumunun 100. yılı dolayısıyla, Türk devriminin, Türk ve insanlık tarihi içindeki yerini ve önemini, büyüklüğünü, bütünleştiriciliğini, milliyetçiliğini, laiklik ve eğitim anlayışını Atatürk’ün milli bağımsızlık hareketlerindeki öncülüğünü, dünya görüşünü, insanlık anlayışı ve barışçılığını, devlet adamı niteliklerini belirtmek, yaymak ve yaşatmaktır.”

1. madde üzerinde söz isteyen olmadığı için madde oylanarak kabul edilmiş ve 2. maddeye geçilmiştir.

“Görevler:

Madde 2- Amacı gerçekleştirmek için;

- a) Atatürk’ün doğumunun 100. yılı olması dolayısıyla, 1981 yılını, “Atatürk Yılı” olarak kutlamak; bu maksatla yurt içi ve dışında, çeşitli toplantılar, yarışmalar, törenler düzenlemek, düzenlenmesini teşvik etmek ve desteklemek,
- b) Atatürkçü anlayışı ve davranışı her türlü yayın, yayım, kültür, sanat, eğitim araçlarıyla ve çalışmalarıyla tanıtmak ve benimsenmesine yardımcı olmak;
- c) Atatürkçü anlayıştan ve davranıştan hareketle milli birlik, beraberlik ve bütünlük duygusunu, düşüncesini ve bilincini geliştirici, birleştirici, toplayıcı ve kaynaştırıcı Türk milliyetçiliğini güçlendirecek çalışmalar yapmak;
- d) Atatürk’le ilgili her türlü yayın, yayım, inceleme, araştırma ve çalışma yapan resmi ve özel kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak;
- e) Atatürk’ün anısına armağan olmak üzere ve Cumhuriyetin sembolü olarak 1981 yılında Ankara’da temeli atılacak olan Atatürk Kültür Merkezi’ni kurmak.”

2. madde üzerinde de kayda değer bir müzakere yapılmadan kabul edilerek 3. maddeye geçilmiştir.

²⁵³ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 1’in sonuna ekli (19 Eylül 1980).

“Atatürk Kültür Merkezi

Madde 3- Atatürk Kültür Merkezi Ankara’da kurulur.

Atatürk Kültür Merkezi’nde çeşitli müzeler, Türk Halk Kültürünü ve sanatlarını tanıtacak yerler, çeşitli sahneler ve toplantı salonları, sergi alanları, arşiv ve kitaplıklar, atölyeler ve benzeri yerler bulunur.

Atatürk Kültür Merkezi’nin i leyi i bir tüzükle düzenlenir.”

3. madde üzerinde ilk sözü alan İhtisas Komisyonu Başkanı Kurmay Albay Cumhur Evcil; Komisyon’da Atatürk Kültür Merkezi’nin tüzük yerine yönetmelikle de d zenlenebilece i üzerinde duruldu unu belirtmiştir. Kültür Bakanlığı temsilcisi Emin Bilgiç ise; t z   n daha iyi ve sağlam olacağını, ayrıca Ankara’nın yanı sıra, Samsun, Amasya, Sivas, Erzurum gibi yerlerde de Kültür Merkezleri a mayı zaruri gördüğünü vurgulamıştır. MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık; Ankara’da kurulacak olan Kültür Merkezi’nin bu kanunun amaçlarından birini teşkil ettiğini, diğer vilayetlerde kurulmasına engel teşkil etmediğini belirtmiştir. Madde üzerinde son sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; Atatürk’ün yalnız Samsun, Amasya, Sivas ve Erzurum’la içi tamamlamadı ını Türkiye’nin her tarafında çalışmalar sürdürdüğünü, Kanun Teklifi’nin oralarda yapılmasını engellemedi ini izah ederek, Kanunun bu şekliyle kalmasında mahsur görmediğini söylemiştir. Kenan Evren devamla, Kültür Merkezi’nin i leyi inin yönetmelikle düzenlenmesi halinde sık sık de i ikli e u rayabilece ini belirterek, t z   n daha sağlam olacağını vurgulamıştır. Yapılan müzakereler sonunda 3. madde de i ikli e uğramadan aynen kabul edilerek 4. maddeye geçilmiştir.

“Milli Komite:

Madde 4- Bu Kanunda  ng r len amaca ulaşmak için hedefleri tespit etmek ve Kutlama Koordinasyon Kurulu’nun hazırlayacağı plan ve program tasarılarını onaylamak ve çalışmaların genel gözetimini yapmak üzere, Devlet Başkanı nezdinde bir Milli Komite kurulur. Devlet Başkanı toplantıya katılmadığı takdirde, Başbakan Milli Komite Başkanlığı görevini yürütür.

Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi Sekreteri, Kültür Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Anayasa Mahkemesi Başkanı, Ankara Üniversitesi Rektörü ve danışman olarak seçilecek  ahı lar Milli Komite’nin üyelerini teşkil eder.

Milli Komitenin toplantılarını düzenlemek ve yazışmalarını gerçekleştirmek üzere kendi arasında bir üyeyi Genel Sekreter olarak seçer ve Genel Sekreterin Ba kanlı ında bir Milli Komite Bürosu kurulur.

Madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; Şu anda "...hem Devlet Başkanı, hem Genelkurmay Başkanı benim. Ben yoksam Genelkurmay Başkanı da yok demektir. 'Genelkurmay başkanı veya İkinci Başkanı' diye bir tabir koymakta fayda olacağını belirtmiştir. MGK üyesi Tahsin Şahinkaya; "Genelkurmay Başkanı veya İkinci Başkanı" ibaresinin konulmasını teklif ederken; MGK üyesi Nejat Tümer; "Devlet Başkanı toplantıya katılmadığı takdirde, Milli Güvenlik Konseyi'nin bir üyesi (kıdemli bir üye) bu görevi yürütür" demek suretiyle konunun hallolacağını belirtmiştir. Bunun üzerine tekrar söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; "Yalnız, bu kanun devamlılık isteyen bir kanun. Milli Güvenlik Konseyi devamlı bir organ değildir. Yarın, öbür gün normal düzene geçildiğinde, o zaman da bunun çıkış yolu bulunmaz". diyerek, maddenin tekrar incelenmek üzere komisyona havale edilmesini teklif etmiştir. Evren'in bu teklifi kabul edilerek 5. maddeye geçilmiştir.

"Kutlama Koordinasyon Kurulu:

Madde 5- Milli komite'nin onayladığı plan ve programları uygulamak, uygulamayı denetlemek, çalışmalarda koordinasyon ve işbirliği sağlamak üzerine, merkezde Başbakan'ın veya uygun göreceği bir bakanın başkanlığında bir Kutlama Koordinasyon Kurulu kurulur.

Devlet Planlama Teşkilatı, Milli Savunma, İçişleri Bakanlıkları Müsteşarları ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri ve Maliye, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları Müsteşarları kurulun üyeleridir.

Atatürk Kültür Merkezi'nin projelendirilmesi ve yapımı ile ilgili toplantılara ayrıca, Bayındırlık Bakanlığı ve İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarları ile Ankara Belediye Başkanı da üye olarak katılır.

Kutlama Koordinasyon Kurulu kararları, Kurul Başkanı tarafından önerilen ve müşterek kararname ile atanan bir Genel Sekreter tarafından uygulanır. Genel Sekreter oy hakkı olmaksızın kurul toplantılarına katılır.

Kutlama Koordinasyon Kuruluna bağlı olarak kutlama faaliyetlerinin konularına göre çeşitli çalışma komisyonları kurulabilir."

"Kutlama Komiteleri:

Madde 6- İllerde valilerin, ilçelerde kaymakamların ve yabancı ülkelerde bu ülkelerdeki temsilcilerin başkanlıklarında kutlama komiteleri kurulur.

Kutlama komitelerinin kuruluş, çalışma ve denetleme usulleri kutlama koordinasyon kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir. Bu yönetmelik Başbakanlıkça yürürlüğe konur."

5. ve 6. madde üzerinde herhangi bir müzakere yapılmadan kabul edilerek 7. maddeye geçilmiştir.

“Bazı Kuruluşların Katkısı:

Madde 7- Genel ve Katma Bütçeli İdarelerle, Kamu İktisadi Kuruluşları ve Kamu Bankaları ülke düzeyinde kutlama faaliyetleri için Kutlama Koordinasyon Kurulu’nun; belediyeler, kutlama komitelerinin iznini alarak, kutlama törenleri düzenleyebilirler. yayın yapabilirler ve Atatürk adına anıt niteliğinde eser inşa edebilirler.”

7. madde üzerinde ilk sözü alan Kültür Bakanlığı Temsilcisi Emin Bilgiç; Atatürk anıtı civarında “Atatürk Ormanları Tesisi” kurulması hususunun kanunun bir maddesine eklenmesini teklif etmiştir. İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; kanunda “anıt niteliğinde eser” olarak belirtildiğini, fidanlık ve ormanlıkların çıkarılacak yönetmelik ve tüzüklere bırakıldığını söylemiştir. Bu konuşmalar üzerine söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; kanunun “Atatürk Ormanı” kurulmasına engel teşkil etmediğini, ancak kanuna böyle bir ifadenin konulması halinde; “... yarın öbür gün bir mahalle teşekkül eder, buraya da Atatürk mahallesi diyelim... bir sanayi sitesini Atatürk sitesi yapalım gibi şeyler girer. Bu bakımdan (maddenin) böylece kalmasına ve yönetmeliklere atıf yapılmasına...” taraftar olduğunu belirtmiştir. Evren’in bu konuşmasından sonra 7. madde oylanarak kabul edilmiş ve 8. ve 9. maddeye geçilmiştir.

“Kamu Kuruluşlarının Yükümlülüğü:

Madde 8- Kamu Kuruluşları kutlama hazırlıkları ve uygulamaları ile Kutlama Koordinasyon Kurulu’nun ve illerde Kutlama Komiteleri’nin kararlarını yerine getirirler ve gerekli personel ile araç ve gereçleri belirlenecek görevlere tesis ederler.”

“Fon Kurulması:

Madde 9- Madde 2’de yazılı görev giderlerini karşılamak üzere Kutlama Koordinasyon Kurulu emrinde bir fon oluşturulur.

Genel ve katma bütçeli idarelerle, belediyeler, kamu iktisadi kuruluşları ve kamu kuruluşları bu kanunun kapsamına giren işlerden dolayı yapacakları her türlü harcamaları Kutlama Koordinasyon Kurulu’nun iznini almak şartıyla kendi bütçelerinden karşılarlar.

Atatürk Kültür Merkezi’nin etüd ve proje giderleri bu fondan karşılanır. Merkezin yapısı, genel mevzuat çerçevesinde Bayındırlık Bakanlığı’nca yürütülür. Yapım için yapılacak harcamalarda 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu uygulanmaz”

9. madde üzerinde ilk sözü alan MGK üyesi Sedat Celasun’un özel bankaların da dahil edilmesini teklif etmesi üzerine; MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık; özel bankaların bu hususta yapacağı masrafların tamamı kendi tasarruflarında olduğunu, kanunun devlet bütçesinden harcamaya yetki verdiğini, bu nedenle “özel bankalar” diyerek genelleştirmeye imkan olmadığını

belirtmiştir. MGK üyesi Nurettin Ersin ise; 7. madde de “kamu bankaları” ifadesi geçtiğini belirtmiştir. Bu konuşmalar üzerine MGK Başkanı Kenan Evren; 4. maddeden sonra 7. ve 9. maddelerin yeniden değerlendirilmek üzere komisyona iade edilmesini teklif etmiş ve oylanarak kabul edilmiştir.

“Fonun Kaynakları:

Madde 10- 9. maddede sözü edilen fonun kaynakları şunlardır:

- a) Özel bütçeye konacak ödenekler;
- b) Gerçek kişiler ile özel hukuk ve kamu hukuku tüzel kişilerince yapılacak her türlü bağışlar;
- c) Bu kanundaki amaç için yayınlanacak eser, gösterilecek film ve benzeri kültür ürünlerinin yapım, satım ve gösterilmesinden elde edilecek gelirler;
- d) Diğer gelirler.

Fon’a yapılacak bağış ve yardımlar Gelir ve Kurumlar Vergisi uygulanmasında gider olarak kabul edilir. Bağış ve yardımı gerçekleştirmek için yapılan hususi işlemlerle, bunlara ilişkin olarak düzenlenen belgeler her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.”

Madde üzerinde söz alan olmamış, oylanarak kabul edilmiştir.

“Fon Yönetimi:

Madde 11- Fon’dan yapılacak harcamalar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye kanunu ile 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu hükümlerine tabi değildir. Ancak bir mali yıl içerisinde fona ilişkin gelirler ve giderlerin dökümü, belgeleriyle birlikte mali yıl sonunu izleyen dört ay içinde sayman tarafından Sayıştay’a sunulur.

Fondan yapılacak ödemelere ilişkin harcama esasları, fona katkıda bulunacak kişi ve kuruluşların bağış ve yardımları ile başka yollarla katkıda bulunacakların ödüllendirilmeleri bir yönetmelikle belirlenir. Bu yönetmelik Kutlama Koordinasyon Kurulu tarafından hazırlanır. Başbakanlıkça yürürlüğe konur. Fon saymanı Maliye Bakanlığı’na atanır.

Fonun ita amiri Kutlama Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterine 3.000.000 TL.na kadar ita amirliği yetkisini devredebilir.”

11. madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; Kutlama Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterine 3 milyon TL. harcama yetkisinin ileride sıkıntı yaratacağını belirterek, bu miktarın esnek tutulmasının faydalı olacağını vurgulamıştır. Sonuçta bu maddenin de tekrar incelenmek üzere komisyona iade edilmesine karar verilerek 12. maddeye geçilmiştir.

“Fon Varlığının Niteliği:

Madde 12- Fon hesabında bulunan para ve mallar ile kıymetli evrak ve bu hesaplara ilgili her türlü hak ve alacaklar Devlet malı hükmündedir.

Fon en geç 1982 mali yılı sonuna kadar tasfiye olunur ve fon bakiyesi Atatürk Kültür Merkezi yapımında kullanmak üzere, Genel Bütçeye ödenek kaydolunur.”

12. madde üzerinde konuşan MGK Başkanı Kenan Evren; Fonun 1982 mali yılı sonuna kadar tasfiye edilmesinin herhangi bir sıkıntıya sebep olup olmayacağını, devamının nasıl sağlanacağını sormuştur. Bu soru üzerine söz alan MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık; bu maddenin amacının 100. yıl-dönümü kutlamaları masrafları ile ilgili olduğunu, Fondan artan paranın Atatürk Kültür Merkezi yapımı için aktarılacağını, ayrıca merkez için bütçeden ödenek ayrılacağını izah etmiştir. Haydar Saltık’ın açıklamaları üzerine 12. madde oylanarak kabul edilerek 13. maddeye geçilmiştir.

“Personel İşleri:

Madde 13- Milli Komite ve Kutlama Koordinasyon Kurulu’nun emrinde Bakanlıklar ve diğer kamu kuruluşları personeli geçici olarak görevlendirileceği gibi, ücretleri Fondan ödenmek üzere 657 sayılı kanunun 4. maddesi hükümleri uyarınca sözleşmeli personel de çalıştırılabilir. Sözleşmeli personel için gerekli kadrolar ve bunlara ödenecek ücretin üst sınırı Bakanlar Kurulu’na belli edilir”.²⁵⁴

Kanun teklifinin İhtisas Komisyonu’na iade edilen 4, 7, 9 ve 11. maddeleri Komisyon tarafından incelenerek hazırlanan rapor MGK’ya sunulmuştur.²⁵⁵

MGK Teklifi’nin 4,7,9 ve 11. maddelerinin 23.9.1980 günü yapılan 2. birleşimin 1. oturumunda İhtisas Komisyonu’nun raporu ile birlikte tekrar görüşülmüştür.

Milli Komite’nin kimlerden oluşacağını düzenleyen 4. maddenin 2. fıkrası şöyle düzenlenmiştir.

“Milli Komite; Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Genelkurmay 2. Başkanı, Milli Savunma Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Kültür Bakanı, Türk Tarih Kurumu Başkanı ile Başbakan’ın teklif edeceği ve Devlet Başkanının onay koyacağı en fazla 8 uzman veya danışman üyeden oluşur”

Önceki metinde yer alan; Milli Güvenlik Konseyi Sekreteri, Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Ankara Üniversitesi rektörü maddeden çıkarılmış, Genelkurmay 2. Başkanı, Türk Tarih Kurumu Başkanı ilave edilmiştir. Ayrıca Komite’de yer alacak uzman veya danışman sayısı en fazla 8 ile sınırlandırılmıştır.

²⁵⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 1, 19 Eylül 1980, ss. 16-26.

²⁵⁵ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 2’nin sonuna ekli (23 Eylül 1980).

Yukarıdaki şekilde yeniden düzenlenen 4. madde oylanarak kabul edilmiş ve 7. maddeye geçilmiştir.

Komisyon tarafından kamu kuruluşlarının katkısını düzenleyen 7. maddeden “kamu bankaları” ibaresi çıkarılmış ve “diğer kamu kurumları” şeklinde daha kapsayıcı bir ifade kullanılmıştır. Maddenin görüşülmesi sırasında söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; Kamu İktisadi Teşebbüsleri içinde kamu bankalarının da bulunduğunu, bu sebeple kamu bankalarının tekrar zikredilmesine gerek olmadığını açıklamış, onun yerine “diğer kamu kurumları” ifadesi kullanılarak Basın İlan Kurumu, İhracatı Geliştirme Merkezi, Milli Prodüktivite Merkezi ve Türk Standartları Enstitüsü gibi kurumlarında dahil edildiğini belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra 7. madde de oylanarak kabul edilmiş ve 9. maddeye geçilmiştir.

9. maddede 7. maddede olduğu gibi “diğer kamu kurumları” ifadesi ilave edilerek madde kabul edilmiş ve 11. maddeye geçilmiştir.

Fon yönetimi ile ilgili olan bu maddede; son cümle “Başkan Kutlama Koordinasyonu Kurulu Genel Sekreterine 3 milyon türk lirasına kadar ita amirliği yetkisi devredilebilir” şeklinde idi. Harcama yetki ve sınırının elastiki olması için Komisyonda ilave edilen bu madde; “Başkan gerekli gördüğü takdirde ita amirliği yetkisini Kutlama Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterine kısmen veya tamamen devredebilir” şeklinde düzenlenmiştir. Bu madde de bu şekliyle kabul edilmiş ve yürürlük maddelerinin ardından teklifin tümü oylanarak yasalaştırılmıştır.²⁵⁶

MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Anılarında “Bu kanunun ilk neşrettiğimiz kanun olmasını çok istemiştik.”²⁵⁷ dediği 2302 sayılı **Atatürk’ün Doğumunun Yüzüncü Yılıın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun** 26 Eylül 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2302 sayılı kanuna dayanarak “**Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Komiteleri Yönetmeliği**” hazırlanarak 6 Kasım 1980 tarihinde yayınlanmıştır.²⁵⁸ yönetmeliğe göre illerde valilerin, ilçelerde kaymakamların, yabancı ülkelerde dış temsilcilerin başkanlığında kutlama komiteleri kurulmuştur.

²⁵⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.1, B: 2, 23 Eylül 1980, ss. 57-60; **RG**, Sayı: 17117, 26 Eylül 1980.

²⁵⁷ **Kenan Evren’in Anıları**, C.2, s. 76.

²⁵⁸ **RG**, Sayı: 17152, 6 Kasım 1980.

Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olan 1981 yılı Türkiye'de ve dünyada Atatürk yılı olarak ilan edilmiştir. İlk tören 5 Ocak 1981 günü TBMM'de yapılmıştır. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk'ün de yer aldığı törende MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren bir konuşma yaparak Atatürk'ün doğumunun 100. yılı kutlama programını başlatmıştır.

Türkiye'de 1981 yılı boyunca Atatürk'ün ilke ve inkılapları, devlet adamlığı, eserleri ve Türk ve insanlık tarihindeki yeri ve önemi konularında konferans, panel ve yayınlar ile çeşitli kültür, sanat ve sportif faaliyetler yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) da Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümünde Atatürk'ü anma kararı almıştır. Birleşmiş Milletler binasında yapılan Atatürk'ü anma toplantısında dönemin BM Genel Sekreteri Dr. Kurt Waldheim Atatürk'ü “Milli kurtuluş kahramanı ve barış mimarı” olarak nitelendirmiştir.

Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 148). MGK'nın 23 Nisan 1981 günü yapılan 50. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.²⁵⁹

2450 sayılı bu yasa ile 23.9.1980 günü kabul edilen 2302 sayılı Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması” Hakkında Kanunun 3. maddesi değiştirilmiştir. Bu değişikliğe göre; Ankara'da kurulacak olan Atatürk Kültür Merkezi'nin Hipodrom'da yapılması Kanun'a bağlanmıştır. Kanun'a ekli krokide belirlenen alan içerisinde;

“Milli Mücadele tarihini; Türk Halk Kültürünü ve sanatlarını tanıtan yerler ve çeşitli müzeler, çeşitli sahneler ve toplantı salonları, sergi alanları, arşiv ve kitaplıklar, atölyeler ve benzeri yerlerden meydana gelen Atatürk Kültür Merkezi ile Milli Komitece saptanacak tesis ve alanlar bulunur. Bunların dışında Atatürk Kültür Merkezi alanına hiçbir yapı yapılamaz” hükmü getirilmiştir.

Yükseköğretim Kanunu (YÖK) Tasarısı (S. Sayısı: 285)

Kapsamlı bir tasarı olan Yükseköğretim Kanunu'nun görüşmeleri MGK'nın 26 Ekim 1981 günü yapılan 77. birleşiminde başlamış, 4 Kasım 1981 tarihinde yapılan 80. birleşiminde tamamlanmıştır. Dolayısıyla Yükseköğretim Kanunu tasarısının görüşmeleri 4 birleşim ve 8 oturum sürmüştür.

²⁵⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 50, 23.3.1981, ss. 204-206; RG, Sayı: 17321, 25 Nisan 1981.

Hükümet tarafından MGK'ya 16 Temmuz 1981 tarihinde sunulan YÖK tasarısının genel gerekçesinde; öncelikle Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 1933 yılında yapılan üniversite reformundan başlanarak 12 Eylül 1980 tarihine kadar yükseköğretim kurumlarının geçirdiği aşamalar, çıkarılan kanunlar ve mevcut durumu özetle anlatılmakta ve kanunun çıkarılma amaçları şöyle açıklanmaktadır.

“Milli eğitim sistemimizin üst kademesini oluşturan yükseköğretimimizin ve yükseköğretim kurumlarımızın;

a) Çağdaş bilim ve teknoloji gerekleri ve Devlet Kalkınma Planları hedefleri doğrultusunda, kendi insan gücü ve maddi kaynaklarını en rasyonel en verimli ve ekonomik şekilde kullanmalarını;

b) Yurt kalkınmasının ihtiyaç duyduğu insan gücünü Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen niteliklere sahip olarak yetiştirilmesi gibi, milli ve çağdaş amaçlardan sapmaksızın, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak ve yurt kalkınmasına ve üretime yardımcı olacak kuruluşlar olarak, fonksiyonlarını Atatürk devrim ve ilkelerine ve Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu ve Hükümet programlarına dayalı icra planında belirtilen hedefler çerçevesinde yerine getirebilmeleri için, bu hedeflere yönelmeye imkan verecek bir yapıya kavuşturulmalarını;

c) Yükseköğretim sistemimizin mevcut bünyesel sorunlarına güvenilir, ileriye yönelik ve ülkemiz gerçeklerine uygun çözümler getirilmesini;

d) Yükseköğretim kurumlarının yüklendikleri görevleri yerine getirmelerinde her bakımdan devletin gözetim ve devletin fonksiyonunun devamlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini;

e) Yükseköğretimin bütünlüğü ilkesi ışığında, yükseköğretim alanının bütün yönleriyle plana bağlanmasını, yönlendirilmesini, uygulamaların yakından izlenerek değerlendirilmesini, kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasını ve korunmasını;

f) Kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını ve fırsat eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesini; kurumların memleket yüzeyinde dengeli dağılımını;

Öğretim elemanlarının hizmet gücünden, istenildiği ve gerektiği gibi, yararlanılmasını;

İleriye yönelik ve planlara uygun öğretim elemanı ve insan gücü yetiştirilmesini;

Sağlamak amacıyla bu kanunun hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur”²⁶⁰ denilmektedir.

Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan YÖK Tasarısı²⁶¹ İhtisas Komisyonu tarafından da incelenmiştir. İhtisas Komisyonu 17-21 Ağustos 1981 tarihleri arasında ilgili bakanlık temsilcileriyle üniversite rektörleri ve bazı akademi başkanları ile bir toplantı yaparak görüşlerini almıştır. Alınan bu görüşler doğrultusunda hazırlanan rapor MGK’ya sunulmuştur.²⁶²

MGK’nın 26.10.1981 günü yapılan 77. birleşiminde YÖK tasarısının tümü üzerinde ilk sözü alan İhtisas Komisyonu Başkanı Kurmay Albay Cumhur Evcil;

“.... Yükseköğretim kurumlarımızın mevcut sorunlarına kanunlarımızdaki boşlukları doldurarak ülke gerçeklerine uygun, güvenilir ve ileriye yönelik çözümler getirmek, mevcut eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yapılmasına ve ülke sathına yaygınlaştırılmasına işlerlik kazandırmak, bu faaliyetler üzerinde devletin gözetim ve denetim fonksiyonunu devamlı ve etkili bir düzeyde gerçekleştirmek, insan gücü ve maddi kaynakların bir plan ve program çerçevesinde en ekonomik bir biçimde kullanılmasını temin etmek, yüksek öğretim kurumlarımızı çağdaş ve ileri düzeydeki benzer müesseselerle boy ölçüşecek yapıya kavuşturmak amacıyla hazırlanan tasarı son şeklini aldığını” belirtmiştir.

MGK Başkanı Kenan Evren’de; ülkemizin yükseköğretimine, öğrenim müesseselerine hakikaten yeni bir çehre verecek bu konunun özellikle Anadolu’daki üniversite ve fakültelerin iştiyakla beklediğini vurgulamıştır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam ise; YÖK’ü ağır yükümlülükler içinde yalnız bırakmamak için, YÖK’te toplanan özerklik felsefesini zedelemeyen, Milli Eğitim Bakanlığı’nın YÖK ile Bakanlar Kurulu arasında köprü görevi yapacak bir kademe olmasının sisteme daha işlerlik kazandıracağını belirterek, “YÖK’ü devlet içinde Milli Eğitim Bakanlığı’ndan uzak tutmak yerine, Milli Eğitim Bakanlığı’nı politikadan ayırmak için önlemler alınmasında yarar olduğunu” vurgulamıştır. Bu görüşe karşı çıkan MGK Başkanı Kenan Evren; yürürlükte bulunan sistem içinde YÖK’ün Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanması halinde ileride gelen her iktidarın kendi istikametine doğru çekme eğiliminde olabileceğini, ileride Anayasa’nın alacağı şekil çerçevesinde bu konuların tekrar müzakere edilebileceğini belirtmiştir.

²⁶⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 77’nin sonuna ekli (26 Ekim 1981).

²⁶¹ Celal Ertuğ; Paris’te bulunan İhsan Doğramacı’nın askeri yönetim tarafından yurda davet edildiğini, YÖK tasarısının hazırlanmasında önemli rol oynadığını belirtmektedir. Celal Ertuğ, **Türkiye’de ve Dünya’da İhsan Doğramacı Olayı**, İstanbul, 1996, ss. 232-235.

²⁶² MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 77’nin sonuna ekli (26 Ekim 1981).

Tasarının tümü üzerinde yapılan bu müzakerelerden sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Amaç

Madde 1.- Bu kanunun amacı, yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev, yetki ve sorumlulukları ile eğitim-öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemektir.”

Tasarının 1. maddesi üzerinde kayda değer bir müzakere olmadan kabul edilerek 2. madde geçilmiştir.

“Kapsam:

Madde 2- Bu kanun; yükseköğretim üst kuruluşlarını bütün Yükseköğretim kurumlarını, bağlı birimlerini ve bunlarla ilgili faaliyet ve esasları kapsar.

Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumlarıyla ilgili hususlar ayrı kanunlarla düzenlenir; kendi kanunlarında hüküm bulunmaması halinde bu kanun hükümleri uygulanır.”

Madde üzerinde ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren: Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatının bu kanuna paralel olarak kendi kanunlarını hazırlamaları gerektiğini söylemiştir. İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil: gerekli hazırlıkların yapıldığını belirtmiş ve 2. madde oylanarak kabul edilmiştir.

“Tanımlar:

Madde 3- Bu kanunda geçen kavram ve terimlerin bu kanuna göre tanımları:

- a) Yükseköğretim: Milli Eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümüdür.
- b) Üst Kuruluşlar: Yükseköğretim Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul’dur.
- c) Yükseköğretim Kurumları: üniversiteler, fakülteler, enstitüler ve yüksek okullardır.
- d) Üniversite: Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim – öğretim, bilimsel araştırma ve yayım yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.
- e) Fakülte: Yüksek düzeyde eğitim – öğretim, bilimsel araştırma ve yayım yapan; kendisine enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluşlar bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur.
- f) Enstitü: Üniversitelerde ve fakültelerde birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisans üstü eğitim – öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama yapan bir birimdir.
- g) Yüksekokul: Belirli bir mesleğe yönelik eğitim – öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumudur.

- h) Bölüm: Amaç, kapsam ve nitelik yönünden bir bütün teşkil eden, birbirini tamamlayan veya birbirine yakın bilim ve sanat dallarından oluşan; fakültelerin ve yüksekokulların eğitim – öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama birimidir.
- ı) Öğretim elemanları: Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri ile öğretim yardımcılardır.
- j) Öğretim Üyeleri: Yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve yardımcı doçentlerdir.
- 1- Profesör: En yüksek düzeydeki öğretim üyesidir.
- 2- Doçent: Doçentlik sınavını başarmış öğretim üyesidir.
- 3- Yardımcı Doçent: Doktora çalışmalarını başarı ile tamamlamış, tıpta uzmanlık veya belli sanat dallarında yeterlik belge ve yetkisi kazanmış, ilk basamaktaki öğretim üyesidir.
- k) Öğretim Yardımcıları: Yükseköğretim kurumlarında, belirli süreler için görevlendirilen, araştırma görevleri, okutmanlar, uzmanlar, çeviriciler ve eğitim – öğretim planlamacıları ile belirli konularda eğitim – öğretim ve uygulama yaptırılan öğretim görevlileridir.
- l) Ön Lisans: Ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yıllık bir programı kapsayan, ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan veya bir lisans öğretiminin ilk kademesini teşkil eden bir yükseköğretimdir.
- m) Lisans: Ortaöğretime dayalı, en az sekiz yarı yıllık bir programı kapsayan bir yükseköğretimdir.
- n) Lisans Üstü: Yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık eğitimini kapsayan bir terim olup, aşağıdaki kademelere ayrılır:
- 1- Yüksek Lisans: (Bilim uzmanlığı, yüksek mühendislik, yüksek mimarlık, master): bir lisans öğretimine dayalı, eğitim – öğretim ve araştırmayı içeren en az iki yarı yıllık veya ortaöğretime dayalı en az on yarı yıllık programı kapsayan bir yükseköğretimdir.
- 2- Doktora: Lisansa dayalı en az altı veya yüksek lisansa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını, ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir.
- 3- Tıpta Uzmanlık: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre yürütülen ve tıp doktorlarına belirli alanlarda özel yetenek ve yetki sağlamayı amaçlayan bir yüksek öğretimdir.”

3. madde üzerinde söz alan MGK Üyesi Nurettin Ersin: tanımların içinde akademilerin bulunmadığını belirterek, onun ayrı bir yasa ile mi düzenleneceğini sormuştur. MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ bu soruya verdiği cevapta; akademilerin ortadan kalkacağını üniversitelerin çatısı altında toplandığını belirtmiş ve 4. maddeye geçilmiştir.

“Amaç:

Madde 4- Yükseköğretimin amacı:

a) Öğrencilerini;

- 1- Atatürk inkılaplarına ve ilkelerine, Anayasada ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine bağlı,
 - 2- Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,
 - 3- Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile ülke ve millet sevgisi ile dolu,
 - 4- Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,
 - 5- Hür ve bilimsel düşünce, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,
 - 6- Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,
 - 7- İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek,
- b) Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulanarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,
- c) Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktadır.”

4. Madde üzerinde söz alan olmamış, oylanarak 5. maddeye geçilmiştir.

“Ana İlkeler:

Madde 5– Yükseköğretim, aşağıdaki “Ana ilkeler” doğrultusunda planlanır, programlanır ve düzenlenir:

- a) Öğrencilere, ATATÜRK inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.
- b) Milli kültürümüz, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.
- c) Yükseköğretim kurumlarının özellikleri, eğitim – öğretim dalları ile amaçları gözetilerek eğitim – öğretimde birlik ilkesi sağlanır.

- d) Eğitim – öğretim plan ve programları, bilimsel ve teknolojik esaslara, ülke ve yöre ihtiyaçlarına göre kısa ve uzun vadeli olarak hazırlanıp sürekli olarak geliştirilir,
- e) Yükseköğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler alınır.
- f) Yeni üniversiteler, devlet kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesinde Yükseköğretim Kurulunun olumlu görüşü veya önerisi üzerine kanunla kurulur.
- g) Meslek elemanı yetiştiren bakanlıklara bağlı yüksekokullar, Yükseköğretim Kurulunun tespit edeceği esaslara göre Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur.
- h) Yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, genişletilmesi ve bütün yurda yaygınlaştırılması amacına yönelik olarak yenilerinin açılması, öğretim elemanlarının yurt içinde ve dışında yetiştirilmeleri ve görevlendirilmeleri, üretim–insangücü–eğitim unsurları arasında dengenin sağlanması, yükseköğretime ayrılan kaynakların ve ihtisas gücünün dağılımı, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ülke, çevre ve uygulama alanı ihtiyaçlarının karşılanması, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim – öğretimi de kapsayacak şekilde 1. Yükseköğretim kurumlarında, eğitim – öğretim süresince, ATATÜRK ilkeleri ve inkılap tarihi, Türk dili, yabancı dil ve ayrıca beden eğitimi veya güzel sanat dallarından biri zorunlu ders olarak programlanır ve icra edilir.”

Madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; 5. maddenin (a) fıkrasında “Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı...” denilirken, 4. maddenin (a) fıkrasının birinci paragrafında “Atatürk inkılaplarına ve ilkelerine Anayasada ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine bağlı” ifadesini kullandıklarını, halbuki “Türk milliyetçiliği” deyince başka taraflara çekilebileceğini vurgulayarak 4. maddenin de “Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı” şeklinde düzeltilmesini teklif etmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren’in “tekriri müzakere” teklifi kabul edilerek 4. maddenin (a) fıkrası;

a) Öğrencilerini;

1- Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk Milliyetçiliğine bağlı,” şeklinde değiştirilerek oylanmış ve kabul edilmiştir.

Tekrar söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; 5. maddenin (I) fıkrasında “Yükseköğretim kurumlarında eğitim öğretim süresince Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi, Türk Dili, yabancı dil ve ayrıca beden eğitimi veya güzel sanat dallarından biri zorunlu ders olarak programlanır ve icra edilir.” Denilince bunların hepsinden bir tanesini zorunlu ders olarak seçmek manasını taşıyabileceğini, bu sebeple maddenin daha açık yazılması gerektiğini belirtmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam; 5. maddenin (g) fıkrası hakkında aşağıdaki önergeyi vermiştir.

“Madde 5.- Bir üniversite için fakülte, enstitü ve yüksekokullar ile bakanlıklara bağlı meslek elemanı yetiştiren yüksekokullar Yükseköğretim Kurulunun tespit edeceği esaslara göre Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulur.”

MGK üyesi Nurettin Ersin; 5. maddenin (b) fıkrasında ana ilkeler içerisinde “örf ve adetlerimize” de yer verilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir.

Yapılan müzakereler sonunda, yapılan teklifler çerçevesinde 5. maddenin (b), (f) ve (ı) fıkraları şu şekilde değiştirilerek kabul etmiştir.

“Madde 5-

- b) Milli kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı kendimize has şekil ve özellikleriyle evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.
- f) Yeni üniversiteler, üniversiteler içinde fakülte, enstitüsü ve yüksekokullar devlet kalkınma planları ile ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesinde Yükseköğretim Kurulunun olumlu görüşü veya önerisi üzerine kanunla kurulur.”
- ı) Yükseköğretim kurumlarında, eğitim-öğretim süresince, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi, Türk Dili, yabancı dil zorunlu derslerdendir. Ayrıca, beden eğitimi veya güzel sanat dallarından biri de zorunlu ders olarak programlanır ve icra edilir.”

“Üst Kuruluşlar

Yükseköğretim Kurulu:

“Madde 6-

- a) Yükseköğretim Kurumu; tüm yükseköğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, sürekli görev yapan bir kuruluştur. Yükseköğretim Kuruluna; Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ile gerekli planlama, araştırma, geliştirme, değerlendirme, bütçe, yatırım ve koordinasyon faaliyetleri ile ilgili birimler bağlıdır.
- b) Yükseköğretim Kurulu;
 - 1- Devlet Başkanı tarafından, tercihen rektörlük yapmış kişiler arasından seçilen sekiz,
 - 2- Bakanlar Kurulunca, üniversiteler dışından, temayüz etmiş üst düzeydeki devlet hizmetlileri veya emeklileri arasından seçilen altı,
 - 3- Genelkurmay Başkanlığı’nca kendi bünyesinden seçilen bir,
 - 4- Milli Eğitim Bakanlığı’nca kendi bünyesinden seçilen iki üye ile,

5- Üniversitelerarası Kurulca, kurul üyeleri dışından ve en az yirmibeş yıl öğretim üyeliği yapmış kişiler arasından seçilen sekiz öğretim üyesinden oluşur.

6- Yukarıdaki (2), (3), (4) ve (5). bentlere seçilenlerin üyelikleri Devlet Başkanının onayı ile kesinleşir. Bu bentlerde belirtilenlerin ilk seçimleri bir ay, Devlet Başkanı tarafından üyelikleri onaylanmayanların yerine yeni adayların seçimleri ise iki hafta içinde yapılmadığı takdirde, Devlet Başkanınca doğrudan atama yapılır.

c) Kurul üyeliği (Genelkurmay Başkanlığı'nca seçilen üye hariç) sekiz yıldır. Her iki yılda bir üyelerin dörtte biri yenilenir. Süresi biten üyelerle herhangi bir sebeple kuruldan ayrılanların yerine yeniden seçim yapılır. Süreleri sona eren üyelerin Kurula yeniden seçilmeleri mümkündür. Herhangi bir nedenle üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde, eski üyenin kalan süresini tamamlamak üzere yenisi seçilir.

Genelkurmay Başkanlığı'nca seçilen üyenin süresi iki yıldır ve bu süre içinde diğer özlük hakları saklı kalmak kaydı ile maaşsız izinli sayılır. Diğer üyelerin varsa kurumları ile tüm ilişkileri kesilir. Kurul üyeliğine seçilmede ve üyelerin görevlerine devamda yaş haddi yoktur.

Devlet Başkanı, Kurul üyeleri arasından dört yıl süreyle bir başkan; Kurul Başkanı da Kurul üyeleri arasından iki yıl süreyle iki başkan vekili seçer. Başkanın görevlendireceği başkan vekillerinden biri başkanın bulunmadığı hallerde ona vekalet eder.

Milli Eğitim Bakanı gerekli gördüğü hallerde kurula katılır ve başkanlık eder.

Yükseköğretim Kurulunun toplantı nisabı 16 kişidir.

d) Yükseköğretim Kurulu üyelerinin ücretleri, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre en yüksek devlet memuruna ödenen aylığın (ek gösterge, yan ödeme ve tazminatlar dahil) iki katını geçmemek üzere Bakanlar Kurulunca tespit edilir. Bunlardan emekli olanların maaşlarının ödenmesine devam edilir.

e) Yükseköğretim Kurulu, üyeleri, kamu yararına kurulmuş dernekler, vakıflar ve bunlara bağlı kuruluşlarda herhangi bir ücret almadan görev yapma ve Bakanlar Kurulunca verilecek geçici görevler dışında, herhangi bir kamu kuruluşunda veya özel kuruluşta çalışamazlar.

Bakanlar Kurulunca görevlendirme dışında herhangi bir nedenle bir yıl içinde, yıllık izin hariç, toplam üç ay hizmete devam etmeyenler kuruldan ayrılmış sayılırlar.”

6. Madde üzerinde ilk sözü alan Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam; YÖK'ün problemlerinin Bakanlar Kurulu'na intikal ettirilmesinde ve Meclis'te bütçenin görüşülmesinde sıkıntılar çıkabileceğini geniş bir teşkilatı bulunduğu için YÖK'ün başkanının Milli Eğitim Bakanı'nın olmasının faydalı olacağını vurgulamış, bu konuda bir de önerge vermiştir.

Daha sonra söz alan MGK üyesi Nurettin Ersin; amaçlarının YÖK'ün politikanın dışında kalması olduğunu, ileride Milli Eğitim Bakanlığını politikanın dışında kalmasını sağlayacak bir düzenleme yapıldığı zaman Milli Eğitim Bakanı'nın YÖK'ün Başkanı olabileceğini veya ayrı bir bakanlık kurulabileceğini söylemiştir.

MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ ise; mevcut durumda üniversiteler özerk olmasına rağmen, kanunları ve bütçesi Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla Meclis'e intikal ettirildiğini, YÖK kurulduktan sonra da aynı yöntemin uygulanabileceğini belirtmiştir. MGK üyesi Tahsin Şahinkaya'da Milli Eğitim Bakanlığı'nın siyasi bir partinin üyesi olarak YÖK'e müdahale ederek özerkliğini ortadan kaldıracabileceğini söylemiştir.

Bu konuda son sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; ileride Anayasada Adalet Bakanı, Milli Eğitim Bakanı ve İçişleri Bakanının partiler üstü olması benimsenirse o zaman YÖK'ün Milli Eğitim Bakanına bağlanabileceğini, Anayasaya paralel olarak Yükseköğretim Kanununda yeni bir değişiklik yapılabileceğini belirtmiştir. Bu olmadığı sürece YÖK'ün özerkliğinin ortadan kalkacağını vurgulamıştır. Kenan Evren, önergeyi ve 6. maddeyi oylamadan önce oturuma ara vermiştir.

77. birleşimin 2. oturumunda Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın "... Yükseköğretim Kurulu Başkanı Milli Eğitim Bakanıdır..." şeklindeki önergesi oylanarak reddedilmiş 6. madde aynen kabul edilmiştir.

"Yükseköğretim Kurulunun Görevleri:

Madde 7- Yükseköğretim Kurulunun görevleri;

- a) Yükseköğretim kurumlarının bu kanunda belirlenen amaç, hedef ve ilkeler doğrultusunda kurulması, geliştirilmesi, eğitim, öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve yükseköğretim alanlarının ihtiyaç duyduğu öğretim elemanlarının yurt içinde ve yurt dışında yetiştirilmesi için kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamak, üniversitelere tahsis edilen kaynakların bu plan ve programlar çerçevesinde etkili bir biçimde kullanılmasını gözetim ve denetim altında bulundurmak,
- b) Yükseköğretim kurumları arasında bu kanunda belirlenen amaç, ilke ve hedefler doğrultusunda da birleştirici, bütünleştirici, sürekli, ahenkli ve geliştirici işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
- c) Üniversite çalışmalarının en verimli düzeyde sürdürülmesi için büyümenin sınırlarını tespit etmek ve yaz öğretimi, gece öğretimi, ikili öğretim gibi tedbirler almak,
- d) Devlet kalkınma planlarının ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesi içinde;
 - 1- Yeni üniversite kurulmasına ve gerektiğinde birleştirilmesine ilişkin önerilerini veya görüşlerini Başbakanlığa sunmak,
 - 2- Bir üniversite içinde fakülte, enstitü, yüksek okul ve bölüm açılmasına, birleştirilmesine ya da kapatılmasına veya öğretimin aksaması sonucu doğuracak olaylar dolayısıyla öğretimlerine ara verilmesine ilişkin olarak üniversitelerden gelecek öneriler üzerinde veya doğrudan karar vermek,

- 3- Bakanlar tarafından kurulacak yükseköğretim kurumlarının kuruluş, amaç ve esaslarını inceleyerek görüşlerini ilgili makama sunmak,
- e) Yükseköğretim kurumlarında öğrencilerin yatay ve dikey geçişlerine ve yüksekokul mezunlarının bir üst düzeyde öğrenim yapmalarına ilişkin esasları Üniversitelerarası Kurulun da görüşünü alarak belirlemek,
- f) Üniversitelerin ihtiyaçlarını, eğitim - öğretim programlarını, bölüm dallarının niteliklerini araştırma faaliyetlerini, uygulama alanlarını, bina, araç, gereç ve benzeri imkânlar ve öğrenci sayılarını ve diğer ilgili hususları dikkate alarak; üniversitelerin profesör, doçent ve yardımcı doçent kadrolarını dengeli bir oranda tespit etmek,
- g) Her yıl üniversitelerin verecekleri faaliyet raporlarını inceleyerek değerlendirmek; üstün başarı gösterenlerle, yeterli görülmeyenleri tespit etmek ve gerekli önlemleri almak,
- h) Üniversitelerin her eğitim - öğretim programına kabul edeceği öğrenci sayısı önerilerini inceleyerek kapasitelerini tespit etmek; insangücü planlaması, kurumların kapasiteleri ve öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda ortaöğretimdeki yönlendirme esaslarını da dikkate alarak öğrencilerin seçilmesi ve kabul edilmesi ile ilgili esasları tespit etmek,
- ı) Yükseköğretim kurumlarında ve bu kurumlara girişte imkan ve fırsat eşitliği sağlayacak önlemleri almak,
- j) Her eğitim - öğretim programında öğrencilerden alınacak harca ait, ilgili yükseköğretim kurumlarının önerilerini inceleyerek karara bağlamak,
- k) Yükseköğretim üst kuruluşları ile üniversitelerce hazırlanan bütçeleri görüşerek karara bağlamak ve ilgili makama sunmak,
- l) Rektörlerin disiplin işlemlerini kovuşturmak ve karara bağlamak,
- m) Bu kanunla kendisine verilen diğer görevleri yapmaktır,

7. madde üzerinde ilk sözü alan MGK Genel Sekreteri Necdet Ürüg; (d) fıkrasının (1). bendinde, “Yeni üniversite kurulmasına ve gerektiğinde birleştirilmesine ilişkin önerilerini veya görüşlerini Başbakanlığa sunmak” denildiğini, “Başbakanlığa” yerine “Milli Eğitim Bakanlığına” şeklinde düzeltilmesi gerektiğini teklif etmiştir. Necdet Ürüg ayrıca (d) fıkrasının (2). bendinin de “Bir üniversite içinde fakülte, enstitü, yüksekokul ve bölüm açılmasına, birleştirilmesine ya da kapatılmasına veya öğretimin aksaması sonucunu doğuracak olaylar dolayısıyla öğrenimlerine ara verilmesine ilişkin olarak, üniversitelerden gelecek önerileri karara bağlamak, nihai şekliyle Milli Eğitim Bakanlığı’na sunmak” olarak değiştirilmesinin faydalı olacağını belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam ise (d) fıkrasının (2). bendinde yer alan “Milli Eğitim Bakanlığı’na sunmak” yerine “Bakanlar Kuruluna” sunulmasını teklif etmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren; Bakanlar Kuruluna sunulması halinde gecikmeler olacağını belirterek bu teklife karşı çıkmıştır. Kenan Evren ayrıca, (k) fıkrasının da “ilgili makama sunmak” yerine “Milli Eğitim Bakanlığı’na sunmak” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir.

Müzakereler sonucunda MGK Başkanı Kenan Evren; 7. maddenin (d) fıkrası 1. ve 2. bendleri ile (k) fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini teklif etmiştir.

“ 1- Yeni üniversite kurulmasına ve gerektiğinde birleştirilmesine ilişkin önerilerini veya görüşlerini Milli Eğitim Bakanlığı’na sunmak,

2- Bir üniversite içinde fakülte, enstitü veya yüksekokul açılmasına, birleştirilmesine ya da kapatılması ile ilgili olarak ya doğrudan veya üniversitelerden gelecek önerilere dayalı kararlar almak ve gereği için Milli Eğitim Bakanlığı’na göndermek,

Yükseköğretim kurumları içinde bölüm açılmasına, birleştirilmesine veya kapatılmasına doğrudan veya üniversitelerden gelecek önerilere göre karar verip uygulamak,

öğretimin aksamaması sonucunu doğuracak olaylar dolayısıyla öğrenimin ara verilmesine veya tekrar başlatılmasına ilişkin olarak üniversitelerden gelecek önerilere göre veya doğrudan karar alıp uygulamak.”

“k. Yükseköğretim üst kuruluşları ile üniversitelerce hazırlanan bütçeleri görüşerek karara bağlamak ve Milli Eğitim Bakanlığı’na sunmak.”

Değiştirilen fıkralarıyla birlikte oylanan 7. madde kabul edilerek 8. maddeye geçilmiştir.

“Yükseköğretim Denetleme Kurulu :

Madde- 8.

a) Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Yükseköğretim Kurulu adına üniversiteleri, bağlı birimlerini, öğretim elemanlarını ve bunların faaliyetlerini gözetim ve denetim altında bulunduran, Yükseköğretim Kuruluna bağlı bir kuruluştur.

b) Kuruluş ve İşleyişi:

Yükseköğretim Kurulu tarafından atanacak beş profesör; Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay tarafından gösterilecek üçer aday arasından Yükseköğretim Kurulu tarafından atanacak birer üye ile Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nca seçilecek birer üyeden oluşur. Genelkurmay Başkanlığı’nca seçilen üyenin görev süresi iki, diğerlerinin ise altı yıldır. Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkanı Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından kurul üyeleri arasından atanır.

Genelkurmay Başkanlığı’nca seçilecek üye kendi bünyesinden ise diğer özlük hakları saklı kalmak kaydıyla maaşsız izinli sayılır. Diğer üyelerin varsa kurumları ile ilişkileri kesilir. Kurul üyelerinin yaş haddi öğretim üyelerinde olduğu gibidir.

Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilen üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir. Süreleri sona eren üyelerin yeniden seçilmeleri mümkündür. Herhangi bir nedenle üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde, eski üyenin kalan süresini tamamlamak üzere yenisi seçilir. Kurul üyelerinin ücretleri; Yükseköğretim Kurulu üyelerine ödenen ücreti geçmeyecek şekilde Bakanlar Kurulunca tespit edilir. Bunlardan emekli olanların emekli maaşlarının ödenmesine devam edilir.

Yükseköğretim Denetleme Kurulu üyeleri; Bakanlar Kurulu ve Yükseköğretim Kurulu tarafından verilen geçici görevler dışında hiç bir kamu kuruluşu veya özel kuruluşta ücretli veya ücretsiz çalışamazlar. Üyelerden geçici görevlendirme dışında herhangi bir nedenle bir yıl içinde, yıllık izin hariç, toplam üç ay hizmete devam etmeyenler kuruldan ayrılmış sayılır.”

MGK Başkanı Kenan Evren 8. maddenin üyelerin seçimi ve atama işlemlerini tam olarak açıklamadığını, bu sebeple maddenin yeniden düzenlenmek üzere komisyona iade edilmesini teklif etmiştir. Teklifi kabul edilerek 9. maddenin görüşülmesine geçilmiştir.

“Yükseköğretim Denetleme Kurulunun Görevleri :

Madde 9- Yükseköğretim Denetleme Kurulunun görevleri;

- a) Üniversitelerde eğitim - öğretim ve diğer faaliyetlerin bu kanunda belirtilen amaca ve ana ilkelere ve Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenecek esaslara uygunluğunu Yükseköğretim Kurulu adına denetlemek,
- b) Gerekli görülen hallerde üniversite yöneticilerinden yazılı veya sözlü bilgi istemek,
- c) Rektörler hakkında Yükseköğretim Kurulu tarafından istenecek disiplin soruşturması yapmak,
- d) Üniversitelerdeki denetlemeleri sırasında umumi hükümlere göre adli kovuşturma açılmasını gerektiren fiil veya olayları veya tespit ettiği disiplin suçlarını, hazırlayacağı şümüllü tahkikat raporu ve önerileriyle birlikte gerekli işlem için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na iletmek,
- e) Bu kanunla verilen diğer görevleri yapmaktır.”

“Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi:

Madde 10- Görevi, kuruluş ve işleyişi:

- a) Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Yükseköğretim Kurulunun tespit ettiği esaslar çerçevesinde yükseköğretim kurumlarına girecek öğrencilerin sınav esaslarını tespit eder, sınavları hazırlar, yapar, öğrenci isteklerini de gözönünde tutarak Yükseköğretim Kurulunun verdiği esaslara ve sınav sonuçlarına göre değerlendirir, öğrenci adaylarının üniversitelere ve diğer yükseköğretim kurumlarına yerleştirilmesini sağlar ve bu faaliyetlerle ilgili araştırmaları yapar.
- b) Öğrenci adaylarından seçme ve yerleştirme sınavları için kayıt ve sınav ücreti alınır. Bu ücretler, oluşturulacak Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Fonunda toplanır. Fonun ita amiri Yükseköğretim Kurul Başkanıdır. Bu fon öncelikle öğrenci seçme ve yerleştirme hizmetleri için kullanılır. Fondan yapılacak harcamalarda ve diğer mali hususlarda döner sermaye ile ilgili esaslar uygulanır. Fonun yönetim, işletme ve denetim esasları Yükseköğretim Kurulunca tespit edilir. Her yıl sonunda fondan artan meblağ gelecek yılın fonuna eklenir.”

9. ve 10. maddeler üzerinde söz alan olmamış ve 11. maddeye geçilmiştir.

“Üniversitelerarası Kurul :

Madde- 11.

- a) Kuruluş ve işleyişi :

Üniversitelerarası Kurul, üniversite rektörleri, Genelkurmay Başkanlığı'nın Silahlı Kuvvetlerden dört yıl için seçeceği bir profesör ile her üniversite senatosunun o üniversiteden dört yıl için seçeceği birer profesörden oluşur.

Rektörler, Üniversitelerarası Kurula, bir yıl süre ile, üniversitelerin Cumhuriyet dönemindeki kuruluş tarihlerine göre, sıra ile, başkanlık yaparlar.

Kurul, çalışmalarını kolaylaştırmak ve üniversitelerarasında ve uluslararası yükseköğretim kurumları ile işbirliğini düzenlemek amacı ile sürekli ve geçici birimler ve komisyonlar kurabilir. Bu birim ve komisyonların teşkil ve çalışma esasları Üniversitelerarası Kurulca belirlenir.

Kurul, en az yılda iki defa, aksi kararlaştırılmadıkça başkanın bağlı olduğu üniversitenin bulunduğu şehirde toplanır ve kurul gündemi önceden Milli Eğitim Bakanlığına, Yükseköğretim Kuruluna ve kurul üyelerine gönderilir.

Milli Eğitim Bakanı ve Yükseköğretim Kurul Başkanı gerekli gördüğü hallerde kurulun toplantılarına katılabilir.

b) Görevleri :

Üniversitelerarası Kurul akademik bir organ olup aşağıdaki görevleri yapar :

- 1) Yükseköğretim planlaması çerçevesinde, üniversitelerin eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerini koordine etmek uygulamaları değerlendirmek, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere önerilerde bulunmak,
- 2) Teşkilat ve kadro yönünden ve Yükseköğretim Kurulu kararları doğrultusunda üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılayacak önlemleri teklif etmek,
- 3) Üniversitelerin tümünü ilgilendiren eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak veya görüş bildirmek,
- 4) Aynı veya benzer nitelikteki fakültelerin ya da üniversitelere veya fakültereye bağlı diğer yükseköğretim kurumlarının eğitim - öğretimine ilişkin ilkeler ve süreler arasında uyum sağlamak,
- 5) Doktora ile ilgili esasları tespit etmek ve yurt dışında yapılan doktoraları, doçentlik ve profesörlük unvanlarını değerlendirmek,
- 6) Doçentlik sınavlarını düzenlemek ve ilgili yönetmelik gereğince doçent adaylarının yayın ve araştırmalarının değerlendirilmesi ve doçentlik sınavı ile ilgili esasları tespit etmek ve jürileri seçmek,
- 7) Bu kanunla kendisine verilen diğer görevleri yapmaktır.”

11. madde üzerinde ilk sözü alan Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam; maddede yer alan “doçentlik sınavları” ifadesinin “doçentlik ve yardımcı doçentlik sınavlarını düzenlemek” şeklinde düzeltilmesini teklif etmiştir. MGK Genel Sekreteri Necdet Ürüg; yardımcı doçentliğe atama usulünün 23. maddede düzenlendiğini belirterek maddeyi okumuştur. MGK üyeleri Tahsin Şahinkaya, Sedat Celasun ve Nejat Tümer ise 11. maddenin mevcut haliyle kalması gerektiğini belirtmişlerdir. Yapılan müzakere sonucunda 11. madde mevcut şekliyle kabul edilerek diğer maddelere geçilmiştir.

“Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim Kurumlarının Görevleri:

Madde- 12.Bu kanundaki amaç ve ana ilkelere uygun olarak yükseköğretim kurumlarının görevleri;

- a) Çağdaş uygarlık ve eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde, toplumun ihtiyaçları ve kalkınma planları ilke ve hedeflerine uygun ve ortaöğrenime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayım ve danışmanlık yapmak,
- b) Kendi ihtisas gücü ve maddi kaynaklarını rasyonel, verimli ve ekonomik şekilde kullanarak, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri ile Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılan plan ve programlar doğrultusunda, ülkenin ihtiyacı olan dallarda ve sayıda insangücü yetiştirmek,
- c) Türk toplumunun yaşam düzeyini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini söz, yazı ve diğer araçlarla yaymak,
- d) Örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim yoluyla toplumun özellikle sanayileşme ve tarımda modernleşme alanlarında eğitilmesini sağlamak,
- e) Ülkenin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden ilerlemesini ve gelişmesini ilgilendiren sorunlarını, diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak, kamu kuruluşlarına önerilerde bulunmak suretiyle öğretim ve araştırma konusu yapmak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve kamu kuruluşlarınca istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini ve önerilerini bildirmek,
- f) Eğitim - öğretimi seferberliği için de, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim hizmetini üstlenen kurumlara katkıda bulunacak önlemleri almak,
- g) Yörelereindeki tarım ve sanayinin gelişmesine ve ihtiyaçlarına uygun meslek elemanlarının yetişmesine ve bilgilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, sanayi, tarım ve sağlık hizmetleri ile diğer hizmetlerde modernleşmeyi, üretimde artışı sağlayacak çalışma ve programlar yapmak, uygulamak ve yapılanlara katılmak, bununla ilgili kurumlarla işbirliği yapmak ve çevre sorunlarına çözüm getirici önerilerde bulunmak,
- h) Eğitim teknolojisini üretmek, geliştirmek, kullanmak, yaygınlaştırmak,
- ı) Yükseköğretimin uygulamalı yapılmasına ait eğitim - öğretim esaslarını geliştirmek, döner sermaye işletmelerini kurmak, verimli çalıştırmak ve bu faaliyetlerin geliştirilmesine ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmaktır.”

Üniversite Organları

Rektör:

“Madde- 13.

- a) Atanması : Üniversite tüzelkişiliğinin temsilcisi olan rektör, Yükseköğretim Kurulunun önereceği yükseköğretimden sonra en az onbeş yıl başarılı hizmet vermiş tercihen devlet hizmetinde bulunmuş ikisi üniversitelerde görevli profesörlerden olmak üzere dört kişi arasından Devlet Başkanınca beş yıl için atanır. Önerilenler atanmadığı ve iki hafta içerisinde yeni adaylar gösterilmediği takdirde Devlet Başkanınca doğrudan atama yapılır. Süresi biten rektör yeniden atanabilir.

Rektör, çalışmalarında kendisine yardım etmek üzere, üniversitenin aylıklı profesörleri arasından en çok üç kişiyi rektör yardımcısı olarak seçer.

Rektör yardımcıları, rektör tarafından beş yıl için atanır.

Rektör, görevi başında olmadığı zaman yardımcılarının birisini yerine vekil bırakır, Rektör görevi başından iki haftadan fazla uzaklaştığında Yükseköğretim Kurulu'na bilgi verir. Göreve vekalet altı aydan fazla sürerse yeni bir rektör atanır.

b) Görev, yetki ve sorumluluklar:

- 1- Üniversite kurullarına başkanlık etmek, yükseköğretim üst kuruluşlarının kararlarını uygulamak, üniversite kurullarının önerilerini inceleyerek karara bağlamak ve üniversiteye bağlı kuruluşlar arasında düzenli çalışmayı sağlamak,
- 2- Her eğitim-öğretim yılı sonunda ve gerektiğinde üniversitenin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri hakkında Üniversitelerarası Kurula bilgi vermek,
- 3- Üniversitenin yatırım programlarını, bütçesini ve kadro ihtiyaçlarını, bağlı birimlerinin ve üniversite yönetim kurulu ile senatonun görüş ve önerilerini aldıktan sonra hazırlamak ve Yükseköğretim Kuruluna sunmak,
- 4- Gerekli gördüğü hallerde üniversiteyi oluşturan kuruluş ve birimlerde görevli öğretim elemanlarının ve diğer personelin görev yerlerini değiştirmek veya bunlara yeni görevler vermek,
- 5- Üniversitenin birimleri ve her düzeydeki personeli üzerinde genel gözetim ve denetim görevini yapmak,
- 6- Bu kanun ile kendisine verilen diğer görevleri yapmaktır.

Üniversitenin ve bağlı birimlerinin öğretim kapasitesinin rasyonel bir şekilde kullanılmasında, geliştirilmesinde, öğrencilere gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmasında, gerektiği zaman güvenlik önlemlerinin alınmasında, eğitim - öğretim faaliyetlerinin devlet kalkınma, plan, ilke ve hedefleri doğrultusunda planlanıp yürütülmesinde, bilimsel ve idari gözetim ve denetimin titizlikle yapılmasında ve bu görevlerin alt birimlere aktarılmasında, takip ve kontrol edilmesinde ve sonuçlarının alınmasında birinci derecede yetkili ve sorumludur.”

Madde üzerinde söz alan Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam; Rektörün üçlü kararname ile mi? Yoksa normal usulle mi atanacağını soruşturur. İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhuriyet Evcil; Devlet Başkanınca doğrudan atanmasının öngörüldüğünü belirtmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren de Rektörün, sorumluluğu üzerine alarak doğrudan Devlet Bakanı tarafından atanmasının uygun olacağını açıklamıştır. Sonuçta 13. madde mevcut haliyle kabul edilerek 14. maddeye geçilmiştir.

“Senato:

Madde- 14

a) Kuruluş ve işleyişi : Senato, rektörün başkanlığında; rektör yardımcıları, dekanlar ve her fakülteden fakülte kurullarınca üç yıl için seçilecek birer öğretim üyesi ile rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden teşekkül eder.

Senato, her eğitim - öğretim yılı başında ve sonunda olmak üzere yılda en az iki defa toplanır.

Rektör gerekli gördüğü hallerde senatoyu toplantıya çağırır.

b) Görevleri : Senato, üniversitenin akademik organı olup, aşağıdaki görevleri yapar :

- 1- Üniversitenin eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerinin esasları hakkında karar almak,
- 2- Üniversitenin bütününe ilgilendiren kanun ve yönetmelik taslaklarını hazırlamak veya görüş bildirmek,
- 3- Rektörün onayından sonra Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girecek olan üniversite veya üniversitenin birimleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak,
- 4- Üniversitenin yıllık eğitim - öğretim programını ve takvimini inceleyerek karara bağlamak,
- 5- Bir sınava bağlı olmayan fahri akademik unvanlar vermek ve fakülte kurullarının bu konudaki önerilerini karara bağlamak,
- 6- Fakülte kurulları ile rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokul kurullarının kararlarına yapılacak itirazları inceleyerek karara bağlamak,
- 7- Üniversite yönetim kuruluna üye seçmek,
- 8- Bu kanunla kendisine verilen diğer görevleri yapmaktır.”

14. madde üzerinde söz alan olmadığı için 15 ve 16. maddelere geçilmiştir.

“Üniversite Yönetim Kurulu:

Madde- 15

a) Kuruluş ve işleyişi: Üniversite yönetim kurulu; rektörün başkanlığında dekanlardan, üniversiteye bağlı değişik öğretim birim ve alanlarını temsil edecek şekilde senatoca dört yıl için seçilecek üç profesörden oluşur,

Rektör gerektiğinde yönetim kurulunu toplantıya çağırır,

Rektör yardımcıları oy hakiki olmaksızın yönetim kurulu toplantılarına katılabilirler.

b) Görevleri : Üniversite yönetim kurulu idari faaliyetlerde rektöre yardımcı bir organ olup aşağıdaki görevleri yapar :

- 1- Yükseköğretim üst kuruluşları ile senato kararlarının uygulanmasında, belirlenen plan ve programlar doğrultusunda rektöre yardım etmek,
- 2- Faaliyet plan ve programlarının uygulanmasını sağlamak; üniversiteye bağlı birimlerin önerilerini dikkate alarak yatırım programını, bütçe tasarısı taslağını incelemek ve kendi önerleri ile birlikte rektörlüğe sunmak,
- 3- Üniversite yönetimi ile ilgili rektörün getireceği konularda karar almak,
- 4- Fakülte, enstitü ve yüksekokul yönetim kurullarının kararlarına yapılacak itirazları inceleyerek kesin karara bağlamak,
- 5- Bu kanun ile verilen diğer görevleri yapmaktır.”

Fakülte Organları

“Dekan :

Madde- 16

- a) Atanması : Fakültenin ve birimlerinin temsilcisi olan dekan, rektörün önereceği, fakültenin aylıklı üç profesörü arasından Yükseköğretim Kurulunca üç yıl süre ile seçilir ve normal usul ile atanır. Süresi biten dekan yeniden atanabilir.

Dekan kendisine çalışmalarında yardımcı olmak üzere fakültenin aylıklı öğretim üyeleri arasından en çok iki kişiyi dekan yardımcısı olarak seçer.

Dekan yardımcıları, dekanca en çok üç yıl için atanır.

Dekana, görevi başında olmadığı zaman yardımcılardan biri vekâlet eder. Göreve vekâlet altı aydan fazla sürerse yeni bir dekan atanır.

b) Görev, yetki ve sorumlulukları:

- 1- Fakülte kurullarına başkanlık etmek, fakülte kurullarının kararlarını uygulamak ve fakülte birimleri arasında düzenli çalışmayı sağlamak,
- 2- Her öğretim yılı sonunda ve istendiğinde fakültenin genel durumu ve işleyişi hakkında rektöre rapor vermek,
- 3- Fakültenin ödenek ve kadro ihtiyaçlarını gerekçesi ile birlikte rektörlüğe bildirmek, fakülte bütçesi ile ilgili öneriyi fakülte yönetim kurulunun da görüşünü aldıktan sonra rektörlüğe sunmak,
- 4- Fakültenin birimleri ve her düzeydeki personeli üzerinde genel gözetim ve denetim görevini yapmak,
- 5- Bu kanun ile kendisine verilen diğer görevleri yapmaktır.

Fakültenin ve bağılı birimlerinin öğretim kapasitesinin rasyonel bir şekilde kullanılmasında ve geliştirilmesinde, gerektiği zaman güvenlik önlemlerinin alınmasında, öğrencilere gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmasında, eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesinde, bütün faaliyetlerin gözetim ve denetiminin yapılmasında, takip ve kontrol edilmesinde ve sonuçlarının alınmasında rektöre karşı birinci derecede sorumludur.

“Fakülte Kurulu

Madde- 17

a) Kuruluş ve işleyişi : Fakülte kurulu, dekanın başkanlığında fakülteye bağılı bölümlerin başkanları ile varsa fakülteye bağılı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden ve üç yıl için fakülte'deki profesörlerin kendi aralarından seçecekleri üç, doçentlerin kendi aralarından seçecekten iki, yardımcı doçentlerin kendi aralarından seçecekleri bir öğretim üyesinden oluşur.

Fakülte kurulu normal olarak her yarı yılbaşında ve sonunda toplanır.

Dekan gerekli gördüğü hallerde fakülte kurulunu toplantıya çağırır.

b) Görevleri: Fakülte kurulu akademik bir organ olup, aşağıdaki görevleri yapar:

- 1- Fakültenin, eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri ve bu faaliyetlerle ilgili esasları, plan, program ve eğitim - öğretim takvimini kararlaştırmak,
- 2- Fakülte yönetim kuruluna üye seçmek,
- 3- Bu kanunla verilen diğer görevleri yapmaktır”

“Fakülte Yönetim Kurulu:

Madde – 18

a) Kuruluş ve işleyişi.: Fakülte yönetim kurulu, dekanın başkanlığında fakülte kurulunun üç yıl için seçeceği üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçentten oluşur.

Fakülte yönetim kurulu dekanın çağrısı üzerine toplanır.

Yönetim kurulu gerekli gördüğü hallerde geçici çalışma grupları, eğitim - öğretim koordinatörlükleri kurabilir ve bunların görevlerini düzenler.

b) Görevleri : Fakülte yönetim kurulu, idari faaliyetlerde dekana yardımcı bir organ olup, aşağıdaki görevleri yapar:

- 1- Fakülte kurulunun kararları ile tespit ettiği esasların uygulanmasında dekana yardım etmek,
- 2- Fakültenin eğitim - öğretim, plan ve programları ile takviminin uygulanmasını sağlamak,
- 3- Fakültenin yatırım, program ve bütçe tasarısını hazırlamak,

- 4) Dekanın fakülte yönetimi ile ilgili getireceği bütün işlerde karar almak,
- 5- Öğrencilerin kabulü ders intibakları ve çıkarılmaları ile eğitim-öğretim ve sınavlara ait işlemleri hakkında karar vermek,
- 6- Bu kanunla verilen diğer görevleri yapmaktır.”

“Enstitüler

Organlar:

Madde- 19

- a) Enstitünün organları, enstitü müdürü, enstitü kurulu ve enstitü yönetim kuruludur,
- b) Enstitü müdürü, üç yıl için ilgili fakülte dekanının önerisi üzerine rektör tarafından atanır. Rektörlüğe bağlı enstitülerde bu atama doğrudan rektör tarafından yapılır. Süresi biten müdür tekrar atanabilir.
- Müdürün, enstitüde görevli aylıklı öğretim elemanları arasından üç yıl için atayacağı en çok iki yardımcısı bulunur,
- Müdüre vekâlet etme veya müdürlüğün boşalması hallerinde yapılacak işlem, dekanlarda olduğu gibidir,
- Enstitü müdürü, bu kanun ile dekanlara verilmiş olan görevleri enstitü bakımından yerine getirir.
- c) Enstitü kurulu, müdürün başkanlığında, müdür yardımcıları ve enstitüyü oluşturan bilim dalı başkanlarından oluşur.
- d) Enstitü yönetim kurulu, müdürün başkanlığında, müdür yardımcıları, müdürce gösterilecek altı aday arasından enstitü kurulu tarafından üç yıl için seçilecek üç eğitim üyesinden oluşur.
- e.) Enstitü kurulu ve enstitü yönetim kurulu bu kanunla fakülte kurulu ve fakülte yönetim kuruluna verilmiş görevleri enstitü bakımından yerine getirirler.”

19. madde üzerinde söz alan Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam; bu maddenin (c) fıkrasında geçen “bilim dalı” ifadesinin “anabilim dalı” olarak değiştirilmesini teklif etmiştir. Teklif uygun bulunmuş, bu değişiklikle birlikte 19. madde oylanarak kabul edilmiştir.

“Yüksekokullar

Organlar :

Madde- 20

- a) Yüksekokulların organları, yüksekokul müdürü, yüksekokul kurulu ve yüksekokul yönetim kuruludur.

- b) Yüksekokul müdürü, üç yıl için ilgili fakülte dekanının önerisi üzerine rektör tarafından atanır. Rektörlüğe bağlı yüksekokullarda bu atama doğrudan rektör tarafından yapılır: Süresi biten müdür tekrar atanabilir.

Müdürün okulda görevli aylıklı öğretim elemanları arasından üç yıl için atayacağı en çok iki yardımcısı bulunur.

Müdüre vekalet etme veya müdürlüğün boşalması hallerinde yapılacak işlem, dekanlarda olduğu gibidir.

Yüksekokul müdürü, bu kanun ile dekanlara verilmiş olan görevleri yüksekokul bakımından yerine getirilir.

- c) Yüksekokul kurulu, müdürün başkanlığında, müdür yardımcıları ve okulu oluşturan bölüm veya bilim dalı başkanlarından oluşur.
- d) Yüksekokul yönetim kurulu; müdürün başkanlığında, müdür yardımcıları ile müdürce gösterilecek altı aday arasından yüksekokul (kurul tarafından üç yıl için seçilecek üç öğretim üyesinden oluşur.
- e) Yüksekokul kurulu ve yüksekokul yönetim kurulu bu kanunla fakülte kurulu ve fakülte yönetim kuruluna verilmiş görevleri yüksekokul bakımından yerine getirirler.”

20. maddenin (c) fıkrasında yer alan “bilim dalı” ifadesi gene Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam’ın teklifi ile “ana bilim dalı” olarak değiştirilmiştir. Madde değişiklikle birlikte oylanarak kabul edilmiştir.

“Madde-21

Bir fakülte yada yüksekokulda, aynı veya benzer nitelikte eğitim - öğretim yapan birden fazla bölüm bulunamaz.

Bölüm, bölüm başkanı tarafından yönetilir.

Bölüm başkanı; bölümün aylıklı profesörleri, bulunmadığı takdirde doçentleri, doçente bulunmadığı takdirde yardımcı doçentler arasından fakültelerde dekanca, fakülteye bağlı yüksekokullarda müdürün önerisi üzerine dekanca, rektörlüğe bağlı yüksekokullarda müdürün önerisi üzerine rektörce üç yıl için atanıp süresi biten başkan tekrar atanabilir.

Bölüm başkanı, görevi başında bulunamayacağı süreler için öğretim üyelerinden birini vekil olarak bırakır.

Herhangi bir nedenle altı aydan fazla ayrılmalarda, kalan süreyi tamamlamak üzere aynı yöntemle yeni bir bölüm başkanı atanır.

Bölüm başkanı, bölümün her düzeyde eğitim - öğretimi ve araştırmalarından ve bölüme ait her türlü faaliyetin düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesinden sorumludur.”

21. madde üzerinde söz alan olmamış ve 22 ve 23. maddelere geçilmiştir.

“Öğretim Elamanları

Öğretim Üyelerinin Görevleri :

Madde- 22

- a) Yükseköğretim kurumlarında ve bu kanundaki amaç ve ilkelere uygun biçimde önlisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim - öğretim ve uygulamalı çalışmalar yapmak ve yaptırmak, proje hazırlıklarını ve seminerleri yönetmek,
- b) Yükseköğretim kurumlarında, bilimsel araştırmalar ve yayımlar yapmak,
- c) İlgili birim Başkanlığı’na düzenlenecek programa göre, belirli günlerde öğrencileri kabul ederek, onlara gerekli konularda yardım etmek, bu kanundaki amaç ve ana ilkeler doğrultusunda yol göstermek ve rehberlik etmek,
- d) Yetkili organlarca verilecek görevleri yerine getirmek,
- e) Bu kanunla verilen diğer görevleri yapmaktır.”

“Madde- 23

- a) Bir üniversite biriminde açık bulunan yardımcı doçentlik, isteklilerin başvurması için rektörlükçe ilan edilir. Fakültelerde ve fakültelele bağlı kuruluşlarda dekan, rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokullarda müdürler; biri o birimin yöneticisi, biri de o üniversite dışından olmak üzere üç profesör veya doçent tespit ederek bunlardan adayların her biri hakkında yazılı mütalaa isterler. Dekan veya ilgili müdür kendi yönetim kurullarının görüşünü de aldıktan sonra önerilerini rektöre sunar. Atama, rektör tarafından yapılır.

Yardımcı doçentler bir üniversitede, her seferinde iki yıllık bir dönem için olmak üzere en çok üç defa atanabilirler.

- b) Yardımcı doçentliğe atanmada aranacak şartlar :

- 1- Doktora veya tıpta uzmanlık unvanını veya Üniversitelerarası Kurulun önerisi üzerine Yükseköğretim Kurulunca tespit edilecek belli sanat dallarının birinde yeterlik kazanmış olmak,
- 2- Fakülte, enstitü veya yüksekokul yönetim kurullarınca, biri o dilin öğretim üyesi olmak üzere seçilecek üç kişilik bir jüri tarafından; sınava girenin kendi bilim alanında Türkçe’den yabancı dile, yabancı dilden Türkçe’ye 150 - 200 kelimelik bir çeviriyi kapsayan yabancı dil sınavını başarmak.

Bir üniversitede boşalan yardımcı doçentlik kadrosuna o üniversitede doktora veya tıpta uzmanlık veya belli bir sanat dalında yeterlik kazananlar en az üç yıl geçmeden başvuramazlar.”

Öğretim üyelerinin görevlerini düzenleyen 22. madde ile yardımcı doçentliğe atama usulünü düzenleyen 23. madde üzerinde herhangi bir müzakere yapılmadan doğrudan Doçentlik Sınavı ve Atama Usulünü düzenleyen 24. ve 25. maddelere geçilmiştir.

“Doçentlik Sınavı :

Madde- 24.

a) Doçentlik sınavı, Üniversitelerarası Kurulca yılda bir kere açılır,

Aşağıdaki şartları haiz adaylar, Üniversitelerarası Kurulun tespit edeceği tarihe kadar, Üniversitelerarası Kurula gerekli belge ve yayınlar ile birlikte başlıca bilim dalı ile uzmanlık ve araştırma konularını da bildirerek başvururlar. Üniversitelerarası Kurul bilim konularını da dikkate alarak Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atama Yönetmeliğine göre üç veya beş kişilik bir jüri tespit eder. Bu jüri eserleri inceleyip, adayı sözlü veya gerektiğinde ayrıca pratik ve uygulamalı sınava tabi tutar ve bir raporla, başarılı olanlara, ilgili konuyu ve bilim dalını kapsayan bilim alanının doçentlik yetkisini verir,

b) Doçentlik sınavına katılabilmek için :

- 1- Bir lisans diploması aldıktan sonra, doktora veya tıpta uzmanlık unvanını veya Üniversitelerarası Kurulun önerisi üzerine Yükseköğretim Kurulunca tespit edilen belli sanat dallarının birinde yeterlik kazanmış olmak,
- 2- Orijinal bilimsel araştırma ve yayınlar yapmış olmak,
- 3- Üniversitelerarası Kurulca merkezi sistemle hazırlanacak bir yabancı dil imtihanını başarmış olmak,
- 4- Deneme dersinde başarılı olmak, gerekir.

Yukarıdaki (3). bent gereğince yapılacak yabancı dil sınavının adayın bilim dalı ile ilgili olması şartı aranmaz. Bilim alanı bir yabancı dille ilgili olanlar bu sınavı başka bir yabancı dilde vermek zorundadırlar.”

“Madde- 25.

a) Bir üniversite biriminde açık bulunan doçentlik, isteklilerin başvurması için rektörlükçe ilan edilir. Müracaat eden adayların durumlarını incelemek üzere rektör tarafından, varsa biri ilgili birim yöneticisi, en az biri de o üniversite dışından olmak üzere üç profesör tespit edilir. Bu profesörler, adaylar hakkında ayrı ayrı mütalaalarını rektöre bildirirler. Rektör, bu mütalaalara dayanarak, üniversite yönetim kurulunun görüşünü de aldıktan sonra atamayı yapar.

b) Doçentliğe atamada aşağıdaki şartlar aranır :

- 1- Doçentlik unvanını almış olmak,
- 2- En az üç yıl bir yükseköğretim kurumunda yardımcı doçentlik kadrosunda çalışmış olmak.”

“Profesörlüğe Yükselme ve Atama :

Madde- 26.

a) Profesörlüğe yükseltilmeye;

- 1) Doçentlik unvanını aldıktan sonra en az iki yılı üniversitede olmak üzere beş yıl ilgili bilim alanında çalışmış olmak,

2) İlgili bilim alanında uygulamaya yönelik çalışmalar ve uluslararası düzeyde orijinal yayınlar yapmış olmak,

3) Bir profesörlük kadrosuna atanmış olmak gerekir.

Yukarıda (2). bentteki yayınlardan birisi başlıca araştırma eseri olarak belirtilir,

b) Profesörlük kadrosuna atama :

1- Açık profesörlük kadrosuna yukarıdaki şartları haiz doçentlerle bir başka üniversitede en az üç yıl hizmet etmiş profesörler atanabilirler,

2- Üniversitelerde profesörlük kadroları boşaldığında, rektörler boşalan kadrodaki bilim dallarını ve varsa adaylarda aranacak nitelikleri Yükseköğretim Kuruluna bildirirler. Yükseköğretim Kurulu, üniversitelerdeki boş kadroları, bilim dallarını ve aranan nitelikleri ilan eder,

3- Yukarıda belirtilen şartları haiz adaylar üniversite tercihlerini de sıralayarak Yükseköğretim Kuruluna başvururlar,

4- Yükseköğretim Kurulu müracaatları ilgili üniversitelere bildirir. Başvuranların durumlarını incelemek üzere rektör tarafından, ‘biri profesörlüğün açık olduğu birimden, en az biri de o üniversite dışından olmak üzere üç profesör tespit edilir.

5- Rektör, bu profesörlerin adaylar hakkında ayrı ayrı verdikleri mütalaaları üniversite yönetim kuruluna sunar. Üniversite yönetim kurulundan aldığı görüşü de inceleyerek, adaylar arasında üniversitenin tercihini belirterek atanmak üzere Yükseköğretim Kuruluna önerir,

6- Yükseköğretim Kurulu, bu önerileri, gerekli gördüğü hallerde, ilgili üniversite rektörleri veya yetkili temsilcilerinin katılacağı bir komisyonda, adayların isteklerini de gözönünde tutarak, inceletir. Alınacak karara göre atama yapar,

Bir üniversitede açık bulunan profesörlüğe aynı üniversitede son üç yıl zarfında doçentlik görevinde bulunanlar müracaat edemezler.”

Profesörlüğe yükselme ve atamayı düzenleyen 26. maddenin oylanarak kabul edilmesinden sonra yabancı ülkelerde alınan doçentlik ve profesörlük ünvanlarının Türkiye’deki üniversitelerdeki kadrolara atama usullerini düzenleyen 27. ve 28. maddeler de kısa bir müzakereden sonra oylanarak kabul edilmiş ve 29. maddeye geçilmiştir.

“Unvanların Korunması :

Madde- 29

Öğretim üyeleri, bu kanunda yazılı hükümler dışında kazanmış oldukları akademik unvanlardan yoksun bırakılamazlar.

Başka bir işe geçmek, emekli olmak veya çekilmek yada işten çekilmiş sayılmak yoluyla öğretim görevinden ayrılanlar, akademik unvanlarını taşıyabilirler. Ancak profesörlük, doçentlik veya yardımcı doçentlik unvanlarını kazananlar her unvan dönemi içinde yükseköğretim kurumlarında fiilen iki yıl görev yapmadıkları takdirde yükseköğretim kurumları dışındaki çalışmalarında bu unvanı kullanamazlar.”

29. maddenin müzakere edilmeden kabul edilmesinden sonra öğretim üyelerinin emeklilik yaş haddini 67 ile sınırlandıran 30. madde de oylanarak kabul edilmiştir.²⁶³

Yükseköğretim kanun tasarısının bundan sonraki görüşmelerine 27.10.1981 tarihinde yapılan 78. birleşiminde devam edilmiştir.

MGK öncelikle tasarının Komisyona iade edilen 8. maddesi ile görüşmelere başlamıştır.

“Yükseköğretim Denetleme Kurulu :

Madde- 8.

a) Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Yükseköğretim Kurulu adına üniversiteleri, bağlı birimlerini, öğretim elemanlarını ve bunların faaliyetlerini gözetim ve denetim altında bulunduran, Yükseköğretim Kuruluna bağlı bir kuruluştur.

b) Kuruluş ve İşleyişi:

Yükseköğretim Denetleme Kurulu :

- 1- Yükseköğretim Kurulu tarafından önerilecek beş profesörden,
- 2- Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay tarafından gösterilecek üçer aday arasından Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilip önerilecek birer üyeden,
- 3- Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nca kendi teşkilatından seçilecek birer görevliden oluşur.

Bu suretle tespit edilen Yükseköğretim Denetleme Kurulu üyelerinin atanmaları, geldikleri kurum ve kuruluşlardaki cari usullere göre yapılır.

Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkanı, bu Kurul üyeleri arasından Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından atanır.

Genelkurmay Başkanlığı’nca seçilen üyenin görev süresi iki, diğerlerinin ise altı yıldır. Genelkurmay Başkanlığı’nca seçilen üye, diğer özlük hakları saklı kalmak kaydı ile maaşsız izinli sayılır. Diğer üyelerin kurumları ile ilişkileri kesilir. Kurul üyelerinin yaş haddi öğretim üyelerinde olduğu gibidir.

Genelkurmay Başkanlığı’nca seçilenin dışındaki üyelerin üçte biri her iki yılda bir yenilenir. Süreleri sona eren üyelerin yeniden seçilmeleri mümkündür. Herhangi bir nedenle üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde, eski üyenin kalan süresini tamamlamak üzere aynı statüde yenisi seçilir.

Kurul üyelerinin ücretleri, Yükseköğretim Kurulu üyelerine ödenen ücreti geçmeyecek şekilde Bakanlar Kurulunca tespit edilir. Bunlardan emekli olanların emekli maaşlarının ödenmesine devam edilir.

Yükseköğretim Denetleme Kurulu Üyeleri, Bakanlar Kurulu ve Yükseköğretim Kurulu tarafından verilen istisnai geçici görevler dışında hiçbir kamu kuruluşu veya özel kuruluştaki ücretli ve ücretsiz çalışamazlar. Üyelerden geçici görevlendirme dışında herhangi bir nedenle bir yıl içinde, yıllık izin hariç, toplam üç ay hizmete devam etmeyenler Kuruldan ayrılmış sayılır.”

²⁶³ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 77, (26 Ekim 1981), ss. 3-44.

8. madde üzerinde ilk sözü alan Milli Eğitim Bakanı; b) (3) fıkrasında “Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nca kendi teşkilatından seçilecek birer görevliden oluşur” ifadesinin daha genel düşünülmesi gerektiğini belirterek mutlaka teşkilatta çalışan görevli olması şartının kaldırılmasını, emekli bir kişinin de üye olarak seçilmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; diğer kurumların emekli olanlarının üye olarak alındığını, aynı serbestliğin Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’na da sağlanması için “kendi teşkilatından” ibaresinin çıkarılabileceğini söylemiştir. Yapılan müzakereler sonucu değişiklik teklifi ile birlikte 8. madde oylanarak kabul edilmiştir.

8. maddenin kabul edilmesinden sonra tasarının önceki birleşiminde kalınan 31. maddesine geçilmiştir. “Öğretim Yardımcılarının Görevlerini” düzenleyen 32. madde ile “Okutman, Uzman, Çevirici ve Eğitim-Öğretim Planlamacıları”nın görevlerini açıklayan 33. maddeler üzerinde söz alan olmamış ve oylanarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde yükseköğretim kurumlarında sözleşme ile görevlendirilecek “Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanları”nın durumunu düzenleyen 34. madde de müzakeresiz kabul edilerek 35. maddeye geçilmiştir.

“Öğretim Elamanı Yetiştirme :

Madde- 35.

Yükseköğretim kurumları; kendilerinin ve yeni kurulmuş ve kurulacak diğer yükseköğretim kurumlarının ihtiyacı için yurt içinde ve dışında, kalkınma planı ilke ve hedeflerine ve Yükseköğretim Kurulunun belirteceği ihtiyaca ve esaslara göre öğretim elemanı yetiştirirler. Ayrıntılı hususlar Yükseköğretim Kurulunca belirlenir.”

MGK Başkanı Kenan Evren; 35. maddenin son cümlesi olan “Ayrıntılı hususlar Yükseköğretim Kurulu’nca belirlenir” kısmının çıkarılmasını teklif etmiştir. Bu değişiklik teklifi ile birlikte oylanarak 35. madde kabul edilerek oturuma ara verilmiştir.

Aynı gün öğleden sonra başlayan 2. oturumda 36. maddeden başlanarak görüşmelere devam edilmiştir.

“Denetim Çalışma Esasları :

Madde- 36.

a) Profesör ve doçentler, üniversitede devamlı veya kısmi statüde görev yapanlar olarak ikiye ayrılırlar :

1- Üniversitede devamlı statüde görev yapanlar,

Bu profesör ve doçentler bütün mesailerini üniversite ile ilgili çalışmalara hasrederler.

Bunlar, özel kanunlarla belirlenen görevler hariç olmak üzere, yükseköğretim kurumlarından başka yerlerde ücretli veya ücretsiz, resmi veya özel başkaca herhangi bir iş göremezler, ek görev alamazlar, serbest meslek icra edemezler.

Üniversite yönetim kurulunun işbirliğine karar verdiği kamu kuruluşlarında, kamu yararına hizmet amacını güden kuruluşların işletmelerinde veya diğer özel kuruluşlardaki çalışmaları üniversitede sürdürülmüş sayılır.

Bu kurumlardan alınan her türlü ücretler profesör ve doçentin bağlı olduğu birimin döner sermayesine gelir kaydedilir.

2- Üniversitede kısmi statüde görev yapanlar;

Her defasında iki yıl için atanan bu profesör ve doçentler haftada en az yirmi saat üniversitede bulunmak, eğitim - öğretim, uygulama ve araştırmaları bölüm başkanının gösterdiği yerde ve onun denetimi altında yapmakla yükümlüdürler. Bunlar;

- a) Tazminat, yanödeme, herhangi bir ek ücret ve döner sermaye gelirlerinden ücret ve ödenek alamazlar.
 - b) Rektör, dekan, enstitü ve yüksekokul müdürü ve bölüm başkanı olamazlar, bunların yardımcılıklarına seçilemezler.
 - c) Bilgi ve görgülerini artırmak ve bilimsel araştırma yapmak üzere, kontenjanla yurt dışında çalışmalara katıldıklarında, masrafları, Devlet bütçesinden ve üniversitenin diğer gelir kaynaklarından ödenmez.
- Kısmi statüde görev yapanların durumları her iki yılda bir gözden geçirilerek devamlarında yarar görülenlerin görevleri, atanmalarındaki usul esas alınarak yenilenebilir. Bunlardan devamlı statüye geçmek isteyenlerin atamaları, ilgili bilim dalının öğretim üyesi ihtiyacı gözönünde tutularak bu kanuna göre yapılabilir.
- d) Yardımcı doçentler üniversite ve bağlı birimlerinde sadece devamlı statüde çalıştırılırlar.
 - e) Devamlı statüde bulunan öğretim üyeleri ile aylıklı öğretim yardımcıları en az devlet memurları için kabul edilmiş olan haftalık çalışma süresi kadar bir süre eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, uygulama ve yönetim görevleriyle üniversite organlarınca verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdürler.
 - f) Öğretim üyelerinin haftalık ders yükü en az on saattir, öğretim üyelerinin yaptıkları ve yaptırdıkları uygulama, yönettikleri seminer ve doktora çalışmalarının ne ölçüde ders yükünden sayılacağı Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenir.
 - g) Üniversite ve bağlı kuruluşlarında, öğretim yardımcılarından kadrolu öğretim görevlileri ile okutmanlar için haftalık ders yükü oniki saatten az olmamak üzere Yükseköğretim Kurulunca tespit edilir.
 - h) Öğretim elemanlarının görevlerini yapmaları bölüm başkanları, enstitü ve yüksekokul müdürleri, dekanlar ve rektörler tarafından izlenir ve denetlenir.

Rektör, dekan, enstitü ve yüksekokul müdürleri için haftalık ders yükü zorunluluğu aranmaz. Bunların yardımcıları ile bölüm başkanları için haftalık ders yükü yukarıda belirtilen sürenin yarısı kadardır.”

36. madde üzerinde söz alan olmadığı için diğer maddelere geçilmiştir. Bu çerçevede; “Üniversitelerin Uygulama Alanına Yardımı”, “Kamu Kuruluşlarında Görevlendirme” ve “Yurt İçinde ve Yurt Dışında Geçici Görevlendirme”, “İstek Üzerine Görevlendirme” hususlarını düzenleyen 37 ve 40. maddeler üzerinde müzakere yapılmadan aynen kabul edilmiştir.²⁶⁴

YÖK yasa tasarısının daha sonraki maddelerinde yükseköğretime giriş, öğretim süresi, harçlar, sosyal hizmetler, ders kitapları, memurlar ve diğer görevliler, öğrencilerin disiplin işleri, üniversitelerin gelir kaynakları ve döner sermaye gibi hususları düzenleyen oldukça detaylı maddeler bulunmaktadır.

Bu maddelerin dışında üniversiteleri siyasetten uzak tutmayı amaçlayan 59. madde ile yükseköğretim kurumlarına geri dönüşü düzenleyen 60. maddeler oldukça önemlidir.

“Siyasi Partilere Girme Yasağı:

Madde- 59

Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları ve her düzeydeki öğrenciler siyasi partilere ve bunların her türlü yan kuruluşlarına üye olamazlar ve bir parti hesabına siyasi faaliyet gösteremezler. Kamu yararına olan dernekler dışında herhangi bir derneğe üye olma, rektörün yazılı iznine bağlıdır.”

“Yükseköğretim Kurumlarına Dönüş:

Madde- 60

- a) Öğretim elemanı iken, herhangi bir siyasi parti veya bunların çeşitli yan kuruluşlarının üyesi olmamak kaydıyla, Bakanlar Kuruluna, Yasama Organı Üyeliklerine seçilecek yükseköğretim kurumlarından ayrılanlar, bu görevlerde geçirdikleri süreler hesaba katılmak ve buna göre aylık dereceleri yükseltmek, kadro ve meslek unvan ve sıfatlarını kazanma ile ilgili hükümler saklı kalmak şartıyla , bu kanun hükümlerine göre yükseköğretim kurumlarına dönebilirler.
- b) Yükseköğretim kurumlarından mahkeme veya disiplin kararları ile çıkarılanlar hariç olmak üzere, herhangi bir nedenle kendi isteği ile ayrılan öğretim elemanları başvuruları üzerine bu kanun hükümleri çerçevesinde Yükseköğretim Kurulu’nun kararı ile tekrar yükseköğretim kurumlarına dönebilirler.”²⁶⁵

MGK tarafından 59. madde ile üniversiteleri tamamen siyasetin dışında tutmayı amaçlarken, 60. madde ile yükseköğretim kurumlarından “mahkeme veya disiplin kararı ile çıkarılanlar”a üniversiteye tekrar dönme yolu kapatılmıştır. 60. maddenin kamuoyunda “1402 likler” olarak bilinen Sıkıyönetim Komutanlıkları tarafından üniversiteden atılan öğretim üyelerine yönelik olduğu görülmektedir.

²⁶⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 5, B: 78, 27.10.1981, ss. 49-104.

²⁶⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 5, B: 79, 30.10.1981, ss. 114-120.

Kanunun “Geçici Maddeler” başlıklı son bölümünde üniversitelerin mevcut yönetim organlarının tamamının lağvedilerek, bu kanun hükümlerine göre yeniden kurulacağı, Yüksek Öğretim Kurulu’nun 3 ay içinde kurulacağı, Yükseköğretim Kurulu tarafından yeni kadrolar tespit edilinceye kadar atamaların durdurulacağı vb. maddeler bulunmaktadır.²⁶⁶

6 Kasım 1981 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, yürürlük maddeleri hariç 66 esas, 27 geçici maddeden oluşmaktadır.²⁶⁷ 1982 ve 1983 yılında 2547 sayılı kanunun bazı maddeleri değiştirilmiş ve bazı maddeler eklenmiştir. Ayrıca yükseköğretim ilkeleri 1982 Anayasası’na da alınmıştır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve çıkarılan yönetmelik ve kararnameler ile ülkemizde 27 tane üniversite kurulmuştur.

2547 sayılı kanunla kurulan ve Başkanlığı’na Prof. Dr. İhsan Doğramacı’nın atandığı YÖK ilk toplantısını 23 Aralık 1981 tarihinde yapmıştır. MGK Başkanı Kenan Evren’in “... Üniversitelerimize yeni bir düzen getiriliyordu.”²⁶⁸ dediği YÖK sistemi günümüzde Türk kamuoyunda hala tartışılmaktadır.²⁶⁹

MGK 1. yasama döneminde eğitim-öğretim alanında iki yasa daha çıkarılmıştır.

Öğretmenlere Eğitim ve Öğretim Tazminatı Ödenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 136). MGK’nın 23.1.1981 günü yapılan 36. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır. 2377 sayılı bu yasa ile ilk ve ortaöğretim kurumlarında eğitim-öğretim hizmetleri sınıfına dahil öğretmen ve yöneticilere ayda 1000 lira eğitim tazminatı ödenmesi öngörülmüştür.²⁷⁰

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun Değişik Geçici 5. Maddesinin Uygulama Süresinin 10 Yıl Uzatılmasına İlişkin Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 220). MGK’nın 8.7.1981 günü yapılan 62. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır. 2490 sayılı bu kanun ile yapılacak ilkokul binaları ve tesisleri ile öğretmenlerin kısa sürede tamamlanabilmesi için İhale Kanunu hükümlerinden muafiyet süresi 10 yıl uzatılmıştır.²⁷¹

²⁶⁶ MGK Tutanak Dergisi, C. 5, B: 80, 4 Kasım 1981, ss. 144-157.

²⁶⁷ RG, Sayı: 17506, 6 Kasım 1981.

²⁶⁸ Kenan Evren’in Anıları, C.2, s. 444.

²⁶⁹ YÖK ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Mete Tuncay, “YÖK”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.3, ss. 680-698.

²⁷⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 36, 23.1.1981, ss. 220-226; RG, Sayı: 17231, 25 Ocak 1981.

²⁷¹ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 62, 8.7.1981, ss. 49-50; RG, Sayı: 17396, 10 Temmuz 1981.

1.4.2.8- Çalışma Hayatı, Örgütlenme ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı

Genel olarak MGK döneminde çalışma hayatı, sendikal haklar ve grev hukuku ve örgütlenme açısından önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu konudaki ilk düzenlemeler yasadaki ziyade MGK'nın bildiri ve kararları ile yapılmış, daha sonra yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki, Sendikalar, Dernekler, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu gibi önemli yasalar Kurucu Meclis döneminde çıkarılmıştır.

MGK'nın 1. yasama döneminde çalışma hayatı, örgütlenme ve sosyal güvenlik alanında çıkarılan yasalar şunlardır:

Faaliyetleri Durdurulan Sendika, Federasyon ve Konfederasyonlara Kayyım Tayini Hakkında Kanun Teklifi (S. Sayısı: 21). MGK'nın 10 Ekim 1980 günü yapılan 8. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.²⁷²

Faaliyetleri 12 Eylül günü durdurulan sendikaların 15 Eylül 1980 günü alınan MGK'nın 8 numaralı kararı ile paraları bloke edilmişti. MGK'da kabul edilen 2 maddelik 2316 sayılı kanunla; faaliyetleri durdurulan sendika, federasyon ve konfederasyonların sendikal faaliyetleri hariç, mallarının idaresi, kanuni ödemelerinin bloke edilmiş parasından ödenmesi için kayyım tayini öngörülmektedir. Kanunda mahkemece tayin edilecek kayyımın "görevini Sıkıyönetim Komutanlığının gözetim ve talimatı altında yerine" getireceği hükmü bulunmaktadır. Kanun 12 Eylül 1980 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Faaliyetleri Durdurulan Siyasi Parti, Dernek, Federasyon ve Konfederasyonlara Kayyım Tayini Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 26). MGK'nın 27.10.1980 günü yapılan 12. birleşiminde görüşerek yasalaşmıştır.²⁷³

Yukarıda bahsedilen 2316 sayılı kanunla aynı mahiyette olan 2325 sayılı bu kanun; faaliyetleri durdurulan sendikalar dışındaki siyasi partiler, dernekler, esnaf ve küçük sanatkarlar Kanununa göre kurulmuş birlik, federasyon ve konfederasyonların mallarının idaresi için kayyım tayini öngörülmektedir. Bu kanun da 12 Eylül 1980 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir.

Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yeniden Yürürlüğe Konulması Hakkında Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 85). MGK'nın 24 Aralık 1980 günü yapılan 27. birleşiminde görüşülmüştür.

²⁷² MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 8, 10.10.1980, ss. 136-137; RG, Sayı: 17132, 11 Ekim 1980.

²⁷³ MGK Tutanak Dergisi, C. 1, B: 12, 27.10.1980, ss. 170-171; RG, Sayı: 17145, 28 Ekim 1980.

Kanun tasarısının genel gerekçesinde; işçi veya işveren mesleki teşekküllerinin faaliyetlerinin durdurulması ile grev ve lokavt yetkilerinin ertelenmesinin ortaya çıkardığı sosyal zorunluluk hallerinde süresi sona eren toplu iş sözleşmelerinin yapılmasını sağlamak amacıyla hazırlandığı ve kanunda düzenlenen Yüksek Hakem Kurulu'nun geniş yetkilere sahip kılındığı vurgulanmaktadır.²⁷⁴

Kanun tasarısının tümü üzerinde tek söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Albay Talat Sezgin; Hükümet tasarısı hakkında gerekli incelemeleri, ilgili kuruluşların da görüşlerini alarak yaptıklarını belirtmiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Madde- 1

İşçi veya işveren mesleki teşekküllerinin faaliyetlerinin durdurulduğu veya grev ve lokavt yetkilerinin ertelendiği veya askıya alındığı hal ve yerlerde; yürürlük süresi sona ermiş bulunan işkolu veya işyeri toplu iş sözleşmelerini Yüksek Hakem Kurulu, gerekli gördüğü değişiklikleri yapmak suretiyle yeniden yürürlüğe koyar.

Bu kanunun uygulanmasında bir toplu iş sözleşmesinin sona ermiş sayılması için sürenin dolması yeterli olup, ayrıca fesih bildirimi aranmaz.

- a) Toplu iş sözleşmelerinin; Devletin ülke ve milletiyle ‘bütünlüğü, milli güvenlik, kamu düzeni ve genel asayişe aykırı hükümleriyle kanunlarda suç sayılan fiilleri teşvik ve himaye eden hükümleri yeniden yürürlüğe konulamaz, teşmil edilemez. Yürürlük süresi dolmamış toplu iş sözleşmelerinin bu gibi hükümleri de işçi, işveren ve bunların mesleki teşekkülleri ile bölge çalışma müdürlüğü veya Çalışma Bakanlığı’nın başvurusu üzerine Yüksek Hakem Kurulunca iptal edilir.
- b) Toplu iş sözleşmelerinin ücret ve ücret ekleri ile sosyal yardımlara ilişkin hükümlerinde yapılacak değişikliklerde; ülkenin ve işletmenin içinde bulunduğu ekonomik durum, sosyal durum, geçinme endeksleri, fiilen ödenmekte olan ücretler ve diğer gelir unsurlarının genel seyri de gözönünde tutulur.
- c) Yüksek Hakem Kurulu, yeniden yürürlüğe koyduğu toplu iş sözleşmelerinde de sözleşme süresi içinde gerekli gördüğü hallerde değişiklikler yapabilir.
- d) Yüksek Hakem Kurulu; kararlarında, toplu iş sözleşmesinin yürürlüğe girme tarihini, yürürlük süresini ve yapılan değişiklikleri belirtir.

Madde üzerinde söz alan Çalışma Bakanı Turhan Esener; 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununda fevkalade haller için bir düzenleme yapılmadığı için “Grevler yasaklandığı zaman veya grevler durdurulduğu zaman toplu sözleşmeler nasıl yapılır?” bunu bilmediklerini onun için bu boşluğu doldurmak için bu kanunu hazırladıklarını belirtmiştir. Ayrıca kanunda öngörülen amaçları şöyle sıralamıştır:

²⁷⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 2, B: 27’nin sonuna ekli (24.12.1980).

“Bir taraftan toplu sözleşmelerin yapılmasını kolaylaştırmak, öbür taraftan sendikal faaliyetleri, bilhassa sendikalar arasındaki rekabeti bir nevi dondurmak ve üçüncüsü maliyeyi rahatlatmak. Fazla grev yolunu açmamak suretiyle Yüksek Hakemce belirli ölçüler içerisinde ücretleri tayin etmek...”tır.

Esener devamla; bu kanunun hangi hallerde uygulanacağını netleştirmesinin faydalı olacağını belirtmiştir.

Bunun üzerine söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; “geçici bir dönem için” tabirinin kullanılmasında yarar olduğunu vurgulamıştır. MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık da; “Yüksek Heyetiniz bu kanunun geçici bir dönem için yürürlükte kalması fikrini kabul ederse, geçici bir dönem için bu iş yürürlükte olacaktır. Ve onun sonunda, yeni bir kanunla tekrar bir düzenleme...” yapılabileceğini belirtmiştir. Müzakereler sonunda 1. madde oylanarak kabul edilmiş ve 2. maddeye geçilmiştir.

“Madde- 2

Toplu iş sözleşmesini yeniden yürürlüğe koyma işlemi için; işçi veya işveren yahut bunların mesleki teşekküllerinden biri veya 2316 sayılı kanun gereğince tayin edilen kayyım tarafından; işyeri toplu iş sözleşmeleri için bölge çalışma müdürlüğüne, işkolu toplu iş sözleşmeleri veya bir bölge çalışma müdürlüğünün yetki alanını aşan işyeri toplu iş sözleşmeleri için Çalışma Bakanlığı’na başvurulur. Başvurular Yüksek Hakem Kuruluna intikal ettirilir.

Çalışma Bakanlığı veya bölge çalışma müdürlükleri de Yüksek Hakem Kuruluna kendiliğinden başvurabilir.

Bir işyerinde varsa işyeri ve işkolu toplu iş sözleşmelerinin ikisinin de yürürlük süresi sona ermedikçe, bunlardan birinin yeniden yürürlüğe konulması için Yüksek Hakem Kuruluna başvurulamaz.

Bu Kanunun yürürlüğü süresince; toplu görüşme çağrısı yapılamaz ve yetki isteminde bulunulamaz.”

2. madde üzerinde ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; Hükümet teklifine komisyon tarafından bazı ilaveler yapılarak daha açık hale getirilmiş olduğunu, bu konuda Hükümetin bir itirazının olup olmadığını sormuştur. Çalışma Bakanı Turhan Esener; bu soruya verdiği cevapta: Hükümet teklifinin 4. maddesinin buraya alınmış olduğunu, herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. 2. madde oylanarak kabul edilmiş ve 3. maddeye geçilmiştir.

“Madde- 3

Bu Kanun uyarınca yeniden yürürlüğe konulan toplu iş sözleşmesinden taraf işçi teşekkülünün üyesi, olmayan işçilerin yararlanması, 275 sayılı kanunun 7. maddesinin 3 numaralı bendi hükmüne tabidir. Bu hükmün uygulanmasını da yetkisi kesinleşmiş yeni bir sendika yok ise, yürürlüğe konulmaya esas alınan sözleşmenin tarafı olan sendika, yetkisi kesinleşmiş, yeni bir sendika varsa, bu sendika yürürlüğe konulan toplu iş sözleşmesinin tarafı sayılır.

MGK Başkanı Kenan Evren, 3. madde üzerinde Komisyonla Hükümet arasında bir ihtilaf olup olmadığını sormuş ve yok cevabı alınması üzerine, madde oylanarak 4. ve 5. maddelere geçilmiştir.

Madde- 4

“Yürürlükte bulunan veya yeniden yürürlüğe konulan bir işkolu veya işyeri toplu iş sözleşmesi, Yüksek Hakem Kurulu’nun görüşü alınarak, Bakanlar Kurulu Kararıyla tamamen veya kısmen yahut gerekli değişiklikler yapılarak o işkolunun tamamına veya bir kısmına yahut belirli işletme veya işyerlerine teşmil edebilir. Bu takdirde 275 sayılı kanunun 7. maddesinin 3 üncü bendi hükmü uygulanmaz. “

Teşmil kararı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer. Teşmil kararının yürürlüğe girme tarihi, yürürlük süresi ve yapılan değişiklikler Bakanlar Kurulu Kararı’nda belirtilir.”

Madde- 5

“Toplu iş Sözleşmesi Hükümlerinin yorumlanmasından doğan toplu hak uyuşmazlıkları, taraf işçi veya işveren teşekkülünün veya işverenin yahut bölge çalışma müdürlüğünün veya Çalışma Bakanlığı’nın başvurusu üzerine Yüksek Hakem Kurulu tarafından çözümlenir.”

4. ve 5. maddenin müzakeresi aynen kabul edilmesinden sonra söz alan Çalışma Bakanı Turhan Esener; Hükümet olarak tasarıda önerdikleri “Kanunlarda grev ve lokavt yasağı bulunan hallerde de bu kanun hükümleri uygulanır” şeklindeki 7. maddenin metinden çıkarılmış olduğunu vurgulamıştır. Esener devamla bu maddenin mutlaka kanuna ilave edilmesini teklif etmiştir. Bu teklif 6. madde olarak tasarıya ilave edilmiştir.

Madde- 6

“Kanunlarda grev ve lokavt yasağı bulunan hal ve hallerde de bu kanun hükümleri uygulanır.”

6. maddenin oylanarak kabul edilmesinden sonra 7. maddeye geçilmiştir.”

Madde- 7

Bu kanunun uygulanmasında Yüksek Hakem Kurulu;

Yargıtay’ın iş davalarına bakan dairesi başkanının başkanlığında;

Bakanlar Kurulunca; ekonomi, işletme veya sosyal politika ve iş hukuku konularında bilgi ve tecrübe sahibi olanlar arasından seçilecek iki üye,

Çalışma Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürü, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi Başkanı,

Kendisine mensup işçi sayısı en çok olan işçi konfederasyonu tarafından seçilecek iki üye,

İşverenler adına seçilecek iki üye (bunların biri en çok işveren mensubu olan işveren konfederasyonunca, diğeri de kamu işverenlerini temsilen Bakanlar Kurulu'na seçilir) olmak üzere 9 üyeden teşekkül eder,

Seçimle gelen her bir üye için aynı şekilde ikişer yedek seçilir, Kurul Başkanlığı için birinci ve ikinci yedek, Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulunca Hukuk Daireleri Başkanları arasından seçilir.

Yüksek Hakem Kurulu, üyelerinin tamamı ile toplanır. Ancak başkan hariç üyelerden ikisinin katılmaması toplantıya engel olmaz. Kararlar toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır. Lehte ve aleyhte oylar eşitse, Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlar.

Yüksek Hakem Kurulu konuyu belgeler üzerinden inceler, gerekli gördüğü kişileri dinleyebilir.

Yüksek Hakem Kurulu kararları kesindir.

Yüksek Hakem Kurulu'nun yazışma ve uzmanlık görevlerini yürütmek üzere Yüksek Hakem Kurulu Başkanlığı'na bağlı olarak bir Genel Sekreterlik kurulur. Çalışma Bakanı'nın teklifi Başbakanın onayı ile bir Genel Sekreter görevlendirilir. Başbakanlıkça Genel Sekreterlik emrine kamu kuruluşlarından yeteri kadar raportör, uzman ve diğeri personel verilir.

Genel Sekreterliğin görevleri, yetkileri ve çalışma tarzı Yüksek Hakem Kurulu Başkanı'nın görüşü alınarak Çalışma Bakanlığı'na hazırlanacak bir yönetmelikte belirlenir.

Yüksek Hakem Kurulu Başkanı ve üyeleri ile raportörlerine ödenecek huzur hakkı ve Genel Sekreterlikte görevlendirilecek personele verilecek tazminat Bakanlar Kurulunca tespit edilir.

Madde 7 üzerinde ilk sözü alan Çalışma Bakanı Turhan Esener; Yüksek Hakem Kurulu'nun bazı yoruma dayalı kararlarının kesin olamayabileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Talat Sargın; Yüksek Hakem Kurulu Kararlarının kesin olduğunu vurgulamıştır. Müzakereler sonucu oylanarak kabul edilen 7. maddeden sonra 8. maddeye geçilmiştir.

Madde- 8

“275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile diğeri kanunların bu kanuna aykırı hükümleri bu kanunun yürürlüğü süresince uygulanmaz.”

8. maddenin kabulünden sonra 9. maddeye geçilmiştir.

Madde- 9

“Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra süresi biten toplu iş sözleşmeleri hakkında da bu kanun hükümleri uygulanır.”

Yürürlük maddeleri olan 10. ve 11. maddelerden sonra kanunun tümü oylanarak yürürlüğe girmiştir.”²⁷⁵

²⁷⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 27, 24.12.1980, ss. 51-67; **RG**, Sayı: 17203, 27 Aralık 1980.

2364 sayılı bu kanunla bütün iş uyuşmazlıkları ve ücret artışları Yüksek Hakem Kurulu'nun uyulması zorunlu kararlarıyla çözülme yoluna gidilmiştir.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, İki Maddenin Kaldırılmasına ve Bu Kanuna Bazı Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 161). MGK'nın 6 Mart 1981 günü yapılan 42. birleşiminde görüşülmüştür.

Kanunun görüşülmesi sırasında tasarının tümü üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Albay Talat Sargın; 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasasının değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısının Sosyal Sigorta Emeklilerine bir miktar zam yapmayı ve sigorta prim tahsilinde değişiklikler öngördüğünü açıklamıştır.

Daha sonra maddelere geçilen kanun tasarısı müzakereler sonunda kabul edilerek yasalaşmıştır. 2422 sayılı bu kanunla; “Gelir ve Aylık Almakta Olanlar ile Aile Bireylerine Sağlık Yardımı Yapılması”; “Malullük Aylığından Yararlanma Şartları ve Aylığın Hesaplanması”; “Yaşlılık Aylığından Yararlanma Şartları”; “Ölüm Sigortasından Aylık Bağlama Şartları”; “Prim Oranları, Primlerin Ödenmesi”; “Muayene Ücretleri”; “Göstergelerin Tespiti ve Gelir ve Aylıkların Hesaplanması” gibi hususlarda değişiklikler yapılmış ve geçici maddeler eklenmiştir.²⁷⁶

1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Bazı Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine ve Bir Ek Maddenin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 142). MGK'nın 6 Mart 1981 günü yapılan 42. birleşiminde görüşerek kabul edilmiştir.²⁷⁷

2423 sayılı bu kanunla Bağ-Kur'dan yaşlılık ve malullük aylığı bağlanan hak sahiplerinin aylıklarının hesaplanmasında ayrı bir emeklilik tablosu düzenlenecek maaşlar ortalama %40 artış sağlanmıştır. Ayrıca, her ay sosyal yardım zammı ödenmesi öngörülmüştür. Diğer taraftan aylık gelire ve prime esas gelir basamakları da yükseltilmiştir.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu kanuna İki Ek ve Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı (S. Sayısı: 305). MGK'nın 11 Aralık 1981 günü yapılan 85. birleşiminde görüşerek yasalaşmıştır.²⁷⁸

²⁷⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 42, 6.3.1981, ss. 433-456; RG, Sayı: 17273, 8 Mart 1981.

²⁷⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 42, 6.3.1981, ss. 457-469; RG, Sayı: 17273, 8 Mart 1981.

²⁷⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 85, 11.12.1981, ss. 347-351; RG, Sayı: 17545, 15 Aralık 1981.

2564 sayılı bu kanunla; özellikle maden işyerlerinden çalışanlarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

MGK'nın 1. yasama döneminde çalışma hayatı ile ilgili çıkarılan önemli kanunlar şunlardır:

854 Sayılı Deniz İş Kanunu'nun 4.7.1975 Tarihli 1926 Sayılı Kanunla Değişik 20. Maddesinin Değiştirilmesi ve 51. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun (S. Sayısı: 24), Kanun No: 2319.²⁷⁹

1475 Sayılı İş Kanunu'nun 1927 Sayılı Kanunla Değişik 14. Maddesinin Değiştirilmesi, 98. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 1927 Sayılı Kanunla Değişik 25. Maddesinin 7. Fıkrasının Değiştirilmesi ve 4.7.1975 Tarihli 1927 Sayılı Kanunun 6. Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun (S. Sayısı: 25), Kanun No: 2320.²⁸⁰

5521 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 11. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun (S. Sayısı: 56), Kanun No: 2339.²⁸¹

1.4.2.9- Siyasi Partilerin Feshine Dair Mevzuat

Daha önce değinildiği gibi 12 Eylül 1980 günü faaliyetleri durdurulan ve genel merkezleri mühürlenene siyasi partilerin ne olacağı şüpheliydi. Genel kanaat siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasıyla partilerin de tekrar faaliyetlere başlayacağıydı.²⁸² Ancak 12 Eylül'e gelen süreçte siyasi partileri ve lider kadrosunu suçlayan askeri yönetimin eski siyasilerin yeniden siyasi hayatta rol almalarına iyi gözle bakmadığı açıktı.

Yalçın Doğan "12 Eylül"den sonra partiler ve özellikle liderler açısından askeri yönetim üç kez şok geçirdi. Bunlardan ilki Ulusu Hükümeti'nin kurulması sırasında eski parlamenterlere görev önerildiğinde, onların bu görevi kabul edip etmemek için liderlerine başvurması; ikincisi, 12 Eylül'den sonra görevde kalan yada da yeni görev alan bürokratların siyasal liderlerle ilişkilerini sürdürmeleri; üçüncüsü ise 12 Eylül'den sonra gelen bir yıl içinde, gerek Evren'in yaptığı konuşmalar ve gerekse yayınlanan bildirilere rağmen, Konsey'in değerlendirmelerine göre liderlerin yönetime direnmesi idi. Bu "üç şok" askerlerde öylesine derin bir iz bırakmıştı ki, MGK sonunda "siyasal partilerin yeni düzene ayak uyduramayacakları" sonucuna vardı." değerlendirmesini yapmaktadır.²⁸³

²⁷⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 10, 17.10.1980, ss. 148-151; RG, Sayı: 17140, 23 Ekim 1980.

²⁸⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 10, 17.10.1980, ss. 151-157; RG, Sayı: 17140, 23 Ekim 1980.

²⁸¹ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 17, 17.12.1980, ss. 250-252; RG, Sayı: 17160, 14 Kasım 1980.

²⁸² Dursun, 12 Eylül Darbesi, s. 113.

²⁸³ Doğan, a.g.e., s. 132.

MGK Başkanı Kenan Evren 15 Ocak 1981 tarihinde Konya’da siyasi partilere ve liderlerine karşı şu konuşmayı yapmıştır:

“... Gideceğiz, gideceğiz. Onlar tencereyi pisletmişlerdi, biz temizledik. Yeniden tencereyi verelim, yeniden pisletsinler, istedikleri bu ...”

“Kurucu Meclis’ten sonra normal düzene, parlamenter demokratik sisteme döndükten sonra da Türkiye’nin kaderi, memleketi bu hale getirenlere tekrar teslim edilmeyecek. Bunu şunun için söylüyorum: Bütün kamu görevlileri görevlerini öyle yapsınlar. Çünkü şöyle bir inanç var. (bunlar nasıl olsa gidici...) Daima kulaklarını onlara çeviriyorlar. Onlardan aldıkları direktiflerle iş yapmaya çalışıyorlar. Heveslenmesinler, memleketi bu hale getirenlere tekrar memleketi teslim etmeyiz. Efendim, politikacı zor yetiştirilmiş, kolay yetiştirilmezmiş. Bu memlekette çok büyük politikacılar daha yetişir. Bir kişiye, iki kişiye teslim edilemez. Bu milletten çok büyükler çıkmıştır...”²⁸⁴

MGK Başkanı Kenan Evren’in siyasi parti ve liderlerine karşı yaptığı bu sert konuşmaya rağmen, partileri kapatma henüz gündemde yoktu. Aradan geçen zaman içinde siyasi canlılığın devam ettiğini gören ve bunun ülkenin huzur ortamını bozduğu kanaatine varan MGK, 2 Haziran 1981 tarihinde 52 sayılı kararını almıştır:

“... Memleketin muhtaç olduğu huzur ortamının biran önce sağlanması ve sağlanacak huzurun korunması için konulan genel siyasi faaliyet yasağı, parti yöneticilerinin, eski parlamento üyelerinin ve bütün parti mensuplarının faaliyetlerini kapsamaktadır.”

“Hal böyle iken, memleketi 11 Eylül 1980 ortamına getiren şartların doğmasında ve ağırlaşmasında olumsuz davranışları ile rol oynamış bulunan kimseleri eleştirmek yahut övmek veya yermek maksadı ile yayımlar yapıldığı demeçler verildiği dikkati çekmektedir.

Ayrıca eski parlamenterlerin, siyasi parti yöneticilerinin ve mensuplarının dünkü, bugünkü ve gelecekteki durumlarını konu yaparak beyanlarda bulundukları, yorumlar ve yayınlar yaptıkları görülmekte, umumi yerlerde siyasi gösteri izlenimi veren özel toplantılar düzenleyerek bunu siyasi amaçlarla kamuoyuna yansıttıkları izlenmektedir.”

“... Bu nedenle 12 Eylül Harekâtının amaçlarına biran önce ulaşılmasını sağlamak maksadıyla her kademede, her türlü siyasi parti faaliyetleri ile birlikte aşağıda açıklanan hususlar yasaklanmıştır...”

- “1- Faaliyetleri yasaklanmış bulunan siyasi partiler ve parti mensupları arasındaki siyasi çekişmelerin sürdürülmesi,
- 2- 11 Eylül 1980 tarihinde, parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile ... parti yöneticileri(lerinin)... sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmaları,
- 3- Sıkıyönetim komutanlıklarının koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması,

²⁸⁴ **Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981)** Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981, ss. 135-144.

4- ... haklarında soruşturma yapılan siyasi parti, işçi teşekkülleri ... ve siyasi kişilerle ilgili olarak yazı yazmak, sözlü veya yazılı beyanda bulunmak,

5- Bu karar ile konulan yasaklara uymayanlar hakkında 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu uyarınca yasal işlem yapılacaktır.”²⁸⁵

MGK’nın 52 sayılı kararı ülkede uyulması gereken siyasi kurallar ve yasaklar dizisini oluşturan en önemli MGK kararlarından biri olmasına rağmen partilerin feshinden söz edilmemiştir. 30 Haziran 1981 günü Resmi Gazete’de yayınlanan “Kurucu Meclis Hakkında Kanun”da Danışma Meclisi’ne seçilebilme şartlarından biri “11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak” idi. Bülent Tanör ve Yalçın Doğan, bu maddeyi MGK’nın siyasi partilerin varlığını kabul etmesi olarak yorumlamaktadırlar.²⁸⁶

MGK Başkanı Kenan Evren; Danışma Meclisi’nin rahat çalışabilmesi için siyasi partilerin kapatılması hakkında kendilerine çeşitli telkinler olduğunu, “... kafamızda oluşan kapatılma fikrinin doğru olup olmayacağı hakkında Yüksek Askeri Şura üyelerinin düşüncelerini...” öğrenmek amacıyla 13 Ekim 1981 günü Yüksek Askeri Şûra Üyelerinin düşüncelerini” öğrenmek amacıyla 13 Ekim 1981 günü Yüksek Askeri Şûra üyelerini toplantıya çağırdığını belirtmektedir.

MGK Başkanı Kenan Evren Şûrayı açış konuşmasında özetle şunları söylemiştir:

“... Önümüzdeki hafta içerisinde 23 Ekim günü Danışma Meclis’i fiilen göreve başlayacak. Bugüne kadar mevcut siyasi partilerin kapatılması gerektiği konusunda çeşitli yerlerden telkinler oldu. Bu telkin ve tekliflere bir senedir ehemmiyet vermedim. Ancak doğru mu yapıyorum, yanlış mı yapıyorum hususunda bir fikir sahibi olabilmek için sizlerin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istedim. Zira bu karar mühim bir karar olacak. Yurt içinden daha çok yurt dışındaki akisleri bir hayli fazla olacak. Bizim gittikçe sertleşmekte olduğumuzu söyleyecekler, demokrasiye dönmeye niyetli olmadığımızı ileri sürecekler. Bunları dikkate alarak, partileri kapatalım mı, kapatmayalım mı, kapatırsak ne zaman kapatalım? ... her arkadaşımız serbestçe fikrini söyleyebilir.”

Askeri Şûra toplantısında sırayla görüşlerini söyleyen Komutanların tamamı; ülkenin 12 Eylül’e gelmesinde siyasi partilerin sorumluluklarının olduğunu, siyasi partileri kapatarak yeni kurulacak partilerle demokrasiye geçmenin faydalı olacağını, kapatılma işleminin Danışma Meclisinin açılışından önce yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.²⁸⁷

²⁸⁵ RG, Sayı: 17361, 5 Haziran 1981.

²⁸⁶ Bülent Tanör “Siyasal Tarih (1980-1995)” **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1980-2003)**, C.2, Milliyet Kitaplığı, İstanbul, (Tarihsiz) s. 39. Doğan, a.g.e., s. 132.

²⁸⁷ Evren, görüş bildiren komutanların isimlerini vermemektedir: **Kenan Evren’in Anıları**, C. 2. ss. 411-411.

Şûra üyelerinin görüşlerini aldıktan sonra Orgeneral Kenan Evren kararı şöyle açıklamıştır:

“Biz de Konsey olarak aynı neticeye ulaşmıştık. Ancak belki yanlış düşünmüş olabiliriz diye sizlerin de fikirlerini almayı uygun bulmuştuk. Hepimizin aynı fikri paylaştığımızı görmekten memnuniyet duydum...”

“... Danışma Meclisi’ne, mutlaka serbest, rahat çalışacak bir ortam yaratmalıyız....”

“1960 müdahalesinden sonra CHP kapatılmadığından, Kurucu Meclisi eline geçirdi ve istediğini yaptırdı. Şimdi hiçbir parti kapatılmadığına göre teşekkül edecek Danışma Meclisi’ne her parti etkili olmaya çalışacak ve dolayısıyla Meclis doğru dürüst çalışamayacaktır. Bizim gidici onların kalıcı olduğunu gördükçe gözlerini onlara çevirmekte haklı olacaklardır...”

“Sonuç olarak kararımızı şöyle özetleyebiliriz:

- 1- Danışma Meclisi üyeleri hemen ilan edilecek (Bunlar zaten tespit edilmişti.)
- 2- Üyelerin açıklanmasından bir gün sonra siyasi partilerin kapatıldığına dair kanun yayınlanacak,
- 3- Bundan bir gün sonra radyo ve televizyonda tarafımdan bir açıklama yapılarak partilerin kapatılma sebepleri milletimize izah edilecek ...²⁸⁸

MGK Başkanı Kenan Evren’in konuşmasından bu toplantıdan önce partilerin kapatılmasına karar verildiği anlaşılmaktadır. Yalçın Doğan;

“Partilerin feshedilmesine ilişkin yasa belli aralıklarla MGK’da yaklaşık bir ay tartışılacaktır. Malvarlıklarının, özellikle Atatürk’ün vasiyetinde belirttiği CHP’nin İş Bankasındaki payı nedeniyle!...” demektedir.

Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun Teklifi (S. Sayısı: 282)
MGK’nın 16.10.1981 günü yapılan 75. birleşiminde görüşülmüştür.

MGK üyeleri Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya, Nejat Tümer ve Sedat Celasun tarafından sunulan kanun teklifinin genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır:

Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği 12 Eylül Müdahalesi ile Parlamento ve Hükümetin feshedildiği, siyasi partilerin faaliyetlerinin durdurulduğu, ancak bazı siyasi parti yöneticilerinin buna uymadığı belirtilmekte, buna rağmen bugüne kadar partilerin feshedilmeleri yoluna gidilmediği, sadece siyasi faaliyetlerinin durdurulması ile yetinilmiştir. Denilmekte ve şöyle devam edilmektedir:

²⁸⁸ Kenan Evren’in Anıları, C.2, ss. 415-416.

“... Çok partili siyasi hayatımız boyunca çok kere yanlış bir demokrasi anlayışı yüzünden süregelen derin ayrılıkları ve hatta bölünmeleri ortadan kaldırmak için yeni Anayasa’dan sonra yeni bir siyasi partiler ortamı yaratmak şarttır. Bu itibarla yeni Anayasa ile yeni partiler kanunun kabulünden sonra memleketin ihtiyacına uygun siyasi partiler rejimine göre yeni partilerin kurulup faaliyette bulunmalarına imkan vermek, geçmişin çekişmelerine değil, geleceğe dönük bir siyasi hayata elverişli ortam yaratmak ve Kurucu Meclis çalışmalarını sürdürebilmek için 12 Eylül 1980 tarihinde mevcut olup da faaliyetleri esasen durdurulmuş olan siyasi partilerin bütün teşkilatı, yardımcı teşkilatı ile birlikte feshi zaruri görülmüş ve bu nedenle kanun teklifi hazırlanmıştır.”²⁸⁹

Kanun teklifinin tümü üzerinde söz alan Hukuk İşleri Kanunlar ve Kararlar Daire Başkanı Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak’ın, yukarıdaki gerekçeyi özetlemesinden sonra maddelere geçilmiştir.

“Madde- 1

12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan ve faaliyetleri Milli Güvenlik Konseyi’nin 7 Numaralı Bildirisi ile yasaklanmış bulunan bütün Siyasi Partiler; tüm merkez, il, ilçe ve diğer şube teşkilatları, kadın ve gençlik kolları, temsilcilik, lokal ve diğer adlarla kurulan, her türlü yardımcı kuruluş ve yan organları ile birlikte feshedilmişlerdir.”

“Madde- 2

Feshedilmiş bulunan; Siyasi Partilerin ve her türlü yardımcı kuruluş ve yan organlarının para dahil taşınır ve taşınmaz bütün malları bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihte Hazineye geçer.”

1. ve 2. madde üzerinde söz olan olmadığı için 3. maddeye geçilmiştir.

“Madde- 3

Türkiye Cumhuriyeti Devletin Kurucusu Atatürk’ün düzenlediği vasiyetnameye göre, maliki olduğu bütün para ve hisse senetleriyle Çankaya’daki taşınır ve taşınmaz mallarının, o tarihte mevcut tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisine belirttiği şartlarla tevdi ettiği idaresi görevi; bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren vasiyetname uyarınca tam ve noksansız olarak Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğince ifa olunur.”

3. madde üzerinde söz alan Muzaffer Başkaynak; CHP artık kapatıldığına göre, Atatürk’ün CHP’ye nemasını, tevdi etmiş olduğu mal varlığının yönetimini Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğinin üstleneceğini belirtmiştir. MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ’da; Atatürk’ün vasiyetnamesinde gelirlerin nerelere ve kimlere verileceğinin açık olduğunu belirterek vasiyetnameyi okumuştur.

Daha sonra söz alan Maliye Bakanı Kaya Erdem; İş Bankasındaki CHP adına bulunan hisselerin otomatik olarak hazineye intikal edeceğini, Kanunla bu hisseleri temsil görevinin Genel Sekreterliğe vermiş olduğunu söylemiştir.

²⁸⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 75’in sonuna ekli. (16.10.1981).

3. madde üzerinde konuşan MGK Başkanı Kenan Evren'de; Genel Sekreterliğin Atatürk'ün vasiyetnamesi istikametinde hareket edeceğini vurgulamıştır. Tekrar söz alan Maliye Bakanı Kaya Erdem; İş Bankasındaki CHP hisselerinin hazineye geçmiş olmasına rağmen, bankanın genel kurul toplantılarında hazinenin değil, Genel Sekreterliğin temsil edeceğini söylemiştir.

Bu müzakerelerden sonra 3. madde oylanarak kabul edilmiş ve 4. maddeye geçilmiştir.

“Madde- 4

Siyasi Parti mallarının Hazineye intikaline ilişkin tasfiye işlemleri, en geç bir ay içinde Maliye ve İçişleri Bakanlıklarınca müştereken hazırlanacak yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara göre bu Bakanlıklarca yapılır.”

4. madde üzerinde ilk konuşmayı yapan MGK Başkanı Kenan Evren; hemen faaliyete geçip yönetmeliğin bir ay içerisinde hazırlanması gerektiğini belirterek “ ... Bir müşkülât var mı ...” diye sormuştur. Bu soruya cevap veren Maliye Bakanı Kaya Erdem; bir ay içinde yönetmeliği hazırlayabileceklerini söylemiş ve 4. madde kabul edilerek 5. maddeye geçilmiştir.

“Madde- 5

2325 sayılı Kanun hükümlerine göre kayyım tayin edilmiş olan siyasi partilerle ilgili tasfiye işlemlerinde bu kayyımlar da diğer görevlilerle müştereken görev ifa ederler.

Tasfiye işlemi biten siyasi partideki kayyımın görevi kendiliğinden sona erer.”

“Madde- 6

Milli Güvenlik Konseyi tarafından yeni bir kararla değiştirilmedikçe 2 Haziran 1981 gün ve 52 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararında yer alan hükümlerin uygulanmasına devam olunur.”

6. madde üzerinde ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; MGK'nın 52 sayılı kararı yürürlükte. Siyasetçilerin “... Binaenaleyh partiler feshedilmiştir. Parti ile bir ilişkimiz kalmadı. Siyasi fonksiyonumuz kalmadığı için, artık biz yazı yazabiliriz, beyanat verebiliriz diye bu kanundan istifade ederek bunu söyleyemeyeceklerdir ...” Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak da; 6. maddenin zaten bu amaçla düzenlendiğini belirtmiştir.

Konuşmalardan sonra 6. madde kabul edilerek 7. maddeye geçilmiştir.

“Madde- 7

13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile ek ve değişiklikleri yürürlükten kaldırılmıştır.”

7. maddenin de kabul edilmesinden sonra yürürlük maddeleri dahil kanun teklifinin tümü kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁹⁰

2533 sayılı bu kanunla Türkiye Cumhuriyeti ilk defa siyasi partisiz bir döneme girmiştir.

Siyasi Partilerin feshedildikleri gün Devlet Başkanı Kenan Evren radyo ve televizyonda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

“ ... Türkiye’de siyasi partilere dayalı demokratik parlamenter sistem mutlaka kurulacaktır. Ama mevcut bu partilerle değil. Yıkılan bir binanın enkazını kullanarak yapılan bir bina nasıl çökerse, yurdu 12 Eylül öncesine getiren partilerle kurulacak bir demokrasi de yeniden yıkılmaya mahkum olacaktır. Sağlam olması için ... bizde hür demokratik parlamenter sistemimizi ancak yeni Anayasa ve Partiler Kanunu’na uygun olarak kurulacak yeni siyasi partilerle inşa etmenin mümkün olacağına inandık ve milletin de isteği doğrultusunda mevcut partileri feshetme kararı aldık ...”

“ Ayrıca Danışma Meclisi’nin de her türlü etkiden masun olarak rahat ve huzurlu çalışabilmesi için de bu yola başvurulmasına zaruret duyduk.”

“ ... Eğer mevcut partilerin yöneticileri milletin gösterebildiği anlayışı gösterebilseler, kendilerini geçmişin kin ve nefretinden temizleyebilseler, kendi içimizde halledebileceğimiz problemleri dış ülkelere jurnal ederek bir takım kuruluşlar vasıtasıyla bize baskı yaptıрма denemelerine girişmeselerdi, belki bu kararı almak gereğini duymayacaktık. Bunların hiç birisini yerine getirmeyenler gitmeli ve geçmişten ders alarak kurulacak yeni partiler sahneye çıkmalıdır ...”²⁹¹

1.5- MGK Dönemi Bütçe ve Denetim Faaliyetleri

MGK’nın 25 Eylül 1980 tarihli Yasama Görevleri İçtüzüğü’nde bütçe görüşmeleri hakkında herhangi bir hüküm bulunmazken, denetim konusunda; “Milli Güvenlik Konseyi Başbakan ve bakanları her zaman denetleyebilir, yazılı veya sözlü bilgi isteyebilir.”

“Genel görüşme, soruşturma ve araştırma yolları ile yapılan denetleme kararları salt çoğunlukla alınır.” (Madde- 19)²⁹² denilmektedir.

25.2.1981 tarihinde MGK İçtüzüğü’nde yapılan değişikliklerle bütçenin görüşülmesi ve kabulü konusu ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir:

“Genel ve Katma Bütçeli Kanun Tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından Milli Güvenlik Konseyi’ne sunulur.

²⁹⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 75,16.10.1981, ss.417-421; RG, 17486, 16 Ekim 1981.

²⁹¹ Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1981-12 Eylül 1982), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981, ss.37-40.

²⁹² RG, Sayı: 17119, (28 Eylül 1980).

Bu tasarılar ve rapor Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'nce teşkil edilecek Bütçe-Plan Komisyonu'nda görüşülür.

Bütçe-Plan Komisyonu'nun çalışmalarına ilgili bakan veya yetki verilen kamu görevlileri katılırlar.

Komisyonun hazırlayacağı bütçe raporu ile bütçe kanun tasarısı Milli Güvenlik Konseyi'nde görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır (Madde- 15) şeklinde düzenlenmiştir.

1.5.1- 1981 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı

Hükümet tarafından 30 Kasım 1980 tarihinde MGK'ya sunulmuş olan 1981 mali yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunu tasarıları üzerinde MGK Bütçe-Plan Komisyonu'nda yapılan inceleme ve görüşmeler 24 Ocak 1981 tarihinde tamamlanmıştır (Komisyon raporu: 1/69). Emekli Amiral Hüsnü Küçükahmet Başkanlığı'nda oluşturulan Bütçe-Plan Komisyonu bütün bakanlıkların ve katma bütçeli idarelerin bütçelerini teknik bakımdan, mali, ekonomik ve sosyal açılardan inceleyerek MGK'ya raporunu sunmuştur.

1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (S. Sayısı: 98) MGK'nın 23.2.1981 günü yapılan 39. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 24 Şubat 1981 tarihinde yapılan 40. birleşiminde 1981 yılı bütçesi yasalaşmıştır. Dolayısıyla 1981 yılı bütçe görüşmeleri 2 birleşim 6 oturumda tamamlanmıştır.

MGK Başkanı Kenan Evren bütçe ile ilgili Hükümet adına konuşma yapmak üzere ilk sözü Başbakan Bülend Ulusu'ya vermiştir.

Başbakan Bülend Ulusu konuşmasına dünya ekonomisinin genel durumu ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyon ve dış ödeme açıklarının hızla artmakta olduğunu belirterek başlamış, daha sonra Türkiye'nin ekonomik durumu hakkında şu hususları vurgulamıştır:

“... Gelişmekte olan diğer ülkeler gibi ülkemizde de son yıllarda üretim artış hızında azalmalar olmuştur.

Gayri safi mili hasıla 1978 yılında % 3, 1979 yılında ise % 07 oranında artmıştır. 1980 yılının ikinci yarısından sonra ve özellikle Eylül ayından itibaren kaynakların daha büyük ölçüde kullanılabilmesi ve atıl kapasitelerin giderilmesi yolunda tedbirler alınmıştır. Bu nedenle, 1980 yılında gelişme hızının % 08 olarak gerçekleşmesini beklemekteyiz. Gayri safi milli hasılayı birinci derecede etkileyen olumsuz unsur, sanayi kuruluşlarının önemli bir kısmının büyük ölçüde atıl kapasiteyle çalışmaları ve bu nedenle beklenen hedeflerin altında katma değer yaratmalarıdır. Sanayileşme çabasında karşılaşılan güçlükler, enerji kıtlığı ve dış alemin olumsuz ekonomik konjonktüründen etkilenen döviz darlığı ile daha da derinleşmiştir.

Bu şartlar, altında ülkemiz son derece sıkıntılı bir ekonomik durum ile karşı karşıya kalmıştır. Ekonomimizin genel gelişindeki bozulmayı önlemek, enflasyonu kontrol altına almak ve döviz darboğazını aşmak hedefine yönelik olarak 1977 yılından itibaren gayretler sarf edilmesine rağmen beklenen amaçlara ulaşılamamıştır.

1980 yılı başlarından itibaren yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Bu program ile ekonomiyi tekrar sıhhate kavuşturma çalışmalarına başlandığını görmekteyiz. Ancak bu çalışmalar, vergi kanunlarında değişiklik yapılmaması nedeniyle kendilerinden beklenen olumlu sonucu maalesef tam olarak verememiştir. Bu eksikliği gidermek ve ekonomiyi tam anlamıyla sağlığa kavuşturmak amacıyla vergi kanunlarında gerekli değişiklikler yapılarak, bunlardan önemli bir kısmı yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Böylece istikrar programının gereği olan unsurlardan biri daha gerçekleşmiş oluyor.

1980 yılında para ve kredi politikası istikrar programının hedeflerine uygun bir biçimde yürütülmüş, böylece yıl boyunca para arzı göstergelerindeki büyümelerin, geçen yıla göre daha düşük oranda oluşması sağlanmıştır. Ayrıca, bu büyümelerin fiyat artışlarının gerisinde tutulmasına itina gösterilerek, nispi bir sıkı para politikası, ekonomi üzerinde olumsuz etki en az düzeyde olacak şekilde uygulanmıştır.

Türkiye'nin yaşamakta olduğu hızlı enflasyonun denetim altına alınması, başından beri Hükümetimizin anahedeflerinden birisi olmuştur. Fiyat artışlarında Mart 1980'den itibaren olumlu gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. Uyguladığımız istikrar politikasının, dünya konjonktüründe beklenmeyen büyük gelişmeler olmadığı takdirde fiyat artışlarını, içinde bulunduğumuz yılda % 50'lerin altına düşürebileceğini ummaktayız. Enflasyonun kontrol altına alınması, ekonominin istikrara kavuşturulması ve dar ve sabit gelirliilerin oluşturduğu orta sınıfın korunması, hatta yeniden yaratılması, Hükümetimizin ekonomi ve mali politikasının temel felsefesini oluşturmaktadır. Böylece memleketimizde tam bir huzur ve güven ortamına kavuşulacağı inancındayız.

Dış ödemeler dengesi konusunda güçlüklerimizin bir kısmı hâlâ devam etmektedir. Petrol fiyatlarının 1980 yılında da şiddetli artışını sürdürmesi, dış ticaretimizdeki aleyhte farkın başlıca sebeplerinden birisi olmuştur.

“1981 bütçesi, izlediğimiz genel ekonomi ve maliye politikalarına uygun bir tarzda hazırlanmış bulunmaktadır. Takip ettiğimiz politikaların temel amaçlarının başında enflasyonla mücadele gelmektedir. Bunun yanı sıra, üretimin artırılması için her türlü çabanın gösterilmesine titizlikle devam edilecektir. Tüm kaynaklarımızın üretimin artırılması için zamanında, yerinde ve etkin bir şekilde kullanılması, mevcut kapasiteden azami ölçüde yararlanılması, gerek enflasyonla mücadelede, gerek kalkınmanın devamını sağlamada hayati bir önem taşımaktadır.”

Dış dünyanın ekonomik ve siyasi durumunu etkileyen endişe verici olaylar maalesef devam etmektedir. Bu bakımdan, ithalat ihtiyaçlarımızın daha büyük bir kısmını kendi olanaklarımızla karşılayabilecek duruma süratle gelmeliyiz. Dolayısıyla, ihracatın ve döviz kazandırıcı işlemlerin özendirilmesi ve geliştirilmesine her bakımdan destek olmaya devam edeceğiz.

“Gelir dağılımında adaleti sağlayıcı, refahı yaygınlaştıracı çalışmaların sürdürülmesi hedeflerimiz arasında önemli bir yer tutmaktadır.”

“Bu genel düşüncelerin ışığında hazırlanmış bulunan 1981 bütçe tasarısı başlıca şu özellikleri taşımaktadır:

Bütçenin büyüklüğü gerçekçi ve samimi bir şekilde tespit edilmiştir. 1980 yılı harcama tahminlerine göre % 50 oranında bir artış öngören 1981 bütçesi, uygulamakta olduğumuz istikrar programına uygun bir büyüklük taşımaktadır.

“Vergi kanunlarında yapılan değişiklikler ve uygulamada göstereceğimiz gayretlerle bütçe gelirlerinde önemli artışlar sağlayacağımıza inanıyoruz. Böylece 1981 bütçesinin öngördüğü kamu harcamaları sağlam kaynaklara dayandırılmış olacaktır. Enflasyonla, mücadele bakımından bu hususun büyük bir önem taşıdığını huzurunuzda tekrar belirtmek isterim.

Bütçede devletin asli görevlerinin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla tarım, ulaştırma, haberleşme sektörlerindeki ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayacak altyapı tesisleri yatırımlarına; özellikle enerji ve madencilik yatırımlarına birinci derecede ağırlık ve öncelik verilmiştir.

Verimsiz, kısa sürede üretime dönüştürmeyecek, finansman sorunu henüz çözülmemiş projeler önümüzdeki yıllara ertelenerek bu yıl programından çıkarılmış bulunmaktadır.

Gelir dağılımında vergi kanunlarıyla tüm çalışanları kapsayan iyileştirme yapılmıştır. Ayrıca bütçeden yapılan bazı ek ödemeler yoluyla memurlarımız biraz daha ferahlatılmaya çalışılmıştır. Emekli vatandaşlarımıza da memurlara paralel olarak yeni mali imkânlar sağlanmıştır.

1981 mali yılı konsolide bütçe ödenekleri Bütçe Komisyonunun titiz ve değerli çalışma ve katkılarıyla 1 558 700 000 000 lira olarak tespit edilmiş bulunmaktadır. Ödeneklerin % 42,6’sını teşkil eden 664 700 000 000 lirası cari giderler için ayrılmıştır.

Yatırım giderleri için ayrılan ödenekler 377 200 000 000 lira ile % 24,2’lik bir pay taşımaktadır.

Transfer ödenekleri ise; 516 800 000 000 lira ile % 33,2’lik bir pay taşımaktadır. Transfer ödeneklerinin en büyük bölümü 225 300 000 000 lira ile Kamu İktisadi Teşebbüslerine ait bulunmaktadır.

Dış borç ödemeleri için 62 800 000 000 lira, iç borç ödemeleri için 58 500 000 000 lira, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına ödemeler için de 45 800 000 000 lira ayrılmıştır.

1981 yılı konsolide bütçe gelirleri ise vergi kanunlarında yapılan düzenlemeler, Kalkınma Planı ve 1981 Programının amaçları, beklenen fiyat artışları ve harcama bütçesinin büyüklükleri nazara alınarak 1 498 000 000 000 lira olarak tahmin olunmuştur. Bu miktarın 1 347 000 000 000 lirası vergi gelirlerinden, 89 000 000 000 lirası vergi dışı normal gelirlerden, 44 000 000 000 lirası özel gelir ve fonlardan, 18 000 000 000 lirası da katma bütçeli idarelerin öz gelirlerinden karşılanacaktır.

Ödenekler toplamıyla, tahmin edilen gelir arasındaki 60 000 000 000 liralık fark iç borçlanmayla sağlanacaktır.”²⁹³

²⁹³ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 39, (23.2.1981), ss. 278-281.

Başbakan Bülend Ulusu'nun bütçeyi sunuş konuşmasından sonra bütçenin tümü üzerinde görüşme açılmasına rağmen söz alan olmadığı için doğrudan maddelere geçilmiştir.

Yasama Organı Bütçesi ile başlayan görüşmelerde söz alan olmamış rutin bir şekilde ayrı ayrı oylanarak 17 kuruluş ve bakanlığın bütçesi kabul edilmiştir.²⁹⁴ 18. sırada görüşülen Dışişleri Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz alan Dışişleri Bakanı İlder Türkmen; Bakanlığının uluslararası kuruluşlara katılma paylarında 891 milyon liralık bir kesinti yapılmış olduğunu belirterek, bu kuruluşlara geçen yıllardan olan borçları olması sebebiyle Bütçe-Plan Komisyonu'nca yapılan kesintinin bütçeye ilave edilmesini talep etmiştir. Bu talebe karşı söz alan Bütçe-Plan Komisyonu Başkanı E. Amiral Hüsnü Küçükahmet; Dışişleri Bakanlığının bu ödeneğini 1980 yılına göre, 8 kat artırmış olduğunu, komisyonda geçen yılın 3 katı olacak şekilde düzenleme yaptıklarını belirterek, Dışişleri Bakanlığının önce kendi içinde bir miktar tasarruf yapmasını, geri kalanın da ek ödenek olarak yıl içinde verilmesini teklif etmiştir. Bu teklif MGK Başkanı Kenan Evren tarafından da uygun bulunmuş, Dışişleri Bakanlığı Bütçesi mevcut haliyle kabul edilmiştir. Daha sonra diğer bakanlıkların bütçesi rutin bir şekilde oylanarak kabul edilmiş ve 39. birleşimin 2. oturumunun sonunda Bakanlık bütçelerinin görüşmeleri tamamlanmış,²⁹⁵ 40. birleşiminde 1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının tamamı oylanarak kabul edilmiştir.²⁹⁶

Bütçenin kabul edilmesi üzerine bir teşekkür konuşması yapan Başbakan Bülend Ulusu; şunları söylemiştir:

“... Bütçe, Milli Güvenlik Konseyi'nin prensip kararları ve Hükümet programı çerçevesinde büyük bir hassasiyetle etkin ve tutumlu bir tarzda uygulanacaktır. Hükümet ve ayrı ayrı bakanlıklar olarak bu bütçeden azami yararın sağlanması için her türlü gayret, dikkat ve itina büyük ölçüde gösterilecektir...”

MGK'ya kabul edilen 1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu'na göre; Gelirler Toplamı: 1 480 965 037 000 lira; Giderler Toplamı: 1 540 965 037 000 lira olarak kanunlaşmıştır. Bütçe Kanununda gelir ile gider arasındaki 60 000 000 000 liralık farkın iç borçlanma ile karşılanması öngörülmüştür.

²⁹⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 39, (23.2.1981), ss. 278-293.

²⁹⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 39, (23.2.1981), ss. 293-351.

²⁹⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.2, B: 40, (24.2.1981), ss. 367-388.

1.5.2- Denetim Faaliyetleri

İçtüzüğe göre; Kamu İktisadi Teşebbüslerinin MGK’ca “denetlenmesini sağlamak üzere MGK Genel Sekreterliği’nce komisyon oluşturulabileceği gibi mevcut ihtisas komisyonlarından biri de görevlendirilebilir.”

“Bu komisyon Yüksek Denetleme Kurulu’nun raporlarıyla Başbakanlığın sevk edeceği diğer raporları inceler ve bilançolarla netice hesaplarının tasvip edilip edilmediği hakkındaki görüşünü Milli Güvenlik Konseyi’ne bir raporla bildirir. MGK bilançolarla netice hesaplarını tasvip etmek suretiyle Kamu İktisadi Teşebbüsleri Yönetim Kurullarının ibra edilmesini sağlar veya bilançolarla netice hesaplarını tasvip etmemek suretiyle Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim kurullarının ibra edilmesini reddeder...” (Madde- 16).

MGK Başbakan ve bakanları her zaman denetleyebilir, yazılı veya sözlü bilgi isteyebilir. MGK gerekli gördüğü durumlarda araştırma komisyonları teşkil edebilir. Araştırma komisyonları raporlarını MGK Genel Sekreterliği’ne sunar. Raporlar Genel Sekreterin mütalâası ile birlikte MGK’ya sunulur.

MGK İçtüzüğünün 16. maddesine göre görevlendirilen E. Amiral Hüsnü Küçükahmet Başkanlığındaki Bütçe-Plan Komisyonu Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1967-1979 dönemine ait kendi raporlarıyla bilançolarını incelemiştir. Bütçe-Plan Komisyonu tarafından hazırlanan denetim raporları MGK’nın 11 Ağustos 1981 tarihinde yapılan 66. birleşiminde görüşülmüştür. (S.Sayısı: 1-78). Görüşmelerin başlangıcında MGK Başkanı Kenan Evren; raporların sadece sonuç kısımlarının okunması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinden Anonim Şirket statüsünde olanların bilanço ve kesin hesaplarının kendi genel kurullarında ibra edilmesi sebebiyle bu kuruluşların faaliyet sonuçları hakkında oylama yapılmayıp, sadece genel görüşme yoluyla bilgi edinilmesini teklif etmiş ve bu teklif kabul edilmiştir.

Daha sonra raporların tümü üzerinde görüşmeleri açan MGK Başkanı Kenan Evren ilk sözü Bütçe-Plan Komisyonu Başkanı Hüsnü Küçükahmet’e vermiştir. Hüsnü Küçükahmet; komisyon çalışmaları ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sayısı, kar ve zarar durumları hakkında yaptığı konuşmada şu hususları belirtmiştir.²⁹⁷

“KİT dediğimiz ve gerçekte çok değişik statülere bağlı devlet kuruluşlarından beklentilerimizi şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Kendilerine verilen görevi eksiksiz ve etkin bir biçimde yerine getirebilecek bir şekilde ve özerk kuruluşlar olarak teşkilatlanmalıdırlar.

2- Modern işletmecilik prensiplerine göre en ucuz ve en kaliteli şekilde mal ve hizmet üreterek topluma sunmalıdırlar.

²⁹⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 66, (11.8.1981), ss. 194-198.

3- Ulusal ekonomiye yararlı olmalıdırlar.

4- Fiyat istikrarını korumalıdırlar.

5- Karma ekonominin kurallarına ve ekonomik gereklere uygun olarak faaliyet göstermelidirler.

6- Sermaye birikimine yardımcı olarak daha fazla yatırım kaynağı yaratmalıdırlar.

7- Dengeli kalkınmaya yardımcı olmalıdırlar.

8- Kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde çalışmalıdırlar.

Bu amaçların gerçekleşmesi için, zatiîlilerinizin Devlet Başkanlığı Denetim Kurulu Üyelerini kabul buyurduğunuzda ifade etmiş olduğunuz gibi, tam bir denetime tabi tutulmalıdırlar.”

Komisyon çalışmaları; KİT sorumluları, KİT’lerin bağlı bulundukları bakanlıkların müsteşarlarıyla diğer görevlileri Devlet Planlama Teşkilatı ve Maliye Bakanlığı temsilcileriyle Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Başkan ve üyelerinin iştirakiyle yürütülmüştür.

Kuruluşların 1979 yılı dahil daha eski yıllar denetimleri tamamlanmıştır. KİT’lerin 1980 yılı bilançolarıyla netice hesaplarını kapsaması gereken raporlar, 468 sayılı Kanunun 3. maddesi gereğince, Kasım 1981 ayı sonunda Yasama Organına intikal edeceğine göre, şu anda denetimi yapılmamış kuruluş kalmamaktadır

Denetime tabi tutulan 1967 - 1976 yıllarına ait 42 dosyadan 20’si, 1977 yılına ait 153 dosyadan 77’ si, 1978 yılına ait 146 dosyadan 70’i ve 1970 yılına ait 155 dosyadan 67’si bilançolarını zararlar kapatmışlardır.

Sayı olarak zarar eden KİT’lerin oranı ;% 47,2’dir. Yani bu yıllarda iki KİT’ten biri kâr etmiş, biri de zarar etmiştir.

12 Eylül 1980 tarihinden itibaren KİT’lerin kaderinde oldukça önemli değişiklikler olmuştur :

1980 yılında zarar eden KİT’lerin oranı % 31’e düşmüştür. Buna göre üç KİT’ten biri zarar etmiş, ikisi kâr etmiştir. 1981 yılının daha da iyi bir sonuçla kapanacağı sanılmaktadır.

Konsolide bilançoları itibariyle KİT’ler, 1977 yılında 12,5 milyar lira zarar, 1978 yılında 9,2 milyar lira zarar, 1979 yılında 14,1 milyar lira kâr etmişlerdir. 1980 yılı kesin hesapları tamamlanmamış olmakla beraber, KİT’lerin kârlarının 70 milyar lirayı geçeceği sanılmaktadır.

Memleketimizin 12 Eylül 1980 tarihinden evvelki durumu hatırlanırsa, tümüyle anarşiye teslim edilmiş ve hatta anarşinin yuvası haline gelmiş olan KİT’lerin bu dönemlerini yaptıkları kârlarla değerlendirmekte isabet yoktur. Bununla beraber 1975 - 1979 döneminde de KİT’ler özel sektöre oranla daha başarılı olmuşlardır.

1975 yılında tarım sektörü hariç, KİT’lerin gayri safi milli hâsıla içindeki payları % 12,8 iken, bu rakam 5 yıllık dönem sonunda % 15,9’a kadar yükselmiştir.”

Konuşmasını Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mutlaka ve organize edilmesi gerektiğini vurgulayarak sürdüren Küçükahmet; Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mevcut sorunlarını iştirakler, üretim, mali, görev zararı ve yasal sorunlar olmak üzere beş başlık altında toplamıştır. Bu sorunların Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yöneticilerinin boyunu aşan karmaşık sorunlar olduğunu belirten Hüsnü Küçükahmet; sorunların çözümünde tüm yetkililerin kendilerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Raporların tümü üzerinde başka söz alan olmamış, kuruluşlar hakkında hazırlanan raporlar, bilanço ve kesin hesapların görüşülmesine geçilmiştir.

MGK'nın 66. birleşiminde 2 oturum halinde yapılan görüşmelerde Kamu İktisadi Teşebbüslerine ait raporlar, bilanço ve kesin hesaplar tek tek okunarak müzakere edilmiştir. Sonuçta toplam 174 Kamu İktisadi Teşebbüsü ve bağlı kuruluşundan 60 tanesi hakkında anonim ortaklık veya özel kanunlarındaki hükümler nedeniyle sadece genel görüşme yapılmıştır. Geriye kalan 114 kuruluş, 4 tanesi (Etibank, Bağlı Müesseseleri ve Elektro Metalurji Sanayi A.Ş., Ereğli Kömür İşletmeleri ve Sosyal Sigortalar Kurumu) ibra edilmemiş, 29 kuruluş (Ziraat Bankası, Türkiye Süt Enstitüsü Kurumu, Petrol Ofisi, Çay Kurumu, BAĞ-KUR, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Türkiye Demir ve Çelik İşletmesi, İş ve İşçi Bulma Kurumu vb.) yapılacak tahkikat sonucu doğacak sonuçlar saklı kalmak kaydıyla, 81 kuruluş tamamıyla ibra edilmiştir. Hesapları ibra edilmeyen kuruluşların sorumluları hakkında genel hükümlere göre gerekli işlemin yapılması kararı alınmıştır.²⁹⁸

1.5.3- Yapılan Soruşturmalar

MGK Anayasanın 90., Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanunun 2. ve MGK İçtüzüğü'nün 20. maddesi uyarınca 12 Eylül 1980 tarihinden önce ve sonra görev yapan Hilmi İşgüzar, Tuncay Mataracı, Şerafettin Elçi, Selahattin Kılıç gibi Eski bakanlar hakkında soruşturma açılmıştır. İlk soruşturma Sosyal Güvenlik Eski Başkanı Hilmi İşgüzar ile Gümrük ve Tekel Eski Bakanı Tuncay Mataracı hakkında açılmıştır.

Hilmi İşgüzar hakkında soruşturma açılmasına dair, MGK Genel Sekreterliği tezkeresi (3/22), MGK'nın 20 Kasım 1980 günü yapılan 19. birleşimde görüşülmüştür. Bu tezkerede; Hilmi İşgüzar'ın bakanlığı döneminde yaptığı bir takım yolsuzluklar nedeniyle 1979 yılında hakkında TBMM tarafından soruşturma açıldığı ancak parlamentonun feshi ile birlikte kurulmuş olan Meclis Hazırlık Soruşturma Komisyonu'nun varlığı sona erdiği belirtilmektedir. Adalet Bakanlığı'nın yazılı müracaatı, yapılmış olan adli ve

²⁹⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 66, (11.8.1981), ss. 193-242.

idari soruşturmalar, diğer bilgi ve belgeler soruşturma açılmasına yeterli bulunmaktadır. Bu sebeple tezkerede Soruşturma Komisyonu kurulması ve bu komisyonun çalışmalarını gizlilik içerisinde sürdürerek 30 gün içinde hazırlayacağı raporu MGK'ya sunması teklif edilmektedir. MGK Genel Sekreterliği'nin tezkeresi kabul edilerek Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Albay Naci Turanay başkanlığında 5 kişilik Soruşturma Komisyonu kurulmuştur.²⁹⁹

Tuncay mataracı hakkında soruşturma açılmasına dair, MGK Genel Sekreterliği Tezkeresi (3/23) MGK'nın aynı birleşiminde sunulmuş ve kabul edilmiştir. Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Albay Akdemir Akmut başkanlığında beş kişilik bir Soruşturma Komisyonu da Tuncay Mataracı için kurulmuştur.³⁰⁰

Bir aylık çalışmalarını tamamlayan her iki komisyon başkanı MGK'ya sundukları tezkerelerle (3/33, 3/34) soruşturmaların henüz tamamlanmamış olduğundan birer aylık ek süre talep etmişlerdir. Komisyon başkanlarının ek süre talebi MGK'nın 24 Aralık 1980 günü yapılan 27. birleşiminde oylanarak kabul edilmiştir.³⁰¹ Gümrük ve Tekel Eski Bakanı Tuncay Mataracı hakkında soruşturma yapan Komisyon Başkanı Akdemir Akmut; "... iddiaların muhtelif bankalardaki kayıtları ve gelir gider kaynakları üzerinde araştırma..." yapmak ve "... soruşturma sırasında ortaya çıkan yeni yolsuzlukların kesin sonucunu alabilmek..." için iki defa birer aylık ek süre talep etmiştir.³⁰²

Hilmi İşgüzar Hakkında Hazırlanan Soruşturma Komisyonu Raporu (9/1) (S.Sayı: 135). MGK'nın 2 Şubat 1981 günü yapılan 37. birleşimine sunulmuştur. Bu raporda Hilmi İşgüzar'ın Bakanlığı zamanında kayırma, usulsüzlük, yolsuzluk, nüfuz ticareti, vazifeyi suistimal, menfaat temini suretiyle Sosyal Sigortalar Kurumu'nu ve BAĞ-KUR'u zarara soktuğu iddiaları ile Bakanın savunması yer almaktadır.³⁰³

Raporu ve savunmayı dinleyen MGK eski Bakan Hilmi İşgüzar'ın raporda isimleri geçen kamu görevlilerini rüşvet almak, rüşvet vermek, memuriyeti kötüye kullanmak, sahte evrak düzenlemek suçlarından dolayı Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri uyarınca cezalandırılmak üzere Anayasa'nın 90. maddesine göre Yüce Divana sevkine karar vermiştir.³⁰⁴

²⁹⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 19, (21.11.1980), ss. 268-271.

³⁰⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 19, (21.11.1980), ss. 271-275.

³⁰¹ MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 27, (24.12.1980), ss. 20-21.

³⁰² MGK Tutanak Dergisi, C.1, B: 35, 41, (21.1.1981, 25.2.1981), s. 200, 390-391.

³⁰³ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 37, (2.2.1981), ss. 230-239.

³⁰⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.2, B: 37, (2.2.1981), s. 240.

Tuncay Mataracı Hakkında Hazırlanan Soruşturma Komisyonu Raporu (9/2) (S. Sayısı: 176) MGK'nın 23 Nisan 1981 günü yapılan 50. birleşimine sunulmuştur. Raporda: Tuncay Mataracı'nın bakanlığı zamanında kayırma, usulsüzlük, yolsuzluk, nüfuz ticareti, vazifeyi suistimal, menfaat temini suretiyle hazineyi zarara soktuğu iddiaları ile kendisinin savunması bulunmaktadır.³⁰⁵ Raporu değerlendiren MGK üyeleri, eski Bakan Tuncay Mataracı'nın görevi kötüye kullanmak, rüşvet almak, rüşvet vermek, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanuna aykırılık suçlarından yargılanarak Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerine göre yargılanmak üzere Yüce Divana sevkine karar vermişlerdir. Ayrıca Tuncay Mataracı'nın suç teşkil eden fiillerine çeşitli sıfatlarla iştirak etmiş bulunan Şerafettin Elçi, Suat Sürmen, Vural Kazmaz, Köksal Mataracı, Abuzer Uğurlu'nun da aralarında bulunduğu 21 kişinin de Yüce Divan'a sevkine karar verilmiştir.³⁰⁶

Daha sonra Bayındırlık Eski Bakanları Şerafettin Elçi ve Selahattin Kılıç hakkında da soruşturma açılmıştır.

Şerafettin Elçi Hakkında Soruşturma Açılmasına Dair MGK Genel Sekreterliği'nin Tezkeresi (3/101). MGK'nın 18.8.1981 günü yapılan 67. birleşiminde görüşülmüştür. Tezkerede;

Bayındırlık Eski Bakanı Şerafettin Elçi'nin Bakanlığı döneminde:

“1- Bakanlığın bütün mühim mevkilerine kendi ideolojik görüşlerine – Şerafettin Elçi Ankara Sıkıyönetim 3 no'lu Mahkemesi'nce Bölücülük Propagandası yapmak suçundan 2 sene 3 ay hapse mahkum olmuştur – hizmet edecek kişileri hakları olmadığı halde usulsüz ve yönetmeliklere aykırı olarak atadığı, bu kişiler vasıtasıyla özel amaçla tayin yaptırdığı, bu kişilerin yasa dışı bazı eylemlerine müsamaha etmek suretiyle görevini kötüye kullandığı,

2- Karayolları Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü'ne kendi görüşlerine yakın kimseleri tayin etmek suretiyle, bu kişilere; usulsüz ihaleler yaptırmak suretiyle görevini kötüye kullandığı,

3- Kendisine yakınlığı bilinen müteahhit Nuri Gebeloğlu'nun sahte müteahhitlik karnesi alması, inşaatlardan fazla istihkak ödenmesi hususlarında kontrol görevini yaptırmadığından, görevini ihmal ettiği,

4- Bayındırlık Bakanlığı'ndan büyük ihaleler almış bulunan müteahhit Nuri Gebeloğlu'nun İstanbul'da yapılmakta olan Abdi İpekçi Kapalı Spor Salonu inşaatında, iş ortağı olan Ziver Midyad'ın, Şerafettin Elçi'nin oğlu için Marmara Otel'inde yapılan Sünnet Düğünü masraflarına iştirakini kabul etmek suretiyle menfaat temin ettiği,

³⁰⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 50, (23.4.1981), ss. 191-204.

³⁰⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.3, B: 50, (23.4.1981), s. 204.

5- Bakan oluncaya kadarki mal varlığı ile, bakan olduktan sonraki mal varlığı arasında dikkat çekici bir artışın ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

Bu nedenle;

2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun 1, 334 sayılı TC Anayasa'sının 90 ve 147, Milli Güvenlik Konseyi Yasama İktüzüğünün 20. maddesi uyarınca; Bayındırlık Eski Bakanı Şerafettin Elçi hakkında, yukarıda belirtilen konular ile, yapılacak soruşturma sırasında meydana çıkacak diğer hususlarda Bakanın ve iştiraki olan diğer kişilerin sorumluluklarını tespit etmek üzere; bir Soruşturma Komisyonu kurulması gerekmektedir.”

Soruşturma Komisyonunun :

“TC Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İktüzüğü'nün 20. maddesindeki yetkilerle kurulmasını,

Komisyon çalışmalarının altmış (60) gün içinde bitirilmesine, karar verilmesini arz ve teklif ederim.”

Genel Sekreterliğin tezkeresi MGK tarafından kabul edilerek Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Kd. Albay Akdemur Akmut Başkanlığında beş kişilik bir Soruşturma Komisyonu Kurulmuştur.³⁰⁷

Bayındırlık Eski Bakanı Selahattin Kılıç Hakkında Soruşturma Açılmasına Dair MGK Genel Sekreterliği Tezkeresi (3/102). MGK'nın aynı birleşimine sunulmuş ve soruşturma açılması kabul edilmiştir. Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Kd. Albay Naci Turanay başkanlığında beş kişilik bir soruşturma Komisyonu da Selahattin Kılıç için kurulmuştur.³⁰⁸

Her iki eski Bakan için kurulan soruşturma komisyonlarına tanınan 60 günlük sürenin tamamlanması üzerine komisyon başkanları 60'ar gün ek süre talep etmişler ve bu talep MGK tarafından uygun bulunmuştur.³⁰⁹ Ancak 120 günün sonunda, “... banka kayıtları ve diğer kaynaklardan elde edilen ve edilecek olan bilgi ve belgelerin incelenmesi...” ve delillerin değerlendirilebilmesi için komisyon başkanları 60 gün daha ek süre talep etmişlerdir.³¹⁰

³⁰⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 67, (18.8.1981), ss. 245-249.

³⁰⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 67, (18.8.1981), ss. 249-252.

³⁰⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.4, B: 75, (16.10.1981), ss. 414-417.

³¹⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 86, (18.12.1981), ss. 354-355.

Şerafettin Elçi hakkında hazırlanan soruşturma komisyonu raporu (9/14- S. Sayısı: 364). MGK'nın 17.3.1982 günü yapılan 99. birleşiminde görüşülmüştür. Bu raporda;

“... 5.1.1978 – 13.11.1979 tarihine kadar Bayındırlık Bakanlığı görevinde bulunan Şerafettin Elçi'nin bu süre içerisinde, kendisi ile aynı ideolojik doğrultuda bulunan bazı kimseleri, yakınlarını ve arkadaşlarını, Bayındırlık Bakanlığı'ndaki üst kademe yönetici kadrolarına tayin ettiği; işçi ve memur alımlarında bölgeci bir zihniyetle hareket ettiği, yakınlarına ve arkadaşlarına çıkar sağladığı, onların gayri meşru menfaat edinmelerine göz yumduğu, kendisinin de gayri meşru menfaatler elde ettiği ve bu suretle memuriyet görevini kötüye kullanmak ve rüşvet almak suçlarını işlediği anlaşılmaktadır.” denilmektedir. Rapordan sonra Şerafettin Elçi'nin yazılı savunması okunmuştur.³¹¹

Raporu ve savunmayı dinleyen MGK Eski Bakanı Şerafettin Elçi ve raporda isimleri geçen kişilerin “Memuriyet görev ve nüfuzunu kötüye kullanmak, rüşvet almak, rüşvet vermek ve rüşvete aracılık etmek” suçlarından yargılanarak, Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerine göre cezalandırılmak üzere, Anayasa'nın 90, 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun 2. ve MGK İçtüzüğü'nün 20. maddelerine göre Yüce Divan'a sevkine karar verilmiştir.³¹²

Bayındırlık, Enerji ve Tabi Kaynaklar Eski Bakanı Selahattin Kılıç Hakkında Hazırlanan Soruşturma Komisyonu Raporu (9/15- S.Sayısı: 363). MGK'nın aynı birleşiminde görüşülmüştür. Rapordan sonra Selahattin Kılıç'ın savunması okunmuştur.³¹³ Soruşturma Komisyonu Raporunu ve savunmayı dinleyen MGK, Selahattin Kılıç ve raporda isimleri yazılı kişilerin “... memuriyet görevini kötüye kullanmak, rüşvet almak ve rüşvet vermek suçlarından yargılanarak Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerine göre cezalandırılmak üzere Yüce Divan'a sevklerine karar verilmiştir. Selahattin Kılıç'ın Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı döneminde vuku bulduğu ileri sürülen petrol ürünlerinin Petrol Ofisi aracılığı ile dağıtım uygulamasından vazgeçilmesi için özel şirketlerce vaki girişimleri vesile ederek menfaat sağladığı iddiaları ile ilgili yeterli delillerin saptanmamış olması sebebiyle bu iddiadan dolayı Yüce Divan'a sevkine gerek olmadığı kararlaştırılmıştır.³¹⁴

³¹¹ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 99, (17.3.1982), ss. 383-392.

³¹² MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 99, (17.3.1982), s. 393.

³¹³ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 99, (17.3.1982), ss. 393-403.

³¹⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 99, (17.3.1982), ss. 405-406.

2- KURUCU MECLİS

2.1- Kurucu İktidar Kavramı

Devletlerin temel yapısını, kurumlarını, bu kurumların görev ve yetkilerini, devletle vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen temel hukuk sistemini kuran anayasalarıdır. Anayasa yapma ve değiştirme, başka bir deyişle bir devletin temel siyasal yapısını belirleme iktidarına kurucu iktidar adı verilir.³¹⁵

Kurucu iktidar; tali kurucu iktidar ve asli kurucu olmak üzere iki türdür. Tali kurucu iktidar; anayasayı o anayasanın öngördüğü usullere bağlı kalarak değiştirme iktidarı olarak tanımlanır.³¹⁶ Tali kurucu iktidarda bir anayasanın tamamıyla yeniden yapılması değil, mevcut olan Anayasa'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi söz konusudur. Bu bakımdan tali kurucu iktidar, kaynağını ve meşrutiyetini yürürlükteki anayasadan olan hukuken sınırlı bir iktidardır.

Kurucu iktidar; Ergün Özbudun'a göre "bir ülkenin siyasi rejiminde ihtilal ve askeri müdahale olması veya işgale uğraması halinde bu işgale son verilerek bağımsızlığın kazanılması gibi sebeplerle bir hukuk boşluğunun doğması durumlarında ortaya çıkar. Bu durumlarda fiili iktidarı elinde bulunduran güçler yeni devletini veya yeni rejimin anayasasını meydana getirirken, kendilerini bağlayan hiçbir pozitif hukuk normu mevcut değildir. Bu anlamda asli kurucu iktidar sınırsızdır ve hukuk dışı bir olaydır."³¹⁷ Ancak kurucu iktidarın, hukuki bakımdan hiçbir kurala bağlı olmaması, fiili bakımdan da her türlü etkiden uzak olduğu anlamına gelmez. Çünkü bu iktidarın sınırsızlığı sosyolojik anlamda değil, sadece hukuki anlamdadır. Asli kurucu iktidarın iradesi gerçekte içinde belirlediği toplumun koşulları, yapısı, temel siyasal değer ve inançları gibi bir çok sosyolojik faktörle sınırlıdır.³¹⁸ Kurucu iktidarı sınırlayan insan hakları ve hukukun genel ilkeleri gibi evrensel değerler de bulunmaktadır.

Türkiye'de Ordunun 12 Eylül 1980 tarihinde yönetime el koyması ile başlayan fiili iktidar döneminde yönetimi üstlenen MGK; hiçbir iş pozitif hukuk normu ile sınırlı kalmadan kurallar koyduğu için daha kuruluşunda asli kurucu iktidar niteliğini de kazanmıştır. MGK "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" ve "Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun"la koyduğu kurallar ile fiili iktidarını hukukileştirirken, aynı zamanda kurucu iktidar niteliği de kazanmıştır.

³¹⁵ Ergün Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989, s. 119.

³¹⁶ Kemal Gözler, **Kurucu İktidar**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998, s.12.

³¹⁷ Özbudun, **a.g.e.**, s. 119.

³¹⁸ Özbudun, **a.g.e.**, s. 120; Gözler, **a.g.e.**, s. 60.

MGK 29 Haziran 1981 tarihinde çıkardığı “2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun”la; MGK’nın yanında bir de sivillerden oluşan “Danışma Meclisi”nin kurulmasını öngörüyordu. Bu kanunla 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren tüm eylem ve işlemleri ile kurucu iktidar özelliği taşıyan MGK yönetimi sivillerin de katılmaları ile yeni bir nitelik kazanıyor, adı da “Kurucu Meclis”, yani nitelik olarak kurucu iktidar oluyordu.

2.2- Kurucu Meclis Hakkında Kanun

MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık’ın 1 Kasım 1980 tarihinde; şartların sağlanması durumunda yeni anayasayı, seçim ve siyasi partiler kanunlarını yapacak Kurucu Meclis’in kuruluş, görev ve yetkileri hakkında kanunun çıkarılacağını açıklamasından sekiz ay sonra **Kurucu Meclis Hakkında Kanun teklifi** (S. Sayısı: 224) MGK’nın 29 Haziran 1981 günü yapılan 61. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır.

MGK Üyeleri Orgeneral Nurettin Ersin, Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Oramiral Nejat Tümer ve Orgeneral Sedat Celasun tarafından sunulan kanun teklifinin genel gerekçesi şöyledir:

“Milli Güvenlik Konseyi Başkanının 12 Eylül 1980 günü radyo ve televizyonla yayınlanan konuşmasında, hareketin amacına ulaşması için izlenecek yol açıklanıyor ve hür demokratik parlamenter sistemin dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanunu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan, sosyal adaleti gerçekleştirecek “Demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresinin devir” edileceği vaad ediliyordu.

Memleketimizin 11 Eylül 1980 tarihinde içinde bulunduğu ortam ve bu ortamı doğuran sebepler dikkate alınca, 12 Eylül Harekatının amacının “Demokratik düzene dönme” değil, sağlıklı ve sağlam “Demokratik düzen kurma” olduğu anlaşılır. 12 Eylül bazı kimselerin ve çevrelerin göstermek istediği gibi demokrasiden sapmayı veya ayrılmayı değil Türk halkının istediği ve gerçekten layık olduğu demokratik bir rejimi kesin çöküntüden kurtarmak, sağlıklı ve sağlam bir tarzda tesis etmek hareketinin başlangıcını ifade eder.

12 Eylülde zorunlu olarak Parlamento feshedilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, Millet Meclisi’ne ve Cumhuriyet Senatosu’na ait görev ve yetkilerin Milli Güvenlik Konseyince Cumhurbaşkanı’na ait görev ve yetkilerin de Konsey Başkanı olan Devlet Başkanınca yerine getirileceği ve kullanılacağı 2324 sayılı kanunla düzenlenmiştir.

Milli Güvenlik Konseyinin yasama görevini yerine getirişine katkıda bulunacak ve açık müzakerelerle daha geniş bir kamuoyu ilişkisi sağlayacak Meclis kurulması yararlı görülmüş ve bu görüşle Kurucu Meclis Hakkında Kanun Teklif edilmiştir.”³¹⁹

³¹⁹ MGK Tutanak Dergisi, C. 3, B: 61’in sonuna ekli (29.6.1981).

Kurucu Meclis Hakkında Kanun Teklifi; MGK'nın 61. birleşiminin 1. oturumunda 30. ve 31. maddeleri hariç, üzerinde herhangi bir müzakere ve tartışma yapılmadan rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

Kurucu Meclis Hakkında Kanunun önemli maddeleri şunlardır:

“Madde- 1

- 1- Kurucu Meclis; Milli Güvenlik Konseyi ile, kuruluş, görev ve yetkileri bu kanunda belirtilen Danışma Meclisinden oluşur.
- 2- Bu Kanun hükümleri dışında kalan hususlarda, Milli Güvenlik Konseyi 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Millet Meclisi'ne ve Cumhuriyet Senatosu'na ait görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.”

“Madde- 2

Kurucu Meclisin Görevleri:

- a) Yeni Anayasayı ve Anayasanın Halkoyuna Sunuluş Kanununu hazırlamak;
- b) Halkoyuna sunulan ve Milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasanın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanununu hazırlamak;
- c) Yeni Anayasanın ve Siyasi Partiler Kanununun hükümlerini gözönünde tutarak Seçim Kanununu hazırlamak;
- d) Milli Güvenlik Konseyince kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektir.”

“Madde- 3

Danışma Meclisi

Danışma Meclisinin Yapısı

Danışma Meclisi, aşağıdaki maddelerde belirtilen usul ve esaslara göre her ilin tespit ve teklif ettiği adaylar arasından Milli Güvenlik Konseyince seçilen 120 üye ile, Milli Güvenlik Konseyince doğrudan doğruya seçilen 40 üye olmak üzere 160 üyeden oluşur.”

“Madde- 4

1- Danışma Meclisi'ne seçilebilmek için aşağıdaki şartları haiz olmak gerekir :

- a) Türk vatandaşı olmak,
- b) Otuz yaşını bitirmiş bulunmak,
- c) Yükseköğrenim yapmış olmak,
- d) Kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- e) Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak veya yapmış sayılmak veya yükümlü bulunmamak,
- f) Ağır hapis cezası veya taksirli suçlar hariç olmak üzere bir yıldan fazla hapis cezası almamış yahut zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan herhangi birinden hüküm giymemiş olmak,
- g) 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak.

2- Danışma Meclisi'ne Milli Güvenlik Konseyince doğrudan doğruya seçilecek olanlarda 1. fıkranın (c) bendinde belirtilen şart aranmaz.”

“Madde- 5

Son nüfus sayımındaki nüfusları göz önünde tutulmak sureti ile her ilin göstereceği adaylardan Danışma Meclisi'ne seçilecek olan üye sayılan bu Kanuna bağlı cetvelde belirtilmiştir.”

“Madde- 6

İllerden aday olmak isteyenler

a) İlk veya orta veya lise veya yükseköğrenimlerini yaptıkları veya

b) Aralıklı olmakla beraber en az beş yıl veya aralıksız üç yıl oturdukları veya son iki yıldan beri oturmakta bulundukları ilin valiliğine başvururlar.”

“İllerden Gösterilecek Adayların Tespiti ve Seçimi

Madde- 7

1- Adaylık için başvurma valiliğe verilecek dilekçe ile olur. Bu dilekçeye 4. ve 6. maddelerdeki şartların varlığını gösterir belgelerin asılları veya tasdikli örnekleri ile bir sayfayı aşmayacak tarzda kısa hal tercümesi ve üç adet vesikalık fotoğraf eklenmesi lazımdır. Bir kısmı eksik olan belgeler adaylık için başvurma süresi içinde tamamlanabilir.

2- Vali, 4. ve 6. maddelerdeki şartları haiz olan istekli hakkında il hudutları içerisindeki adalet, güvenlik ve çeşitli kuruluş ve meslek mensupları ile mümkün olan genişlikte yapacağı kişisel temaslara edindiği bilgileri değerlendirmek sureti ile çevrede iyi tanındığına ve sevildiğine kanaat getirdiği isteklilerden o ilden Danışma Meclisi'ne seçilecek üye sayısının üç katının ad ve soyadlarını aday olarak Milli Güvenlik Konseyi'ne bildirir.

3- İl adaylarının dilekçeleri ve belgeleri ayrı ayrı kapalı zarflar içinde Milli Güvenlik Konseyi'ne gönderilir.

4- Milli Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi üyelerini o ilin adayları arasından seçer.”

“Milli Güvenlik Konseyi'nce Doğrudan Doğruya Üye Seçilmek İçin Adaylık

Madde- 8

Milli Güvenlik Konseyi'nce doğrudan doğruya Danışma Meclisine üye seçilmek için adaylığını koymak isteyenler, dilekçelerini Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'ne gönderirler. Bu dilekçelere kanunun aradığı şartların varlığını gösteren belgelerin asılları veya tasdikli örnekleri ile bir sayfayı aşmayacak kısa hal tercümesi ve üç adet vesikalık fotoğraf eklenmesi lazımdır.”

“Milli Güvenlik Konseyi'nce Üye Seçimi

Madde-9

Milli Güvenlik Konseyi, bu kanun uyarınca Danışma Meclisi'ne üye seçer.”

“Seçilen Üyelerin İlanı

Madde 10

Milli Güvenlik Konseyi'nce il adayları arasından veya doğrudan doğruya seçilmiş Danışma Meclisi üyelerinin adları, soyadları ve meslekleri Resmi Gazete'de ve Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu aracılığı ile ilan olunur.”

“Boşalan Üyelikler İçin Seçim

Madde- 11

Bu Kanun uyarınca seçilen üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olması halinde, boşalan üyelik için Milli Güvenlik Konseyi’nce doğrudan doğruya seçim yapılır.”

“Üyelik Güvencesi

Madde- 12

- 1- Danışma Meclisi üyeleri, Türk Milleti adına görev yaparlar.
- 2- Bu Kanunda gösterilen üyelik sıfatlarını kaybetme halleri dışında Danışma Meclisi üyelerinin görevlerine son verilemez.
- 3- Devlet veya diğer kamu tüzelkişileri ile bunlara bağlı kurum, kuruluşlarda görevli iken Danışma Meclisi’ne seçilenlerin, kendileri istemedikçe kadroları ile ilişkileri kesilmez. Bu gibiler görevlerinden aylıksız veya ücretsiz izinli sayılırlar. İzinli sayıldıkları süreler terfilerinde, keseneklerinin kendileri ve karşılıklarının Meclis Bütçesinden ödenmesi kaydıyla emekliliklerinde fiili hizmet olarak hesaba katılır.”

“Dokunulmazlık

Madde- 13

- 1- Danışma Meclisi üyeleri, Meclis’teki çalışmalarında açıkladıkları görüşlerinden ve kullandıkları oylardan sorumlu tutulamazlar, sadece yeminlerine ve vicdanlarına bağlı olarak görev yaparlar.
- 2- Danışma Meclisi üyeleri, Danışma Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile verilmiş bir karar olmadıkça, sanık olarak sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamazlar. Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bu hükmün dışındadır. Bu gibi durumlarda yetkili makamlar olayı derhal Danışma Meclisi Başkanlığı’na bildirirler.
- 3- Seçimlerden önce veya sonra Danışma Meclisi üyelerinden biri hakkında verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, Meclisin hukuki varlığının sona ereceği zamana ertelenir. Bu takdirde dava ve ceza zamanaşımı işlemez.”

“Üyelikle Bağdaşmayan İşler

Madde- 15

Danışma Meclisi üyeliğine seçilenler, devlet ve diğer kamu tüzelkişileri ile bunlara bağlı kurum ve kuruluşlarda Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya veya dolayısıyla katıldıkları ve ilgili oldukları teşebbüs ve ortaklıklarında görev alamazlar; bunlar ait herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul edemezler ve bunların taraf olduğu anlaşmazlıklarda temsilcilik, hakemlik veya vekalet görevi yapamazlar.”

“Üyeliğin Düşmesi

Madde- 16

- 1- İstifa eden veya Danışma Meclisi’ne seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giyen veya kısıtlanan kimsenin üyeliği, başka bir karar almaya gerek kalmadan düşer.
- 2- Danışma Meclisi Genel Kurul ve komisyon çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş gün katılmayanların Danışma Meclisi Genel Kurulunca üyeliğinin düşmesine karar verilir.
- 3- Bu kanunun 15. maddesinde sözü edilen işlerden birini kabul eden üyeler hakkında Danışma Meclisi Genel Kurulu’nca üyeliğin düşmesine karar verilir.”

“Danışma Meclisi’nin İlk Toplantısı

Madde- 18

Danışma Meclisi’nin ilk toplantısında en yaşlı üye başkanlık, en genç iki üye katiplik görevi yapar.”

“Andiçme

Madde- 19

“Danışma Meclisi üyesi olarak çalışmalarında Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin ve milletin bütünlüğü ve bölünmezliğini koruyacağıma, toplumun huzuru, milli dayanışma ve sosyal adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma; hukukun üstünlüğünü sağlayacak demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”

“Başkanlık Divanı

Madde- 20

Danışma Meclisi, ikinci toplantısında bir başkan, iki başkan vekili, dört katip, iki idareci üyeden oluşan Başkanlık Divanını seçer.”

“İçtüzük, Komisyonlar ve Kolluk İşleri

Madde- 21

- 1- Danışma Meclisi çalışmalarını kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür.
- 2- Danışma Meclisi ilk toplantısından itibaren en geç bir ay içinde 15 üyeden oluşan bir Anayasa Komisyonu seçer.
- 3- Danışma Meclisi’nin daimi komisyonları ve komisyonlara üye seçimi içtüzükte belirtilir. İhtiyaca göre geçici ve karma komisyonlar da kurulabilir.
- 4- Komisyonlar, bilgi ve görüşlerinden yararlanmak istedikleri kimseleri komisyona davet ederek dinleyebilirler; kamu kurum ve kuruluşları ile, mesleki kurum ve kuruluşlardan yazılı görüş alabilirler.
- 5- Danışma Meclisi, kendi kolluk işlerini Başkan eliyle yürütür.”

“Görüşmeler

Madde- 22

- 1- Danışma Meclisi’nin Genel Kurul çalışmaları açık ve komisyon çalışmaları kapalı olarak yapılır.
- 2- Danışma Meclisi, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kapalı oturuma karar verebilir.
- 3- Danışma Meclisi’nin açık olan Genel Kurul toplantıları Tutanak Dergisi’nde yayımlanır.”

“Kanun Teklif Etme Yetkisi

Madde- 24

- 1- Kanun teklif etme yetkisi Milli Güvenlik Konseyi Üyelerine, Bakanlar Kurulu ve Danışma Meclisi Üyelerine aittir.
- 2- Danışma Meclisi üyelerince yapılacak kanun tekliflerinin en az 10 üyenin imzasını taşıması gerekir.
- 3- Kanun teklifleri Danışma Meclisi Başkanlığı’na yapılır.”

“Kanunların Görüşülmesi ve Kabul Edilmesi

Madde- 25

- 1- Hükümetten gönderilen kanun tasarıları ile üyelerin kanun teklifleri, önce ilgili komisyonda veya komisyonlarda, daha sonra Genel Kurul’da görüşülür. Aynen veya değiştirilerek kabul veya reddedilen kanun tasarı ve teklifleri Milli Güvenlik Konseyi’ne gönderilir.
- 2- Kanun tasarı ve tekliflerinin Danışma Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurul’daki görüşmelerinde Başbakanın veya ilgili bakanın veya görevlendirileceği yetkili kişinin ve teklif sahibi Danışma Meclisi üyelerinden en az birisinin veya teklif Milli Güvenlik Konseyi üyelerinden birisi tarafından yapılmışsa Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği’nden görevlendirilecek yetkili bir kişinin hazır bulunması gereklidir.
- 3- Milli Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi’nden gelen kanun tasarı ve tekliflerini aynen veya değiştirilerek kabul ve reddedebilir. Milli Güvenlik Konseyi’nin kabul ettiği metin Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle kanunlaşır.”

“Anayasa’nın Kabulü, Halkoyuna Sunulması ve Kesinleşmesi

Madde- 26

- 1- Danışma Meclisi’nin Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan ve Genel Kurul’ca kabul edilen Anayasa metni, Milli Güvenlik Konseyi’nce aynen veya değiştirilerek kabul edilir ve Resmi Gazete ile yayımlanır.
- 2- Milli Güvenlik Konseyi’nce kabul edilen Anayasa, Halkoyuna Sunuluş Kanunu hükümlerine göre, halkoylamasına sunulur.
- 3- Halkoylaması sonucu kabul edilen Anayasa kesinleşir.”

“Bütçenin Sunulması

Madde- 27

Genel ve katma bütçe tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından Danışma Meclisi’ne sunulur.”

“Bütçenin Görüşülmesi

Madde- 28

- 1- Danışma Meclisi, içtüzük hükümlerine göre bütçe üzerindeki çalışmalarını iki ay içinde tamamlar.
- 2- Bütçe Komisyonunca kabul edilen bütçe tasarıları Danışma Meclisi Genel Kurulu’nda görüşülerek karara bağlanır ve Milli Güvenlik Konseyi’ne gönderilir.
- 3- Danışma Meclisi Genel Kurulu’nda üyeler gider artırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifte bulunamazlar.
- 4- Danışma Meclisi’nden gelen tasarı Milli Güvenlik Konseyi’nin kabul ettiği şekli ile kesinleşir ve mali yıl başından önce Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer.

30. madde kanun teklifinde sadece Danışma Meclisi ve üyeleri aleyhine işlenen suçların düzenlenmesine yöneliktir. Madde görüşmeleri sırasında ilk sözü alan MGK Başkanı Kenan Evren; MGK üyelerine karşı işlenen suçlara dair bir kanun olmadığını, bu sebeple 30. maddede geçen “Danışma Meclisi”nin Kurucu Meclis olarak değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu teklif üzerine söz alan

Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak, “Kurucu Meclis” ifadesi kullanılırsa “12 Eylül’den bugüne kadar yapılan işlemleri biz ortadan kaldırmış izlemini veririz.” diyerek maddenin bu şekilde kalmasını önermiştir. MGK üyesi Nejat Tümer ise, 30. maddenin Konsey üyelerini de kapsayacak şekilde düzenlenmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık da; “Kurucu Meclis”e karşı işlenen suçlar başka yerde geçmediği için açıkta kalabileceğini, bu sebeple Kurucu Meclis ifadesi kullanılırsa meselenin hallolacağını ifade etmiştir. Müzakereler sonucunda 30. madde “Kurucu Meclis ve Üyeleri Aleyhine İşlenen Suçlar” şeklinde düzenlenerek kabul edilmiştir.

“Kurucu Meclis ve Üyeleri Aleyhine İşlenen Suçlar”

Madde- 30

- 1- Kurucu Meclis aleyhine suç işleyenler Türk Ceza Kanununda Türkiye Büyük Millet Meclisi aleyhine işlenen suçlar için öngörülen cezalarla cezalandırılırlar.
- 2- Kurucu Meclis üyelerine karşı işlenen suçlarda Türk Ceza Kanunu’nun Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri hakkındaki hükümleri uygulanır.”

31. Madde teklifte, “Kurucu Meclis üyeleri ilk genel seçimlerde herhangi bir siyasi partinin kontenjan adayı olamazlar” şeklinde iken, MGK Başkanı Kenan Evren’in önerisi ile sadece “Danışma Meclisi Üyeleri”ni kapsayacak şekilde değiştirilmiştir.

“Madde-31

Danışma Meclisi üyeleri, ilk genel seçimlerde herhangi bir siyasi partinin kontenjan adayı olamazlar.”³²⁰

Kurucu Meclis Hakkında Kanun Teklifi; MGK’nın 61. birleşiminin 1. oturumunda 30. ve 31. maddeleri hariç, üzerinde herhangi bir müzakere ve tartışma yapılmadan rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

2.3- Kurucu Meclis’in Görev ve Yetkileri

Kurucu Meclis Hakkında Kanun’un 2. maddesine göre Kurucu Meclis’in görevleri şunlardır:

“a. Yeni Anayasa’ya ve Anayasa’nın Halkoyuna Sunuluş Kanununu hazırlamak;

b. Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilence kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasa’nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu’nu hazırlamak;

³²⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 61, (29.6.1981), ss. 583-593; **RG**, Sayı: 17386 Mükerrer, 30 Haziran 1981.

c. Yeni Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümlerini gözönünde tutarak Seçim Kanununu hazırlamak;

d. Milli Güvenlik Konseyi'nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektir.”

Kanunun 2. maddesinden de anlaşılacağı gibi Kurucu Meclis'in en önemli görevi devleti yeniden yapılandırma amacı doğrultusunda yeni bir anayasa ve ona uygun temel yasaları yapmaktır.

Kurucu Meclis, MGK ve Danışma Meclisi (DM) olarak iki kanattan oluşmaktadır. Kanatlar arasında eşitlik değil, ast-üst ilişkisi vardır. DM 160 üyeden oluşacaktı. Bu üyelerin 120'si her ilin valisinin teklif edeceği adaylar arasından MGK tarafından seçilecektir. 40 üyenin ise doğrudan MGK'ca seçilmesi öngörülmüştür.

Herhangi bir şekilde DM üyeliğinin boşalması halinde MGK doğrudan atama yetkisine sahipti. DM üyelerine bir çeşit dokunulmazlık hakkı verilmişti. Meclis çalışmalarında açıkladıkları görüşlerinden ve kullandıkları oylardan sorumlu tutulmazlar, sadece yeminlerine ve vicdanlarına bağlı olarak görev yaparlar. Kamu görevlerinden gelen üyelerin kadro ve dereceleri saklı tutulur. Üyelikleri süresince ödeneklerini Meclis bütçesinden alırlar. DM üyeliği, üyenin seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymesıyla, kendiliğinden düşer. Genel Kurul veya komisyon çalışmalarına toplam 5 gün mazeretsiz katılmazsa meclis genel kurulu üyeliğin düşürülmesine karar verir.

Anayasa ve yasa yapımında son söz hakkı MGK'nın idi. Çünkü kanunun 25. maddesine göre; MGK, DM'de kabul edilerek gelen kanun tasarısı ve tekliflerini aynen veya değiştirilerek kabul veya red edilebilecektir. Aynı şekilde MGK, DM Genel Kurulunda kabul edilen Anayasa metnini aynen veya değiştirilerek kabul etme yetkisine sahipti. Ayrıca MGK; 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun uyarınca TBMM, ve Millet Meclisi'ne ve Cumhuriyet Senatosuna ait görev ve yetkilere sahip olmaya devam edecekti. (Madde 1) Bu maddenin önemli bir sonucu olarak yürütme organı olan hükümetin denetlenmesine ilişkin yetkiler MGK tarafından kullanılmaya devam edilmiştir.

Kanun teklif etme yetkisi MGK üyelerine, Bakanlar Kurulu'na ve DM üyelerine aittir. Ancak DM Üyelerince yapılacak kanun tekliflerinin en az 10 üyenin imzasını taşıması şartı getirilmiştir (Madde 24).

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında da Milli Birlik Komitesi (MBK) ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Ergün Özbudun'a göre; 1961 sisteminde Temsilciler Meclisi MBK karşısında DM'nin MGK karşısındaki durumuna oranla daha geniş yetkilere sahip bir kuruluş olmuştur. Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen metin MBK tarafından aynen kabul edilmediği, Temsilciler Meclisi de MBK'ca yapılan değişiklikleri benimsemediği takdirde, iki meclisin üyelerinden oluşan bir karma komisyon kurulması ve karma komisyon metninin Kurucu Meclis birleşik toplantısında oylanması öngörülmüştü. Bu durum, sayıca daha kalabalık olan Temsilciler Meclisi'ne bir üstünlük sağlıyordu. 1981-83 sisteminde ise MGK, DM'ce kabul edilen metinde dilediği değişikliği yapma veya bunu tümüyle reddetme yetkisini kendisinde saklı tutmuştur. ... Anayasanın (ve yasaların) yapımında nihai söz MGK'dadır. ...”³²¹

Bülent Tanör; Danışma Meclisi'nin Osmanlı devletinin yenileşme dönemlerinde (Meclis-i Ahkamı Adliye gibi) padişah tarafından oluşturulan temsil niteliği bulunmayan danışma kurullarını hatırlattıklarını belirtmekte ve “.... 1980 anayasacılığı için uygun düşecek olan terim kurucu meclis değil, fiili kurucu iktidar deyimi olmalıdır.” demektedir.³²²

Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan DM'nin gerek üyelerin seçimi, gerekse yetkileri açısından atanmış bir danışma organı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

2.4- Danışma Meclisi

2.4.1- Danışma Meclisi Üyelerinin Seçimi

DM her ilin tespit ve teklif ettiği adaylar arasından MGK'ca seçilen 120 üye ile yine MGK'ca doğrudan doğruya seçilen 40 üye olmak üzere toplam 160 üyeden oluşacaktı.

Kurucu Meclis Hakkında Kanunun 4. maddesine göre DM üyesi olacaklarda aranan şartlar şunlardır:

- a) Türk vatandaşı olmak,
- b) Otuz yaşını bitirmiş olmak,
- c) Yüksek öğrenim yapmış olmak,
- d) Kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,

³²¹ Özbudun, **a. g. e.**, s.36.

³²² Bülent Tanör, **İki Anayasa 1961-1982**, Beta Yay. İstanbul 1986, s.102.

e) Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak veya yapmış sayılmak veya yükümlü bulunmamak,

f) Ağır hapis cezası veya taksirli suçlar hariç olmak üzere bir yıldan fazla hapis cezası almamış yahut zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan herhangi birinden hüküm giymemiş olmak,

g) 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak”

DM üyeliği için başvuracak adayların herhangi bir siyasal partiye üye olmamaları şartının aranması MGK yönetiminin siyasal partilere olan güvensizliğini ortaya koymaktadır.

DM’ye MGK’ca doğrudan doğruya seçilecek olanlarda yüksek öğrenim şartı aranmamaktadır.

İllerden aday olacakların; ilk, orta, lise veya yüksek öğrenimlerini bu ilde bitirmeleri, aralıksız üç yıl, aralıklı olursa toplam beş yıl veya son iki yıl bu ilde oturmaları gerekmektedir.

DM üyeliği için başvuracak adaylar, bu şartları taşıdıklarını kanıtlayan belgelerle birlikte valiliklere kendileri başvuracaklardı. Vali, şartları taşıyanların başvurularını il sınırları içindeki adalet, güvenlik ve çeşitli kuruluş ve meslek mensupları ile mümkün olan genişlikte yapacağı temaslarla birlikte değerlendirdikten sonra, çevrede iyi tanındığına ve sevildiğine kanaat getirdiği adaylardan o ile ait temsilci sayısının üç katı adayı MGK’ya bildirecekti. Böylece valilere ön ekleme yetkisi veriliyordu.

MGK kontenjanından doğrudan aday olmak isteyenler MGK Genel Sekreterliği’ne başvuracaklardı.

MGK tarafından 10 Temmuz 1981 tarihinde yayınlanan 53 sayılı karara göre; DM’ye üye seçilmek için aday olmak isteyenler 15 Temmuz 1981 – 15 Ağustos 1981 tarihleri arasında müracaatlarını yapacaklardı. İllere yapılan müracaatları değerlendiren valiler seçtikleri 3 katı adayı 15 Eylül 1981 tarihine kadar MGK’ya bildirecekti. MGK tarafından seçilen DM üyeleri Resmi Gazete’de yayınlanıp, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu aracılığı ile kamuoyuna duyurulacaktı. DM ilk toplantısını 23 Ekim 1981 tarihinde Saat 10.⁰⁰’da TBMM’de en yaşlı üyenin başkanlığında yapacaktı.³²³

³²³ RG, Sayı: 17397, 11 Temmuz 1981

DM üyesi olmak için toplam 11.640 aday başvurmuştur. Bu adaylar arasından MGK tarafından seçilen 160 üye 15 Ekim 1981 tarihinde açıklanmıştır.³²⁴

**Milli Güvenlik Konseyince Doğrudan Seçilen Danışma Meclisi Üyelerinin
Soyadı Sırasına Göre İsimleri ve Meslekleri**

Adı ve Soyadı	Mesleği
Eşref AKINCI	Em. Orgeneral
Alaeddin AKSOY	Em. Hakim Albay
Ertuğrul ALATLI	Em. Kurmay Albay
Ali Nejat ALPAT	Ekonomi Uzmanı – İşçi
Mustafa ALPDÜNDAR	İdareci – İşçi
Prof. Hikmet ALTUĞ	Prof. Dr. (Tıp)
İsmail ARAR	Hukuk- İdareci
Ethem AYAN	Em. Orgeneral
İmren AYKUT	İktisatçı – Sendikacı
Mahir CANOVA	Devlet Konservatuarı Rejisörü
Ender CİNER	Y. Mimar Mühendis
Ahmet Sanvar DOĞU	Maliye Bakanlığı Gelirler Gn.Md.
A. Nedim ERAY	Em. General
Adnan ERSÖZ	Em. Orgeneral
Halil GELENDOST	Em. Hakim Albay
İhsan GÖKSEL	Em. Korgeneral
Feyyaz GÖLCÜKLÜ	Prof. (Hukuk)
Hayati GÜRTAN	Orman Yük. Mühendisi
Vahap GÜVENÇ	Teknisyen – Sendikacı
A. Pulat GÖZÜBÜYÜK	Avukat
Mehmet HAZER	Avukat

³²⁴ RG, Sayı: 17485, 15 Ekim 1981

Selçuk KANTARCIOĞLU	Orta Öğretimde Öğretmen
A. Mümin KAVALALI	Yargıtay Üyesi
Recep MERİÇ	Y. Ziraat Mühendisi
Feridun Şakir ÖĞÜNÇ	Sendikacı
Ertuğrul Zekai ÖKTE	Boğaziçi Üniv. Öğretim Gör. (Hukuk)
Tülay ÖNEY	Çevre Müsteşarlığı Dai. Bşk.
Teoman ÖZALP	İnşaat Mühendisi
Nuri ÖZGÖKER	Mühendis
Nermin ÖZTUŞ	Eğitimci
Kazım ÖZTÜRK	Hukukçu
Atalay PEKÖZ	Avukat
İbrahim ŞENOCAK	Em. Orgeneral
Ragıp TARTAN	Em. Danıştay Başkanı
Aydın TUĞ	Merkez Valisi
Bekir TÜNAY	Em. Albay
Hidayet UĞUR	Em. Kur. Albay
Zeki YILDIRIM	Ekonomist
Namık Kemal YOLGA	Büyükelçi
Mustafa YÜCEL	Gazeteci – A.İ.T.İ.A. Öğretim Gör.

**Danışma Meclisine İllerden Seçilen Üyelerinin
Soyadı Sırasına Göre İsimleri ve Meslekleri**

Adı ve Soyadı	Mesleği
Adana	
Kemal DAL	Profesör (Hukuk)
Abdurrahman Ali GİRMEN	İktisatçı
Hilmi SABUNCU	Banka Müdürü
Turgut YEĞENAĞA	Elektrik Mühendisi

Adıyaman

M. Nedim BİLGİÇ

Milli Eğitim Müdürü

Afyon

Erdoğan BAYIK

Y. Ziraat Mühendisi

Orhan CİVELEK

İdareci

Ağrı

Paşa SARIOĞLU

Elektrik Mühendisi

Amasya

M. Talat SARAÇOĞLU

Ziraat Mühendisi

Ankara

Mahmut AKKILIÇ

Veteriner Prof. Dr.

Fikri DEVRİMSEL

C. Savcısı

Hamza EROĞLU

Prof. Dr. (Hukuk)

Rafet İBRAHİMOĞLU

İdareci

Halil İbrahim KARAL

Yardımcı Prof. (Tıp)

Doğan KARAN

Prof. Dr. (Tıp)

Necmettin NARLIOĞLU

Sayıştay 6. Daire Üyesi

M. Fevzi UYGUNER

Adalet Bakanlığı Huk.İş.Gn.Müd.

Antalya

Serda KURTOĞLU

İ.Y.İ. Ens. Medeni Huk.
Öğrt.Üyesi

M. Fehmi KUZUOĞLU

Em. Tümgeneral

Artvin

Muammer YAZAR

Anayasa Mahkemesi Üyesi

Aydın

Halil AKAYDIN

Doktor (Tıp)

İ. Doğan GÜRBÜZ

Yük. Ziraat Mühendisi

Balıkesir

İbrahim BARANGİL

Em. General

Fenni İSLİMYELİ

Özel sektör

Bilecik

Orhan BAYSAL

O.D.T.Ü. Profesör

Bingöl

Mehmet AYDAR

Gazeteci –Yazar

Bitlis

Necdet GEBELOĞLU

Ağır Ceza Hakimi

Bolu

Tandoğan TOKGÖZ

S.S.Y.B. Nüfus Planlaması
Gen.Müd.**Burdur**

Hadi ÖZER

Avukat

Bursa

İsmail Hakkı DEMİREL

Avukat

Recai DİNÇER

Yük. Ziraat Mühendisi

M. Ali Öztürk TEKELİ

Veteriner

Çanakkale

Mehmet PAMAK

Gelirler Genel Müdür Yrd.

Çankırı

Şükrü BAŞBUĞ

Em. Kur. Albay

Çorum

Ahmet SAMSUNLU

Yük. İnşaat Mühendisi

A. Avni ŞAHİN

Mühendis

Denizli

E. Yıldırım AVCI

Doktor (Tıp)

İsmail ŞENGÜN

Merkez Bankası Danışmanı

Diyarbakır

Vehbi DABAKOĞLU

Öğretmen – İdareci

Ahmet SARP

İnşaat Mühendisi

Edirne

Ali DİKMEN

Em. Tümgeneral

Elazığ

A. Lami SÜNGÜ

Em. Tümgeneral

Erzincan

Abdülbaki CEBECİ

Em. Kur. Albay

Erzurum

M. Utkan KOCATÜRK

Prof. Dr. (Tıp)

Abdülkadir ERENER

Avukat

Eskişehir

Tevfik Fikret ALPASLAN

Em. Korgeneral

Gaziantep

Mehmet AKDEMİR

Doktor (Tıp)

Bekir Sami DAÇE

C. Savcısı

Giresun

Bahtiyar UZUNOĞLU

Ticaret Bakanlığı Müşavir
Müfettişi**Gümüşhane**

Halit ZARBUN

Hukukçu – Yazar

Hakkari

Evliya PARLAK

Milli Eğitim Müdürü

Hatay

Zeki ÖZKAYA

Yük. Ziraat Mühendisi

Lütfullah TOSYALI

Yüksek Mühendis

Isparta

A. Güngör ÇAKMAKÇI

Avukat

İçel

İbrahim GÖKTEPE

T.C. Emekli Sandığı Müd.
Kur. Üyesi

Turhan GÜVEN

Hakim

İstanbul

Orhan ALDIKAÇTI

Prof. Dr. (Hukuk)

Mustafa A. AYSAN

Prof. Dr. (Ekonomi)

Muhsin Zekai BAYER

D.M.M.A. Öğretim Görevlisi

Feridun ERGİN

Profesör (İktisat)

Siyami ERSEK

Prof. Tıp Doktoru

Enis MURATOĞLU

Hakim

M. Yılmaz ÖZMAN

Yük. Kimya Mühendisi

Muzaffer SAĞIŞMAN

Makine Yük. Mühendisi

Hayrullah SEÇKİN

İdareci

İzmir

Aydemir AŞKIN

Dr. İktisatçı

Kemal KARHAN

Profesör (Yük. Makine
Mühendisi)

Turgut KUNTER

Em. Korgeneral

Dündar SOYER

İktisatçı

Türe TUNÇBAY

Prof. Dr. (Tıp)

Kars

Fuat AZGUR

Danıştay Üyesi

Abbas GÖKÇE

Danıştay Üyesi

Kastamonu

Nurettin AYANOĞLU

İdareci

Kayseri

Yavuz ALTOP

İktisatçı

Mehmet F. FEYZİOĞLU

Prof. Dr. (Hukuk)

Kırklareli

Muzaffer ENDER

Em. Öğretmen

Kırşehir

Sadi ERDEM

Elektronik Yük. Mühendisi

Kocaeli

Hamdi AÇAN

Doktor (Tıp)

S. Feridun GÜRAY

Adalet Müfettişi

Konya

Sadi IRMAK

Ordinaryüs Prof. (Tıp)

A. Asım İĞNECİLER

Merkez Valisi

S. Necdet ÖZDOĞAN

Ziraat Mühendisi

Osman YAVUZ

Yük. Ziraat Mühendisi

Kahramanmaraş

Halil Erdoğan GÜREL

İktisatçı

Kütahya

Rıfat BAYAZIT

İdareci

Halil EVLİYA

İnşaat Mühendisi

Malatya

Ayhan FIRAT

Elektrik Yük. Mühendisi

Abdurrahman YILMAZ

Doktor (Tıp)

Manisa

S. Sırrı KIRCALI

Danıştay Üyesi

A. Vefik KİTAPÇIGİL

Merkez Valisi

Mardin

Beşir HAMİTOĞULLARI

S. Bilgiler Fakültesi Öğretim
Üyesi**Muğla**

Mehmet KANAT

T. Zirai Donatım Kur. Baş
Müşaviri

Muş

Nazmi ÖNDER

Ziraat Mühendisi

Nevşehir

Necip BİLGE

Profesör (Hukuk)

Niğde

Azmi ERYILMAZ

Danıştay Üyesi

Ordu

Ali Mahzar HAZNEDAR

İnşaat Mühendisi

Cavidan TERCAN

Doktor (Tıp)

Rize

şadan TUZCU

Makine Yük. Mühendisi

Sakarya

Cahit TUTUM

T.Orta Doğu Amme İdaresi
Öğr.Üyesi**Samsun**

şener AKYOL

Prof. Dr. (Hukuk)

Cevdet KARSLI

İktisatçı

Turgut ORAL

İktisatçı

Siirt

Fuat YILMAZ

Em. General

Sinop

Özer GÜRBÜZ

C. Savcısı

SivasM. Rahmi
KARAHASANOĞLU

Doktor (Tıp)

R. Adlı ONMUş

Yük. Ziraat Mühendisi

Tekirdağ

Salih İNAL

Yük. Ziraat Mühendisi

Tokat

Halil ERTEM

Em. Yarbay 14. Daire Üyesi

Şerafettin YARKIN

Hukukçu

Trabzon

Zeki ÇAKMAKÇI

Doktor (Tıp)

Arif ERGİNAY

Prof. Dr. (Hukuk)

Tunceli

Kamer GENÇ

Danıştay Savcısı

Urfa

Nihat KUBİLAY

Em. Öğretmen

Mehmet Velid KÖRAN

Avukat

Uşak

Remzi BANAZ

İçişleri Bakanlığı Mülkiye
Müfettişi**Van**

Avni MÜFTÜOĞLU

Hukukçu

Yozgat

Fahri ÖZTÜRK

Vali

Zonguldak

Cemil ÇAKMAKLI

İktisatçı

Turgut TAN

Siyasal Bilgiler Fak.Öğretim
Üyesi

İsa VARDAL

Hakim³²⁵

³²⁵ RG, Sayı: 17493, 23 Ekim 1981.

DM Üyelerinin Öğrenim Dallarına Göre Dağılımı³²⁶

Öğrenim	Kişi	Yüzde (%)
Hukuk Fakültesi ³²⁷	40	24.69
Mühendislik Fakültesi ³²⁸	29	17.90
Siyasal Bilgiler Ok-Fak. ³²⁹	28	17.28
Harp Okulu	19	11.72
İktisat Fakültesi- İİTİ- Yüksek Tic. Okulu	15	9.25
Tıp Fakültesi	14	8.64
Edebiyat-DTC. Eğitim Fakültesi Öğr. Okulu	8	4.93
Veteriner Fakültesi	3	1.85
Lise ve Altı	3	1.85
Mimarlık Fakültesi	1	0.61
İşletme Fakültesi	1	0.61
Konservatuar	1	0.61

Tablo incelendiğinde MGK’ca doğrudan seçilen üç üye dışındaki tüm üyelerin yüksek öğrenimli oldukları görülmektedir.³³⁰

DM Üyelerinin Mesleklerine Göre Dağılımı³³¹

³²⁶ Aynur Soydan, “Danışma Meclisi Üye Kompozisyonu, **Edip F. Çelik’e Armağan**, Yayına Haz: Turgut Tahranlı, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 313.

³²⁷ Hukuk Fakültesi mezunlarının üçü aynı zamanda bir başka fakülteden de mezun. Bunlardan biri DTC Fakültesi’nden, diğer ikisi de Harp Okulu’ndan mezun.

³²⁸ Tabloda Mühendislik Fakültesi mezunu olarak gözükenlerin ikisi aynı zamanda Harp Okulu, bir diğeri de Teknik Yüksek Öğretmen Okulu’nu bitirmiş durumda.

³²⁹ Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunları bölümünde yer alanların yedisi iki fakülte mezunu. Bunlardan altısı Hukuk Fakültesi fark derslerini vererek bu fakülteden de mezun olmuşlardır. Bu bölümde yer alan bir başkası da aynı zamanda Harp Okulu’nu bitirmiş durumda.

³³⁰ İllerden seçilen üyelerin yüksek öğrenimli olmaları yasa gereğidir.

³³¹ Soydan, **a.g.m.**, ss. 314-315.

Meslek	Kişi	Yüzde (%)
<u>Memur</u>		
Kamu Yöneticisi	22	13.58
Müşavir, Müfettiş, Diğer	19	11.72
Mülki Yönetici	4	2.46
Diplomat	1	0.61
Öğretmen	1	0.61
<u>Öğretim Üyesi</u>		
Profesör-Doçent	25	15.43
Diğer	6	3.70
<u>Asker</u>		
General	14	8.64
Diğer ³³²	9	5.54
<u>Adalet Mensubu</u>		
Yüksek Yargı Mensubu	13	8.02
Yargı Mensubu	6	3.70
Avukat	9	5.55
<u>Özel Sektör</u>		
Yönetici	13	8.02
<u>Sağlık Mensubu</u>		
Doktor	7	4.32
<u>Sendikacı</u>		
İşçi Temsilcisi	3	1.85
İşveren Temsilcisi	2	1.23
<u>Serbest</u>		
Tüccar-Sanayici-Çiftçi	5	3.08
<u>Basın</u>		
Gazeteci	2	1.23
<u>Sanatçı</u>		
Rejisör	1	0.61

³³² Bu meslek grubu içinde Dışişleri Bakanlığı bünyesinde sözleşmeli olarak çalışan bir emekli tümgeneral veteriner hekimle, iki emekli askeri mühendis ve iki emekli askeri hakim de yer almaktadır.

DM üyelerinin mesleki dağılımında kamu görevlileri (memur, öğretim üyesi, asker, doktor ve yargı mensupları) %78.94'lük bir oranla ağırlıklı olarak yer almaktadırlar. Bu tablo MGK'nın tercihinin ağırlıklı olarak kamu görevlileri yönünde kullandığını ortaya koymaktadır.

DM Üyelerinin Yaş Dağılımı

Yaş Grubu	Kişi	Yüzde (%)
30-39	10	6.17
40-49	38	23.45
50-59	67	41.35
60-69	46	28.39
70 ve üstü	1	0.61

DM üyelerinin yaş ortalaması 50'nin üzerindedir.

DM'ye seçilen üyeler arasında erkeklerin oranı %96.91, 5 üye ile temsil edilen kadınların orana ise %3.08'dir.

MGK Tarafından Doğrudan Seçilen Üyelerin Öğrenim Dallarına Göre Dağılımı

Öğrenim	Kişi	Yüzde (%)
Harp Okulu	10	23.80
Hukuk Fakültesi	10	23.80
Mühendislik Fakültesi	5	11.90
Siyasal Bilgiler Ok. /Fak.	5	11.90
İktisat Fak- İTİA vb.	3	7.14
Edebiyat-DTC-Eğitim Fak.	3	7.14
Yüksek Okul		
Lise ve Altı	3	7.14
Tıp Fakültesi	1	2.38
Veteriner Fakültesi	1	2.38
Konservatuar	1	2.38

MGK Tarafından Doğrudan Seçilen Üyelerin Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslek	Kişi	Yüzde (%)
<u>Asker</u>		
General	7	16.66
Diğer	6	14.28
<u>Memur</u>		
Müşavir, Müfettiş, Diğer	7	16.66
Kamu Yöneticisi	2	4.76
Mülki Yönetici	1	2.38
Diplomat	1	2.38
<u>Adalet Mensubu</u>		
Avukat	3	7.14
Yüksek Yargı Mensubu	2	4.76
Yargı Mensubu	1	2.38
<u>Öğretim Üyesi</u>		
Profesör	3	7.14
Diğer	2	4.76
<u>Sendikacı</u>		
İşçi Temsilcisi	3	7.14
İşveren Temsilcisi	1	2.38
<u>Özel Sektör</u>		
Yönetici	1	2.38
<u>Basın</u>		
Gazeteci	1	2.38
<u>Sanatçı</u>		
Rejisör	1	2.38

MGK tarafından doğrudan seçilen üyeler içinde askerlerin toplam oran %31'dir.

MGK Tarafından Doğrudan Seçilen Üyelerin Yaş Dağılımı

Yaş Grubu	Kişi	Yüzde (%)
30-39	1	2.38
40-49	6	14.28
50-59	13	30.95
60-69	22	52.38

Bu grubun %50'sinden fazlasını 60 yaş ve üzerindekiiler oluşturmaktadır.

DM'de, serbest meslek gruplarının temsili son derece düşük tutulduğu için, belirli bir yaşın üzerindeki üst düzey memur ve subayların ağırlıklı olarak yer aldığı bir meclis görünümündedir.³³³

Mümtaz Soysal, DM üyelerinin listesi açıklandıktan sonra 17 Ekim 1981 tarihinde yazdığı “Şeytanın Avukatlığı” adlı makalede şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Danışma Meclisi'ne seçilenlerin listesini çeşitli açılardan değerlendirebilirsiniz. En basitiyle meslek dağılımından başlayıp en çapraşıyla sosyal sınıfların temsiline kadar, öğrenim derecesiyle bilgi düzeyinden, politikaya bulaşmışlıkla cinsiyet durumundan, kazanç düzeyiyle toplum çevresinden geçen türlü ölçütlere göre varacağınız sonuçlar farklı olabilir.

Ama, bütün bunları aşarak, liste konusunda şu sonuca varmamız hiç yanlış olmaz: Danışma Meclisi, üç aşağı beş yukarı, Milli Güvenlik Konseyi'nin sorunlara şimdiye kadarki bakış açısına, temel çözümler bakımından ortaya koyduğu görüşlere, ekonomik, sosyal ve kültürel konularda şimdiye kadar izlediği politikalara çok ters düşebilecek kimselerden oluşmamıştır.

Normal olarak, başka türlü de beklenemezdi.

Çünkü, yine normal olarak, danışman seçmenin doğal yolu insanın kendi bakış açısına, görüşlerine ve temel politikasına ters düşmeyecek kişileri bulmasıdır.

Bu ille de, danışman olarak seçtiğiniz kişinin “evet efendim”ci olmasını gerektirmez. Tam tersine, danışmanın soruları sizin açınızdan görmekle birlikte bazen sizinkilerle çatışan çözümleri savunabilecek karakterde olmasını beklersiniz. Son liste hazırlanırken bu karakter ölçütü de göz önünde tutulduğuna göre, Danışma Meclisi'ni şimdiden bir “evet efendimciler” topluluğu olarak suçlamaya kimsenin hakkı olamaz.

Ama, danışman seçmenin birde arada sırada kullanılan anormal yolu var. Danışmanlarınızın içine, İngilizlerin deyimiyle “şeytanın avukatları”nı da katmak. Yani, sizinkilerden farklı bakış açılarını, görüşleri, temel politikaları açıkça ortaya koyabilen insanları.

³³³ DM'nin öğrenim, meslek ve yaş dağılımı hakkında genel bir değerlendirme için bkz: Soydan a.g.m., s. 311-322.

Öyle ki, görmediğiniz boşlukları görebilsinler, farkına varmadığınız yanlışları fark edebilsinler, düşünmediğiniz tehlikeleri düşünebilsinler. En insafsız düşmanların, en kötü koşulların, en kara olasılıkların kılığına bürünerek.

Böyle danışman seçmenin rizikosu, sizinkilerden farklı bakış açılarına, görüşlere, temel politikalara sahip olan insanların bile bile haincesine sizi yanıltmaları, sizinle birlikte milyonlarca insanı batırmalarıdır.

O zaman “karakter” unsuru yine devreye girer. Şeytanın avukatlarından danışman seçerken, kendi kendinizi aşmanız, sizden farklı düşünen, ama hain olmadığına inandığınız insanları bulmanız gerekir.

Danışma Meclisi seçimi bakımından uygulanan yöntemin bu anlamdaki şeytanın avukatları için fazlaca çekici olduğu söylenebilir mi? Seçiciler belki böyle insanları da bulmak istemişlerdir. Ama, başvurma zorunluluğu kapıları kapamıştır. Kimse, “Ben sorunları sizden farklı görüyorum ve şeytanın avukatı olmak istiyorum” diye dilekçe vermez.

Çünkü, şeytanın avukatı olmak istemenin en tehlikeli yanı, seçicinin gözünde şeytanın ta kendisi olarak görülmektir.

Cadı kazanlarının bol kaynadığı Türkiye’de bundan da kolayı yoktur.”³³⁴

2.4.2- Danışma Meclisi’nin Toplanması ve Başkanlık Divanının Oluşumu

DM’nin toplanmasından bir gün önce MGK, 60 sayılı “Danışma Meclisi İçtüzüğü Hazırlanıncaya Kadar Uygulanacak Çalışma Esaslarına Dair Kararı”nı açıklamıştır.³³⁵ DM için “Geçici İçtüzük” niteliğinde olan bu karara göre; ilk toplantı 23 Ekim 1981 tarihinde saat 10.00’da hazır bulunan en yaşlı üyenin başkanlığında yapılacak ve ilk toplantıda üyeler soyadı sırasına göre and içeceklerdir. Ayrıca DM Başkanı ve Başkanlık Divanı Üyeleri ile DM İçtüzüğünü hazırlamak üzere 11 üyeden oluşan İçtüzük Geçici Komisyonu seçilecekti.

DM 23 Ekim 1981 günü saat 10.00’da en yaşlı üye Sadi Irmak Başkanlığında ilk toplantısını yaptı. İlk toplantıda en genç iki üye olan Mehmet Pamak ve Ender Ciner katiplik görevini üstlenmişlerdir.

³³⁴ Mümtaz Soysal, **Demokrasiye Giderken**, İdil Yayın, Ankara, 1982, ss. 68-69.

³³⁵ 22 Ekim 1981’de 60 sayılı karar açıklanmış, ertesi günü Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. **RG**, Sayı: 17493, 23 Ekim 1981.

DM'nin açılış konuşmasını yapan Devlet Başkanı Kenan Evren şu hususları vurgulamıştır:

“Şimdi çalışma sırası 12 Eylül günü Milletimiz önünde verdiğimiz sözün gereği olan Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Partiler Kanunu ile Seçim Kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel hukuki düzenlemeler yapmayı müteakip, insan hak ve hürriyetlerine saygılı milli dayanışma içinde sosyal adaleti gerçekleştirecek... demokratik, laik ve sosyal hukuk kurumlarına dayalı sağlam bir Devlet yapısını oluşturmaya gelmiş bulunmaktadır...”

“Bu temel amaç için teşkiline karar verilen Kurucu Meclis'in bir bölümünü oluşturan Danışma Meclisi'nin üyeleri olarak şu anda tarih ve dünya önünde, Türk Milletine karşı fevkalade önemli ve o nisbette şerefli bir görevin sorumluluğunu yüklenmiş bulunuyorsunuz...”

“... Yeni Anayasa; Danışma Meclisinin... seçeceği 15 kişiden oluşan Anayasa Komisyonu tarafından tam bir bağımsızlık içinde milli ihtiyaç ve gerçekler ışığında yapacağı araştırmalar sonunda meydana getirilecektir. Bugüne kadar Anayasa'dan kaynaklanan sıkıntıları sizler de gördünüz ve bizzat içinde yaşadınız. ... Kişi hak ve hürriyetlerini hudutsuz olarak genişletip koruyalım derken Devletin de bekası için bir takım hak ve yükümlülükleri olduğunu, kişi özgürlüğü uğruna Devleti güçsüz, bir şey yapamaz duruma getirmeye de hakkımız olmadığını, ...devletin başı olan makamın bir protokol makamı görünümünde bırakılamayacağını Devletin 6 ay gibi bir süre Cumhurbaşkansız bırakılamayacağını, Parlamantonun aylarca hiçbir yasama ve murakabe görevini yapamaz duruma getirilemeyeceğini, yargının yönetimi, yönetimin yargıyı köstekler durumda olamayacağını, ülkenin sokaklarında her gün miting ve gösteri yapılmak suretiyle vatandaşların iş ve güçlerine mani olunamayacağını... kısaca kişi hak ve özgürlüklerinin hudutsuz olamayacağını hatırdan çıkarmamız gerektiğini vurgulamak isterim...”³³⁶

Kenan Evren'in adeta yeni Anayasa'nın temel ilkelerini vurgulayan bu konuşmasından sonra, DM üyeleri soyadı sırasına göre andiçmişlerdir. DM üyelerinin üzerine andiçtikleri metin şöyledir:

“Danışma Meclisi üyesi olarak çalışmalarında devletin varlığı ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bütünlüğü ve bölünmezliğini koruyacağıma, toplumun huzuru, milli dayanışma ve sosyal adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma; hukukun üstünlüğünü sağlayacak demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”³³⁷

DM'nin 27 Ekim 1981 tarihinde yapılan 2. birleşiminde Başkanlık Divanı seçimleri yapılmıştır. Başkanlık için 3 aday (Sadi Irmak, Mustafa A. Aysan ve Namık Kemal Tolga) gösterilmiş, ilk tur seçimlerde hiçbir aday seçilmek için yeterli oyu alamadığı için ikinci tur seçimlere geçilmiştir. Yapılan ikinci tur seçimlerde Sadi Irmak 67 oyla (Mustafa Aysan 57, Namık Kemal Tolga 34 oy almışlardır). DM Başkanlığı'na seçilmiştir.³³⁸

³³⁶ **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi (DMT.D.)**, YY: 1, C.1, B: 1 (23.10.1981), ss. 2-6.

³³⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 1, (23.10.1981), s. 6.

³³⁸ Seçimlere 158 üye katılmıştır. **DM Tutanak Dergisi**, YY:1, C.1, B: 12, (27.10.1981), ss. 13-14.

Başkan seçiminden sonra M. Vefik Kitapçıgil ve Fenni İslimyeli Başkan vekilliklerine, İmren Aykut, Mehmet Pamak, Kamer Genç ve Evliya Parlak DM katip üyeliklerine seçilerek Başkanlık Divanı oluşturulmuştur.³³⁹

DM'nin ikinci yasama yılında yapılan seçimlerde de 3. turda Sadi Irmak başkanlığa seçilmiştir. Başkanvekilliklerine ise M. Vefik Kitapçıgil ile Turhan Güven seçilmişlerdir. Ali Nejat Alpat, Güngör Çakmakçı, Talat Saraçoğlu ve Erdoğan Bayık katip üyeliklerine getirilmişlerdir.³⁴⁰

2.4.3- DM İç Tüzüğü'nün Kabulü ve Komisyonların Teşekkülü

Geçici İçtüzüğü'nün 14. maddesine göre DM'nin 3. birleşiminde Kazım Öztürk, İsmail Arar, Necip Bilge, Feyyaz Gölcüklü, Orhan Aldıkaçtı, Abbas Gökçe, Mehmet Hazer, Muammer Yazar, Süleyman Sırrı Kırçalı, Halil Gelendost, Fuat Azgur'dan oluşan 11 üyeli İçtüzük Geçici Komisyonu seçilmiştir.³⁴¹

İçtüzük Geçici Komisyonu 30 Ekim'de yaptığı ilk toplantısında Necip Bilge'yi Komisyon Başkanı, İsmail Arar'ı da Komisyon Sözcüsü seçerek çalışmalarına başlamıştır. Komisyon 30 Ekim 1981-5 Kasım 1981 tarihleri arasında içtüzük taslağını hazırlamıştır.³⁴²

Komisyon, "Danışma Meclisi İçtüzüğü Teklif ve İçtüzük Geçici Komisyon Raporu"nu 11 Kasım 1981 tarihinde (DM: 2/2/ S. Sayısı: 1) DM Başkanlığı'na sunmuştur.³⁴³ Komisyon Raporu'nun sunuş yazısında şu hususlar vurgulanmaktadır:

"... Türkiye'de parlamento hayatının yüz yılı aşkın bir tarihi, dolayısıyla çeşitli dönemlerde uygulanmış bir çok içtüzük vardır. Komisyonumuz, bu içtüzükleri suretle gözden geçirmiş ve bunların içinden 27 Aralık 1963 tarihili Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü ile 5 Mart 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün birçok maddelerinin Danışma Meclisi'nde de uygulanabileceği görüşünde birleşmiştir. Ancak pek tabiidir ki birçok deneyimlerden geçerek olgunlaşmış olan bu maddeler aynen alınmamış ve fakat bugünkü fiili ve hukuki duruma ve Danışma Meclisi'nin yapısına, yetki ve görevlerine uygun duruma getirilerek, Meclis çalışmalarında ihtiyaç duyulacak ve ortaya çıkabilecek sorunlara cevap teşkil edebilecek ve başka hiçbir kaynağa başvurmada uygulanabilecek bir metin ortaya konulmuştur..."

³³⁹ DM Tutanak Dergisi, YY:1, C.1, B: 2, (27.10.1981), ss. 15-19.

³⁴⁰ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C. 11, B: 1, (5.10.1982), ss. 7-9; 12-13.

³⁴¹ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 3, (28.10.1981), ss. 27-29.

³⁴² DM İçtüzük Geçici Komisyonu Tutanağı, Ankara, (t.y.) Basılmamış doküman.

³⁴³ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 6'nın sonuna ekli (16.11.1981).

“Maddeler her madde için ayrı bir gerekçe yazılmasını gerektirmeyecek kadar açıktır... Komisyon ve Genel Kurul çalışmalarında ortaya çıkabilecek bütün sorunlar ve uyulması gerekli kurallar, hiçbir tereddüde yer bırakmayacak biçimde yazılmıştır...”³⁴⁴

Danışma Meclisi’nin İçtüzüğü Hazırlanıncaya Kadar Uygulanacak Çalışma Esaslarına İlişkin Karar’ın 15. maddesine göre, İçtüzük Geçici Komisyonu’nun hazırladığı DM İçtüzüğü Teklifinin Genel Kurul’da 5 gün içinde görüşülerek son şekli verilmesi gerekmektedir. 146 maddelik oldukça kapsamlı olan DM İçtüzük Teklifi DM’nin 16 Kasım 1980 günü yapılan 6. Birleşim 1. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. DM Genel Kurulunda içtüzük görüşmeleri 4 birleşim ve 13 oturum devam ederek 20 Kasım 1980 günü 9. birleşimin 3. oturumunda oy çokluğu ile kabul edilmiştir.³⁴⁵

DM İçtüzüğü 9 ana başlık altında 146 maddeden meydana gelmekte, büyük bir bölümü normal dönemlerin parlamento içtüzüğü ile paralellikler arz etmektedir. İçtüzüğün önemli maddeleri şunlardır:

“Madde 1- Danışma Meclisi çalışmalarını 23 Haziran 1981 günü ve 2485 sayılı Kanun ile Anayasa, ilgili kanunlar ve bu İçtüzük hükümlerine göre yürütür.”

“Madde 2- Danışma Meclisi’nin görevi, Milli Güvenlik Konseyi’nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar sürer. Yasama yılı, 1 Eylül’den başlayıp, 31 Ağustos’ta sona eren süredir.

Birleşim Genel Kurulun belli bir gününde açılan toplantısıdır.

Oturum, bir birleşimin ara ile bölünen kısımlarından her biridir.”

“Madde 3- Üye tamsayısı yüz altmıştır.”

Genel Hükümler başlıklı bölümün diğer maddelerinde ilk toplantının 23 Ekim 1981 tarihinde saat 10.00’da toplanarak, üyelerin andiçeceği, tatil ve Devlet Başkanı veya Danışma Meclisi Başkanı’nın Meclisi olağanüstü toplantıya çağırabileceği, ayrıca DM Başkanı’nın 30 üyenin isteği üzerine de Meclisi olağanüstü toplayabileceği belirtilmektedir (Madde 8).

³⁴⁴ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 6’nın sonuna ekli (16.11.1981).

³⁴⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 6-9 (16-20 11.1981), ss. 91-328; **RG**, Sayı: 17521, 21 Kasım 1981.

İkinci kısım DM'nin kuruluşu başlığını taşımakta olup, Başkanlık Divanı bir Başkan, iki Başkanvekili, dört Katip Üye ve iki İdareci Üyeden kurulur ve bunlar gizli oyla yasama yılı için seçilir. Başkanın görevleri 15. Madde'de şöyle sıralanmaktadır:

- “1- Danışma Meclisini temsil etmek,
- 2- Genel Kurul görüşmelerini yönetmek,
- 3- Tutanak dergisi ile tutanak özetinin düzenlenmesini denetlemek,
- 4- Başkanlık Divanı'na Başkanlık etmek ve Divan'ın gündemini hazırlamak,
- 5- Danışma Meclisi Komisyonlarını denetlemek,
- 6- Başkanlık Divanı kararlarını uygulamak,
- 7- Kendisine, Anayasa, Kanunlar ve İçtüzükler gereğince verilen görevleri yerine getirmek;
- 8- Danışma Meclisi üyelerinin çalışmalarının verimli olması yönünde her türlü idari ve mali tedbiri almak.”

Başkan mazeretli veya Ankara dışında bulunduğu zamanlarda Başkanvekillerinden birisini yazılı olarak vekil tayin eder.

Başkanvekillerinin görevi ise; Başkanın yerine Genel Kurul görüşmelerini yönetmek ve Başkanın yetki verdiği hallerde onun yetkilerini kullanmaktır. (Madde. 16)

Katip üyeler, tutanakların tutulmasını denetlemek, Genel Kurulda evrak okumak, yoklama yapmak ve oyları saymakla görevlendirilirler. İdareci üyeler ise, DM'nin idari ve mali işlerini Başkanın talimatına uygun olarak yürütmek ve sükun ve düzenin korunmasından sorumlu idiler (Madde. 17-18).

“Madde 19- Danışma Meclisi'nin komisyonları şunlardır:

- 1- Anayasa Komisyonu,
- 2- Bütçe – Plan Komisyonu
- 3- Adalet Komisyonu
- 4- Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu
- 5- Milli Eğitim Komisyonu (Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor)
- 6- Mali İşler Komisyonu (Maliye, Gümrük ve Tekel)
- 7- İktisadi İşler Komisyonu (Ticaret, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar)

8- Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu (Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik)

9- Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskan, Turizm ve Tanıtma Komisyonu

10- Tarım ve Orman , Köy İşleri ve Kooperatifler Komisyonu

11- Danışma Meclisi Hesaplarını İnceleme ve Sayıştay Komisyonu

Anayasa Komisyonu onbeş üyeden kurulur. Diğer komisyonların her birinin üye sayısı ile komisyonlara üye seçimine ilişkin esas ve usuller Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Genel Kurulca işaret oyuyla kararlaştırılır.

Başkan ve Başkanvekilleri komisyonlarda ve Anayasa ve Bütçe – Plan Komisyonu üyeleri ise başka komisyonlarda üye olamazlar. Bir üye en çok iki komisyonda görev alabilir. Geçici ve karma komisyonlarda görev alma bu hükmün dışındadır.

Komisyonlar, yasama yılı başında bir yıl için seçilirler ve görev süreleri yenileri seçilinceye kadar devam eder.”

“Madde 20- Danışma Meclisi ihtiyaca göre geçici ve karma komisyonlar da kurabilir.”

“Madde 21- Bir komisyonun üyelerinde boşalma olursa yenisi seçilinceye kadar komisyonun görev ve yetkileri devam eder.

Noksan üyelik en kısa zamanda tamamlanır.”

“Madde 22- Raporu Genel Kurul görüşmelerine esas olacak komisyona, esas komisyon denir. Esas komisyonun hangisi olacağı konunun özelliğine göre, işin komisyonlara havalesi sırasında Kanun ve İçtüzük hükümleri uyarınca, Başkanlık tarafından tespit edilir.”

“Madde 23- Üye seçimi tamamlanınca, komisyonlar, Danışma Meclisi Başkanı tarafından toplantıya çağırılır.

Bu toplantıda Komisyonlar, Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Katip üyelerini seçerler...”

24-28. maddelerde Komisyonların toplantıya çağırılması, toplantı yeter sayısı, Komisyonlara devam ve söz alma konuları düzenlenmektedir. 29. madde de Komisyon toplantılarına Başbakan, ilgili bakanlar ve MGK Genel Sekreteri'nin katılabileceği veya gerek görürlerse kendi yerlerine temsilci gönderebilecekleri belirtilmektedir.

“30. Madde- Komisyon çalışmaları kapalı yapılır.

Komisyon toplantılarına ancak Kurucu Meclis Üyeleri, Bakanlar Kurulu Üyeleri ve Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri ile Genel Sekreterlik ve Hükümet Temsilcileri girebilir ve söz alabilirler. Ancak, komisyon üyeleri dışında kimse değişiklik önergesi veremez ve oy kullanamaz.” şeklindedir.

DM'nin yasama faaliyetleri ve Anayasa'nın hazırlanması bölümlerinde içtüzüğün ilgili maddeleri (4. kısım) ayrıca değerlendirileceği için burada ele alınmamıştır.

İçtüzüğün 5. kısmı üyelere ait hükümleri düzenlemektedir.

Bir üyenin dokunulmazlığının kaldırılması istemi Başkanlıkça Anayasa ve Adalet Komisyonları üyelerinden kurulu karma komisyona havale edilir. Karma Komisyon gerekli incelemeyi yapar ve en geç bir ayda raporu sonuçlandırır (Madde. 88-89). Dokunulmazlığının kaldırılması istenen üye gerekli savunmasını yapar (Madde-90) ve Karma Komisyon Raporu Genel Kurul'da görüşülür. Dokunulmazlığın kaldırılması kararı Genel Kurulda açık oyla ve salt çoğunlukla alınır (Madde- 91). Ayrıca bir üye DM'ye seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giyer veya kısıtlanırsa üyeliği başka bir karar almaya gerek kalmadan düşer. Bir üye, üyelikten çekildiğini Başkanlığa yazılı olarak bildirdiği takdirde, çekilme yazısının Genel Kurula sunulması ile sona erer (Madde- 92). Madde 93'de üyelik ile bağdaşmayan bir görev kabul etme durumunda üyeliğin nasıl düşürülebileceğini düzenlemektedir.

94- 97. maddeler DM üyelerinin devamsızlık ve izinlerini düzenlemektedir.

98- 105. Maddeler üyelere verilebilecek uyarma, söz söylemekten yasaklama, kınama Meclisten geçici olarak çıkarma cezalarının hangi durumlarda verilebileceğini ve üyelerin savunma haklarını açıklamaktadır.

“Madde 106- Danışma Meclisi üyeliğine seçilenler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine sağlanan sosyal haklardan yararlanırlar.”

DM'de oylama üç şekilde yapılır:

- 1- İşaretle oylama
- 2- Açık oylama
- 3- Gizli oylama (Madde 108)”

“Madde 119- Anayasa'da 2485 sayılı Kanunda ve İçtüzükte aksine hüküm bulunmadığı hallerde Danışma Meclisi Genel Kurulunda ve Komisyonlarında yapılacak bütün seçimlerde üye tam sayısının salt çoğunluğu alınır...”

“Madde 120- Genel Kurulda tam ve özet olarak, iki türlü tutanak tutulur...”

Danışma Meclisi Teşkilatı 121. maddeye göre şu birimlerden oluşmaktadır.

- 1- Başkanlığa Bağlı
 - a) Özel Kalem Müdürlüğü (Basın Müşavirliği)
 - b) Hukuk Müşavirliği

2- Genel Sekreterliğe bağlı

- a) Genel Sekreterlik Büro Müdürlüğü
- b) Kanunlar Müdürlüğü
- c) Tutanaklar Müdürlüğü
- d) Saymanlık Müdürlüğü
- e) Levazım Müdürlüğü
- f) Daire Müdürlüğü
- g) Sağlık İşleri Müdürlüğü

“Madde 122- Danışma Meclisinin iç hizmetleri, kanunlara ve bu içtüzüğe uygun olarak yürütülür...”

“Kurucu Meclise ait ortak hizmetler Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği ile ortaklaşa yürütülür.”

“Madde 123- Danışma Meclisinin temsil edilmesi gereken yurt içindeki törenlerde, Başkan veya Başkanlık Divanı üyeleri Danışma Meclisi adına hazır bulunur...”

“Madde 126- Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında Danışma Meclisi’ne ayrılan yerlere silahla girmek yasaktır...”

“Madde 133- ... Yasama Organı bütçesinin sadece Danışma Meclisi hizmetlerine dair maddelerinden yapılacak harcamalarla ilgili verilen emirleri, Danışma Meclisi Başkanı tarafından imzalanır.”

“Madde 139- İçtüzükte değişiklik yapılmasını öngören teklifler, on üye tarafından yapılabilir. Bunlar hakkında, kanun tekliflerine ilişkin hükümler uygulanır...”

“Madde 141- Vatandaşların, Anayasa’nın 62. maddesi uyarınca Danışma Meclisi Başkanlığı’na, kendileri veya kamu ile ilgili olarak tek başlarına veya topluca gönderdikleri dilek ve şikayet dilekçeleri, Danışma Meclisi Başkanlığı’nca Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği’ne gönderilir.”

“Madde 142- Milli Güvenlik Konseyi’nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayınca, Danışma Meclisi’nde bulunup da sonuçlandırılmamış kanun tasarı ve teklifleri hükümsüz sayılır...”

DM’de içtüzüğün kabulünden sonra; komisyonların seçimine geçilmiştir. Öncelikle DM Başkanlık Divanı İçtüzüğün 19. maddesinde belirtilen komisyonlardan Anayasa Komisyonu dışındaki komisyonların üye sayılarına ilişkin teklifi Genel Kurul’da kabul edilmiş ve ona göre komisyon seçimlerine geçilmiştir.³⁴⁶

³⁴⁶ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 11(25.11.1981), ss. 340-352.

Yapılan seçimler sonucu Komisyonlar şu isimlerden teşekkül etmiştir:

Anayasa Komisyonu³⁴⁷

Adı ve Soyadı	Görevi
Orhan ALDIKAÇTI	Başkan
Feyyaz GÖLCÜKLÜ	Başkan Vekili
Şener AKYOL	Sözcü
Turgut TAN	Katip
Tevfik Fikret ALPASLAN	Üye
Hikmet ALTUĞ	Üye
Kemal DAL	Üye
Feridun ERGİN	Üye
Feyzi FEYZİOĞLU	Üye
İhsan GÖKSEL	Üye
Rafet İBRAHİMOĞLU	Üye
A. Mümin KAVALALI	Üye
Recep MERİÇ	Üye
Teoman ÖZALP	Üye
Muammer YAZAR	Üye

³⁴⁷ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 10 (23.11.1981), ss. 339-342

Bütçe-Plan Komisyonu³⁴⁸

Adı ve Soyadı	Görevi
Mustafa A. AYSAN	Başkan
Turgut KUNTER	Başkan Vekili
Cemil ÇAKMAKLI	Sözcü
Tülay ÖNEY	Katip
Yavuz ALTOP	Üye
Fuat AZGUR	Üye
Muhsin Zekai BAYER	Üye
Orhan BAYSAL	Üye
Ahmet Senvar DOĞU	Üye
Akif ERGİNAY	Üye
Abdurrahman Ali GİRMEN	Üye
İbrahim GÖKTEPE	Üye
Özer GÜRBÜZ	Üye
Turhan GÜVEN	Üye
Beşir HAMİTOĞULLARI	Üye
Necmettin NARLIOĞLU	Üye
Nazmi ÖNDER	Üye
Muzaffer SAĞIŞMAN	Üye
Ahmet SAMSUNLU	Üye
Dündar SOYER	Üye
A. Lâmi SÜNGÜ	Üye
İbrahim ŞENOCAK	Üye
Tandoğan TOKGÖZ	Üye
Cahit TUTUM	Üye
Şadan TUZCU	Üye
Bahtiyar UZUNOĞLU	Üye
Osman YAVUZ	Üye

³⁴⁸ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 11 (25.11.1981), ss. 353-355.

Adalet Komisyonu³⁴⁹

Adı ve Soyadı	Görevi
Rıfat BEYAZIT	Başkan
M. Fevzi UYGUNER	Başkan Vekili
Enis MURATOĞLU	Sözcü
Serda KURTOĞLU	Katip
S. Feridun GÜRAY	Üye
Alâeddin AKSOY	Üye
İbrahim BARANGİL	Üye
Necip BİLGE	Üye
Bekir Sami DAÇE	Üye
Halil ERTEM	Üye
Necdet GEBOLOĞLU	Üye
Halil GELENDOST	Üye
A. Pulat GÖZÜBÜYÜK	Üye
İsa VARDAL	Üye
Şerafettin YARKIN	Üye

Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu³⁵⁰

Adı ve Soyadı	Görevi
Eşref AKINCI	Başkan
A. Asım İĞNECİLER	Başkan Vekili
H. İbrahim KARAL	Sözcü
Remzi BANAZ	Katip
E. Yıldırım AVCI	Üye
Ender CİNER	Üye

³⁴⁹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 12 (30.11.1981), ss. 362-363.

³⁵⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 12 (30.11.1981), s. 364.

İsmail Hakkı DEMİREL	Üye
Ali DİKMEN	Üye
Adnan ERSÖZ	Üye
Abbas GÖKÇE	Üye
Avni MÜFTÜOĞLU	Üye
Fahri ÖZTÜRK	Üye
Aydın TUĞ	Üye
Namık Kemal YOLGA	Üye
Halit ZARBUN	Üye

Milli Eğitim Komisyonu³⁵¹

Adı ve Soyadı	Görevi
Ethem AYAN	Başkan
Nihat KUBİLAY	Başkan Vekili
M. Utkan KOCATÜRK	Sözcü
Nermin ÖZTUŞ	Katip
Halil AKAYDIN	Üye
Mahmut Nedim BİLGİÇ	Üye
Mahir CANOVA	Üye
Hamza EROĞLU	Üye
Selçuk KANTARCIOĞLU	Üye
Doğan KARAN	Üye
Kemal KARHAN	Üye
Ertuğrul Zekai ÖKTE	Üye
Evliya PARLAK	Üye
Türe TUNÇBAY	Üye
Fuat YILMAZ	Üye

³⁵¹ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 12 (30.11.1981), ss. 365-366.

Mali İşler Komisyonu³⁵²
(Maliye, Gümrük ve Tekel)

Adı ve Soyadı	Görevi
Süleyman Sırrı KIRCALI	Başkan
İsmail ŞENGÜN	Başkan Vekili
Mehmet PAMAK	Sözcü
Hilmi SABUNCU	Katip
Mustafa ALPDÜNDAR	Üye
Erdoğan BAYIK	Üye
Muzaffer ENDER	Üye
Kamer GENÇ	Üye
Doğan GÜRBÜZ	Üye
Mehmet HAZER	Üye
Salih İNAL	Üye
Mehmet KANAT	Üye
M. Velid KORAN	Üye
Hamdi ÖZER	Üye
Ragıp TARTAN	Üye

İktisadi İşler Komisyonu³⁵³
(Ticaret, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar)

Adı ve Soyadı	Görevi
Nuri ÖZGÖKER	Başkan
M. Yılmaz ÖZMAN	Başkan Vekili
Paşa SARIOĞLU	Sözcü
A. Avni ŞAHİN	Katip
Ali Nejat ALPAT	Üye
Aydemir AŞKIN	Üye

³⁵² DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 13 (01.12.1981), ss. 372-373.

³⁵³ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 13 (01.12.1981), s. 374.

Nurettin AYANOĞLU	Üye
Orhan CİVELEK	Üye
A. Nedim ERAY	Üye
Sadi ERDEM	Üye
Halil Erdoğan GÜREL	Üye
Cevdet KARSLI	Üye
Turgut ORAL	Üye
Turgut YEĞENAĞA	Üye
Fuat YILMAZ	Üye

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu³⁵⁴
(Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik)

Adı ve Soyadı	Görevi
Hamdi AÇAN	Başkan
Zeki ÇAKMAKLI	Başkan Vekili
Azmi ERYILMAZ	Sözcü
Mehmet AKDEMİR	Katip
Siyami ERSEK	Üye
Ali Nejat ALPAT	Üye
İmren AYKUT	Üye
Fikri DEVRİMSEL	Üye
Mustafa ALPDÜNDAR	Üye
Vahap GÜVENÇ	Üye
M. Rahmi KARAHASANOĞLU	Üye
Cavidan TERCAN	Üye
Türe TUNÇBAY	Üye
İsa VARDAL	Üye
Abdurrahman YILMAZ	Üye

³⁵⁴ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 13 (01.12.1981), s. 374.

Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskan, Turizm ve Tanıtma Komisyonu³⁵⁵

Adı ve Soyadı	Görevi
A. Fehmi KUZUCUOĞLU	Başkan
Ayhan FIRAT	Başkan Vekili
Zeki YILDIRIM	Sözcü
A. Güngör ÇAKMAKÇI	Katip
Mehmet AYDAR	Üye
Şükrü BAŞBUĞ	Üye
Halil EVLİYA	Üye
Mehmet HAZER	Üye
Ali Mahzar HAZNEDAR	Üye
Atalay PEKÖZ	Üye
Ahmet SARP	Üye
Hayri SEÇKİN	Üye
Lütfullah TOSYALI	Üye
Hidayet UĞUR	Üye
Mustafa YÜCEL	Üye

Tarım ve Orman Köyşleri ve Kooperatifler Komisyonu³⁵⁶

Adı ve Soyadı	Görevi
R. Adli ONMUŞ	Başkan
Hayati GÜRTAN	Başkan Vekili
İ. Doğan GÜRBÜZ	Sözcü
Zeki ÖZKAYA	Katip
Mahmut AKKILIÇ	Üye
Erdoğan BAYIK	Üye

³⁵⁵ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 13 (01.12.1981), ss. 375-376.

³⁵⁶ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 13 (01.12.1981), s. 376.

Vehbi Muhlis DABAKOĞLU	Üye
Ali DİKMEN	Üye
Recai DİNÇER	Üye
Salih İNAL	Üye
Mehmet Velid KÖRAN	Üye
Salih Necdet ÖZDOĞAN	Üye
M. Talât SARAÇOĞLU	Üye
M. Ali Öztürk TEKELİ	Üye
Turgut YEĞENAĞA	Üye

Danışma Meclisi Hesapları İnceleme ve Sayıştay Komisyonu³⁵⁷

Adı ve Soyadı	Görevi
Hamza EROĞLU	Başkan
Doğan KARAN	Başkan Vekili
İsmail ARAR	Sözcü
Muzaffer ERENER	Katip
Alâeddin AKSOY	Üye
Feridun Şakir ÖĞÜNÇ	Denetçi
Ertuğrul ALATLI	Üye
Abdülbaki CEBECİ	Üye
Abdülkadir ERENER	Üye

DM 2. yasama yılında komisyon üyeliklerinde bazı değişiklikler olmakla beraber ağırlıklı olarak 1. yasama yılında seçilen üyeler yeniden seçilmişlerdir.³⁵⁸

³⁵⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.1, B: 14, (2.12.1981),ss. 381-382.

³⁵⁸ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.11, B: 2, 3, 4, (7, 11, 13.10.1982), ss. 22-54.

3- KURUCU MECLİS DÖNEMİ YASAMA FAALİYETLERİ

3.1- Kurucu Meclisin Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü

Kurucu Meclis'in görevi devleti yeniden yapılandırma amacı doğrultusunda yeni bir Anayasa ve ona uygun temel yasaları yapmaktır. Bu dönemde Anayasa'nın hazırlanma süreci ve Anayasa'nın kabulünden sonra yasama faaliyetleri devam etmiştir. Kurucu Meclis döneminde kanun teklif etme yetkisi MGK üyelerine, Bakanlar Kurulu'na ve 10 üyenin imzasını taşıması şartıyla DM üyelerine aitti. Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan DM'nin gerçek anlamda bir yasama yetkisinin olduğu söylenemez. Çünkü bu meclisçe kabul olunan yasa önerilerinin MGK'nın değiştirmeye ve değiştirilen metni aynen yürürlüğe koymaya yetkisi vardı. Ayrıca MGK'nın DM'den hiç geçirmeden yasa kabul edip yürürlüğe koyduğu da olmuştur.

3.1.1- MGK'nın Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü

MGK Kurucu Meclis döneminde yukarıda anlatılan birinci devredeki usulde yasama faaliyetlerine devam etmiştir. Aradaki en önemli fark kanun teklif ve tasarıları DM'de, kabul edildikten sonra MGK'ca değerlendirilmeye başlanmasıdır. Ancak yasa ve Anayasa yapımında son söz hakkı MGK'nındı. Bu sebeple Kurucu Meclis dönemini bir anlamda MGK'nın yasama faaliyetlerinin ikinci devresi olarak da değerlendirmek mümkündür. Hatta MGK yasama görevini doğrudan yerine getirebilmek amacıyla 31.10.1983 tarihli 167 sayılı kararı almıştır. Bu kararda "Danışma Meclisi tatilde olduğu süre içinde veya gerekli görülen hallerde yasama görevini Milli Güvenlik Konseyi doğrudan yürütür" denilmektedir.³⁵⁹

3.1.2- DM'nin Yasama Faaliyetlerinde Çalışma Usulü

DM'nin yasama faaliyetlerinde çalışma usulü 20 Kasım 1981 tarihinde kabul edilen İçtüzük'te ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Danışma Meclisi İçtüzüğü'nün 71. maddesine göre; MGK ve DM üyeleri (en az on üyenin imzasını taşıması gereklidir.) Kanun tekliflerini gerekçesi ile birlikte Başkanlığa verirler.

Hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarıları ise bütün bakanlarca imzalanmış olarak gerekçesi ile birlikte DM Başkanlığı'na sunulur (Madde- 72)

³⁵⁹ RG, Sayı: 18208, 1 Kasım 1983.

DM Başkanlığı'na verilen kanun tekliflerinin birer örneği Başbakanlığa ve MGK Genel Sekreterliği'ne de gönderilir.

Hükümet veya teklif sahipleri kanun tasarısı ve tekliflerini gündeme alınmadan önce Genel Kurula bilgi verilmek şartıyla geri alabilirler. Ancak gündeme alınan tasarı veya teklifler Genel Kurul'un kararı ile geri alınabilir. Fakat MGK üyeleri verdikleri kanun tekliflerini her zaman geri alma yetkesine sahiplerdi. (Madde- 73)

“Raporu Genel Kurul görüşmelerine esas olacak komisyona, esas komisyon denir. Esas komisyonun hangisi olacağı kanunun özelliğine göre, işin komisyonlara havalesi sırasında Kanun ve İçtüzük hükümleri uyarınca, Başkanlık tarafından tespit edilir.” (Madde-22)

DM Başkanlığı kanun teklif ve tasarılarını ilgili komisyonlara doğrudan doğruya havale eder. (Madde- 49)

Bir komisyon, kendisine havale edilen tasarı veya teklifi başka bir komisyonun ihtisası dahilinde görürse, gerekçeli olarak tasarı veya teklifin o komisyona havale edilmesini isteyebilir.

Komisyon, kendisine havale edilen bir tasarı veya teklif hakkında başka bir komisyonun düşüncesini öğrenmeyi gerekli görürse tasarı veya teklifin o komisyonda görüşüldükten sonra iadesini isteyebilir. Ayrıca, bir komisyon başka bir komisyona havale edilmiş bir tasarı veya teklif hakkında da düşüncesini belirtmekte yarar görürse o tasarı veya teklifin kendisine havale edilmesini isteyebilir. Böyle durumlarda DM Başkanı gereğini yerine getirir ve Genel Kurul'a bilgi verir. (Madde- 3)

“Komisyonlar, kendilerine havale edilen kanun tasarısı ve tekliflerini aynen veya değiştirerek kabul veya reddedebilir, birbirleri ile ilgili gördüklerini birleştirerek görüşebilirler...”

“Komisyonlar 86. maddedeki (ölüm cezaları hakkında kesinleşmiş mahkeme kararları) özel hükümler ve Kurucu Meclis Hakkındaki 2485 sayılı kanunda... belli olan hususlar dışında kanun teklif edemezler, kendilerine havale edenler dışında kalan işlerle uğraşamazlar. ... Komisyonlar kanun tasarısı ve tekliflerini bölerek ayrı ayrı metinler halinde Genel Kurul'a sunamazlar” (Madde- 34)

Komisyonlara havale edilen işlerin görüşülmesine, komisyonca havale tarihinden itibaren kırksekiz saat geçmedikçe başlanamaz. (Madde- 35)

Tasarı veya teklifler komisyonlarda en geç otuz gün içinde sonuçlandırılıp Genel Kurul'a gönderilmesi gerekir.

Aksi takdirde Hükümet veya teklif sahipleri ilgili tasarı veya teklifin doğrudan Genel Kurul gündemine alınmasını isteyebilirler. (Madde- 36)

Komisyonlar, kendilerine havale edilen tasarı veya tekliflerin ilk önce Anayasa'ya uygun olup olmadıklarını incelemekle yükümlüdürler. (Madde- 37)

Komisyonlar, bütün bakanlıklarla yazışabilirler ve kendilerine havale edilen işlerin sonuçlandırılması için gerekli bilgileri isteyebilirler. (Madde- 40)

“... Komisyon toplantılarına, ancak Kurucu Meclis Üyeleri, Bakanlar Kurulu Üyeleri ve MGK Genel Sekreteri ile Genel Sekreterlik ve Hükümet Temsilcileri girebilir ve söz alabilirler. Ancak Komisyon üyeleri dışında kimse değişiklik öneresi veremez ve oy kullanamaz...” (Madde- 30)

Bir komisyonda gizli oturum yapılmasını ilgili Bakan yahut Komisyon Üyelerinin üçte biri isteyebilir...”(madde- 31)

Komisyonlar, karara bağladıkları işler için birer rapor düzenlerler. Raporda konu hakkında komisyonun düşünceleri ile komisyonca yapılan değişikliklerin gerekçeleri yer alır.

Raporlar oylamaya katılan komisyon üyelerince imzalanır.

Komisyon raporları bastırılıp üyelere dağıtılır ve Genel Kurul'da görüşülmesine başlandığı ilk birleşimin tutanağına eklenir. (Madde- 41)

Komisyonlar, Genel Kurul'da başkan, başkanvekili veya sözcüler tarafından temsil edilir. (Madde- 44)

Genel Kurul'a sevk edilen bir komisyon raporu veya herhangi bir metin aksi kararlaştırılmadıkça, dağıtım tarihinden itibaren kırksekiz saat geçmeden kabul edilemez. Bu süre geçmeden gündeme alınması talep edilen kanun tasarı ve teklifleri Hükümet veya esas komisyon tarafından gerekçeli olarak Genel Kurul'dan istenebilir. Bu takdirde Genel Kurul işaret oyuyla karar verir. (Madde- 50)

Görüşmelerde DM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır. (Madde- 55)

Genel Kurul'da kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesi sırasında söz almak isteyen üyelerce kayıt veya istem sırasına göre söz hakkı verilir. Genel Kurul konuşma sürelerini on dakikadan az olmamak üzere sınırlandırabilir.

Hükümet ve Esas Komisyona söz almada öncelik tanınır. İlk öncelik Esas Komisyona, ikinci öncelik Hükümete aittir. (Madde- 58)

Her görüşmenin başından sonuna kadar Hükümet adına görüş bildirmek üzere Başbakan veya ilgili Bakan veya zorunlu hallerde yetkilendirilmiş birinci derece sorumlu kamu görevlisi, teklif MGK üyelerinden gelmiş ise MGK Genel Sekreterliği'nden görevlendirilecek yetkili bir kişinin hazır bulunması gereklidir. Bu kişiler hazır değilse, görüşme bir defalık gelecek birleşime bırakılır. (Madde- 60)

DM Başkanı oy kullanamaz. Başkanvekilleri oturuma başkanlık yapmadıkları zaman oy kullanabilirler. (Madde- 62)

DM Genel Kurulu, Başbakan'ın veya bir bakanın veya on üyenin yazılı talebi üzerine gizli oturum yapabilir. Gizli oturumlarda Devlet Başkanı, MGK üyeleri ile bakanlar ve MGK Genel Sekreteri bulunabilirler. (Madde- 68) Gizli oturum tutanakları, gizli oturum tarihinden itibaren on yıl geçtikten sonra yayımlanabilir. (Madde- 69)

Görüşülen konu üzerinde söz alan yoksa, Başkan Hükümet ve Komisyona söz verir. Onlar da söz istemezlerse Başkan, görüşmelerin tamamlandığını bildirir ve oylamaya geçilir.

Görüşülen kanunun lehinde, aleyhinde ve üzerinde en az ikişer üye konuşmadan yeterlik önergesi oya konulamaz. (Madde- 70)

DM Başkanı bir tasarı veya teklifin görüşülmesine başlanırken raporun tamamının okunmasına gerek olup olmadığını Genel Kurul'a sorar, gerek görülürse rapor okunur. (Madde- 74)

Bir kanun tasarı veya tekliflerinin görüşülmesinde, önce tasarı veya teklifin tümü hakkında söz verilir. Tümü üzerinde görüşmeler tamamlanınca maddelere geçilmesi oya sunulur. Maddelere geçilmesi kabul edilmezse Başkan tasarı veya teklifin reddedilmiş olduğunu bildirir..." (Madde- 76)

Görüşmeler sırasında "... Kanunlarda veya İktüzükte aksine hüküm yoksa, kanun tasarı veya teklifinin bir maddesinin reddi, komisyona geri verilmesi veya madde eklenmesi hakkında üyeler, esas komisyon veya Hükümet, değişiklik önermeleri verebilir." (Madde- 78)

Anayasaya aykırılık önermeleri önce olmak üzere, diğer değişiklik önermeleri veriliş sırasına göre okunur ve işleme konur.

Son oylama yapılmadan önce kanun tasarı ve teklif metninde yazılış veya sıra bakımından bozukluk varsa düzeltilir. Ayrıca DM Başkanlığı kanun tasarı tekliflerini Anayasa dili, kanun yazılış teklifi bakımından incelemekle görevli İnceleme Kurulu teşkil eder. Bu kurul komisyonlara danışmanlık yapar. (Madde- 80-81)

Kanun “tasarı veya teklifinin tümünün kesin olarak oylanmasından önce üyeler, ne yolda oy kullanacaklarını kürsüden belirtmek isterlerse Başkan lehte ve aleyhte birer üyeye söz verir. Bu konuşma kısa, açık ve gerekçeli yapılıır. (Madde- 82)

“Oya konulan bütün hususlar, Anayasa’da, kanunlarda ve içtüzükte ayrıca hüküm yoksa, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile kararlaştırılır. Salt çoğunluk, tek sayılarda yarıdan az olmayan, çift sayılarda yarıdan bir fazla olan çoğunluktur...” (Madde- 115)

“Ölüm cezaları hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair Başbakanlık yazıları, esas komisyon olarak Adalet Komisyonu’na havale edilir. Adalet Komisyonu bu yazıyı inceleyerek cezanın yerine getirilmesinin onaylanması veya onaylanmaması yönünde bir kanun metni hazırlar. Komisyonlar ve Genel Kurul, mahkeme kararını değiştiremezler.” (Madde- 44)

“Anayasa değişiklik teklifleri, diğer kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesindeki usule tabidir. Ancak, bu teklifler Genel Kurul’da iki defa görüşülür...” (Madde- 87)

DM Genel Kurulu’nda oylama sonucu kabul edilen kanun teklif ve tasarıları DM Başkanı tarafından MGK Başkanlığı’na sunulur.

3.2- Kurucu Meclis Döneminde Çıkarılan Önemli Yasalar

1960 askeri müdahale döneminde Anayasa’nın kabulünden sonra seçim kanunları dışındaki temel ve yeni yasaların yapımı serbest seçimlerle gelen TBMM’ne bırakılmıştı. 1980-1983 Kurucu Meclis döneminde ise yeni Anayasa’nın kabulünden sonra yeni Anayasal düzenin gerektirdiği yasalar serbest seçimlerle oluşacak TBMM’ne bırakılmayarak Kurucu Meclis tarafından çıkarılmıştır.³⁶⁰ Bu sebeple 23 ay süren Kurucu Meclis döneminde Anayasa’nın yapım sürecinde ve kabul edilmesinden sonra rutin, geçici yasalar ve yasa değişiklikleri dahil toplam 400 kanun çıkarılmıştır. DM’nin açılmasından sonra MGK birçok yasa teklifini DM’ye aktarmış ancak aralarında Danıştay, Hakimler ve Savcılar, Yargıtay, Sendikalar, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu gibi önemli 56 yasa tasarı ve teklifini kendisine tutmuştur.³⁶¹

Kurucu Meclis döneminde çıkarılan yasalar devletin fonksiyonları ve görevleri esas alınarak sistematik bir tasnife tabii tutularak önemli ve temel yasa niteliğinde olan kanunlar yasalaşma süreçleri ve içerikleri açısından değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

³⁶⁰ Tanör, “Siyasi tarih (1980-1995)”, s. 54

³⁶¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.4, B: 75-76, (16-22.10.1981), ss. 435-436; 459.

3.2.1- İç ve Dış Güvenlikle İlgili Mevzuat

Karasuları Kanunu Teklifi

MGK Üyesi Nejat Tümer tarafından DM Başkanlığı'na sunulan Karasuları Kanun Teklifi (Esas No: 2/37)'nin genel gerekçesi şöyledir.³⁶²

“Türkiye’yi çeviren denizlerin özellikleri ve uluslararası hukuktaki gelişmelerin hakçalık ilkesinin uygulanmasına daha geniş yer verilmesini gerektirmesi ışığında, 15 Mayıs 1964 tarih ve 476 sayılı kanunun Türkiye’nin çıkarlarını karşılamakta yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle işbu kanun sözü geçen kanunun yerini almak üzere hazırlanmıştır.”

Kanun teklifi Eşref Akıncı Başkanlığı’ndaki DM Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor 28 Mayıs 1982 tarihinde DM Başkanlığı’na sunulmuştur.³⁶³

Kanun teklifi (S. Sayısı: 117) Komisyon raporu ile birlikte DM’nin 29 Nisan 1981 günü Başkanvekili Fenni İslimyeli’nin (katip üyeler İmren Aykut, Mehmet Pamak) başkanlığında yapılan 88. birleşimin 2. oturumunda görülmek üzere gündeme alınmıştır. Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu Başkanı Eşref Akıncı ve 10 üye tarafından Karasuları Kanunu Teklifinin DM İçtüzüğü’nün 68. maddesi uyarınca gizli oturumda görüşülmesi için Başkanlığa verilen tezkere kabul edilerek gizli oturuma geçilmiştir.³⁶⁴

DM tarafından kabul edilen kanun teklifi MGK Milli Savunma Komisyonu tarafından incelendikten sonra MGK’nın 20 Mayıs 1982 günü yapılan 105. birleşiminde S. Sayısı: 411 ile görüşülerek yasalaşmıştır.³⁶⁵

2674 No’lu Karasuları Kanunu metni şöyledir:³⁶⁶

“Madde 1- Türk karasuları Türkiye ülkesine dahildir.

Türk karasularının genişliği altı deniz milidir.

Bakanlar Kurulu, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir.”

³⁶² **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.5, B: 88’in sonuna ekli (29.4.1981).

³⁶³ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.5, B: 88’in sonuna ekli (29.4.1981).

³⁶⁴ Tutanaklar gizli olduğu için yayınlanmamıştır. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 5, B: 88 (29.4.1982), ss. 255-256.

³⁶⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.7, B: 105, (20.5.1982), ss. 5-6,

³⁶⁶ **RG**, Sayı: 17708, 29 Mayıs 1982.

“Madde 2- Türkiye ile kıyıları bitişik veya karşılıklı olan devletler arasında karasuları anlaşma ile sınırlandırılır. Bu anlaşma bölgenin bütün ilgili özellikleri ve durumları göz önünde bulundurularak, hakkaniyet ilkesine göre yapılır.”

“Madde 3- Karasularının genişliği, Bakanlar Kurulu’nca tespit edilecek esas hatlardan itibaren ölçülür.”

“Madde 4- Esas hatların kara tarafından kalan sular ve körfez suları, Türk iç sularıdır. Daimi liman tesisleri kıyının bir parçası sayılır ve bu tesislerden en açıkta olanlarının kara tarafından kalan sular ve dış limanlar iç sulara dahildir.”

“Madde 5- İç suların dış sınırlarını belirleyen ve karasularının genişliğini ölçmekte esas olan hatlar, bu amaçla hazırlanan büyük ölçekli deniz haritalarında gösterilir.

Madde 6- 15.5.1964 tarih ve 476 sayılı kanunla, diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.”

Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanun Tasarısı

Hükümet tarafından 9 Nisan 1982 tarihinde DM Başkanlığı’na sunulan Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu Tasarısı’nın (Esas No: 1/410) gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır:

“... Sahil ve karasularımızın korunması, güvenliğinin sağlanması, ulusal ve uluslararası hukuk gereğince hükümler haklara sahip olduğumuz denizlerde bu hak ve yetkilerin kullanılması, deniz yoluyla yapılan kaçakçılığın önlenmesi için iyi örgütlenmiş, etkili bir deniz güvenlik kuvvetine ne denli gereksinme bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkar...”

“... Günün hızla değişen şartları, ülkemizin coğrafyası ile siyasi ve tarihsel özel konumu ulusal çıkarlarımızla birlikte değerlendirildiğinde, günümüz koşullarına uygun, eskisinin aksaklıklarını giderecek, savaş ve olağanüstü durumu kolaylıkla geçebilecek bir deniz güvenlik kuvveti kurulmasındaki zorunluluk açıkça görülür.”

“... Bu amaçla hazırlanmış olan bu kanun tasarısı, İçişleri Bakanlığı’na bağlı silahlı ve askeri genel bir güvenlik kuvveti niteliğinde Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın kurulmasını öngörmektedir...”³⁶⁷

Kanun tasarısı tali komisyon olarak Bütçe-Plan Komisyonu’nda, esas komisyon olarak da Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu’nda incelenerek hazırlanan rapor 23 Haziran 1982 günü DM Başkanlığı’na sunulmuştur.³⁶⁸

³⁶⁷ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C. 6, B: 112’nin sonuna ekli (29.6.1982).

³⁶⁸ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C. 6, B: 112’nin sonuna ekli (29.6.1982).

Kanun tasarısı (S. Sayısı: 151) DM'nin 29-30 Haziran 1982 günü 112 ve 113. birleşimlerinde 4 oturumda görüşülmüştür. Oturumlarda Başkanlığı, Başkanvekili M. Vefik Kitapçığıl, katip üyelikleri İmren Aykut ve Kamer Genç yapmıştır.³⁶⁹

DM'de kabul edilen Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanun Tasarısı 1 Temmuz 1982 tarihinde MGK'ya sunulmuştur. Tasarı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığı'ndaki Milli Savunma Komisyonu'nda incelendikten sonra³⁷⁰ MGK'nın 9 Temmuz 1982 günü yapılan 111. birleşiminde görüşmüştür. (MGK S. Sayısı: 433)³⁷¹

Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde ilk sözü alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; "Bütün sahillerimizin, iç sularımız olan Marmara Denzinin, Çanakkale ve İstanbul Boğazının, körfezlerin, karasularının korunması ve güvenliğinin sağlanması; özellikle denizlerde yapılan kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi ve kaçakçılar hakkında gerekli işlemin yapılması konusunu ihtiva eden bir kanun tasarısı hükümet tarafından hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu kanun tasarısının, genellikle güvenlik ve kolluk kuvveti niteliğinde olması, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bulunması; ancak, olağanüstü ve savaş halinde Genelkurmay Başkanlığı'nın ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın komuta zinciri içine girmesi öngörülmüştür."

Başkaynak'ın kısa açıklamasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

"Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, bütün sahillerimiz, karasularımız ile iç sularımız olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, liman ve körfezlerimizin korunması, güvenliğinin sağlanması, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca hükümlerlik haklarına sahip olduğumuz denizlerde, bu hak ve yetkilerin Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın genel sorumluluğu dışında kalanlarının kullanılması, deniz yolu ile yapılan kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi ve suçlular hakkında gerekli işlemlerin yapılması ile ilgili esas ve yöntemleri düzenlemektir."

"Madde 2- Bu Kanunda belirtilen görev ve hizmetleri yapmak üzere silahlı bir güvenlik kuvveti olan Sahil Güvenlik Komutanlığı kurulmuştur.

Bu Komutanlık, Türk Silahlı Kuvvetleri kadro ve kuruluşu içerisinde olup, barışta görev ve hizmet yönünden İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır."

³⁶⁹ Görüşmeler için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 6, B: 112-113, (29-30.6.1982), ss. 315-375.

³⁷⁰ Komisyon raporu için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.7, B: 111'in sonuna ekli (9.7.1982).

³⁷¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.7, B: 111, (9.7.1982), s. 187.

“Sahil Güvenlik Komutanlığı:

- a) Olağanüstü durumlarda Genelkurmay Başkanının isteği üzerine, bir kısmı yada tümü ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı harekât komutasına veya emrine,
- b) Savaş halinde tümü ile doğrudan doğruya Deniz Kuvvetleri Komutanlığı emrine girer.

Bu hallerde Sahil Güvenlik Komutanlığına verilen görevlerin yerine getirilmesi sorumluluğu da bir kısmı yada tümü ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığına geçer.”

2. madde üzerinde söz alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; 2. madde, genel olarak, bu Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak bir kolluk kuvveti görevi yapacağını; ancak, Silahlı Kuvvetlerin kadro ve kuruluşunda olduğu ve Silahlı Kuvvetler içerisinde bulunduğu için, ister istemez, olağanüstü durumlarda ve savaş halinde (Öncelik taşıyan olağanüstü hal ve savaş halinde) görev alacağını ve bu nedenle de kanun metninde; Genelkurmay Başkanının talebi üzerine olağanüstü hallerde bütünüyle veya bir kısmıyla; savaş halinde bütünüyle Deniz Kuvvetleri Komutanının emir ve komutasına veya kontrolüne gireceğini ifade etmiştir.

MGK Başkanı Kenan Evren; Silahlı Kuvvetlerin kadro ve kuruluşunda gösterilmekle beraber, Silahlı Kuvvetlerin bir parçası olarak kabul edilmiyor. Ancak, personeli, yani, erini, subayını, astsubayını Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yetiştirdiği için, onun kadrolarında gösteriliyor. Yoksa, denizde yapacağı bir müsademedede kolluk kuvveti olarak görev yapacak demıştır.

“Görev Alanları ve Yerleşme Yerleri :

Madde 3- Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın görev alanları, üstleri, yerleşme yerleri Genelkurmay Başkanlığı’nın görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı’na belirlenir.

Komutanlığa bağlı askeri personel, gemi, uçak, helikopter ve araçlar özel işaretler taşırlar.”

Madde üzerinde söz alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; biraz önce aynı konuyu 2 nci maddede belirtirken, bunun ilke olarak, Silahlı Kuvvetlerin kadro ve kuruluşunda olduğunu ifade ettiğini; ancak hizmet yönünden kolluk kuvvetlerinin hizmetini yerine getireceği için, ister istemez, İçişleri Bakanlığı bunun konuş yerlerini belirleyecektir. Ancak, ne var ki, Genelkurmay Başkanlığı’nın bu konuda görüşünü alma koşulu var. Çünkü, temel ilke ikiz görevi yapması nedenine dayalı olduğunu belirtmiştir.

“Görevler

Madde 4- Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın görevleri şunlardır ;

Sahil ve karasularımızı korumak, güvenliğini sağlamak, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca hükümler haklarına sahip olduğumuz denizlerde bu hak ve yetkileri kullanmak.

b) 1- Deniz yolu ile yapılan her türlü kaçakçılık eylemlerini,

2- 25.4.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'na aykırı eylemleri,

3- 18.12.1981 tarih ve 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu'na aykırı eylemleri,

Önlemek, izlemek, suçluları yakalamak, gerekli işlemleri yapmak, yakalanan kişi ve suç vasıtalarını yetkili makamlara teslim etmek.

c) Liman sınırları dışında: Yukarıda belirtilen konulara ilişkin aykırı eylemleri önlemek, izlemek, suçluları yakalamak, gerekli işlemleri yapmak, yakalanan kişi ve suç vasıtalarını yetkili makamlara teslim etmek.

d) Deniz ve Kıyılarda Görülecek Başboş Mayın, Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlerin Yokedilmeleri Hakkında 17.5.1948 tarih ve 5202 sayılı Kanunun uygulanmasında gerekli koruma tedbirlerini alarak ilgililere haber vermek.

e) Deniz seyir yardımcılarının ilgili hükümlere göre çalışma durumlarını, yetkili kuruluşlarca konulan deniz engelleri ile batık işaretlerinin sürekliliğini izlemek, kontrol etmek, görülen aksaklık ve noksanlıkları ilgililere bildirmek.

f) Uluslararası Denizde Arama ve Kurtarma Sözleşmesinin öngördüğü düzeyde arama ve kurtarma görevlerini icra etmek.

g) Karasularımıza giren mültecileri silah, mühimmat vesair harp vasıtalarından arıtmak ve bu mülteciler ile onların nezdindeki silah, mühimmat vesair harp vasıtalarını ilgililere teslim etmek.

h) Görev alanları içinde genel güvenlik kuvvetlerince takibi gerekli suçlarla, karada başlayıp denizde devam eden yukarıda belirtilen suçlar dışındaki suçların izlenmesinde ve suçluların yakalanmasında güvenlik kuvveti olarak diğer güvenlik kuvvetlerine yardım etmek, gerektiğinde bu suçlara elkoymak ve suçluları yakalayıp yetkili makamlara teslim etmek.

Gümrük teşkilatı bulunan limanlarda Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın görev ve yetkileri ile Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın bu maddede belirtilen görev ve yetkilerine girmeyen konularda özel kanunlara göre görevli ve yetkili kılınmış diğer makamların görev ve yetkileri devam eder.”

Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; “Şimdiye kadar yirmiye yakın kanun maddesinde, bazı yasaklar ve tedbirler alınması öngörülmüş olmasına rağmen, hiçbir yasada bunların karşılığı olacak bir makam ve merci tespit edilmemiş...”

“Bütün bu görevlerle yükümlü bulunan bu güvenlik kuvvetleri o vazifeleri yapmakla mükellef olacaklardır. Tabii ki, burada, ister istemez, hadiselerle el koymak, suçluları yakalamak, ilgili mercilere teslim etme yetkileri de vardır.” demiştir.

“Yetkiler

Madde 5- Sahil Güvenlik Komutanlığı mensupları kendilerine bu Kanun ile verilen görevlerin yapılmasında; kanunların diğer güvenlik kuvvetlerine tanıdığı bütün hak ve yetkilere sahiptirler.

Liman sınırları dışında Türk Kanunlarına göre cezalandırılması gereken eylemlere, ilgili kanun ve uluslararası andlaşmalar hükümlerine göre elkoyarlar.

Suçun denizde başlayıp karada devam etmesi ya da suçluların karaya geçmesi hallerinde, yetkili güvenlik kuvveti olaya elkoyuncaya kadar suç delillerinin kaybolmasını ve suçluların kaçmasını önlemek amacıyla yetkilerini karada da sürdürürler. Durum, en kısa sürede gerekli imkânlar kullanılarak mahalli mülki amire bildirilir.”

Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; “Amaç maddesinde ifade ettiğimiz üzere, kapsama giren konularda -tabii bunlar kolluk kuvveti olduğu için- polise, jandarmaya verilmiş olan yetki ve görevlerle mücehhez kılınacaklardır, yani olaya el koyabileceklerdir; gerektiğinde silah taşıyabileceklerdir; gerektiğinde, 48 saati geçmemek üzere, suçluları yakalayacaklardır, ilgili makamlara teslim edeceklerdir, sorgulayacaklardır, suç delillerini tespit edeceklerdir ve konuları adli makamlara intikal etmesine kadar izleyeceklerdir.”

MGK Genel Sekreteri Necdet Ürüg 5. maddenin 2. fıkrasına silah kullanma yetkisinin ilave edilmesini teklif etmiştir. Ürüg’un teklifi Konsey üyeleri tarafından uygun bulunarak 5. maddenin 1. fıkrası şu şekilde düzenlenmiştir.

“Madde 5- Sahil Güvenlik Komutanlığı mensupları kendilerine bu kanun ile verilen görevlerin yapılmasında; silahlı kullanma yetkisi dahil kanunların diğer güvenlik kuvvetlerine tanıdığı bütün hak ve yetkilere sahiptirler.”

5. madde kabul edilmiş ve 6. maddeye geçilmiştir.

“Kadro, Kaynak, Atanmalar ve Yer Değiştirme

Kadro

Madde 6- Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın personel kadroları, bu kanunda öngörülen hizmet gereklerine ve Türk Silahlı Kuvvetlerinde uygulanan esaslara göre, bu Komutanlık ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca müştereken hazırlanır ve İçişleri Bakanlığı’nın görüşü alınarak Genelkurmay Başkanlığı’nca tespit olunur. Bu kadrolarda

gösterilmek üzere bir tümamiral ile bir tuğamiral kadrosu 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun 49 uncu maddesinde yer alan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın rütbe kontenjanlarına eklenir.”

“Kaynak

Madde 7- Sahil Güvenlik Komutanlığı kadrolarında görev yapacak olan amiral, subay ve astsubaylar ile erbaş ve erler Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca karşılanır.”

6. ve 7. maddeler üzerinde söz alan olmamış ve 8. maddeye geçilmiştir.

“Atanmalar

Madde 8- Sahil Güvenlik Komutanlığına tümamiral rütbesinde bir komutan atanır. Bu atanma Deniz Kuvvetleri Komutanının lüzum göstermesi, Genelkurmay Başkanının teklifi, İçişleri Bakanı'nın inhası üzerine Başbakanın imzalayacağı ve Devlet Başkanının onaylayacağı kararname ile yapılır.

Bu komutanlığın kadrolarındaki tuğamiral, subay ve astsubayların atanmaları, Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın görüşü de alınmak suretiyle, 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu hükümlerine göre yapılır.

Sivil memur atanmaları ile işçilerin işe alınmaları genel hükümlere göre Sahil Güvenlik Komutanlığınca yapılır.”

8. madde üzerinde açıklama yapan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; “Aslında, 926 sayılı kanunun 121 inci maddesi, general, amiral atamalarını, kuvvet komutanının teklifi, Genelkurmay Başkanlığı'nın uygun görmesi üzerine, Bakan, Başbakan ve Devlet Başkanının imzalayacağını ifade etmektedir.

Burada, ister istemez, konuya bir ayrıcalık getiriliyor: Milli Savunma Bakanı devreden çıkıyor yerine, İçişleri Bakanı giriyor; çünkü oraya bağlı bir kuruluş” olduğunu belirtmiştir.

8. madde oylanarak kabul edilmiş ve 9. maddeye geçilmiştir.

“Yer Değiştirme

Madde 9- Sahil Güvenlik Komutanlığında görevli subay, astsubay ve erbaş ile erlerin hizmet gerekleri veya sağlık ve diğer nedenlerle görev ve hizmet yerlerinin değiştirilmesi, bu Komutanlığın teklifi üzerine Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, sivil personelin yer değiştirmeleri Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yapılır.”

Madde 10- Sahil Güvenlik Komutanlığı personeli, görevlerini 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İçişleri Kanunu'na tabi olarak kendi emir ve komuta bağlantısı içerisinde yapar.”

9. ve 10. madde üzerinde müzakere yapılmadan kabul edilmiştir.

“Görev İlişkileri :

Madde 11- Sahil Güvenlik Komutanlığı bu kanunla öngörülen görevlerini, gerektiğinde ilgili Bakanlıklar, mülki ve adli makamlar ile diğer güvenlik kuvvetleri ve ilgili kuruluşlarla işbirliği, karşılıklı yardım ve koordinasyon yapmak suretiyle yerine getirir.”

Madde üzerinde söz alan Orgeneral Nurettin Ersin; efendim, filvaki, genel anlamda, jandarmanın sahip olduğu bazı yetkileri kolluk kuvveti olarak alıyor. Acaba, jandarmanın kolluk kuvveti görevini yaparken, personelinin şehit olması halinde, onun tabi olduğu haklardan istifade edecek mi?” diye sormuştur.

Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; bu kanunun ileriki maddelerde düzenlendiğini belirtmiştir.

“Askeri ve İdari Yardım

Madde 12- Sahil Güvenlik Komutanlığı birlikleri, görevlerini yaptıkları sırada ortaya çıkan ivedi ihtiyaçlarını askeri veya mülki makamlara bildirirler. Kendilerine yetki ve olanaklar ölçüsünde gerekli yardım yapılır.”

12. madde üzerinde söz alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; “Bu bölge komutanlıkları, belki tali komutanlıklar kuracak; burada bulunduğu süre içerisinde, tabii, ister istemez, orada bulunan kamu kurum ve kuruluşlarından da yardım ve destek sağlayacak; Silahlı Kuvvetlerden de yardım isteyecek ve bunu yapacaklardır.” açıklamasını yapmıştır.

12. madde oylanarak kabul edilmiş ve 13. maddeye geçilmiştir.

“Eğitim ve Tatbikatlara Katılma

Madde 13- Sahil Güvenlik Komutanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nca planlanan eğitim ve tatbikatlara katılır. Bu eğitim ve tatbikatlar planlanırken Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın asıl görevlerinin aksatılmaması göz önünde tutulur.”

“Bütçe

Madde 14- Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın bütçesi, İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve Bakanlık bütçesinden ayrı olarak düzenlenir.”

“Madde 15- Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın Silah ve Cephane ile araç ve gereçleri Deniz Kuvvetleri Komutanlığı standartlarına uygun olarak, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ile birlikte hazırlanacak ve İçişleri Bakanlığı’nca onaylanacak bir plana göre kendi bütçesinden sağlanır.

Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın silah, araç ve gereçlerinin kendi imkânları dışında kalan bakım, onarım ve tadilat hizmetleri öncelikle Milli Savunma Bakanlığı'nın bakım ve onarım tesislerinde yapılır. Bu hizmet bedelleri komutanlık bütçesinden karşılanır.

Bütçe kanunları ve diğer kanunlarla Milli Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığına tanınan gümrük, her türlü, resim, harç ve ardiye ücretlerine ilişkin muafiyet ve istisna hükümleri Sahil Güvenlik Komutanlığı hakkında da uygulanır.”

15. madde üzerinde konuşan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; “Sahil Güvenlik Komutanlığı kolluk görevini yapmış olmakla beraber, bir yerde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın da uzantısı niteliğinde olduğundan buradaki araç, gereç ve diğer malzemenin standardının, mutlaka Deniz Kuvvetleri Komutanlığı standartlarına uygun olması koşulunu getiriyoruz ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın bu konuda kontrolü öngörülüyor.” demiştir.

Madde oylanarak kabul edilmiş ve 16. maddeye geçilmiştir.

“Özlük Hakları

Madde 16- Sahil Güvenlik Komutanlığında görevli amiral, subay ve astsubaylar, ile sivil personel özlük hakları yönünden kendi özel kanunlarına tabidir.

Erbaş ve erlerin harçlıkları ile gündelikleri, Deniz Kuvvetleri Komutanlığındaki emsaline verilen miktarlar üzerinden ve aynı hükümlere göre ödenir.

Jandarma Genel Komutanlığı ve diğer kuruluşlardaki emsaline yapılan nakdi ve ayni ödemeler aynı şartlar altında ve aynı hükümlere tabi olarak, Sahil Güvenlik Komutanlığı personeline de verilir.

Sahil Güvenlik Komutanlığında görevli sivil memurlar 22.6.1978 tarih ve 2155 sayılı Kanun hükümlerinden yararlanırlar.”

MGK Başkanı Kenan Evren 16. madde ile ilgili olarak, “jandarmaya verilen bütün imkânlardan, o görevi yaptığı için, onlarda faydalanacak. Ayrıca, denizci olduğu için, denizin kendilerine sağladığı haklardan da, dolayısıyla faydalanmış olacaklar”dır açıklamasını yapmıştır.

“Madde 17- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın benzer birliklerinde uygulanan iâşe, yakacak ve giyime ilişkin mevzuat hükümleri Sahil Güvenlik Komutanlığı personeli hakkında da aynen uygulanır.”

“Sicil Üstleri

Madde 18- Sahil Güvenlik Komutanının birinci sicil üstü Genelkurmay Başkanıdır.

Komutanlığın diğer kadrolarında görevli personelin sicil işlemleri Türk Silahlı Kuvvetlerindeki esaslara göre yürütülür.”

“Nakdi Tazminat ve Ödüller

Madde 19- Sahil Güvenlik Komutanlığı personelinin güvenlik ve asayişin sağlanması ile kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi ve suçlular hakkında gerekli işlemlerin yapılması görevleri sırasında, bu görevlerinden dolayı yada görevleri sona ermiş olsa bile yaptıkları hizmet nedeniyle derhal veya bu yüzden maruz kaldıkları yaralanma veya hastalık sonucu ölmeleri veya sakat kalmaları halinde haklarında 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun Hükümleri uygulanır.

Ayrıca bu komutanlık personeli 10.6.1930 tarih ve 1706 sayılı Jandarma Kanunu’na 11.5.1959 tarih ve 7268 sayılı kanunla eklenen hükümlerdeki şartların tahakkuku halinde burada belirtilen ödüllere de hak kazanırlar.”

MGK Başkanı Kenan Evren; “... Bu görevlerinden dolayı yada görevleri sona ermiş olsa bile yaptıkları hizmet nedeniyle derhal veya bu yüzden maruz kaldıkları yaralanma veya hastalık sonucu ölmeleri...” diye devam eden cümledeki “derhal”ın manasını anlayamadığını belirterek izahat istemiştir.

Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; “Ani bir çatışmada, o olayda o anda ölmüşse, yani «derhal» ölmüşse... Öbürü ise, bir yara almış, bilahare vefat etmişse...” nakdi tazminat verilmesinin öngörüldüğünü açıklamıştır.

“Eğitim ve Öğretim :

Madde 20- Sahil Güvenlik Komutanlığında görevli subay, astsubay, erbaş ve erlerin askeri öğretim ve eğitimleri Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca, askeri personel ile sivil personelin hizmetin gerektirdiği özel eğitimleri İçişleri Bakanlığınca, belirtilen esaslara göre yapılır.”

“Yargılama :

Madde 21- Sahil Güvenlik Komutanlığı personelinin :

- a) Disiplin yolu ile cezalandırılmaları, kendi yetkili amirlerine aittir.
- b) İşledikleri disiplin suçlarından dolayı haklarında 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu hükümleri uygulanır.
- c) Askeri suçlar ile bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlarından dolayı haklarında 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu’na göre işlem yapılır,
- d) Askeri mahaller dışında :

İdari hizmet ve görevlerinden doğan veya bu tür hizmet ve görevi yaparken işledikleri suçlardan dolayı haklarında Memurin Muhakemat-ı Hakkında Kanun ile 15 . 5 . 1930 tarih ve 1609 sayılı Bazı Cürümlerden Dolayı Memurlar ve Şerikleri Hakkında Takip ve Muhakeme Usulüne Dair Kanun hükümlerine göre merkez memurlarına uygulanan esaslar uyarınca işlem yapılır.

Adli hizmet ve görevlerine ilişkin suçlarında doğrudan doğruya Cumhuriyet Savcılığınca takibat yapılır. Ancak birlik komutanlarının adli hizmet ve görevlerine ilişkin suçları nedeniyle haklarında hâkimlerin görevlerinden dolayı tabi oldukları yargılama usulleri uygulanır.

Ceza ve Yargılama Usulü Kanunu yönünden Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın üsleri, yerleşme yerleri, yüzer ve uçar birlikleri askeri mahal; her türlü araç, gereç ve silahları askeri araç ve harp malzemesi sayılır.”

“Çeşitli Hükümler

Tüzük

Madde 22- Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın bu kanunda belirtilen görevlerinden hangilerinin idari ve adli görev oldukları hususu tüzükle, düzenlenir.”

“Yönetmelik

Madde 23- Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın bu kanunda belirtilen görevlerinin yerine getirilmesi, işbirliği ve koordinasyon, eğitim, ve tatbikatlara katılma, bu komutanlığın lojistik yönden desteklenmesi, silah, cephane, araç ve gereç ile sefer stoklarının sağlanması, bakım ve onarılması esasları ile kanunun uygulanmasına ilişkin diğer hususlar Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşü alınarak Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıklarınca birlikte çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenir.”

22. ve 23. maddeler üzerinde söz alan olmamış geçici maddelere geçilmiştir.

Geçici Madde 1- Sahil Güvenlik Komutanlığı, bu kanun hükümlerine göre ve 1985 yılına kadar Jandarma Genel Komutanlığına bağlı olarak görev yapar.

Bu süre içerisinde :

- a) Sahil Güvenlik Komutanının birinci sicil üstü Jandarma Genel Komutanıdır.
- b) Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi Jandarma Genel Komutanlığı'nın Bütçesi içerisinde ayrı bir program olarak düzenlenir.

1982 yılına ait her türlü harcamalar Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesinden karşılanır. Bu maksatla yeni tertipler açmaya ve gerekli aktarmalar yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.”

“Geçici Madde 2- Bu kanundaki görevleri yerine getirebilecek bir deniz güvenlik kuvvetinin oluşturulması için ilk kuruluştaki gerekli görülen personel, silah, cephane, araç, gereç ihtiyacı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı ile birlikte saptanıp Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşü alınarak, Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıklarının onayı üzerine bir plana göre sağlanır.”

“Geçici Madde 3- Jandarma Genel Komutanlığına bağlı olarak 16 . 7 . 1956 tarih ve 6815 sayılı Sınır, Kıyı ve Karasularımızın Muhafaza ve Emniyeti ve Kaçakçılığın Men ve Takibi İşlerinin Dahiliye Vekâletine Devri Hakkındaki Kanun ile kurulmuş bulunan deniz birlikleri bütün silah, cephane, araç, gereç, tesis, tersane ve atölyeleri ile birlikte Sahil Güvenlik Komutanlığı göreve başlayıncaya kadar bu komutanlığın hizmetine tahsis edilir. Memur ve işçiler halen bulundukları hukuki ve mali statüleri ile birlikte bu komutanlığa geçerler.

Yukarıdaki hükümlere göre Sahil Güvenlik Komutanlığına kesin devir işleri İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı temsilcilerinin katılacağı bir kurul aracılığı ile 1985 yılına kadar tamamlanır.”

Madde görüşmelerinin tamamlanmasından sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu yasalaşmıştır.³⁷²

Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanun Tasarısı

İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve Hükümet tarafından 5 Mayıs 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulan Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanun Tasarısı'nın genel gerekçesinde;

Yürürlükte bulunan 1706 sayılı Jandarma Kanunu'nun 22 Haziran 1930 yılında çıkarıldığı, aradan geçen süre içerisinde toplumda meydana gelen değişme ve gelişmeler sonucu anarşi ve terörün büyük boyutlara ulaştığı ve kanun uygulanamaz duruma geldiği vurgulanmaktadır.

“Bu nedenle; günümüzün koşullarına, memleketimizin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden yaptığı büyük hamlelere paralel olarak Jandarma Teşkilatı'nın da Teşkilat ve Güvenlik Kanunu yönünden daha yeterli, güçlü ve modern bir hale getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk haline...” geldiği belirtilmektedir. Kanun tasarısı Bütçe-Plan Komisyonu'nun da görüşlerini alan Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan komisyon raporu 6 Temmuz 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur.³⁷³

Kanun tasarısı (DM S. Sayısı. 163) DM'nin 7.7.1982 günü yapılan 117. birleşiminin 3. oturumunda Başkanvekili Fenni İslimyeli'nin başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır.

Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde ilk sözü alan Halil Gelendost; 52 yıldır yürürlükte olan Jandarma Kanunu'nun toplumumuzun sosyal, siyasi ve ekonomik alandaki değişiklikleri karşılayamadığını, bu sebeple tasarının Jandarma Teşkilatını ve organize etmek amacını taşıdığını vurgulamıştır. Daha sonra söz alan Mehmet Hazer ise; Tasarı'nın Jandarma mevzuatında bazı

³⁷² Görüşmeler ve Kanun metni için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.7, B: 111, 9.7.1982, ss. 187-204; **RG**, Sayı: 17753, 13 Temmuz 1982.

³⁷³ Kanun tasarısı ve Komisyon raporu için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 6, B: 117'nin sonuna ekli (7.7.1982).

eksiklikleri tamamladığını ancak, Jandarmayı statik bünyeden aktif bünyeye kavuşturacak bir tasarı olmadığını belirtmiştir.³⁷⁴ Tasarının tümü üzerinde yapılan konuşmalardan sonra maddelere geçilmiş ve görüşmeler 118. birleşimin 2. oturumunda tamamlanmıştır.³⁷⁵

DM Başkanlığı tarafından MGK'ya havale edilen kanun tasarısı öncelikle Tuğgeneral Cumhur Evcil başkanlığındaki İhtisas Komisyonu tarafından incelenmiştir. İhtisas Komisyonu raporunda; tasarı üzerinde bazı düzeltmeler yapıldığı belirtmekte ancak "... hazırlanmış bulunan tasarı esas itibariyle olumlu mütalâa edilmiştir." denilmektedir.³⁷⁶

Kanun tasarısı İhtisas Komisyonu raporu ile birlikte MGK'nın 10 Mart 1983 tarihinde yapılan 134. birleşiminde görüşülmüştür. (MGK S. Sayısı: 550). Tasarının tümü üzerinde söz alan MGK Genel Sekreterliği Koordinatörü Tümgeneral M. Suat Eren; "... Kanun tasarısı, ortaya çıkan kanun boşluklarını doldurmak, Jandarmanın statüsünü günün şartlarına uygun hale getirmek, görev sahasını belirlemek ve jandarmayı her türlü olumsuz baskılardan korumak amacıyla hazırlandığını" belirtmiştir.

Bu konuşmadan sonra maddelere geçilmiştir. Tasarı'nın birinci kısmını oluşturan ilk 3 maddesi üzerinde herhangi bir konuşma ve müzakere yapılmadan aynen kabul edilmiştir.

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

"Amaç

Madde 1- Bu Kanun, Türkiye Cumhuriyeti Jandarma Teşkilatının görev, yetki ve sorumluluklarına, hizmetin gerektirdiği bağlılık ve ilişkilere, teşkilat ve konuya ait esas ve usulleri düzenler."

"Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, Jandarma Teşkilatındaki karargâh, birlik ve kurumlar ile buralarda hizmet gören personeli ve bunlarla ilgili faaliyet ve esasları kapsar."

"Tanım

Madde 3- Türkiye Cumhuriyeti Jandarması emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve getiren silahlı, askeri bir güvenlik ve kolluk kuvvetidir."

Daha sonra ikinci kısma geçilmiş ve 4. madde okunmuştur.

³⁷⁴ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 6, B: 117, 7.7.1982, ss. 575-578.

³⁷⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 6, B: 117-118, (7-8.7.1982), ss. 575-634.

³⁷⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 8, B: 134'ün sonuna ekli (10.3.1983).

“Bağıllık

Madde 4- Jandarma Genel Komutanlığı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olup, Silahlı Kuvvetlerle ilgili görevleri, eğitim ve öğrenim bakımından Genelkurmay Başkanlığına, emniyet ve asayiş işleriyle diğer görev ve hizmetlerin ifası yönünden İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Ancak Jandarma Genel Komutanı, Bakana karşı sorumludur.”

4. madde üzerinde konuşan Cumhurbaşkanı Kenan Evren; İkinci kısmın başlığına “bağıllık” kelimesinin ilave edilmesini teklif etmiş ve madde bu ilave ile kabul edilmiş ve 5. ve 6. maddelere geçilmiştir.

“Konuş, kuruluş

Madde 5- Jandarma Genel Komutanlığı Teşkilatı; görevin özelliği ve Türk Silahlı Kuvvetlerindeki esaslara uygun olarak kendi kuruluş ve kadrolarında gösterilir.

Jandarma Genel Komutanlığının kuruluş ve kadrolarıyla konuş yerleri, Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı'nca düzenlenir. Ancak seferberlik ve savaşta Kuvvet Komutanlıkları emrine girecek birliklerin kuruluş, kadro ve konuşlarının düzenlenmesinde Genelkurmay Başkanlığı'nın onayı alınır.

Emniyet ve asayiş ile görevli jandarma birliklerinin kuruluş ve konuşlarının düzenlenmesinde zorunlu haller dışında mülki taksimat esas alınır. Ancak hizmette verim ve etkinliğin sağlanması amacıyla birden çok ili içine alan bölgelerde teşkilatlanma da göz önünde bulundurulur.”

“Jandarma Genel Komutanının Görev ve Sorumluluğu

Madde 6- Jandarma Genel Komutanı tüm jandarma teşkilatının komutanıdır.

Teşkilatın sevk ve idaresinden, kanun ve nizam hükümlerinin icrasını sağlamaktan, bunlara dayalı olarak verilen emir ve kararların yapılmasından sorumludur.”

5. ve 6. maddelerin kabul edilmesinden sonra 7. maddeye geçilmiştir.

“Madde 7- Jandarmanın sorumluluk alanlarında genel olarak görevleri şunlardır.

a) Mülki görevleri;

Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek, suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, ceza ‘infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korunmalarını yapmak.

b) Adli görevleri;

İşlenmiş suçlarla ilgili olarak kanunlarda belirtilen işlemleri yapmak ve bunlara ilişkin adli hizmetleri yerine getirmek.

c) Askeri görevleri;

Askeri kanun ve nizamların gereği görevlerle Genelkurmay Başkanlığı'na verilen görevleri yapmak.

d) Diğer görevleri;

Yukarıda belirtilen görevler dışında kalan ve diğer kanun ve nizam hükümlerinin icrası ile bunlara dayalı emir ve kararlarla Jandarmaya verilen görevleri yapmak.”

7. madde üzerinde yapılan müzakerelerde; Hakim Albay Suat Koçer; (a) fıkrasında “tahkik etmek” kısmının çıkarılmasını ve (b) fıkrasına konulmasını teklif etmiştir. Ancak, İçişleri Bakanlığı Temsilcisi Korgeneral Mehmet Kral; (b) fıkrasında işlenmiş suçlar kavramının kaçakçılığı da kapsadığını belirtmiştir. MGK Üyesi Nurettin Ersin ve MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ; (b) fıkrasına “Kaçakçılık dahil işlenmiş suçlarla” ifadesinin eklenmesini teklif etmişlerdir. Ancak Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve MGK Üyesi Sedat Celasun’un maddenin aynen kalması yönündeki teklifi kabul edilerek 7. madde üzerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.³⁷⁷

8. ve 9. maddeler üzerinde söz alan olmamış, oylanarak kabul edilmiştir.

“Jandarmanın sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halindeki görevleri

Madde 8- Jandarma birlikleri; Genelkurmay Başkanlığı'na lüzum görülen hallerle sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde gerekli olan bölümü ile Kuvvet Komutanlıkları emrine girer, kalan bölümü ile Jandarma Genel Komutanlığı emrinde normal görevlerine devam eder.”

“Madde 9- Kanun ve nizamlar ile bunlara dayalı olarak verilen emir ve kararların öngörmediği hiçbir görev jandarmadan istenemez. Ancak, jandarma subaylarına valilik ve kaymakamlığa, jandarma astsubaylarına da bucak müdürlüklerine geçici bir süre ile vekâlet görevi verilebilir.”

“Jandarmanın görev ve sorumluluk alanı

Madde 10- Jandarmanın genel olarak görev ve sorumluluk alanı; polis görev sahası dışı olup, bu alanlar il ve ilçe belediye hudutları haricinde kalan veya polis teşkilatı bulunmayan yerlerdir.

Jandarma, kendisine verilen görevlerin ifası ile ilgili olarak diğer güvenlik kuvvetleri ile işbirliği ve koordinasyonda bulunur.

Jandarma veya Emniyet Teşkilatı, kendi sorumluluk sahasında yetersiz kaldıkları veya kalacaklarının değerlendirilmesi halinde, mahalli mülki amirler tarafından birbirlerinin sorumluluk sahalarında geçici olarak görevlendirilebilirler.

Jandarmanın diğer güvenlik kuvvetleriyle işbirliği ve koordinasyon esasları, sorumluluk sahalarının tespiti ile ilgili hususlar ve emir komuta ilişkileri yönetmelikle belirlenir.”

³⁷⁷ MGK Tutanak Dergisi, C. 8, B: 134, (10.3.1983), ss. 368-376.

10. madde üzerinde söz alan MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ; maddenin son fıkrasında yer alan “sorumluluk sahalarının tespiti” kavramının çıkarılarak bu konunun yönetmeliğe bırakılmasını teklif etmiştir. Bu teklife önce karşı çıkan Cumhurbaşkanı Kenan Evren; daha sonra kabul etmiş ve 10. maddenin son fıkrası şöyle düzenlenmiş ve oylanarak kabul edilmiştir.

“Jandarmanın diğer güvenlik kuvvetleriyle işbirliği ve koordinasyon esasları ve emir komuta ilişkileri yönetmelikle belirlenir.”

Tasarının üçüncü bölümüne geçilmiş ve 11. madde okunmuştur.

“Silah kullanma yetkisi

Madde 11- Jandarma, kendisine verilen görevlerin ifası sırasında hizmet özelliğine uygun ve görevin gereği olarak kanunlarda öngörülen silah kullanma yetkisine sahiptir.”

“İlişkiler, Çalışma ve İşbirliği Esasları

“Madde 12- Emniyet ve asayiş görevi ifa eden il jandarma alay komutanlıkları ve ast kademeleri; mülki görevlerin yapılması yönünden mahalli mülki idare amirine, maiyetlerinin sevk ve idaresinden, disiplin, eğitim, özlük hakları ile lojistik faaliyetlerin yürütülmesinden kendi amirlerine karşı sorumludurlar.

Mahalli mülki idare amirleri ile adli ve askeri makamlar; kanun ve nizam hükümlerine uygun isteklerini acele hallerde sözlü olarak yapabilirler. Ancak bu istek en kısa zamanda yazılı olarak teyit edilir. Diğer makamların istekleri mahalli mülki idare amirleri kanalı ile jandarmaya görev olarak verilir.

Görevleri ile ilgili olarak jandarmanın diğer makamlarla ilişkileri, birlikte çalışma ve işbirliği esasları da dahil jandarmanın komuta ve kontrol ilişkileri yönetmelikte açıklanır.”

Maddeler üzerinde yapılan müzakerelerde 11. maddenin kenar başlığında yer alan “silah kullanma yetkisi”nin iki defa geçmesi, 12. maddenin de başlığında yer alan açıklamanın kaldırılması teklif edilmiş ve kaldırılarak maddeler kabul edilmiş ve 13. maddeye geçilmiştir.

“Personel ve uygulanacak mevzuat

Madde 13- Jandarma Genel Komutanlığı personeli; subay, astsubay, uzman jandarma, askeri öğrenci, erbaş ve erler ile sivil memur ve işçilerden oluşur.

Jandarma subay ve astsubaylarının kaynak ve yetiştirilmeleri ile terfi, izin, sicil ve ödül işlemleri 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu esaslarına göre yürütülür. Jandarma subay ve astsubayları duyulan ihtiyaca göre Genelkurmay Başkanlığı’nın onayı alınmak kaydıyla sınıflara ayrılır.

Jandarma Genel Komutanlığının kendi kaynaklarından karşılanamayan subay ve astsubay ihtiyacı kendi kuvvetleriyle ilişkileri saklı kalmak şartıyla Jandarma Genel Komutanlığının talebi, Genelkurmay Başkanlığı'nın onayı ile Kuvvet Komutanlıklarından sağlanabilir.

Uzman jandarma personelinin meslekten ayrılma, yükselme, izin, sicil ve ödül işlemlerinde 635 sayılı Uzman Jandarma Kanunu hükümleri uygulanır.

Sivil memurların adaylığa kabul edilme, asli memurluğa atanma, yer değiştirme, memurluktan çıkarılma hususları ile yükselme, izin, sicil ve ödül işlemleri 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu esaslarına göre yapılır.

İşçilerin işe alınma, işyeri değişikliği, yükselme, izin, sicil, ödül ve hizmet akdinin feshi işlemleri 1475 sayılı İş Kanunu ile varsa geçerli bulunan toplu iş sözleşmesi hükümlerine göre yapılır.”

Yürürlük maddeleri hariç 25 esas ve 3 geçici maddeden oluşan kanun tasarısının diğer maddeleri; atama, yer değiştirme ve disiplin işlemleri (Madde: 14-15), açığa alma, işten el çekirme ve görevden uzaklaştırma (Madde: 16-17) gibi hususları düzenlemektedir. Bu maddelerin de görüşülerek kabul edilmesinden sonra tasarının tümü oylanmış ve 2803 No’lu Jandarma Teşkilatı, Görev ve Yetkileri Kanunu yasalaştırmıştır.³⁷⁸

Olağanüstü Hal Kanunu Tasarısı

Adalet Bakanlığı’nca hazırlanan ve Hükümet tarafından 30 Aralık 1982 tarihinde DM Başkanlığı’na gönderilen Olağanüstü Hal Kanunu Tasarısı’nın (DM S. Sayısı: 484) genel gerekçesi özetle şöyledir:

“9 Kasım 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 119. maddesinde; Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanının Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde;

120. maddede ise; Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanının Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde; süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edilebileceğini hükme bağlamıştır.

³⁷⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 8, B: 134, 10.3.1983, ss. 366-386; **RG**, Sayı: 17985, 12 Mart 1983.

Anayasamızın yukarıya alınan 119 ve 120 nci maddelerine ait gerekçede ise;

Olağanüstü haller Anayasamızda yeni bir şekilde düzenlenmiştir. Tabii afet ve ekonomik kriz hallerinde ve diğer hallerde hükümete yasama meclisinin denetimi altında kanun hükmünde kararname çıkartma yetkisi verilmiştir. Bugün sıkıyönetim diye nitelendirilen durum ikiye bölünmüştür :

Daha az şiddetli olayların vuku bulduğu birinci kısımda Devlet olağanüstü hal ilân edip, kolluk kuvvetleriyle düzeni sağlamaya çalışacaktır.

Savaş hali veya iç savaş hali gibi durumlarda ise, sıkıyönetim ilân edilip, idare silahlı kuvvetlerin yönetimine geçecektir ve bu iki halde de Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi olacaktır. Bütün tasarruflar yasama meclisinin denetimi altında düzenlenecektir. Şeklinde açıklama yapılmıştır.

Anayasanın 119 ve 120. maddesine göre hazırlanan bu tasarıda Anayasanın 121. maddesinde öngörülen düzenleme esaslarına ve milletlerarası sözleşmelere de uyulmuştur.”³⁷⁹

Kanun tasarısı Esas Komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu’na havale edilmiştir. Bu komisyon; tasarı hakkında Anayasa, Mali İşler, İktisadi İşler, Sağlık ve Sosyal İşler, Tarım ve Orman, Köy İşleri ve Kooperatifler, Milli Eğitim, Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskan Turizm ve Tanıtma Komisyonlarının da görüşlerini alarak hazırladığı raporu 2 Haziran 1983 tarihinde DM Başkanlığı’na sunmuştur. (1/589).

Olağanüstü Hal Kanunu Tasarısı DM’nin 24.8.1983 tarihinde yapılan 151. birleşiminin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Oturum Başkanvekili Vefik Kitapçgil başkanlığında yapılmıştır.

Tasarının tümü üzerinde 6 üye söz almıştır. Bu üyelerden Şerafettin Yarkin; genelde tasarının lehinde konuşmakla beraber, afetler ve salgın hastalıklar nedeniyle “... belli yerleşim yerlerini boşaltmak veya başka yerlere nakletmek” yetkisinin yaygın şiddet hareketlerinde verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Adnan Orel ise tasarıyı “askersiz, sivilize sıkıyönetim” olarak nitelemiş ve Anayasa’ya uygun olduğunu belirtmiştir. Evliya Parlak ve Remzi Banaz; valilerin yetkisi ile çıkarılacak kanun hükmünde kararnamelerin daha açıklıkla ifade edilmesi hususları üzerinde durmuşlardır.³⁸⁰ Olağanüstü Hal Kanunu Tasarısının DM’de 151. birleşiminde başlayan görüşmeleri 153. birleşiminde tamamlanmıştır.³⁸¹

³⁷⁹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 20, B: 151’in sonuna ekli (24.8.1983).

³⁸⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 20, B: 151, 24.8.1983, ss. 761-779.

³⁸¹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 20, B: 152, 25.8.1983, ss. 785-823; C.21, B: 153, 29.8.1983, ss. 3-34.

DM Başkanlığı tarafından MGK'ya sunulan kanun tasarısı Kemalettin Ali Kaşifoğlu Başkanlığındaki Adalet Komisyonu tarafından incelenmiştir. Komisyon raporunda; tasarının yeni bir esas ve düzenleme içerisinde ele alındığı belirtilmektedir.³⁸²

Olağanüstü Hal Kanun Tasarısı (MGK S. Sayısı: 704) Adalet Komisyonu'nun düzenlediği şekilde MGK'nın 25 Ekim 1983 tarihinde yapılan 178. birleşiminde görüşülmüştür. Kanun tasarının tümü üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Kemalettin Ali Kaşifoğlu; tasarının 60 yıllık bir boşluğu dolduracak mahiyette olduğunu, "... öteden beri sıkıntısı çekilen sıkıyönetim halinin bir altında cereyan edecek olaylarda, artık olağanüstü hal ilan edilmek suretiyle, meydana gelen olayların önlenmesi mümkün olacak ve bu da yetmediği takdirde sıkıyönetim ilan edileceğini belirtmiştir. Bu konuşmadan sonra maddelere geçilmiştir.

"Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı;

- a) Tabii âfet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım,
- b) Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması.

Durumlarında olağanüstü hal ilan edilmesi ve usulleriyle olağanüstü hallerde uygulanacak hükümleri belirlemektir."

"Kapsam

Madde 2- Bu Kanun; olağanüstü hal ilanına tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandıracağı veya nasıl durdurulacağına, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağına, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceğine, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağına ve olağanüstü yönetim usullerine ilişkin hükümleri kapsar."

"Olağanüstü halin ilanı

Madde 3- Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu :

- a) Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinden birinin veya birden fazlasının görülmesi durumunda;

³⁸² MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 178'in sonuna ekli (25.10.1983).

b) Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Milli Güvenlik Kurulunun görüşünü de aldıktan sonra;

Yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

Olağanüstü hal kararı Resmi Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Meclis, olağanüstü hal süresini değiştirebilir. Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin bu maddenin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince ilanından sonra; süreyi uzatmaya, kapsamını değiştirmeye veya olağanüstü hali kaldırmaya ilişkin hususlarda da karar almadan önce Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşünü alır.

Olağanüstü hal kararının hangi sebeplerle alındığı, bölgesi ve süresi, Türkiye radyo ve televizyonuyla ve Bakanlar Kurulu'na gerekli görülen hallerde diğer araçlarla ilan edilir.”

İlk üç madde üzerinde önemli bir müzakere olmadan kabul edilmiş ve 4. maddeye geçilmiştir.

“Kanun Hükmünde Kararname

Madde 4- Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda Anayasanın 91 inci maddesindeki kısıtlamalara ve usule bağlı olmaksızın, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir. Bu kararnameler Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur.”

4. madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; 12 Eylül'den önce hükümetlerin sıkıyönetim ilanını Meclis'ten geçiremediklerine dikkat çekmiş ve 5. maddeye geçilmiştir.

“Yükümlülükler

Madde 5- Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilan edilmesi durumunda; felakete uğrayanların kurtarılması, meydana gelen hasar ve zararın telafisi için ihtiyaç duyulan ve hemen sağlanamayan para ve her türlü taşınır ve taşınmaz mallar ve yapılması gereken işler; para, mal ve çalışma yükümü yoluyla sağlanır.”

“Para yükümlülüğü

Madde 6- Tabii afet ve, tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilan edilmesi durumunda gerekli harcamalar öncelikle kamu kaynakları ile yardımlardan sağlanır.

Acil ve hayati ihtiyaç maddeleri için harcamaya yeterli para kamu kaynaklarından zamanında sağlanamadığı takdirde, bölgedeki kredi kuruluşlarının olanaklarından yararlanılır,

Para yükümünün uygulanmasında, kuruluşların hizmet ve faaliyetlerinin aksatılmaması göz önünde tutulur.”

“Mal yükümlülüğü

Madde 7- Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilan edilen bölge içindeki kamu kurum ve kuruluşlarıyla tüzel ve gerçek kişiler, kendilerinden istenecek veya yükümlülük konulacak arazi, arsa, bina, tesis, araç, gereç, yiyecek, ilaç ve tıbbi malzeme ile giyecek ve diğer maddeleri vermek zorundadırlar.

Bu amaçla; öncelikle o bölgedeki genel ve katma bütçeli dairelere, Kamu İktisadi Devlet Teşekkülleri ve kuruluşları ile bunlara bağlı müesseselere ve mahalli idarelere başvurulur. İhtiyaçların bu kaynaklardan zamanında ve yeterince karşılanmaması halinde, imkân ve kaynakları da dikkate alınarak, bölgedeki özel kuruluşlara ve gerçek kişilere ait olanlara yükümlülük konulur.

Yiyecek, giyecek, araç, gereç, ilaç ve tıbbi malzemeler gibi zaruri maddeler bölge sınırları içinde sağlanamadığı takdirde, bu kanun hükümleri uygulanmak suretiyle en yakın bölgelerden yükümlülük yolu ile sağlanır.”

“Çalışma yükümlülüğü

Madde 8- Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebepleriyle olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde bulunan 18-60 yaşları arasındaki bütün vatandaşlar, olağanüstü hal sebebiyle kendilerine verilecek işleri yapmakla yükümlüdürler.

Görevlendirmelerde; iş mevzuatının çalıştırma yasağı ile ilgili hükümleri, çalıştırılacak kişilerin yaş, cinsiyet, sağlık, meslekleri, meşguliyetleri ve sosyal durumları ile aile ve bakıma muhtaç yakınları göz önünde bulundurulur.

İşçi ihtiyaçlarının karşılanmasında ve kuruluşlar arasındaki işçi naklinde İş ve İşçi Bulma Kurumu Teşkilatından yararlanılır.

Gerekli görülen hallerde çalışılan işyerlerinde gündüz ve gece çalışmalarında günlük iş saatleri, işlerin niteliğine ve ihtiyaç derecesine göre artırılabilir. Hafta Tatili Kanunu, Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun, Öğle Dinlenmesi Kanunu, hükümleri kısmen veya tamamen uygulanmayabilir.

Çalışma yükümünün uygulanmasında kuruluşların görev ve hizmetlerinin aksatılmaması ve yükümlülerin mesleki faaliyetleri göz önünde bulundurulur.”

“Alınacak tedbirler

Madde 9- Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilanında, olağanüstü hal ilanını gerektiren hususlar göz önünde bulundurularak aşağıda yazılı tedbirler alınabilir :

- a) Bölgenin belirli yerlerinde yerleşimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı sınırlamak, belli yerleşim yerlerini boşaltmak veya başka yerlere nakletmek,
- b) Resmi ve özel her derecedeki öğretim ve eğitim kurumlarında öğrenime ara vermek ve öğrenci yurtlarını süreli veya süresiz olarak kapatmak,
- c) Gazino, lokanta, birahane, meyhane, lokal, taverna, diskotek, bar, dansing, sinema, tiyatro ve benzeri eğlence yerleri ile kulüp vesair oyun salonlarını, otel, motel, kamping, tatil köyü ve benzeri konaklama tesislerini denetlemek ve bunların açılma ve kapanma zamanını tayin etmek, sınırlamak; gerektiğinde kapatmak ve bu yerleri olağanüstü halin icaplarına göre kullanmak,
- d) Bölgede olağanüstü hal hizmetlerinin yürütülmesi ile görevli personelin yıllık izinlerini sınırlamak veya kaldırmak.
- e) Bölge sınırları içerisindeki tüm haberleşme araç ve gereçlerinden yararlanmak ve gerektiğinde bu amaçla geçici olarak bunlara elkoymak,
- f) Tehlike arz eden binaları yıkmak; sağlığı tehdit ettiği tespit olunan taşınır ve taşınmaz mallar ile sağlığa zararlı gıda maddelerini ve mahsullerini imha etmek,
- g) Belli gıda maddeleri ile hayvan ve hayvan yemi ve hayvan ürünlerinin bölge dışına çıkarılmasını veya bölgeye sokulmalarını kontrol etmek, sınırlamak veya gerektiğinde yasaklamak,
- h) Gerekli görülen zaruri ihtiyaç maddelerinin dağıtımını düzenlemek,
- i) Halkın beslenmesi, ısınması, temizliği ve aydınlanması için gerekli gıda madde ve eşyalarla her türlü yakıtın, sağlığın korunmasında, tedavide ve tıpta kullanılan ilaç, kimyevi madde, alet ve diğer şeylerin, inşaat, sanayi, ulaşım ve tarımda kullanılan eşya ve maddelerin, kamu için gerekli diğer mal, eşya, araç, gereç ve her türlü maddelerin imali, satımı, depolanması ve ticareti konularında gerekli tedbirleri almak bu yerlere gerektiğinde elkoymak, kontrol etmek ve bu malları satıştan kaçınan, saklayan, kaçırان, fazla fiyatla satan, imalatını durduran veya yavaşlatanlar hakkında, fiilin işleniş şekli veya niteliği de nazara alınarak işyeri bulunduğu mahal için hayati önem taşımadığı takdirde işyerini kapatmak,
- j) Kara, deniz ve hava trafik düzenine ilişkin tedbirleri almak, ulaştırma araçlarının bölgeye giriş ve çıkışlarını kayıtlamak veya yasaklamak.”

“Ağır ekonomik ‘bunalım hallerinde yükümlülükler ve alınacak tedbirler

Madde 10- Ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilanı durumunda, ekonominin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi amacı ile mal, sermaye ve hizmet piyasalarını yönlendirici; vergi, para, kredi, kira, ücret ve fiyat politikalarını belirleyici ve çalışmaya ilişkin her türlü tedbir ve yükümlülüklerin tespiti, tanzimi ve takibi konularında Bakanlar Kurulu’nca kanun hükmünde kararname çıkarılabilir.

Bakanlar Kurulu, kanun hükmünde kararnamelerle kendisine verilen yetkiler doğrultusunda alınacak kararların yürütölmesini aşğıdaki fıkra uyarınca oluşturulacak Ekonomik İşler Olağanüstü Hal Koordinasyon Kuruluna veya ilgili bakanlıklara bırakabilir.

Ekonomik İşler Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu, Başbakanın başkanlığında, ekonomik işlerden sorumlu Devlet Bakanı ile Maliye, Ticaret, Tarım ve Orman, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar Gümrük ve Tekel ve Çalışma Bakanlarından oluşur.

Kurul, belirli kararların yerine getirilmesi için bölge veya il valilerini görevlendirebileceği gibi, gerektiğinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarına da görev verebilir.

Bakanlar Kurulunun aldığı kararlar ile Ekonomik İşler Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulunun kararlarının uygulanmasına ilişkin belirlemeleri Resmi Gazete ile ilan edilir ve ilgililere tebliğ olunur.”

“Tedbirler

Madde 11- Bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla 9 uncu maddede öngörölen tedbirlere ek olarak aşğıdaki tedbirler de alınabilir :

- a) Sokağa çıkmayı sınırlamak veya yasaklamak,
- b) Belli yerlerde veya belli saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını, araçların seyirlerini yasaklamak,
- c) Kişilerin; üstünü, araçlarını, eşyalarını, aratmak ve bulunacak suç eşyası ve delil niteliğinde olanlarına el koymak,
- d) Olağanüstü hal ilan edilen bölge sakinleri ile bu bölgeye hariçten girecek kişiler için kimlik belirleyici belge taşıma mecburiyeti koymak,
- e) Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklamak veya izne bağlamak; basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplatmak,
- f) Söz, yazı, resim, film, plak, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her türlü yayımı denetlemek, gerektiğinde kayıtlanmak veya yasaklamak,
- g) Hassasiyet taşıyan kamuya veya kişilere ait kuruluşlara ve bankalara, kendi iç güvenliklerini sağlamak için özel koruma tedbirleri aldirmek veya bunların artırılmasını istemek,
- h) Her nevi sahne oyunlarını ve gösterilen filmleri denetlemek, gerektiğinde durdurmak veya yasaklamak,

- i) Ruhsatlı da olsa her nevi silah ve mermilerin taşınmasını veya naklini yasaklamak,
- j) Her türlü cephaneler, bombalar, tahrip maddeleri, patlayıcı maddeler, radyoaktif maddeler veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler ve boğucu gazlar veya benzeri maddelerin bulundurulmasını, hazırlanmasını, yapılmasını veya naklini izne bağlamak veya yasaklamak ve bunlar ile bunların hazırlanmasına veya yapılmasına yarayan eşya, alet veya araçların teslimini istemek veya toplamak,
- k) Kamu düzeni veya kamu güvenliğini bozabileceği kanısını uyandıran kişi ve toplulukların bölgeye girişini yasaklamak, bölge dışına çıkarmak veya bölge içerisinde belirli yerlere girmesini veya yerleşmesini yasaklamak,
- l) Bölge dahilinde güvenliklerinin sağlanması gerekli görülen tesis veya teşekküllerin bulunduğu alanlara giriş ve çıkışı düzenlemek, kayıtlamak veya yasaklamak,
- m) Kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, ertelemek, izne bağlamak veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yer ve zamanı tayin, tespit ve tahsis etmek, izne bağladığı her türlü toplantıyı izletmek, gözetim altında tutmak veya gerekiyorsa dağıtmak.”

11. madde üzerinde konuşan Cumhurbaşkanı Kenan Evren; sıkıyönetim ile ilgili hükümlerin bu maddeden çıkarılıp çıkarılmadığını sormuş, Adalet Komisyonu Başkanı K. Ali Kaşifoğlu’da; gerçek ve tüzel kişilerin ev ve meskenlerinin aranması, dernek ve vakıfların çalışmalarına izin verilmesi ve görevden uzaklaştırmaya ilişkin hükümlerin çıkarılarak sıkıyönetim yetkisinde bırakıldığını söylemiş ve madde oylanarak kabul edilmiştir.

Organlar

“Koordinasyon

Madde 12- Olağanüstü hal ilanında koordinasyon Başbakanlıkça sağlanır.

Başbakanlıkta bunun için, olağanüstü hal ilanına sebep olan konu ile ilgili bakanlıklar temsilcilerinden oluşan Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu kurulur. Bundan ayrı olarak Kurul’a katılan bakanlıklarda da merkez kuruluş içinde bir ünite görevlendirilebileceği gibi özel bir ünite de kurulabilir.

Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulunun, kuruluş ve çalışma esasları çıkarılacak yönetmelikte gösterilir.

Ağır ekonomik hal sebebiyle olağanüstü hal ilanında 10. madde hükümleri saklıdır.”

“Madde 13- Bölge valiliği teşkilat ve birimlerinin görevleri saklı kalmak üzere, olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde; olağanüstü hal ilanını gerektiren olayları ve tedbirlerin uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, bunlarla ilgili önerilerde bulunmak üzere bölge valisinin başkanlığında, görevlendireceği il valileri ile diğer kamu kuruluşları yöneticilerinin, garnizon komutanı veya görevlendireceği bir temsilcinin üye olarak katılacağı Bölge Olağanüstü Hal Kurulu kurulur.

Bölge valisinin gerek görmesi veya olağanüstü halin bir ilde ilanı halinde, il merkezlerinde ve ilçelerde birer Olağanüstü Hal Bürosu oluşturulur. İl bürolarına il valisi veya görevlendireceği vali muavini, ilçe bürolarına kaymakamlar başkanlık eder.

Adli ve idari yargı ile askeri teşkilatta çalışan personel hariç olmak üzere, başkanlarının uygun göreceği kamu görevlileri, olağanüstü hal süresince, bu kurul ve bürolarda kendi kadroları ile çalıştırılabilir.

Olağanüstü hal kurul ve bürolarının kuruluş, toplanma, karar alma, çalışma usul ve esasları yönetmelikte belirlenir.”

“Olağanüstü Halin Uygulanması

Madde 14- Olağanüstü halin uygulanmasında görev ve yetki :

- a) Olağanüstü hal bir ili kapsıyorsa il valisine,
- b) Bir bölge valiliğine bağlı birden çok ilde ilan edilmesi halinde bölge valisine,
- c) Birden fazla bölge valisinin görev alanına giren illerde veya bütün yurttan ilan edilmesi halinde, koordine ve işbirliği Başbakanlıkça sağlanmak suretiyle bölge valilerine,

Aittir. Gerekli işlemler onlar tarafından yürütülür.

Bölge valileri; kendilerine ait görev ve yetkilerin bir kısmını veya tamamını, illerinde olağanüstü hal ilan edilen il valilerine devredebilirler.”

“Yükümlülüğün duyurulması ve yerine getirilmesi

Madde 15- Genel kapsamlı yükümlülükler için her çeşit yayın araçlarıyla ilan, gerektiğinde belirli yükümler için ilgililere yazılı olarak ve acil hallerde daha sonra yazı ile teyid edilmek üzere sözlü olarak duyuru yapılır.

Bu duyuru üzerine yükümlüler, yükümlülük konusu para, taşınır ve taşınmaz mallarını verilen süre içinde ve istenilen şekilde görevlilere teslim etmek, çalışma yükümlülüğüne tabi tutulmuşlarsa belirtilen gün ve saatte işbaşında hazır bulundurmak zorundadırlar.”

“Yükümün karşılığının tespiti ve ödenmesi

Madde 16- Teslim alınan veya kullanılan mallarla yaptırılan çalışmalara karşılık ilgililere birer belge verilir.

Mal ve çalışma yükümlülerinin bu belgelerle ilgili makamlara başvurmaları üzerine alınan malların veya yaptırılan çalışmaların bedeli, kirası, ücreti veya tazminatı mahalli rayice veya satış fiyatına göre Olağanüstü Hal Kurulu veya bürolarınca tespit ve takdir olunarak, usulü dairesinde ödenir.

Ödemelerin gecikme ve yapılması veya taksit bağlanması hallerinde, bu alacaklar, kanuni faizleri ile birlikte ödenir.

Takdir olunacak bedel, kira, ücret veya tazminata karşı ilgililer, genel hükümlere göre adli yargıya başvurabilirler.”

“Geçici süre için alınacak mallar

Madde 17- Geçici süre için alınan taşıt araçları ve diğer mallar, yüküm sona erdiğinde ilgililere geri verilir.

16. madde ile bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar yönetmelikte gösterilir.”

“Kamu kuruluşlarına ait malların iadesi

Madde 18- Genel ve katma bütçeli dairelerle Kamu İktisadi Devlet Teşekkülleri ve kuruluşları ile bunlara bağlı müessese ve mahalli idarelere ait kuruluşların geçici olarak kullanılan taşınır ve taşınmaz malları ile tüketilmeyen maddeleri geri verilir.

Bunlar için herhangi bir bedel, ücret, kira veya tazminat ödenmez.”

“İstisnalar

Madde 19- Bu kanunun 9 uncu maddesinin (b), (d) ve (e) bentleri ile 11 inci maddesinin (c) bendi adli ve askeri kurumlar ile hâkim, savcı ve askeri personel hakkında uygulanmaz.

Yükümlülüklerin konulmasında ve tedbirlerin alınmasında milletlerarası hukukun" diplomatik temsilciliklere ve mensuplarına tanıdığı ayrıcalıklar ile yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümler saklıdır.”

19. madde üzerinde söz alan Muzaffer Başkaynak; maddenin Sıkıyönetim Kanunu’nun tatbikatına açıklık getirecek, ışıktutacak mahiyette olduğunu belirtmiş, 20 ve 21. maddelere geçilmiştir.

“Tabii afet ve salgın hastalıklarda yardım istemi

Madde 20- Bölgelerinde bu kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölge valileri, kendi mülki idare bölümlerindeki “Acil Kurtarma ve Yardım örgütlerinin” ihtiyacı karşılayamayacağının anlaşılması üzerine, çevredeki bölge valiliklerine başvururlar.

Bölge valileri, ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşmaları veya yakın bölge valiliklerinin göndereceği yardım gelinceye kadar, bölgedeki en büyük askeri komutanlıktan yardım isteyebilir.

Bölge valisinin yukarıda açıklanan istekleri, ilgililerce derhal yerine getirilir.”

“Kuvvet istemi

Madde 21- Bölgelerinde bu Kanunun 3. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölge valileri; bölgelerinde çıkabilecek toplumsal olaylarla meydana gelen olayları, emrindeki kuvvetler ve bu iş için tahsis edilen kolluk kuvvetleriyle önlemeye ve bastırmaya çalışırlar.

Ancak, olayları bu şekilde önleyemedikleri veya önlenmesini mümkün görmedikleri veya aldıkları tedbirleri bu kuvvetlerle uygulayamadıkları veya uygulanmasını mümkün görmedikleri takdirde, çevredeki bölge valiliklerine müracaatla, o bölgenin kolluk kuvvetleri ve bu iş için tahsis edilen kuvvetlerden yararlanmak için yardım isterler. Bu halde durum; ayrıca İçişleri Bakanlığı'na bildirilir.

Bütün bu önlemlerin de yeterli görülmemesi veya ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşılması halinde bölge valisi, bölgedeki en büyük askeri komutanlıktan yardım isteyebilir.”

“Madde 22- a) İllerinde bu kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen il valileri, bu konularda mevcut kanunların kendilerine verdiği yetkileri kullanarak yardım isteminde bulunurlar

b) İllerinde bu kanunun 3 üncü maddesinin (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen il valileri çıkabilecek toplumsal olaylarla meydana gelen olayları, emrindeki kolluk kuvvetleri ile önlemeye ve bastırmaya çalışırlar. Olayları önleyemedikleri veya önlenmesini mümkün görmedikleri veya aldıkları tedbirleri bu kuvvetlerle uygulayamadıkları veya uygulanmasını mümkün görmedikleri takdirde, bağlı oldukları Bölge Valisine başvururlar.

İl Valisi, ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşması halinde veya Bölge Valisinin göndereceği güçler gelinceye kadar görev yapmak üzere en yakın askeri komutanlıktan yardım gönderilmesini isteyebilir. İl Valisi ayrıca bu durumu Bölge Valisi ve İçişleri Bakanlığı'na bildirir.

Yardım üzerine gönderilen kolluk kuvvetleri İl Valisinin emrine girer.

İl Valisinin yukarıda açıklanan istekleri, ilgililerce gecikmeksizin yerine getirilir.

İl Valisinin askeri birliklerden yardım istemesi halinde 21 inci madde hükümleri uygulanır. Bu halde, Bölge Valisine ait görev ve yetkiler, il valilerince yerine getirilir.”

22. madde üzerinde söz alan MGK Üyesi Nurettin Ersin olay üzerine çağrılan askeri birliklerin İl Valisi'nin emrine girip girmeyeceğini sormuştur. Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak; kolluk kuvvetleri ifadesinin içine askeri birliklerin girmeyeceğini açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'de; bu hükmün askeri birlikleri de kapsıyormuş gibi bir intiba verdiğini belirtmiştir. Daha sonra, Adalet Komisyonu Başkanı K. Ali Kaşifoğlu'nun konuyu aydınlatıcı açıklaması üzerine, olağanüstü hal durumunda silah kullanma yetkisini düzenleyen 23. maddeye geçilmiştir.

“Silah kullanma yetkisi

Madde 23- Olağanüstü hal ilanından sonra kolluk kuvvetleri ile kendilerine görev verilen özel kolluk kuvvetleri ve silahlı kuvvetler mensupları, görevlerini yerine getirirken kanunlarda silah kullanmayı icap ettiren hal ve şartlardan herhangi birinin tahakkuku halinde, silah kullanma yetkisini haizdirler.

Olağanüstü halin, bu Kanunun 3 üncü maddesinin (b) bendi gereğince ilan edilmesi halinde, silah kullanma yetkisine sahip bulunan güvenlik kuvvetlerinin teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silahla mukabeleye yeltenilmesi veya güvenlik kuvvetlerinin meşru müdafaa durumuna düşmeleri hâlinde görevli güvenlik kuvvetleri mensupları doğruca ve duraksamadan hedefe ateş edebilirler.

Yukarıda belirtilen görevlilerin Devlet otoritesini, can ve mal güvenliğini korumak için silah kullanmalarına ilişkin olarak Bölge Valisi ve İl Valisinin bu maddeye göre verdiği emirler, uygun araçlarla ilan edilir.”

Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak; güvenlik kuvvetlerine silah kullanma yetkisi verilecekse, bunun kayıtlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren; Sıkıyönetim Kanunu’ndaki hükmün buraya da konulmasında bir mahsur olmayacağını, bunun da bir nevi sıkıyönetim olduğunu, Sıkıyönetim Komutanı’na verilen yetkilerin, bölge valilerine de verilebileceğini vurgulamıştır.

Sonuçta MGK Genel Sekreteri Sedat Günal’ın verdiği yazılı önerge üzerine 23. maddeye şu fıkra ilave edilmiştir:

“Silah kullanan bütün personel hakkında 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu’nun 87. maddesinin V ve VI. fıkraları hükümleri ile 1481 sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkındaki Kanunun 3. maddesi hükümleri uygulanır. Ayrıca haklarındaki soruşturma işlemi tutuksuz yapılır.”

Yapılan düzenlemeden sonra “Yargı Görevi, Usul ve Ceza Hükümleri”ni düzenleyen beşinci kısmın 24, 25 ve 26. maddelerine geçilmiştir.

“Olağanüstü halde yargı görevi ve usul

Madde 24- Olağanüstü hal ilan edilen yerlerde, devlet güvenlik mahkemeleri ile askeri mahkemelerin görevlerine giren suçlar dışındaki davalara adli yargıda bakılır.

Bu Kanunda belirtilen suçları işleyenler hakkında yapılacak soruşturma ve kovuşturma, yer ve zaman kaydına bakılmaksızın, 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanunu’na göre yapılır.”

“Ceza hükümleri

Madde 25- a) Tabii âfet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilan edilen yerlerde;

1- Bölge valisi veya il valisi tarafından, bu kanun veya diğer kanunlarla verilen yetkilere dayanılarak alınan tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri dinlemeyenler veya istekleri yerine getirmeyenler veya kimliklerine dair kasten gerçeğe aykırı bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca üç aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

2- Özel maksatla kamunun telaş ve heyecanını doğuracak şekilde asılsız, mübalağalı havadis ve haber yayan veya nakledenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca üç aydan bir yıla kadar hapis ve beşbin liradan az olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Eğer fiili, fail tarafından bir yabancı ile anlaşma sonucu işlenmiş ise hapis cezası bir yıldan ve ağır para cezası otuzbin liradan aşağı olamaz. Bu suçlar basın ve yayın organları vasıtasıyla işlenirse fiil ve mesulleri hakkında verilecek cezalar bir misli artırılarak hükmolunur.

b) Olağanüstü hal bu Kanunun 3 üncü maddesinin ‘birinci fıkrasının (b) bendi gereğince ilan edilmesi hallerinde bu yerlerde;

1- Bölge valisi veya il valisi tarafından, bu kanun veya diğer kanunlarla verilen yetkilere dayanılarak alınan tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri dinlemeyenler veya istekleri yerine getirmeyenler veya kimliklerine dair kasten veya gerçeğe aykırı bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir aydan altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.,

2- Bu maddenin (a) fıkrasının (2). bendine aykırı hareket edenler hakkında, verilecek cezalar bir misli artırılarak hükmolunur.”

“Gözetiminde bulundurma süresinin uzatılması

Madde 26- Bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 128 inci maddesinde açıklanan gözetiminde bulundurma süreleri, Cumhuriyet Savcısının veya tehirinde zarar umulan hallerde sulh veya sorgu hâkiminin yazılı emriyle bir misline kadar uzatılabilir.Olağanüstü hal ilanından sonra kolluk kuvvetleri ile kendilerine görev verilen özel kolluk kuvvetleri ve silahlı kuvvetler mensupları, görevlerini yerine getirirken kanunlarda silah kullanmayı icap ettiren hal ve şartlardan herhangi birinin tahakkuku halinde, silah kullanma yetkisini haizdirler.

Olağanüstü halin, bu Kanunun 3 üncü maddesinin (b) bendi gereğince ilan edilmesi halinde, silah kullanma yetkisine sahip bulunan güvenlik kuvvetlerinin teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silahla mukabeleye yeltenilmesi veya güvenlik kuvvetlerinin meşru müdafaa durumuna düşmeleri hâlinde görevli güvenlik kuvvetleri mensupları doğrudan ve duraksamadan hedefe ateş edebilirler.

Yukarıda belirtilen görevlilerin Devlet otoritesini, can ve mal güvenliğini korumak için silah kullanmalarına ilişkin olarak Bölge Valisi ve 11 Valisinin bu maddeye göre verdiği emirler, uygun araçlarla ilan edilir.”

26. madde ile getirilen gözetiminde tutma süresinin uzatılması 1982 Anayasası’nın 19. maddesine dayanılarak düzenlenmiştir.

Kanun tasarısının “Çeşitli Hükümler” başlığı altında yer alan diğer maddelerinde; olağanüstü hallerde mahalli idarelere ait yetkileri (Madde- 27); görev yapan kamu görevlilerine verilecek fazla çalışma ücreti, yaralanma ve ölüm hallerinde ödenecek tazminat (Madde- 28-29), olağanüstü hal kararlarının yayınlanma şekli, kamu görevlilerine uygulanacak disiplin cezaları (Madde- 31-32) düzenlenmektedir.

Tasarının 33. maddesi;

“Valilerin bu kanunun verdiği yetkilerini kullanarak yapacakları idari işlemlere karşı açılacak davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilmez” hükmü getirilmiştir.

34. madde kanunun uygulanmasına yönelik çıkarılacak olan yönetmeliği, 35 ve 36. maddeler ise yürürlük maddeleri olarak düzenlenmiştir.

Maddelerin kabul edilmesinden sonra tümü oylanarak kabul edilen Olağanüstü Hal Kanunu (Kanun no: 2935) yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.³⁸³

2935 sayılı yasa 1982 Anayasası’nın olağanüstü halleri düzenleyen 119, 120 ve 121. maddeleri gereği çıkarılmıştır.

Seferberlik ve Savaş Hali Kanun Tasarısı

Milli Savunma Bakanlığı’na hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 5 Temmuz 1983 tarihinde DM Başkanlığı’na sunulan Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu Tasarısı’nın genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır:

“Anayasanın 122. maddesi uyarınca seferberlik ve savaş hallerinde, Devletin tüm güç ve kaynaklarını süratle ve etkin bir şekilde kullanabilmesi için Seferberlik ve Savaş Hali Kanun Tasarısı hazırlanmıştır.

Tasarıda Anayasa ve halen yürürlükte olan 1211 Sayılı Kanunun özüne uygun olarak, Seferberlik Savaş hallerinde uygulanmak üzere yapılacak hazırlıklar ile uygulamaya ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Günümüz harplerinde sürat ve şiddetin artması yanında, harbin etkinliği de tüm ülke sathına yayılmıştır. Her harbin bir öncekine göre daha fazla malzeme sarfına ve insan kaybına yol açtığı ve daha üstün hareket kabiliyetine ulaşma ihtiyacını ortaya çıkardığı bir gerçektir. Bu durum topyekûn harp kavramı çerçevesinde, harbe hazırlık döneminde çözülmesi gereken problemleri artırmaktadır. Bu problemler harbe hazırlıkla ilgili işlemlerin çok detaylı bir programa bağlı olarak uzun sürede, Devletin tüm unsurlarının, bütün faaliyetlerde birbirleriyle devamlı koordineli çalışmasını gerektirmektedir.

Belirtilen ihtiyacı karşılamak amacıyla hazırlanan tasarıda, ilk defa savaş haline ilişkin hükümlere yer verilmiş; mevcut teşkilatlanma da dikkate alınarak Seferberlik ve Savaş Hali uygulamasını koordineli olarak gerçekleştirecek bir teşkilat oluşturulması öngörülerek barıştan itibaren Seferberlik ve Savaş Hali için yapılacak hazırlıklar ile bu hallerin ilanı ve uygulamaya konulmasında Bakanlar Kurulu, Bakanlıklar, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu, gerçek kişiler, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir.”³⁸⁴

³⁸³ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 178, 25.10.1983, ss. 159-180; **RG**, Sayı: 18204, 27 Ekim 1983.

³⁸⁴ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 167’nin sonuna ekli (29.9.1983).

Kanun tasarısı esas komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu'na, tali komisyon olarak da Adalet Komisyonu tarafından incelenmiştir. Tali komisyonun raporu ile ilgili bakanlık temsilcilerinin görüşlerini alan Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu hazırladığı raporu 24 Ağustos 1983 günü DM Başkanlığı'na sunmuştur. (1/745).

Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu Tasarısı (DM S.Sayısı: 556) DM'nin 29 Eylül 1983 günü yapılan 167. birleşiminin 2. oturumunda görüşülmüştür. Oturum başkanlığını, Başkanvekili Vefik Kitapçığıl, katip üyelikleri de M. Talat Saraçoğlu ve Erdoğan Bayık yapmıştır. Tasarının tümü üzerinde söz alan hiçbir üye olmamış, sadece Milli Savunma Bakanlığı temsilcisi Hakim Albay Süleyman Yıldırım 1982 Anayasası'nın 122. maddesi uyarınca kanun tasarısının hazırlanmasına lüzum ve zaruret görüldüğünü belirten kısa bir konuşma yapmıştır. Daha sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının maddeleri de DM'de fazla müzakere edilmeden aynen kabul edilmiştir.³⁸⁵

DM Başkanlığı tarafından 30 Eylül 1983 tarihinde MGK'ya sunulan kanun tasarısı Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki Milli Savunma Komisyonu tarafından incelenmiştir. Komisyon raporunda; tasarının tümünün DM'den geçen şekliyle benimsendiği ancak maddeler üzerinde düzenlemeler yapıldığı vurgulanmaktadır.³⁸⁶

Seferberlik ve Savaş Hali Kanun Tasarısı MGK'nın 25 Ekim 1983 tarihinde yapılan 178. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. (MGK S. Sayısı: 708). Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Milli Savunma Komisyonu üyesi Hakim Albay İlhan Köseoğlu şu hususları belirtmiştir:

“Anayasa, olağanüstü hal, ve sıkıyönetim durumuna gayet geniş şekilde yer verip, izah ettiği halde, seferberlik ve savaş hali durumunu çok kısa bir şekilde düzenlemiş bulunmaktadır. Bu kısa düzenlemenin içerisinde; sıkıyönetim, hürriyetlerinin kısıtlanması, bazı yükümlülüklerin getirilmesi gibi başka kanunların konusu olan ve düzenlemeleri yapılmış bulunan hususlar da yer almaktadır.

Huzurunuzda bulunan, Bakanlar Kurulu tarafından sevk edilmiş ve Danışma Meclisinden geçmiş olan Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu Tasarısı; Anayasanın 122. ve 92. maddeleri esas alınarak; sıkıyönetim, Milli Müdafaa mükellefiyeti, memleket içi düşmana karşı silahlı müdafaa mükellefiyeti, sivil müdafaa, hava taarruzlarına karşı savunma, savunma sekreterlikleri kurulması, Milli Güvenlik Kurulu, askeri yasak ve güvenlik bölgeleri ve meri bulunan Seferberlik Kanunu göz önünde tutularak hazırlanmış bulunmaktadır.

³⁸⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 167, 29.9.1983, ss. 25-36.

³⁸⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 178'in sonuna ekli (25.10.1983).

Mevzuatta yer alan hükümlerin tasarıya aktarılmasında fayda görülmemiş, boşlukta kalan konulara yer verilmiştir.

Hazırlanan tasarıda, ilk defa savaş hali düzenlenmektedir. Mevcut teşkilatlanma da dikkate alınarak, seferberlik ve savaş hali uygulamasını koordineli olarak gerçekleştirecek hazırlıklar, bu halin ilanı, uygulamaya konulmasında Bakanlar Kurulunun, bakanlıkların, Genelkurmay Başkanlığının, Milli Güvenlik Kurulunun, kamu ve özel kurum ve kuruluşların, gerçek kişilerin görev ve yetkileri belirlenmiştir.

Ayrıca, tasarıda, seferberlik ve savaş hali hazırlıklarının denemesi ve eğitim amacıyla seferberlik tatbikatlarının yapılması, ihtiyaç duyulan personelin Genelkurmay Başkanlığı'na silah altına alınması hususları da sağlanmış bulunmaktadır.”

İlhan Köseoğlu'nun konuşmasından sonra maddelere geçilmiştir. Ancak, daha “amaç ve kapsam”ı düzenleyen 1. maddeye Cumhurbaşkanı Kenan Evren itiraz etmiştir. Kenan Evren itirazında DM'nin kabul ettiği metinde yer alan kanunun amacının daha kapsamlı olduğunu belirterek neden değiştirme ihtiyacı duyulduğunu sormuştur. Hakim Albay İlhan Köseoğlu bu soruya verdiği cevapta; amaç ve kapsamı tek maddede birleştirdiklerini, 8. maddede konuya açıklık getirdiklerini belirtmiştir. MGK üyesi Nurettin Ersin, MGK Genel Sekreteri Sedat Güneral Cumhurbaşkanı'nın görüşlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda yapılan müzakereler sonucu Cumhurbaşkanı Kenan Evren Kanun Tasarısının yeniden düzenlenmek üzere Komisyon'a iadesini teklif etmiş ve tasarı komisyona iade edilmiştir.³⁸⁷

Milli Savunma Komisyonu, uygulayıcı kuruluşlardan da uzmanların fikirlerini alarak tasarıyı yeniden düzenleyerek 3 Kasım 1983 günü MGK'ya sunmuştur.³⁸⁸

Kanun Tasarısı ikinci defa MGK'nın 4 Kasım 1983 günü yapılan 180. birleşiminde görüşülmüştür. İkinci görüşmede maddeler üzerinde kayda değer bir müzakere ve değişiklik olmadan MGK'da rutin bir şekilde kabul edilmiştir. Bu kanun da 1982 Anayasası'nın 122. maddesi gereğince çıkarılmış bir yasadır.

Yürürlük maddeleri dahil 24 esas ve bir geçici maddeden oluşan 2941 Numaralı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun önemli maddeleri şunlardır:³⁸⁹

³⁸⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 178, 25.10.1983, ss. 148-158.

³⁸⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 180'in sonuna ekli, 4.11.1983.

³⁸⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 180, 25.10.1983, ss. 233-241; **RG**, Sayı: 18215, 8 Kasım 1983.

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

“Amaç

Madde 1- Bu kanunun amacı, Devletin tüm güç ve kaynaklarını barış halinden seferberlik ve savaş haline süratle ve etkin bir şekilde geçirmek suretiyle barıştan itibaren seferberlik ve savaş hükümlerinin uygulanma esaslarına ilişkin yükümlülükleri belirlemektir.”

“Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, seferberlik ve savaş halini, barış döneminden itibaren yapılacak hazırlık ve teşkilatlanmayı, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ile gerçek kişilerin görev, yetki ve sorumluluklarını, bunların sahip olduğu her türlü mal ve hizmet yükümlülüklerini kapsar.”

“Tanımlar

Madde 3- 1- Seferberlik: Devletin tüm güç ve kaynaklarının başta askeri güç olmak üzere savaşın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanması, toplanması, tertiplenmesi ve kullanılmasına ilişkin bütün faaliyetlerin uygulandığı; hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı haldir.

2- Genel Seferberlik: Ülkenin tümüne yönelik bir tehdidin karşılanması, mevcut bütün güç ve kaynakların kullanılabilmesi için ülkenin bütününde uygulanan seferberliktir.

3- Kısmi Seferberlik: Ülkenin bir veya birden fazla bölgesinde uygulanan ve bütün güç ve kaynakların kullanılmasını gerektirmeyen seferberliktir.

4- Seferberlik Hali: Seferberlik faaliyetinin başlatıldığı gün ve saatten, kaldırıldığı güne kadar devam eden durumdur.

5- Savaş: Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.

6- Savaş Hali: Savaş ilanına karar verilmesinden, bu halin kaldırıldığına ilan edilmesine kadar devam eden süre içinde, hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı durumdur.”

Teşkilatlanma

“Kadro ve görev tespiti

Madde 4- Seferberlik ve savaş hali ile barış döneminde yapılacak işlemler için mevcut teşkilatlanma da dikkate alınarak, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarına görevler verilir. Bunlardan gerekli görülenlerde teşkilat kurulur.

Mevcut kanunlardaki hükümlere ilave olarak seferberlik ve savaş halinin gerektirdiği görevler, tüzükte belirlenir,

Türk Silahlı Kuvvetlerinde seferberlik işlemleriyle ilgili kadro ve teşkilatlanma, Genelkurmay Başkanlığı tarafından tespit edilir.”

“Seferberlik ve Savaş Hali Hazırlıkları Bakanlar Kurulunun görev, yetki ve sorumlulukları

Madde 5- Barış döneminde seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklara ilişkin Bakanlar Kurulunun görev, yetki ve sorumlulukları aşağıda belirtilmiştir,

1- Mevcut teşkilatlanmayı da dikkate alarak bu kanun uyarınca yapılacak hazırlıkları yürütmek üzere gerekli teşkilatı kurmak ve çalıştırmak,

2- Seferberlik ve savaş hazırlıklarını ülke çapında koordineli olarak yaptırmak,

3- Seferberlik ve savaş hali ile ilgili hazırlıkların denemesi ve eğitimi amacıyla gerçek kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarının personel, mal ve hizmetlerine, kanunlarda gösterilen sınırlar içinde ve tüzükte belirtilecek esaslar dahilinde, yükümlülüklerin uygulanmasını ve bu hazırlıkların tatbikatlarda denemesini sağlamak,

4- Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların gerektirdiği hallerde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına, Genelkurmay Başkanının görüşlerini de dikkate alarak karar vermek,

5- Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurt dışında kullanılmasına karar verildiği hallerde, bu kuvvetlerle ilgili esasları tespit etmek,”

“Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliğinin görev ve yetkileri

Madde 6- Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklar ile seferberlik ve savaş hallerinde özel kanunu ile diğer kanunlarda belirtilen görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.”

“Genelkurmay Başkanının görev, yetki ve sorumlulukları

Madde 7- Barış döneminde seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklara ilişkin Genelkurmay Başkanının görev, yetki ve sorumlulukları aşağıda belirtilmiştir.

1- Türk Silahlı Kuvvetlerinin seferberlik ve savaş hali ile ilgili hazırlıklarını bakanlıklarla koordineli olarak yapmak ve geliştirmek,

2- Yapılan hazırlıkların tatbikatlarda denemesini sağlamak,

3- Seferberlik ilanını gerektirecek durumlarda, bu halin ilanı için Milli Güvenlik Kuruluna görüş bildirmek,

4- Seferberlik ve savaş halinde ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması için Bakanlar Kuruluna görüş vermek ve öneride bulunmak,

5- Acil ihtiyaç duyulan yedek personeli, Başbakanın muvafakatıyla süresi yedi günü geçmemek üzere silah altına almak.”

“Bakanların görev, yetki ve sorumlulukları

Madde 8- Barış döneminde seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklara ilişkin bakanların görev, yetki ve sorumlulukları aşağıda belirtilmiştir.

1- Bakanlıkta seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklarla ilgili teşkilatı kurmak ve çalıştırmak,

2- Bakanlığın kuruluşunda veya kontrolünde bulunan kaynakları saptamak ve bunlara görevler vermek,

3- Kendi bakanlığındaki seferberlik ve savaş haline ilişkin faaliyetlerin, ilgili diğer bakanlıklar ve Türk Silahlı Kuvvetleri seferberlik hazırlıkları ile koordineli olarak uygulanabilecek şekilde planlamasını yapmak.”

“Gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumlulukları

Madde 9- Tüm gerçek kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşları bu Kanun ile diğer kanunlarda ve tüzükte seferberlik ve savaş hazırlıklarına ilişkin olarak kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirmek ve tüzükte belirtilecek mülki ve askeri makamlar tarafından istenilen her türlü bilgileri vermek zorundadır. Bu yoldan temin edilen bilgiler seferberlik ve savaş planlaması dışında, başka maksatlarla kullanılamaz.”

“Genel ve kısmi seferberlik ilanı

Madde 10- Savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten ve dıştan tehlikeye düşüren davranışların ortaya çıkması hallerinde, Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu’nun da görüşünü aldıktan sonra genel veya kısmi seferberlik ilanına karar verir. Kararda seferberlik uygulamasının başlayacağı gün ve saat belirtilir. Bu karar, derhal Resmi Gazete’de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onayına sunulur, Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır.

Kısmi seferberlik ilanı halinde, seferberlik ilan edilen bölgeler dışından görev verilecek personel, mal ve hizmetlere de yükümlülük uygulanabilir.”

Seferberlik Uygulaması

“Bakanlar Kurulunun görev ve yetkileri

Madde 11- Seferberlik ilanından itibaren Bakanlar Kurulu aşağıda belirtilen tedbirleri almaya yetkilidir,

1- Seferberlik için yapılan hazırlıkların uygulanmasına başlamak,

2- Kısmi seferberlik ilan edilen hallerde, diğer bölgelerde uygulanacak yükümlülükleri belirlemek,

Gerektiğinde sıkıyönetim ilanına karar vermek ve sıkıyönetim ilan edilen bölgelerin tamamı veya bir kısmında daha önce olağanüstü hal ilan edilmiş ise, sıkıyönetim ilanı ile birlikte olağanüstü hal uygulamasına son vermek.”

“Seferberlik halinde komutanların görev ve yetkileri

Madde 12- Seferberlik ilanıyla birlikte sıkıyönetim henüz ilan edilmemiş ise, seferberlik ilan edilen bölgelerde Genelkurmay Başkanı’nın teklifi üzerine Milli Savunma Bakanı’nın inhası, Başbakan’ın imzalayacağı ve Cumhurbaşkanı’nın onaylayacağı kararname ile görevlendirilen komutanlar, kendi sorumluluk bölgelerinde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nda bulunan tedbirleri almaya ve uygulamaya yetkilidir.

Bu komutanlar, genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeninin sağlanması ve devam ettirilmesi, hava ve deniz limanları ile hudutların kontrolü, yıkıcı faaliyetlerin önlenmesi, ajanların ve kaçakların aranıp bulunması için lüzumlu tedbirlerin tespitiyle bu faaliyetlerin icrasında mülki makamlar ile işbirliği yapar ve gerektiğinde kolluk kuvvetlerini emrine alır.”

“Seferberliğin kaldırılması

Madde 13- Seferberliğin kaldırılması hakkında da ilanına ilişkin usuller uygulanır. Seferberlik uygulamasına, kaldırılması kararının verildiği gün saat 24.00’te son verilir.”

Savaş İlanı ve Uygulamanın Başlatılması

“Savaş ilanı

Madde 14- Savaş ilanına Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından karar verilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.”

“Savaş hali ile ilgili görev, yetki ve sorumluluklar

Madde 15- Savaş hali ilanından itibaren Bakanlar Kurulu aşağıda belirtilen tedbirleri almaya yetkilidir.

1- Seferberlik ilan edilmemiş ise, seferberlik ve sıkıyönetim hallerinde uygulanacak tedbirlerden hangilerinin yürürlüğe konulacağına karar vermek,

2- Seferberlik ilan edilmiş ise alınan tedbirlerin uygulanmasına devam etmek,

Seferberlik ilanına gerek görülmeden savaşa girilmiş veya muhasamat fiilen başlamış ise, kanunlarda yazılı savaşa ve seferberliğe ait hükümler ile yine kanunlarda savaş hali, savaş zamanı ve savaş esnası gibi hallerde uygulanacağı yazılı hükümlerden hangilerinin, nerelerde veya ne zaman uygulanacağı ve bunlardan ne suretle vazgeçileceği, Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu’nun kararı ile belirtilir ve Resmi Gazetede yayımlanır. Bu karar Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bilgisine sunulur.

Şu kadar ki, savaş halinin suçun asli unsurunu teşkil ettiği hallerde fiili muhasamatın başlamasıyla bu hükümler kendiliğinden yürürlüğe girer.”

“Savaş halinin kaldırılması

Madde 16- Savaş halinin kaldırılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce karar verilir.

Savaş hali uygulaması, savaş halini sona erdiren kararda belirtilen gün ve saatte son bulur.”

“Seferberlik ve savaş hallerinde ilgili komutanlıklara tanınan adli yetki

Madde 17- Seferberlik ve savaş hallerinde bu kanunun 12. maddesine göre tespit ve ilan edilen bölgeler içinde, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 15. maddesinde yazılı suçları işleyenler veya bu suçlara iştirak edenler, bölgede yetkili kılınan komutan tarafından gerekli görüldüğü takdirde, askeri mahkemelerde yargılanırlar. Bu hallerde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 21 inci maddesi hükmü saklıdır.”

“Ceza hükümleri

Madde 18- Bu Kanun hükümleri gereğince alınacak kararlara ve tedbirlere aykırı hareket edenler, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, altı aydan iki yıla kadar hapis ve ellibin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Alınacak karar ve tedbirlerin uygulanmasında ihmal veya suistimali görülenler hakkında, bu suçlar için ceza kanunlarında öngörülen ceza, yarısına kadar artırılarak hükmolunur.”

Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Kanun Tasarısı

Bakanlar Kurulu tarafından 28 Haziran 1983 tarihinde DM’ye gönderilen Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanunu Tasarısı’nın genel gerekçesinde aşağıdaki hususlar vurgulanmaktadır:

“6.7.1965 tarihli ve 644 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlı olmak üzere kurulmuş bulunan Milli İstihbarat Teşkilatı 17 yılı aşkın bir süre istihbarat çalışmalarıyla Devletin bekası ve güvenliğinin sağlanmasında imkânları ölçüsünde kendisine düşen görevi yerine getirmeye çalışmış bulunmaktadır.

Bu süre zarfında değişen yurt ve dünya şartları ve bunun sonucu meydana çıkan ağır sorunlar Teşkilatın faaliyetlerinde de bir büyüme ve çeşitlenmeyi zaruri hale getirmiştir.

Milletlerarası terörizmin yaygınlaşması ve teknik ilerlemeler, istihbarat örgütlerinin bünyelerinde ve çalışma usul ve metotlarında ileriye yönelik atılımlar yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nun 17 yıllık bir süreyi kapsayan uygulanması sonucu ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi, boşlukların doldurulması, meri maddelerin günün koşullarına göre yeniden tanzimi ve bu meyanda kamu kurum ve kuruluşlarıyla istihbarat konusunda yapılan işbirliği ve koordinasyonunun daha etkin bir hale getirilmesi, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle uygulama imkânı kalmamış ve yürürlükten kalkmış olan maddelerin kanun metninden çıkarılması ve meri kanunda yer almayan bazı hükümlerle birlikte mali, idari, cezai ve sosyal konulara ait yeni hükümlerin tedvini zarureti hâsıl olmuştur.

Bu amaçları karşılayacak nitelikte bir düzenleme mecburiyeti 644 sayılı kanunun kaldırılarak yerine yeni bir Kanun Tasarısı hazırlanması zaruretinin doğurmuştur.

Hazırlanan Tasarı ile getirilen yeniliklerin nedenlerini genel olarak aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür.

- 1- Meri Kanunda, emsali gizli servislerdeki tatbikatın aksine, teşkilatın anabirimleriyle bunların görevleri zikredilmekle, hem gizlilik kısmen ihlâl edilmiş, hem de ihtiyaçtan doğan yeni ünitelerin süratle kurulamaması gibi önemli sakıncalara yol açılmıştır.

Bu bakımdan Atatürk ilke ve inkılaplarına dayalı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığını tehdit eden ve beynelmilel merkezlerden planlı, yepyeni metotlarla ve örgütlerle organize edildiğinde şüphe bulunmayan anarşi ve terör odaklarının zamanında teşhisi ve eylemlerine daha ortaya çıkmadan engel olunabilmesi -İllegal metotlarla faaliyet gösteren ve taktik ve stratejilerini devamlı değiştiren bu yıkıcı ve bölücü örgütler karşısında- Milli İstihbarat Teşkilatının kuruluş, personel, araç-gereç ve kanuni yetkilerinin süratle organizesini temin edecek yasal imkânlarla sahip olunması icabettiği aşîkârdır.

Anayasamız ile iç hukukumuz hükümleri ve yukarıda arz edilen durum muvacehesinde, teşkilatın kuruluşu ve anagörevi tasarıda genel hatlarıyla belirtilmekle yetinilmiş; birimlerin sayısı ve ayrıntılı görevleri, iç örgütlenme ile ilgili esasların tanzimi Başbakanın onaylayacağı yönetmeliklere bırakılmak suretiyle her an değişen ihtiyaç ve zaruretlere karşısında Milli İstihbarat Teşkilatına hedeflere karşı süratle tedbirler alabilme imkânı sağlanmak istenmiştir.

- 2- 644 sayılı kanunda yer almasına rağmen, bugüne kadarki uygulamada yeterince işletilemediği için, devletin diğer daire ve kurumların görev ve yükümlülükleri ile istihbarat konusunda koordinasyonu sağlayacak esaslar açık bir şekilde belirtilerek değişik bir düzenleme ile tasarıya alınmıştır.

- 3- Görevlerinin ifasında, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın genel idare içerisinde tamamen özel bir yeri ve fonksiyonu olduğu aşîkârdır. Teşkilat Kanunundan sonra yürürlüğe giren ve muhtelif tarihlerde değişikliğe uğrayan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 644 sayılı kanunun bir çok hükümlerini yürürlükten kaldırmış bulunmaktadır.

Bu Tasarı ile özellik arz eden hususlarda yeni hükümler getirilmiş teşkilat personelinin kimlerden oluşacağı, kadrolara ilişkin görevler, bunların nitelikleriyle yetki ve sorumlulukları, teşkilata alınma, atama ve yükselme ile diğer bazı özlük işlerinde teşkilata elastikiyet sağlanması derpiş olunmuştur.

- 4- Milli İstihbarat Teşkilatı, emsali bir çok yabancı devletler gizli servislerinden farklı olarak iki ana görevi birden deruhte etmiş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi iç istihbarat (Güvenlik istihbaratı) diğeri de yabancı devletler istihbaratı (Stratejik istihbarat) dır. Her iki istihbaratı da birlikte yürütmek durumunda olan teşkilat personeli, bu görevlerinin günün 24 saatinde mesai gerektirecek şekilde devamlılık arz etmesi ve yıpratıcı olması ve ayrıca istihbarata karşı koymak vazifesi meyanında bulunan yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin ortaya çıkarılması ve çökertilmesi için yapılan çalışmalarda personelin her an hayati tehlikelerle karşı karşıya bulunması, MİT personelinin sosyal münasebet ve temaslarında maskeli bir kimlik içinde daima kendini gizlemek zorunda kalması, gerek kendisini ve gerekse aile efradını sürekli ve ağır bir yük altında bırakmaktadır.

Bütün bunların sonucu olarak, gerek sadece MİT mensubu olmalarından dolayı hedef seçilerek anarşistler ve teröristler tarafından ve gerekse görevleri nedeniyle yaralanan veya öldürülen veyahutta ağır çalışma şartları karşısında sinirsel gerginlikten kaynaklanan rahatsızlıklara yakalanan veya bu nedenlerle hayatını kaybeden MİT mensuplarının kendilerinin ve yakınlarının bazı maddi ve sosyal imkânlarla desteklenmesi gerekli bulunmaktadır.

5- Ayrıca Teşkilatın diğer Devlet dairelerinin tabi olduğu mali mevzuat hükümlerine bağlı kılınması neticesi, gerek bütçe tatbikatında gerekse ihtiyaçların temini sırasında MİT faaliyetlerinin gizliliği ihlâl olunmakta ve hizmetin gereği derhal ifası icabeden hususlar, zamanında yerine getirilememektedir. Bu nedenle hazırlanan tasarıda; gizliliği ihlâl etmeyecek ve başta satınalma konusu olmak üzere, ihtiyaçların tedarikinde gecikmeleri önleyerek zaman israfını bertaraf edecek hükümlere de yer verilmiştir.”³⁹⁰

Kanun tasarısı tali komisyon olarak Bütçe-Plan, esas komisyon olarak da Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu’na havale edilmiştir. Bütçe-Plan Komisyonu’nun görüşlerini alan Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu tasarı hakkında hazırladığı raporu 26 Eylül 1983 tarihinde DM Başkanlığı’na sunmuştur (1/740).³⁹¹

Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanunu Tasarısı DM’nin 4 Ekim 1983 tarihinde yapılan 169. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 5 Ekim 1983 günü 179. birleşimde görüşmeler tamamlanmıştır (DM S. Sayısı: 585). Başkanvekili Turhan Güven’in başkanlığında yapılan oturumda katip üyelikleri A. Güngör Çakmakçı ve Ali Nejat Alpat yapmıştır.

Tasarının tümü üzerinde Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu adına ilk sözü alan Adnan Ersöz; tasarının genel gerekçesinde belirtilen hususları özetlemiştir. İkinci sözü alan üye Aydın Tuğ; MİT’in Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin iç ve dış düşmanlarına karşı en büyük bir Atatürkçü mihrak ve de Türkiye Cumhuriyeti Devletine yönelik iç ve dış tehlikeleri zamanından önce belirleyen milli bir teşkilat” olduğunu vurgulamıştır. Tasarı üzerinde yapılan iki lehte konuşmadan sonra maddelere geçilmiştir.³⁹²

DM Başkanlığı tarafından 6 Ekim 1983 tarihinde MGK’ya sunulan kanun tasarısı, Tuğgeneral Yurdakul Günçer başkanlığındaki İhtisas Komisyonu tarafından incelenmiştir. İhtisas Komisyonu hazırladığı raporu 19 Ekim 1983 tarihinde MGK’ya sunmuştur (1/616).³⁹³

³⁹⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 169’un sonuna ekli (4.10.1983).

³⁹¹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 169’un sonuna ekli (4.10.1983).

³⁹² Görüşmeler için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 169, 4.10.1983, ss. 168-182; **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 170, 5.10.1983, ss. 188-191.

³⁹³ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 177’nin sonuna ekli (24.10.1983).

Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanunu Tasarısı MGK'nın 24 Ekim 1983 günü yapılan 177. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır (MGK S. Sayısı: 705). Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde kısa bir konuşma yapan İhtisas Komisyonu üyesi Albay Altan Ateş; 644 sayılı kanunun çıkarıldığı 1965 yılından sonra aradan geçen süre içinde meydana gelen değişiklikler sonucunda teşkilatın istihbarat konularındaki görevlerinin ağırlaştığını ve yaygınlaştığını belirterek tasarı ile teşkilat ve faaliyetlerinin günün şartlarına göre yeniden düzenlendiğini söylemiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. İlk üç madde üzerinde herhangi bir müzakere yapılmadan oylanarak kabul edilmiştir.

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

“Amaç

Madde. 1- Bu Kanunun amacı; Devlet İstihbaratının istihsalı ve kullanılması ile Milli İstihbarat Teşkilatının kuruluş, görev ve faaliyetlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir.”

“Tanımlar

Madde 2- Bu Kanunda geçen deyimlerden;

- a) MİT : Milli İstihbarat Teşkilatının kısaltılmış adını,
- b) MİT mensubu : Bu Kanun veya bu Kanuna göre çıkarılmış yönetmeliklerde yazılı görevleri yerine getirmekle görevlendirilmiş MİT personeli ile diğer görevlileri,
- c) MİT personeli;
 - 1- MİT'in kadrosuna dahil memurları,
 - 2- Türk Silahlı Kuvvetleri kadrolarında olup MİT'te görevlendirilenleri,
 - 3-MİT'te çalıştırılan sözleşmeli personeli,

İfade eder”

“Kuruluş

Madde 3- Başbakana bağlı Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı kurulmuştur.

Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı; müsteşar, müsteşar yardımcıları, başkanlıklar, daireler ve şubeler ile diğer teşkilat birimlerinden oluşur.

Milli İstihbarat Teşkilatı, müsteşar tarafından idare edilir.

Milli İstihbarat Teşkilatının merkez ve taşra teşkilatı ihtiyaca göre yönetmelikle düzenlenir.”

“Milli İstihbarat Teşkilatının görevleri

Madde 4- Milli İstihbarat Teşkilatının görevleri şunlardır

- a) Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına ve milli değerlerine karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak.
- b) Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak.
- c) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Milli Güvenlik Kurulu ve Başbakana tekliflerde bulunmak.
- d) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak.
- e) Genelkurmay Başkanlığı’nca Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığı’na ulaştırmak.
- f) Milli Güvenlik Kurulunda belirlenecek diğer görevleri yapmak.
- g) İstihbarata karşı koymak.

Milli İstihbarat Teşkilatı’na bu görevler dışında görev verilemez ve bu teşkilat Devletin güvenliği ile ilgili istihbarat hizmetlerinden başka hizmet istikametlerine yöneltilemez. Milli İstihbarat Teşkilatı birimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları Başbakanca onaylanacak bir yönetmelikte belirtilir.”

4. madde üzerinde söz alan MİT Müsteşarı Burhanettin Bigalı (a) fıkrasında yer alan “milli değerler” kavramının çok şümüllü olduğunu, mesela eski eserlerin de bu kavrama girdiğini belirterek “milli değerler” ifadesinin metinden çıkarılmasının yararlı olacağını söylemiştir. İhtisas Komisyonu üyesi Altan Ateş, kültürün Türkiye için önemli olduğunu bu konuda bir tehdit varsa bu görevi MİT’in yapması gerektiğini belirtmiştir. MGK üyesi Nurettin Ersin ise; “milli değerler” tabirinin de gerekli olmadığını, ama onun istihbaratını yapacağını, “gücüne” ifadesinin içine bunların hepsinin gireceğini ifade etmiştir. Sonuçta Cumhurbaşkanı ve MGK Başkanı Kenan Evren; 4. maddenin (a) fıkrasından “... ve milli değerlerine” ibaresinin silinmesini teklif etmiş ve 4. madde bu değişiklikle kabul edilerek 5. maddeye geçilmiştir.

“Madde 5- Bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının Devlet istihbaratına ilişkin görevleri şunlardır :

a) Kendi konularında;

1- Görevlerinin gerektirdiği istihbaratı oluşturmak,

2- MİT tarafından istenecek haber ve istihbaratı elde etmek,

3- İstihbarata karşı koymak.

b) Elde ettikleri milli güvenliğe ilişkin haber ve istihbaratı anında MİT’e ulaştırmak.

MİT mensuplarına hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşları gereken her türlü yardım ve kolaylığı göstermekle yükümlüdürler.”

“Yetkiler

Madde 6- Milli İstihbarat Teşkilatı;

a) Bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri ve istihbarat hizmetlerinden sorumlu kişileri ile istihbaratın tevcihi, istihbaratın elde edilmesi ve istihbarata karşı koyma konularında doğrudan ilişki kurmaya, uygun koordinasyon yöntemlerini uygulamaya,

b) Bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yaparak bunların arşivlerinden ve elektronik bilgi işlem merkezlerinden yararlanmaya ve bunlarla irtibat kurmaya,

yetkilidir.

Bu Kanunda yazılı görevlerin yerine getirilmesi sırasında genel zabıtaya tanınmış olan hak ve yetkilerin, MİT mensuplarından kimlere tanınacağı, yönetmelikte belirtilir.”

6. madde üzerinde söz alan MİT Müsteşarı Burhanettin Bigalı; (b) fıkrasını Hükümet teklifine daha katı yazdıklarını halbuki burada işbirliği yapılarak yazılmış olduğunu belirtmiştir. Bigalı devamla; bütün kamu kuruluşlarının bilgi işlem merkezleriyle MİT’e irtibat kurma yetkisi verilmesi gerektiğini, aksi halde bazı kuruluşların bilgilerini vermediğini vurgulamıştır. MGK Üyesi Nurettin Ersin; doğrudan “yararlanmaya yetkilidir” ifadesinin kullanılmasını teklif etmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren bu teklifi uygun bularak 6. maddenin (b) fıkrasının aşağıdaki şekilde düzeltilmesini teklif etmiş ve madde yeni şekliyle oylanarak kabul edilmiştir.

“b) Bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşları arşivlerinden ve elektronik bilgi işlem merkezlerinden kendi görev sahasına giren konularda yararlanmaya ve bunlarla irtibat kurmaya yetkilidir.”

“Sorumluluk

Madde 7- MİT Müsteşarı 4 üncü maddede belirtilen görevlerin yerine getirilmesinden Başbakana karşı sorumlu olup, Başbakanın dışında herhangi bir kişi veya makama karşı sorumlu tutulamaz.”

“Olağanüstü Hal, Sıkıyönetim, Seferberlik veya Savaş Hali

Madde 8- Olağanüstü haller ile sıkıyönetim, seferberlik veya savaş halinin ilanında, Milli İstihbarat Teşkilatı’nın bakanlıklar, Türk Silahlı Kuvvetleri ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla münasebetleri, Milli Güvenlik Kurulu’nun mütalaası alındıktan sonra Bakanlar Kurulu’nca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Bu hallerde MİT için gerekli görülecek ilave personel, her türlü teknik araç ve gereçler, akaryakıt, silah, savaş gereci, donatım ve giyecek, bina ve tesisler gibi ihtiyaçlar Milli Savunma, İçişleri ve ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarıyla MİT arasında önceden hazırlanacak planlarla belli edilir.”

8. madde üzerinde söz alan MGK Üyesi Nurettin Ersin; savaş halinde MİT’in nasıl kullanılacağı konusuna esas teşkil edecek ilave yapılması gerektiğini söylemiştir. İhtisas Komisyonu üyesi Albay Altan Ateş; bu hususların gizli olması sebebiyle maddeye yazılmadığını belirtmiştir. MİT Müsteşarı Burhanettin Bigalı da; savaş hali ile ilgili olarak planları olduğunu açıklamış ve 8. madde oylanarak kabul edilmiş ve 9. ve 10. maddelere geçilmiştir.

Kadro ve Personel İşleri

“Kadro

Madde 9- Milli İstihbarat Teşkilatının fiili kadrosu, her yıl MİT Müsteşarlığınca tespit olunur ve Başbakan tarafından onaylanır.”

“Memur ve sözleşmeli personel

Madde 10- MİT kadrolarında istihdam edilen memurlar, bu Kanunda belirtilen özel hükümler dışında, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tabidir.

MİT’de istihdam edilen sözleşmeli personelin istihdam şekli, sözleşme esasları, alacakları ücretlerin taban ve tavanı ile sağlık işlerine ait esaslar, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4. maddesindeki sözleşmeli personel istihdamına ilişkin şartlar aranmaksızın, yönetmelikle düzenlenir.

MİT’de sözleşmeli olarak çalıştırılan emekli personele ödenecek ücretler kendilerine sosyal güvenlik kuruluşlarınca bağlanmış olan emekli aylığının ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez.”

10. madde üzerinde konuşan MGK Üyesi Nurettin Ersin; MİT personelinin temininde güçlük çekilen personel statüsünde olduğunu, bu hususun dikkate alınıp alınmadığını sormuştur. Bunun üzerine söz alan MİT Müsteşarı Burhanettin Bigalı; sözleşmeli personelin kendi konularında mütehassıs kişiler olduklarını, bu sebeple onlara ilave olarak sosyal yardım verilmesi hususunun kanuna konulmasını teklif etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı ve MGK Başkanı Kenan Evren; şimdiye kadar çıkarılan yasalarda “sözleşmeli personel sosyal haklardan yararlanamaz” hükmünü koyduklarını, bu sebeple sosyal hakların yasaya konulamayacağını belirterek, bu kanunun sözleşme ile çözülebileceğini söylemiştir. Müzakerelerden sonra MİT’de görevli askeri personelin durumunu düzenleyen 11. maddeye geçilmiştir.

“Askeri personel

Madde 11- Türk Silahlı Kuvvetleri kadrolarında olup, MİT’de görevlendirilecek subay, astsubay, sivil memur, erbaş ve erlerin sınıf, rütbe, unvan ve miktarları her yıl ihtiyaca göre Genelkurmay Başkanlığı ve MİT Müsteşarlığınca müştereken tespit edilir.

Subay ve astsubayların MİT’de görevlendirilmelerinde 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu’nun 124. maddesinde öngörülen Bakanlar Kurulu kararı almak şartı aranmaz.

Genelkurmay Başkanlığı’nca usulüne göre MİT emrine verilen subay ve astsubayların teşkilat içinde görevlendirilmeleri, bölge değiştirmeleri, ihtisas ve ihtiyaca göre MİT’çe yapılır.

Türk Silahlı Kuvvetleri kadrolarından MİT’e verilecek personelin her türlü istihkakları mevcut hükümler dairesinde kendilerinin bağlı bulundukları bakanlık bütçelerinden ödenir. Ancak bu personele 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu’nun değişik Ek - 3 üncü maddesi gereğince yapılan zam ve tazminatlar toplamı, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na 31.7.1970 tarih ve 1327 sayılı Kanunla eklenen zam ve tazminatlara ilişkin ek maddenin 1, 2, 3, 4, 5 inci fıkraları gereğince ve bu kanunla emsali MİT personeline yapılan ödemeler toplamından az olduğu takdirde aradaki fark kendilerine MİT bütçesinden tazminat olarak ödenir.”

“Personele ilişkin özel hüküm

Madde 12- MİT personelinin görev, yetki ve sorumlulukları genel hükümlere ilave olarak nitelikleri, atama ve hizmet süreleri, yer değiştirme esasları ile teşkilata alınma usul ve şartları ve teşkilatla ilişkilerinin kesilmesi gibi hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.”

“Atama işlemleri

Madde 13- Milli istihbarat Teşkilatı Müsteşarı, Milli Güvenlik Kurulu’nda görüşüldükten sonra Başbakanın inhası ve Cumhurbaşkanı’nın onayı ile atanır.

MİT Müsteşar yardımcıları ve başkanlar, MİT Müsteşarının teklifi üzerine, Başbakanın inhası ve Cumhurbaşkanı’nın onayı ile atanır.

Diğer personel MİT Müsteşarı tarafından atanır.

Bu atamalar Resmi Gazete’de yayımlanmaz ve gizli tutulur.”

“İstifa

Madde 14- MİT fiili kadrosuna atanan personelden, bu teşkilattaki göreve başladıkları tarihten itibaren beş yıl geçmeden istifa edenler veya istifa etmiş sayılanlar, görevle ilişkilerinin kesildiği tarihten itibaren beş yıl geçmedikçe Devlet memurluğuna alınamazlar.”

“Zorunlu giderler

Madde 15- MİT mensuplarına görevlerinin zorunlu kıldığı giderleri karşılamak üzere yönetmelikte belirlenecek miktar ve esaslara göre ödeme yapılır.

Bu harcamalar hakkında 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu’nun 77. maddesi hükmü uygulanır.”

“Hizmet tazminatı

Madde 16- MİT personeline 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda belirtilen en yüksek Devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) % 20’sine kadar özel hizmet tazminatı ödenir. Ancak bu tazminatın kimlere ne oranda ödeneceği, personelin görev, yetki, sorumluluk ve nitelikleri esas alınarak MİT Müsteşarının teklifi üzerine Başbakanca tespit edilir.

Yurt dışına sürekli görevle gönderilenlere bu tazminat verilmez.

Hizmet tazminatına hak kazanmada ve ödenmesinde, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun aylıklara ilişkin hükümleri uygulanır.

Bu tazminat damga vergisi hariç herhangi bir vergiye tabi tutulmaz.”

MİT mensuplarına ödenecek tazminat konusunu düzenleyen 16. madde yapılan müzakereler sonucu MGK Başkanı Kenan Evren’in teklifi üzerine Komisyona iade edilmiştir.

“Nakdi tazminat

Madde 17- MİT mensuplarından :

a) Görevleri sırasında veya görevleri sona ermiş olsa bile MİT mensubu olmaları nedeniyle maruz kalacakları saldırı sonucu yaralanan, sakat kalan veya ölenler hakkında 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

b) Görevleri nedeniyle yaralanan veya hastalananlardan maluliyete uğrayanlara veya ölenlerin dul ve yetimlerine, yoksul muhtaç ana ve babasına yoksul bakmakla yükümlü olduğu kardeşlerine genel hükümlere ilave olarak ayrıca tazminat verilir. Bu tazminatın miktarı birinci derecedeki Devlet memurunun maaşının brüt tutarının on katını geçemez.

c) Bu tazminatların birinden yararlanan diğerinden yararlanamaz. Tazminatın verilmesine ait usul ve esaslar yönetmelikte gösterilir.”

Kanun tasarısının 16. maddesi sağlık işlerini, 19. madde ise; MİT fiili kadrosunda bulunan fakat teşkilatta intibak edemeyen personelin başka kurum ve kuruluşa naklen atanacağını düzenlemektedir.

“Bütçe

Madde 20- Milli İstihbarat Teşkilatı’nın giderlerini karşılamak amacıyla her yıl Başbakanlık bütçesi içerisinde özel bir tertibe yeteri kadar ödenek konulur.

MİT Müsteşarlığı için konulan ödeneğin mali yıl içerisinde hizmete kâfi gelmemesi halinde ihtiyaç duyulan ödenek Maliye Bakanlığı’na öncelikle karşılanır.

MİT Müsteşarlığı için Başbakanlık bütçesine konulan ödenekler, Yasama Organının ilgili komisyonunda gizli bir oturumda görüşülerek karara bağlanır.”

20. madde üzerinde konuşan Cumhurbaşkanı ve MGK Başkanı Kenan Evren; Bütçe harcamalarında MİT Müsteşarına ita amirliği yetkisi verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yapılan müzakereler sonunda 20. madde’ye;

“MİT’e tahsis edilen ödeneklerin ita amiri MİT Müsteşarıdır.”

“MİT Müsteşarı bu yetkisini yazılı olarak devredebilir.”

“MİT Müsteşarlığı bütçesinin hazırlanması ile harcama esas ve usulleri yönetmelikle belirlenir.” Fıkraları eklenerek 20. madde kabul edilerek 21. maddeye geçilmiştir.

“Gizli hizmet giderleri

Madde 21- MİT Müsteşarı gizli hizmet giderlerinin hizmetin gereklerine göre harcanmasından Başbakan’a karşı sorumludur.”

“Bütçe uygulaması

Madde 22- MİT Müsteşarlığının harcamaları, 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu ile 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve bunların ek ve değişikliklerine tabi değildir.

Bu konularda takip edilecek usul ve esaslar yönetmelikte tespit edilir.”

Bütçe uygulaması ile ilgili 22. madde üzerinde yapılan müzakerelerde gizli ve açık bütün ödeneklerin bu maddeye dahil olup olmayacağı hususu tartışılmıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Kenan Evren, maddelerin komisyona iadesini teklif etmiş ve teklif kabul edilerek diğer maddelere geçilmiştir.

Tasarının döviz tahsisi ve MİT’e tanınan muafiyetleri ile taşıt alımını düzenleyen 23. ve 24. maddeler rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

Kanun tasarısının üçüncü kısmı çeşitli hükümleri düzenlemektedir. Bu maddeler içinde 25. madde MİT mensuplarına her yerde silah taşıma yetkisi vermektedir. Üzerinde tartışılmadan kabul edilen diğer önemli maddeler şunlardır:

“Cezai takibat izni

Madde 26- MİT mensuplarının görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan ötürü haklarında cezai takibat yapılması Başbakan’ın iznine bağlıdır.”

“Cezai hükümler

Madde 27- Milli İstihbarat Teşkilatının görev ve faaliyetlerine taalluk eden evrak veya malumatı istihsal eden kişi, fiil daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa iki seneden sekiz seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Birinci fıkrada yazılı suçun icrası, resmi sıfat ve memuriyeti sona ermiş olsa dahi görevi gereği bu evrak veya malumatı elinde bulunduran veya malumata malik olan kimsenin taksiri neticesi mümkün kılınmış veya sadece kolaylaştırılmış olursa malumatı, elinde bulunduran hakkında bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası hükmolunur.

Bu evrak ve vesikaların münderecatı ile malumatı ifşa eden kimse, fiil daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa, beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis ile cezalandırılır. Eğer fiil suçlunun taksiri neticesi vukubulmuş ise, altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir,

İfşa suçunun yayın vasıtaları ile işlenmesi halinde verilecek ceza 1/2 nispetinde artırılır.”

“Yetkilerin kullanılmasının önlenmesi

Madde 28- Bu Kanunda yazılı yetkilerin kullanılmasını ihmal veya suistimal suretiyle önleyen kamu görevlileri hakkında Türk Ceza Kanunu’nun ilgili hükümleri uygulanır.”

“Tanıklık

Madde 29- Görevin gizliliği ve Devletin çıkarlarının zorunlu kıldığı hallerde MİT mensuplarının tanık olarak dinlenebilmesi, MİT Müsteşarının iznine bağlıdır.”

MİT mensuplarına ödenecek fiili hizmet zammını, yönetmelikleri ve yardımlaşma sandığını düzenleyen maddeler ile geçici maddelerin kabul edilmesinden sonra görüşmeler 177. birleşimde tamamlanmıştır.³⁹⁴

MGK’nın 1 Kasım 1983 günü yapılan 179. birleşiminde Komisyona iade edilen maddeler görüşerek kabul edilmiştir. Bu maddelerden 16. maddeye ek bir fıkra eklenmiş, 22. madde eski haliyle aynen kabul edilmiştir.

³⁹⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 177, (24.10.1983), ss. 100-128.

Tasarının yürürlük maddelerine geçilmeden MGK üyesi Nurettin Ersin, 5. maddeye bir ilave fıkra ilave edilerek Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu kurulmasını teklif etmiştir. Bu teklif üzerinde 5. madde tekriri müzakere edilerek Nurettin Ersin'in yazılı önergesi oylanarak kabul edilmiştir. Bu önerge ile 5. maddeye eklenen fıkra ile MİT Müsteşarı'nın başkanlığında Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu kurulması hükmü getirilmiştir. Yürürlük maddelerinin de kabul edilmesinden sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanunu yasalaşmıştır.³⁹⁵

Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu Tasarısı:

1982 Anayasası'nın 118. maddesi uyarınca hazırlanan Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanun tasarısı Hükümet tarafından 7 Temmuz 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Tasarının genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır.³⁹⁶

“Devletin tüm kurumları ile yeniden düzenlemeye tabi tutulduğu, sağlam ve sağlıklı bir devlet yapısının oluşturulması için yeni anayasal düzenin uygulamaya konulduğu bu dönemde, Anayasanın 118 inci maddesine göre, Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin fonksiyonlarını etkili ve yeteri bir tarzda yerine getirebilmeleri için temel ve yapısal yeni bir kanuni düzenlemeyi sağlamak amacı ile bu kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Anayasanın 118 inci maddesi ile Milli Güvenlik Kurulu'nun kuruluş ve görevleri konusunda ana hatları ile bir düzenleme getirilmiş, 104/b, 120 ve 122. maddelerinde Milli Güvenlik Kurulu'yla ilgili hükümler konulmuştur. Ayrıca 117. madde de “Milli güvenliğin sağlanmasından Bakanlar Kurulu sorumludur” kesin hükmü ile temel prensip vazedilmiştir.

12 Eylül 1980 öncesi devlete müteveccih iç tehditlerin ulaştığı boyutlar ve bu tehditler karşısında Milli Güvenlik Kurulu'nun tetkik, araştırma ve incelemeleri sonucu tespit ettiği ve büyük bir çoğunlukla 12 Eylül'den sonra uygulanan tedbirlerin, zamanın yürütme, yasama ve yargı organlarıncaya yerine getirilmemesi veya istenilen şekil veya düzeyde uygulamaya konulmaması sonucu hasıl olan durumlarla tekrar karşılaşmayı önlemek için Anayasanın öngördüğü esaslar çerçevesinde kurulun ve Genel Sekreterliğin görev, yetki ve çalışma usulleri yeni tasarıda yer almış bulunmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği görev ve yetki bakımından iki yönlü fonksiyona sahip olduğu için düzenlemeler buna göre yapılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun görevleriyle ilgili hükümler yanında, milli güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki görevlerinin yerine getirilmesinde araştırmacı, inceleyici, düzenleyici, yönlendirici, koordine edici, değerlendirci, takip ve kontrol edici bir teşkilat olarak genel sekreterliğe görev ve yetkiler verilmiştir. Halen bu görev ve yetkiler Genel Sekreterlik tarafından yerine getirilmekte ve kullanılmakta olduğundan ve başkaca bir kuruluşa da bu görevler anayasa ve kanunlarla verilmediğinden fiili durum bu tasarı ile yasal hale getirilmiştir.”

³⁹⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 179, (1.11.1983), ss. 210-221; **RG**, Sayı: 18210, 3 Kasım 1983.

³⁹⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 176'nın sonuna ekli (19.10.1983).

Kanun tasarısı, esas komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu, tali komisyon olarak da Anayasa ve Bütçe-Plan Komisyonlarında incelenmiştir. Hazırlanan Komisyon raporu 29 Eylül 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur. (1/747).

Tasarı (DM S. Sayısı: 587) DM'nin 5 Ekim 1983 günü yapılan 170. birleşimin 3. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerde Başkanlığı Başkanvekili Turhan Güven, Katip üyelikleri ise Erdoğan Bayık, A. Güngör Çakmakçı yapmıştır. Tasarının tümü üzerinde sadece Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu sözcüsü Aydın Tuğ söz almıştır. Tuğ konuşmasında; 12 Eylül'den sonra devletin yapısında önemli yeri olan kurumların daha sağlıklı işlemesine çaba gösterildiğini, yeni Anayasa'nın uygulandığı bu dönemde Anayasa'nın 118. maddesine göre, Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliği'nin fonksiyonlarını etkili ve yeterli bir tarzda yerine getirebilmesi için temel ve yapısal bir kanun tasarlanmasının öngörüldüğünü belirterek, hükümet tasarının genel gerekçesinde yer alan hususları tekrarlamıştır.³⁹⁷

Aydın Tuğ'un konuşmasından sonra maddelere geçilmiş ve görüşmeler 171. birleşimin 2. oturumunda tamamlanmıştır.³⁹⁸ DM'de kabul edilen kanun tasarısı 7 Ekim 1983 tarihinde MGK'ya sunulmuştur. Tasarı öncelikle Tuğamiral Yurdakul Günçer başkanlığındaki MGK İhtisas Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor MGK'ya sunulmuştur. (1/618)³⁹⁹

Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanun Tasarısı (MGK S. Sayısı: 702). MGK'nın 19 Ekim 1983 günü yapılan 176. birleşiminin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmış, 9 Kasım 1983 tarihinde yapılan 181. birleşiminde tamamlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu üyesi Albay Altan Ateş; Anayasa'nın 118. maddesi gereği hazırlanan ve DM tarafından kabul edilen tasarıyı komisyonda inceleyerek bazı değişiklikler yapıldığını söylemiştir. Bu kısa konuşmadan sonra maddelere geçilmiştir. İlk üç madde üzerinde söz alan olmadan rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; Milli Güvenlik Kurulu'nun kuruluş, görev, çalışma esas ve usulleri ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin teşkilat, görev, yetki, çalışma esas ve usullerini düzenlemektir.”

³⁹⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 170, 5.10.1983, s. 225-226.

³⁹⁸ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 170, 5.10.1983, s. 225-226; **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 22, B: 171, 6.10.1983, s. 273-277.

³⁹⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 176'nın sonuna ekli (19.10.1983).

“Madde 2- Bu Kanunda geçen,

a) Milli Güvenlik; Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını,

b) Devletin Milli Güvenlik Siyaseti; milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacı ile Milli Güvenlik Kurulu’nun belirlediği görüşler dahilinde, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti,

İfade eder”

“Kuruluş

Madde 3- Anayasanın 118 inci maddesi gereğince Milli Güvenlik Kurulu kurulmuştur.

Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından oluşur.

Kurul toplantılarına üyeler dışında, gündemin özelliğine göre ilgili bakan ve kişiler de çağrılarak bilgi ve görüş alınabilir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri toplantılara katılır, fakat oylamaya katılamaz.”

“Görevler

Madde 4- Milli Güvenlik Kurulu;

a) Devletin Milli Güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konularında görüş tespit eder;

b) Devletin Milli Güvenlik siyaseti doğrultusunda tespit edilen milli hedeflerin ve hazırlanan milli plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin tedbirleri belirler;

c) Devletin milli güvenlik siyasetini etkileyecek milli güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirir, milli hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit eder;

d) Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit eder;

e) Anayasal düzeni koruyucu, milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve milli ülkü ve değerler etrafında birleştirerek milli hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirler. Sayılan bu hususlara yönelmiş yurtiçi ve yurtdışı tehdide karşı koymak, bu tehdidi etkisiz kılmak için gereken strateji ve temel esaslar ile birlikte planlama ve uygulama hizmetleri konularında görüşleri, ihtiyaçları ve alınmasını lüzumlu gördüğü tedbirleri tespit eder;

f) Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş hali ilanı için görüş tespit eder;

g) Olağan hal ile savaş, savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ve vatandaşlara düşecek topyekûn savunma, milli seferberlik ve diğer konularda hizmet ve yükümlülükler ile bu hususlarda yapılacak planlara temel teşkil edecek esasları tespit eder;

h) Devletin milli güvenlik siyasetinin öngördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekûn savunma hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve ödeneklerin kalkınma plan, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit eder;

i) Milli güvenlik kapsamına giren konularda yapılan ve yapılacak milletlerarası anlaşmalar hakkında görüş tespit eder.

Milli Güvenlik Kurulu, tespit ettiği bu görüş, tedbir ve esasları kurul kararı halinde Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.”

4. madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; DM’nin kabul ettiği metin ile İhtisas Komisyonu’nun teklif ettiği metin arasındaki farkları sormuştur. Bu soruya İhtisas Komisyonu üyesi Albay Altan Ateş verdiği cevapta; e fıkrasına “Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda” ibaresi ile son fıkraya “Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir” ifadesinin ilave edildiğini belirtmiştir. 4. maddenin oylanarak kabul edilmesinden sonra 5. ve 6. maddeye geçilmiştir.

“Kurulun toplanması

Madde 5- Kurul ayda bir defa olağan toplanır. Ayrıca Cumhurbaşkanı’nın gerekli gördüğü ve Başbakan veya Genelkurmay Başkanının önerilerini uygun bulduğu hallerde olağanüstü de toplanabilir.

Kurul toplantıları Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında yapılır. Cumhurbaşkanı’nın katılmadığı zamanlar Kurula Başbakan başkanlık eder.”

“Gündem

Madde 6- Kurulun gündemi Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenir. Gündemin hazırlanmasında Başbakan ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınır.

Kurul üyesi bakanlar ile diğer bakanların gündeme girmesini istedikleri konular, Başbakanın da görüşünü alarak Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri vasıtasıyla Cumhurbaşkanı’na iletilir.”

5. ve 6. maddeler rutin bir şekilde kabul edilerek 7. maddeye geçilmiştir.

“Kararlar

Madde 7- Kurul, kararlarını çoğunlukla alır. Eşitlik halinde Kurul Başkanı’nın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

Kurul Kararları, Cumhurbaşkanına ve Bakanlar Kurulu’nda görüşülmek üzere Başbakanlığa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından gönderilir.

Kararların birer sureti Genelkurmay Başkanlığı, üye bakanlıklar, Kuvvet Komutanlıkları ve Jandarma Genel Komutanlığı ile üye olmayan, konu ile ilgili bakanlığa gönderilir. Bu karar suretleri özel olarak saklanır ve görev değişikliklerinde yeni görev alanlara teslim edilir.”

Maddeler üzerinde ilk sözü alan Albay Altan Ateş; 3. fıkranın eski Milli Güvenlik Kurulu Kanunu’nda bulunmadığını, yeni ilave edildiğini belirtmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren; Kurulda çok gizli kararlar alınabileceğini, bu sebeple hiç gönderilmeyebileceğini bu sebeple son fıkranın maddeden çıkarılmasını teklif etmiştir. Bu teklif kabul edilerek 3. fıkra maddeden çıkarılarak 7. madde kabul edilmiştir.

“Kararların Bakanlar Kurulu’nda görüşülmesi

Madde 8- Milli Güvenlik Kurulu Kararları, Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülür. Gerekli kararlar alınır ve ivedilikle uygulanır.”

Tasarının üzerinde en çok müzakere yapılan maddesi 8. madde olmuştur. MGK Genel Sekreteri Sedat Güneral, “Gerekli kararlar alınır ve ivedilikle uygulanır” ifadesinin fazla olduğunu, çünkü Anayasa’nın 118. maddesi MGK kararlarının “Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır.” hükmü getirdiğini belirtmiştir. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Halit Toroslu ise; MG Kurulu’nun bütün kararlarının Bakanlar Kurulu’nda görüşülmek üzere öncelikle gündeme alınması için böyle ifade edildiğini söylemiştir. MGK üyesi Nurettin Ersin, kararların hemen gündeme alınması konusunun çok önemli olduğunu, ancak uygulamanın ivedilikle olup olmayacağı hususunun yasaya konulmaması gerektiğini ifade etmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren’de “İvedilikle uygulanır” ifadesinin çıkarılmasını teklif etmiştir. Yapılan diğer konuşmalardan sonra 8. madde şöyle düzenlenerek kabul edilmiştir.

“Madde 8- Milli Güvenlik kurulu kararları, Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülür ve gerekli kararlar alınır.”

“Kararların dağıtım ve takibi

Madde 9- Milli Güvenlik Kurulu kararlarıyla ilgili Bakanlar Kurulu kararlarının dağıtımını Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından yapılır.

Bu kararlara ilişkin uygulamalar Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından takip edilerek sonuçları hakkında Başbakana, Cumhurbaşkanına ve Milli Güvenlik Kuruluna belli süreler içinde bilgi verilir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ayrıca Bakanlar Kurulu kararı haline getirilemeyen Milli Güvenlik Kurulu kararları ile bu kararlara ilişkin gelişmeler hakkında da Cumhurbaşkanına, Başbakana ve Milli Güvenlik Kuruluna bilgi sunar.”

MGK Başkanı Kenan Evren; bu madde ile Genel Sekreterliğe kararları takip etme ve bilgi sunma görevleri verildiğini, Bakanlar Kurulu’nda ne karar alınmışsa, onun bilinmesi açısından da faydalı olacağını vurgulamış ve 9. madde oylanarak kabul edilmiştir.

“Görüşme tutanakları

Madde 10- Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında yapılan görüşmeler, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği görevlileri tarafından usulüne uygun şekilde tutanakla tespit edilir.

Kararların asılları ve görüşme tutanakları Genel Sekreterlikte saklanır. Tutanaklar ve görüşmeler açıklanamaz ve yayınlanamaz. Kararlar Milli Güvenlik Kurulu’nun vereceği karara göre açıklanabilir veya yayınlanabilir.”

10. madde mevcut haliyle kabul edilerek tasarının Genel Sekreterlik ile ilgili maddelerine geçilmiştir.

“Genel Sekreterlik

Madde 11- Başbakanlığa bağlı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği kurulmuştur. Ancak görev ve hizmetlerin ifası yönünden Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri doğrudan Başbakana karşı sorumludur.”

1. madde üzerinde yapılan müzakerelerde Başbakanlığa bağlı ifadesinin ileride problem olabileceğini savunan MGK Genel Sekreteri Halit Toroslu, Genel Sekreterliğin Devlet Bakanı veya Başbakan Yardımcısına bağlanabileceğini belirtmiştir. MGK üyeleri Nurettin Ersin ve Tahsin Şahinkaya bu maddenin doğrudan “Başbakan’a bağlı” şeklinde düzeltilmesini teklif etmiştir. Sonuçta DM’nin kabul ettiği şekliyle, yani eski şekliyle 11. madde kabul edilmiştir.

“Madde 11- Başbakana bağlı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği teşkilatı kurulmuştur.”

“Genel Sekreterliğin birimleri

Madde 12- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği; Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları, Genel Sekreterlik bürosu ile aşağıda belirtilen birimlerden oluşur.

- a) Hukuk Müşavirliği,
- b) Anahizmet Birimleri Başkanlıkları,
- c) Personel ve İdari İşler Dairesi Başkanlığı

Anahizmet Birimleri Başkanlıkları Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin teklifi ve Başbakanın onayı ile kurulur.

Anahizmet Birimleri dışında gerekli görüldüğünde görevleri ve hizmet süreleri belirtilmek kaydıyla Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri’nin teklifi ve Başbakan’ın onayı ile geçici hizmet birimleri, özel ihtisas ve araştırma komisyonları, Genel Sekreterlik Teşkilatı içinde veya dışında özel eğitim, planlama ve uygulama birimleri kurulabilir. Bunların hizmet ve çalışma sürelerinin uzatılması aynı usule bağlıdır. Genel Sekreterlik birimlerinin kuruluş, görev ve yetkileri ile diğer hususlar yönetmelikle düzenlenir.”

12. madde üzerine ilk sözü alan Cumhurbaşkanı Kenan Evren; DM’de kabul edilen metinde Genel Sekreterliğin beş birimden oluşturulmasına rağmen burada üç birime indirilmiş olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine söz alan İhtisas Komisyonu üyesi Albay Altan Ateş; bu kadroların gizli olduğunu; “Anahizmet Birimleri-Başkanlıkları” diyerek bunu gizlediklerini, ayrıca gelişen durumlara göre yeni hizmet birimlerinin kurulmasına imkan sağlamak amacıyla böyle düzenlendiğini vurgulamış ve madde kabul edilerek 13. maddeye geçilmiştir.

“Genel Sekreterliğin görevleri

Madde 13- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği;

- a) Milli Güvenlik Kurulu’nun 4 üncü maddede sayılan görevleriyle ilgili olarak; gerekli her türlü çalışma, araştırma inceleme ve değerlendirmeleri yapar, bunların sonuçlarını teklifleri ile birlikte Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kurulu’na sunar;
- b) Milli Güvenlik Kurulu kararlarının hazırlanmasında ve bu kararlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının uygulanmasında, bakanlıklar ve ilgili kurum ve kuruluşlarla müşterek çalışmalar yapar, uygulamaları takip ve kontrol eder, düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici işbirliğinde bulunur;
- c) Milli Güvenlik Kurulu’nun sekreterlik hizmetlerini yürütür;
- d) Bakanlar Kurulu’nun milli güvenliğin sağlanması sorumluluğuna ilişkin olarak; Devletin savunma siyaseti dışında milli güvenlik siyasetini tayin, tespit, uygulama ve gerektiğinde düzeltme ve değiştirme görevlerini doğrudan veya Bakanlık, kurum ve kuruluşlarla da yapılacak müşterek çalışmalarla araştırır, inceler, planlar hazırlar ve bu konudaki uygulamaları takip ve koordine eder, yönlendirir, sonuçları değerlendirir;

- e) Milli Güvenlik Kurulu kararları ile bunlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararları doğrultusunda, 4. maddenin birinci fıkrasının (d) ve (e) bentlerinde belirtilen konularda gerekli olan hizmet ve faaliyetleri planlar, yürütür ve ilgili bakanlık, kamu ve özel kurum ve kuruluşlardaki bu konulara ilişkin uygulamaları takip ve kontrol eder, yönlendirir ve koordine eder;
- f) Silahlı Kuvvetler görev alanı dışında kalan topyekûn savunma hizmetlerini koordine eder ve bu konudaki düzenlemeleri takip eder. Bu hizmetlerle ilgili plan ve esasların tespiti, düzeltilmeleri ve değişiklik işlemlerini yürütür. Bu esaslara göre, Bakanlık, kurum ve kuruluşların yapacakları planların gerçekleşmesini ve uygulamalarını temin ve takip eder. Milletlerarası antlaşma ve anlaşmalar gereğince aynı konu ile ilgili hizmetleri yerine getirir ve getirilmesini sağlar. Olağan hal ve savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde topyekûn savunma sivil hizmetleri yönünden kamu ve özel kuruluşlara düşecek görev ve yükümlülükler ait kanuni ve idari tedbirleri tespit ederek gerçekleşmesi için faaliyette bulunur;
- g) Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilen olağanüstü halde alınacak tedbir, yapılacak iş ve işlemlerin tespit çalışmalarını yapar, uygulamada işbirliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri tespit eder ve bu konudaki tekliflerini Başbakana sunar;
- h) Milli güvenlik siyasetinin öngördüğü tedbirlerin alınması ve hizmetlerin yürütülmesi ile topluma yönelik hizmetler ve topyekûn savunma sivil hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal ve diğer tedbirlerin kalkınma plan ve programlarında yer alması yıllık bütçelerde bunlar için ödenek ayrılması konularında, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile işbirliği ve koordinasyonda bulunur. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri bu konular için Yüksek Planlama Kurulu toplantılarına üye olarak katılır;
- i) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen diğer görevleri yürütür.”

Oldukça detaylı bir şekilde Genel Sekreterliğin görevlerini düzenleyen 13. maddenin oylanarak kabul edilmesinden sonra Genel Sekreterliğin yetkisini düzenleyen 14. maddeye geçilmiştir.

“Genel Sekreterliğin yetkileri

Madde 14- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 13. maddede belirtilen görevlerin yerine getirilmesinde, takip ve kontrol edilmesinde, yönlendirilmesinde, koordine edilmesinde ve denetlenmesinde verilen direktifler çerçevesinde Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kurulu adına yetkilidir.”

14. madde üzerinde söz alan MG Kurulu Genel Sekreteri Halit Toroslu; DM’den gelen metinde “direktifler çerçevesinde” ifadesinin olmadığını belirtmiştir. MGK üyesi Nurettin Ersin de Genel Sekreterliğe böyle bir yetkinin verilmesinin iyi olduğunu vurgulamıştır.

“Genel Sekreter

Madde 15- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral/Oramiral rütbesinde Silahlı Kuvvetler mensupları arasından Genelkurmay Başkanının inhası, Başbakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.”

“Diğer personel

Madde 16- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği teşkilatında görev alacak personel;

- a) Genel Sekreterlik kadrolarına atanacaklardan,
- b) Sözleşmeli personelden,
- c) Silahlı Kuvvetlerden Genel Sekreterlikte görevlendirileceklerden,
- d) 160 sayılı Devlet Personel Dairesi Kurulması Hakkında Kanunun 4 üncü maddesi kapsamına giren kurum ve kuruluşların personelinden, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin teklifi ve Başbakanın onayı ile Genel Sekreterlikte görevlendirilenlerden, oluşur.

Genel Sekreterlikte birinci derece kadrolara Genel Sekreterin inhası üzerine ortak kararla, 2 – 4. derece kadrolara Genel Sekreterin teklifi üzerine Başbakanın onayı ile, 5-15. derece kadrolara Genel Sekreterin onayı ile atama yapılır.

Genel Sekreterlik kadrolarında görevli personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarına atanmasına ihtiyaç duyulması halinde atamaya ilişkin talep Başbakanlığa bildirilir. Başbakanlık bunların atanacakları kurum ve kuruluşları tespit eder. İlgili kurum ve kuruluşlar atama işlemlerini genel hükümlere göre yaparlar.

Atamalar Resmi Gazete’de yayımlanmaz.”

15. ve 16. maddeler rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’nde çalışacak personelin özlük haklarını düzenleyen 17. madde üzerinde yapılan görüşmeler sonucu maddenin komisyona iade edilmesine karar verilmiştir. Komisyon tarafından düzenlenen 17. madde şöyledir:

“Özel hükümler

Madde 17- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği personeli aşağıdaki özel hükümler dışında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabidir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği kadroları gizli olup, genel hükümlere uygun olarak tespit edilen ek göstergeleri ile birlikte Genel Sekreterin teklifi ve Başbakanın onayı ile ihdas edilir veya kaldırılır.

Kadro veya görev unvanına bağlı olarak Bakanlar Kurulu Kararı ile tespiti öngörülen zam, tazminat ve diğer ödemeler, kanunlarda belirtilen en çok miktarı aşmamak üzere, Genel Sekreterlik personeli için Genel Sekreterin teklifi ve Başbakanın onayı ile tespit edilir.

Türk Silahlı Kuvvetleri kadrolarında olup, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinde görevlendirilecekler, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğince müştereken tespit edilir. Subay ve astsubayların Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinde görevlendirilmelerinde 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na göre işlem yapılır.

160 sayılı Devlet Personel Dairesi Kurulması Hakkında Kanunun 4 üncü maddesi kapsamına giren kurum ve kuruluşların personelinden çalıştırılmalarına ihtiyaç duyulanlar, esas görevlerine ait bütün hakları saklı kalmak, aylık ve diğer özlük haklarını da bağlı bulundukları yerlerden almak ve disiplin, izin ve sicil bakımlarından Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine bağlı bulunmak şartıyla Başbakan tarafından gerekli görüldüğü sürece bu teşkilatta çalıştırılabilir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinde çalıştırılacak sözleşmeli personelde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4 üncü maddesindeki şartlar aranmaz. Bunların istihdam şekli, sözleşme esasları, Bakanlar Kurulunca tespit edilecek tavanı aşmamak üzere alacakları en az ve en çok ücretleri ile sosyal haklarına ait esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği personelinden, Genel Sekreterin teklifi ve Başbakan'ın onayı ile gerekli görülenlere 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu gereğince giyecek yardımı yapılır.”⁴⁰⁰

“Çalışma düzeni

Madde 18- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, bu Kanun ile diğer kanun ve mevzuatla verilen görevleri kendi teşkilatı ve gerektiğinde diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlarla da müştereken yürütür.

İç çalışma düzeni ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin bakanlık, kurum ve kuruluşlarla çalışma ve ilişkileri yönetmelikle düzenlenir.”

“Bilgi ve belgeler

Madde 19- Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzelkişileri Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine gerekli olan açık ve her derecede gizli bilgi ve belgeleri sürekli veya istenildiğinde vermek zorundadırlar.”

“Genel Sekreterlik bütçesi

Madde 20- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Genel Bütçeye dahildir. Gizli hizmet giderleri için bütçeye ayrıca ödenek konulur. Genel Sekreter bu ödeneğin sarfından Başbakana karşı sorumludur.”

Tasarının 21. maddesi Kanunun uygulanmasına ilişkin usul ve esasların “GİZLİ” gizlilik dereceli bir yönetmelikle düzenleneceği hükmünü getirmektedir. Geçici 1. madde ile, Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen Milli Siyaset Kararları'nın uygulanmasına bu kanuna göre yeniden düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu'nun alacağı değişiklik veya kaldırma kararları yürürlüğe girdiği tarihe kadar devam edileceği belirtilmektedir.

⁴⁰⁰ Tasarının Komisyon'a havale edilen 17. maddesi için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 181, (9.11.1983), ss. 272-273.

Yürürlük maddeleri hariç; 22 esas, 3 geçici maddeden oluşan 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanun tasarısının maddelerden sonra tümü oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.⁴⁰¹

3.2.2- Yargı Mevzuatı

Yargı ve mahkemeler konusunda MGK yönetimi birinci yasama döneminde olduğu gibi, Kurucu Meclis döneminde de önemli ve radikal değişiklikler yapmıştır. Özellikle Yüksek Yargı Organları 1982 Anayasası'nın hükümleri çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir.

Danıştay Kanunu Tasarısı

Bakanlar Kurulu tarafından 16 Ekim 1981 tarihinde MGK'ya sunulan Danıştay Kanunu tasarısı DM'den geçmeden çıkarılan bir yasa olmuştur. Tasarının genel gerekçesinde yeni Danıştay Kanunu idari yargı reformunun bir bölümü olarak nitelendirilmekte ve yeni düzenlemelerle beklenen amaçlar şöyle sıralanmaktadır:⁴⁰²

“1- Bugüne kadar ilk derece idari yargı yetkisini kullanan idare mahkemeleri mevcut değildi. Bu nedenle ilk derece idari yargı yetkisi, mahkeme bağımsızlığına ve hâkim teminatına sahip olmayan bazı idari merci ve kurullar tarafından kullanılmaktaydı. Yeni kurulan bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri ile idari yargı yetkisinin yalnız teminatlı ve bağımsız hâkimlerin görev yaptığı mahkemelerce kullanılması sağlanmış, böylece idari yargı alanındaki büyük bir eksiklik giderilmiştir.

2- Şimdiye kadar ilk derece idare mahkemelerinin kurulamaması sebebiyle yüksek idare mahkemesi olan Danıştay gereğinden fazla ilk derece idari yargı yeri olarak karar vermiş, bu nedenle de idari yargıda tek dereceli yargılamanın doğurduğu bazı sakıncalar ortaya çıkmıştır. İlk derece idare mahkemelerinin doğurduğu bazı sakıncalar ortaya çıkmıştır. İlk derece idare mahkemelerinin kurulması ile Danıştay'ın temyiz mercii ve içtihat mahkemesi olarak gelişmesi imkânı hazırlanmış ve idari yargı yoluna başvuran vatandaş, iki dereceli yargılamanın verdiği bütün imkânlarla ve teminata kavuşturulmuştur.

3- Daha önce Danıştay Kanunu'nun bir bölümü olan idari yargılama usulü, ilk derece idare mahkemelerinin kuruluşunun getirdiği ihtiyaçlar da gözönünde tutulmak suretiyle ayrı bir kanun olarak yeniden düzenlenmiştir.”

⁴⁰¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 176, (19.10.1983), ss. 77-98; 17. ve geçici 2 ve 3 ve yürürlük maddeleri için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 186, (9.11.1983), ss. 272-275; **RG**, Sayı: 18218, 11 Kasım 1983.

⁴⁰² **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 88'in sonuna ekli (25.12.1981).

Kanun tasarısı öncelikle Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki MGK Adalet Komisyonu tarafından incelenmiştir. Tasarının tümünün benimsendiği belirtilen Komisyon raporu (1/260) 24 Aralık 1981 tarihinde MGK'ya sunulmuştur.⁴⁰³

Danıştay Kanunu Tasarısı (S. Sayısı: 309) komisyon raporu ile birlikte MGK'nın 25 Aralık 1981 günü yapılan 88. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır.⁴⁰⁴ Tasarının tümü üzerinde tek söz alan Muzaffer Başkaynak, genel gerekçede belirtilen amaçları saydıktan sonra komisyon olarak Hükümetten gelen kanun tasarısının prensiplerine dokunmadıklarını, ancak Danıştay'ın daha iyi, akıcı, daha adil, daha süratli çalışması için bazı küçük değişiklikler yaptıklarını belirtmiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. 10 Bölüm halinde düzenlenen Danıştay Kanun tasarısı yürürlük maddeleri hariç (96 esas, 17 geçici maddeden oluşmaktadır.) oldukça kapsamlı bu tasarının önemli maddeleri ele alınmıştır.

Görüşmelerde ilk 8 madde üzerinde önemli sayılabilecek bir müzakere veya değişiklik teklifi yapılmadan maddeler rutin bir şekilde oylanarak kabul edilmiştir.

“Danıştay:

Madde 1- Danıştay, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş Yüksek İdare Mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir.”

“Bağımsızlık ve Yönetim:

Madde 2- 1) Danıştay bağımsızdır. Yönetimi ve temsili Danıştay Başkanı'na aittir.

2) Danıştay'ın hükümetle ilgili işleri Başbakanlık aracılığı ile yürütülür.”

“Danıştay Meslek Mensupları:

Madde 3- Danıştay meslek mensupları Danıştay Başkanı, Danıştay Başsavcısı, Danıştay başkan vekilleri, Daire Başkanları ile üyelerdir.”

“Teminat :

Madde 4- Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkan vekilleri, daire başkanları ve üyeler yüksek mahkeme hâkimleri olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunların kendilerine sağladığı teminat altında görev yaparlar.”

⁴⁰³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 8'in sonuna ekli (25.12.1981).

⁴⁰⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 8, 25.12.1981, s. 499.

“Karar Organları:

Madde 5- Danıştay’ın karar organları şunlardır :

- a) Daireler,
- b) Danıştay Genel Kurulu,
- c) İdari İşler Kurulu,
- d) İdari Dava Daireleri Genel Kurulu,
- e) Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu,
- f) İçtihatları Birleştirme Kurulu,
- g) Başkanlık Kurulu,
- h) Yüksek Disiplin Kurulu,
- ı) Disiplin Kurulu”

“Genel Sekreterlik :

Madde 6- 1) Danıştay Başkanının seçeceği bir üye Danıştay Genel Sekreterliği görevini yapar.

2) Birinci sınıfa ayrılmış Danıştay tetkik hâkimlerinden veya savcılarından en çok ikisi genel sekreter yardımcısı olarak görevlendirilebilir. Genel Sekreterlik hizmetleri için yeteri kadar savcı, tetkik hâkimi ve memur verilir.”

“İdari Hizmetler:

Madde 7- Danıştay’da Özlük İşleri, Evrak, Levazım, Kitaplık ve Yayın, Tasnif, Arşiv, Sosyal ve İdari İşler, Özel Kalem müdürlükleriyle bu Kanunda yazılı ve ihtiyaca göre kurulacak bürolar ve kalemler bulunur.”

“Nitelik, Seçim ve Atanma

Danıştay Üyelerinin Nitelikleri :

Madde 8- 1) Danıştay Üyeleri :

- a) İdari yargı hâkim ve savcılığı,
- b) Bakanlık, müsteşarlık, müsteşar yardımcılığı, elçilik, valilik,
- c) Generallik, amirallik,
- d) Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliği,

- e) Genel ve katma bütçeli dairelerde genel müdürlük veya en az bu derecedeki tetkik ve teftiş kurul başkanlıkları,
- f) Yükseköğrenim kurumlarında hukuk, iktisat, maliye, kamu yönetimi profesörlüğü,
- g) Bakanlıkların başhukuk müşavirliği veya birinci hukuk müşavirliği veya Maliye Bakanlığında bu derecelerdeki hukuk müşavirliği, müşavir avukatlığı veya muhakemat müdürlüğü,

Görevlerini yapanlar arasından seçilir.

- 2- İdari yargı hâkim ve savcılarının Danıştay üyeliğine seçilebilmeleri için birinci sınıfa ayrıldıktan sonra en az üç yıl bu görevlerde başarı ile çalışmış olmaları ve birinci sınıfa ayrılma niteliğini kaybetmemeleri gereklidir,
- 3) İdari görevlerden Danıştay üyeliğine seçileceklerin yükseköğrenimlerini tamamladıktan sonra devlet hizmetinde yirmi yıl, yukarıda sayılan görevlerde toplam olarak en az üç yıl çalışmış bulunmaları, birinci derece aylığını kazanılmış hak olarak almaları ve hâkimliğin gerektirdiği ahlak ve seciyeye sahip olmaları şarttır.”

8. madde üzerinde söz alan Adalet Komisyonu sözcüsü Albay Zeki Güngör; İdari görevlerden Danıştay üyeliklerine seçileceklerin devlet hizmetindeki sürelerine ilişkin hükümet tasarısındaki 15 yılı 20 yıla çıkardıklarını, 6 yılı da 3 yıla indirdiklerini belirtmiştir. Maddeler üzerinde söz alan Devlet Bakanı Hukuk Danışmanı Şeref Gözübüyük ve Devlet Bakanı İlhan Öztürk (e) fırfasında yer alan “Genel ve katma bütçeli dairelerde genel müdürlük” ifadesinin katı bir sınırlama olacağını, kamuda genel müdür şeklinde genel bir ifadenin kullanılmasının daha faydalı olacağını belirtmişlerdir. Bu teklif MGK Başkan ve üyeleri tarafından olumlu karşılanarak (e) fırfası “Genel ve katma bütçeli dairelerde veya kamu kuruluşlarında genel müdürlük veya en az bu derecedeki tetkik ve teftiş kurul başkanları” şeklinde değiştirilerek 8. madde kabul edilmiştir.

“Üye Seçimi:

Madde 9- 1) Danıştay’da boşalan üyeliklerin dörtte üçü idari yargı hakim ve savcılığından, dörtte biri ise diğer görevliler arasından seçilir.

2) İdari yargı hakim ve savcılar, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nca; diğer görevlerde bulunanlar ise, Devlet Başkanınca Danıştay üyeliğine seçilirler.

3) Danıştay’da boşalan üye sayısı dördü bulunca, dördüncü üyeliğin boşaldığı tarihten itibaren en geç üçgün içinde durum Danıştay Başkanlığı’nca Başbakanlığa ve Adalet Bakanlığı’na duyurulur.

4) Devlet Başkanı ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bu duyurudan sonra en geç iki ay için de seçim yapılır.”

“Danıştay Başkanı, Başsavcısı, Başkanvekilleri ve Daire Başkanlarının, Seçimleri ve Görev Süreleri :

Madde 10

- 1) Danıştay Başkanı, Başsavcısı, başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilirler.
- 2) Danıştay Başkanı ve Başsavcısı seçilebilmek için sekiz yıl, başkanvekili ve daire başkanı seçilebilmek için altı yıl süre ile Danıştay üyeliği yapmış olmak zorunludur.
- 3) Başkanvekillерinden biri idari dava daireleri, diğeri de vergi dava daireleri başkan ve üyeleri arasından seçilir.
- 4) Danıştay Başkanı, Başsavcısı, başkanvekilleri ve daire başkanlarının görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler, yeniden seçilemeyenler ile seçime girmeyenler veya süreleri dolmadan bu görevlerden çekilenler Danıştay üyeliği görevlerine devam ederler.
- 5) Seçim, görev sürelerinin biteceği tarihten onbeş gün önce veya diğеr sebeplerle boşalma tarihinden itibaren onbeş gün içinde yapılır. Çalışmaya ara verme süresi bu sürenin hesabında nazara alınmaz.
- 6) Seçime katılmak isteyenler seçim gününden önce Danıştay Başkanlığı'na yazı ile başvurabilecekleri gibi, toplantıda oylamaya başlanmadan önce sözlü olarak da istekte bulunabilirler veya teklif edilebilirler.
- 7) Seçim gizli oyla yapılır, ilk üç oylamada sonuç alınamazsa, seçim üçüncü oylamada en çok oy alan iki aday arasında yapılır. Dördüncü oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa seçim, yeniden aday gösterilerek tekrarlanır. Şu kadar ki, bundan sonraki üç oylamada sonuç alınamazsa dördüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır.
- 8) Genel Kurulun bu seçim için yapacağı toplantılarda üye tamsayısının en az dörtte üçünün hazır bulunması şarttır.”

Tasarının 11. maddesi Danıştay tetkik hakimi ve savcılarının atanmaları ve dairelere verilmelerini düzenlemektedir.

Kanun Tasarısının Üçüncü bölümü Danıştay'ın daire ve kurullarını düzenleyen maddelerden oluşmaktadır:

“Daireler:

Madde 13- 1) Danıştay, sekizi dava ve ikisi de idari olmak üzere on daireden oluşur.

2) Her daire bir başkan ve en az dört üyeden kurulur, görüşme sayısı beştir, kararlar çoğunlukla verilir.

3) Dairelerde yeteri kadar tetkik hâkimi bulunur.

4) Her dairede, ayrıca bir yazı işleri müdürünün yönetimi altında bir kalem bulunur. Kalem, yazı ve tebliğ işlerini yürütür.”

“Başkan ve Üyelerin Dairelere Ayrılmaları :

Madde 14- 1) Daire Başkanları belli bir dairenin başkanı olarak seçilirler.

- 2) Üyeler, Danıştay Başkanlık Kurulunun kararı ile dairelere ayrılırlar ve hizmetin icaplarına göre, daireleri aynı usulle değiştirilebilir.
- 3) Dava dairelerine ayrılacak üyelerin Hukuk veya Siyasal Bilgiler veya İktisat Fakülteleri ile İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri yahut öğrenim itibarıyla buralara eşit yerli, yabancı memleket fakülte veya yüksekokullarından mezun olmaları şarttır.
- 4) Dairelerde vukubulacak noksanlıklar, diğer dairelerden üye alınmak suretiyle tamamlanır. Bu üyeler Danıştay Başkanlık Kurulunun kararı ile önceden tespit edilir.”

“Danıştay Genel Kurulu :

Madde 15- 1) Danıştay Genel Kurulu, Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkanvekilleri, Daire Başkanları ve Üyeleri ile Genel Sekreterden oluşur.

- 2) Genel Kurulun toplanma ve görüşme yetersayısı başkan ve üyeler tamsayısının yarısından fazlasıdır.
- 3) Kararlar çoğunlukla verilir. Oylarda eşitlik halinde, başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır. Genel Kurulun toplantı yetersayısına ilişkin özel hükümler saklıdır.”

“İdari İşler Kurulu:

Madde 16- 1) İdari İşler Kurulu, idari daireler Başkan ve üyeleri ile her yıl Genel Kurulca seçilecek on dava dairesi Başkan ve üyesinden oluşur.

- 2) Bu Kurula Danıştay Başkanı veya Başkanvekillerinden biri başkanlık eder.
- 3) Toplanma ve görüşme yeter sayısı onbeştir.
- 4) Memurların yargılanması ile ilgili işlerin görüşülmesinde, incelenen kararı veren daire başkan ve üyeleri toplantıya katılamazlar. Bu toplantılarda toplanma ve görüşme yeter sayısı onbirdir.
- 5) Kararlar oyçokluğu ile verilir. Oylarda eşitlik halinde Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.
- 6) İdari İşler Kurulu’na yeteri kadar tetkik hâkimi ve memur verilir.”

“İdari ve Vergi Dava Daireleri Genel Kurulları :

Madde 17- 1) İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, İdari Dava Dairelerinin başkanlarıyla üyelerinden; Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu, Vergi Dava Dairelerinin başkanlarıyla üyelerinden oluşur.

- 2) Dava Daireleri Genel Kurullarına Danıştay Başkanı veya Vekillerinden biri başkanlık eder.
- 3) Bu kurulların toplanma ve görüşme yeter sayısı onyedidir, toplantıda hazır bulunanlar çift sayıda olursa en kıdemsiz üye kurula katılmaz.
- 4) Bu kurullarda kararlar oyçokluğu ile verilir.

5) Her kurula yeterli kadar tetkik hâkimi ve memur verilir.”

“İçtihatları Birleştirme Kurulu :

Madde 18- 1) İçtihatları Birleştirme Kurulu, Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkanvekilleri, Dava Daireleri Başkanları ve üyelerinden kurulur.

2) Toplanma ve görüşme yeter sayısı en az otuzbirdir. Toplantıda hazır bulunanlar çift sayıda olursa en kıdemsiz üye kurula katılmaz.

3) Esas hakkındaki kararlar, birinci toplantıda Kurul üye tamsayısının salt çoğunluğu ile, bu toplantıda karar yetersayısı sağlanamaz ise ikinci toplantıda mevcudun oyçokluğu ile verilir. Kurulun diğer kararları oyçokluğu ile verilir.

İçtihatları Birleştirme Kuruluna yeteri kadar tetkik hâkimi ve memur verilir.”

“Danıştay Başkanlık Kurulu :

Madde 19- 1) Danıştay Başkanlık Kurulu; Danıştay Başkanının Başkanlığında, başkanvekilleri ile Genel Kurulca seçilecek birer idari, idari dava ve vergi dava daireleri başkanları ve bir üyeden oluşur. Ayrıca aynı şekilde birer başkan ve bir üye yedek üye olarak seçilir.

2) Asıl ve yedek üyeler iki yıl için Genel Kurulca seçilir. Danıştay Başkanlık Kurulu’na aynı daireden birden fazla üye seçilemez.

3) Mazereti halinde Danıştay Başkanı’na kıdemli Başkanvekili, asıl üyelerin mazereti halinde de toplantıya yedekleri katılır.

4) Başsavcılığı ilgilendiren işler ile Kurulca lüzum görülen diğer işlerin görüşülmesinde Başsavcı toplantılara katılır ve oy kullanır.

5) Kararlar oyçokluğu ile verilir.

6) Oylarda eşitlik halinde başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.”

“Madde 20- 1) Yüksek Disiplin Kurulu, Danıştay Başkanı’nın başkanlığında, her takvim yılı başında, Danıştay Genel Kurulu’na her daireden seçilecek birer üye ile üçü dava daireleri ve biri de idari daireler başkanları arasından seçilecek dört daire başkanından kurulur. Danıştay Başsavcısı kurulun tabii üyesidir.

2) Kurula iki daire başkanı ve beş üye yedek olarak seçilir.

3) Kurul, üye tamsayısı ile toplanır ve üçte iki oy çokluğuyla karar verir.

4) Kurul üyeliklerinde boşalma halinde, boşalan yer için en çok on gün içinde, Genel Kurulu’na, birinci fıkradaki esaslara göre yeniden seçim yapılır.

5) Kurulun yazı işlerini Genel Sekreter yürütür.”

“Disiplin Kurulu :

Madde 21- Disiplin Kurulu, Genel Kurul’un her takvim yılı başında seçeceği bir daire başkanıyla bir üyeden ve birinci sınıfa ayrılmış bir tetkik hakimi ile bir Danıştay savcısı tarafından oluşur. Aynı şekilde birer yedek seçilir. Genel Sekreter Kurulun tabii üyesidir. Daire Başkanı Kurula başkanlık eder. Kurul oyçokluğu ile karar verir.

Madde 22- 1) Danıştay Başkanlığı'nın boşalması, Danıştay Başkanı'nın izinli veya özürlü olması hallerinde Başkanvekilerinden en kıdemlisi Danıştay Başkanı'na vekâlet eder.

2) Dairelerde en kıdemli üye başkana vekâlet eder. Başsavcıya Danıştay Başkanının seçeceği ve Başsavcılığa seçilme niteliğine sahip bir Danıştay üyesi vekâlet eder.”

“Danıştay, Daire ve Kurulların Görevleri

Danıştay'ın Görevleri :

Madde 23- Danıştay :

- a) İdari Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinden verilen kararlara karşı temyiz istemlerini inceler ve karara bağlar.
- b) Bu kanunda yazılı idari davaları ilk ve son derece mahkemesi olarak karara bağlar.
- c) Başbakanlık veya Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarı ve teklifleri hakkında görüşünü bildirir.
- d) Tüzük tasarılarını ve imtiyaz sözleşme ve şartlarını inceler.
- e) Devlet Başkanlığı ve Başbakanlık tarafından gönderilen işler hakkında görüşünü bildirir.
- f) Bu kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri yapar.”

“Madde 24- Danıştay ilk derece mahkemesi olarak :

- a) Bakanlar Kurulu Kararlarına,
- b) Müşterek Kararnamelere,
- c) Başbakanca alınan kararlara,
- d) Bakanlıkların düzenleyici işlemleri ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere,
- e) Danıştay İdari Dairelerince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemlere,
- f) Birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere,
- g) Yabancı ülkelerde görevli makamlarca alınan kararlara,
- h) Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararlarına,
- i) Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Üniversitelerarası Kurul kararlarına,
- j) Vergi Usul Kanunu gereğince şikâyet yoluyla vergi düzeltme taleplerinin reddine ilişkin işlemlere,

Karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile imtiyaz sözleşmelerinden doğan idari davaları çözümler.

2- Danıştay, il merkezi belediyeleri ile il özel idarelerinin seçilmiş organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki istemlerini inceler ve karara bağlar.”

“Temyiz Yoluyla Danıştay’da Görülecek Davalar :

Madde 25- 1) İdare Mahkemeleri ile Vergi Mahkemelerince verilen nihai kararlar Danıştay’da temyiz yoluyla incelenir ve karara bağlanır.

2) Sayıştay’ın, gerçek veya tüzelkişilerin haklarını ihlal eden yargı kararlarına karşı açılan davalar Danıştay’da temyiz yoluyla incelenir ve karara bağlanır.”

“İdari Uyuşmazlık ve Davalarda Görev :

Madde 26- İdari uyuşmazlıklar ve davalar, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu dairelerde ve idari ve Vergi Dava Daireleri Genel Kurullarında incelenir ve karara bağlanır.”

Dördüncü bölümün diğer maddeleri Danıştay Dairelerinin görevlerini detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Beşinci bölüm 55-66. maddeler Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkanvekilleri, daire başkanı, üyeler, genel sekreter, tetkik hakimi ve savcılarının görev ve haklarını düzenlemektedir. Altıncı ve yedinci bölümler de 67-85. maddelerde Danıştay mensupları hakkında yapılabilecek disiplin soruşturması, ceza kavuşturması ve görevin sona ermesi ile ilgili hükümler yer almaktadır. Dokuzuncu bölümde; çalışmaya ara verme, tasnif ve yayın bürosunun görevleri, çalışma saatleri, bütçe, kıyafet ve basına bilgi verme gibi çeşitli hükümleri düzenleyen maddeler bulunmaktadır. Onuncu bölümde; kaldırılan hükümler, geçici maddeler ve yürürlük maddeleri yer almaktadır.

Kanun tasarısının MGK’nın 88. birleşiminde başlayan görüşmeleri aralıklarla sürmüş, 6 Ocak 1982 günü yapılan 91. birleşiminde tümü oylanarak yasalaşmıştır.⁴⁰⁵ 2575 Sayılı Kanun ile Danıştay yeniden yapılandırılmıştır. MGK Başkanı Kenan Evren anılarında; Danıştay Kanununu, Bölge İdare, İdare ve Vergi Mahkemeleri ile birlikte değerlendirerek bu kanunun yıllardır konuşulduğunu belirtmekte ve iki kanunun kabulü ile büyük bir sıkıntının ortadan kalktığını belirtmektedir.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 88, 25.12.1981, s. 499-556; C. 5, B: 89, 30.12.1981, ss. 575-587; C. 6, B: 91, 6.1.1982, ss. 61-52. Kanun metni için bkz. **RG**, Sayı: 17580, 20 Ocak 1982.

⁴⁰⁶ **Kenan Evren’in Anıları**, C. 3, s. 12-13.

Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı

Adalet Bakanlığı'na hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 16 Ekim 1981 tarihinde MGK'ya sunulan Kanun tasarısının genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır:⁴⁰⁷

“Genel olarak yargının tek dereceli olmasının sakıncaları gözönünde tutularak, adli yargıda olduğu gibi idari yargının da iki dereceli olması konusu bugüne kadar gerek yetkililer gerekse doktrin tarafından muhtelif vesilelerle dile getirilmiş ve bu konuda çeşitli tasarılar hazırlanmıştır. Ancak, bu tasarıların hiçbirinin yasa haline gelmesi mümkün olmamış ve alt derece idare mahkemeleri kurulamamıştır.

Halen yürürlükte bulunan muhtelif kanun hükümlerine göre birçok kurul ve komisyon, alt derece yargı yetkisini bugüne kadar kullanmışlardır. Mahkeme olmadıkları halde yargısal görev yapan ve yetki kullanan bu kuruluşların en önemlileri il ve ilçe idare kurulları ile vergi itiraz komisyonları, vergiler temyiz komisyonu ve gümrük hakem kurullarıdır.

Mahkeme niteliği taşımayan bu kurul ve komisyonların yargısal görev ifa etmeleri Anayasamızda yer alan ve yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı ilkesine aykırı düşmekte ve yargı sistemimizin önemli bir eksikliği olarak devam etmekte idi.

Bu kanunla, mahkeme olmadıkları halde yargısal görev yapan ve yetki kullanan kurul ve komisyonlar kaldırılmış veya bunların yargısal yetkileri alınmış ve alt derece idari yargı görev ve yetkisi, teminatlı ve bağımsız hâkimlerin görev yaptığı bölge idare, idare ve vergi mahkemelerine verilmiştir.

İdare ve vergi mahkemeleri idari yargıda genel görevli mahkemeler olarak kurulmuştur. Böylece, Danıştay Kanunu'nda Danıştay'da ilk derecede görüleceği açıkça yazılan davalar dışında kalan bütün idari davaların çözülmesi, bu Kanunla kurulan idare ve vergi mahkemelerini görev alanına almıştır. Bunun sonucunda idari davaların çok büyük bir bölümünün iki dereceli yargı sistemi içinde incelenmesi esası getirilmiş ve Danıştay'ın temyiz ve içtihat mahkemesi olarak gelişmesi imkânları hazırlanmıştır.”

Tasarı MGK Adalet Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor (1/255) 24 Aralık 1981 tarihinde MGK'ya sunulmuştur.

Kanun tasarısı MGK'nın 25 Aralık 1981 günü yapılan 88. birleşiminde görüşülmeye başlanmış; Danıştay ve İdari Yargılama Usulü Kanunu ile ilgili sebebiyle yürürlük maddeleri 91. birleşime bırakılmıştır.

⁴⁰⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.5, B: 88'in sonuna ekli (25.12.1981).

Tasarının görüşülmesi sırasında tümü üzerinde kısa bir konuşma yapan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Devlet Başkanlığı, Başbakanlık, Bakanlar Kurulu ve üçlü kararname hakkında Danıştay'da dava açılabilmesi, bunların dışında kalan genellikle mahalli idarelerdeki tasarrufların idare mahkemelerinde görüleceğini ifade etmiş ve bu düzenleme "Vatandaşın ayağına adaleti götürmek anlamı taşımaktadır." demiştir. Bu açıklamalardan sonra maddelere geçilmiştir.

"İdari Mahkemeler :

Madde 1- Bölge İdare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş genel görevli bağımsız mahkemelerdir."

MGK Başkanı Kenan Evren'in kenar başlıkta yer alan "İdari Mahkemeler" yerine "Tanım" ifadesi konulması teklifi kabul edilmiş ve 2. maddeye geçilmiştir.

"Kuruluş :

Madde 2- 1) Bölge İdare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumları ve iş hacmi göz önünde tutularak Adalet Bakanlığı'na kurulur ve yargı çevreleri tespit olunur.

2) Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin kuruluş ve yargı çevrelerinin tespitinde, İçişleri, Maliye ile Gümrük ve Tekel bakanlıklarının görüşleri atanır.

3) Bu mahkemelerin kaldırılmasına veya yargı çevrelerinin değiştirilmesine, İçişleri ve Maliye bakanlıklarının görüşleri alınarak, Adalet Bakanlığı'nın önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na karar verilir.

4) Aynı yargı çevresinde birden fazla İdare veya Vergi Mahkemesi kurulduğu takdirde, bu mahkemeler arasındaki işbölümü, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na belirlenir.

5) Bu mahkemelerin kurulmaları, kaldırılmaları ve yargı çevrelerinin değiştirilmeleri hakkındaki kararlar Resmi Gazete'de yayımlanır."

MGK Başkanı Kenan Evren; bu mahkemelere atanacak kişilerin görev yapabilecekleri mahkemelerin alt yapısının olup olmadığını sormuştur. Adalet Bakanı İlhan Öztrak bu soruya verdiği cevapta; bazı yerlerde binaların hazır olduğunu, bazı yerlere atananların hazırlıkların tamamlanmasına kadar bekleyebileceklerini belirtmiş ve 3. maddeye geçilmiştir.

“Bölge İdare Mahkemelerinin Oluşumu :

Madde 3- 1) Bölge idare Mahkemelerinde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme Kurulu, başkan ile iki üyeden oluşur. Başkanın yokluğunda kıdemli üye başkana vekillik eder.

2) Bölge İdare Mahkemelerinin iş durumu dikkate alınarak, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na gerekli görüldüğü takdirde Bölge İdare Mahkemeleri; Bölge İdare Mahkemesi başkanının başkanlığında, Bölge İdare Mahkemesi’nin bulunduğu yerdeki İdare Mahkemesi başkanı ile Vergi Mahkemesi başkanından da oluşturulabilir. Ancak, Bölge İdare Mahkemesi’nin bulunduğu yargı çevresinde İdare veya Vergi Mahkemelerinin birden fazla olmaları halinde, Bölge İdare Mahkemelerine üye olarak, vergi uyuşmazlıklarına ilişkin konularda Vergi Mahkemesi başkanlarından en kıdemli iki başkan, idari uyuşmazlıklarla ilgili konularda İdare Mahkemesi başkanlarından en kıdemli iki başkan katılır. Mahkemelerden biri tek, diğeri birden fazla ise, tek olan mahkemenin görevine giren konularda kurula bu mahkemenin başkanı ile diğer mahkemelerin en kıdemli başkanı katılır. Bu fıkra hükümlerine göre oluşan Bölge İdare Mahkemelerinde başkanın yokluğunda, en kıdemli mahkeme başkanı başkana vekillik eder.”

3. madde üzerinde açıklama yapan Adalet Komisyonu sözcüsü Hakim Albay Zeki Güngör; Hükümet tasarısında bölge idare mahkemelerinin devamlı kurulmasının olmadığını, yapılan incelemelerde ilk anda bu mahkemelere 150-200 bin dosyanın intikal edeceğini düşünerek bu mahkemeleri sürekli hale getirdiklerini belirtmiştir.

Kanun tasarısının maddeler üzerindeki görüşmeleri rutin bir şekilde devam ederek kabul edilmiştir.⁴⁰⁸ Kanun tasarısının diğer önemli maddeleri şunlardır:

“İdare ve Vergi Mahkemelerinin Oluşumu

Madde 4- İdare ve vergi mahkemelerinde birer başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme kurulları, başkan ile iki üyeden oluşur. Başkanın yokluğunda kıdemli üye başkana vekillik eder.”

“İdare Mahkemelerinin Görevleri

Madde 5- 1) İdare mahkemeleri, vergi uyuşmazlıklarıyla ilk derecede Danıştay’da çözümlenecek olanlar dışındaki :

a) İptal davalarını,

b) Tam yargı davalarını,

⁴⁰⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 5, B: 88, 25.12.1981, ss. 556-572. Tasarının yürürlük maddeleri ve tamamı 91. birleşimde kabul edilmiştir. **MGK Tutanak Dergisi**, C. 5, B: 91, 6.1.1982, ss. 62-63; **RG**, Sayı: 17580, 20 Ocak 1982.

c) Genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları,

2) Özel kanunlarda Danıştay'ın görevli olduğu belirtilen ve İdari Yargılama Usulü Kanunu ile İdare Mahkemelerinin görevli kılınmış bulunduğu davaları, çözümler.”

“Vergi Mahkemelerinin Görevleri

Madde 6- Vergi Mahkemeleri:

a) Genel Bütçeye, İl Özel İdareleri, Belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlarla benzeri mali yükümler ve bunlara ilişkin zam ve cezalar ile tarife uyuşmazlıklarını,

b) Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasından doğan uyuşmazlıkları,

c) Diğer kanunlarla verilen işleri, çözümler.”

“Tek Hakimle Çözümlenecek Davalar :

Madde 7- 1) Toplamı yetmişbeş bin lirayı aşmayan tam yargı davaları, İdare Mahkemesi hâkimlerinden,

2) Kazançları götürü usulde tespit edilen mükelleflerin sınıf ve derecelerinin tespitine ilişkin işlemlere karşı açılan davalar ile her türlü vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları toplamı yetmişbeşbin lirayı geçmeyen tarhlara karşı açılan davalar Vergi Mahkemesi hakimlerinden,

Biri tarafından çözümlenir.

3) Bu tür davaların hakimler arasında dağılımına ilişkin esaslar, işlerde denge sağlanacak biçimde mahkeme başkanı tarafından önceden tespit edilir.”

“Bölge İdare Mahkemelerinin Görevleri

Madde 8- Bölge İdare Mahkemeleri :

a) Yargı çevresindeki İdare ve Vergi mahkemelerinde tek hakim tarafından 7. madde hükümleri uyarınca verilen kararları itiraz üzerine inceler ve kesin olarak hükme bağlar.

b) Yargı çevresindeki İdare ve Vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlar.

c) Diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirir.”

“Bölge İdare Mahkemesi Başkanlarının Görevleri

Madde 9- İl Bölge İdare Mahkemesi Başkanları;

a) Görüşme ve duruşmaları yönetirler. Düşünce ve görüşlerini bildirirler ve oylarını verirler.

- b) Bölge İdare Mahkemesi yargı çevresinde bulunan İdare ve Vergi mahkemelerinin genel işleyişinden sorumludurlar.
- c) Mahkemelerin düzenli ve verimli çalışmaları için gerekli tedbirleri İdare ve Vergi mahkemeleri başkanlarına danışarak alırlar.
- d) Her takvim yılı sonunda kendi yargı çevrelerindeki işlerin durumu, bunların yürütülmesinde aksaklıklar varsa sebepleri ve alınmasını lüzumlu gördükleri tedbirleri içeren bir raporu, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna sunulmak üzere Adalet Bakanlığı'na gönderirler.
- e) Diğer kanunlarla verilen görevleri yaparlar.

2- İdare ve Vergi mahkemelerinin Adalet Bakanlığı ve diğer resmi mercilerle olan idari yazışmaları, Bölge İdare Mahkemesi Başkanlığı aracılığıyla yapılır.”

“Mahkeme Başkanlarının Görevleri

Madde 10- Mahkeme Başkanları:

- a) Görüşme ve duruşmaları yönetirler, düşünce ve görüşlerini bildirirler, oylarını verirler. Mahkemelerinde görevli bulunanların görevlerine devamlarını, düzenli çalışmalarını, mahkeme işlerinin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlarlar.
- b) Her takvim yılı sonunda, mahkemelerindeki işlerin durumu ve bunların yürütülmesinde aksaklıklar varsa sebepleri hakkında Bölge İdare Mahkemesi Başkanlığı'na bir rapor verirler ve alınmasını lüzumlu gördükleri tedbirleri bildirirler.
- c) Diğer kanunlarla verilen görevleri yaparlar.”

“Üyelerin Görevleri

Madde 11- Üyeler, bulundukları mahkemelerde başkanlar tarafından kendilerine verilen dosyaları geciktirmeden inceleyerek mahkeme kuruluna gerekli açıklamaları yaparlar, düşünce ve görüşlerini bildirirler, oylarını verirler, kararları yazarlar ve mahkeme ile ilgili olmak üzere kendilerine başkan tarafından verilen diğer işleri görürler.”

“Geçici Madde 16- Bu kanunun uygulanmasında 27.10.1980 tarih ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun hükümleri saklıdır.”

2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun 17 asıl, 16 geçici maddeden oluşmaktadır.

Yeni bir kurum olarak oluşturulan bu mahkemeler sayesinde MGK Başkanı Kenan Evren'in ifadesi ile “... Danıştay'ın görevlerini hafifletecek, böylece davaların birikmesi, senelerce beklemesi önlenerek sürat kazandırılacaktı.”⁴⁰⁹

⁴⁰⁹ Kenan Evren'in Anıları, C.3, s. 12.

İdari Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı

Adalet Bakanlığı'na hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 16 Ekim 1981 tarihinde MGK'ya sunulan İdari Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı DM'den geçmeden doğrudan MGK tarafından çıkarılan yasalardan biridir.

Tasarının genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır:

“İdari Yargılama Usulü Kanunu, Danıştay Kanunu ve Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemeleri Kanunuyla birlikte idari yargı reformunu oluşturmaktadır.”⁴¹⁰

Kanun tasarısı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak başkanlığındaki Adalet Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor (1/254) MGK'ya 28 Aralık 1981 tarihinde sunulmuştur.⁴¹¹

Tasarı MGK'nın 6 Ocak 1982 günü yapılan 91. birleşiminde 3 oturumda görüşülmüştür. (S. Sayısı: 312). Tasarının tümü üzerinde kısa bir konuşma yapan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; tasarıda kişilerin idari eylem ve işlemlerinden dolayı müracaatları, müracaatlarına verilecek cevaplar, cevaplar sonucu açılacak davaların süreleri; gerek idare mahkemelerinde, gerekse Danıştay'da yargılama usulleri, verilecek kararlar, kararların muhtevaları, bunların uygulamaları ve tam yargı davalarındaki tazminatların çerçevesinin ortaya konulduğu belirtilmiş ve maddelere geçilmiştir. Dört bölüm halinde düzenlenen tasarı yürürlük maddeleri hariç 63 esas, 1 geçici maddeden oluşmaktadır.

Tasarının birinci bölümünde idari yargılama usulünün genel esasları düzenlenmektedir. Tasarının görüşmeleri sırasında son derece teknik bir konu olması sebebiyle Adalet Bakanı Cevdet Menteş, Devlet Bakanı İlhan Öztrak, Adalet Komisyonu Başkanı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak Devlet Başkanı Hukuk Danışmanı Şeref Gözübüyük, Adalet Komisyonu sözcüsü Hakim Albay Zeki Güngör, Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu sık sık söz alarak Konsey üyelerine açıklayıcı bilgiler sunmuşlardır.

⁴¹⁰ MGK Tutanak Dergisi, C. 6, B: 91'in sonuna ekli (6.1.1982)

⁴¹¹ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 91'in sonuna ekli (6.1.1982).

İdari yargılama usulünün genel esaslarını düzenleyen birinci bölümün önemli maddeleri şunlardır:

“Kapsam ve Nitelik :

Madde 1- Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin görevine giren uyuşmazlıkların çözümü, bu kanunda gösterilen usullere tabidir.

2) Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinde yazılı yargılama usulü uygulanır ve inceleme evrak üzerinde yapılır.”

“İdari Dava Türleri ve İdari Yargı Yetkisinin Sınırı :

Madde 2- 1) İdari dava türleri şunlardır :

a) İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan iptal davaları,

b) İdari eylem ve işlemlerden dolayı hakları muhtel olanlar tarafından açılacak tam yargı davaları,

c) Genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar,

2) İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler.

3) Devlet Başkanının doğrudan doğruya yaptığı işlemler idari yargı denetimi dışındadır.”

“İdari Davaların Açılması:

Madde 3- 1) İdari davalar, Danıştay, İdare Mahkemesi ve Vergi Mahkemesi Başkanlıklarına hitaben yazılmış dilekçelerle açılır.

2)Dilekçelerde;

a) Tarafların ve varsa vekillerinin veya temsilcilerinin ad ve soyadları veya unvanları ve adresleri,

b) Davanın konusu ve sebepleri ile dayandığı deliller,

c) Davaya konu olan idari işlemin yazılı bildirim tarihi,

d) Vergi, resim, harç, benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktar,

e) Vergi davalarında davanın ilgili bulunduğu verginin veya vergi cezasının nevi ve yılı, tebliğ edilen ihbarnamenin tarihi ve numarası ve varsa mükellef hesap numarası, gösterilir.

3) Dava konusu kararın ve müsbet evrakın asılları veya örnekleri dava dilekçesine eklenir. Dilekçeler ile bunlara ekli evrakın örnekleri karşı taraf sayısından bir fazla olur.”

“Aynı Dilekçe ile Dava Açılabilecek Haller :

Madde 5- 1) Her idari işlem aleyhine ayrı ayrı dava açılır. Ancak, aralarında maddi ve hukuki bakımdan bağıllık varsa, aynı şahsı ilgilendiren birden fazla işlem aleyhine bir dilekçe ile de dava açılabilir.

2) Birden fazla şahsı ilgilendiren işlemten dolayı müşterek dilekçe ile dava açılabilmesi hak veya menfaatte iştirak ile maddi ve hukuki sebeplerde birlik bulunmasına bağlıdır.”

“Dilekçeler Üzerine Uygulanacak İşlem :

Madde 6- 1) Danıştay, İdare Mahkemesi ve Vergi Mahkemesi Başkanlıklarına veya 4. maddede yazılı yerlere verilen dilekçelerin harç ve posta ücretleri alındıktan sonra deftere derhal kayıtları yapılarak kayıt tarih ve sayısı dilekçenin üzerine yazılır. Dava bu kaydın yapıldığı tarihte açmış sayılır.

2) Davacılar, kayıt tarih ve sayısını gösteren imzalı ve mühürlü, pulsuz bir alındı kâğıdı verilir.

3) 4. maddede yazılı diğer yerlere verilen dilekçeler, en geç üç gün içinde Danıştay veya ait olduğu mahkeme Başkanlığı’na taahhütlü olarak gönderilip bu yerlerde harç pulları bulunmadığı takdirde bunlara karşılık alınan paraların miktarı ve alındı kâğıdının tarih ve sayısı dilekçelere yazılır,

4) Herhangi bir sebeple harcı veya posta pulu verilmeden veya eksik harç veya posta pulu ile dava açılmış olması halinde, otuz gün içinde harcın ve posta pulunun verilmesi veya tamamlanması hususu daire veya mahkeme Başkanlığı’nca ilgiliye tebliğ olunur.

5) Harcı veya posta pulu süresi içinde verilmez veya tamamlanmazsa dosyanın işleminden kaldırılmasına karar verilir.

6) Dosyanın işleminden kaldırıldığı tarihten başlayarak bir yıl içinde, noksanı tamamlanmak suretiyle yeniden işleme konulması istenmediği takdirde; davanın açılmamış sayılmasına karar verilir.”

“Dava Açma Süresi :

Madde 7- 1) Dava açma süresi, özel kanunlarda ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay’da ve İdare Mahkemelerinde altmış ve Vergi Mahkemelerinde otuz gündür.

2) Bu süreler;

a) İdari uyuşmazlıklarda; yazılı bildirimin yapıldığı,

b) Vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarından doğan uyuşmazlıklarda: Tahakkuku tahsile bağlı olan vergilerde tahsilatın; tebliğ yapılan hallerde veya tebliğ yerine geçen işlemlerde tebliğin; tevkif yoluyla alınan vergilerde istihkak sahiplerine ödemenin; tescile bağlı vergilerde tescilin yapıldığı ve idarenin dava açması gereken konularda ise ilgili merci veya komisyon kararının idareye geldiği;

Tarihi izleyen günden başlar.

3) Adresleri belli olmayanlara özel kanunlardaki hükümlere göre ilan yoluyla bildirim yapılan hallerde, özel kanununda aksine bir hüküm bulunmadıkça süre, son ilan tarihini izleyen günden itibaren on beş gün sonra işlemeye başlar.

4) İlanı gereken düzenleyici işlemlerde dava süresi, ilan tarihini izleyen günden itibaren başlar. Ancak bu işlemlerin uygulanması üzerine ilgililer, düzenleyici işlem veya uygulanan işlem yahut her ikisi aleyhine birden dava açabilirler. Düzenleyici işlemin iptal edilmemiş olması bu düzenlemeye dayalı işlemin iptaline engel olmaz.”

“Sürelerle İlgili Genel Esaslar:

Madde 8- 1) Süreler tebliğ, yayın veya ilan tarihini izleyen günden itibaren işletmeye başlar.

2) Tatil günleri sürelerle dahildir. Şu kadar, sürenin son günü tatil gününe rastlarsa, süre tatil gününü izleyen çalışma gününün bitimine kadar uzar.

3) Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır.”

“Görevli Olmayan Yerlere Başvurma :

Madde 9- 1) Çözümlemesi Danıştay’ın, İdare ve Vergi Mahkemelerinin görevlerine girdiği halde, adli veya askeri yargı yerlerine açılmış bulunan davaların görev noktasından reddi halinde, bu husustaki kararların bu ve bunlara karşı kanun yolları varsa süresi içinde olmak şartıyla bu yollara başvurulması üzerine verilen kararların, tebliğ tarihini izleyen günden itibaren otuz gün içinde görevli mahkemede dava açılabilir. Bu yerlere başvurma tarihi, Danıştay’a İdare ve Vergi Mahkemelerine başvurma tarihi olarak kabul edilir.

2) Adli veya Askeri yargı yerlerine açılan ve görevsizlik sebebiyle reddedilen davalarda, görevsizlik kararının kesinleşmesinden sonra birinci fıkrada yazılı otuz günlük süre geçirilmiş olsa dahi, idari dava açılması için öngörülen süre henüz dolmamış ise bu süre içinde idari dava açılabilir.”

“İdari Makamların Sükutu:

Madde 10- 1) İlgililer, haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılması için idari makamlara başvurabilirler.

2) Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İlgililer altmış günün bittiği tarihten itibaren dava açma süresi içinde, konusuna göre Danıştay’a, İdare ve Vergi Mahkemelerine dava açabilirler. Altmış günlük süre içinde idarece verilen cevap

kesin değilse ilgili bu cevabı, isteminin reddi sayarak dava açabileceği gibi, kesin cevabı da bekleyebilir. Bu takdirde dava açma süresi işlemez. Dava açılmayan haller ile davanın süreden reddi halinde, altmış günlük sürenin bitmesinden sonra yetkili idari makamlarca cevap verilmesi halinde, cevabın tebliğinden itibaren dava açma süresi yeniden işlemeye başlar.

- 3) Vergi Usul Kanununda yer alan vergi hatalarının düzeltilmesi istemleri dışında, bu madde hükümleri vergi uyuşmazlıklarında uygulanmaz.”

“Üst Makamlara Başvurma :

Madde 11- 1) İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur.

- 2) Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır.

- 3) İsteğin reddedilmesi veya reddedilmiş sayılması halinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır.

- 4) Vergi Usul Kanununda yer alan vergi hatalarının düzeltilmesi istemleri dışında, bu madde hükümleri vergi uyuşmazlıklarında uygulanmaz.”

“İptal ve Tam Yargı Davaları :

Madde 12- İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştay’a ve İdare ve Vergi Mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. Bu halde de ilgililerin 11. madde uyarınca idareye başvurma hakları saklıdır.”

“Doğrudan Doğruya Tam Yargı Davası Açılması :

Madde 13- 1) İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren her yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında altmış gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir.

- 2) Görevli olmayan adli ve askeri yargı mercilerine açılan tam yargı davasının görev yönünden reddi halinde sonradan idari yargı mercilerine açılacak davalarda, birinci fıkrada öngörülen idareye başvurma şartı aranmaz.”

“Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme :

Madde 14- 1) Dilekçeler Danıştay’da Evrak Müdürlüğünce kaydedilir ve Genel Sekreterlikçe görevli dairelere havale olunur.

2) Dilekçeler, İdare ve Vergi Mahkemelerinde, Mahkeme Başkanının havalesi ile kaydolunur.

3) Dilekçeler, Danıştay'da Daire Başkanının görevlendireceği bir tetkik hâkimi, İdare ve Vergi Mahkemelerinde ise Mahkeme Başkanı veya görevlendireceği bir üye tarafından:

- a) Görev ve yetki,
- b) İdari merci tecavüzü,
- c) Ehliyet,
- d) Husumet,
- e) 3 ve 5. maddelere uygun olup olmadıkları,
- f) Süre aşımı,

Yönlerinden sırasıyla incelenir.

- 4) Dilekçeler bu yönlerden kanuna aykırı görülürse durum; görevli Daire veya Mahkemeye bir rapor ile bildirilir.
- 5) İlk incelemeyi yapanlar, bu noktalardan kanuna aykırılık görmezler veya daire veya mahkeme tarafından ilk inceleme raporu yerinde görülmezse, tebligat işlemi yapılır.
- 6) Yukarıdaki hususların ilk incelemeden sonra tespit edilmesi halinde de davanın her safhasında 15. madde hükmü uygulanır.”

“İlk İnceleme Üzerine Verilecek Karar :

Madde 15- 1) Danıştay veya İdare ve Vergi Mahkemelerince yukarıdaki maddenin 3. fıkrasında yazılı hususlarda Kanuna aykırılık görülürse, 14. maddenin;

- a) 6/a bendine göre adli ve askeri yargının görevli olduğu konularda açılan davaların reddine; idari yargının görevli olduğu konularda ise, görevli veya yetkili olmayan mahkemeye açılan davanın görev ve yetki yönünden reddedilerek dava dosyasının görevli veya yetkili mahkemeye gönderilmesine,
- b) 3/c ve 3/f bentlerinde yazılı hallerde davanın reddine,
- c) 13/d bendine göre davanın hasım gösterilmeden veya yanlış hasım gösterilerek açılması halinde, dava dilekçesinin tespit edilecek gerçek hasma tebliğine,
- d) 3/e bendinde yazılı halde otuz gün içinde 3 ve 5. maddelere uygun şekilde yeniden düzenlenmek veya noksanları tamamlanmak yahut (c) bendinde yazılı hallerde, ehliyetli şahsın avukat olmayan vekili tarafından dava açılması takdirinde otuz gün içinde bizzat veya bir avukat vasıtasıyla dava açılmak üzere dilekçelerin reddine,
- e) 3/b bendinde yazılı halde dilekçelerin görevli idare merciine tevdiine,

Karar verilir.

- 2) Dilekçelerin görevli mercie tevdi halinde, Danıştay’a veya ilgili mahkemeye başvurma tarihi, mercine başvurma tarihi olarak kabul edilir.
- 3) Dilekçelerin 3. maddeye uygun olmamaları dolayısıyla reddi halinde, yeni dilekçeler için ayrıca harç alınmaz.
- 4) İlk inceleme üzerine Danıştay’ca verilen kararlara karşı bu maddelerin l/d bendinde yazılı haller dışında düzeltme yoluna başvurulabilir.”

“Tebliğat ve Cevap Verme :

Madde 16- 1) Dava dilekçelerinin ve eklerinin birer örneği davalıya, davalının vereceği savunma davacıya tebliğ olunur.

- 2) Davacının ikinci dilekçesi davalıya, davalının vereceği ikinci savunma da davacıya tebliğ edilir. Buna karşı davacı cevap veremez. Ancak, davalının ikinci savunmasında, davacının cevaplandırmasını gerektiren hususlar bulunduğu, davanın görülmesi sırasında anlaşılırsa, davacıya, cevap vermesi için bir süre verilir.
- 3) Taraflar, yapılacak tebliğlere karşı, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde cevap verebilirler. Bu süre, ancak haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Sürenin geçmesinden sonra yapılan uzatma talepleri kabul edilmez.
- 4) Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler.
- 5) Mahalli idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri ile ilgili işlerde yetkili mercilerce gönderilen dosyalar belediye başkanlarının düşmesine ilişkin ise belediye başkanlarının, belediye meclislerinin veya il genel meclislerinin feshi istemine ilişkin ise meclis başkanvekilinin, derneklerin feshine ilişkin dosyalar ise dernek Başkanının savunması otuz gün içinde alındıktan sonra tekemmül eder. Kanunlarda gösterilen süreler bu tarihten sonra işlemeye başlar.
- 6) Vergi davalarında, uyuşmazlık konusu işlem dosyaları, idarenin savunması ile birlikte mahkeme başkanlığına gönderilir.”

“Duruşma :

Madde 17- 1) Danıştay ile İdare ve Vergi Mahkemelerinde açılan iptal ve ikiyüz bin lirayı aşan tam yargı davaları ile tarhedilen vergi, resim ve harçlarla benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları toplamı ikiyüz bin lirayı aşan vergi davalarında, taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılır.

- 2) Temyiz ve itirazlarda duruşma yapılması tarafların istemine ve Danıştay veya ilgili Bölge İdare Mahkemesi kararına bağlıdır.
- 3) Duruşma, dava dilekçesi ile cevap ve savunmalarda istenebilir.
- 4) Danıştay ve mahkemeler kendiliğinden duruşma yapılmasına karar verebilir.
- 5) Duruşma davetiyeleri duruşma gününden en az otuz gün önce taraflara gönderilir.”

“Duruşmalara ilişkin Esaslar :

Madde 18- 1) Duruşmalar açık olarak yapılır. Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin gerekli kıldığı hallerde, görevli daire veya mahkeme kararı ile, duruşmanın bir kısmı veya tamamı gizli olarak yapılır.

2) Duruşmaları Başkan yönetir.

3) Duruşmalarda taraflara ikişer defa söz verilir. Taraflardan yalnız biri gelirse onun açıklamaları dinlenir; hiç biri gelmezse duruşma açılmaz, inceleme evrak üzerinde yapılır.

4) Danıştay’da görülen davaların duruşmalarında savcının bulunması şarttır. Taraflar dinlendikten sonra savcı yazılı düşüncesini açıklar. Bundan sonra taraflara son olarak ne diyecekleri sorulur ve duruşmaya son verilir.

5) Duruşmalı işlerde savcılar, keşif, bilirkişi incelemesi veya delil tespiti yapılmasını yahut işlem dosyasının getirilmesini istedikleri takdirde, bu istekler görevli daire veya kurul tarafından kabul edilmezse, işin esası hakkında ayrıca yazılı olarak düşünce bildirirler.”

“Duruşmalı İşlerde Karar Verilmesi :

Madde 19- Duruşma yapıldıktan sonra aynı gün, bu mümkün olmazsa gerekçesiyle birlikte otuz gün içinde karar verilir. Ara kararı verilen hallerde, bu kararın yerine getirilmesi üzerine, dosyalar öncelikle incelenir.”

“Dosyaların İncelenmesi :

Madde 20- 1) Danıştay ile İdare ve Vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yaparlar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir.

2) Taraflardan bir ara kararının icaplarını yerine getirmediği takdirde, bu durumun verilecek karar üzerindeki etkisi mahkemece önceden takdir edilir ve ara kararında bu husus ayrıca belirtilir.

3) Ancak, istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Başbakan veya ilgili Bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir.

4) Getirtilen veya idarece gönderilen gizli belge ve dosyalar taraf veya vekillerine incelettirilmez.

5) Danıştay, Bölge İdare, İdare ve Vergi mahkemelerinde dosyalar, bu Kanun ve diğer kanunlarda belirtilen öncelik veya ivedilik durumları ile Danıştay için Başkanlık Kurulu’nca; diğer mahkemeler için Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nca konu itibarıyla tespit edilip Resmi Gazete’de ilan edilecek öncelikli işler gözönünde bulundurulmak suretiyle geliş tarihlerine göre incelenir ve tekemmül ettikleri sıraya göre sonuçlandırılır.”

“Davaların Karara Bağlanması :

Madde 22- 1) Konular aydınlandığında meseleler sırasıyla oya konulur ve karara bağlanır.

2) 15. maddede sayılan sebeplerden biri ile veya yargılama usullerine ilişkin meselelerde azınlıkta kalanlar işin esası hakkında da oylarını kullanırlar. Azınlıkta kalanların görüşleri, kararların altına yazılır.”

“Tutanaklar :

Madde 23- Her dava dosyası için görüşmelere katılan başkan ve üyelerin, Danıştay’da düşünce veren savcının, tetkik hakiminin ve tarafların ad ve soyadlarını, incelenen dosya numarasını, kısaca dava konusunu ve verilen kararın neticesini, çoğunlukta ve azınlıkta bulunanları gösteren bir tutanak düzenlenir. Bu tutanaklar görüşmelere katılanlar tarafından aynı toplantıda imzalanır ve dosyalarında saklanır.”

“Kararlarda Bulunacak Hususlar :

Madde 24- Kararlarda :

- a) Tarafların ve varsa vekillerin veya temsilcilerinin ad ve soyadları yahut unvanları; ve adresleri,
- b) Davacının ileri sürdüğü olayların ve dayandığı hukuki sebeplerin özeti, istem sonucu ile davalının savunmasının özeti,
- c) Danıştay’da görülen davalarda tetkik hâkimi ve savcının ad ve soyadları ile savcının düşüncesi,
- d) Duruşmalı davalarda duruşma yapıp yapılmadığı, yapılmış ise hazır bulunan taraflar ve vekil veya temsilcilerinin ad ve soyadları,
- e) Kararın dayandığı hukuki sebepler ile gerekçesi ve hüküm; tazminat davalarında hükmedilen tazminatın miktarı,
- f) Yargılama giderleri ve hangi tarafa yükletildiği,
- g) Kararın tarihi ve oybirliği ile mi, oyçokluğu ile mi verildiği,
- h) Kararı veren mahkeme başkan ve üyelerinin veya hâkimin ad ve soyadları ve imzaları ve varsa ayrışık oyları,
- ı) Kararı veren dairenin veya mahkemenin adı ve dosyanın esas ve karar numarası,

Belirtilir.”

“Yürütmenin Durdurulması :

Madde 27- 1) Danıştay’da veya İdari Mahkemelerde idari dava açılması veya kanun yollarına başvurulması dava edilen idari işlemin yürütülmesini durdurmaz.

- 2) Danıştay veya İdari Mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler.
- 3) Yürütmenin durdurulması kararı verilen dava dosyaları öncelikle incelenir.
- 4) Yürütmenin durdurulmasına doksan gün içinde karar verilebilir. Tarafların istemi üzerine gerekçeli olarak yeniden yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi mümkündür. Yürütmenin durdurulmasına karar verilen davalar, tekemmül etmelerinden itibaren altmış gün içinde esastan karara bağlanır. Aksi halde yürütmenin durdurulması kararı kendiliğinden hükümsüz kalır.
- 5) Yürütmenin durdurulması kararları teminat karşılığında verilir; ancak, durumun gereklerine göre teminat aranmayabilir. Yürütmenin durdurulması istemli davalarda 16. maddede yazılı süreler kısaltılabileceği gibi, tebliğin memur eliyle yapılmasına da karar verilebilir.
- 6) Taraflar arasında teminata ilişkin olarak çıkan anlaşmazlıklar, yürütmenin durdurulması hakkında karar veren daire veya mahkemece çözümlenir.
- 7) İdareden ve adli yardımdan faydalanan kimselerden teminat alınmaz.
- 8) Vergi Mahkemelerinde, vergi uyumsuzluklarından doğan davaların açılması, tarh edilen vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlerin ve bunların zam ve cezalarının dava konusu edilen bölümünün tahsil işlemlerini durdurur. Ancak 6. maddeye göre işlemde kaldırılan vergi davası dosyalarında tahsil işlemi devam eder. İhtirazi kayıtlarla verilen beyannameler üzerine yapılan işlemlerle tahsilat işlemlerinden dolayı açılan davalar, tahsil işlemini durdurmaz. Bunlar hakkında yürütmenin durdurulması istenebilir.
- 9) Savaş halinde yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.
- 10) Sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde; sıkıyönetim ve olağanüstü halin ilan edildiği bölgelerde görevli olan veya sonradan bu bölgelerde görevlendirilen kamu personeli hakkında yapılan idari işlemler ile, sıkıyönetim veya olağanüstü halin ilan edildiği bölgelerde grev ve lokavtların ertelenmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ertelenmesi, dernek ve kuruluşların kapatılması veya faaliyetten men edilmesi kararlarına ilişkin davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.”

“Kararların Sonuçları :

Madde 28- 1) Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare ve Vergi Mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, en geç altmış gün içinde işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili vergi davalarında vergi mahkemelerince verilen kararlar hakkında, bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.

- 2) Tam yargı davaları hakkındaki kararlar genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur.

- 3) Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare ve Vergi Mahkemeleri kararlarına göre işlem tesis edilmeyen veya eylemde bulunulmayan hallerde idare aleyhine Danıştay ve ilgili İdari Mahkemede maddi ve manevi tazminat davası açılabilir.
- 4) Mahkeme kararlarının altmış gün içinde kamu görevlilerince kasten yerine getirilmemesi halinde ilgili, idare aleyhine dava açabileceği gibi, kararı yerine getirmeyen kamu görevlisi aleyhine de tazminat davası açabilir.
- 5) Vergi uyuşmazlıklarına ilişkin mahkeme kararlarının idareye tebliğinden sonra bu kararlara göre tespit edilecek vergi, resim, harçlar ve benzeri mali yükümler ile zam ve cezaların miktarı ilgili idarece mükellefe bildirilir.
- 6) Tazminat ve vergi davalarında kararın idareye tebliğinden itibaren infazın gecikmesi sebebiyle idarece kanuni gecikme faizi ödenir.”

“Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun Uygulanacağı Haller

Madde 31- 1) Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda, hakimin davaya bakmaktan memnuniyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, davanın itibarı, tarafların vekilleri, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sükununu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemlerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır.

- 2) Bu Kanun ve yukarıdaki fıkra uyarınca Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na atıfta bulunulan haller ayırık olmak üzere, vergi uyuşmazlıklarının çözümünde Vergi Usul Kanunu’nun ilgili hükümleri uygulanır.”

Kanun tasarısının ikinci bölümünde idari davalarda yetki ve bağlantı ile görevsizlik ve yetkisizlik hallerinde yapılacak işlemleri düzenleyen (Madde 32-44) maddeler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde (Madde 45-55) kararlara karşı başvuru yolları ile ilgili hükümler düzenlenmektedir. Dördüncü bölümde ise (Madde 56-64) Danıştay ve mahkemelerde çekinme ve ret, delillerin tespiti, yol giderleri, tazminat, tebliğ işleri, nöbetçi mahkemelerin görevleri vb. maddeler bulunmaktadır.

Tasarının maddelerinin sırasıyla görüşülmesinden sonra, tümü oylanarak kabul edilmiş, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu yasalaşmıştır.⁴¹²

Yargıtay Kanunu Tasarısı

Adalet Bakanlığı’nca hazırlanan ve Hükümet tarafından 21 Eylül 1981 tarihinde MGK Başkanlığı’na sunulan “1730 sayılı Yargıtay Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Ek ve Geçici Maddeler

⁴¹² **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 91, (6.1.1982), ss. 4-60; **RG**, Sayı: 17580, 20 Ocak 1982.

eklenmesine Dair Kanun Tasarısı” Kurucu Meclis’in kurulmasına paralel olarak MGK tarafından DM’ye sevk edilmiştir. DM Adalet Komisyonu tarafından incelenen tasarı DM’nin 10.3.1982 tarihinde yapılan 65. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 15.3.1982 günü 67. birleşiminde kabul edilmiştir. (S. Sayısı: 87).⁴¹³

DM Başkanlığı tarafından MGK’ya sunulan kanun tasarısı Konsey’in 14 Nisan 1982 günü yapılan 101. birleşiminde gündeme alınmıştır. Bu tasarıda 1730 Sayılı Yargıtay Kanunu’nun 31 ana maddesini değiştirme ile yasaya 3 geçici, 3 de ek madde ilave edilmesi sözkonusuydu. Bu sebeple MGK, tasarımı, Yargıtay Kanunu’nun yarıdan fazlasını değiştirdiği ve birçok maddeler ilave ettiği için, dil yönünden birlik, maddeler arasında bütünlük sağlanması ve diğer yüksek yargı organlarıyla paralelliğin temini amacıyla Kanunun tamamını kapsayan yeni bir metin düzenlemek üzere Komisyona iade edilmiştir.⁴¹⁴

Bu arada kabul edilen 1982 Anayasası’nın 154. maddesinde Yargıtay yerini almıştır. Bu gelişmeyi de dikkate alan Muzafer Başkaynak Başkanlığındaki Adalet Komisyonu yeni bir Yargıtay Kanun Tasarısı hazırlayarak (1/363) 2 Şubat 1983 tarihinde MGK Başkanlığı’na sunulmuştur.⁴¹⁵

Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan Kanun tasarısı MGK’nın 4 Şubat 1983 günü yapılan 130. birleşiminde görüşülmüştür. (S. Sayısı: 394).

Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde ilk söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Muzafer Başkaynak; Tasarının Komisyona iade edilmesinden sonra Anayasanın kabul edildiğini, ayrıca Danıştay, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin kanunlarının da çıktığını, bu sebeple bu gelişmelere paralel olarak önceki tasarının tamamen değiştirilerek yeni bir Yargıtay Kanunu tasarısı hazırladıklarını belirtmiştir. Daha sonra söz alan Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu ise; Yargıtay’ın kısaca tarihini anlattıktan sonra, tasarının Yargıtay’ın işlerini daha mükemmel bir şekilde ortaya koymasını sağlayacak ve en önemlisi içtihatlar hukukunu yaratacak şekle dönüştürüleceğini söylemiştir. 10 bölüm halinde 70 esas, 9 geçici maddeden oluşan tasarının maddelerine geçilmiştir. Tasarının birinci bölümü Yargıtay’ın kuruluşuna ilişkin şu maddelerden oluşmaktadır:

⁴¹³ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.4, B: 67, (15.3.1982), ss. 397-418.

⁴¹⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 101, (14.4.1982), ss. 561-583.

⁴¹⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 130’un sonuna ekli (4.2.1983).

“Kuruluş

Yargıtay :

Madde 1- Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme mercii olup, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile bu Kanun ve diğer kanunların hükümlerine göre görev yapan bağımsız bir yüksek mahkemedir.”

“Kuruluş :

Madde 2- Yargıtay; Birinci Başkanlık, daireler, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, bürolar ve idari birimlerden oluşur.”

“Karar Organları :

Madde 3- Yargıtay’ın karar organları şunlardır :

- 1) Daireler,
- 2) Hukuk Genel Kurulu,
- 3) Ceza Genel Kurulu,
- 4) Büyük Genel Kurul,
- 5) Başkanlar Kurulu,
- 6) Birinci Başkanlık Kurulu,
- 7) Yüksek Disiplin Kurulu,
- 8) Yönetim Kurulu”

“Birinci Başkanlık :

Madde 4- Birinci Başkanlık; Birinci Başkan ve başkanvekilleriyle Genel Sekreterden oluşur.”

“Daireler :

Madde 5- Yargıtay’da onbeş hukuk, dokuz ceza dairesi ve her dairede bir daire başkanı ile yeteri kadar üye bulunur.”

“Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı :

Madde 6- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı; Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcıvekili, Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ile Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarından oluşur.”

“Hukuk ve Ceza Genel Kurulları:

Madde 7- Hukuk Genel Kurulu, hukuk dairelerinin başkan ve üyelerinden; Ceza Genel Kurulu, ceza dairelerinin başkan ve üyelerinden oluşur.

Hukuk ve Ceza Genel Kurullarının içtihadı birleştirme toplantılarında; bu kurullara bağlı dairelerin her birinin mevcudu beş itibar edilerek toplamının en az üçte ikisi kadar üyenin, diğer toplantılarında, işi görüşme konusu olan daireden beşten fazla üyenin katılmaması koşuluyla bu kurullara bağlı daire sayısının en az iki katı üyenin bulunması zorunludur.

Toplantılarda daire başkanlarının en az yarısından fazlasının ve başkanlarının katıldığı dairelerden bir, katılmadığı dairelerden iki üyenin bulunması zorunludur.

Ceza Genel Kurulunun içtihadı birleştirme toplantılarına ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili de katılır.

İtiraz ettiği konularda görüşünü açıklamak, müzakere ve oya katılmamak koşuluyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili Ceza Genel Kuruluna bizzat katılabilir.

Hukuk ve Ceza Genel Kurullarındaki Başkanlar yeter sayısı, başkanların izinli veya özürlü olması halinde aynı dairenin kıdemli üyesi ile doldurulur.

Birinci Başkanın başkanlık etmediği veya bulunmadığı zamanlarda Hukuk Genel Kuruluna hukuk dairelerinden Ceza Genel Kuruluna ise ceza dairelerinden seçilmiş olan başkanvekili başkanlık eder.

Birinci Başkanla belli kurulda onun yerini tutacak olan Birinci Başkanvekilinin bulunmaması halinde, diğer birinci başkanvekili, onun da bulunmaması halinde o toplantıya katılmış olan daire başkanlarından en kıdemlisi başkanlık görevini yapar.

İcra ve İflas Kanunundaki ceza hükümlerinin uygulanmasına ilişkin daire kararlarının Ceza Genel Kurulunda incelenmesi sırasında ilgili dairenin başkan ve en az bir üyesi de Ceza Genel Kuruluna katılır.

Ceza Genel Kurulunun ilk derece mahkemesi olarak görev yapması halinde Kurul, asgari toplanma nisabıyla toplanır ve karar verir. Bu şekilde Ceza Genel Kurulunun verdiği kararların yeniden incelenmesi halinde ise Kurul, hukuki engeli olmayan Yargıtay Ceza Dairelerinin diğer başkanları ile her daireden en az ikişer üyenin katılmasıyla oluşur, evrak üzerinde inceleme yapar ve kesin olarak meseleyi karara bağlar. Başkanların katılmadığı durumlarda başkanın yerine katılmaya engeli olmayan en kıdemli üye kurula katılır.”

“Yargıtay Büyük Genel Kurulu :

Madde 8- Yargıtay Büyük Genel Kurulu; Birinci Başkan, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeler ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinden oluşur.

Yargıtay Büyük Genel Kurulu, dairelerden herbirinin mevcudu beş itibar edilerek toplamının en az üçte ikisi ile toplanır. Şu kadar ki, Ceza Kuruluna katılması zorunlu üye sayısının üçte ikisi kadar ceza dairesi üyesi ile hukuk ve ceza daireleri başkanlarının en az yarısından fazlasının toplantıda hazır bulunması şarttır.

Başkanlar yeter sayısı, diğer başkanlarla doldurulmak mümkün oldukça en kıdemli üye ile doldurulamaz.”

“Başkanlar Kurulları :

Madde 9- Yargıtay’da;

- 1) Birinci Başkan ile birinci başkanvekillерinden ve daire başkanlarından oluşan Başkanlar Kurulu,
- 2) Birinci Başkan ile hukuk dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili ve hukuk daireleri başkanlarından oluşan Hukuk Daireleri Başkanlar Kurulu,
- 3) Birinci Başkan ile ceza dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili ve ceza daireleri başkanlarından oluşan Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu bulunur.

Birinci Başkanın bulunmadığı hallerde Başkanlar Kurulunun başkanlık görevi, birinci başkanvekillерinden kıdemlisi, bulunmaması halinde diğer başkanvekili, onun da bulunmaması halinde ise kurula katılan daire başkanlarından kıdemli olanı tarafından yerine getirilir.

Hukuk ve ceza daireleri Başkanlar Kurullarında Birinci Başkanın bulunmadığı hallerde; Hukuk Daireleri Başkanlar Kuruluna hukuk dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili; Ceza Daireleri Başkanlar Kuruluna ceza dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili başkanlık yapar, ilgili birinci başkanvekilinin bulunmaması halinde diğer başkanvekili, onun da bulunmaması halinde en kıdemli daire başkanı başkanlık görevini yerine getirir.

Başkanlar kendileriyle ilgili konuların görüşülmesinde, Başkanlar Kuruluna katılamazlar.

Daire başkanlarının özürleri halinde, dairenin kıdemli üyesi, Başkanlar Kurulu ile Hukuk ve Ceza Başkanlar Kuruluna katılırlar.”

“Birinci Başkanlık Kurulu:

Madde10- Birinci Başkanlık Kurulu; Yargıtay Birinci Başkanının başkanlığında dördü daire başkanı, dördü Yargıtay üyesi olmak üzere sekiz asıl ve ikisi daire başkanı ve ikisi Yargıtay üyesi olmak üzere dört yedek üyeden oluşur.”

“Yüksek Disiplin Kurulu :

Madde11- Yüksek Disiplin Kurulu; Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekillерinden kıdemli olanı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ile altı hukuk ve üç ceza dairesi başkanları ve başkanlarının katılmadığı dairelerin beş üyesinden oluşur.

Yüksek disiplin kurulunda ayrıca. Kurula asıl üye olarak katılmayan daire başkanları ile bunların dışındaki dairelerin birer üyesi yedek üye olarak bulunur.”

“Yönetim Kurulu :

Madde12- Yönetim Kurulu; Yargıtay Birinci Başkanı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Genel Sekreter ile Başkanlar Kurulu tarafından iki yıl için seçilen bir asıl ve bir yedek daire başkanı, üç asıl ve iki yedek Yargıtay üyesinden oluşur.”

“Yargıtay Daire ve Kurullarının Görevleri

Yargıtay’ın Görevleri :

Madde13- Yargıtay’ın görevleri şunlardır :

- 1) Adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümleri ilk ve son merci olarak inceleyip karara bağlamak,
- 2) Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıvekili ve özel kanunlarında belirtilen kimseler aleyhindeki görevden doğan tazminat davalarına ve bunların kişisel suçlarına ait ceza davalarına ve kanunlarda gösterilen diğer davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmak,
- 3) Kanunlarla verilen diğer işleri görmek.”

Tasarının ikinci bölümü Yargıtay daire ve kurullarının görevleri, üçüncü bölümünde görev ve haklar düzenlenmektedir. Dördüncü bölümde ise, Yargıtay üyelerinin nitelikleri, seçilmeleri, atanmaları ve özellikle meslekten uzaklaştırılmaları ve cezaları yer almaktadır. Beşinci bölümde Yargıtay’daki dairelerin toplantı nisabı, karar nisabı ve çalışma biçimleri düzenlenmiştir. Altıncı bölüm Yargıtay üyelerinin suç işlemeleri halinde haklarında yapılacak inceleme, soruşturma ve kovuşturmalar, yedinci bölüm idari birimleri, sekizinci bölüm bütçe, döner sermaye, yönetmelik, adli yılın açılışı ve izinler gibi çeşitli hükümleri düzenlemektedir. Dokuzuncu bölümde geçici maddeler, onuncu bölümde kaldırılan ve yürütme maddeleri yer almaktadır.

Tasarının maddeleri rutin bir şekilde geçildikten sonra tümü onaylanmış ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu yasalaşmıştır.⁴¹⁶

Hakimler ve Savcılar Kanunu Tasarısı

Adalet Bakanlığı’nca hazırlanan Hakimler ve Savcılar Kanunu Tasarısı Hükümet tarafından 16 Ekim 1981 tarihinde MGK’ya sunulmuştur.⁴¹⁷ Tasarının genel gerekçesi şöyledir:

⁴¹⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 130, (4.2.1983), ss. 164-232; **RG**, Sayı: 17953, 8 Şubat 1983.

⁴¹⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 132’nin sonuna ekli (23.2.1983).

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla değişik 134. maddesinde; hakimlerin nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı soruşturma yapılmasına ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk ve yetersizlik halleri ve diğer özlük işlerinin mahkemelerin bağımsızlığı esasına göre kanunla düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

Ancak, halen yürürlükte bulunan 2556 sayılı Hakimler Kanunu 1934 yılında yürürlüğe girmiş daha sonra yapılan bazı değişikliklere rağmen yukarıda sözü edilen hususları tümüyle kapsamına almadığı için ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir.

Anayasada hakim sınıfı hakkında ayrı kanun düzenleneceğine dair hüküm nedeniyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na da alınmayan ve sadece, 2556 sayılı Hakimler Kanununda mali hükümlerin bulunmaması nedeniyle Ek Geçici Maddelerinde sözü edilen hâkimler hakkında, 1971 yılında yapılan değişiklikle getirilen bu hükme rağmen bugüne kadar hazırlanıp Yasama Meclislerine sunulamayan tasarı, idari yargı hakim ve savcılarının da dahil edilmesi suretiyle, adalet hizmetinin özellikleri ve mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi de dikkate alınarak mevcut boşluğu doldurabilmek amacıyla hazırlanmış bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay gibi yüksek mahkemelerin özel kanunlarında özlük hakları ayrı ve farklı şekilde düzenlenmiş bulunduğundan bu tasarıya yüksek mahkeme başkan ve üyeleri dışında kalan adli ve idari yargı hakim ve savcıları alınmış ve bunların; nitelikleri, adaylığa alınma şartları, atanmaları, hak ve ödevleri, aylık ve ödenekleri ile diğer mali hak ve sosyal yardımları, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici ya da sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin soruşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili ve kişisel suçlarından dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması, meslekten çıkarılmayı gerektiren yetersizlik halleri, denetimleri ve diğer tüm özlük işleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

Öte yandan, adalet hizmetlerinde görevli diğer personel hakkında da; 2556 sayılı Hâkimler Kanununda olduğu gibi sadece atanma, soruşturma ve disiplin cezaları bakımından, yine yaptıkları hizmetin özelliği göz önünde bulundurularak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunundan farklı hükümlere yer verilmiştir.”

Kanun tasarısı DM’ye sevkedilmeyerek doğrudan MGK tarafından yasalaştırılmıştır. Bu sebeple tasarı, MGK Adalet Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor 2 Şubat 1983 tarihinde MGK’ya sunulmuştur. Hazırlanan raporda; yürürlüğe giren 1982 Anayasası’nın yargıya ilişkin hükümleri de göz önünde bulundurularak Hakimler ve Savcılar Kanunu’nun kod bir kanun olarak düzenlenmesinin uygun bulunduğu, 185 madde ve 6 geçici maddeden ibaret olan tasarının komisyon tarafından 124 madde ve 5 geçici madde olarak yeniden düzenlendiği belirtilmektedir.⁴¹⁸

⁴¹⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.8, B: 132’nin sonuna ekli (23.2.1983).

1982 Anayasası'nın Hakimlik ve Savcılık Mesleğini düzenleyen 140. maddesine göre hazırlanan Hakimler ve Savcılar Kanunu Tasarısı (S. Sayısı: 584), MGK'nın 23 Şubat 1983 tarihinde yapılan 132. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 24 Şubat 1983 günü 133. birleşiminde görüşmeler tamamlanmıştır.

Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; Hükümet tasarısının 16 Ekim 1981 tarihinde gönderildiğini, ancak yeni Anayasanın kabulünden sonra Anayasanın ilkeleri ve prensipleri doğrultusunda tasarının yeniden düzenlendiğini belirtmiştir. Adalet Bakanı Rifat Bayazıt ise; "tasarı 50 yıldan beri ihtiyaç duyulan, 23 yıldan beri de Anayasa'nın gereği ve çıkarılması lazım gelen bir emrini yerine getirmektedir."

"Tasarı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın kabul ettiği esaslar, 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu, Yargıtay Kanunu, Danıştay Kanunu ile kabul edilen prensiplere uygun olarak hazırlandığını..." belirtmiş, hakimlik ve savcılık mesleğinin özelliklerini maddeler halinde sıralayarak konuşmasını tamamlamıştır.

Yapılan iki konuşmadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

"Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı;

- a) Adli ve idari yargı hakim ve savcılarının niteliklerini, atanmalarını, hak ve ödevlerini, aylık ve ödeneklerini, meslekte ilerlemelerini, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesini, haklarında disiplin kovuşturması açılmasını ve disiplin cezası verilmesini, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri veya kişisel suçlarından dolayı soruşturma yapılmasını ve yargılanmalarına karar verilmesini, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik hallerini, meslek içi eğitimlerini ve diğer özlük işlerini,
- b) Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay Başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri ile diğer mali, sosyal hak ve yardımlarını,

düzenlemektir."

"Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, adli yargı hakim ve Cumhuriyet savcıları ile idari yargı hakim ve savcıları hakkında uygulanır.

Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay Başkan ve üyeleri de 1 inci Maddenin (b) bendinde sayılan özlük hakları bakımından bu Kanun hükümlerine tabidirler."

“Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Hakim :

- 1- Adli yargıda: Mahkeme başkan ve üyelerini, hâkimleri, Yargıtay tetkik hâkimleri ile Adalet Bakanlığı merkez kuruluşunda görevli hâkimleri,
- 2- İdari yargıda: Mahkeme başkan ve üyelerini, hâkimleri, Danıştay tetkik hâkimleri ile Adalet Bakanlığı merkez kuruluşunda görevli hâkimleri,

b) Savcı :

- 1- Adli yargıda: Cumhuriyet Savcılarını, Cumhuriyet Savcı Başyardımcılarını, Cumhuriyet Savcı Yardımcılarını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Yardımcıları ile Adalet Bakanlığı merkez kuruluşunda görevli savcılar,
- 2- İdari yargıda : Danıştay savcıları ile Adalet Bakanlığı merkez kuruluşunda görevli savcılar,

İfade eder.”

“Bağımsızlık, teminat ve ödevler

Madde 4- Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hakimler mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev yaparlar. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.”

“Gözetim ve denetim hakkı

Madde 5- Yargıtay, bütün adalet mahkemeleri üzerinde, Danıştay, bütün idari mahkemeler üzerinde yargı denetimi ve gözetimi; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarını üzerinde, Danıştay Başsavcısı, Danıştay savcılarını üzerinde; ağır ceza Cumhuriyet savcıları, merkezdeki Cumhuriyet savcı yardımcılarıyla bağlı ilçe Cumhuriyet savcı ve yardımcılarını üzerinde, gözetim ve denetim hakkına sahiptir.

Mahkeme başkanlarının, yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesine ilişkin olarak görevli oldukları mahkeme dairelerindeki hâkimler üzerinde gözetim hakkı vardır.

Adalet Bakanı, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin görevler hariç olmak üzere hakim ve savcılar üzerinde gözetim hakkını haizdir.

Hakim ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığı’na bağlıdırlar.”

“Denetim, inceleme, soruşturma ve kovuşturma

Madde 6- Hakim ve savcılar hakkında denetim, inceleme, soruşturma ve kovuşturma yapılması bu Kanun hükümlerine tabidir.”

Oldukça kapsamlı ve detaylı olan kanun tasarısının diğer kısım ve maddelerinde hakimlik ve savcılığa giriş, hakim ve savcılarının güvencesi, çalışma saatleri, izinleri, sicilleri, disiplin cezaları, görevden uzaklaştırma, denetim, mali ve sosyal hakları düzenlemektedir. Tasarıya ekli cetvelde ise sırasıyla adli yargı hakim ve cumhuriyet savcıları ile idari yargı hakim ve savcılarının sınıf, derece ve görev unvanları belirlenmiştir.

2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu tasarısının maddelerinin görüşülmesi 2 birleşimde tamamlanmış, tasarının tümü 133. birleşimde oylanarak tasarı yasalaşmıştır.⁴¹⁹

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı

1982 Anayasası’nın 143. maddesinin çıkarılmasını öngördüğü Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun tasarısı Hükümet tarafından 24 Aralık 1982 tarihinde DM Başkanlığı’na sevk edilmiştir.⁴²⁰ Tasarının genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır.

“2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 143 üncü maddesinde Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur.

Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de son yıllarda yeni suç ve suçluluk kavramları ortaya çıkmış dolayısıyla suçluların ve suçların kovuşturulması için yeni usuller aranması ve bulunması zorunlu hale gelmiştir, özellikle Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçların kovuşturulmasında ve yargılanmasında, gerek ceza müessiriyetini artırmak için süratli yargılamayı sağlamak ve gerekse özellik arz eden bu suçların, ihtisaslaşmış mahkemelerde görülmesini mümkün kılmak için “Devlet Güvenlik Mahkemeleri” kurulması faydalı görülmüştür.”

⁴¹⁹ Görüşmeler için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 132, (23.2.1983), ss. 260-313; C.8, B: 133, (24.2.1983), ss. 316-363; Kanun metni için bkz. **RG**, Sayı: 17971, 26 Şubat 1983.

⁴²⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 15, B: 69’un sonuna ekli (10.3.1983).

Tasarı DM Başkanlığı tarafından esas komisyon olarak Adalet Komisyonu'na havale edilmiştir. Tali Komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonunun görüşünü alan Adalet Komisyonu hazırladığı raporu 8 Şubat 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunmuştur.

Kanun tasarısı (DM. S. Sayısı: 335) DM'nin 10 Mart 1983 tarihinde yapılan 69. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 14 Mart 1983 günü 70. birleşimde görüşmeler tamamlanabilmiştir. Tasarının görüşmeleri sırasında oturumlar Başkanvekili Vefik Kitapçıgil Başkanlığında yapılmıştır. Tasarının tümü üzerinde söz alan Fahri Öztürk, Ahmet Senvar Doğu, Abbas Gökçe, bu mahkemelerin 1961 Anayasası'nda öngörüldüğünü, ancak siyasi çekişmeler sebebiyle 12 Eylül öncesi bir türlü kurulamadığına dikkat çekerek; Devlet Güvenlik Mahkemelerinin ülkemiz için son derece önemli olduğunu vurgulamışlardır. Adalet Bakanı Rifat Bayazıt'ta; Kanun tasarısının Anayasanın 143. maddesinde yer alan amir hüküm uyarınca hazırlandığını söylemiştir. Daha sonra maddelere geçilmiş ve tasarı DM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.⁴²¹

DM Başkanlığı tarafından 15 Mart 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne sunulan tasarı Albay İsmet Onur Başkanlığında Adalet Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor 15 Haziran 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴²²

Kanun tasarısı MGK'nın 16 Haziran 1983 günü yapılan 150. birleşiminde görüşülmüştür. (MGK S. Sayısı: 610).

Tasarının tümü üzerinde kısa bir açıklama yapan Adalet Komisyonu Başkanı Hakim Albay İsmet Onur; Anayasa'nın 143. maddesi uyarınca hazırlanan ve DM'de kabul edilen tasarıyı Komisyonca incelediklerini ve 42 madde ve 3 geçici maddeden ibaret bir rapor hazırladıklarını ifade etmiştir. Bu kısa açıklamadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Maddelerin üzerinde yapılan görüşmelerde ciddi bir müzakere veya değişiklik teklifi olmadan maddeler rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

Dört bölümden oluşan tasarının birinci bölümünde kuruluş ve yetki, ikinci bölümünde mahkemelerin görevi ve üçüncü bölümünde yargılama usulleri, dördüncü bölümde ise çeşitli hükümler yer almaktadır. Tasarının ilk üç bölümünün önemli maddeleri şunlardır:

⁴²¹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 15, B: 69, (10.3.1983), ss. 527-560, B: 70, (14.3.1983), ss. 564-616.

⁴²² **MGK Tutanak Dergisi**, C. 9, B: 150'nin sonuna ekli (16.6.1983).

“Kuruluş

Madde 1- Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara ilişkin davalara bakmak üzere; Ankara, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kayseri Konya ve Malatya il merkezlerinde, bu illerin adlarıyla anılan Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuştur.”

“Mahkemelerin yargı çevresi

Madde 2- Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin yargı çevresi: Ankara, Amasya, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop, Zonguldak;

Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : Diyarbakır, Bitlis, Hakkari, Mardin, Urfa, Van;

Erzincan Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : Erzincan, Ağrı, Artvin Bingöl, Elâzığ, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kars, Muş, Ordu, Rize, Trabzon, Tunceli;

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : İstanbul, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ;

İzmir Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : İzmir, Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, Uşak;

Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tokat, Yozgat;

Konya Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : Konya, Afyon, Eskişehir, Kütahya, Niğde;

Malatya Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi : Malatya, Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş;

İllerini kapsar.

Adalet Bakanlığı, gelen iş durumunu göz önünde bulundurarak aynı yerde birden fazla Devlet Güvenlik Mahkemesi kurulmasına karar verebilir. Bu halde mahkemeler numaralandırılır.

Bir Devlet Güvenlik Mahkemesi’ne iş durumunun veya olağanüstü bir halin gerekli kılması hallerinde bir mahkemenin yargı çevresinde bulunan il ve ilçeler Adalet Bakanlığı’nın önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun kararıyla başka bir yerdeki Devlet güvenlik mahkemesine bağlanabilir. Bu karar Resmi Gazete’de yayımlanır. Yayımdan önce açılmış davalar hakkında bu sebebe dayanılarak yetkisizlik kararı verilemez.”

“Savcılık

Madde 4- Her Devlet güvenlik mahkemesi nezdinde bir Cumhuriyet savcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcı yardımcısı bulunur.

Bir yerde birden fazla Devlet güvenlik mahkemesi kurulmuş olsa bile, bir Cumhuriyet savcılığı teşkilatı ile yetinilir.

Devlet güvenlik mahkemesi nezdinde Cumhuriyet savcı yardımcılarının miktarı doğrudan doğruya ve nispeti ise Milli Savunma Bakanlığı'nın görüşlü alınarak Adalet Bakanlığı'na tespit edilir.”

“Hakim ve savcılarının nitelikleri

Madde 5- Devlet güvenlik mahkemesinin başkanı ve bir asıl bir yedek üyesi ile Cumhuriyet savcısı, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hakim ve Cumhuriyet savcıları arasından bir asıl bir yedek üyesi birinci sınıfa ayrılmış askeri hakimler arasından; Cumhuriyet savcı yardımcılarını ise Cumhuriyet savcıları ve askeri hakimler arasından atanır.”

“Atama

Madde 6- Devlet güvenlik mahkemelerinin başkanları, adli yargıya mensup; asıl ve yedek üyeleri, Cumhuriyet savcıları ve Cumhuriyet savcıları ve Cumhuriyet savcı yardımcılarını Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na atanır.

Askeri hakimler arasından üye, yedek üye ve Cumhuriyet savcı yardımcılarının atanmaları, özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılır.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri başkan, üye ve yedek üyeleri ile Cumhuriyet savcı ve Cumhuriyet savcı yardımcılarını, meşru mazeretleri halinde muvafakatlari alınmadıkça dört yıldan önce başka bir yere veya göreve atanamazlar. Bu Kanun ve diğer kanunlardaki istisnalar saklıdır.

Süresi bitenler yeniden atanabilirler.

Yeni atananlar göreve başlayıncaya kadar görevleri devam eder. Görevlerde boşalma olması halinde Adalet Bakanlığı'nın bildirmesi üzerine yukarıdaki hükümler gereğince yetkili mercilerce onbeş gün içinde yeni atamalar yapılır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görevli başkan, üye, yedek üye, Cumhuriyet savcısı ve Cumhuriyet savcı yardımcılarını hakkında kendi kanunlarına göre yapılacak soruşturma sonunda görev yerlerinin değiştirilmesine dair yetkili kurul veya mercilerce karar verildiği takdirde, ilgili hakim, askeri hakim, Cumhuriyet savcısı ve Cumhuriyet savcı yardımcılarının görev yeri veya görevi, özel kanunlarında gösterilen usule göre değiştirilebilir.”

“Başkan ve üyelerin bulunmaması hali

Madde 7- Devlet Güvenlik Mahkemesi başkanının hukuki veya fiili sebeplerle görevi başında bulunmaması hallerinde, başkanlık görevi, asıl üyelerden meslekte kıdemli olan tarafından yerine getirilir.

Hukuki veya fiili sebeplerle görevi başında bulunmayan asıl üyelerin yerine yedekleri; başkanlığa askeri hakim üyenin vekâlet etmesi halinde ise adli yargıdan gelen yedek üye mahkeme kuruluna katılır.”

“Geçici görevlendirilme

Madde 8- Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin, yedek üyelerinin de katılması ile teşekkül edemediği hallerde, boş olan üyelikler, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na, varsa aynı yerdeki diğer Devlet Güvenlik Mahkemelerinin, yoksa başka bir yer Devlet Güvenlik Mahkemesinin asıl veya yedek üyelerine geçidi yetki verilmek suretiyle gecikmeksizin doldurulur.

İş durumunun zorunlu kıldığı hallerde, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu bir Devlet güvenlik mahkemesi nezdindeki Cumhuriyet savcı veya yardımcılarında bir veya birkaçını, başka yer Devlet Güvenlik Mahkemesi nezdinde, adli yargı Cumhuriyet savcı veya Cumhuriyet savcı yardımcılarını da bulunduğu yer veya başka yerdeki Devlet Güvenlik Mahkemelerinde geçici olarak görevlendirebilir.”

“Görev Devlet güvenlik mahkemelerinin görevleri

Madde 9- Devlet Güvenlik Mahkemeleri aşağıdaki suçlarla ilgili davalara bakmakla görevlidir :

- a) Türk Ceza Kanunu’nun 125 ila 143. maddelerinde; 146 ila 157. maddelerinde; 161, 163, 168, 169, 171, 172, 174. maddelerinde; 179 uncu maddenin ikinci fıkrasında; 180. maddesinde; 188. maddenin üçüncü ve müteakip fıkralarında; 201. maddesinde; 254. maddenin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi ile üçüncü fıkrasında; 255. maddesinde; 258. maddenin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi ile beşinci fıkrasında; 312. maddenin ikinci fıkrasında; 313 ve 314. maddelerinde; 370, 376, 377, 384, 390. maddelerinde; 450. maddenin ikinci ve onbirinci bentlerinde; 499. maddenin ikinci fıkrasında; 517. maddenin uygulanmasını gerektiren hallerde 516. maddede; yazılı suçlar,
- b) 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile Türk Ceza Kanunu’nun 246 ve 403. maddelerinde yazılı toplu olarak veya teşekkül vücuda getirmek suretiyle işlenen suçlar,
- c) 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunda yazılı teşekkül vücuda getirmek suretiyle işlenen kaçakçılık suçlarıyla aynı Kanunun 29 ve 30. maddelerinde yazılı suçlar,
- d) Anayasanın 120. maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlar,
- e) Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlendikleri ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendirdikleri takdirde;
- 1- Türk Ceza Kanunu’nun 162 ve 164. maddelerinde, 191 ve 193. maddelerinin ikinci fıkralarında, 234, 235, 236, 242, 256, 257, 271, 296 ve 369 uncu maddelerinde, 371 ila 374. maddelerinde, 378 ila 382. maddelerinde, 385 ila 388. maddelerinde, 391 ila 394. maddelerinde, 448 ve 449 uncu maddelerinde, 450. maddesinde (ikinci ve onbirinci bentler hariç), 451, 452, 464, 495, 496, 497, 498. maddelerinde, 499 uncu maddesinde (ikinci fıkrası hariç), 512. maddesinde, yazılı suçlar.

2- Devlete ait posta, telgraf, telefon, radyo, telsiz ve televizyon gibi bİlcümle haberleşme araç, gereç, tesis ve tellerine karşı işlenen hırsızlık suçları.

3- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt, Dernekler ve Telsiz Kanunlarında yazılı suçlar.

Yukarıda belli edilen suçları işleyenler ile bunların suçlarına iştirak edenler, sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun Devlet Güvenlik Mahkemelerinde yargılanır.

Ancak, Anayasa mahkemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler ile savaş ve sıkıyönetim hali dahil askeri mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler saklıdır.”

“Cumhuriyet savcıları ve askeri savcıların suça el koymaları

Madde 11- Mahalli Cumhuriyet savcılığı veya suç askeri bir mahalde işlenmişse usulüne göre askeri savcılık, ihbar veya herhangi bir suretle bu Kanun kapsamına giren bir suçun işlendiğini haber alır almaz, durumu derhal Devlet Güvenlik Mahkemesi nezdinde bulunan Cumhuriyet Savcılığına bildirmekle beraber, Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcılığının işe el koymasına kadar gerekli soruşturmayı usulüne göre bizzat yapar ve evrakı derhal Devlet güvenlik mahkemesi Cumhuriyet Savcılığına gönderir.”

“Soruşturma ve kovuşturmada yetki

Madde 13- Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet savcısı ile Cumhuriyet savcı yardımcıları, adli yargı Cumhuriyet savcılarının bütün yetkilerini haizdirler.

Devlet güvenlik mahkemesi Cumhuriyet savcısı ile Cumhuriyet savcı yardımcıları, soruşturma sırasında hâkim tarafından verilmesi gereken kararı, varsa o yer Devlet güvenlik mahkemesi yedek üyesinden, aksi halde, yetkili adli yargı hâkimlerinden isteyebilirler. Bu istemler yirmidört saat içinde karara bağlanır.

Devlet güvenlik mahkemesi yedek üyesi tarafından verilen kararlara karşı itirazlar, Devlet güvenlik mahkemesinde kesin karara bağlanır.

Bütün zabıta makam ve memurları, Devlet güvenlik mahkemesi Cumhuriyet savcısı ve Cumhuriyet savcı yardımcılarının soruşturma, kovuşturma ve infaza ilişkin emirlerini öncelikle yerine getirmek zorundadırlar.

Yukarıdaki fıkra hükmü, Devlet güvenlik mahkemesi veya bu mahkeme başkanınca verilen emirler hakkında da uygulanır.

Gecikmesinde sakınca bulunan haller dışında bu emirler yazılı olarak verilir. Sözlü olarak verilen emirler bilahare yazı ile teyit edilir.”

“Zabitanın görev ve yetkileri

Madde 14- Zabıta, soruşturma ve kovuşturma sebebiyle sanığı, tanığı, bilirkişiyi ve suçtan zarar gören şahsı, Devlet güvenlik mahkemesi veya başkanının, Devlet güvenlik mahkemesi Cumhuriyet savcısının veya Cumhuriyet savcı yardımcılarının, mahkeme naibinin veya istinabe olunan hakimnin emirleriyle, belirtilen gün, saat ve yerde hazır bulundurmaya mecburdur.

Bu emir, çağırılanlar hakkında zabıtaya, ihzar müzekkeresinde olduğu gibi zor kullanma yetkisi verir.

Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçların soruşturma veya kovuşturması sırasında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na 1696 sayılı Kanunla eklenen Ek 4. madde hükümleri de uygulanır.

Bu madde hükümleri, Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suça el koymuş Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcı yardımcısı, askeri savcı, sulh veya sorgu hakimleriyle naip veya istinabe olunan hakimın veya istinabe olunan Cumhuriyet savcısı veya askeri savcının emir ve istekleri hakkında da uygulanır.”

“Yakalama ve tutuklama

Madde 16- Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar sebebiyle yakalanan veya tutuklanan kimse tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş gün içinde hakim önüne çıkarılır.

Anayasanın 120. maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan veya tutuklanan kimseler hakkında yukarıdaki fıkrada belirlenen süreler iki kat olarak uygulanır.”

“Cumhuriyet savcılığının kararına itiraz

Madde 17- Devlet güvenlik mahkemesi nezdinde bulunan Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcı yardımcılarının, kovuşturma yapılmasına yer olmadığına dair verdikleri karara, dilekçe sahibi aynı zamanda suçtan zarar gören kimse ise, kararın kendisine tebliği tarihinden itibaren yedi gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının veya Cumhuriyet savcı yardımcısının mensup olduğu Devlet güvenlik mahkemesine en yakın Devlet güvenlik mahkemesi başkanına itiraz edebilir.”

“Mahkemelerin derecesi ve en yakın mahkeme

Madde 18- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin uygulanması bakımından, Devlet güvenlik mahkemeleri ağır ceza mahkemesi derecesindedir.

Ancak, aynı derecedeki en yakın mahkemenin tayininde, diğer Devlet güvenlik mahkemeleri nazarı itibare alınır. Aynı yerde birden çok Devlet güvenlik mahkemesi kurulmuş ise en yakın aynı derecedeki mahkeme, sayı itibariyle takip eden mahkemedir.”

“Bina, araç, gereç ve personelden geçici yararlanma

Madde 19- Devlet güvenlik mahkemesi nezdinde bulunan Cumhuriyet savcısı ve Cumhuriyet savcı yardımcıları, soruşturmanın gerekli kılması halinde, geçici olarak, Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresi içindeki genel ve katma bütçeli dairelere, kamu iktisadi teşebbüs ve teşekküllerine, il özel idarelerine, belediyelere, resmi ve özel bankalara ait bina, araç, gereç ve personelden yararlanmak için istemde bulunabilirler. Bu istemler, ilgili kurum ve makamlarca geciktirilmeksizin yerine getirilir.

Özürsüz olarak bu istemleri zamanında yerine getirmeyen yukarıdaki kuruluşların sorumlu kişileri, bir aydan üç aya kadar hapis ve beş bin liradan az olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Türk Silahlı Kuvvetleri; kıta, karargâh ve kurumlarından istemde bulunulması halinde, istem, yetkili amirlikçe değerlendirilerek yerine getirilebilir.”

“Duruşma ile ilgili özel hükümler

Madde 20- Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar acele işlerden sayılır ve bu suçlara ilişkin davalara adli aravermeye de bakılır.

Bu davalarda Cumhuriyet savcılığı, sanığın kimliğini, suç teşkil eden eylemin neden ibaret olduğunu, kanuni unsurları ile uygulanması istenen kanun maddelerini ve delilleri belirtmek suretiyle iddianameyi özetleyerek okuyabilir.

Devlet güvenlik mahkemesinde görülmekte olan davaların talik süresi, zorunlu haller dışında otuz günden fazla olamaz.

Bu davalarda esas hakkındaki iddiasını bildirmek için Cumhuriyet savcılığına, müdahil veya vekiline; iddialara karşı savunmasını yapmak için ise sanık veya vekiline verilecek süre onbeş günü geçemez. Ancak, onbeş ve daha fazla sanıklı davalarda bu süreler bir aya kadar uzatılabilir.

İkiyüzden çok sanıklı davalarda sanıklardan bir kısmının duruşmanın bazı oturumları ile ilgileri bulunmuyor ise, duruşmanın bu oturumlarının yokluklarında yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Ancak, bu sanıkların yokluklarında yapılan oturumlarda kendileri ile ilgili bir durum ortaya çıktığı takdirde buna ilişkin söz ve işlerin esaslı noktaları müteakip oturumlarda kendilerine bildirilir.

Devlet güvenlik mahkemesi, davaların hızla yürütülmesi, delillerin zamanında ve eksiksiz tespiti ile güvenlik bakımından duruşmanın başka bir yerde yapılmasına karar verebilir.

Devlet güvenlik mahkemesi, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 216. maddesindeki şartlara bakılmaksızın, tanık ve bilirkişileri naip hâkim marifetiyle dinleyebilir.”

“Tebliğat

Madde 21- Kendisine veya onun namına tebligat yapılacak kimselere tebligat yapılamaması hallerinde tebligat, işin ivediliğine göre basın veya radyo vasıtasıyla yapılabilir.”

“Duruşmada hazır bulunmayan sanık

Madde 22- Sorgusu yapılmış olan sanık, talik veya tehir olunan günde gelmez ve mahkemece de duruşmada hazır bulunmasına lüzum görülmezse, duruşmada hazır bulunmak mecburiyetinden varestesiz tutulma istemi olmasa bile dava gıyabında bitirilebilir.”

“Duruşmanın inzibati ve cezalar

Madde 23- Duruşmanın inzibatını sağlamak, mahkeme başkanına aittir.

Duruşmanın inzibatını bozan kişiyi, mahkeme başkanı derhal duruşma salonundan çıkartır.

Mahkemeye, mahkeme başkanı veya üyelerden herhangi birine, Cumhuriyet savcısına, Cumhuriyet savcı yardımcısına, tutanak kâtibine veya görevlilere karşı uygun olmayan söz yahut davranışta bulunan kişi hakkında, mahkemece tutuklama kararı verilir. Tutuklanan kişi yirmidört saat içinde sorguya çekilerek inzibati nitelikte olmak üzere bir aydan altı aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılır. Bu karar kesindir. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun 58. maddesinin ikinci fıkrası hükmü saklıdır.

Tutuklu veya cezaevinde bulunan hükümlüler hakkında bu cezanın üçte biri hücrede infaz olunur.

Mahkeme duruşmanın inzibatını bozan sözlü veya yazılı beyan ve davranışlar ile mahkemeye, mahkeme başkanı veya üyelerden herhangi birine, Cumhuriyet savcısına, Cumhuriyet savcı yardımcısına, tutanak kâtibine yahut görevlilere karşı uygun olmayan söz ve davranışlar hakkında yayım yasağı koyabilir. Bu yasağa rağmen yayımda bulunanlara üç aydan altı aya kadar hapis cezasıyla birlikte beşbin liradan onbeşbin liraya kadar ağır para cezası verilir.

Mahkeme başkanı, duruşmanın inzibatını bozan sanığı veya müdafii o günkü duruşmanın tamamına çıkmamak üzere duruşma salonundan çıkartır. Bunların, sonra gelen oturumda da duruşmayı önemli ölçüde aksatacak davranışlara devam edecekleri anlaşılır ve hazır bulunmaları gerekli görülmezse, yokluklarında duruşmaya devam olunmasına mahkemece karar verilebilir. Bu karar, esasa ilişkin iddia ve savunmanın yapılmasına engel olacak biçimde uygulanamaz.

Duruşma salonundan çıkartılan sanık ve müdafii, bundan sonraki duruşmalarda da duruşmanın inzibatını bozmakta ısrar etmeleri halinde, bir daha aynı dava ile ilgili duruşmaların tamamına veya bir kısmına katılmamalarına da karar verilebilir.

Yukarıdaki fıkra, müdafii hakkında uygulandığı takdirde keyfiyet ilgili baroya bildirilmekle beraber müvekkiline de, dilerse başka bir müdafii tayin etmesi için süre verilir.

Müdafii, Avukatlık Kanunu’nun 41. maddesinin ikinci fıkrası gereğince tayin edilmiş ise durum, kendisini tayin eden mercie de bildirilir.

Duruşma salonundan çıkartılan sanık veya müdafii, tekrar duruşmaya alındıklarında, yokluklarında yapılan iş ve işlemlerin esaslı noktaları bildirilir. Müdafii dilerse yokluğundaki tutanakların örnekleri de kendisine verilir.

Yukarıda yazılı hallerde duruşma salonundan çıkarılan veya duruşmalara katılmamalarına karar verilen sanık veya müdafiler, mahkemenin tayin edeceği süre içinde yazılı savunma verebilirler.”

“Temyiz mercii

Madde 27- Devlet güvenlik mahkemesi kararlarının temyiz mercii Yargıtay’dır.

Yargıtay’da inceleme, suçun niteliğine göre ilgili ceza dairesinde yapılır.”

“Uygulanacak usul hükümleri

Madde 29- Bu Kanunda gösterilen özel hükümler saklı kalmak şartıyla, Devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçların soruşturma ve kovuşturmalarda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır.”

“Devlet güvenlik mahkemelerinin sıkıyönetim askeri mahkemelerine dönüştürülmesi

Madde 38- Devlet güvenlik mahkemesinin yargı çevresinin tamamını veya bir kısmını kapsayacak şekilde sıkıyönetim ilan edilmesi halinde o yargı çerçevesinde birden fazla Devlet Güvenlik mahkemesi olmak kaydıyla Devlet güvenlik mahkemesi aşağıdaki esaslara göre sıkıyönetim askeri mahkemesine dönüştürülebilir;

- a) Genelkurmay Başkanlığı’nın lüzum göstermesi. Milli Savunma Bakanlığı’nın istemi üzerine, o yargı çevresindeki bir numaralı Devlet güvenlik mahkemesi, dışında kalan Devlet güvenlik mahkemeleri kuruluşlarındaki usule göre kaldırılabilir.
- b) (a) bendi hükümlerine göre kaldırılan Devlet güvenlik mahkemelerindeki dava dosyaları bir numaralı Devlet güvenlik mahkemesine devredilir.
- c) Kaldırılan Devlet güvenlik mahkemelerinde görevli adli ve askeri yargıya mensup hâkimler, o yargı çevresinde kurulan sıkıyönetim askeri mahkemesine atanırlar.”

Maddelerin görüşülmesinden sonra tasarının tümü oylanarak 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı yasalaşmıştır.⁴²³

12 Eylül 1980 öncesinde Milli Güvenlik Kurulu’nun asker üyeleri olan MGK üyelerinin hükümetlerden en çok talep ettikleri hususlardan biri olan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu böylece gerçekleştirilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri 7 Mayıs 2004 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğine kadar yargılama görevlerini sürdürmüşlerdir.

Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı

1982 Anayasası’nın amir hükmü gereği hazırlanan Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı DM’de görüşülmeden doğrudan MGK tarafından yasalaştırılmış kanunlardan biridir.

⁴²³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 150, (16.6.1983), ss. 368-389; **RG**, Sayı: 18081, 18 Haziran 1983.

Adalet Bakanlığı'na hazırlanan ve Hükümet tarafından 20 Mayıs 1983 tarihinde MGK'ya sunulan kanun tasarısının genel gerekçesi şöyledir.⁴²⁴

“İlk defa 1961 Anayasası ile öngörülmüş bulunan Anayasa Mahkemesi 22.4.1962 tarihli ve 44 sayılı Kanunla kurulmuş, 1982 Anayasasında da yüksek mahkemeler arasında yer almıştır. Kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğünün veya bunların bazı hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğuna ilişkin davaları görmekle görevli olan Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yargılama görevi yapması, siyasi partilerin mali denetim ile kapatılmalarına ilişkin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan davalara bakmak gibi son derece önemli görevler yüklenmiş olması sebebiyle, kuruluşundan itibaren geçen yirmi yıllık süre zarfında duyulan ihtiyaçlar da dikkate alınarak 1982 Anayasasında yer alan yeni hükümler karşısında 22.4.1962 Tarih ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşuna ve Yargılama Usullerine Dâir Kanun yeniden ele alınmış, aksayan hükümleri yeniden incelenerek ihtiyaca cevap verecek mahiyette hükümlerin yer aldığı bu tasarı hazırlanmış bulunmaktadır.”

Kanun tasarısı Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki Adalet Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor 9 Kasım 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.

Kanun tasarısı MGK'nın 10 Kasım 1983 tarihinde yapılan 182. birleşiminde görülmüştür. (S. Sayısı: 725). Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Anayasa Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; daha önce çıkan Anayasa Mahkemesi ile ilgili 44 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırmak ve 1982 Anayasası'nın yeni esprisi, yeni anlayışı içerisinde Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu, işleyişi, yetkileri, görevleri, mahkeme usulü ve partilerin denetimi ile ilgili tüm maddelerde değişiklik yapmak koşulu ile kanun tasarısının hazırlanmış olduğunu belirtmiştir.

Bu kısa konuşmadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir: Kanun tasarısının 1982 Anayasası'nın 146.-153. maddelerinde yer alan hükümler çerçevesinde hazırlanmış olmasından dolayı görüşmelerde esasa ilişkin fazla bir müzakere veya değişiklik teklifi olmamıştır. Sadece ifade değişiklikleri ve teknik küçük düzeltmelerle tasarının maddeleri sırayla kabul edilmiş ve en sonunda tasarının tümü oylanarak 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yasalaşmıştır.⁴²⁵

⁴²⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 182'nin sonuna ekli (10.10.1983).

⁴²⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 182, (10.11.1983), ss. 306-339; **RG**, Sayı: 18220, 13 Kasım 1983.

Yürütme maddeleri dahil toplam 65 esas ve 6 geçici maddeden oluşan kanunun, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu, üye seçimi, yetki ve görevleri, Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyecek ve dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayacak hususlar, Anayasa Mahkemesi Kararları'na ait önemli maddeler şunlardır:

“Kuruluş

Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere Ankara'da bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.”

“Üye sayısı

Madde 2- Anayasa Mahkemesi, onbir asıl ve dört yedek üyeden oluşur.”

“Seçilme yeterliği

Madde 3- Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyeliğine seçilebilmek için aşağıdaki şartları haiz bulunmak gerekir:

1- Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay'da başkan ve üye olmak; veya

2- Kırk yaşını bitirmiş, altmışbeş yaşını doldurmamış, yükseköğrenim görmüş ve kamu hizmetlerinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya Yükseköğretim Kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği yapmış olmak şartıyla :

a) Yükseköğretim Kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında öğretim üyesi; veya

b) Yüksek öğretim Kurulu başkan veya üyesi veya yükseköğretim kurumu rektör veya dekanı veya müsteşar, müsteşar yardımcısı, general, amiral, büyükelçi, bölge valisi veya vali,

Olarak görev yapmak; veya

c) Mesleğinde avukat olarak fiilen onbeş yıl çalışmış olmak; ve

3- Hâkimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan hüküm giymemek veya bu gibi suçlardan dolayı ceza kovuşturması altında bulunmamak ve hâkimlik mesleğine alınmasına engel bir hali olmamak.”

“Üyelerin seçimi

Madde 4- Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri; bir asıl üyeyi Yüksek Öğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarındaki öğretim üyeleri içinden; üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; üç asıl ve bir yedek üyeyi ise 3. maddenin (2/b) ve (2/c) bentlerinde sayılanlar arasından doğrudan seçer.

Bu maddede geçen Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin Başkan ve üyeleri deyimi; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıvekilini, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcılarını da kapsar.”

“Anayasa Mahkemesi’nin Görev ve Yetkileri, İnceleme ve Yargılama Usulleri

Görev ve yetki

Madde 18- Anayasa Mahkemesi’nin görev ve yetkileri şunlardır:

- 1- Kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılıktan iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmak;
- 2- Mahkemelerce kendisine Anayasanın 152. maddesine göre intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda aynı madde gereğince ön mesele olarak bakması gereken işleri karara bağlamak;
- 3- Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekillerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkanı ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak;
- 4- Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak;
- 5- Siyasi partilerin mali denetimini yapmak;
- 6- Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması veya üyeliğin düştüğüne veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan bakanların dokunulmazlığının kaldırılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce karar verilmesi hallerinde, ilgililerin Anayasa veya İçtüzük hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak;
- 7- Uyuşmazlık Mahkemesine Başkanlık edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirmek;
- 8- Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirmek.”

“İptal davasının açılmayacağı haller

Madde 19- Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde Anayasa’nın 121. ve 122. maddeleri gereğince çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelere karşı şekil ve esas bakımından iptal davası açılmaz ve mahkemelerde Anayasa’ya aykırılık iddiası ileri sürülemez.”

“İptal davası açmaya yetkili olanlar

Madde 20- Kanunların, kanun hükmünde karamamelerin Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla doğrudan doğruya iptal davası açabilecek olanlar şunlardır:

1- Cumhurbaşkanı;

2- İktidar ve Anamuhalefet Partisi Meclis Grupları;

3- Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleri;

İktidarda birden fazla siyasi partinin bulunması halinde, iktidar partilerinin dava açma hakkını en fazla üyeye sahip olan parti kullanır.

İktidar ve anamuhalefet partilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Grupları Anayasa değişikliklerinin ve kanunların şekil bozuklukları iddiasıyla iptalleri için dava açamazlar.”

“Milletlerarası Andlaşmalar hükümlerinin Anayasaya aykırılığının iddia edilmemesi

Madde 23- Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar aleyhine, Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”

“İnkılap Kanunlarının Anayasaya aykırılığının iddia edilememesi

Madde 24- 1) 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu’nun;

2) 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktizası Hakkında Kanunun;

3) 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlğasına Dair Kanunun;

4) 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme aktinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikâh esasları ile aynı Kanunun 110 uncu maddesi hükmünün;

5) 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkâmın Kabulü Hakkında Kanunun;

6) 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanunun;

7) 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanunun;

8) 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanunun;

7 Kasım 1982 gününde yürürlükte bulunan hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu iddia edilemez.”

“Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyecek diğer hususlar

Madde 25- 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk Genel Seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı oluşturuluncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin yönetim dönemi içinde çıkarılan, kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların Anayasaya aykırılığı iddia edilemez.”

“Bilgi, evrak ve belge gönderme yükümlülüğü

Madde 43- Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarıyla idare makamları ve bütün gerçek ve tüzelkişiler ve kuruluşlar Anayasa Mahkemesinin istediğı bilgi, evrak ve belgeleri, tayin edilen süre içinde vermekle yükümlüdürler.

Açıklanmasında Devletin yüksek menfaatlerine zarar vermesi umulan ve sır halinde saklanması gereken bilgilerin verilmesinden, evrak ve belgelerin gönderilmesinden ilgili makam kaçınabilir.

Anayasa Mahkemesi bu hususta karara varmadan önce, yetkili kimselerden sözlü izahat isteyebilir. Bu yoldaki açıklamalar tutanağa geçirilmez.

Söz konusu bilgi, evrak ve belgelerin istenmesi zaruretime Anayasa Mahkemesi’nce üçte iki çoğunlukla karar verildiğı takdirde istenen bilgi, evrak ve belgelerin verilmesi mecburidir.

Ancak sır, Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenliğı ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, ilgili makamın söz konusu bilgi, evrak ve belgeleri vermemek hususundaki kararı kesindir.

Dördüncü ve beşinci fıkralar gereğince bir sırrın verilmemesi halinde, bu sırla alakalı hususlar aleyhte delil teşkil etmez.”

“Anayasa Mahkemesi kararları

Madde 53- Anayasa Mahkemesi kararları gerekçeli olarak yazılır. Kararlar, inceleme veya yargılamaya katılan başkan ve üyeler tarafından imzalanır, muhalif kalanlar, kararda muhalefet sebeplerini açıklarlar. Kararlar ilgililere bu şekliyle tebliğ olunur.

Anayasa Mahkemesi kararları kesindir, iptal kararları, gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesince Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğü veya bunların belirli madde veya hükümleri, iptal kararının Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar.

Gerekli gördüğü hallerde Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceğı tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, iptal kararının Resmi Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

Anayasa Mahkemesi bir kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğünün veya bunların belirli hükümlerinin iptali halinde meydana gelecek olan hukuki boşluğu kamu düzenini tehdit veya kamu yararını ihlal edici mahiyette görürse, yukarıdaki fıkra hükmünü uygular ve boşluğun doldurulması için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Başbakanlığa bilgi verir.

Anayasa Mahkemesi, bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

İptal kararları geriye yürümez.”

3.2.3- Çalışma Hayatı ve Örgütlenme Mevzuatı

MGK Yönetimi 1982 Anayasası’nın çizdiği çerçeve içinde devleti ve toplumu yapılandırmak amacıyla çok sayıda temel yasa çıkarmıştır. Bunlar içinde; Sendikalar, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt, Dernekler ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gibi temel yasalar önemli bir yer tutar.

Sendikalar Kanunu

Sendikalar Kanunu; 1982 Anayasası’nın sendika hakları ile ilgili hükümleri gereği, DM’de görüşülmeden doğrudan MGK tarafından çıkarılan temel yasalardan biridir.

Tasarı henüz Anayasa hazırlanmadan 5 Ekim 1981 tarihinde Hükümet tarafından MGK’ya sunulmuştur. 24 Temmuz 1963 tarihinde çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu esas alınarak hazırlanan Hükümet tasarısı MGK’da tutulmuştur.⁴²⁶

1982 Anayasası’nın kabulünden sonra gündeme alınan Sendikalar Kanunu Tasarısı Deniz Albay Erberk İnam başkanlığında MGK Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu’nda incelenerek yeni baştan düzenlenmiştir. Komisyonun hazırladığı tasarı ve rapor 2 Mayıs 1983 tarihinde MGK Başkanlığı’na sunulmuştur. Tasarının genel gerekçesinde; 1982 Anayasası’nın sendika hakları ile ilgili hükümleri gereği, 274 sayılı Sendikalar Kanunu’nun uygulamadaki aksaklıklarının göz önüne alınarak, işçi, işveren, hükümet, üniversiteler ve basının görüşleri alınarak tasarının hazırlandığı belirtilmekte ve şu hususlar vurgulanmaktadır:⁴²⁷

⁴²⁶ Tasarı için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 144’ün sonuna ekli (2.5.1983).

⁴²⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 144’ün sonuna ekli (2.5.1983).

“Giderilmesi amaçlanan aksaklıklar özellikle; işyeri sendikacılığının, sendika sayısının ülkemizin sosyal ve ekonomik şartlarıyla bağdaşmayacak ölçüde çoğalması, işkollarının yönetmeliklerle keyfi bir şekilde çoğaltılıp azaltılabilmesi, sendikaya üye olma ve üyelikten ayrılma konularında ortaya çıkan sahtecilik iddialarının yaygınlaşarak toplu iş sözleşmesi rejimini ve dolayısıyla sosyal barışı ciddi ölçüde zedelemesi, genel kurullara katılmada doğal delegelik usulünün kötüye kullanılması, sendika ve üst kuruluşlarının denetimlerinin gereği gibi yapılamaması, sendika fonlarının amaç dışı kullanılması, şube yöneticilerinin mal bildiriminde bulunmalarının zorunlu olmaması, müeyyidelerin yetersizliği, işyeri sendika temsilciliği süresinin ne zaman biteceği ve görevlerinin neler olduğu, sendika üyelik aidatının işverence işçi ücretlerinden kesilerek sendikaya ödenmesi hususunun uzun tartışmalara sebep olması gibi hususlardır.

Anayasamızın öngördüğü temel tercihler ise; Devletin işçi - işveren ilişkilerinde dengeleyici bir unsur olarak çalışma barışını koruyacak tedbirleri alması, işçinin bir işyerinde tek sendikaya üye olabilmesi ve tek sözleşmeye muhatap olması, sendika ve üst kuruluşlarının siyasetle uğraşmamaları, ideolojik sendikacılık yapmamaları, güçlü ve merkezi sendikacılık ilkelerinin benimsenmesi, işçilerden toplanan paraların yerinde harcanacağına Devlet denetimiyle garanti altına alınması, iş mücadelelerinin Devletin iktisadi, sosyal ve siyasi düzenini sarsmasına imkân vermemesi gibi ilkelerdir.

Bu Kanunun hazırlanmasında, aşağıdaki anafikirler hâkim olmuştur :

- a) Kanunun, mümkün olduğunca bütünlüğe ve bağımsızlığa kavuşturulması, böylece genel hukuk kurallarına gidilip gidilmeyeceği tartışmalı olan bazı konulara açıklık sağlanması, genel hukuk kurallarının değişmesi halinde dahi işçi ve işveren kuruluşlarının özelliklerine uymaması durumlarından ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi,
- b) Anayasamızda yer alan hükümlere uygun bir sistem geliştirilmesi, maddelerin kendi içinde ve ilgili bulunduğu diğer maddelerle tutarlı bir bütün oluşturması,
- c) Sendika kurma, sendikaya üye olma veya olmama, üyelikten ayrılma gibi sendika özgürlüklerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmesi,
- d) Geçmiş dönemde görülen dağınık ve zayıf sendikacılık yerine güçlü sendikacılığa önem verilmesi,
- e) İş koluna göre sendikalaşma, aynı iş kolunda birden fazla sendika kurulabilmesi,
- f) Bir kişinin aynı zamanda birden fazla sendika veya konfederasyona üye olmaması,
- g) Üye giriş ve çıkışların noter aracılığı ile yapılması,
- h) Sendikaların kuruluş, işleyiş ve yönetiminde demokratik esaslara uyulması.”

Sendikalar Kanun Tasarısı MGK'nın 2 Mayıs 1983 günü yapılan 144. birleşiminde görüşülmeye başlanmış Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısı ile paralel yürütülen 5 Mayıs 1983 tarihinde yapılan 146. birleşiminde tamamlanmıştır. (MGK S. Sayısı: 573).

Tasarının görüşülmeye başlandığı 144. birleşimin 1. oturumunda tek söz alan Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu Başkanı Deniz Albay Erberk İnam; genel gerekçede belirtilen hususları tekrarlamış ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Altı kısım halinde düzenlenen 68 esas ve 6 geçici maddeden oluşan tasarının önemli maddeleri şunlardır:

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, çalışma ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi için işçiler ve işverenler tarafından meydana getirilen sendikalar ile konfederasyonların kuruluşu, teşkilatı, faaliyeti ve denetlenmesi esaslarını düzenlemektir.”

“Tanımlar

Madde 2- İşçi : Hizmet akdine dayanarak çalışanlara denilir.

Bu Kanun bakımından araç sahibi hariç nakliye mukavelesine göre esas itibariyle bedeni hizmet arzı suretiyle çalışmayı veya neşir mukavelesine göre eserini neşire terketmeyi meslek edinmiş bulunanlar ve adi şirket mukavelesine göre ortaklık payı olarak esas itibariyle fiziki veya fikri emek arzı suretiyle -bu mukavelelerin aynı durumdaki herkese fiilen açık olması kaydıyla- bir işyerinde çalışanlar da işçi sayılırlar.

Hizmet akdine dayanarak çalışan bir kimsenin T.C. Emekli Sandığı Kanunu'na tabi olması işçi sayılmasına engel teşkil etmez.

İşveren: İşçi sayılan kimseleri çalıştıran gerçek veya tüzelkişiye ve tüzelkişiliği olmayan kamu kuruluşlarına denilir.

Bir adi şirkette fiziki veya fikri emek arzı suretiyle ortak olanların dışındaki ortaklar da bu Kanun bakımından işveren sayılırlar.

İşveren vekilleri bu Kanun bakımından işveren tüzelkişiler ve tüzelkişiliği olmayan kamu kuruluşları adına işletmenin veya işyerinin bütününe sevk ve idareye yetkili olanlara denilir.

İşveren vekilleri bu Kanun bakımından işveren sayılırlar.

İşyeri: İşin yapıldığı yere denilir.

İşin niteliği ve yürütümü bakımından işyerine bağlı bulunan yerlerle, dinlenme, çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden veya mesleki eğitim yerleri ve avlu gibi sair eklentiler ve araçlar da işyerinden sayılır.

Sendika : İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzelkişiliğe sahip kuruluşlara denilir.

Konfederasyon : Değişik işkollarında en az iki sendikanın bir araya gelmesi suretiyle meydana getirdikleri tüzelkişiliğe sahip üst kuruluşlara denilir.”

2. madde üzerinde söz alan Sosyal Güvenlik Bakanı Sadık Şide son fıkrada yer alan Konfederasyonun iki sendika ile kurulacağına dair hükmün beş sendika şeklinde değerlendirilmesini önermiş ve bu öneri MGK tarafından kabul edilmiştir

“Kuruluş Esasları

İşçi ve işveren sendikaları

Madde 3- İşçi sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulur.

İşveren sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işverenler tarafından kurulur. Kamu işveren sendikalarının, aynı işkolundaki kamu işverenleri tarafından kurulması ve aynı işkolunda faaliyette bulunması şartı aranmaz.

Bir işkolunda birden fazla sendika kurulabilir. Meslek veya işyeri esasına göre işçi sendikası kurulamaz.

Sendikalar, tüzüklerinde belirtmek şartıyla ve genel kurul kararıyla şube açabilirler.”

Çalışma Bakanı Turhan Esener’in 3. madenin 2. fıkrasının 2. cümlesinin metinden çıkarılması için verdiği yazılı önergeye Komisyon katılmadığı için MGK üyeleri önergeyi reddetmişlerdir.

“İşkolunun belirlenmesi

Madde 4- Bir işyerinin girdiği işkolunun tespiti Çalışma Bakanlığı’na yapılır. Çalışma Bakanlığı tespit ile ilgili kararını Resmi Gazetede yayımlar. Kararın yayımını müteakip bu tespiti karşı ilgililer iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkemede onbeş gün içinde dava açabilirler. Mahkeme iki ay içinde kararını verir. Kararın temyiz edilmesi halinde, Yargıtay uyuşmazlığı iki ay içinde kesin olarak karara bağlar.”

Kurucularda aranacak nitelikleri belirleyen 5. madde görüşmeleri sırasında söz alan Adalet Bakanı Rıfat Bayazıt; siyasi partilerin idarecilerindeki nitelikleri ararken getirilen şartların sendika kurucularına da getirilmesini önermiştir. Adalet Bakanlığı temsilcisi Kemalettin Ali Kaşifoğlu’da; devlet aleyhine işlenen suçlar ile TCK’nın 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı

“halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözetmek kin ve düşmanlığa tahrik etme” suçlarının da ilave edilebileceğini belirtmiştir. Bu açıklamalar üzerine MGK Başkanı Kenan Evren’in teklifi üzerine 5. madde komisyona iade edilmiştir. Komisyonun hazırladığı 5. madde 145. birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir.

“Kurucularda aranacak nitelikler

Madde 5- Sendika kurucusu olabilmek için; Türk vatandaşı, medeni hakları kullanmaya ehil ve sendikaların kurulacağı işkolunda en az bir yıldan beri fiilen çalışır olmak; kamu hizmetlerinden mahrum edilmemiş bulunmak; Türkçe okur-yazar olmak; zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle veya herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymemiş bulunmak; Türk Ceza Kanunu’nun ikinci kitabının birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçlarından veya Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin veya düşmanlığa açıkça tahrik etme suçlarından veya Türk Ceza Kanunu’nun 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkûm olmamak; ayrıca Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nun 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77 ve 79. maddelerine göre hüküm giymemiş olmak şarttır.

İşveren sendikasının kurucusunun tüzel kişi olması halinde tüzel kişiyi temsil eden gerçek kişide de işkolunda en az bir yıldan beri fiilen çalışma şartı hariç yukarıdaki bütün şartlar aranır.”⁴²⁸

“Kuruluştaki uyulacak usul

Madde 6- Sendika ve konfederasyonlar önceden izin almaksızın kurulabilir.

Sendika kurucuları, sendika merkezinin bulunacağı ilin valiliğine makbuz karşılığında, dilekçelerine ekli olarak sendika tüzüğünü, kurucuların nüfus cüzdanlarının suretlerini, ikametgâh belgelerini, meslek ve sanat özgeçmişlerini, sendikanın kurulacağı işkolunda fiilen en az bir yıldan beri çalışır olduklarını kanıtlayan belgeler ile sabıka kayıtlarını, ilk genel kurula kadar kuruluşu sevk ve idare edecekler ile bunların eşleri ve velayetleri altındaki çocuklarına ait noterden tasdikli mal bildirimleri vermek zorundadırlar.

Konfederasyon kurucuları, konfederasyon tüzüğü ile kurucu sendikaların konfederasyon kurulmasına ilişkin genel kurul kararlarını ve ilk genel kurula kadar sevk ve idare edeceklerin kimliklerini merkezinin bulunacağı ilin valiliğine makbuz karşılığında vermek zorundadırlar. Konfederasyonu ilk genel kurula kadar sevk ve idare edecekler, üye sendikaların zorunlu organlarına seçilmemişlerse, sendika kurucuları için istenen diğer belgeleri de eklemek zorundadırlar.

⁴²⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 145, (3.5.1983), ss. 86-87.

Yukarıdaki fıkralarda belirtilen belgeler ve tüzüklerin ilgili valiliğe tevdi ile birlikte sendika veya konfederasyon tüzeklişilik kazanır.

Vali, tüzük ve belgelerin birer örneğini, derhal Çalışma, İçişleri ve Maliye bakanlıkları ile ilgili bölge çalışma müdürlüğüne gönderir.

Belgelerin şekli ile başvuru usul ve esasları Çalışma, İçişleri ve Maliye bakanlıklarınca müştereken çıkartılacak bir yönetmelikle belirlenir. Sendika ve konfederasyonların tüzükleri Anayasada belirlenen Cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı olamaz.

Tüzük ve bu maddede sayılan belgeler ile içerdikleri bilgilerin kanuna aykırılığının tespiti veya bu Kanunda öngörülen kuruluş şartlarının gerçekleşmediğinin anlaşılması halinde vali veya ilgili bakanlıkların her biri sendika veya konfederasyonun faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkemeye başvurur.

Tüzükte suç teşkil eden hususların tespiti halinde durum gereği için Cumhuriyet Savcılığına ayrıca bildirilir.”

“Sendika veya konfederasyonun tüzüğü

Madde 7- Sendika ve konfederasyonların tüzüklerinde aşağıdaki hususların belirtilmesi zorunludur.

- 1- Sendika veya konfederasyonun adı ve merkezi,
- 2- Sendika veya konfederasyonun amacı ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri,
- 3- Sendikanın faaliyet göstereceği işkolu,
- 4- Sendika kurucularının ad ve soyadları, meslek veya sanatları ve ikametgâhları; konfederasyonu kuran sendikaların ad ve adresleri,
- 5- Sendika veya konfederasyona üye olma, üyelikten çıkma ve çıkarılmanın şart ve şekilleri,
- 6- Sendika veya konfederasyon genel kurulunun kuruluş şekli ve toplanma zamanı,
- 7- Genel kurulun görevleri, yetkileri, oy kullanma ve karar alma usul ve yeter sayıları,
- 8- Sendika veya konfederasyon yöneticilerinde aranacak nitelikler,
- 9- Sendikanın veya konfederasyonun organlarına üyelerin ne suretle seçileceği, asıl ve yedek üye sayısı, görev ve yetkileri,
- 10- Sendika şubelerinin nasıl kurulacağı, görev ve yetkileri, genel kurullarının toplantılarına ve kararlarına ilişkin usul ve esaslar ile sendika genel kurulunda şubelerin nasıl temsil edileceği,

- 11- Üye aidatlarının tespit şekil ve usulü,
- 12- Sendikanın veya konfederasyonun iç denetim usulleri,
- 13- Harcamaların nasıl yapılacağı, yetkilerin nasıl verileceği ve yetki sınırları,
- 14- Tüzüğün ne şekilde değiştirileceği,
- 15- Sendika veya konfederasyonun feshi halinde mallarının tasfiye şekli,
- 16- Sendika veya konfederasyonun organlarının oluşumuna kadar kuruluşun işlerini yürütmeye ve temsile yetkili geçici yönetim kurulu üyelerinin ad ve soyadları ile ikametgâhları.”

“Ortak hükümler

Madde 9- Sendikaların, sendikaların şubelerinin ve konfederasyonların zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu ve disiplin kuruludur.

Sendika ve konfederasyonlar ihtiyaca göre başka organlar da kurabilirler. Ancak bu organlara zorunlu organların görev, yetki ve sorumlulukları devredilemez.

Genel kurul dışındaki zorunlu organlara seçilen asıl üye sayısı kadar yedek üye seçilir.

Genel kurul tarafından seçilen organların üyelerinin ad ve soyadları, meslek ve sanatları, ikametgâhları ile tüzük değişiklikleri ve tüzüğe göre şubelerin açılması, sendikanın ve şubesinin bulunduğu illerin valilikleri ile bölge çalışma müdürlüklerine onbeş gün içinde gönderilir ve 8. maddeye göre ilan edilir. Ancak şube genel kurulu tarafından yapılan seçim sonuçları, şubenin bulunduğu mahalde ilan edilir.

Sendikaların, sendika şubelerinin ve konfederasyonların genel kurul dışındaki organlarının üyeliklerine, aynı kişi üst üste dört olağan genel kurulca seçilebilir. Bu süre sonunda aradan bir olağan genel kurulun toplanması için gereken süre geçmedikçe aynı kişiler tekrar organlara üye seçilemezler. Ancak bu görev sürelerinin hesabında sendika ve sendika şubesi için toplam dört olağan genel kurul, konfederasyondaki süre için ise ayrıca dört olağan genel kurul olarak hesaplanır.

Sendika, sendika şubesi veya konfederasyonların yöneticileri, kamu kurum veya kuruluşları ile bunların katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların, yönetim veya denetim kurullarında görev aldıkları takdirde sendika veya konfederasyondaki görevleri sona erer.

Genel kurul dışındaki organlara seçilenlerin 5. maddede sayılan suçlardan biri ile mahkûm olmaları halinde görevleri kendiliğinden sona erer.

Bu Kanunun uygulamasında yönetim ve denetim kurulu üyeleri yönetici sıfatını taşırlar.”

Kanun tasarısının 10-19 maddeleri sendikaların genel kurulları, Yönetim kurulları, disiplin kurulu gibi organlarının görevleri ortaya konulmaktadır.

Tasarının 20. maddesi sendika üyeliği şartlarını, 21. madde ise sendika üyesi olamayacakları hükme bağlanmaktadır.

“Sendika üyesi olamayacaklar

Madde 21- İşçi veya işveren sendikalarına;

1- Askeri şahıslar (Milli Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı işyerlerinde bu Kanun anlamında işçi olarak çalışanlar hariç),

2- 40. maddenin ikinci fıkrasındaki idare, kuruluş, kurum, banka ve sigorta şirketlerinde çalışan müfettişler, kontrolörler ile müdürler ve buna eşit ve bunların üst kademelerindeki diğer yöneticiler,

3- Din ve ibadet işlerinde çalışanlar,

4- Öğrenciler,

5- 8 Haziran 1965 tarih ve 625 sayılı özel Öğretim Kurumları Kanunu’na tabi okullarda öğretmenlik yapanlar,

Üye olamazlar ve sendika kuramazlar.”

21. madde üzerinde söz alan Çalışma Bakanı Turhan Esener; aynı zamanda işçi olan üniversite öğrencilerinin sendikalara üye olabilmelerini önermiştir. Ancak MGK Başkanı Kenan Evren; okula, kışlaya, camiye politika sokmamak gerektiğini, bu sebeple öğrencilerin üniversitelere sendikalar kanalıyla politikayı sokabileceklerini belirterek bu fikre karşı çıkmıştır.

Kanun tasarısının sendika ve konfederasyonların faaliyetlerini düzenleyen 32-39. maddeleri önemlidir.

“Sendika ve Konfederasyonların Faaliyetleri Sendikaların çalışma hayatına ilişkin faaliyetleri

Madde 32- Sendikalar aşağıdaki faaliyetlerde bulunabilirler :

1- Toplu iş sözleşmesi akdetmek,

2- Toplu iş uyuşmazlıklarında, ilgili makama, arabulucuya, hakem kurullarına, iş mahkemelerine ve diğer yargı organlarına başvurmak,

3- Çalışma hayatından, mevzuattan, toplu iş sözleşmesinden, örf ve âdetten doğan hususlarda işçileri ve işverenleri temsilen veya yazılı başvuruları üzerine, nakliye, neşir veya adi şirket mukaveleleri ile hizmet akdinden doğan hakları ve sigorta haklarında üyelerini ve mirasçılarını temsilen davaya ve bu münasebetle açtığı davadan ötürü husumete ehil olmak,

4- Grev veya lokavta karar vermek ve idare etmek.”

“Sendika ve konfederasyonların sosyal faaliyetleri :

Madde 33- Sendika ve konfederasyonlar tüzelkişi olarak genel hükümlere göre sahip oldukları yetkilerden başka, aşağıda belirtilen faaliyetlerde de bulunabilirler :

1- Çalıştırmayı doğuran hukuki ilişkilerde sosyal sigortalar, emeklilik ve benzeri hakların kullanılması ile ilgili olarak üyelerine ve mirasçılarına adli yardımda bulunmak,

2- Kanun ve uluslararası andlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci göndermek,

3- İşçilerin veya işverenlerin mesleki bilgilerini artıracak, milli tasarruf ve yatırımın gelişmesine, reel verimliliğin çoğalmasına hizmet edecek kurs ve konferanslar tertiplemek; sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basım işleri için gerekli tesisleri kurmak, işçilerin boş zamanlarını iyi ve nezih şekilde geçirmeleri için imkânlar sağlamak,

4- Herhangi bir bağışta bulunmamak kaydı ile evlenme, doğum, hastalık, ihtiyarlık, ölüm, işsizlik gibi hallerde yardım ve eğitim amacıyla sandıklar kurulmasına yardımcı olmak ve nakit mevcudunun yüzde beşinden fazla olmamak kaydıyla bu sandıklara kredi vermek,

5- Herhangi bir bağışta bulunmamak kaydı ile üyeleri için kooperatifler kurulmasına yardım etmek ve nakit mevcudunun yüzde onundan fazla olmamak kaydıyla bu kooperatiflere kredi vermek,

6- Üyelerin mesleki eğitim, bilgi ve tecrübelerini yükseltmek için çalışmak,

7- Nakit mevcudunun yüzde yirmisinden fazla olmamak kaydı ile sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırımlar yapmak.

Sendika ve konfederasyonlar faaliyetlerinden yararlandırmada, üyeleri arasında eşitliğe uymak zorundadırlar.”

“İşyeri sendika temsilcisinin tayini ve nitelikleri

Madde 34- Toplu iş sözleşmesinin tarafı olan sendika, işyerinde işçi sayısı elliye kadar ise bir, ellibir ile yüz arasında ise en çok iki, yüzbir ile beş-yüz arasında ise en çok üç, beşyüzbir ile bin arasında ise en çok dört, binbir ile ikibin arasında ise en çok altı, ikibinden fazla ise en çok sekiz olmak üzere işyerinde çalışan üyeleri arasından işyeri sendika temsilcisi tayin ederek onbeş gün içinde kimliklerini işverene bildirir. Bunlardan biri baştemsilci olarak görevlendirilebilir.

İşyeri sendika temsilcisi olabilmek için kurucu olabilmek hususunda 5. maddede belirtilen şartları haiz olmak gerekir.”

“İşyeri sendika temsilcisinin görevleri

Madde 35- İşyeri sendika temsilcileri ve baştemsilcisi, işyerine münhasır kalmak kaydı ile işçilerin dileklerini dinlemek ve şikâyetlerini çözümlemek, işçi ve işveren arasındaki işbirliği ve çalışma ahengi ile çalışma barışını devam ettirmek, işçilerin hak ve menfaatlerini gözetmek, iş kanunları ve toplu iş sözleşmelerinde öngörülen çalışma şartlarının uygulanmasına yardımcı olmakla görevlidir. Temsilcilerin görevi, toplu iş sözleşmesinin bitimi ile son bulur. İşyeri sendika temsilcileri bu görevlerini, işyerindeki işlerini aksatmamak ve iş disiplinine aykırı olmamak şartı ile yerine getirirler.”

“Sendika veya konfederasyonların faaliyetlerinden yararlanma

Madde 36- İşçi ve işveren sendika veya konfederasyonlarının kendi faaliyetleri ile üyelerine sağladıkları hak ve menfaatlerin üyesi olmayanlara uygulanması, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydı ile söz konusu sendika veya konfederasyonun yazılı muvafakatine bağlıdır.”

“Temel yasaklar

Madde 37- Sendika ve konfederasyonlar T.C Anayasası’nın 14. maddesindeki yasaklara aykırı hareket edemeyecekleri gibi yönetim ve işleyişleri Anayasada belirlenen Cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı olamaz.

Sendika ve konfederasyonlar siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramaz ve işbirliği yapamazlar ve bunlarla hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemezler, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış alamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasi amaçla ortak hareket edemezler, bir siyasi partinin adını, amblem veya işaretlerini kullanamazlar. Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz.

Bir siyasi partinin yönetim organlarından herhangi birinde görev alan sendika veya konfederasyon yöneticilerinin, bu göreve geldikleri andan itibaren sendika veya konfederasyondaki görevleri kendiliğinden sona erer.

Mahalli ve genel seçimlerde aday olanların, sendika veya konfederasyonun organlarındaki görevleri adaylık süresince askıda kalır. Seçilmeleri halinde görevleri son bulur.”

37. madde üzerinde söz alan Sosyal Güvenlik Bakanı Sadık Şide; sendika üyelerinin hiç değilse mahalli seçimlere katılabilmelerini teklif etmiş, ancak MGK Başkanı Kenan Evren’in karşı çıkması üzerine teklifini geri almıştır.

“İşçi ve işveren ilişkilerindeki yasaklar

Madde 38- İşçiler ve işçi sendika ve konfederasyonları bu Kanun veya diğer kanunlara göre kurulu işveren kuruluşlarına; işverenler ve işveren kuruluşları da işçi sendika ve konfederasyonlarına üye olamazlar; gerek doğrudan doğruya, gerek temsilcileri veya mensupları veya araya koyacakları diğer kimseler vasıtasıyla biri diğerinin kurulmasına, idare ve faaliyetine müdahalede bulunamazlar.

Bir işçi sendika veya konfederasyonunu bir işverenin veya bu Kanun veya diğer kanunlar gereğince kurulu bir işveren kuruluşunun kontrolüne tabi tutmak veya bunların nüfuzu altında işçi sendika veya konfederasyonu kurulmasını tahrik etmek yasaktır.

Bu Kanuna göre işçi veya işveren olmak Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu’na göre kurulan kuruluşlara aynı zamanda üye olmayı önlemez.”

“Diğer yasak faaliyetler

Madde 39- Sendika ve konfederasyonlar kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları organlarının seçimlerinde aday gösteremezler ve belirli adayların leh veya aleyhlerinde faaliyette bulunamazlar ve propaganda yapamazlar.

Sendika ve konfederasyonlar ticaretle uğraşamazlar.

Sendika ve konfederasyonlar elde ettikleri gelirleri üyeleri ve mensupları arasında dağıtamazlar. Ancak grev ve lokavt süresince tüzüklerine göre üyelerine yapacakları yardımlar bu hükmün dışındadır.

Konfederasyonlar ve sendikalar ile sendika şubeleri kendi konu ve amaçları dışında toplantı yapamaz, gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.”

Kanun tasarısının 40-51. maddeleri sendikaların gelirleri ve giderleri ile bunların denetimini düzenlemektedir.

Tasarının 58. maddesi sendika kapatmayı düzenlemektedir.

“Kapatma

Madde 58- Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak amaçları güden veya bu yolda faaliyette bulunan sendika ve konfederasyonlar Cumhuriyet savcısının istemi üzerine iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkeme kararı ile kapatılır.

Ayrıca, sendika ve konfederasyon yöneticilerinin sendika veya konfederasyondaki faaliyet ve görevleri sırasında veya bu faaliyet veya görevleri sebebiyle Türk Ceza Kanunu’nun 125, 141, 142, 144, 155, 163, 168, 171, 172, 313 ve 499/2 maddelerine uyan suçlardan dolayı mahkûm olmaları halinde görevli ceza mahkemesi kararıyla yöneticisi oldukları sendika veya konfederasyonun kapatılmasına karar verilir.

Bu Kanunun 28. maddesi hükmüne veya 37. maddenin bir ve ikinci fıkraları hükümlerine aykırı davranan veya Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun 73. maddesi uyarınca yasama, yürütme ve yargı organlarının kararlarını etkilemek veya protesto etmek amacıyla kanun dışı grev veya lokavt yapan sendika veya konfederasyonlar da ikinci fıkradaki usule göre kapatılır.

Yukarıdaki fıkralar uyarınca açılan davalar sebebiyle görevli mahkemeler yargılamanın her safhasında talep üzerine veya resen sendika veya konfederasyonların faaliyetlerinin durdurulmasına ve yöneticilerinin görevlerine son verilmesine karar verebilir.”

Kanun Tasarısının 66. maddesinin görüşülmesi MGK'nın 144. birleşiminde tamamlanmıştır. Geçici 5. madde ile 12 Eylül 1980'den sonra faaliyetleri durdurulan sendika ve konfederasyonlardan gerek tüzelkişilikleri gerekse yönetim ve denetim kurulu üyelerinden herhangi biri hakkında kamu davası açılmış olanlar, haklarında beraat kararı alınıncaya kadar bu kanundaki sendikal hakları kullanamayacakları ve sendikal faaliyette bulunamayacakları hükmü getirilmiştir.

Maddelerin görüşülmesinin tamamlanmasından sonra tasarının tümü oylanmış ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu yasalaşmıştır.⁴²⁹

Kenan Evren anılarında; “Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunlarının bazı kısımlarına Türk-İş Başkanı Şevket Yılmaz'ın karşı çıktığını belirtmekte ve haklı olduğuna inandığımız kısımlarını düzelttik, ancak ileride yine karışıklık ve kargaşalık yaratacağından kuşku duyduğumuz kısımlar üzerinde tekliflerini kabul etmedik” demektedir.⁴³⁰

Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısı

Sendikalar Kanunu gibi, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu da DM'de görüşülmeden doğrudan MGK tarafından çıkarılan yasalardan biridir. Tasarı Sendikalar Kanunu tasarısı ile birlikte 5 Ekim 1981 tarihinde Hükümet tarafından MGK'ya sunulmuştur.

Kanun Tasarısı MGK tarafından DM'ye sevkedilmeyerek tutulmuş ve 1982 Anayasası'nın kabulünden sonra gündeme alınmıştır. Kanun tasarısı Albay Erberk İnam başkanlığında MGK Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu'nda incelenerek yeni baştan düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt hakkına ilişkin hükümleri çerçevesinde Komisyon tarafından hazırlanan kanun tasarısı; Hükümetin 66 maddelik tasarısına karşılık 84 madde halinde düzenlenmiştir.⁴³¹ Komisyon'un hazırladığı tasarı 2 Mayıs 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.

⁴²⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 144, (2.5.1983), ss. 20-83; B: 145, (3.5.1983), ss. 86-109; **RG**, Sayı: 18040, 7 Mayıs 1983.

⁴³⁰ **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, s. 164.

⁴³¹ Tasarılar için bkz. **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 145'in sonuna ekli (3.5.1983).

Tasarının genel gerekçesinde; Toplu iş sözleşmeleri, grev ve lokavtları ve barışçı çözüm yollarını düzenleyen bu tasarının da Sendikalar Kanunu Tasarısı gibi geniş ölçüde bilimsel görüşmelerden faydalanılarak hazırlandığı belirtilmekte ve 1980 öncesi cereyan eden olayların tecrübelerinden yararlanılarak 1982 Anayasası'nda belirlenen toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt ile ilgili esaslara uygun düzenlemelerin yapılmasının amaçlandığı vurgulanmaktadır.

Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu tasarısı MGK'nın 3 Mayıs 1982 tarihinde yapılan 145. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. (S. Sayısı: 574). Tasarının tümü üzerinde söz alan Komisyon Başkanı Albay Erberk İnam; "Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt'ın ülkemizde uygulanmasını özetledikten sonra, geçmişte karşılaşılan aksaklıkların ve boşlukların giderilmesine gayret edilerek ülkede çalışma barışının sağlanması ve korunması, işçi işveren ilişkilerinin düzeltilmesi böylece verimlilik ve üretimin artırılması amaçlanmıştır. Bu kanun ile güçlü sendikacılık ilkesine de uygun olarak işçi haklarının teminat altında tutulması, kazanılmış hakların korunması hedef alınmakta, buna karşılık hakların kötüye kullanılmasına mani olunmakta..." olduğunu söylemiştir.⁴³² Bu kısa açıklamadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının ilk 7 maddesi toplu iş sözleşmesi ile ilgili genel hükümlerden oluşmakta olup, rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

"Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, işçilerin ve işverenlerin karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek üzere, toplu iş sözleşmesi yapmalarının, uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözümlemelerinin ve grev ve lokavtın esaslarını ve usullerini tespit etmektir."

"Toplu iş sözleşmesinin tanımı ve muhtevası

Madde 2- Toplu iş sözleşmesi, hizmet akdinin yapılması, muhtevası ve sona ermesi ile ilgili hususları düzenlemek üzere işçi sendikası ile işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işveren arasında yapılan sözleşmedir.

Toplu iş sözleşmeleri, tarafların karşılıklı hak ve borçlarını, sözleşmenin uygulanmasını ve denetimini, uyuşmazlıkların çözümü için başvurulacak yolları düzenleyen hükümleri de ihtiva edebilir."

"Toplu iş sözleşmesinin kapsamı ve düzeyi

Madde 3- Bir toplu iş sözleşmesi aynı işkolunda bir veya birden çok işyerini kapsayabilir.

⁴³² MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 145, (3.5.1983), ss. 109-110.

Bir tüzelkişiyeye veya bir kamu kurum ve kuruluşuna ait aynı işkolunda birden çok işyerine sahip bir işletmede işçilerin bir işyerinden diğerine naklinin işletmenin niteliği icabı olduğu hallerde bu işyerlerinin tümü için ancak bir toplu iş sözleşmesi yapılabilir. Bu Kanun anlamında bu sözleşmeye işletme toplu iş sözleşmesi denir.

İşletme toplu iş sözleşmesi yapılacak işyerlerinin aranılan niteliğe sahip olup olmadıkları hakkında çıkan uyuşmazlıklar işletme merkezinin bulunduğu yerdeki iş davalarına bakmakla görevli mahkemede onbeş gün içinde karara bağlanır. Kararın temyizi halinde Yargıtay'ca onbeş gün içinde kesin karar verilir.

Bir işyerinde aynı dönem için birden fazla toplu iş sözleşmesi yapılamaz ve uygulanamaz.”

“Şekli

Madde 4- Toplu iş sözleşmesi yazılı olarak yapılmadıkça geçerli değildir.”

“Toplu iş sözleşmesine konulamayacak hükümler

Madde 5- Toplu iş sözleşmelerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, milli egemenliğe, Cumhuriyete, milli güvenliğe, kamu düzenine, genel asayişe, genel ahlaka ve genel sağlığa aykırı hükümler ile kanunlarda suç sayılan fiilleri teşvik, tahrik ve himaye eden veya kanun veya tüzüklerin emredici hükümlerine aykırı hükümler konulamaz.”

“Toplu iş sözleşmesinin hükmü

Madde 6- Toplu iş sözleşmesinde aksi belirtilmedikçe hizmet akitleri toplu iş sözleşmesine aykırı olamaz. Hizmet akitlerinin toplu iş sözleşmesine aykırı hükümlerinin yerini toplu iş sözleşmesindeki hükümler alır. Hizmet akdinde düzenlenmeyen hususlarda toplu iş sözleşmesindeki hükümler uygulanır.

Toplu iş sözleşmesinde hizmet akitlerine aykırı hükümlerin bulunması halinde hizmet akdinin işçi lehindeki hükümleri geçerlidir.

Her ne sebeple olursa olsun sona eren toplu iş sözleşmesinin hizmet akdine ilişkin hükümleri yenisi yürürlüğe girinceye kadar, hizmet akdi hükmü olarak devam eder.”

“Toplu iş sözleşmelerinin süresi ve bitimi

Madde 7- Toplu iş sözleşmeleri, bir yıldan az ve üç yıldan uzun süreli olamaz. Toplu iş sözleşmesinin süresi, sözleşmenin imzalanmasından sonra taraflarca uzatılamaz, kısaltılamaz ve sözleşme süresinden önce sona erdirilemez.

Faaliyetleri bir yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere, toplu iş sözleşmelerinin süresi bir yıldan az olabilir. Şu kadar ki işin bitmemesi halinde bu sözleşmeler bir yılın sonuna kadar uygulanır.

Toplu iş sözleşmesi süresinin bitmesinden önceki yirirmi gün içinde, yeni sözleşme için yetki işlemlerine başlanabilir. Ancak, yapılacak toplu iş sözleşmesi, önceki sözleşme sona ermedikçe yürürlüğe giremez.”

Tasarının 21. maddesine kadar toplu iş sözleşmesi yapılma süreci ile ilgili maddeler yer almaktadır. 21.-24. maddeler toplu iş sözleşmesinde uyuşmazlığın tespiti ve arabuluculuk görevini düzenlemektedir. 25. maddeden itibaren tasarının grev ve lokavt konusunda önemli hükümleri gelmektedir. Bu maddeler grev ve lokavt konusunda sınırlamalar getirmesine rağmen rutin bir şekilde kabul edilmiştir. Bu maddelerin önemlileri şunlardır:

“Uyuşmazlığın tespiti

Madde 21- Toplu görüşme için tespit edilen yer, gün ve saatte taraflardan biri toplantıya gelmezse veya toplu görüşmeye başladıktan sonra taraflardan biri toplantıya devam etmezse, toplantıya gelen taraf, durumu görevli makama altı işgünü içerisinde yazı ile bildirir.

Toplu görüşmenin başlamasından itibaren altmış gün içinde taraflar anlaşamadıklarını bir tutanak ile tespit ederlerse veya toplu görüşmenin başlamasından itibaren altmışıncı günün sonunda anlaşmaya varamamışlarsa, taraflardan biri durumu görevli makama yazı ile bildirir.”

“Arabuluculuk

Madde 22- Toplu görüşmenin başladığı tarihten itibaren otuz gün geçmesine rağmen anlaşma sağlanamamışsa, taraflardan her biri görüşmelere 59 uncu maddeye göre düzenlenen resmi listeden veya liste dışından bir arabulucunun katılmasını görevli makamdan isteyebilir. Başvuruyu alan görevli makam arabulucu tayini için tarafları altı işgünü içinde toplantıya çağırır. Taraflardan biri veya her ikisi bu toplantıya katılmazsa veya toplantıda arabulucu tayini hususunda aralarında anlaşma sağlanamazsa, görevli makam, resmi listeden bir arabulucuyu taraflardan en az birinin huzurunda ad çekmek suretiyle tespit eder.

Toplu görüşmenin başladığı tarihten itibaren altmış gün geçmesine rağmen anlaşma sağlanamamışsa görevli makam, başvuru üzerine veya resen altı işgünü içinde 15 inci maddede öngörülen mahkemeye başvurmak suretiyle resmi listeden bir arabulucunun tayinini talep eder. Birinci fıkraya göre tayin edilmiş bir arabulucu var ise tarafların yazılı olarak anlaşmaları halinde bu arabulucu görevine devam edebilir.

Resmi arabulucunun görevi mahkemece kendisine yapılacak duyurudan, tarafların göreve devam etmesi için anlaştıkları arabulucunun görevi ise altmışıncı günün bitiminden itibaren başlar.”

“Arabuluculuk görevi

Madde 23- 22. maddenin ikinci fıkrasında öngörülen arabuluculuk görevi onbeş gün sürer. Bu süre tarafların anlaşması ile en çok altı işgünü uzatılabilir ve görevli makama bildirilir.

Arabulucu, tarafların anlaşmaya varması için her türlü çabayı harcar ve ilgililere önerilerde bulunur.

Arabulucu tarafların anlaşmasını sağlarsa, 20. madde hükümleri uygulanır.

Arabuluculuk süresinin sonunda anlaşma olmamışsa, arabulucu, üç işgünü içinde uyuşmazlığı belirleyen bir tutanak düzenler ve bu tutanağı uyuşmazlığın sona erdirilmesi için gerekli gördüğü tavsiyeleri de ekleyerek görevli makama tevdi eder. Görevli makam bu tutanağı en geç altı işgünü içinde taraflara tebliğ eder.”

“Grevin tanımı

Madde 25- İşçilerin, topluca çalışmamak suretiyle işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla aralarında anlaşarak veyahut bir kuruluşun aynı amaçla topluca çalışmamaları için verdiği karara uyarak işi bırakmalarına grev denilir.

Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde işçilerin iktisadi ve sosyal durumlarıyla çalışma şartlarını korumak veya düzeltmek amacıyla bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılan greve kanuni grev denilir.

Kanuni grev için aranan şartlar gerçekleşmeden yapılan greve kanun dışı grev denilir. Siyasi amaçlı grev, genel grev ve dayanışma grevi kanun dışı grevdir. İşyeri işgali, işi yavaşlatma, verimi düşürme ve diğer direnişler hakkında kanun dışı grevin müeyyideleri uygulanır.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, milli egemenliğe, Cumhuriyete, milli güvenliğe aykırı amaçla grev yapılamaz.”

“Lokavtın tanımı

Madde 26- İşyerinde faaliyetin tamamen durmasına sebep olacak tarzda, işveren veya işveren vekili tarafından kendi teşebbüsü ile veya bir işveren kuruluşunun verdiği karara uyarak işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasına lokavt denilir.

Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması ve işçi sendikası tarafından grev kararı alınması halinde bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılan lokavta kanuni lokavt denilir.

Kanuni lokavt için aranan şartlar gerçekleşmeden yapılan lokavta kanun dışı lokavt denilir. Siyasi amaçlı lokavt, genel lokavt ve dayanışma lokavtı kanun dışı lokavttir.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, milli egemenliğe, Cumhuriyete, milli güvenliğe aykırı amaçla lokavt yapılamaz.”

“Kanuni grev ve kanuni lokavt kararı

Madde 27- Bir veya birden çok işyerinde veya bir işletmede, bu yerlere ilişkin uyuşmazlığın çözülemediğini 23. madde uyarınca belirtilen tutanağın tebliğinden itibaren altı işgünü geçmeden grev kararı alınamaz.

Birinci fıkrada öngörülen sürenin geçmesinden sonra kanuni grev kararı altı işgünü içinde uyuşmazlığın taraf işçi sendikasıyla alınabilir. Bu süre içinde grev kararı alınmazsa veya grev yasaklarında Yüksek Hakem Kuruluna başvurulmazsa yetki belgesinin hükmü kalmaz.

Uyuşmazlığın tarafı olan işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işveren, işçi sendikasının almış olduğu grev kararının kendisine tebliğinden itibaren altı işgünü içinde lokavt kararı alabilir. Grev kararı uyuşmazlığın kapsamındaki işyerlerinin bir kısmı için alınmış olsa dahi lokavt kararı o uyuşmazlığın kapsamındaki başka işyerleri için de alınabilir.”

“Grev ve lokavt kararlarının tebliği

Madde 28- 27. madde uyarınca alınan grev ve lokavt kararları, karar tarihinden itibaren altı işgünü içinde karşı tarafa tebliğ edilmek üzere notere ve kararın birer örneği görevli makama tevdi edilir. Grev ve lokavtlar kararı işyerinde veya işyerlerinde kararı alan tarafça derhal ilan edilir.”

“Yasağın bulunduğu işler

Madde 29- Aşağıdaki işlerde grev ve lokavt yapılamaz.

- 1- Can ve mal kurtarma işlerinde,
- 2- Cenaze ve tekfin işlerinde,
- 3- Su, elektrik, havagazı, kömür, tabii gaz ve petrol sondajı, üretimi, tasfiyesi ve dağıtımı işlerinde,
- 4- Banka ve noterlik hizmetlerinde,
- 5- Kamu kuruluşlarınca yürütülen itfaiye, temizlik işleri ile şehir içi deniz, kara ve demiryolu ve diğer raylı toplu yolcu ulaştırma hizmetlerinde.”

“Yasağın bulunduğu yerler

Madde 30- Aşağıdaki işyerlerinde grev ve lokavt yapılamaz.

- 1- İlaç imal eden işyerleri hariç olmak üzere, aşı ve serum imal eden müesseselerle, hastane, klinik, sanatoryum, prevantoryum, dispanser ve eczane gibi sağlıkla ilgili işyerlerinde,
- 2- Eğitim ve öğretim kurumlarında çocuk bakım yerlerinde ve huzurevlerinde,
- 3- Mezarlıklarda,
- 4- Milli Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığınca doğrudan işletilen işyerlerinde.”

“Geçici yasaklar

Madde 31- Savaş halinde, genel veya kısmi seferberlik süresince grev ve lokavt yapılamaz. Yangın, su baskını, toprak veya çığ kayması veya depremlerin sebebiyet verdiği ve genel hayatı felce uğratan felaket hallerinde Bakanlar Kurulu, bu hallerin vuku bulduğu yerlere inhisar etmek ve bu hallerin devamı süresince yürürlükte kalmak üzere, gerekli gördüğü işyerleri veya işkollarında grev ve lokavtın yasak edildiğine dair karar alabilir. Yasağın kaldırılması da aynı usule tabidir.

Olağanüstü Haller ile Sıkıyönetim halinde uygulanacak hükümler saklıdır.

Başladığı yolculuğu yurt içindeki varış mahallerinde bitirmemiş deniz, hava ve kara ulaştırma araçlarında grev ve lokavt yapılamaz.”

“Grev ve lokavtın ertelenmesi

Madde 33- Karar verilmiş veya başlanmış olan kanuni bir grev veya lokavt genel sağlığı veya milli güvenliği bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu bu uyuşmazlıkta grev ve lokavtı bir kararname ile altmış gün süre ile erteleyebilir. Erteleme süresi, kararnamenin yayımı tarihinde işlemeye başlar.

Bakanlar Kurulunun erteleme kararları aleyhine Danıştay’da iptal davası açılabilir. Ve yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi istenebilir. Olağanüstü halin ilan edildiği bölgelerde grev ve lokavt ertelenmesi kararlarına ilişkin davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.”

“Erteleme döneminde uyuşmazlığın çözümü

Madde 34- Erteleme kararnamesinin yürürlüğe girmesi üzerine, Çalışma Bakanı bizzat ve resmi arabulucu listesinden seçeceği bir arabulucu yardımı ile uyuşmazlığın çözümü için erteleme süresince her türlü gayreti gösterir.

Erteleme süresi içinde taraflar aralarında anlaşarak uyuşmazlığı özel hakeme de intikal ettirebilirler.

Erteleme süresinin sona erdiği tarihte taraflar anlaşmamış veya uyuşmazlığı özel hakeme de intikal ettirmemişlerse Çalışma Bakanı uyuşmazlığın çözümü için Yüksek Hakem Kurulu’na başvurur.”

“Grev oylaması

Madde 35- Kanuni bir grevin bir işyerinde uygulanabilmesi için oylama yapılmasını, grev kararının ilan edildiği tarihte o işyerinde çalışan işçilerin en az dörtte biri, grev kararının işyerinde ilan edilmesinden başlayarak altı işgünü içinde yazılı olarak isterse, o işyerinde grev oylaması yapılır. Grev oylaması talebi mahallin en büyük mülki amirine yapılır.

Grev oylaması bu konudaki talebin yapılmasından başlayarak altı işgünü içinde ve işyerinde, iş saatleri dışında en büyük mülki amirin tespit edeceği gün ve zamanda ve onun veya görevlendireceği memurun gözetimi altında, gizli oy açık tasnif esâsına göre yapılır.

Grev oylamasında, grev ilanının yapıldığı tarihte işyerinde çalışan işçilerin salt çoğunluğu grevin uygulanmamasına karar verirse o işyerinde grev uygulanamaz.”

Grev ve Lokavt’ın sonuçlarını düzenleyen 42. ve 51 maddeler içinde Kanun dışı grev ve lokavtın sonuçları ile grev hakkının ve lokavtın kötüye kullanılması ile ilgili 45. ve 47. maddeler önemlidir.

“Kanun dışı grev ve lokavtın sonuçları

Madde 45- Kanun dışı grev yapılması halinde, işveren, böyle bir grevin yapılması kararına katılan, böyle bir grevin yapılmasını teşvik eden, böyle bir greve katılan veya böyle bir greve katılmaya veyahut devam teşvik eden işçilerin hizmet akitlerini, feshin ihbarına lüzum olmadan ve herhangi bir tazminat ödemeye mecbur bulunmaksızın feshedebilir.

Kanun dışı bir grev yapılması halinde, bu grev veya bu grevin yönetimi ve yürütümü yüzünden işverenin uğradığı zararlar, greve karar veren işçi sendikası veya kanun dışı grev herhangi bir işçi kuruluşunca kararlaştırılmaksızın yapılmışsa, bu greve katılan işçiler tarafından karşılanır.

Kanun dışı lokavt yapılması halinde işçiler, böyle bir lokavtı yapan işverenle olan hizmet akitlerini, feshin ihbarına lüzum olmaksızın haklı sebeple feshedebilirler ve her türlü haklarını talep edebilirler. İşveren, bu işçilerin lokavt süresine ait hizmet akdinden doğan bütün haklarını bir iş karşılığı olmaksızın ödemeye ve uğradıkları zararları tazmine mecburdur.”

“Grev hakkının ve lokavtın kötüye kullanılması

Madde 47- Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz. Bu kurula aykırı olarak uygulanan grev ve lokavt, bir tarafın veya Çalışma Bakanı’nın başvuru üzerine 15. maddeye göre yetkili iş mahkemesi kararı ile durdurulur.

Kanuni bir lokavtın işyerini temelli olarak kapalı tutmak amacıyla yapıldığı kesinleşmiş mahkeme kararıyla sabit olursa, mahkeme kararının lokavt yapmış işverene veya işveren sendikasına bildirilmesi ile birlikte lokavt durdurulur. Mahkeme 15. madde uyarınca belirlenir.

Bu lokavtın uygulanmış olması, işçilere 45. maddenin üçüncü fıkrasından yararlanma imkânı verir.

Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kastı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddi zarardan sendika sorumludur.”

Kanun tasarısının 52. ve 57. maddeleri Yüksek Hakem Kurulu’nun kuruluşu, uyuşmazlığın incelenmesi ve kurulun kararının niteliğini düzenlemektedir.

“Yüksek Hakem Kuruluna Başvurma

Başvuru

Madde 52- Grev ve lokavtın yasak olduğu işler ve yerlerdeki uyuşmazlıklarda taraflardan her biri 32. madde uyarınca Yüksek Hakem Kuruluna başvurabileceği gibi grev ve lokavtın ertelendiği hallerde erteleme süresinin sonunda Çalışma Bakanı da Yüksek Hakem Kuruluna başvurur.”

“Yüksek Hakem Kurulunun kuruluşu

Madde 53- Yargıtay’ın iş davalarına bakan dairesi başkanının başkanlığında,

- 1- Bakanlar Kurulunca, bakanlıklar bünyesi dışında, işçi veya işveren kuruluşları ile hiçbir şekilde bağlantısı olmayan ve siyasi parti organlarında görevli bulunmayan, ekonomi, işletme, sosyal politika veya iş hukuku konularında bilgi ve tecrübe sahibi olanlar arasından seçilecek bir üye,
- 2- Üniversitelerin iş hukuku veya ekonomi öğretim üyeleri arasından Yüksek öğretim Kurulunca seçilecek bir üye,
- 3- Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü,
- 4- Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi Başkanı,
- 5- İşçi konfederasyonlarından, kendisine mensup işçi sayısı en yüksek olan konfederasyonca seçilecek iki üye,
- 6- İşverenler adına biri en çok işveren mensubu olan işveren konfederasyonunca, diğeri kamu işverenlerini temsilen Bakanlar Kurulunca seçilecek iki üyeden,

oluşur.

Seçimle gelen üyeler, iki yıl için seçilirler, yeniden seçilmeleri caizdir. Seçimle gelen her bir ay için aynı şekilde ikiye yedek seçilir. Kurul Başkanlığı için birinci ve ikinci yedekler, Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulunca Hukuk Daireleri Başkanları arasından seçilir. Yüksek Hakem Kuruluna katılacak üyelerin seçilmesi, her seçim döneminden üç ay önce Çalışma Bakanlığı’na ilgili makam ve kuruluşlardan istenir.

Bu maddede söz konusu seçici kurullar üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır. Birinci toplantıda, toplantı nisabı sağlanamadığı takdirde, ikinci toplantıda katılanlarla seçim yapılır. Seçilebilmek için hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğunun oyu şarttır.”

“Uyuşmazlığın incelenmesi

Madde 54- Yüksek Hakem Kurulu başvuru dilekçesinin alındığı günden başlayarak altı işgünü içinde üyelerinin tamamının katılması ile toplanır. Ancak, başkan hariç üyelerden ikisinin katılmaması toplantıya engel olmaz. Özürlü veya izinli olan asıl başkan veya üyenin yerini aynı gruptan yedek başkan veya yedek üyelerden biri alır.

Yüksek Hakem Kurulu uyuşmazlığı evrak üzerinde inceler. Yeteri kadar aydınlatılmamış bulduğu yönleri ilgililerden sorarak tamamlar. Ayrıca, görüşlerini öğrenmek istediği kimseleri çağırıp dinler veya bunların görüşlerini yazı ile bildirmelerini ister. Bu kimseler hakkında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun tanklara ve bilirkişilere ilişkin hükümleri uygulanır.

Yüksek Hakem Kurulu toplantıya katılanların çoğunluğu ile karar verir. Lehte ve aleyhte oylar eşit ise başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlar.”

“Yüksek, Hakem Kurulunun kararının niteliği

Madde 55- Yüksek Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.”

“Özel hakeme başvurma

Madde 58- Taraflar anlaşarak toplu hak veya menfaat uyuşmazlıklarının her safhasında özel hakeme başvurabilirler. Toplu iş sözleşmesinde taraflardan birinin başvurması üzerine özel hakeme gidileceğine dair hükümler geçerlidir. Bu takdirde bir tarafın müracaatı üzerine uyuşmazlık hakem tarafından çözülür.

Menfaat uyuşmazlıklarında taraflar özel hakeme başvurma hususunda yazılı olarak anlaşma yaparlarsa, bundan sonra arabuluculuk, grev ve lokavt, kanuni hakemlik hükümleri uygulanmaz.

Menfaat uyuşmazlıklarında özel hakeme başvurulduğu hallerde hakem kararları toplu iş sözleşmesi hükmündedir. Hak uyuşmazlıklarında özel hakem kararları genel hükümlere tabidir.

Uyuşmazlığın her safhasında taraflar aralarında anlaşarak özel hakem olarak Yüksek Hakem Kurulunu da seçebilirler.”

“Resmi arabuluculuk teşkilatı

Madde 59- Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak kurulacak resmi arabuluculuk teşkilatı bu Kanunda öngörülen resmi arabuluculuk faaliyetinin yürütülmesini sağlayacak tedbirleri alır.

Resmi arabuluculuk teşkilatının kuruluş ve işleyişine ilişkin esaslar ile resmi arabuluculuk yapabileceklerin listesinin düzenlenme esasları ve resmi arabuluculara ödenecek ücretlerin alt ve üst sınırları 65. maddeye göre çıkartılacak tüzükte düzenlenir.

Resmi arabulucunun istediği her türlü bilgiyi gerek taraflar gerek diğer bütün ilgililer vermeye mecburdurlar.

Resmi arabulucuların ücretleri bu teşkilata bağlı fondan ödenir. Arabulucuyu tayin eden mahkeme bu esaslar çerçevesinde ve uyuşmazlığın önemini ve arabulucunun görev süresini dikkate alarak ücreti tespit eder.”

Tasarının 58. ve 61. maddelerinde özel hakeme başvurma ve Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak kurulacak resmi arabuluculuk teşkilatı ve toplu hak uyuşmazlıkları düzenlenmektedir. Tasarının “Müeyyideler ve Son Hükümler” başlıklı 68.-81. maddeler ceza hükümlerini düzenlemektedir.

“Ceza Hükümleri

Toplu iş sözleşmesine yasak hükümler konulması

Madde 68- 5. maddeye aykırı olarak toplu iş sözleşmelerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, milli egemenliğe, Cumhuriyete, Milli güvenliğe aykırı hükümler ile kanunlarda suç sayılan fiilleri teşvik, tahrik ve himaye eden hükümler koyanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde altı aydan bir yıla kadar hapis cezası hükmolunur.”

Tasarının 70. ve 76. maddelerde kanun dışı, yasak hallerinde, kararlara tesir maksadıyla, devletin şahsiyetine karşı yapılan grev ve lokavt hallerinde uygulanacak para ve hapis cezaları düzenlenmektedir. Geçici Madde ile 24 Aralık 1980 tarihinde çıkarılan 2364 sayılı Kanunla kurulmuş olan Yüksek Hakem Kurulu’nun TBMM’nin göreve başlayıncaya kadar bu kanunla verilmiş görevleri yerine getireceği belirtilmektedir.

Kanun tasarının maddelerinin kabul edilmesinden sonra tasarının tümü kabul edilerek 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi , Grev ve Lokavt Kanunu yasalaşmıştır.⁴³³

Bu kanunla 1982 Anayasası’nın 54. maddesi uyarınca, grev hakkı sadece toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde tanınmış, 275 sayılı Kanunda yer alan hak grevine yer verilmeyerek kısıtlamalar getirilmiştir.

Dernekler Kanunu Tasarısı

Dernekler Kanunu Tasarısı Hükümet tarafından 11 Mayıs 1983 tarihinde DM Başkanlığı’na gönderilmiştir. 1982 Anayasası’nın 33. maddesi çerçevesinde hazırlanan Kanun tasarısının genel gerekçesi özetle şöyledir:⁴³⁴

“Son yıllarda, ülkemizin her kesiminde, 1961 Anayasası ile kişilere tanınan temel hak ve hürriyetlerin sınırsız kullanılması eğiliminin belirmesi ve devlet yönetimindeki yetmezlik ve ihmaller toplum huzurunun bozulmasına, tasada ve kıvançta ortak olan yurttaşlar arasında bölünme ve parçalanma tehlikesinin doğmasına neden olmuştur.

⁴³³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 145, (3.5.1983), ss. 109-153; B: 146, (5.5.1983), ss. 169-201; **RG**, Sayı: 18040, 7 Mayıs 1983.

⁴³⁴ Tasarı ve gerekçesi için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 20, B: 141’in sonuna ekli. (8.8.1983).

Bu durumun yaratıcıları arasında, kuruluş amaçları dışına çıkarak politika alanına girmiş derneklerin de katıldığı yaygın bir kanaat haline gelmiş, etkin bir mali ve idari denetimden yoksun bu kuruluşların, terör ve anarşinin hazırlayıcıları haline düştükleri gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Bunların sonucu olarak, 2261 sayılı Kanunla 1630 sayılı Kanunda bazı değişiklikler yapılması zorunluluğu doğmuşsa da, bu değişikliklerin de boşlukları doldurmada yetersiz kaldığı anlaşılmıştır.

Bu durum karşısında, aşağıda belirtilen sorunların çözüm yollarının aranması ve bunlara kanunla çözüm getirilmesi gerekmektedir.

1- Dernek kurma hakkına sahip, yani 18 yaşını bitirmiş olan orta dereceli okul öğrencilerinin dernek kurmalarına mani olunamaması, orta dereceli okullara bazı ideolojik ve yıkıcı akımların girmesine neden olmuştur. Bu sakıncanın giderilmesi, orta dereceli okul öğrencilerinin dernek kurma hakkını kısıtlaması gerekmektedir.

2- Derneklerin, yetkileri olmasına rağmen, vali ve kaymakamlar ve İçişleri Bakanlığı'na yeterince denetlenememesi, bu amaçla kurulmuş bir denetleme organının olmayışından ileri gelmiştir. Bu boşluğun doldurulması ve dernekleri denetleyecek bir merkezi denetleme organı vücuda getirilmesi kaçınılmaz olmuştur.

3- Dernekler, yayınlacakları bildiri ve beyannameleri Cumhuriyet savcılıklarına alındı belgesi karşılığında verir vermez dağıtabilmektedir. Bu hüküm değişmediği takdirde, eskiden olduğu gibi, yine topluluklar arasında olaylar çıkacak ve karşıt görüşlüler, bildiri ve beyannamelerin dağıtılmasını engelleyerek kamu düzenini bozacaklardır,

Ayrıca bildiri ve beyannameler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ve kamu düzenini bozucu nitelikte olsa bile dağıtabilecektir.

Bu sakıncaları ortadan kaldırmak için, idareye haber verme ile dağıtım arasında bir sürenin olması bu süre zarfında idarenin gerekli önlemleri alması ve gerekiyorsa dağıtımını ertelemesi veya önlemesi kamu düzeninin korunması yönünden zorunludur.

4- Birden fazla ilde faaliyet gösterecek dernekler, merkezleri dışındaki diğer il ve ilçelerde şube veya temsilcilik açabilmektedirler. Bu durum, çok uzak ve dar yerleşme merkezlerinde yaşayan insanlar arasında huzursuzluk ve bölünmelere neden olmaktadır. Bunun için kasaba ve köylerde derneklerin şube açmalarının önlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

5- Kanuna aykırı faaliyetlerden ötürü, faaliyetten alıkonulan dernek şubelerinin yerine, yeni şube açılabilmektedir. Bu durum, toplumda çeşitli sakıncalar yaratmaktadır. Bu sakıncanın giderilmesi şarttır.

6- Kamu hizmeti görevlilerinin siyasetle uğraşmamaları kanunlarımız gereğidir. Her vatandaş gibi bunlarında hizmete ilişkin menfaatlerini korumak, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelerek dernek kurabilmeleri doğaldır. Fakat bazı

kötü niyetli kişi veya kişiler, kamu hizmeti görevlilerinin iyi amaçlarla kurdukları dernekleri siyasetin içine çekerek onları hem kanunlara göre suçlu duruma düşürmekte hem de politik düşünce ayrımı yaparak ve körükleyerek bölünmelere neden olabilmektedirler.

Bu durumun önüne geçilebilmesi için kamu hizmeti görevlileri tarafından kurulacak derneklere, kuruluş ve faaliyetleri bakımından bazı kısıtlamalar getirilmesi zorunludur.

7-Yukarıda belirtilen boşluk ve yetersizliklerden başka üyelik, üyelik hakkını kaybetme, kendiliğinden dağılma, kapatma ve faaliyetten alıkoyma, alındı belgeleri ve yaptırımlar konusunda da bazı noksanlıklar vardır. Bunların giderilmesi için yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.”

DM’de esas komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu’na havale edilen tasarı Adalet Komisyonu raporu ve ilgili bakanlık temsilcilerinin de görüşleri alınarak incelenmiş, hazırlanan rapor DM Başkanlığı’na 6 Temmuz 1983 tarihinde sunulmuştur. (1/696)⁴³⁵

Dernekler Kanunu Tasarısı (DM. S. Sayısı 500). DM’nin 8 Ağustos 1983 günü yapılan 141. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Aralıklarla devam eden görüşmeler 5 birleşim sürmüştür ve 145. birleşimde tamamlanabilmiştir. Tasarının tümü üzerinde söz alan Fuat Azgur; tasarının bazı maddelerinin Anayasanın temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen 13. maddesine aykırı olduğunu belirtmiştir. Muhsin Zekai Bayer, geçmişteki tecrübeler ışığında böyle bir tasarıya ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Kamer Genç ise; Dernekler Yasa tasarısının Anayasa’da dernek kurma hak ve özgürlüğü için getirilen sınırlamaları da aşmış olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuşmalara cevap vermek amacıyla söz alan Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri komisyonu sözcüsü Avni Müftüoğlu; 12 Eylül öncesi dönemde dernek kurma hürriyetinin kötüye kullanıldığını vurgulayarak, bu tecrübeler ışığında halkın büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen Anayasa doğrultusunda kanun tasarısının hazırlandığını belirtmiştir. Bu konuşmalardan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiş, uzun müzakere ve tartışmalardan sonra tasarı DM tarafından kabul edilmiştir.⁴³⁶

DM Başkanlığı tarafından 17 Ağustos 1983 tarihinde MGK’ya sunulan Dernekler Kanunu Tasarısı öncelikle Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak başkanlığındaki İçişleri Komisyonu tarafından incelenmiştir. İnceleme sonucu hazırlanan raporda; tasarının önemi ve özelliği sebebiyle MGK’nın görüş, düşünce ve ilkelerinin göz önünde tutulduğu, yapılan ön takdimde maddeler üzerindeki görüş ve direktifler doğrultusunda gerekli değişikliklerin yapıldığı vurgulanmaktadır.⁴³⁷

⁴³⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 20, B: 141’in sonuna ekli (8.8.1983).

⁴³⁶ Görüşmeler için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 20, B: 141-145, (8-15.8.1983), ss. 261-474.

⁴³⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.10, B: 167’nin sonuna ekli (4.10.1983).

Kanun tasarısı İhtisas Komisyonu'nun raporu ile birlikte MGK'nın 4 Ekim 1983 günü yapılan 167. birleşiminde 2 oturumda görüşülmüştür. (MGK S. Sayısı: 679) MGK'da tasarının tümü üzerinde tek söz alan komisyon başkanı Muzaffer Başkaynak; kurulacak derneklerin siyasi partiler, sendikalar ve vakıflarla ilişki içinde bulunamayacakları, silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarının dernek kuramayacakları ve bir kısım kamu görevlilerinin yasaklamaya tabii olacak şekilde tasarının hazırlandığını belirtmiştir ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Yürürlük maddeleri hariç 95 asıl, 6 geçici maddeden oluşan tasarı komisyon raporu doğrultusunda önemli bir değişikliğe uğramadan rutin bir şekilde MGK'da görüşülerek kabul edilmiştir.

Tasarının önemli maddeleri şunlardır:

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir gayeyi gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle oluşturdukları derneklerle ilgili esasları düzenlemektir.”

“Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, dernek kurma hakkı, derneklerin kuruluşu, işleyişi, örgütlenmeleri, organları ile görev ve yetkileri, denetlenmeleri, tüzelkişiliğin sona ermesi, üyelik ve üyelerin hakları ve görevleri, yasak ve izne tabi faaliyetler, cezalar ile derneklere ilişkin diğer konuları düzenleyen hükümleri kapsar.”

Madde 3- Bu Kanunun uygulanmasında;

1- Dernek Merkezi :Derneğin yönetim yerini,

2- Dernek İkametgâhı : Yönetim faaliyetlerinin yürütüldüğü yeri,

3- Mahallin En Büyük Mülki Amiri : Vali veya kaymakamı,

4- Üst Kuruluş : Derneklerin oluşturduğu federasyon ve konfederasyonları,

5- Kamu Hizmeti Görevlileri : Kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerini,

İfade eder.”

“Dernek kurma hakkı

Madde 4- Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş olan herkes, önceden izin almaksızın dernek kurabilir.

Ancak;

1- Yüksek Mahkeme üyeleri, hâkim ve savcılar, Sayıştay Meslek Mensupları ile savcı ve yardımcılar, mülki idare amirliği hizmetlerine dahil kadrolarda çalışanlar, Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları, resmi ve özel ilkokul, ortaokul, lise veya dengi okullar öğretmen ve yöneticileri, Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve iller kuruluşunda çalışan öğretmenler ile diğer personeli ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen kamu hizmeti görevlileri ile resmi ve özel ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri,

2- Affa uğramış olsalar bile;

a) Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik inancı kötüye kullanma, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkûm olanlar,

b) Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etmek suçlarından biriyle mahkûm olanlar,

Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, dil, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığı açıkça tahrik etme suçlarıyla, aynı Kanunun 316., 317. ve ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkûm olanlar,

c) Türk Ceza Kanunu'nun 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı fiillerle aynı Kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı fiilleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkûm olanlar,

3- Herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç beş yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar,

Sürekli olarak,

4- Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri, kapatma kararının kesinleştiği tarihten, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (d) bendi gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya fiilleriyle bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri de çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesinin kapatma kararının yazı ile bildirilmesinden itibaren beş yıl süre ile,

Dernek kuramazlar.”

“Kurulması yasak olan dernekler

Madde 5- Anayasanın başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere aykırı olarak dernek kurulamaz;

1- Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak,

- 2- Dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Türkiye Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek veya ortadan kaldırmak,
- 3- Anayasadaki temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmak,
- 4- Kanunlara, milli egemenliğe, milli güvenliğe, kamu düzenine ve genel asayişe, kamu yararına, genel ahlaka ve genel sağlığın korunmasına aykırı faaliyette bulunmak,
- 5- Bölge, ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep esasına veya adına dayanarak faaliyette bulunmak,
- 6- Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde, ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak veya herhangi bir bölgenin veya ırkın yahut sınıfın ya da belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hâkim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak
- 7- Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini sağlamak yahut memleket içinde kurulu ekonomik veya sosyal temel düzenlerden herhangi birini devirmek veya Devletin siyasi ve hukuki düzenlerini yok etmek,
- 8- Devletin sosyal, ekonomik veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırmak veya siyasi yahut kişisel çıkar ve nüfuz sağlamak amacıyla her ne suretle olursa olsun dini ve din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmek veya kötüye kullanmak,
- 9- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 174 üncü maddesinde sayılan İnkılap Kanunlarını kaldırmak, değiştirmek yahut bu Kanunlarla yasaklanan hususları yeniden canlandırmak,
- 10- Atatürk'ün kişiliğini, ilkelerini, çalışmalarını veya anılarını kötülemek veya küçük düşürmek,
- 11- Belli bir siyasi partiyi desteklemek veya aleyhinde çalışmak, siyasi partiler arasında işbirliği sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği, mahalli idareler veya mahalle muhtarlığı yahut ihtiyar heyeti seçimlerinde bir siyasi partiyi veya adaylarından birini veya birkaçını yahut bağımsız bir adayı veya adayları desteklemek veya kazanmalarını önlemek yahut bunlar arasında işbirliği sağlamak dahil olmak üzere, her türlü siyasi faaliyette bulunmak ve sendikalarla kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları veya vakıflarla bu amaçla ortak hareket etmek,
- 12- Türkiye Devletinin manevi şahsiyetini kötülemek veya küçültmek,
- 13- Suç işlemek veya suç işlemeyi teşvik yahut telkin etmek,

Amacıyla dernek kurulması yasaktır.

Yükseköğretim kurumlarında birden fazla öğrenci derneği kurulamaz.”

“Bazı ad, işaret ve dilleri kullanma yasağı

Madde 6- Derneklerin;

- 1- Bir siyasi partinin veya kapatılmış siyasi partilerin veya sendikanın veya konfederasyonun veya bu Kanunun 76. maddesi gereğince mahkemece kapatılmasına karar verilen bir dernek veya üst kuruluşun adını, amblemlerini, rumuzlarını, rozetlerini ve benzeri işaretleri ile daha önce kurulmuş Türk Devletlerine ait topluma malolmuş bayrak, amblem ve flamaları,
- 2- Komünist, anarşist, faşist, nasyonal - sosyalist, teokratik veya aynı anlama gelen adları ve bunlara ait işaret, sembol veya bunları hatırlatan benzerlerini,
- 3- Tüzük ve diğer dernek mevzuatının yazımında ve yayınlanmasında, genel kurullarında, özel veya resmi, açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dilleri,
- 4- Dernekçe düzenlenen veya dernek adına iştirak edilen açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dillerle yazılmış pankart, levha, plak, ses ve görüntü bandı, broşür, el ilanı, beyanname ve benzerlerini,
- 5- Mühür ve başlıklı kâğıtlarda dernek isminden ve varsa işaretinden başka isim ve işaretleri,

Kullanmaları yasaktır.

Dernek üyelerinin, derneklerin her türlü toplantı ve faaliyetleri sırasında, ikinci bent ile yasaklanan işaret, sembol ve bunları hatırlatan benzerlerini kullanmaları yasaktır.”

“Uluslararası faaliyet yasağı

Madde 7- Bu Kanunun 11 ve 12. maddeleri hükümleri saklı kalmak üzere;

- 1- Uluslararası faaliyette bulunmak amacıyla dernek kurulamaz,
- 2- Türkiye’de kurulan dernekler, yurt dışında kurulmuş ulusal veya uluslararası dernek veya kuruluşlara katılamaz.

Merkezi yurt dışında bulunan derneklerin Türkiye’de şubesi açılmaz.”

7. maddede atıf yapılan 11. ve 12. maddeler uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında fayda görülen hallerde Dışişleri Bakanlığı’nın görüşü, İçişleri Bakanlığı’nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu Kararıyla Türkiye’de kurulan derneklerin yurt dışında, yurt dışında kurulan derneklerin de Türkiye’de faaliyette bulunabilecekleri düzenlenmektedir.

“Üye olma hakkı

Madde 16- Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş bulunan herkes derneklere üye olabilir.

Ancak, özel kanunlarında aksine hüküm bulunmamak şartıyla;

1- Bu Kanunun 4 üncü maddesinin bir numaralı bendinde gösterilenlerden :

- a) Anayasa Mahkemesi üyeleri, Anayasa Mahkemesince,
- b) Yargıtay üyeleri, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunca,
- c) Danıştay üyeleri, Danıştay Başkanlık Kurulunca,
- d) Sayıştay meslek mensupları ile savcı ve yardımcılarını Sayıştay Daireler Kurulunca,
- e) Hakim ve savcılar, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca,

verilen müsaade üzerine;

2- Bu Kanunun dördüncü maddesinde belirtilen diğer kamu hizmeti görevlileri ise ilgili bulundukları bakanlıkça tespit ve ilan edilen,

Derneklere üye olabilirler.

Bu Kanunun 4. maddesinin ikinci fıkrasının (2) ve (3) numaralı bentlerinde gösterilenler ile diğer kanunların derneklere üye olamayacaklarını belirttiği kişiler, ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri dernek üyesi olamazlar.

Bu Kanunun 4. maddesinin ikinci fıkrasının (4) numaralı bendinde gösterilenler, bu bentte belirtilen yasak süresince dernek üyesi olamazlar.

Yükseköğretim öğrenci derneklerine öğrenci olmayanlar; bu Kanunun 39. maddesinde gösterilen derneklere, derneğin kurulduğu kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmayan kamu hizmeti görevlileri ve kamu hizmetlerinde çalışan meslek mensupları tarafından kurulan derneklere de o meslekten olmayanlar ile milletvekilleri üye olamazlar.

Türk vatandaşı olmayanların derneklere üye olabilmeleri için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye’de ikamet etme hakkına sahip olması da gereklidir. Fahri üyelik için ikamet şartı aranmaz.

Dernek yönetim kurulu üyelik için yapılan müracaatları en çok otuz gün içinde üyeliğe kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlayıp sonucunu müracaat sahibine yazı ile duyurmak zorundadır.

Yükseköğretim öğrencilerinin, kurumlarından alacakları öğrenci belgesi ile öğrenci derneklerine yaptıkları müracaat üzerine üyeliğe kabulleri zorunludur.”

“Yasak faaliyetler

Madde 37- Dernekler;

1- Tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları ve biçimleri dışında faaliyette bulunamazlar.

2- Bu Kanunun 5 inci maddesinde dernekler için yasaklanan amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteremezler.

3- Türk Silahlı Kuvvetleriyle kolluk kuvvetlerinin hizmetleri ve mensuplarının bütün hakları ile ilgili kanuni hükümlerin uygulanmasına veya yeni hükümler konmasına dair faaliyetlerde bulunamazlar.

Dernek yöneticileri, derneği temsilen, tüzüklerinde belirtilen amaç ve faaliyet biçimlerine uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamaz veya beyanda bulunamazlar ve dernek mensuplarını bu yolda harekete teşvik edemezler.”

“Suç kaynağı haline gelen derneklerin kapatılması

Madde 53- Dernekler;

1-Ülkenin başka başka yerlerinde olsa bile,

a) Dernek yöneticileri tarafından veya dernek yöneticileri ile dernek üyelerinin iştirak ile siyasi veya ideolojik amaçla suç işlenmiş olduğunun,

b) Dernek üyesi tarafından işlenen siyasi veya ideolojik amaçlı suçların, dernek yöneticilerinin azmettirmesi, teşviki, zorlaması, yardımı veya kolaylık sağlanması suretiyle işlendiğini,

2-Derneğin suç sayılan eylemlerinin kaynağı haline geldiğinin kesinleşen mahkeme kararı ile belirlenmesi halinde dernek bir ilde faaliyet gösteren derneklerden ise ilgili valiliğin veya Cumhuriyet Savcılığı’nın, birden çok ilde faaliyet gösteren derneklerden ise İçişleri Bakanlığı’nın veya dernek merkezinin bulunduğu il valiliğinin veya Cumhuriyet Savcılığının istemi üzerine mahkemece temelli olarak kapatılır.”

“Derneklerin valiliklerce faaliyetten alıkonulması

Madde 54- Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, milli egemenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlakın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması veya suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunması şartı ile ilgili Valiliğin gerekçeli kararı ile dernekler faaliyetten alıkonulabilir. Bu karar derneklerin şubeleri için de geçerlidir. Bir derneğin yalnız şubesi için alınan faaliyetten alıkonulma kararı sadece bu şube için uygulanır. Şubenin bağlı olduğu derneği etkilemez.

Faaliyetten alıkonulmak kararı suç teşkil eden iller sebebiyle alınmış ise ilgili Valilikçe düzenlenen dosyanın bir sureti en kısa zamanda Cumhuriyet Savcılığına verilir.

Faaliyetten alıkonulmak suçlular hakkında takipsizlik veya beraat kararı verilinceye veya idari yargı tarafından aksine karar verilinceye veya valilikçe faaliyetten alıkonulma kararı geri alınıncaya kadar geçerlidir. Ancak yargı yoluna başvurulmaması halinde bu süre üç ayı geçemez.

Faaliyetten alıkonulmuş dernek şubesi yerine faaliyetten alıkonulma kararının geçerliliği süresinde o yerde derneğin başka bir şubesi açılmaz.

Faaliyetten alıkonulan derneklerin maddi ve hukuki varlıklarının korunması için, mahalli sulh mahkemesince kayyım tayin edilir.”

“İzne tabi dernek adları

Madde 65- Dernekler adlarında; Türk, Türkiye, Milli, Cumhuriyet, Atatürk, Mustafa Kemal kelimeleri ile bunların baş ve sonlarına getirilen eklerle teşkil edilecek kelimeleri Bakanlar Kurulu kararı ile kullanabilirler.

Öğrenci dernekleri, kuruldukları yükseköğretim kurumlarının ismini alırlar. Bu adlarla her ne suretle olursa olsun başkaca dernek kurulamaz.”

Tasarının diğer maddelerinde derneklerin tüzük ve kuruluş bildirileri, dernek organları, derneklerin oluşturabilecekleri federasyon ve konfederasyonlar, izne bağlı faaliyetler, derneklerin idari ve mali denetimi, derneklerin kapatılması, kamu yararına çalışma nitelikleri, derneklerin gelir ve giderleri ile yasaklara uymayan dernek ve yöneticilerine uygulanacak para ve hapis cezaları düzenlenmektedir.

Madde görüşmeleri tamamlanan tasarının 167. birleşimin 2. oturumunda tümü oylanarak kabul edilmiş, 2908 sayılı Dernekler Kanunu yasalaşmıştır.⁴³⁸

1982 Anayasası’nın 33. maddesi uyarınca hazırlanan ve yasalaşan Dernekler Kanunu, derneklerin siyasetle uğraşmalarını yasaklamış, dernekleşme özgürlüğünü bir hayli sınırlandırmış , bir kısım kamu görevlilerinin dernek kurma veya bir derneğe üye olmalarına yasaklamalar getirmiştir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Tasarısı

1982 Anayasası’nın 34. maddesi uyarınca İçişleri Bakanlığı’nca hazırlanan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Tasarısı Hükümet tarafından 22 Mart 1983 tarihinde DM Başkanlığı’na sunulmuştur. Tasarı esas komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu’na havale edilmiştir. Esas komisyon Adalet ve Anayasa Komisyonlarının da görüşlerini aldıktan sonra tasarı hakkında hazırladığı raporu DM Başkanlığı’na 30 Mayıs 1983 tarihinde sunmuştur.⁴³⁹

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Tasarısı (DM. S. Sayısı: 450). DM’nin 18 Ağustos 1983 günü yapılan 148. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, aralıklarla yapılan görüşmeler sonunda 23 Ağustos 1983 tarihinde 150. birleşimin 4. oturumunda tamamlanmıştır.⁴⁴⁰

⁴³⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 10, B: 167, (4.10.1983), ss. 197-251; **RG**, Sayı: 18184, 7 Ekim 1983.

⁴³⁹ Tasarı ve Komisyon raporları için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 148’in sonuna ekli (18.8.1983).

⁴⁴⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 148-150, (18-25.8.1983), ss. 624-724.

Tasarının tümü üzerinde söz alan üyelerden Fuat Azgur ve Kamer Genç kanunun bir takım kısıtlamalar getirdiğini vurgulamışlardır. Özellikle Kamer Genç; bu gibi önemli kanunların seçimlerden sonra oluşacak yeni meclise bırakılması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer söz alan üyeler Hamza Eroğlu ve İsmail Hakkı Demirel; tasarının Anayasa'nın ilkelerine uygun bir şekilde düzenlenmiş olduğunu belirterek lehinde konuşmuşlardır. Konuşmalardan sonra maddelere geçilen tasarı DM'de kabul edilerek 24 Ağustos 1983 tarihinde MGK'ya sunulmuştur.

Kanun tasarısı Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki İçişleri Komisyonu'nda incelendikten sonra hazırlanan rapor görüşülmek üzere MGK'ya sunulmuştur. Komisyon raporunda; MGK'ya yapılan ön takdimde maddeler üzerindeki görüş ve direktifler doğrultusunda gerekli değişikliklerin yapıldığı özellikle belirtilmektedir.⁴⁴¹

Tasarının MGK'da görüşmeleri sırasında tümü üzerinde tek söz alan Muzaffer Başkaynak; kanunun çerçevesini şu cümlelerle çizmektedir:

“9.11.1982 gün ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, özellikle herkesin, önceden izin almaksızın silahsız ve saldırısız olarak, herhangi bir düşünceyi oluşturmak ve yaymak için toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabileceğini öngörmektedir.

Buna rağmen gayet doğaldır ki, bu toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılırken şehir düzeninin bozulmaması gerekmektedir. Kanun tasarısı, bu nedene dayalı olarak, bazı kısıtlayıcı hükümleri ihtiva ediyor.

Bunun dışında, kamu düzeninin ciddi şekilde bozulacağı, suç işleme ihtimali belirtilerinin var olması halinde veya milli güvenlik gereklerine uyulmaması halinde veya Cumhuriyetin temel ilkelerinin sarsılması halinde veya özellikle Anayasanın 13 üncü maddesindeki prensiplerin bozulması durumunda, bu Kanunun yetkili kıldığı bölge valilikleri, il valilikleri veya kaymakamlıklar toplantı ve gösteri yürüyüşlerini bir süre erteleyebilecekleri gibi, tamamen de durdurabileceklerdir.

Vakıflar, mesleki kuruluşlar ve bazı derneklerin kendi amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü yapamayacakları da ayrıca hüküm altına alınmış bulunmaktadır.”

Muzaffer Başkaynak'ın konuşmasından sonra tasarının maddelerine geçilmiştir. Kanun tasarısı önceden MGK üyelerine takdim edilip, gerekli düzenlemeler yapıldığı için maddeler üzerinde önemli sayılabilecek bir tartışma veya düzeltme yapılmadan görüşmeler devam etmiş, maddeler rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

⁴⁴¹ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 168'in sonuna ekli (6.10.1983).

Kanun tasarısının önemli maddeleri şunlardır:

Genel Hükümler

“Amaç ve kapsam

Madde 1- Bu Kanun; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller ile gerçek ve tüzelkişilerin düzenleyecekleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yerini, zamanını, usul ve şartlarını, düzenleme kurulunun görev ve sorumluluklarını, yetkili mercii yasaklama ve erteleme hallerini, güvenlik kuvvetlerinin görev ve yetkileri ile yasakları ve ceza hükümlerini düzenler.”

“Tanımlar

Madde 2- Bu Kanunda geçen deyimlerden;

- a) Toplantı; belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını,
- b) Gösteri yürüyüşü; belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri,
- c) Mahallin en büyük mülki amiri; illerde vali, ilçelerde kaymakamı,
- d) Mahallin güvenlik amirleri; illerde il emniyet müdürü ve il jandarma alay komutanını, ilçelerde ilçe emniyet amiri veya komiseri ve ilçe jandarma bölük komutanını,

İfade eder.

Bir ile bağlı ilçelerin, o ilin belediye sınırları içindeki kısımlarına ilişkin olarak bu Kanunun uygulaması yönünden mahallin en büyük mülki amiri, ilin valisidir.”

“Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı

Madde 3- Herkes, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümlerine göre, silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Yabancıların, 4 üncü madde hükmü saklı kalmak üzere, bu Kanun hükümlerine göre toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri ve Türk vatandaşları tarafından düzenlenecek toplantı veya yürüyüşte topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, döviz, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları İçişleri Bakanlığı’nın iznine bağlıdır.”

“İstisnalar

Madde 4- Aşağıda belirtilen toplantı ve faaliyetler bu Kanun hükümlerine tabi değildir.

- a) Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzelkişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları,

b) Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla Kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar,

c) Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar,

d) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanların Devlet ve Hükümet işleri hakkındaki toplantı ve konuşmaları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin halk ile yapacakları sohbet niteliğindeki görüşmeler.”

“Madde 5- Seçim zamanlarında yapılacak propaganda toplantıları ile ilgili Kanun hükümleri saklıdır.”

“Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yerleri

Toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı

Madde 6- Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tüm il veya ilçe sınırları içerisinde aşağıdaki hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabilir.

Şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde hangi meydan ve açık yerlerde veya yollarda toplantı veya yürüyüş yapılabilceği ve bu toplantı ve yürüyüş için toplanma ve dağılma yerleri ile izlenecek yol ve yönler vali ve kaymakamlarca karşılaştırılarak alışılmış araçlarla önceden duyurulur. Bu yerler hakkında sonradan yapılacak değişiklikler duyurudan onbeş gün sonra geçerli olur. Toplantı yerlerinin tespitinde gidiş gelişi, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak biçimde, toplantıların genel olarak yapıldığı, elektrik tesisatı olan yerler tercih edilir.”

“Toplantı ve gösteri yürüyüşü zamanı

Madde 7- Toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamaz,

Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneşin batışından bir saat önceye, kapalı yerlerdeki toplantılar saat 23.00’e kadar sürebilir.”

“Umuma açık yer sayılma

Madde 8- Toplantının yapıldığı yer, toplantı süresince umuma açık yer sayılır.”

“Toplantı Şekil ve Şartları

Düzenleme Kurulu

Madde 9- Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 21 yaşını doldurmuş en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul kendi aralarından birini başkan seçer.

Düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin toplantının yapılacağı yerde sürekli ikametgâhlarının bulunması ve bunların belgelendirilmesi zorunludur. Ayrıca bu kişilerin, haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi izne bağlı kimselerden olmaması veya yasama veya diplomatik dokunulmazlıklarının bulunmaması gereklidir.”

“Bildirim verilmesi

Madde 10- Toplantı yapılabilmesi, için toplantının yapılmasından en az yetmişiki saat önce ve çalışma saatleri içinde, düzenleme kurulunun tamamının imzalayacakları bir bildirim, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilir.

Bu bildirimde;

- a) Toplantının amacı,
- b) Toplantının yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatleri,
- c) Düzenleme kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri, ikametgâhları ve varsa çalışma yerleri,

Belirtilir ve bildirimde yönetmelikte gösterilecek belgeler eklenir.

Bu bildirim karşılığında gün ve saati gösteren alındı belgesi verilmesi zorunludur.

Bu bildirim, valilik veya kaymakamlıkça kabul edilmez veya karşılığında alındı belgesi verilmez ise keyfiyet bir tutanakla tespit edilir. Bu halde noter vasıtasıyla ihbar yapılır, ihbar saati bildirimin verilme saati sayılır.

Aynı yerde, aynı gün toplantı yapmak üzere ayrı ayrı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse ilk verilen bildirim geçerlidir. Diğerlerine durum hemen yazılı olarak bildirilir.”

“Düzenleme kurulunun görev ve sorumlulukları

Madde 12- Düzenleme kurulu, toplantının sükûn ve düzenini, bildirimde yazılı amaç dışına çıkılmamasını sağlamakla yükümlü ve sorumludur. Kurul, bunun için gereken önlemleri alır ve gerektiğinde güvenlik kuvvetlerinin yardımını ister. Alınan önlemlere rağmen sükûn ve düzenin sağlanamaması halinde, kurul başkanı toplantının sona erdirilmesini hükümet komiserinden isteyebilir.

Düzenleme kurulunun sorumluluğu, topluluk toplantı yerinden tamamen dağılıncaya kadar sürer.”

“Hükümet komiseri ve yetkileri

Madde 13- Valilik ve kaymakamlıkça; hâkim ve savcılar ve bu sınıftan sayılanlar ile Silahlı Kuvvetler, Adalet, Genel ve Özel Kolluk Kuvvetleri mensupları hariç olmak üzere, il veya ilçelerdeki mülki idare amirliği hizmetleri sınıfına dahil memurlar ile diğer kamu görevlilerinden müdür, amir veya bunların yardımcıları arasından bir kişi, hükümet komiseri olarak ve gerektiğinde iki kişi de hükümet komiseri yardımcısı olarak görevlendirilir.

Hükümet komiseri, toplantı yerinde uygun göreceği bir yerde bulunur ve toplantıyı teknik ses alma cihazları, fotoğraf ve film makineleri gibi araçlarla tespit ettirebilir.”

“Toplantının Ertelenmesi veya Yasaklanması

Düzenleme kurulunun toplantıyı geri bırakması

Madde 14- Toplantı, toplantının yapılacağı saatten en az yirmidört saat önce düzenleme kurulunun çoğunluğu tarafından, bildirimin verildiği valilik veya kaymakamlığa yazı ile bildirilmek şartıyla kırksekiz saati geçmemek üzere yalnız bir kez geri bırakılabilir.”

“Birden fazla toplantıları erteleme

Madde 15- Bir il sınırı içinde aynı günde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanılabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını otuz günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir. Bu ertelemelerde müracaat önceliği göz önünde bulundurulur.”

“Toplantının Bölge Valiliği ve İçişleri Bakanlığı’nca ertelenmesi

Madde 16- a) Bir bölge valiliğine bağlı illerden; birden çok ilde aynı günde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili valilerce bölge valiliğinden takviye istenmesi halinde, bölge valisi bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına varırsa, takviye gönderilmeyen illerdeki toplantılar otuz günü aşmamak üzere bölge valiliğince bir kez ertelenebilir.

b) Aynı günde birden çok bölge valiliğine bağlı illerde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili bölge valilerince İçişleri Bakanlığı’ndan takviye istenmesi halinde, İçişleri Bakanlığı bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına varırsa, takviye gönderilmeyen bölge valiliğine bağlı illerdeki toplantılar otuz günü aşmamak üzere İçişleri Bakanlığı’nca bir kez ertelenebilir.

Ertelemelerde müracaat önceliği göz önünde bulundurulur.”

“Madde 17- Bölge valisi, vali veya kaymakam, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacıyla güden fiillerinin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacıyla belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir.”

“İl veya ilçelerde bütün toplantıların yasaklanması

Madde 19- Bölge valisi, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya Milli Güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacıyla güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile bölgeye dahil illerin birinde veya birkaçında veya bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere yasaklayabilir. Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak bir ille bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere yasaklayabilir.

Yasaklama kararı gerekçeli olarak verilir. Kararın özeti yasaklamanın uygulanacağı yerlerde mutad vasıtalarla ilan edilir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı'na bilgi verilir.”

“Gösteri Yürüyüşlerinin Şekil ve Şartları ile Ertelenmesi veya Yasaklanması

Gösteri yürüyüşlerinde uygulanacak hükümler

Madde 20- Gösteri yürüyüşlerinin şekil ve şartları ile ertelenmesi veya yasaklanması hakkında da bu Kanunun 3 üncü ve 4 üncü bölümlerindeki hükümler uygulanır.

Şehir ve kasaba içindeki genel yollar üzerinde yapılacak yürüyüşlere ait bildirimlerde, 6. Madde gereğince ilan olunan yol ve yönler uyulmak şartıyla, yürüyüşe geçmek için seçilecek toplanma yeri ile izlenecek yol ve dağılma yerinin belirtilmesi zorunludur.”

“Yasaklar ve Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Amaç dışı toplantı ve gösteri yürüyüşü

Madde 21- Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.”

“Yasak yerler

Madde 22- Genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.

Genel meydanlardaki toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak üzere valilik ve kaymakamlıklara yapılacak düzenlemelere uyulması zorunludur.”

“Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri

Madde 23- a) 9 ve 10. madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için saptanan gün ve saatten önce veya sonra;

b) Ateşli silahlar veya patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zinciri gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek,

c) 7. madde hükümleri gözetilmeksizin,

d) 6 ve 10 uncu maddeler gereğince belirtilen yerler dışında,

e) 20. maddedeki yöntem ve şartlara ve 22. maddedeki yasak ve önlemlere uyulmaksızın,

- f) 4 üncü madde ile Kanun kapsamı dışında bırakılan konularda kendi amaç, kural ve sınırları dışına çıkılarak,
- g) Kanunların suç saydığı maksatlar için,
- h) Bildirimde belirtilen amaç dışına çıkılarak,
- i) Toplantı ve yürüyüşün 14, 15, 16, 17 ve 19. maddelere dayanılarak valilik ve kaymakamlıklarca yasaklanması veya ertelenmesi veya İçişleri Bakanlığı'nca ertelenmesi halinde tespit edilen erteleme veya yasaklama süresi sona ermeden,
- j) 13. maddenin 3. fıkrasına göre hükümet komiserince toplantının sona erdirildiği halde,
- k) 21. madde hükmüne aykırı olarak,
- ı) 3. maddenin 2. fıkrası hükmüne uyulmadan,

Yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılır.”

“Ceza Hükümleri Yasaklara aykırı hareket

Madde 28- Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis ve onbin liradan yirmibeş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

10 uncu madde gereğince verilecek bildirimde düzenleme kurulu üyesi olarak gösterilenlerden 9. maddede belli edilen nitelikleri taşımayanlar toplantı veya yürüyüşün yapılması halinde, bir aydan bir yıla kadar hapis ve beşbin liradan onbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

11 ve 12. maddelerde yazılı görevleri yerine getirmeyen düzenleme kurulu üyeleri hakkında dokuz aydan bir yıl altı aya kadar hapis ve onbin liradan otuzbin liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.

Güvenlik kuvvetlerine veya hükümet komiserine veya yardımcısına veya hükümet komiseri tarafından toplantı veya yürüyüş safahatının teknik araç ve gereçlerle tespiti için görevlendirilenlere bu görevlerini yaptıkları sırada cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle mani olanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde bir yıl altı aydan beş yıla kadar hapis ve onbin liradan otuzbin liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.”

Tasarının diğer maddelerinde, toplantı ve yürüyüşü engelleyenler, huzur ve sükunu bozanlara, kanuna aykırı propaganda vasıtaları kullananlara hükümet emrine karşı gelenlere uygulanacak ceza hükümleri ile yönetmelik, kaldırılan hükümler, geçici ve yürürlük maddeleri düzenlenmektedir.

Maddelerin görüşülmesinden sonra tümü oylanarak yasalaşan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu toplam 41 esas ve 2 geçici maddeden oluşmaktadır.⁴⁴² Bu kanun ile toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusunda ayrıntılı düzenlemeler yapıldığı, önemli sınırlama ve yasaklar getirildiği görülmektedir.

Çalışma hayatı ve örgütlenme özgürlüğü alanında çıkarılan bu temel yasaların yanı sıra, basın ve sosyal güvenlik alanında da bazı yeni yasalar çıkarılmış, yasa değişiklikleri yapılmıştır. Bu yasaların önemlileri şunlardır:

9.7.1945 Tarih ve 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (Kanun No: 2868)⁴⁴³

Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu (Kanun No: 2925)⁴⁴⁴

Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu (Kanun No: 2926)⁴⁴⁵

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, 26. Maddesine Bir Fıkra ve Bu Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (Kanun No: 2934)⁴⁴⁶

15 Temmuz 1950 Tarih ve 5680 Sayılı Basın Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bir Ek Maddenin Kaldırılmasına ve Bu Kanuna Ek Maddeler İlavesine Dair Kanun (Kanun No: 2950)⁴⁴⁷

3.2.4- Eğitim ve Kültür Mevzuatı

Zorunlu İlköğretim Çağı Dışında Kalmış Okuma Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okur-Yazar Duruma Getirilmesi veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim Öğretim Yapıtırılması Hakkında Kanun Tasarısı:

Milli Eğitim Bakanlığı'nca "Okur Yazarlığı Teşvik Kanunu Tasarısı" adı ile hazırlanan tasarı Hükümet tarafından 24 Ağustos 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Tasarının genel gerekçesi şöyledir: "Türkçe dilimizi daha iyi bir şekilde konuşma ve okuma-yazma öğrenme, yurttaşlarımızın kendi aralarında daha iyi iletişim kurma ve milli birliği sağlama bakımından da büyük önem taşımaktadır."

⁴⁴² MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 168, (6.10.1983), ss. 261-283; RG, Sayı: 18185, 8 Ekim 1981.

⁴⁴³ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 155, (25.7.1983), ss. 539-543; RG, Sayı: 18117, 27 Temmuz 1983.

⁴⁴⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 174, (17.10.1983), ss. 569-592; RG, Sayı: 18197, 20 Ekim 1983.

⁴⁴⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 174, (17.10.1983), ss. 592-618; RG, Sayı: 18197, 20 Ekim 1983.

⁴⁴⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.11, B: 177, (24.10.1983), ss. 143-145; RG, Sayı: 18203, 26 Ekim 1983.

⁴⁴⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.11, B: 182, (10.11.1983), s. 340-350; RG, Sayı: 18220, 13 Kasım 1983.

“1980 Genel Nüfus sayımı sonucunda çıkarılan tahminlere göre, 6 yaştan yukarı genel nüfusun 13 milyonu okuma-yazma bilmemekte ve bu nüfusun yaklaşık 6 milyonu da iktisaden faal nüfus içinde yer almaktadır.”

“... Ulusal kalkınma hedefimiz olan sanayileşme, tarımda modernleşme, Atatürk İlkeleri doğrultusunda ulusal bütünleşme ve demokratik sürece bilinçli katılmanın ilk şartı; tüm vatandaşlarımızın Türkçeyi yeterli düzeyde konuşmalarını ve okuyup yazmalarını sağlamaktır.”⁴⁴⁸

DM Milli Eğitim Komisyonu tarafından incelenen tasarı 17 Ocak 1983 tarihinde hazırlanan raporla birlikte DM Başkanlığı’na sunulmuştur. (1/482) Kanun tasarısı DM’nin 10 Mayıs 1983 tarihinde yapılan 99. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, aralıklarla görüşülen tasarı 12 Mayıs 1983 günü yapılan 101. birleşimin 2. oturumunda kabul edilmiştir. (DM S. Sayısı 305)⁴⁴⁹

DM’nin 10 Mayıs 1983 günü yapılan 99. birleşimin 2. oturumunda Başkan Vekili Turhan Güven’in Başkanlığında başlayan görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Evliya Parlak; 12 Eylül 1980 harekâtından sonra toplumumuzun kanayan bir yarasına parmak basan hükümetin programında öngördüğü faaliyetlerin en önemlisi olarak değerlendirmiştir. Selçuk Kantarcıoğlu ise; Okuma-yazma problemini Milli Eğitim Bakanlığı’nın çözmesi gerektiğini bu sebeple kanun tasarısına karşı olduğunu belirtmiştir. Utkan Kocatürk; tasarının Milli Eğitimin İlköğretim Kanununu tamamlayan, ona bir bütünlük kazandıran önemli bir tasarı olduğunu söylemiştir. Milli Eğitim Komisyonu Sözcüsü Muzaffer Ender de, Okuma-Yazmayı Teşvik Kanunu’nun Meclise gelmesi bizim için büyük bir iftihar meselesidir; çünkü bunun Cumhuriyetin başlangıcından bu yana Türkiye’nin büyük bir derdine deva olacak bir Kanun olduğunu vurgulamıştır.⁴⁵⁰ Yapılan konuşmalardan sonra tasarının maddeleri üzerinde görüşmelere başlanmış ve tasarı DM Genel Kurulunda kabul edilerek 13 Mayıs 1983 tarihinde MGK’na sunulmuştur.

Tasarı MGK İhtisas Komisyonunda incelenerek hazırlanan rapor MGK Başkanlığı’na sunulmuştur. Tuğgeneral Cumhur Evcil Başkanlığında İhtisas Komisyonunun hazırladığı raporda; tasarının genelde olumlu bulunduğu belirtilmekte, ancak tasarının sadece teşvik tedbirlerini ihtiva etmediği, uygulama ve cezalar ile ilgili hükümlere de yer verildiğinden tasarının adının değiştirildiği vurgulanmaktadır.⁴⁵¹ İhtisas Komisyonunun teklif ettiği isim “Zorunlu İlköğretim Çağı Dışında Kalmış Okuma-Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okur-Yazar Duruma Getirilmesi veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim Öğretim Yapıtırılması Hakkında Kanun Tasarı”dır.

⁴⁴⁸ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.17, B: 99’un sonuna ekli (10.5.1983).

⁴⁴⁹ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.17, B: 99-101, (10-12.5.1983).ss.435-531.

⁴⁵⁰ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.1, B: 99, (10.5.1983).ss. 435-440.

⁴⁵¹ MGK Tutanak Dergisi, C. 9, B: 150’nin sonuna ekli (16.6.1983).

Kanun Tasarısı (MGK S.Sayısı:602). MGK'nın 16 Haziran 1983 günü yapılan 150. birleşimde görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde tek söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; Atatürk'ün doğumunun 100. yılında başlatılan okuma yazma seferberliğinin büyük ilgi gördüğünü, okuma-yazma bilenlerin oranının %74'e ulaştığını, bu Kanunla okuma-yazma bilenlerin oranının daha da artırılmasının hedeflendiğini belirtmiştir. Bu kısa konuşmadan sonra maddelerin görüşülmesine başlanmış ve maddeler rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; zorunlu ilk öğrenim çağı dışında kalmış okuma ve yazmayı bilmeyen veya çok az bilen bütün vatandaşların, Türk Milli Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, Devletin gözetim ve denetimi altında okuma ve yazma öğrenmelerini veya ilkökul düzeyinde öğrenim yapmalarını sağlamaktır.”

“Kapsam

Madde 2- Bu Kanun; zorunlu ilköğrenim çağı dışında kalmış, okuma ve yazmayı bilmeyen veya çok az bilen vatandaşları ve bu Kanunda kendilerine görev verilen kamu kurum ve kuruluşları ile özel kurum ve kuruluşları kapsar.”

“Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen;

- a) “Okuma - yazma öğrenme kursu”: Zorunlu ilköğrenim çağı dışında kalan, okuma ve yazmayı bilmeyenler ile çok az bilen yetişkinlerin devam etmek zorunda oldukları kursu,
 - b) “İlkokul düzeyinde kurs”: Okuma - yazmayı bilen veya okuma - yazma kursunda öğrenen yetişkinlere, ilkökul düzeyinde eğitim ve öğretim veren kursu,
 - c) “Zorunlu ilköğretim çağı dışında kalanlar”: 14 yaşını bitirenleri,
- İfade eder.”

“Görevler

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu Kanunla ilgili görevleri

Madde 4- Milli Eğitim Bakanlığı bu Kanunun kapsamına giren konularda;

- a) Eğitim ve öğretim ile ilgili her türlü çalışmaları düzenler.
- b) Kamu kuruluşları, özel ve gönüllü kurumlar ile kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlar,
- c) Eğitim ve öğretimi gözetim ve denetim altında bulundurur.
- d) Personel, araç ve gereç sağlar ve teknik yardımda bulunur.

e) Diğer kurum ve kuruluşların çalışmalarına yardımcı olur, öneride bulunur ve gereken tedbirleri alır.

f) Kursları başarıyla bitirenlere belge veya diploma verir, okuma - yazma öğrenme veya ilkokul düzeyindeki kurs çalışmalarında başarılı görülen kamu görevlilerini, özel kuruluşlar, demek ve kişileri teşvik edici tedbirleri alır.”

Tasarının 5. maddesi kamu kurum ve kuruluşlarına, 6. maddesi özel kurum ve kuruluşların okuma-yazma bilmeyen personeline eğitim yaptırma zorunluluğu getirmektedir. 7. madde ile zorunlu ilköğretim çağı dışında kalan ve okuma-yazmayı bilmeyen vatandaşların okuma-yazma kurslarına katılmaları zorunluluğu getirilmektedir. Yürürlük maddesi hariç toplam 12 maddeden oluşan tasarının diğer maddelerinde okuma-yazmayı teşvik etme, verilen görevleri yapmayan kurslara katılmayan veya gerçeğe aykırı beyanda bulunanlara uygulanacak cezalar düzenlenmektedir. Maddelerin görüşülmesinden sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve 2841 sayılı Kanun yasalaşmıştır.⁴⁵²

14.6.1973 Tarihli ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı

Milli Eğitim Bakanlığı’nca hazırlanan ve Hükümet Tarafından DM Başkanlığı’na 17 Mart 1983 tarihinde sevk edilen kanun tasarısının genel gerekçesinde;

“Dokuz yıldan beri uygulanmakta olan Milli Eğitim Temel Kanunu’nun bazı maddelerinin tamamıyla uygulama alanına konulmadığı, bazı maddelerinin ise bugün için değişikliğe uğratılması uygulanmasının güç olacağı gerçeği Bakanlığımızı kanuni düzenlemeye sevketmiştir.

“.... Son yıllarda gözlendiği üzere; gizli ve kontrolsüz din öğretimi girişimleri Devleti bu konuda daha etkin olmaya yöneltmekte, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyinin yükselmesi, temel eğitim yaşının 7’den 6’ya inmesini gerektirmektedir.”⁴⁵³ denilmektedir.

Tasarı Milli Eğitim Komisyonunda incelendikten sonra DM’nin 9 Mayıs 1983 günü yapılan 98. birleşiminde görüşülerek kabul edilmiş⁴⁵⁴ ve yasalaşmak üzere 10 Mayıs 1983 tarihinde MGK’ya sunulmuştur. (DM S. Sayısı: 374). DM’de kabul edilen tasarı metni Tuğgeneral Cumhur Evcil Başkanlığındaki İhtisas Komisyonunda incelenerek hazırlanan rapor MGK Başkanlığı’na sunulmuştur. (1/502)⁴⁵⁵

⁴⁵² MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 150, (16.6.1983).ss. 341-348; RG, Sayı:18081, 18 Haziran 1983.

⁴⁵³ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.17, Birleşim: 98’in sonuna ekli (9.5.1983).

⁴⁵⁴ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.17, Birleşim: 98, (9.5.1983).ss. 397-405.

⁴⁵⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.9.Birleşim: 150’nin sonuna ekli (16.6.1983).

Kanun tasarısı MGK'nın 16 Haziran 1983 günü yapılan 150. birleşiminde görüşülmüştür. (MGK S.Sayısı: 601).

Tasarının tümü üzerinde söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhuriyet Evcil; Yükseköğretim Kurumu ve Anayasa gereği Milli Eğitim Temel Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması gerektiği için tasarının hazırlandığını belirtmiştir. Bu kısa konuşmadan sonra tasarının maddelerine geçilmiştir. Tasarı ile Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan en önemli değişiklikler şunlardır:

“Madde 4- 14.6.1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.”

IX. Laiklik

Madde 12- Türk Milli Eğitiminde Laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.”

7. maddede ilköğretime başlama yaşı 7'den 6'ya indirilmiş, 11. madde ile de yükseköğretim kurumları yasaya dahil edilmiştir.

Maddelerin görüşülmesinden sonra tasarının tümü kabul edilerek 2842 sayılı Kanun yasalaşmıştır.⁴⁵⁶

2842 sayılı Kanunla, 1982 Anayasası'nın 24. maddesi gereği din kültürü ve ahlak eğitimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer almıştır.

Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu Tasarısı

Kültür Bakanlığı'na hazırlanan kanun tasarısı Hükümet tarafından 30 Kasım 1981 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Kanun tasarısının genel gerekçesi kısaca şöyledir.⁴⁵⁷

“Yurdumuz, eski eserler, anıtlar, sitler, etnografya ve folklor değerleri bakımından Dünyanın sayılı zengin ülkelerinden biridir. Bizi geçmişimize bağlayan, tarihi ve kültürel varlığımızı idrak ettiren bu belgeler, aynı zamanda geçmiş devirlerin ve zamanımızın, tarihi, kültürel, siyasal ve ekonomik hareketlerini ortaya koyan üstün değerlerdir.

Bu üstün değerli varlıklarımızın tanımı, tanıtılması, onarımı, saklanması, değerlendirilmesi ve korunması ve bu hizmetlerin bilimsel esaslara yürütülmesi zorunludur.

⁴⁵⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9. Birleşim: 150, (16.6.1983), ss. 349-355; **RG**, Sayı: 18081, 18 Haziran 1983.

⁴⁵⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 18, B: 105'in sonuna ekli (23.5.1983).

Bu sebeplerle 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun ve 5805 ile 1714 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanunun değiştirilmesine ilişkin bu tasarı hazırlanmış bulunmaktadır.”

Tasarı esas komisyon olarak Milli Eğitim Komisyonu'na havale edilmiştir. Milli Eğitim Komisyonu; Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskan, Turizm ve Tanıtma ile Adalet Komisyonu'nun görüşlerini alarak hazırladığı raporu DM Başkanlığı'na 24 Şubat 1983 tarihinde sunmuştur. (1/108). Komisyon raporunda; kamulaştırma ve yeni anayasa hükümlerinin göz önüne alınarak tasarının yeni bir düzenleme ile ele alındığı vurgulanmaktadır.⁴⁵⁸

Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu Tasarısı (DM S. Sayısı: 348) DM'nin 23 Mayıs 1983 günü yapılan 105. birleşimin 1. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde söz alan Milli Eğitim Komisyonu Başkanı Selçuk Kantarcıoğlu; değerli kültür varlıklarımızın tanıtılması, onarımı, saklanması, değerlendirilmesi ve korunması amacıyla hükümet tarafından tasarının Anayasa'nın kabulünden önce hazırlandığı, bu sebeple Anayasa'nın kabul edilmesi üzerine tasarının yeniden düzenlenerek Meclis'e getirildiğini belirtmiştir. Daha sonra söz alan Adnan Orel, Muhsin Zekai Bayer ve Kazım Öztürk tasarının önemini vurgulayan birer konuşma yapmışlardır.⁴⁵⁹ Konuşmalardan sonra maddelerin görüşülmesine başlanmış ve tasarının tümü 108. birleşimde kabul edilmiştir.⁴⁶⁰ DM'de kabul edilen metin 27 Mayıs 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne sunulmuştur. Tuğgeneral Cumhur Evcil Başkanlığındaki İhtisas Komisyonu tarafından incelenen tasarı MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴⁶¹

Kanun tasarısı MGK'nın 21 Temmuz 1983 günü yapılan 153. birleşiminde 2 oturumda görüşülmüştür. (MGK S. Sayısı: 620). Tasarının tümü üzerinde tek söz alan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil; kanun tasarısının amaçlarını şöyle açıklamıştır:

“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun Tasarısı 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun ile 7463 sayılı Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlaki Hakkında Kanunu yürürlükten kaldırarak, bu Kanunlardaki korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili hükümleri bir araya derleyip toplamakta ve bir mevzuat toplaması yapmaktadır.

⁴⁵⁸ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.18, B: 105'in sonuna ekli (23.5.1983).

⁴⁵⁹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.18, B: 105, (23.5.1983), ss. 5-21.

⁴⁶⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.18, B: 108, (26.5.1983), s. 217.

⁴⁶¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 153'ün sonuna ekli (21.7.1983).

Bu tasarı ile; korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili uygulama, kontrol ve koordinasyon güçlüklerini azaltmak; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun kuruluş, görev ve yetkilerini yeniden düzenlemek; biraz önce arz ettiğim gibi üç ayrı kanunda yer alan hükümleri bir kanun içerisinde toplamak; yeni kurulacak bölge kurullarıyla bölgesel uygulamaları kolaylaştırmak ve karar alma zamanını azaltmak amaçlanmıştır.”

Bu kısa açıklamadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; korunmaya değer taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.”

1. maddenin kabul edilmesinden sonra 2. maddeye geçilmiştir.

“Madde 2- Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hükümleri kapsar.”

2. madde üzerinde konuşan MGK Başkanı Kenan Evren; maddenin yeterli olmadığını, bu maddenin son kısmını “Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile görevlendirilen ilgili bütün kurum ve teşkilleri kapsar” şeklinde düzenlemek gerektiğini belirtmiştir. MGK Genel Sekreteri Orgeneral Necip Torumtay 2. maddeye kurum ve kuruluşların sorumluluklarının da ilave edilmesini teklif etmiştir. Yapılan tekliflerin kabul edilmesi üzerine 2. madde şu şekilde yeniden düzenlenerek kabul edilmiştir:

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; korunmaya değer taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.”

“Kapsam

Madde 2- Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.”

2. maddenin kabul edilmesinden sonra MGK Üyesi Tahsin Şahinkaya 1. madde üzerinde tekriri müzakere teklif ederek, 1. maddede yer alan “korunmaya değer” ifadesinin “korunması gerekli” şeklinde düzeltilmesini istemiştir. 2. madde düzeltilerek kabul edilmiştir.

“Tanımlar ve kısaltmalar

Madde 3- Bu Kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır :

a) Tanımlar :

- 1- “Kültür varlıkları”; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.
- 2- “Tabiat varlıkları”; jeolojik devirlerde, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.
- 3- “Sit”; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri korunması gerekli alanlardır.
- 4- “Korunma” ve “Korunma”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.
- 5- “Korunma alanı”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.
- 6- “Değerlendirme”; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

b) Kısaltmalar :

- 1- “Yüksek Kurul”; “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu”nu,
 - 2- “Bölge Kurulu”; “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu”nu,
- ifade eder.”

“Haber verme zorunluluğu

Madde 4- Taşınmaz ve taşınır kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire, mülki amir ve diğer makamlar ise son gün içinde, yazı ile en yakın müze müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bildirir.

İhbarı alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.”

MGK Başkanı Kenan Evren 4. maddenin ilk cümlesinde yer alan “Taşınmaz ve taşınır” ifadesinin “taşınır ve taşınmaz” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiş ve madde bu değişiklikle kabul edilmiştir.

“Devlet malı niteliği

Madde 5- Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.”

Yürürlük ve yürütme maddeleri hariç 7 bölüm halinde 76 esas ve 6 geçici maddeden oluşan tasarının maddeleri esaslı bir değişiklik yapılmadan rutin bir şekilde kabul edilmiştir. Tasarının 2. bölümünde “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları detaylı bir şekilde sayılmakta ve bunların korunması ile ilgili maddeler (6-22. maddeler) yer almaktadır. 3. bölümde ise “Korunması Gerekli taşınır Kültür ve Tabiat varlıkları ile ilgili maddeler (23-34. maddeler) düzenlenmektedir. 4. bölümde “Araştırma, sondaj, kazı ve define arama” ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

5. bölümde “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurulları”nın kuruluş ve görevleri düzenlenmektedir. Yüksek Kurul’un kuruluşu ve görevleri şöyle düzenlenmektedir:

“Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurulları

Kuruluş

Madde 51- Yurt içinde bulunan ve bu Kanunda tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı, merkezi Ankara’da “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu” ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na tespit edilecek bölgelerde “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları” kurulur.”

“Yüksek Kurulun görevleri

Madde 52- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun görevleri şunlardır:

- a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyon ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b) Kültür ve Turizm Bakanlığı’na tespit olunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

- c) Anılan varlıklarla ilgili olarak Yüksek Kurula intikal edecek veya bizzat bilgi edindiği konu ve uyuşmazlıklar hakkında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na görüş bildirmek,
- d) İlke kararları ve diğer görüşmeler doğrultusunda yapılacak uygulamalarda Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yardımcı olmak ve sonuçlarını izlemek,
- e) Bu Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.”

“Yüksek Kurul Üyeliği

Madde 53- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu yedi tabii, sekiz temsilci olmak üzere onbeş üyeden oluşur.

a) Tabii üyeler :

- 1- Kültür ve Turizm Bakanlığı müsteşarı,
- 2- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili müsteşar yardımcısı,
- 3- Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlü,
- 4- Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Genel Müdürü,
- 5- İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürü,
- 6- Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürü,
- 7- Vakıflar Genel Müdürü,

b) Temsilci üyeler :

Temsilci üyelerin üçü Cumhurbaşkanı, beşi Yükseköğretim Kurulu'na seçilir.

Yükseköğretim Kurulunca seçilecek temsilci üyeler; yükseköğrenim kurumlarının mimarlık, arkeoloji, sanat tarihi, şehircilik ve idare hukuku dallarının her birinden seçilecek beş öğretim üyesinden oluşur.

Öğretim üyeliği sıfatları sona eren veya herhangi bir sebeple yükseköğretim kurumlarından ayrılanların üyelikleri düşer.

Yüksek Kurul toplantılarına, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Başhukuk Müşaviri ile çağrılacak başka uzmanlar, oy hakkı olmaksızın katılabilir.

Yüksek Kurulun Başkanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarıdır. Başkan bulunmadığı zaman Müsteşar Yardımcısı kendisine vekalet eder.”

6. bölümde kültür varlıklarını bulanlara verilecek ikramiye ile kanuna aykırı davranışlara uygulanacak cezalar, 7. bölümde yürürlükten kaldırılan kanunlar ile geçici maddeler düzenlenmektedir.

Maddelerin kabul edilmesinden sonra tümü oylanarak yasalaşan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve değerlendirilmesi konusunda kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır.⁴⁶²

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu Teklifi

1982 Anayasası'nın 134. maddesi; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kuruluşunu hükme bağlamaktadır. Anayasa'nın amir hükmü gereği MGK Üyesi Orgeneral Tahsin Şahinkaya tarafından hazırlanan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanun teklifi DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Hazırlanan Kanun teklifinin genel gerekçesi şöyledir.⁴⁶³

“Anayasanın 134. maddesi; Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk Kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu”nun kurulmasını hükme bağlamıştır.

Bu maksatla hazırlanan Kanun Teklifinde; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşuna dahil kurumların her birinin tüzelkişiliğe sahip olması, bilimsel hizmet ve faaliyetlerde bulunması; Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu hazırlayan ve gerçekleştiren tarihi olayların ve bu Cumhuriyetin var olmasında, gelişmesinde ve devamında temel unsur olan Atatürkçü düşünce sisteminin bütün toplum bireylerince en doğru ve en sağlıklı şekilde bilinmesinin sağlanması; Atatürk ilke ve inkılaplarının ve Atatürkçü düşüncenin bilimsel esaslarla incelenmesi, açıklığa kavuşturulması, eğitim ve öğretim alanında önemli bir program halinde uygulanmasının gerçekleştirilmesine yardımcı olunması; Türk Kültürünün bütün yönleri ile bilimsel olarak araştırılması, tanıtılması, yaşatılması ve yüceltilmesi maksadıyla faaliyetlerde bulunulması ve bu sahada ilmi eserler ortaya konulması; bu konularda Devlet görüşünün tespit edilmesi, Atatürk tarafından kurulan Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumunun günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenerek Devlet ile organik bağlarının tesisi ve kuruluş amaçları doğrultusunda daha etkin faaliyet göstermelerinin sağlanması öngörülmüştür.”

Kanun teklifi içtüzük gereği Milli Eğitim Komisyonu'nda incelenerek hazırlanan rapor, 6 Haziran 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur. (2/115). Kanun teklifi DM'nin 28 Haziran 1983 günü yapılan 126. birleşimin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. (DM S. Sayısı: 479). Tasarının tümü üzerinde 13 üye söz isteğinde bulunmuştur. Tasarı üzerinde ilk söz alan Milli Eğitim Komisyonu Başkanı Selçuk Kantarcıoğlu, “... yeni Anayasa'nın yeni bir kuruluşu olan...” Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanun teklifini

⁴⁶² **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 153, (21.7.1983), ss. 464-503; **RG**, Sayı: 18113, 23 Temmuz 1983.

⁴⁶³ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.18, B: 126'nın sonuna ekli (28.6.1983).

Komisyon olarak Meclis'e sunmaktan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Komisyon sözcüsü Adnan Orel; tasarımı "... memleketimizin çok büyük, çok hayati önem taşıyan bir davası..." olarak nitelemiştir. Hamza Eroğlu ise; bazı çevrelerin bu kurumun kurulmasını tepkiyle karşıladıklarını, ancak Anayasa'nın 134. maddesi bu tür hizmetleri devlet hizmeti sayarak, devlet eliyle yürütülmesini gerekli kıldığını vurgulamıştır. Eroğlu devamlı, Türk Dil ve Tarih Kurumu'nun kamu kurumu şeklinde Yüksek Kurum içinde yeniden kurulmalarının Atatürk'ün vasiyetnamesi ile elde ettikleri gelirlerden yararlanmalarını engellemeyeceğini belirtmiştir. Ertuğrul Zekai Ökte'de "Yüce Meclis bu kanunla Devletimizin kurucusu Atatürkümüze, O'nun düşünce, görüş ve ilkelerine, inkılaplarına bağlılığının en somut örneklerinden birini, bir kere daha en açık şekilde..." vereceğini söylemiştir. Abdülbaki Cebeci, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun, bağlı kuruluş haline getirilmesinin Atatürk'ün vasiyetine ters düştüğünü savunmuştur. Muhsin Zekai Bayar ise, teklifi destekleyen bir konuşma yapmıştır.⁴⁶⁴ Daha sonra söz alan Kamer Genç; getirilen teklifle Atatürk'ün dernek statüsünde kurduğu Dil ve Tarih Kurumlarının kamu tüzel kişiliğine dönüştürüldüğünü, bu durumun Atatürk'ün vasiyetnamesine ve Anayasa'nın kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğunu savunmuştur. Namık Kemal Yolga ise; Kanun teklifini Atatürk'e dönüşün müesseseleştirilmesi olarak nitelemiş, büyük bir memnuniyetle karşıladığını söylemiştir. Üyelerin konuşmalarından sonra tekrar söz alan Milli Eğitim Komisyonu Başkanı Selçuk Kantarcıoğlu, eleştirilere cevap niteliğinde açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra söz alan Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş; Bu kanun teklifi ile Atatürk yolunun, Atatürkçü düşünce ve davranışının kurumsallaştırıldığını, Hükümetin teklifin yanında olduğunu vurgulamıştır. Utkan Kocatürk ise, Kanun teklifinin getirdiği en büyük yeniliğin Atatürk Araştırma Merkezi'nin kurulması olduğunu belirtmiştir. Diğer üyelerin de konuşmalarını yapmalarından sonra teklifin maddelere geçilmesi oylanmıştır. Başkanın "ittifakla kabul edilmiştir." Anonsu üzerine Kamer Genç "İttifakla değil, ben ret oyu kullanıyorum" diyerek Başkan'a itiraz etmiştir. Bu tartışmalardan sonra kanun teklifinin maddelerine geçilmiştir. Kanun teklifinin DM'deki görüşmeleri 6 birleşim sürmüştür.⁴⁶⁵ DM'de kabul edilen kanun teklifi 8 Temmuz 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. Kanun teklifi MGK İhtisas Komisyonu'nda incelenerek hazırlanan rapor 9 Ağustos 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴⁶⁶ Tuğgeneral Cumhur Evcil Başkanlığındaki İhtisas Komisyonu raporunda, kanun teklifinin bazı değişiklikler ve ilavelerle uygun bulunduğu vurgulanmaktadır.

⁴⁶⁴ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.18, B: 126, (28.6.1983), ss. 260-282.

⁴⁶⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.19, B: 126-132, (28.6.1983 – 7.7.1983), ss. 260-591.

⁴⁶⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 158'in sonuna ekli (11.8.1983)

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu Teklifi (MGK S. Sayısı: 631). MGK'nın 11 Ağustos 1983 günü yapılan 158. birleşiminde 2 oturumda görüşülmüştür. Kanun teklifinin tümü üzerinde tek konuşmacı olan İhtisas Komisyonu Başkanı Cumhur Evcil teklifin amaçlarını şöyle açıklamaktadır.⁴⁶⁷

“Kanun teklifinde, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşuna dahil kurumların her birinin tüzelkişiliğe sahip olması, bilimsel hizmet ve faaliyetlerde bulunması, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu hazırlayan ve gerçekleştiren tarihi olayların ve Cumhuriyetin var olmasında, gelişmesinde ve devamında temel unsur olan Atatürkçü düşünce sisteminin bütün toplum bireylerince en doğru ve en sağlıklı şekilde bilinmesinin sağlanması; Atatürk ilke ve inkılaplarının ve Atatürkçü düşüncenin bilimsel esaslarla incelenmesi, açıklığa kavuşturulması, eğitim ve öğretim alanında önemli bir program halinde uygulanmasının gerçekleşmesine yardımcı olunması; Türk kültürünün bütün yönleriyle bilimsel olarak araştırılması, tanıtılması, yaşatılması ve yüceltilmesi maksadıyla faaliyetlerde bulunması ve bu sahalarda ilmi eserler ortaya konulması, bu konularda devlet görüşünün tespit edilmesi; Atatürk tarafından kurulan Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumunun günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenerek Devlet ile organik bağlarının tesisi ve kuruluş amaçları doğrultusunda daha etkin faaliyet göstermelerinin sağlanması öngörülmüştür.”

Cumhur Evcil'in konuşmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Dört kısım halinde düzenlenen Kanun teklifi 110 esas ve 7 geçici maddeden oluşmaktadır. MGK'da maddeler üzerinde yapılan görüşmelerde esasa ilişkin önemli bir değişiklik yapılmamış, rutin bir şekilde görüşmeler sürdürülmüştür. Birinci kısımda amaç, kuruluş ve ilkeler ile Yüksek Kurul, Yüksek Kurumun organları ve görevleri düzenlenmektedir.

Cumhur Evcil'in konuşmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Kanun teklifinin ilk dört maddesi üzerinde söz alan olmamış maddeler rutin bir şekilde kabul edilmiştir.

“Amaç, Kuruluş, Kısaltmalar ve İlkeler

Madde 1- Bu Kanunun amacı; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşunu, hizmet ve faaliyetleri ile ilgili ilkeleri ve organlarını belirlemek; görev, yetki ve çalışma usulleri ile özlük işlerini düzenlemektir.”

⁴⁶⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 158, (11.8.1983), s. 639.

“Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşu

Madde 2- Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayımlar yapmak amacıyla; Ankara’da, Atatürk’ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip, “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu” kurulmuştur.”

“Kısaltmalar

Madde 3- Bu Kanunda;

- a) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu”, Yüksek Kurum,
- b) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yüksek Kurulu”, Yüksek Kurul,
- c) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu”, Yönetim Kurulu,
- d) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı”, Yüksek Kurum Başkanı,
- e) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Genel Sekreteri”, Genel Sekreter,
- f) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Denetleme Kurulu”, Denetleme Kurulu,
- g) “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşuna dahil kurumlar” Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, bağlı kuruluşlar,

Olarak ifade edilmiştir.”

“İlkeler

Madde 4- Yüksek Kurumun ve bağlı kuruluşlarının bütün hizmet ve faaliyetlerinde Anayasa çerçevesinde uygulanacak ilkeler şunlardır :

- a) Milli mücadele ruhu ve bilinci içerisinde; Atatürkçü düşünceye, Atatürk ilke ve inkılaplarına, Türkiye Cumhuriyetinin sonsuza kadar var olma şuuruna, kişilerin ve milletin refahına, toplumun mutluluğu inancına, milli kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma azim ve kararlılığına bağlı kalmak ve sahip olmak,
- b) Topluca Türk vatandaşların milli gurur ve iftiharlarda, milli sevinç ve kederlerde, ortak ve bölünmez bir bütün halinde, milli kültür ve ülküler etrafında toplanmasını güçlendirecek doğrultuda hareket etmek,
- c) Milli dayanışma ve bütünleşmede Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarını, kültür, dil ve tarih değerlerini, birleştirici bir güç olarak göz önünde tutmak; bu değerlere karşı girişilecek her türlü yabancı ve bölücü akımların bilimsel yoldan çürütülmesini esas almak,

- d) Kùltür, dil ve tarihi değerlerimizin bilimsel yoldan ortaya çıkarılmasını, belgelenmesini, araştırılıp incelenmesini esas almak,
- e) Toplumda yaratılan bütün maddi ve manevi kùltür değerlerinin; sürekli, düzenli ve kapsamlı bir şekilde birikimini ve gelecek kuşaklara aktarılmasını temel kabul etmek,
- f) Milli bütünlük ve güvenlik gereklerini, milli ahlak değerlerini ve milli gelenekleri koruyucu ve gözetici doğrultuda hareket etmek,
- g) Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkaracak, O'nu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirecek, kuşaklararası anlayışta ve söyleyişte birleştirici yönde hareket etmek,
- h) Türk tarihini ve Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları, Türklerin medeniyete hizmetlerini inceler ve elde edilen sonuçları yayarken, milli tarihimizin ve milli tarih değerlerimizin birleştirici bir güç olduğunu esas almak ve Türk milletini şanlı geçmişine yaraşan tarihine sahip kılmak.”

“Yüksek Kurul, Yüksek Kurumun Organları ve Görevleri

Yüksek Kurul

Madde 5- Yüksek Kurul; Başbakanın veya görevlendireceği Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısının başkanlığında Genelkurmay Başkanı veya Genelkurmay İkinci Başkanı, tanıtma ve enformasyon işlerinden sorumlu Devlet Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Kùltür ve Turizm Bakanı, Gençlik ve Spor Bakanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı, Yüksek Kurum Başkanı ile Cumhurbaşkanınca seçilen dört üyeden oluşur. Cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü hallerde, Yüksek Kurula Başkanlık eder.

Başbakanın gerekli gördüğü hallerde, TRT Genel Müdürü, Başbakanlık Tanıtma Müsteşarı ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yetkilileri, Yüksek Kurul toplantısına katılırlar, ancak oylamaya katılamazlar.”

2. madde üzerinde söz alan MGK Üyesi Tahsin şahinkaya; “Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı'nın başkanlığında” değil, “Devlet Bakanı veya Başbakan Yardımcısı'nın başkanlığında” olmasını teklif etmiştir. Ancak MGK Başkanı Kenan Evren; Başbakan yardımcılarının aynı zamanda Devlet Bakanı olduklarını belirterek bu teklife karşı çıkmıştır. 5. madde mevcut haliyle kabul edilerek 6. maddeye geçilmiştir.

“Yüksek Kurulun görevleri:

Madde 6- Yüksek Kurulun görevleri şunlardır:

- a) Bu Kanunda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi, Yüksek Kurumun ve bağlı kuruluşlarının etkin ve verimli biçimde çalışabilmeleri için ilke kararları almak,

- b) Bu Kanunda açıklanan amaç ve ilkeler doğrultusunda, milli politikaların oluşmasında, belirlenmesinde, yürütülmesinde ve milli hedeflerin seçiminde esas alınacak milli kültür unsurlarını tespit etmek, bu konularda gerekli gördüğü araştırma ve incelemeleri yaptırmak,
- c) Yüksek Kurum Başkanının sunacağı konular hakkında karar vermek,
- d) Yüksek Kurumun ve bağlı kuruluşlarının kısa, orta ve uzun vadeli çalışma plan ve programları ile bu kuruluşların bütçelerini onaylamak,
- e) Tüzük ve yönetmelikleri incelemek ve karara bağlamak,
- f) Bu Kanunda verilen diğer görevleri yerine getirmek.”

“Yüksek Kurulun çalışma esasları

Madde 7- Yüksek Kurul yılda iki defa toplanır, Başbakanın çağrısı üzerine her zaman olağanüstü toplanabilir,

Toplantı yeter sayısı üyelerin salt çoğunluğu, karar yeter sayısı toplantıya katılanların salt çoğunluğudur.

Toplantı gündemi, Yüksek Kurum Başkanı tarafından hazırlanır ve Başbakanın onayından sonra toplantıdan en az bir ay önce üyelere dağıtılır.

Yüksek Kurulun sekreteryâ işleri, Yüksek Kurum Başkanlığı’na yerine getirilir.

Yüksek Kurulca gerekli görülen kararlar, Resmi Gazete’de yayımlanır.”

“Yüksek Kurum Başkanı

Madde 8- Yüksek Kurum Başkanı; Yüksek Kurumun temsil, yürütme ve koordinasyon organı ve ita amiridir.

Yüksek Kurum Başkanı, tutum ve davranışları ile bu Kanunun belirlediği amaçları ve ilkeleri benimsemiş, kişilikleri bakımından Yüksek Kurumun hizmet ve faaliyetlerini verimli kılacak bilimsel ve kültürel niteliklerini çalışmaları ile kanıtlamış, yükseköğrenim görmüş, Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip, Başbakan tarafından, Yüksek Kurulun görüşü alınarak gösterilecek üç aday arasından Cumhurbaşkanınca atanır.”

“Yüksek Kurum Başkanının görevleri

Madde 9- Yüksek Kurum Başkanının görevleri şunlardır :

- a) Yüksek Kurumu yurt içinde ve yurt dışında temsil etmek,
- b) Yüksek Kurulun ve Yönetim Kurulunun aldığı kararları yerine getirmek,
- c) Yüksek Kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesi için gerekli hizmet ve faaliyetleri yönlendirmek,

- d) Bağılı kuruluşların, bu Kanun ilkeleri ve Yüksek Kurulun kararları doğrultusunda yapacakları çalışmaları, hizmetleri ve faaliyetleri gözetmek, desteklemek ve bunlar arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlamak,
- e) Yüksek Kurumun bütçesini, kısa, orta, uzun vadeli çalışma plan ve programlarını, tüzük ve yönetmelik taslaklarını, icraya ilişkin hizmet ve faaliyet esaslarını zamanında hazırlamak ve yetkili organlara sunmak,
- f) Yüksek Kurumun amaçları ile bağdaşmayan veya ilkelere ters düşen çalışma ve faaliyetleri önleyici tedbirleri almak, bu tedbirleri yetkili organların onayına sunmak,
- g) Gerektiğinde kurulacak araştırma ve uygulama birimlerinin çalışmalarının, hizmet ve faaliyetlerinin verimli olması için öngördüğü planlama, programlama ve destek tedbirlerini hazırlayarak yetkili organlara sunmak,
- h) Bağılı kuruluşların mali ve idari hususlarının denetlenmesi için Denetleme Kurulunu görevlendirmek,
- i) Bu Kanunda gösterilen ve Yüksek Kurulca verilen diğer görevleri yerine getirmek.

“Yönetim Kurulu

Madde 10- Yüksek Kurum Başkanının başkanlığında, Başkan Yardımcısı, Cumhurbaşkanınca seçilmiş üç üye ve bağılı kuruluşların başkanlarından oluşur. Yüksek Kurum Başkanının bulunmadığı hallerde Yönetim Kuruluna Başkan Yardımcısı başkanlık eder. Genel Sekreter Yönetim Kurulunun toplantılarına iştirak eder, ancak oylamaya katılamaz.

Cumhurbaşkanınca seçilecek üyeler; Başbakan tarafından önerilen, bağılı kuruluşların başkanlarında aranan niteliklere sahip altı aday arasından Cumhurbaşkanınca atanırlar.”

“Yönetim Kurulunun görevleri

Madde 11- Yüksek Kurumun yürütme organı olan Yönetim Kurulunun görevleri şunlardır :

- a) Yüksek Kurulun onayladığı çalışma plan ve programlarının ve aldığı kararlar doğrultusunda amaçların gerçekleştirilmesini, görevlerin etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesini sağlayacak kararlar almak,
- b) Yüksek Kurulun amacına uygun ve özel uzmanlık isteyen konularda; ihtiyaç halinde doğrudan veya bağılı kuruluşların istek ve önerileri üzerine yurt içinde veya yurt dışında, araştırma, inceleme uzman ve elemanlarından oluşan bilimsel araştırma ve uygulama birim veya kolları kurmak ve çalışmalarını izlemek,
- c) Yüksek Kurum Başkanının önerilerini karara bağlamak,
- d) Bağılı kuruluş başkanlarının teklifi üzerine bu kuruluşların yürütme kurullarının kararlarını en geç bir ay içinde incelemek ve kesin karara bağlamak,

- e) Yüksek Kurum bütçesini, tüzük ve yönetmelik taslaklarını görüşmek ve Yüksek Kurula sunmak,
- f) Denetleme Kurulu raporlarını değerlendirmek, gerekli kararları almak,
- g) Bu Kanunda verilen diğer görevleri yerine getirmek.”

Birinci kısım 12-16. maddeleri Denetim Kurulu, Yüksek Kurum Başkan Yardımcısı ve Genel Sekreterlik organlarını düzenlemektedir.

Teklifin İkinci Kısım Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’na Bağlı Kuruluşları düzenlemektedir.

“Araştırma Merkezinin kuruluşu

Madde 17- Ankara’da Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşuna dahil, tüzelkişiliğe sahip, bilimsel hizmet ve faaliyetlerde bulunacak olan, “Atatürk Araştırma Merkezi” kurulmuştur.”

“Atatürk Araştırma Merkezinin amacı

Madde 18- Atatürk Araştırma Merkezinin amacı; Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve bu konularda yayımlar yapmaktır.”

“Atatürk Araştırma Merkezinin görevleri

Madde 19- Bu Kanunun ilkeleri doğrultusunda Atatürk Araştırma Merkezi’nin görevleri şunlardır:

- a) Atatürk’ün kişiliğini, ilkelerini, Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk inkılaplarını aydınlatacak, değerlendirecek bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmak,
- b) Devlet ve toplum hayatına Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını egemen kılmak ve yaşatmak için gerekli bilimsel araştırma ve incelemeleri yapmak, elde edilen sonuçları örgün ve yaygın eğitimde kullanılır hale getirmek, ilgili kurum ve kuruluşlara bu konularda ve elde edilen sonuçlar üzerinde önerilerde bulunmak, talepleri halinde gerekli desteği sağlamak,
- c) Atatürk, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış kitap, broşür, dergi ve benzeri materyalden oluşan bir kitaplık kurmak,
- d) Milli Mücadele ve Türk İstiklal Savaşı, Cumhuriyetimizin kuruluşu ve Cumhuriyet dönemi olayları ile Atatürk ilke ve inkılaplarının oluşmasını belirleyen her türlü kaynak ve belgeleri toplamak, bunları bilimsel yöntemlerle düzenlemek, inceleme ve araştırma yapacakların hizmetlerine sunmak,

- e) Toplumun her kesiminin Atatürkçü düşünce, Atatürk ilkeleri ve inkılapları konularında, aynı görüş, inanç ve düşüncede birleşmesini sağlayacak, açık, kesin ve temel kavramları ortaya koymak üzere; bilimsel araştırmalar yapmak, varılan sonuçları ve bu konulara kaynak teşkil eden fikri materyali ve bu amaçla başta Atatürk'ün eserleri olmak üzere Atatürkçü düşüncenin yerleşmesinde ve yayılmasında hizmeti geçmiş fikir adamlarının bu konudaki konuşma, konferans ve yazılarını toplayarak yaymak ve yayımlamak,
- f) Atatürkçü düşünceye, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun milli politikaların oluşmasında ve yürütülmesinde, milli hedeflerin tespitinde, seçiminde fikir birikimini sağlayacak tedbirleri almak, bu konularda ilgili kurum ve kuruluşların taleplerini karşılamak,
- g) Amaç ve görevleriyle ilgili kongreler, konferanslar, seminerler, kurslar, her türlü bilimsel toplantılar, geziler sergiler düzenlemek; yurt içi ve yurt dışı bilimsel toplantılara katılmak,
- h) Amaç ve görevleri doğrultusunda süreli ve süresiz yayınlar yapmak, aynı mahiyetteki yayınları desteklemek, yaptığı bütün araştırma, inceleme, kongre, konferans ve seminerlerin sonuçlarını yayımlamak,
- ı) Amaç ve görevi ile ilgili konularda inceleme ve araştırma yapacaklara ve lisans üstü çalışmalarda bulunacaklara her türlü destek ve yardımlarda bulunmak,
- j) Yurt içinde ve yurt dışında Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları konuları ile Cumhuriyetimizin kuruluşunu hazırlayan ve Cumhuriyet dönemindeki olayların sebepleri ve gelişmeleri konularında üstün başarılı eserler veren, eğitim ve öğretim hayatında ve çalışma alanlarında ve hizmet yerlerinde Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda örnek çalışmalarda bulunan Türk ve yabancı gerçek ve tüzelkişileri çalışmalarında, hizmet ve faaliyetlerinde desteklemek,
- k) Amaç ve görevleri ile ilgili olarak, yurt içinde ve yurt dışında yerli ve yabancı, resmi ve özel eğitim, bilim, kültür, sanat kurum ve kuruluşları ile; araştırma merkezleri, arşivler ve benzeri yerlerle ve çeşitli dallardaki araştırmacı, yazar ve sanatkarlarla işbirliğinde bulunmak,
- l) Amaç ve görevlerine giren konularda, yurt içi ve yurt dışındaki yayınları izlemek, incelemek, değerlendirmek ve varacağı sonuçları yetkili organ veya kurumlara sunmak,
- m) Yüksek Kurulun, Yüksek Kurumun ve bu Kanunun verdiği diğer görevleri yerine getirmek.”

“Atatürk Araştırma Merkezinin üyeleri

Madde 20- Atatürk Araştırma Merkezinin üyeleri , bu merkezin organlarını oluşturan, hizmet ve faaliyetlerinde görev alan kişilerdir.

Atatürk Araştırma Merkezi'nin üç türlü üyesi vardır :

- a) Asli üye,
- b) Şeref üyesi,
- c) Haberleşme üyesi.

“Atatürk araştırma merkezi asli üyeleri

Madde 21- Atatürk Araştırma Merkezinin kuruluş döneminde yirmi asli üyesi vardır. İhtiyaç ve gelişmelerin gerektirdiği durumlarda, Yüksek Kurulun kararı ile bu sayı kırk asli üyeye kadar çoğaltılabilir. Asli üyeler; bu Kanunda belirlenen amaç ve ilkeleri benimsediğini tutum ve davranışları, bilimsel eserleri, çalışma ve faaliyetleri veya eğitim ve öğretim hizmetleri ile kanıtlamış;

- a) Yükseköğrenim görmüş, idari tecrübeye ve Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından Yüksek Kurulca seçilen on,
- b) Atatürk Araştırma Merkezinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı olabilecek, öğretim elemanları arasından Yükseköğretim Kurulu'na seçilen on,

Üyeden ibarettir.

Yükseköğretim Kurulunca seçilecek üyelerin özellikle üniversitelerin “Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüleri”nin temsilini sağlayabilmeleri, göz önünde tutulur.

Asli üyelerin sayılarının artırılması halinde, yukarıda belirlenen sayı nispetleri aynen uygulanır.

Asli üyelik süresi altı yıldır. Süresi biten üyenin yeniden seçilmesi mümkündür. Herhangi bir sebeple belirtilen süreden önce üyelik sıfatının sona ermesi halinde, yeni seçilen üye eski üyenin süresini tamamlar.”

“Atatürk araştırma merkezinin şeref üyeleri

Madde 22- Atatürk Araştırma Merkezinin şeref üyeleri şunlardır:

- a) Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk,
- b) 2549 sayılı Devlet Mezarlığı Kanunu'na göre Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olarak tespit edilen ve bu Kanuna bağlı Ek - 1 sayılı listedeki İstiklal Harbi Komutanları,⁴⁶⁸
- c) Atatürkçü düşünce, Atatürk ilkeleri ve inkılapları konularında üstün hizmet, çalışma ve faaliyetlerini, eserleri veya eğitim ve öğretim veya diğer alanlardaki hizmetleri ile kanıtlamış; Atatürk Araştırma Merkezinin çalışmalarına önemli maddi ve manevi destek sağlamış, Türk veya yabancı uyruklu kişiler arasından bu Merkez Başkanı'nın tavsiyesi, Yürütme Kurulunun önerisi ve Bilim Kurulu'nun kararı ile şeref üyeliğine seçilen kişiler.

Hayatta olan şeref üyeleri, Atatürk Araştırma Merkezi Bilim Kurulu'nun toplantılarına katılabilirler, ancak oylamaya katılmazlar.”

⁴⁶⁸ Şeref üyeleri Atatürk'ün silah arkadaşları olan 50 İstiklal Harbi Komutanı'ndan oluşmaktadır.

Kanun teklifinin 23-33. maddeleri Atatürk Araştırma Merkezi'nin haberleşme üyeleri, Merkezin organları, Merkez Başkanı, Bilim Kurulu, Yürütme Kurulu ve Merkez Sekreteri gibi hususları düzenlemektedir.

“Türk Dil Kurumu

Türk Dil Kurumu'nun yeniden düzenlenmesi

Madde 35- “Ulu önder Atatürk'ün kutlu eliyle ve O'nun yüce kurucu ve koruyucu Genel Başkanlığı altında kurulmuş olan” Türk Dil Kurumu; tüzelkişiliğe sahip, bilimsel hizmet ve faaliyetlerde bulunacak bir kurum olarak Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kuruluşuna dahil edilmiş ve yeniden düzenlenmiştir.”

“Türk Dil Kurumu'nun amacı

Madde 36- Türk Dil Kurumu'nun amacı; Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak ve sadeleştirmek, O'nu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmektir.”

“Türk Dil Kurumu'nun görevleri

Madde 37- Bu Kanunun ilkeleri doğrultusunda Türk Dil Kurumu'nun görevleri şunlardır:

- a) Yazılı ve sözlü kaynaklardan Türk dili ile ilgili derleme ve taramalar yapmak,
- b) Türk kültüründeki gelişmeye paralel olarak, Türk dilinin özleşmesine, zenginleşmesine ve etimolojisine yarayacak inceleme ve araştırmalar yaparak yazım ve imla kılavuzları ve sözlükler hazırlamak, bunları yazmak ve yayımlamak,
- c) Türkçe dilbilgisi üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunmak, buna dayalı olarak Türk dilinin yapısına uygun dilbilgileri ile Türkçe'nin tarihi ve karşılaştırmalı dilbilgilerini hazırlamak, bunları yazmak ve yayımlamak,
- d) Bütün bilim, sanat ve teknik terim ve kavramlarını karşılayacak Türkçe terim ve kavramların bulunmasına yönelik araştırma ve incelemelerde bulunmak,
- e) Milli varlığımızın temel unsurlarından biri olan Türk dilinin kuşaklar arasında birleştirici ve bütünleştirici özelliklerini göz önünde tutarak, yeni nesillerde Türk dili sevgisini ve bilincini kökleştirecek, geliştirecek ve yaygın hale getirecek her türlü tedbirleri almak, araçları hazırlamak, bunları kamu kurum ve kuruluşları ile resmi özel eğitim - öğretim kurumları ve kuruluşlarının, basım ve yayım organlarının hizmet ve yararına sunmak, bu konuda gerekli her türlü işbirliğinde bulunmak,
- f) Türk dili ve Türkçe dil bilgisi konularında kongreler, sempozyumlar, konferanslar, toplantılar, sergiler, geziler düzenlemek; yurt içi ve yurt dışında yapılacak aynı konu ve mahiyetteki toplantılara katılmak,
- g) Araştırma ve inceleme sonuçlarını yayımlamak; süreli veya süresiz yayınlar yapmak,

- h) Amaç ve görevleri ile ilgili olarak, yurt içinde ve yurt dışında yerli veya yabancı, gerçek ve tüzelkişilerle, eğitim, bilim, kültür, sanat kurum ve kuruluşları, araştırma merkezleri, araştırmacı, yazar ve sanatkarlarla işbirliğinde bulunmak,
- ı) Amaç ve görevleri ile ilgili konularda yurt içi ve yurt dışındaki yayınları izlemek, incelemek, değerlendirmek ve varacağı sonuçları Yüksek Kurum Başkanlığı'na sunmak,
- j) Yabancıların Türkçe'yi öğrenmesini kolaylaştırıcı bilimsel çalışmalar yapmak,
- k) Yüksek Kurulun, Yüksek Kurumun ve bu Kanunun verdiği diğer görevleri yerine getirmek.”

“Türk Dil Kurumu’nun üyeleri

Madde 38- Türk Dil Kurumu’nun üyeleri, bu Kurumun organlarını oluşturan, hizmet ve faaliyetlerinde görev alan kişilerdir.

Türk Dil Kurumu’nun üç türlü üyesi vardır :

- a) Asli üye,
- b) Şeref üyesi,
- c) Haberleşme üyesi.”

“Türk Dil Kurumu’nun asli üyeleri

Madde 39- Türk Dil Kurumu’nun kırk asli üyesi vardır. Asli üyeler; bu Kanunda belirlenen amaç ve ilkeleri benimsediğini tutum ve davranışları, bilimsel eserleri, çalışma ve faaliyetleri veya eğitim ve öğretim hizmetleri ile kanıtlamış;

- a) Yükseköğrenim görmüş, idari tecrübeye ve Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından Yüksek Kurulca seçilen yirmi,
- b) Türk Dil Kurumu’nun amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı olabilecek öğretim elemanları arasından Yükseköğretim Kurulunca seçilen yirmi üyeden ibarettir.

Asli üyelik süresi altı yıldır. Süresi biten üyenin yeniden seçilmesi mümkündür. Herhangi bir sebeple belirtilen süreden önce üyelik sıfatının sona ermesi halinde, yeni seçilen üye eski üyenin süresini tamamlar.”

“Türk Dil Kurumu’nun şeref üyeleri

Madde 40- Türk Dil Kurumu’nun şeref üyeleri şunlardır:

- a) Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk,

- b) Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu için Hükümete başvuran ve ilk Yönetim Kurulunu oluşturan Bk - 2 sayılı listedeki üyeler,⁴⁶⁹
- c) Türk Dil Kurumu'nun kuruluş amaçları doğrultusunda üstün hizmet, çalışma ve faaliyetlerini; eserleri, eğitim, öğretim veya diğer alanlardaki hizmetleri ile kanıtlamış veya bu amaçlar doğrultusunda yapılan çalışmalara önemli maddi veya manevi destek sağlamış, Türk veya yabancı uyruklu kişiler arasından Türk Dil Kurumu Başkanının tavsiyesi, Yürütme Kurulunun önerisi ve Bilim Kurulunun kararı ile şeref üyeliğine seçilen kişiler.

Hayatta olan şeref üyeleri, Türk Dil Kurumu Bilim Kurulunun toplantılarına iştirak ederler, ancak oylamaya katılmazlar.”

Atatürk Araştırma Merkezi'nde olduğu gibi 41-50. maddelerde Türk Dil Kurumu'nun diğer organları ve görevleri yer almaktadır.

“Türk Tarih Kurumu

Türk Tarih Kurumu'nun yeniden düzenlenmesi

Madde 53- “Atatürk'ün emir ve isteği üzerine, yüksek koruyuculuğu altında” kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu, tüzelkişiliğe sahip, bilimsel hizmet ve faaliyette bulunacak bir kurum olarak Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kuruluşuna dahil edilmiş ve yeniden düzenlenmiştir.”

“Türk Tarih Kurumu'nun amacı

Madde 54- Türk Tarih Kurumu'nun amacı, Türk tarihini ve Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları, Türklerin medeniyete hizmetlerini, ilmi yoldan incelemek, araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayımlar yapmak, bunlara dayanarak da Türk Tarihini ve Türkiye Tarihini yazmaktır.”

“Türk Tarih Kurumu'nun görevleri

Madde 55- Bu Kanunun ilkeleri doğrultusunda, Türk Tarih Kurumu'nun görevleri şunlardır :

- a) Türk tarihinin ve Türkiye tarihinin kaynaklarını araştırmak, incelemek, bu konularla ilgili bilimsel değerdeki araştırmaları ve eserleri yayımlamak,
- b) Türk ve Türkiye tarihine ilişkin kaynakları toplamak, incelemek, gerekli görülenleri Türkçe'ye çevirmek, yaymak ve yayımlamak,
- c) Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi toplamak, arşiv ve dokümantasyon merkezleri kurmak, niteliği belirlenen belge ve malzemeyi elde etmek için gerekli araştırmaları, incelemeleri, kazıları yapmak ve yaptırmak,

⁴⁶⁹ İlk yönetim kurulunda Samih Rifat, Ruşen Eşref Üneydin, Celal Sahir Erozan ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu bulunmaktadır.

- d) a, b ve c bentlerinde belirlenen kaynaklara dayanarak Türk Tarihi ve Türkiye Tarihini yazmak ve yayımlamak,
- e) Yeni buluşları ve bilimsel konuları yaymak ve tanıtmak üzere bilimsel toplantılar yapmak, kongreler, sergiler ve geziler düzenlemek,
- f) Milli varlığımızın devamında temel unsurlardan biri olan tarih sevgisini ve bilincini kökleştirecek, geliştirecek ve yaygın hale getirecek, tarihi araştırmaları ve çalışmaları özendirerek, destekleyecek her türlü tedbiri almak, gerekli çalışma plan ve programlarını yapmak,
- g) Amaç ve görevleriyle ilgili olarak, yurt içinde ve yurt dışında Türk veya Türkiye tarihi üzerinde çalışan, araştırma ve yayın yapan kurum, kuruluş ve araştırma merkezleriyle, arşivlerle işbirliğinde bulunmak, kitap, yayın ve orijinallerinden çoğaltılmış belge mübadele etmek,
- h) Yüksek Kurulun onayı ile yerli veya yabancı bilimsel kuruluşlara üye olmak; temsilci göndermek, kongrelere katılmak, bu kuruluşlarla ortak araştırmalar ve çalışmalar yapmak,
- i) Yüksek Kurulun, Yüksek Kurumun ve bu Kanunun verdiği diğer görevleri yerine getirmek.”

“Türk Tarih Kurumu’nun üyeleri

Madde 56- Türk Tarih Kurumu’nun üyeleri, bu Kurumun organlarını oluşturan, hizmet ve faaliyetlerinde görev alan kişilerdir.

Türk Tarih Kurumu’nun üç türlü üyesi vardır:

- a) Asli üye,
- b) Şeref üyesi,
- c) Haberleşme üyesi”

“Türk Tarih Kurumu’nun asli üyeleri

Madde 57- Türk Tarih Kurumu’nun kırk asli üyesi vardır. Asli üyeler; bu Kanunda belirlenen amaç ve ilkeleri benimsediğini tutum ve davranışları, bilimsel eserleri, çalışma ve faaliyetleri veya eğitim ve öğretim hizmetleri ile kanıtlanmış;

- a) Yükseköğrenim görmüş, idari tecrübeye ve Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından Yüksek Kurulca seçilen yirmi,
- b) Türk Tarih Kurumu’nun amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı olabilecek öğretim elemanları arasından Yükseköğretim Kurulunca seçilecek yirmi,

Üyeden ibarettir.

Asli üyelik süresi altı yıldır. Süresi biten üyenin yeniden seçilmesi mümkündür. Herhangi bir sebeple belirtilen süreden önce üyelik sıfatlarının sona ermesi halinde, yeni seçilen üye eski üyenin süresini tamamlar.

Asli üyeler; birden fazla bilim ve uygulama kollarında veya komisyonlarda görev alabilirler.”

“Türk Tarih Kurumu’nun şeref üyeleri

Madde 58. — Türk Tarih Kurumu’nun şeref üyeleri şunlardır :

- a) Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk,
- b) Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşu için dilekçeyle başvuran ve kurucuları olan, Ek - 3 sayılı listedeki üyeler,⁴⁷⁰
- c) Türk Tarih Kurumu’nun kuruluş amaçları doğrultusunda üstün hizmet, çalışma ve faaliyetlerini; eserleri, eğitim ve öğretim veya diğer alanlardaki hizmetleriyle kanıtlamış veya bu amaçlar doğrultusunda yapılan çalışmalara önemli maddi veya manevi destek sağlamış, Türk veya yabancı uyruklu kişiler arasından Türk Tarih Kurumu Başkanının tavsiyesi, Yürütme Kurulunun önerisi ve Bilim Kurulunun kararı ile şeref üyeliğine seçilen kişiler.

Hayatta olan şeref üyeleri, Türk Tarih Kurumu’nun Bilim Kurulunun toplantılarına iştirak ederler, ancak oylamaya katılamazlar.”

59-71. maddelerde Türk Tarih Kurumu’nun diğer organları, bilim kurulları ve komisyonları ile görevleri sıralanmaktadır.

“Atatürk Kültür Merkezi’nin kuruluşu

Madde 72- Ankara’da Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna bağlı, tüzelkişiliğe sahip, bilimsel hizmet ve faaliyette bulunmak üzere, “Atatürk Kültür Merkezi” kurulmuştur.”

“Atatürk Kültür Merkezi’nin amacı

Madde 73- Atatürk Kültür Merkezi’nin amacı, milli varlığımızın ve milli gücümüzün devamında ve gelişmesinde, “Milli kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma” ülkümüzde temel unsur olan Türk Kültürünü; Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, “bilimsel yoldan incelemek, araştırmak ve bir bütünlük içerisinde yaymak ve yayımlamaktır.””

⁴⁷⁰ Şeref listesinde Türk Tarih Kurumu’nu ilk defa kuran Yusuf Akçura, Sadri Maksudi Arsal, Reşit Saffet Atabinen, Tevfik Bıyıklıoğlu, Vasıf Çınar, Afet İnan, Reşit Galip, İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi önemli tarihçiler bulunmaktadır.

“Atatürk Kültür Merkezi’nin görevleri

Madde 74- Bu Kanunun ilkeleri doğrultusunda, Atatürk Kültür Merkezi’nin görevleri şunlardır :

- a) Türk edebiyatının, Türk sanatının, Türk folklorunun, Türk töre ve geleneklerinin tarihini ve gelişmelerini incelemek, araştırmak, yaymak ve yayımlamak,
- b) Türk kültürünü bir bütünlük içerisinde ve amaçlarda belirlenen esaslar çerçevesinde tanıtmak,
- c) Yurt içinde ve yurt dışında Türk kültürü üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunan, Türk kültürünün yayılmasına hizmet eden, gelişmesi yolunda çalışma ve faaliyetler gösteren, kurum, kuruluş, araştırma merkezleri, gerçek ve tüzel kişilerle işbirliğinde bulunmak,
- d) Türk kültürünün çeşitli alanlarda hizmet veren kamu kurum ve kuruluşlarının, özel kurumların çalışmalarına katılmak, onlarla işbirliğinde bulunmak, gerekli görülen talepleri karşılamak
- e) Süreli ve süresiz yayınlar yapmak, kongre, konferans, toplantı, gösteri, gezi ve sergiler düzenlemek ve benzeri faaliyet ve hizmetlerde bulunmak.
- f) Yurt içinde ve yurt dışında Türk kültürünün, töre ve geleneklerinin tanıtılması için gerekli her türlü hizmet ve faaliyetleri yerine getirmek, tanıtma kurum ve kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak, işbirliğini gerçekleştirmek,
- g) Yüksek Kurulun, Yüksek Kurumun ve bu Kanunun verdiği diğer görevleri yerine getirmek.”

“Atatürk Kültür Merkezi’nin üyeleri

Madde 75- Atatürk Kültür Merkezi’nin üyeleri, Merkezin organlarını oluşturan, hizmet ve faaliyetlerinde görev alan kişilerdir.

Atatürk Kültür Merkezi’nin üç türlü üyesi vardır :

- a) Asli üye.
- b) Şeref üyesi.
- c) Haberleşme üyesi.”

“Atatürk Kültür Merkezi’nin asli üyeleri

Madde 76- Atatürk Kültür Merkezi’nin kuruluş döneminde yirmi asli üyesi vardır.

İhtiyaç ve gelişmelerin gerektirdiği durumlarda, Yüksek Kurulun kararı ile bu sayı kırk asli üyeye kadar çoğaltılabilir. Asli üyeler; bu Kanunda belirlenen amaç ve ilkeleri benimsediğini tutum ve davranışları, bilimsel eserleri, çalışma ve faaliyetleri veya eğitim ve öğretim hizmetleri ile kanıtlanmış;

a) Yükseköğrenim görmüş, idari tecrübeye ve Devlet memuru olabilmek için gerekli niteliklere sahip adaylar arasından Yüksek Kurulca seçilen on,

b) Atatürk Kültür Merkezi'nin amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı olabilecek, öğretim elemanları arasından Yükseköğretim Kurulunca seçilen on üyeden ibarettir.

Asli üyelerin sayılarının artırılması halinde, yukarıda belirlenen sayı nispetleri aynen uygulanır.

Asli üyelik süresi altı yıldır. Süresi biten üyenin yeniden seçilmesi mümkündür. Herhangi bir sebeple belirtilen süreden önce üyelik sıfatının sona ermesi halinde, yeni seçilen üye eski üyenin süresini tamamlar.”

“Atatürk Kültür Merkezi'nin şeref üyeleri

Madde 77- Atatürk Kültür Merkezi'nin şeref üyeleri şunlardır :

a) Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk,

b) Atatürk Kültür Merkezi'nin amaçları doğrultusunda üstün hizmet, çalışma ve faaliyetlerini; eserleri, eğitim ve öğretim veya diğer alanlardaki hizmetleriyle kanıtlanmış veya bu amaçlar doğrultusunda yapılan çalışmalara önemli maddi veya manevi destek sağlamış, Türk veya yabancı uyruklu kişiler arasından, Atatürk Kültür Merkezi Başkanı'nın tavsiyesi, Yürütme Kurulunun önerisi ve Bilim Kurulunun kararı ile şeref üyeliğine seçilen kişiler.

Hayatta olan şeref üyeleri, Atatürk Kültür Merkezi Bilim Kurulunun toplantılarına iştirak ederler. Ancak oylamaya katılamazlar.”

Atatürk Kültür Merkezi'nin organları, kurulları ve görevlerini düzenleyen 78-89. maddelerden sonra teklifin üçüncü kısmında “Atatürk Uluslararası Barış Ödülü” ile ilgili maddeler yer almaktadır.

“Atatürk Uluslararası Barış Ödülü

Madde 90- Atatürk'ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi doğrultusunda, dünya barışına, uluslararası dostluk, anlayış ve iyi niyetin geliştirilmesine hizmet eden gerçek veya tüzelkişilere verilmek üzere, Devlet ödülü niteliğinde “Atatürk Uluslararası Barış Ödülü” ihdas edilmiştir.

Atatürk Uluslararası Barış Ödülü; Atatürk'ün rölyefi işlenmiş bir plaket, nakdi mükafat ile ödül rozeti ve beratından oluşur. Her yıl, sadece bir ödül verilir.”

“Atatürk Uluslararası Barış Ödülü ile ilgili esaslar

Madde 91- Atatürk Uluslararası Barış Ödülü ile ilgili esaslar şunlardır :

a) Atatürk Uluslararası Barış Ödülü için gösterilecek adayların tespitinde ve değerlendirilmesinde; ırk, dil, renk, cinsiyet, din ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmez.

- b) Adayların tespit ve değerlendirilmesinde, Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda, dünya barışına, milletlerarasında dostluk, anlayış ve iyi niyetin geliştirilmesine veya Atatürk'ün koyduğu bu ilkeye eserleriyle, hizmet ve faaliyetleriyle katkıda bulunmuş olmak şartı aranır.
- c) Adayların değerlendirilmesi sonucunda ödüle layık olduğu Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Kurulu tarafından tespit edilen aday, Cumhurbaşkanının onayından sonra 23 Nisan günü ilan edilerek kesinleşir, bu karara itiraz edilemez.
- d) 92. maddenin 3. fıkrasına göre gösterilecek adayların eserleri, hizmet ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verilir ve aday olarak gösterilmesinin gerekçesi açık olarak ifade edilir.
- e) Ödül 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nda düzenlenecek bir tören ile Cumhurbaşkanı veya O'nun yetkili kılacağı bir kimse tarafından ödüle hak kazanan kişiye verilir.
- f) Ödüle hak kazanan kişi veya temsilcisi şahsen hazır bulunmaya ve mümkünse "Atatürk ve Dünya Barışı" veya ödül almasını sağlayan çalışmaları konusunda bir konferans vermeye davet edilir.
- g) Herhangi bir yıl ödüle layık bir kişi bulunamadığında o yıl ödül verilmez."

Teklifin 92-95. maddelerinde Atatürk Uluslararası barış ödülü için aday tespiti, değerlendirme, barış ödülü kurulu ve görevleri düzenlenmektedir. Yüksek Kurum ve bağlı kuruluşlarında çalışan personelin statüsü, özlük hakları ile mali hükümleri (96-102.) maddelerde yer almaktadır.

102. madde Atatürk Kültür Merkezi alanı içerisinde yer alacak tesis ve alanların yönetimi için kurulan Milli Komite'nin yeniden teşkilini öngörmektedir.

"Milli Komitenin yeniden teşkili

Madde 103- 23.9.1980 tarihli ve 2302 sayılı Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanunun 4. maddesindeki Cumhurbaşkanının nezdinde kurulan Milli Komite, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, ilgili Devlet Bakanları, Milli Savunma Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanı, Gençlik ve Spor Bakanı ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı ile Başbakan'ın teklif edeceği ve Cumhurbaşkanı'nın onaylayacağı en fazla 8 uzman veya danışman üyeden oluşacak şekilde yeniden teşkil edilmiştir."

Son hükümler ile geçici maddelerin de görüşülmesinden sonra teklifin tümü oylanarak kabul edilmiş ve teklif yasalaşmıştır.⁴⁷¹

⁴⁷¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 158, (11.8.1983), ss. 639-690; **RG**, Sayı: 18138, 17 Ağustos 1983.

Anayasa'nın 134. maddesi gereği hazırlanan 2876 sayılı Kanunun 11 Ağustos 1983 günü MGK'da kabul edilmesi ile yeni bir kurum olarak Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu kurulmuştur. Yüksek Kurum ve bağlı kuruluşlara ilk atanan Başkanlar şunlardır:

Suat İlhan- Yüksek Kurum Başkanı

Prof. Dr. Utkan Kocatürk- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

Prof. Dr. Yaşar Yücel- Türk Tarih Kurumu Başkanı

Prof. Dr. Aydın Sayılı- Atatürk Kültür Merkezi Başkanı

Prof. Dr. Hasan Eren- Türk Dil Kurumu Başkanı

Yüksek Kurul ise ilk toplantısını Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in başkanlığında 17 Ekim 1983 günü yapmıştır.

Türkçe'den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun Tasarısı

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarı 9 Haziran 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Tasarının genel gerekçesinde; 1982 Anayasası'nın "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir" amir hükmünü getiren 3. maddesine atıf yapılarak "... halkımızın konuştuğu anadilin Türkçe olduğu açık ve kesin bir şekilde vurgulanmıştır." denilmektedir. Kanun tasarısı; esas komisyon olarak Milli Eğitim Komisyonu'na havale edilmiştir. Adalet ve Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonlarının görüşünü de alan Milli Eğitim Komisyonu tasarı hakkında hazırladığı raporu 24 Ağustos 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunmuştur.⁴⁷²

Kanun tasarısı (DM S. Sayısı: 552) DM'nin 31 Ağustos 1983 günü yapılan 154. birleşimin 1. oturumunda görüşülerek kabul edilmiştir.⁴⁷³ Tasarının tümü üzerinde konuşan üyelerden Süleyman Sırrı Kırçalı; "Bu tasarı, Anayasa'nın emri bir tasarı olmadığı gibi, Anayasaya uygun da değildir. Bu nedenle reddi gerekir..." demiştir. Konuşmalardan sonra tasarı DM'de kabul edilerek MGK Genel Sekreterliği'ne sunulmuştur.

⁴⁷² Tasarı ve Komisyon raporları için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.21, B: 154'ün sonuna ekli (31.8.1983).

⁴⁷³ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.21, B: 154, (31.8.1983), ss. 64-76.

DM Başkanlığı tasarısı Tümgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki Adalet Komisyonu tarafından incelenmiştir. Komisyonun hazırladığı raporda; DM’de kabul edilen tasarının Türkçe’den başka dillerde yapılacak yayınların inceleme komisyonu tarafından inceleneceği, sakınca bulunmayanların serbest olacağı ilkesi getirdiği ve tasarının diğer maddelerinin bu esasa göre düzenlendiği görülmüştür. Halbuki Anayasa düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kullanılabilecek dilleri herhangi bir komisyonun incelemesine imkan verecek biçimde hüküm getirmeyip yasaklamıştır. Bu sebeple Komisyon olarak DM’de kabul edilmiş metinden tamamen ayrı bir düzenlemeye gidildiği vurgulanmaktadır.⁴⁷⁴

Türkçe’den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun Tasarısı (MGK S. Sayısı: 703). MGK’nın 19 Ekim 1983 günü yapılan 176. birleşiminde görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde tek söz alan Adalet Komisyonu üyesi Albay İsmet Onur; tasarının Komisyon tarafından Anayasa’nın 26. maddesindeki; “Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılmaz” ve 28. maddesindeki “Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayın yapılmaz” şeklindeki hükümleri göz önünde bulundurularak yeniden hazırlandığını vurgulamıştır.

Bu kısa konuşmadan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Görüşmelerde MGK Komisyonu’nun düzenlediği tasarı maddeleri rutin bir şekilde kabul edilmiştir. Maddelerin görüşülmesinden sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve 2932 sayılı Türkçe’den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun yasalaşmıştır.⁴⁷⁵

Yürürlük maddeleri hariç 5 maddeden oluşan Kanunun 1. maddesi “Amaç ve kapsam”ı belirlemekte olup, en önemli maddesi “Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kullanılamayacak diller”i belirleyen 2. maddesidir.

“Madde 2- Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır.

Türkiye Devleti’nin tarafı olduğu milletlerarası andlaşma hükümleriyle eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve kamu kurum ve kuruluşlarının yayınlarına ilişkin mevzuat hükümleri saklıdır.”

2. madde üzerinde görüşmelerde açıklamada bulunan Albay İsmet Onur; “Bu hüküm dolayısıyla Anayasa’nın gereğini yerine getirmiş oluyoruz. Yasaklanmış diller bu vesile ile belirlenmiş oluyor.” ifadesini kullanmış, MGK Başkanı Kenan Evren de “Bazı ülkelerde iki lisan birden konuşuluyor ama onun sadece bir tanesi resmi dildir.” diyerek meseleye açıklık getirmiştir.

⁴⁷⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 176’nın sonuna ekli (19.10.1983).

⁴⁷⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 176, (19.10.1983), ss. 76-80; **RG**, Sayı: 18199, 22 Ekim 1983.

Kanunun 3. maddesi Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe olduğunu, Türkçe'den başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyeti yasaklamaktadır.

Kurucu Meclis döneminde Eğitim ve Kültür alanında çıkarılan bu önemli yasaların yanı sıra, bazı yeni yasalar çıkarılmış veya yasa değişiklikleri de yapılmıştır. Bunların önemlileri şunlardır:

2684 sayılı Temeleğitim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun⁴⁷⁶

2698 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Okul Pansiyonları Kanunu⁴⁷⁷

2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun⁴⁷⁸

2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu⁴⁷⁹

2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanunu⁴⁸⁰

3.2.5- İdari Uygulama Mevzuatı

Kurucu Meclis döneminde de bürokratik yapı ve idari uygulama alanlarında bir çok yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Düzenlenmesi ile İlgili Yetki Kanunu Tasarısı:

Bakanlar Kurulu'na hazırlanarak 4 Mart 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilen Kanun tasarısının genel gerekçesinde; kamu kurum ve kuruluşlarının gerek teşkilat yapısında, gerekse görev ve yetkilerinin belirlenmesi ve kullanılmasında bir takım karışıklık ve düzensizlikler bulunduğu belirtilmekte, bu sebeple kamu hizmetlerinin yürütülmesindeki yapısal aksaklıkların süratle giderilmesi amacıyla bu yetki kanun tasarısının hazırlandığı vurgulanmaktadır. Bütçe-Plan Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor DM Başkanlığı'na sunulmuştur. (1/152)

⁴⁷⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 107, (17.6.1982), ss. 73-93; RG, Sayı: 17729, 19 Haziran 1982.

⁴⁷⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 122, (11.8.1982), ss. 231-242; RG, Sayı: 17781, 13 Ağustos 1982.

⁴⁷⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.8, B: 137, (28.3.1983), ss. 478-502; RG, Sayı: 18003, 30 Mart 1983.

⁴⁷⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 173, (14.10.1983); RG, Sayı: 18196, 19 Ekim 1983.

⁴⁸⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 170, (11.10.1983), ss. 427-434; RG, Sayı: 18190, 13 Ekim 1983.

Kanun tasarısı DM'nin 31 Mayıs 1982 günü yapılan 99. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 100. birleşimde görüşmeler tamamlanarak kabul edilmiştir. (DM S. Sayısı: 114)⁴⁸¹

DM'nin kabul ettiği tasarıda hükümetin bütün kurumları kapsayan istisnasız yetki isteği sınırlandırılmış, Yasama Organı, Genelkurmay Başkanlığı, Üniversiteler yargı organları hariç tutulmuştur.

DM Başkanlığı tarafından 4 Haziran 1982 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilen tasarı Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki İhtisas Komisyonu'nda incelenmiş ve hazırlanan rapor MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.

Tasarı MGK'nın 17 Haziran 1982 günü yapılan 107. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.⁴⁸² 2680 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Düzenlenmesi ile İlgili Yetki Kanunu ile Hükümete kamu kuruluşlarının teşkilat yapılarında (istisnalar hariç) Kanun Hükümünde Kararnamelerle düzenleme yapma yetkisi verilmektedir. Yetkinin süresi 18 ay olarak hükme bağlanmaktadır.

Yardım Toplama Kanunu Tasarısı

Günümüzde dahi Türk kamuoyunda zaman zaman gündeme gen “Yardım Toplama Kanunu” tasarısı İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanmış ve Bakanlar Kurulu tarafından 30 Aralık 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. DM Genel Kurulu'ndan 11 Mayıs 1983 günü yapılan 100. birleşimde kabul edilen tasarı (DM S. Sayısı: 590) 12 Mayıs 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne sunulmuştur.⁴⁸³ MGK İçişleri Komisyonu tarafından incelenen tasarı MGK'nın 23 Haziran 1983 tarihinde yapılan 151. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır. (MGK S. Sayısı: 616).⁴⁸⁴

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu, yardım toplamaya yetkili kişi ve kuruluşları, yardım toplama şekilleri, yardım toplamada izin verecek makamları, izin için başvuru esaslarını, faaliyetlerin denetlenmesini, kurban derisi, fitre ve zekat toplama yetkisini ve gelirin dağılımını, izinsiz yardım toplama halinde verilecek cezaları düzenlemekte olup, Kanunda kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekat zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi Türk Hava Kurumu'na verilmektedir.

⁴⁸¹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.5, B: 99-100, (31.5.1983 -2.6.1983), ss. 658-691.

⁴⁸² **MGK Tutanak Dergisi**, C.7, B: 107, (17.6.1982), s. 54-61; **RG**, Sayı: 17729, 19 Haziran 1982.

⁴⁸³ Tasarının DM Görüşmeleri için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.17, B: 100, (11.5.1983), ss. 472-494.

⁴⁸⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 151, (23.6.1983), ss. 445-455; **RG**, Sayı: 18088, 25 Haziran 1983.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Teşkilatı Kanun Teklifi

MGK Üyesi Sedat Celasun tarafından hazırlanan kanun teklifi 5 Mayıs 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Teklifin genel gerekçesinde; Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Anayasa Metninde yerini almış kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir (Anayasa madde-107) ilkesi hükmü getirdiği, kanun teklifinin Anayasa'nın öngördüğü amacı gerçekleştirmek üzere hazırlandığı belirtilmektedir.⁴⁸⁵

Kanun teklifi DM Başkanlığı tarafından esas komisyon olarak Bütçe-Plan Komisyonu'na tali komisyon olarak da Anayasa Komisyonu'na gönderilmiştir. Anayasa Komisyonu; kanun teklifinin Anayasa'nın 107. maddesine aykırı olmadığına oy çokluğu ile karar vermiş, üyelerden Abbas Gökçe karşı oy yazısı yazmıştır. Esas komisyon olan Bütçe-Plan Komisyonu da olumlu bulduğu teklif hakkındaki raporunu 28 Haziran 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunmuştur.⁴⁸⁶ Kanun teklifi DM'nin 3 Ağustos 1983 günü yapılan 139. birleşiminde 2 oturum halinde görüşülmüştür. Başkan vekili Turan Güven'in Başkanlığında yapılan görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Abbas Gökçe ve Selçuk Kantarcıoğlu Anayasanın 107. maddesine göre Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin ayrı bir kanunla düzenlenmesine gerek olmadığını savunmuşlardır. Devlet Bakanı İlhan Öztrak ile üyelerden Hamza Eroğlu, Cahit Tutum teklifin Anayasa'nın 107. maddesine aykırı olmadığını vurgulamışlardır. Bu konuşmalardan sonra teklif DM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. (DM S. Sayısı: 525)⁴⁸⁷

DM Başkanlığı tarafından 4 Ağustos 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilen Kanun teklifi Hakim Albay Zeki Güngör Başkanlığı'ndaki Anayasa Komisyonu tarafından incelenerek MGK Başkanlığı'na yasalaşmak üzere sunulmuştur.⁴⁸⁸

Kanun teklifi MGK'nın 17 Ağustos 1983 günü yapılan 160. birleşiminde görüşmüştür. (MGK S. Sayısı: 637). Teklif MGK'da herhangi bir değişikliğe uğramadan Komisyonun önerdiği şekliyle kabul edilerek yasalaşmıştır.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 139'un sonuna ekli (3.8.1983).

⁴⁸⁶ Raporlar için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 139'un sonuna ekli (3.8.1983).

⁴⁸⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 139, (3.8.1983), ss. 183-200.

⁴⁸⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 160'ın sonuna ekli (17.8.1983).

⁴⁸⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 160, (17.8.1983), ss. 700-704; **RG**, Sayı: 18140, 19 Ağustos 1983.

Yürürlük maddeleri hariç 6 asıl, 2 geçici maddeden oluşan 2879 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Kanunu'nun önemli maddeleri şunlardır:

“Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatı

Madde 1- Bu Kanun; Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu, teşkilatı, çalışma esasları ve personel atama işlemleri dışında kalan konuları düzenler.”

“Kadrolar

Madde 2- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatı kadroları, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile tespit edilir.

Bu kararnamelerde tespit edilen kadro cetvelleri ile sınırlı olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri; kadro, unvan derece ve intibak işlemleri ile değişikliklerini yapmaya yetkilidir.”

“Mali hükümler

Madde 3- Cumhurbaşkanlığı bütçesi genel bütçeye dahildir. İta amiri Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteridir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ita amirliği yetkisinin bir kısmını, Genel Sekreterlik teşkilatında görevli personele devredebilir.”

“Personele ilişkin hükümler

Madde 4- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatı memurları hakkında, istisnai memurluklarla ilgili hükümler uygulanır.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatı kadrolarında; esas ve usulleri Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatına ilişkin Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde belirtilen sözleşmeli personel ile Cumhurbaşkanının tasvibi üzerine kamu kurum ve kuruluşlarında görevli sivil ve asker personel ve adli, idari, askeri yargı mensupları da, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterinin talebi ile süreli veya geçici olarak görevlendirilebilirler.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterinin yukarıda belirlenen personeli üç yılı aşmamak üzere süreli olarak ismen görevlendirme istekleri, atamalarındaki kayıt ve usullere bakılmaksızın yetkili merci, kurum ve kuruluşlarca yerine getirilir. Süresi bitenlerin görevlendirilmeleri yenilenebilir. Bu şekilde görevlendirilen personel kurumlarından izinli sayılır. Bu personelin aylık, ek gösterge, tazminatlar ve diğer mali ve sosyal hak ve yardımları kurumlarınca ödenmeye devam olunur.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatında süreli veya geçici olarak görevlendirilecek yüksek yargı organları mensupları ile hakim ve savcılarının muvafakatları alınır ve yüksek yargı organları mensupları hakkında görevlendirme talebi, ilgili yüksek mahkemelerin başkanlarının yerine getirilir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatı kadrolarında çalışanlara fazla çalışma karşılığı olarak senede altı aylık tutarı geçmemek üzere, bu hususta Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince hazırlanacak yönetmelikte belirtilecek esaslara göre; aylık, ek gösterge, tazminatlar ve diğer mali ve sosyal hak ve yardımlardan ayrı olarak fazla çalışma ücreti ödenir. Bu personele ayrıca özel hizmet tazminatı ödenmez.

Ancak, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun kapsamına giren kuruluşlarda aynı görev, derece ve kademede bulunan emsali personele aylık ve diğer özlük hakları olarak yapılan ödemeler toplamının Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği personeline, fazla çalışma için yapılan ödeme dahil, ödenen aylık ve diğer özlük hakları toplamını aşması halinde aradaki fark tazminat olarak ödenir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatında sürekli olarak çalıştırılanlara da, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatı personeline ödenmekte olan fazla çalışma ücreti ve diğer sosyal hak ve yardımlar verilir. Bu hükmün istisnaları ile sözleşmeli personele verilecek sosyal hak ve yardımlar, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatına ilişkin Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde gösterilir.

Sürekli olarak görevlendirilen öğretim elemanlarına yapılan bu tür ödemeler, öğretim elemanlarının bağlı oldukları birimin döner sermayesine gelir kaydedilmez.”

“Geçici Madde 1- Anayasanın Geçici 2. maddesi ile oluşacak Cumhurbaşkanlığı Konseyinin görevlerinin gerekli kıldığı her türlü hizmet, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince yürütülür. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde Cumhurbaşkanlığı Konseyi Sekreterliği kurulur.

Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyelerinin; Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerine tanınan aylık, ek gösterge, tazminat, mali ve sosyal hak ve yardımlar ve diğer her türlü giderleri, Cumhurbaşkanlığı bütçesinden ödenir.

Konsey Üyelerinin yakın güvenliğini sağlamak için gereken tertip ve tedbirler Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince alınır, hizmet tesisleri hazır bulundurulur ve lojman, araç ve gereçler tahsis edilir.

Cumhurbaşkanlığı Konseyi Sekreterliğinde görevli personel, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatında görevli personelin statüsüne tabidir. Bu personel ile ilgili her türlü husus, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği teşkilatına ilişkin Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.”

Kamu Görevlileri ile İlgili Mal Bildirimi Kanunu Tasarısı

Bakanlar Kurulu tarafından 12 Kasım 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilen Kanun tasarısının genel gerekçesinde; yürürlükte bulunan 5440 sayılı “Memur ve Hizmetlilerden Mal Beyannamesi Alınması Hakkındaki Kanun” hükümleri ile haksız ve kanuna aykırı şekilde edinilen zenginleşme nedenlerinin araştırılması mümkün olmadığı için bu kanun tasarısının hazırlandığı belirtilmektedir.⁴⁹⁰ DM Başkanlığı tarafından Mali İşler Komisyonu'na havale edilen tasarı incelenerek hazırlanan rapor 20 Ocak 1983 tarihinde Başkanlığa gönderilmiştir.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.18, B: 100'ün sonuna ekli (31.5.1983).

⁴⁹¹ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.18, B: 100'ün sonuna ekli (31.5.1983).

Kanun tasarısı (DM S. Sayısı: 398) DM'nin 31 Mayıs 1983 tarihinde yapılan 110. birleşiminde Başkanvekili Vefik Kitapçığıl'ın Başkanlığında görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde söz alan üyeler Ahmet Senvar Doğu, Ayhan Fırat ve Cahit Tutum tasarının rüşvet iddialarının önlenmesi için alınmış önemli bir tedbir olduğunu belirtmişlerdir. Konuşmalardan sonra görüşülen tasarı DM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.⁴⁹² 1 Haziran 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilen tasarı Hakim Albay D. Edip Gültekin Başkanlığındaki Adalet Komisyonu'nda incelenmiştir. Adalet Komisyonu'nda DM'nin kabul ettiği metin üzerinde bazı değişiklikler ve ilaveler yapılarak hazırlanan rapor 27 Temmuz 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴⁹³

Kanun tasarısı (MGK S. Sayısı: 630). MGK'nın 9 Ağustos 1983 günü yapılan 157. birleşiminde görüşülmüştür. Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Adalet Komisyonu üyesi Albay İlhan Köseoğlu; tasarı ile mevcut mevzuatın yetersiz hükümlerinin işler hale getirileceğini belirtmiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının maddeleri üzerinde yapılan görüşmelerde değişiklik teklifi veya Komisyona iade söz konusu olmamış, maddelerden sonra tasarının tümü kabul edilerek 2871 sayılı Kamu Görevlileri ile İlgili Mal Bildirimi Kanunu yasalaşmıştır.⁴⁹⁴ Kanunun önemli maddeleri şunlardır:

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, kamu görevlilerinin mal bildiriminde bulunmalarını, bildirimlerin yenilenmesini, mal edinmelerinin denetimiyle haksız mal edinme veya gerçeğe aykırı bildirimde bulunma hallerinde yapılacak inceleme ve soruşturma işlemlerini düzenlemektir.”

“Kapsam

Madde 2- Bu Kanun :

- a) 1- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ile Bakanlar Kurulu üyelerini,
- 2- Noterleri,
- 3- Türk Hava Kurumu'nun genel yönetim ve merkez denetleme kurulu üyeleri ile genel merkez teşkilatında ve Türk Kuşu Genel Müdürlüğünde; Türkiye Kızılay Derneği'nin merkez kurullarında ve Genel Müdürlük teşkilatında; görev alanları,
- b) 1- Genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler ve bunlara bağlı kuruluşlarda,
- 2- Kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu iktisadi kuruluşlarında,

⁴⁹² **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.18, B: 110, (31.5.1983), ss. 283-235.

⁴⁹³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 157'nin sonuna ekli (9.8.1983).

⁴⁹⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 157, (9.8.1983), ss. 586-598; **RG**, Sayı: 18132, 11 Ağustos 1981.

3- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları hariç, özel kanunlarla veya özel kanunların verdiği yetkiye dayanarak kurulan ve kamu hizmeti gören kurum ve kuruluşlar ile komisyonlarda,

4- Sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası bu bendin (1), (2) ve (3) numaralı alt bentlerinde yazılı kurumlara ait olan kuruluşlarda,

Aylık, ücret ve ödenek alınmak suretiyle kamu hizmeti gören memurları, işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ile yönetim ve denetim kurulu üyelerini kapsar.”

“Haksız mal edinme

Madde 3- Kanuna veya genel ahlaka uygun olarak sağlandığı ispat edilemeyen mallar veya ilgilinin sosyal yaşantısı bakımından geliriyle uygun olduğu kabul edilmeyecek harcamalar şeklinde ortaya çıkan artışlar, bu Kanunun uygulanmasında haksız mal edinme sayılır.”

“Bildirimlerin konusu

Madde 4- Bu Kanun kapsamına giren görevlilerin kendilerine, eşlerine ve velayetleri altındaki çocuklarına ait bulunan; taşınmaz malları ile görevliye yapılan aylık net ödemenin, ödeme yapılmayan görevlilerin ise birinci derece devlet memurlarına yapılan aylık net ödemenin beş katından fazla tutarındaki, her biri için ayrı olmak üzere para, hisse senetleri ve tahviller ile altın, mücevher ve diğer değerli taşınır malları, hakları, alacakları ve gelirleriyle bunların kaynakları, borçları ve sebepleri mal bildiriminin konusunu teşkil eder.”

“Bildirim zamanı

Madde 5- Mal bildirimlerinin :

- a) Bu Kanun kapsamındaki göreve atamada, göreve giriş için gerekli belgelerle birlikte,
- b) Bakanlar Kurulu üyeliğine atamalarda, atamayı izleyen bir ay içinde,
- c) Seçimle gelinen görevlerde seçimin kesinleşmesi tarihini izleyen iki ay içinde,
- d) Mal varlığında önemli bir değişiklik olduğunda bir ay içinde,
- e) Yönetim ve denetim kurul üyelikleri ile komisyon üyeliklerine seçim ve atamalarda göreve başlama tarihini izleyen bir ay içinde,
- f) Görevin sona ermesi halinde, ayrılma tarihini izleyen bir ay içinde,

Verilmesi zorunludur.

(a) bendinde yazılı bildirim verilmedikçe göreve atama yapılamaz.”

Kanunun diğer maddelerinde (6-21) mal bildiriminin verileceği merciler, bildirim yenilenmesi, gizliliği, inceleme ve soruşturma, kanuna aykırı hareket edenlere karşı uygulanacak ceza hükümleri düzenlenmektedir.

Türk Bayrağı Kanunu Tasarısı

Milli Savunma Bakanlığı'na hazırlanan ve Hükümet tasarısı olarak 22 Mart 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilen Türk Bayrağı Kanunu Tasarısı'nın genel gerekçesinde; gelişen ve değişen ihtiyaçlara cevap veremeyen 1936 tarihli 2294 sayılı Türk Bayrağı Kanunu ile ilgili eleştirilerin gün geçtikçe arttığı gözlenmiş ve duyulan ihtiyaca göre bu tasarı hazırlanmıştır denilmektedir. Tasarı esas komisyon olarak Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu'nda incelenerek hazırlanan rapor 10 Ağustos 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴⁹⁵ DM'nin 18 Ağustos 1983 günü yapılan 148. birleşiminde görüşülen Kanun tasarısı (DM S. Sayısı: 541) üzerinde fazla konuşma ve tartışma yapılmadan kabul edilmiştir.⁴⁹⁶ DM Başkanlığı'na MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilen tasarı Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki Adalet Komisyonu'nda incelenerek hazırlanan rapor 21 Eylül 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴⁹⁷

MGK'nın 22 Eylül 1983 günü yapılan 164. birleşimin 2. oturumunda kanun tasarısı (MGK S. Sayısı: 668) görüşülerek 2893 sayılı Türk Bayrağı Kanunu yasalaşmıştır.⁴⁹⁸ Bu Kanun ile Anayasa'nın 3. maddesine uygun olarak Türk Bayrağının şekli, yapımı ve korunması, çekilmesi, indirilmesi ile ilgili esaslar belirlenmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Kanun Teklifi

MGK Üyesi Oramiral Nejat Tümer tarafından hazırlanan Kanun teklifi 14 Haziran 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Teklifin genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır.⁴⁹⁹

“Anayasamız ile yasama organının yapısı değiştirilmiş bu kuruluş tek meclis haline gelmiştir. Ayrıca yine Anayasamızda Türkiye Büyük Millet Meclisi emniyet ve kolluk hizmetlerinin ilgili makamlarca Meclis Başkanlığı'na tahsis edilecek kuvvetlerle sağlanması öngörülmüştür.

5509 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Memurları Teşkilatı Hakkındaki Kanun muhtelif kanunlarla değişikliğe uğramış, teşkilatın kadro ihtiyacı her seferinde bütçe kanunları ile düzenlenme yoluna gidilmiş 5509 sayılı Kanunun adeta hiçbir hükmü yürürlükte kalmamıştır.

⁴⁹⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 148'in sonuna ekli (18.8.1983).

⁴⁹⁶ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 148, (18.8.1983), ss. 601-614.

⁴⁹⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.10, B: 164'ün sonuna ekli (11.9.1983).

⁴⁹⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.10, B: 164, (22.9.1983), ss. 90-97; **RG**, Sayı: 18171, 24 Eylül 1983.

⁴⁹⁹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 170'in sonuna ekli (5.10.1983).

Diğer taraftan bütün kamu kurum ve kuruluşları yeniden bir teşkilatlanmaya tabi tutulmaktadır. Hiyerarşik kademelenmesi bozulmuş görülen Türkiye Büyük Millet Meclisi idari teşkilatının da bu uygulamalara paralel olarak yeniden teşkilatlandırılması ve kamu kuruluşlarında tesis edilen hiyerarşik kademelenmeye benzer şekilde yeniden düzenlenmesi idarede bütünlük sağlanması açısından faydalı mütalaa edilmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlardan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi İdari Teşkilatının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Kanun maddelerinde genel çerçevede belirtilmiş görev, yetki ve sorumluluklarla hizmet ve faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin hususların yönetmelik ve talimatlarda teferruatlandırılarak belirtilmesinin uygulamada elastikiyet sağlaması bakımından daha uygun olacağı mütalâa edilmiştir.”

Kanun teklifi esas komisyon olarak Bütçe-Plan Komisyonu’na, tali komisyon olarak da Anayasa ile Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonlarına havale edilmiştir. Tali Komisyonların raporlarını da alan Bütçe-Plan Komisyonu 3 birleşimde Kanun teklifini görüşerek hazırladığı raporu 27 Eylül 1983 tarihinde DM Başkanlığı’na sunmuştur.

Kanun teklifi DM Genel Kurulu’nun 5 Ekim 1983 günü yapılan 170. birleşiminde 3 oturum halinde görüşülmüştür. (DM S. Sayısı: 582) Oturumlar Başkanvekili Turhan Güven’in Başkanlığında yapılmıştır. Kanun teklifinin tümü üzerinde ilk söz alan Bütçe-Plan Komisyonu sözcüsü Cahit Tutum, TBMM idari teşkilatının geçirdiği aşamaları anlatarak 12 Eylül 1980’den sonra TBMM bürokrasisinde bozulan hiyerarşik yapının tekrar kurulabilmesi için teklifin yasalaşmasının önemine işaret etmiştir. Ayrıca Komisyon olarak kanun teklifinin adını TBMM İdari Teşkilatı olarak değiştirdiklerini söylemiştir. Daha sonra konuşan Kazım Öztürk; Meclis İdari Teşkilatı’nda çalışan memurların büyük fedakarlıklarla çalıştıklarını belirtmiş ve özellikle Milli Sarayların TBMM’den alınarak başka kurumlara bağlanmasının daha faydalı olacağını vurgulamıştır. Nurettin Ayanoğlu da, kanun teklifinin ihtiyacı karşılayacağını belirtmiş, Kazım Öztürk’ün Milli Saraylar konusundaki fikirlerine karşı çıkmıştır. Bu konuşmalardan sonra teklifin maddeleri ve tümü görüşülerek bazı değişikliklerle kabul edilmiştir.⁵⁰⁰

DM Başkanlığı tarafından 6 Ekim 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği’ne gönderilen kanun teklifi Tuğamiral Yurdakul Günçer Başkanlığındaki İhtisas Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor MGK Başkanlığı’na sunulmuştur.⁵⁰¹ İhtisas Komisyonu raporunda; kanun teklifinin TBMM üyeleri dahil tüm personeli kapsamadığı dikkate alınarak adının ilk teklif yapıldığı şekliyle muhafazasının uygun görüldüğü ve bazı maddelerinde de değişiklikler yapıldığı belirtilmektedir.

⁵⁰⁰ **DM. Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.20, B: 170, (5.10.1983), ss. 197-224.

⁵⁰¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.10, B: 172’nin sonuna ekli (13.10.1983).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Kanunu Teklifi (MGK S. Sayısı: 689). MGK'nın 13 Ekim 1983 günü yapılan 172. Birleşimin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerde teklifin tümü üzerinde söz alan olmamış, doğrudan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatının; kuruluşunu, görevlerini ve yönetim esaslarını düzenlemektir.”

MGK Başkanı Kenan Evren yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “Esasında bu Kanunu Meclisin kendisinin yapması gerekirdi. Bu arada Meclis, eski Meclis değil. Senato aradan çıkarıldı, milletvekili sayısı 450’den 400’e indirildi; birtakım değişiklikler oldu. Binaenaleyh, toplanır toplanmaz belki bu Kanunun üzerine eğilemezler, ellerinde şimdilik böyle bir kanun bulunsun gerekirse kendileri de bazı ilaveler yapmak suretiyle bunu daha olgun hale getirebilirler, düşüncesiyle hazırladık bunu biz, değil mi?” diye sormuştur.

Tümgeneral M. Suat Eren; Bu Kanunun hazırlanmasındaki maksat; yeni Meclisin açılış hazırlıkları meyanında, iki Mecliste bulunan personelin tek meclisli bir teşkilat içerisinde intibaklarının yapılarak görevlerinin verilmesi ve yeni Meclis geldiği zaman elinde hazır bir teşkilatı bulabilmesidir.

Bunun için, önceden tasvipleriniz alınarak çalışmalar yapıldı” demiştir.

Bu konuşmalardan sonra 1. madde kabul edilerek 2. maddeye geçilmiştir.

“Kuruluş

Madde 2- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatı; doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına bağlı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, Özel Kalem Müdürlüğü ve Özel Müşavirlerden meydana gelir.”

2. madde üzerinde konuşan MGK Başkanı Kenan Evren; bu madde ile doğrudan bağlı olanları saydıklarını, hukuk müşavirliği Genel Sekreterliğe mi bağlı olmalı, yoksa direkt TBMM Başkanı’na mı bağlı olmalı? diye sormuştur. Bu soruya cevap veren Tümgeneral M. Suat Eren, Meclis Başkanının da özel hukuk müşaviri olduğunu, bu hukuk müşavirinin Meclis Genel Sekreterliği’nin hukuki sorunları ile ilgilendiğini belirtmiştir. Yasama Sekreteri Sedat Tüzüner de Meclis’in işleyişinin diğer bakanlıklardan farklı olduğunu izah etmiştir. MGK Genel Sekreteri Sedat Güneral; TBMM İdari Teşkilatı’nın doğrudan TBMM Başkanına bağlı üç ana unsurdan kurulur şeklinde maddenin

değiştirilebileceğini teklif etmiştir. MGK Başkanı Kenan Evren, 2. maddeye gerek olmadığını çünkü 3. maddede benzer ifadelerin yer aldığını söylemiştir. Müzakereler sonucunda MGK Başkanı Kenan Evren'in 2. maddeyi, 3. madde ile birleştirilmek üzere Komisyona iade edilmesi teklifi kabul edilmiştir. Daha sonra okunan 3. madde; Evren'in teklifi çerçevesinde değişeceğinden Komisyon'a iade edilmiş, diğer maddelere geçilmiştir. 4- 16. maddeler üzerinde herhangi önemli sayılabilecek müzakere olmadan maddeler aşağıdaki şekliyle aynen kabul edilmiştir.

“Genel Sekreterliğin görevleri

Madde 4- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği'nin görev ve sorumlulukları şunlardır :

- a) Anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilen yetki ve görevlerin ifasında; Başkanlık Divanına, komisyona ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine her türlü idari desteği sağlamak,
- b) Komisyonlarda görevli raportörler marifetiyle; kanun tasarı ve tekliflerini komisyona takdim etmek, komisyon raporlarını hazırlamak, talep halinde milletvekilleri tarafından verilen prensipler çerçevesinde kanun teklifi taslaklarını hazırlamak,
- c) Tutanak ve basım hizmetleri ile doküman ve bilgi sağlama hizmetlerini yapmak,
- d) Türkiye Büyük Millet Meclisi tesislerini her an hizmete hazır bulundurmak, bakım ve onarımlarını yapmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın vereceği genel direktifler çerçevesinde güvenlikle ilgili faaliyetleri düzenlemek ve koordine etmek,
- e) Milletvekillerinin ve Genel Sekreterlik teşkilatı kadrolarında görevli personelin; personel, sağlık ve sosyal hizmet faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmek,
- f) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve Sayıştay'ın bütçe ve mali işlemlerini düzenlemek ve yürütmek,
- g) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin evrak ve arşiv hizmetlerini yürütmek,
- h) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin basın ve halkla ilişkilerini düzenlemek ve yürütmek,
- i) Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetiminde bulunan milli saray, köşk, kasır ve müştemilatının bakım, onarım ve muhafazası ile ilgili hizmetleri yapmak,
- j) Cumhurbaşkanının Anayasada belirtilen yasama ile ilgili olan görevlerinin yerine getirilmesinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ile koordinasyonda bulunmak,
- k) Verilecek diğer görev ve hizmetleri yapmak,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri; görevlerinin yürütülmesinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı'na karşı sorumludur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri, genel sekreterlik teşkilatının amiridir. Yetkilerinin bir kısmını yardımcılara devredebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterine yokluğunda uygun göreceği Genel Sekreter Yardımcısı vekalet eder.”

“Personel hükümleri

Madde 5- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatının kadroları Ek’li cetvellerde gösterilmiştir. Bu kadrolarda çalışan personel hakkında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun istisnai memurluklarla ilgili hükümleri uygulanır.

Yasama faaliyetiyle ilgili idari hizmetleri yürüten raportörlerle, stenograflar yükseköğrenim görmüş kişiler arasından özel yarışma sınavı ile alınırlar. Bunlarda aranacak nitelikler, hizmete alınmaları, yetiştirilmeleri, yeterliliklerinin tespiti ve meslek içi ilerlemeleri ile istisnai memurluklara atanacaklarda aranacak özel şartlar ve atamalarda uygulanacak esaslar Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’nca çıkartılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

“Atama esasları

Madde 6- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri, Özel Müşavirler ile Özel Kalem Müdürü doğrudan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatının diğer personeli ise, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterinin teklifi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından atanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı atama yetkisinin uygun göreceği kısmını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri’ne devredebilir,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatı kadrolarında görevli personel, atamalarında belirtilen aynı usulle görevden alınır.

Genel Sekreterlik teşkilatı kadrolarındaki görevli personelden herhangi bir personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarına atanmasına ihtiyaç duyulması halinde; atamaya ilişkin talep Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’nca Başbakanlığa bildirilir. Başbakanlık personelin atanacağı kadro görevini tespit eder. İlgili kuruluşlar atama işlemlerini genel hükümlere göre yaparlar.

Komisyonlarda görevli raportörlüklerde, Başkanlık Divanı’nın kararıyla bu kadrolar karşılık gösterilmek suretiyle sözleşmeli personel çalıştırılabilir.

İhtiyaç halinde komisyonlarda raportörlük yapmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı’nın kamu kurum ve kuruluşları personelinin altı aylık bir süreyi aşmamak kaydıyla ismen görevlendirme istekleri Başbakanlığa yapılır ve atamalarındaki usul ve kayıtlamalara bakılmaksızın kurum ve kuruluşlarca bu istem derhal yerine getirilir. Süresi bitenler bir defaya mahsus olmak ve yeniden altı ayı geçmemek üzere görevlendirilebilir. Bu personel kurumlarından izinli sayılırlar, bu süreler görev ve mesleklerinde geçmiş kabul edilir.”

“Kadrolar

Madde 7- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı bu Kanuna bağlı cetvellerde belirtilen kadro sayısı ile sınırlı kalmak şartıyla, yılda bir defa kadro derecelerinde gerekli değişikliği yapabilir.

Çeşitli kanunlarda Bakanlar Kurulu Kararına lüzum gösterilen hususlardan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği ile ilgili olanları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı Kararları ile yürütülür.”

“Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri

Madde 8- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’nın sorumluluğuna tahsis edilmiş; bütün bina, tesis, eklenti ve arazinin emniyeti ve diğer kolluk hizmetleri için Genelkurmay Başkanlığı’nca askeri bir birlik ve İçişleri Bakanlığı’nca bir polis kuvveti tahsis edilir.

Bu suretle tahsis edilen kuvvetlere emniyet ve diğer kolluk hizmetleri ile ilgili görevler Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından verilir.”

“Mali hükümler

Madde 9- Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesi genel bütçeye dahildir. İta Amiri Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, İta Amirliği yetkilerinin bir kısmını Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterine devredebilir.”

“Madde 10- Genelkurmay Başkanlığı’nca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na tahsis edilen askeri kuvvetin; ulaştırma, barınma, yakacak, akaryakıt ve yağ, elektrik, su ve havagazı, döşeme, demirbaş, büro makineleri ile demirbaşların bakım ve onarım ihtiyaçları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tarafından, özlük hakları dahil diğer her türlü ihtiyaçları bağlı bulundukları kuvvetlerce karşılanır.

İçişleri Bakanlığı’nca tahsis edilen emniyet birliğinin kadrosundaki görevli emniyet personelinin aylık ve ödenekleri ile diğer mali sosyal hak ve yardımları kurumlarınca ödenmeye devam olunur. Bunlara verilecek ek ödeme ve sosyal yardımlar Başkanlık Divanınca Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki emsali kadro personeline tatbik edilen esaslara göre tespit edilir.”

“Madde 11- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatı kadrolarında çalışan memurlara yaptırılacak fazla çalışma için altı aylık tutarı geçmemek üzere bu hususta hazırlanacak yönetmelikte belirtilecek esaslara göre fazla çalışma ücreti ödenir. Bu personele bunun dışında özel hizmet tazminatı ödenmez.

Ancak, 657 sayılı Kanun kapsamına giren diğer kamu kurum veya kuruluşlarında aynı görev, derece ve kademedede bulunan emsali personele aylık ve diğer özlük hakları olarak yapılan ödemeler toplamının, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği teşkilatı personeline ödenen aylık ve diğer özlük hakları (fazla çalışma için yapılan ödeme dahil) toplamını aşması halinde aradaki fark tazminat olarak ödenir.”

“Madde 12- Komisyonlarda görevli raportörlerden sözleşmeli olarak istihdam edilenlere verilecek ücret ve sair hakları genel uygulama çerçevesinde Başkanlık Divanında kararlaştırılır.”

Madde 13- Kamu kurum ve kuruluşlarından komisyonlarda raportörlük yapmak için görevlendirilecek personelin aylık ve ödenekleri ile diğer mali, sosyal hak ve yardımları kurumlarında ödenmeye devam olunur. Bunlara Türkiye Büyük Millet Meclisinde çalışmaları dolayısıyla 11. madde gereğince verilecek fazla çalışma ücreti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Teşkilatındaki emsali kadro personeline tatbik edilen esaslara göre Başkanlıkça tespit edilir.”

“Madde 14- Milli saray, köşk ve kasırların gezi ücretlerinin yıllık hasılatı Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinde açılacak “Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfına Yardım” tertibine ödenek kaydolunur. Bu gelir sadece milli saray, köşk ve kasırların, bakım, onarım ve muhafazalarında kullanılır.”

“Denetim

Madde 15- Türkiye Büyük Millet Meclisi harcamalarının denetimi Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden oluşacak Hesapları İnceleme Komisyonu tarafından yapılır.”

“Yayın temini

Madde 16- 2527 sayılı Basmayazı ve Resimleri Derleme Kanunu hükümlerine giren her türlü basmayazı ve resimlerden birer nüshayı basımevciler, adı geçen Kanun hükümlerine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesine gönderilmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı emrine vermeye zorunludurlar.

Bu yolla derlenen yayınlar Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü tarafından değerlendirilir ve amaç dışı kalanlar Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne devredilir.”

“Yönetmelik

Madde 17- Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için tahsis edilen kuvvetlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından kullanılma ve idame esaslarına ilişkin hususlar Genelkurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı’nın görüşleri alınarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir.

Bu Kanuna göre hazırlanacak yönetmeliklerde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanının görüşü alınır.

Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikler, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde hazırlanır ve Resmi Gazete’de yayımlanır.”

Orgeneral Nurettin Ersin; “Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için tahsis edilen kuvvetlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından kullanılma” deyimini geçiyor maddede. Herhangi bir olay olsa, bu kullanılma yetkisi kime ait olacak. Mesela Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne karşı bir tecavüz vaki olduğunda emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için tahsis edilen kuvvetleri kullanma yetkisi kimde olacak?” diye sormuştur.

Tümgeneral M. Suat Eren; Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı doğrudan yetkilidir; bununla ilgili madde var. Nasıl kullanılacağına dair usul ve esaslar yönetmelikte belirlenecek cevabını vermiştir.

Yürürlükten kaldırılan hükümleri düzenleyen 18. maddeden sonra geçici maddelere geçilmiştir.

“Yürürlükten kaldırılan hükümler

Madde 18- 5509 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Memurları Hakkındaki Kanun ile 1934 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığı Kanunu ve değişiklikleri yürürlükten kaldırılmıştır.

1322 sayılı Genel Kadro Kanunu ile Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'ne tahsis edilmiş ve 1983 yılı bütçe tekliflerine ekli Danışma Meclisi ve Millet Meclisi kadro cetvellerinde değişikliğe uğratılmış olan kadrolardan emniyet personeline tahsis edilenler ile şahsa münhasır olanlar dışında kalanlar iptal edilmiştir.”

“Geçici Madde 1- Bu Kanunun yayımı tarihinde Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği ve Danışma Meclisi kadrolarında gösterilen emniyet personeli kadroları ile bu kadrolarda görevli emniyet personeli ve Emniyet Teşkilatına tahsis edilmiş her türlü araç, gereç, silah ve mühimmat Emniyet Genel Müdürlüğü'ne devredilir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne devredilecek kadrolar, işgal etmekte olan personelin aylıkları bakımından kazanılmış hakları saklı kalmak kaydıyla, aynen intikal eder.

Geçici Madde 2- Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği ve Danışma Meclisi Genel Sekreterliği kadrolarında görevli memurların; bu Kanuna ekli kadrolara atanma ve intibakları, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterinin onayı ile bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren iki ay içinde yapılır.

Bu Kanuna göre yapılacak yeni düzenlemeler nedeniyle yeni kadroları eski kadrolarından daha aşağıda olan görevlilerin eski kadrolarına ait aylık, ek gösterge ve her türlü zam ve tazminat hakları Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği görevlerinde kaldıkları sürece şahıslarına bağlı olarak saklı tutulur.

Atama işlemleri tamamlanıncaya kadar personelin mali, sosyal ve her türlü özlük haklarına ilişkin eski hükümlerin uygulanmasına devam olunur.”

MGK Başkanı; Maddenin birinci fıkrasında, “Bu Kanuna ekli kadrolara atanma ve intibakları, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterinin onayı ile bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren iki ay içinde yapılır” deniyor. İki ay sonra Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği kalmıyor ki demiştir.

Tümgeneral M. Suat Eren (Koordinator) atamaları 5-10 gün içinde tamamlayacaklarını belirtmiştir.

“Geçici Madde 3- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği; Cumhurbaşkanlığı Dairesi inşaatı bitinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisinde Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinin halen kullandığı bölümden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin diğer bölüm ve kolaylıklarından faydalanır.”

“Geçici Madde 4- İlk genel seçimler sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp Başkanlık Divanı oluşuncaya kadar bu Kanunun uygulanması Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğince yürütülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği bünyesi içinde görevine devam eder.

Danışma Meclisinin faaliyetleri devam ettiği sürece idari hizmetleri için memur ihtiyacı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliğince karşılanır.”

Diğer geçici maddelerin de (5-7) kabul edilmesinden sonra oturuma ara verilmiştir. 2. oturumda komisyona iade edilen 2. ve 3. maddeler birleştirilerek 2. madde olarak düzenlenmiş şekliyle okunmuştur.

“Kuruluş

Madde 2- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına bağlı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği; üç Genel Sekreter Yardımcısı, Hukuk Müşavirliği, Genel Sekreter İdari Şubesi, Sivil Savunma Uzmanlığı, Satınalma Komisyonu Başkanlığı, Dış İlişkiler ve Protokol Müdürlüğü’nden meydana gelir.

Özel Kalem Müdürlüğü ve özel Müşavirler görev yönünden doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına, idari yönden ise Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği’ne bağlıdır.

Genel Sekreter Yardımcılarına bağlı birimler aşağıda gösterilmiştir.

A) Genel Sekreter Yasama Hizmetleri Yardımcısı

1. Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı

- a) İdari Şube Müdürlüğü
- b) Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü
- c) Bütçe Müdürlüğü
- d) Tutanak Müdürlüğü
- e) Kütüphane - Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü
- f) Basımevi Müdürlüğü

2. Genel Evrak ve Basın - Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı

- a) Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü
- b) Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
- c) Parlamenter Hizmetleri Müdürlüğü

B) Genel Sekreter İdari Hizmetler Yardımcısı

1- Personel ve Muhasebe Dairesi Başkanlığı

- a) İdari Şube Müdürlüğü
- b) Personel ve Özlük İşleri Müdürlüğü
- c) Personel Eğitim ve Yönetim Müdürlüğü
- d) Saymanlık Müdürlüğü
- e) Bütçe - Maliye Müdürlüğü
- f) Mal Saymanlığı

2- Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı

a) İç Hizmetler Müdürlüğü

b) Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

c) Baştabiplik

d) Ulaştırma Şube Müdürlüğü

C) Genel Sekreter Teknik Hizmetler Yardımcısı

1. Teknik Daire Başkanlığı

a) İşletme ve Yapım Müdürlüğü

b) Park ve Bahçeler Müdürlüğü

2. Milli Saraylar Daire Başkanlığı

a) İdari Şube Müdürlüğü

b) Teknik ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı

c) Saray ve Köşkler Grup Başkanlığı

2. maddenin yeni şekliyle kabul edilmesinden sonra 3. madde ortadan kalktığı için madde numaraları buna göre yeniden sıralanmıştır. Yürürlük ve yürütme maddelerinin görüşülmesinden sonra, kanun teklifinin ekinde yer alan kadro cetvelleriyle birlikte tümü oylanarak, 2919 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Teşkilat Kanunu yasalaşmıştır.⁵⁰²

MGK Yönetimi seçimlere çok az bir süre kalmasına rağmen, TBMM'ye ait önemli bir yasayı seçimlerle oluşacak yeni meclise bırakmadan çıkarmayı tercih etmiştir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu Tasarısı

TRT Kanunu DM'de görüşülmeden doğrudan MGK tarafından çıkarılan önemli yasalardan birisidir. 1982 Anayasası'nın 133. maddesi uyarınca hazırlanan tasarı Başbakan Bülend Ulusu tarafından 23 Eylül 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilmiştir.

⁵⁰² **MGK Tutanak Dergisi**, C.10, B: 170, (13.10.1983), ss. 446-481; **RG**, Sayı: 18195, 18 Ekim 1983.

Kanun tasarısının genel gerekçesi şöyledir.⁵⁰³

“7 Kasım 1982 tarihli ve 2709 sayılı yeni Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. maddesinin birinci fıkrasında, radyo ve televizyon istasyonlarının, ancak Devlet eli ile kurulacağı ve idarelerinin tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenleneceği öngörülmüş; ikinci fıkrasında ise, bu düzenlemeye ilişkin hazırlanacak kanunda, Türk Devletin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun, genel ahlakın ve Anayasanın 2. maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda yayın yapmasının düzenleneceği ve Kurumun yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesinin gözetileceği; üçüncü fıkrasında da, haber ve programların seçilmesinin, işlenmesinin, sunulmasının ve milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinin, haberlerin doğruluğunun sağlanmasının esaslarının, organların seçiminin, görev, yetki ve sorumluluklarının gene kanunla düzenleneceği belirtilmiştir.

Anayasanın bu hükmü bir bütün halinde göz önünde tutulduğunda, yürürlükten kaldırılan Anayasanın 121 inci maddesinde olduğu gibi, kamu tüzelkişiliği halinde kurulacak olan radyo ve televizyon kurumunun idaresinin bir temel ilkeye dayandırmış bulunmaktadır. Bu temel ilke “Tarafsızlık”tır.

Tarafsızlık ilkesi 133. maddeye göre :

- a) Yönetimde,
- b) Denetimde,
- c) Yönetim organlarının oluşturulmasında dikkate alınacaktır.

Bu kanun tasarısı Anayasa’nın ... ilkeleri ışığında ve ayrıca hergün süratle gelişmekte ve değişmekte olan radyo ve televizyon işletmeciliği ve teknolojisi ile 3595 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu’nun uygulamasında karşılaşılan güçlükler ve tespit edilen eksiklikler de dikkate alınarak hazırlanmıştır.”

Hükümet tarafından DM’ye sevk edilen Kanun tasarısı MGK’nın 167 sayılı kararına istinaden doğrudan Konsey gündemine alınarak incelenmek üzere İhtisas Komisyonu’na gönderilmiştir. Tuğamiral Yurdakul Günçer Başkanlığındaki İhtisas Komisyonu tarafından incelenen tasarı hakkında hazırlanan rapor MGK Başkanlığı’na sunulmuştur.(1/639)⁵⁰⁴ İhtisas Komisyonu raporunda; Kanun tasarısının, TRT’nin yanı sıra, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ile bu kurulun yayın izni verdiği kuruluşların uyacakları yayın esaslarını ve diğer genel hususları da düzenlediğinden, Hükümetin teklif ettiği “Türkiye Radyo-Televizyon Yüksek Kurumu” adının “Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu” olarak değiştirildiği ve bazı maddelerde de düzenlemeler yapıldığı belirtilmektedir.

⁵⁰³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 182’nin sonuna ekli (10.11.1983).

⁵⁰⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 182’nin sonuna ekli (10.11.1983).

Kanun tasarısı MGK'nın 10 Kasım 1983 günü yapılan 182. birleşimin 3. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. (MGK S. Sayısı: 718) Toplam 66 esas ve 10 geçici maddeden oluşan tasarının tekriri müzakereye alınan 6. maddenin bir fıkrası ile yürürlük ve yürütme maddeleri hariç diğer maddeleri 182. birleşimde tamamlanmıştır. 6. maddenin bir fıkrası ile yürürlük ve yürütme maddeleri ile tasarının tümünün oylanması ise MGK'nın 11 Kasım 1983 günü yapılan 183. birleşiminde yapılmış ve tasarı yasalaşmıştır.⁵⁰⁵

MGK'da tasarının görüşülmesi sırasında tümü üzerinde söz alan olmamış doğrudan maddeler üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Maddeler üzerinde yapılan görüşmelerde de önemli sayılabilecek müzakere ve değişiklik olmamıştır.

Altı kısım halinde düzenlenen tasarının birinci kısmı genel hükümleri (Amaç, kapsam ve tanımlar), ikinci kısmı Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nu, üçüncü kısmı ise Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun kuruluş ve görevlerini düzenlemektedir. Dördüncü kısmı, çeşitli hükümler başlığı altında TRT'nin denetimi, malları, yönetmelik, cezai hükümler ve yürürlükten kaldırılan kanunları, beşinci kısım geçici hükümleri, altıncı kısım ise yürürlük ve yürütme maddelerini düzenlemektedir.

Kanunun önemli maddeleri şunlardır:

“Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasına, işletilmesine, yayınlarının düzenlenmesine, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun ve Türkiye Radyo – Televizyon Kurumu'nun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.”

“Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalga yoluyla yurt içine ve yurt dışına yapılan radyodifüzyon ve televizyon yayınları ile ilgili hususları kapsar.”

“Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen deyimlerden :

a) Radyodifüzyon (Radyo yayını) : Elektromanyetik dalgalar yoluyla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan ses yayınlarını,

⁵⁰⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.11, B: 182, (10.11.1983), ss. 360-391; B: 183, ss. 473-474; **RG**, Sayı: 18221, 14 Kasım 1983.

- b) Televizyon yayını : Elektromanyetik dalgalar yoluyla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan, hareketli veya sabit resimlerin sesli veya sessiz kalıcı olmayan yayını,
- c) Elektromanyetik dalga : Boşlukta veya kablo, cam iletken ve benzeri bir fiziki ortamda ışık hızı ile yayılan, suni olarak üretilmiş elektrik ve manyetik özellikleri olan dalgayı,
- d) Radyo ve televizyon verici istasyonu : Radyo ve televizyon yayını yapmak üzere donatılmış her türlü hareketli veya sabit tesisi
- e) Kablo televizyon : Televizyon yayınının kablo, cam iletken ve benzeri bir fiziki ortam üzerinden halkın alması maksadıyla abonelere ulaştırıldığı yayın türünü,
- f) Kapalı devre televizyon sistemi: Televizyon yayını dışında eğitim, öğretim, güvenlik ve turizm gibi belirli amaçlar için bir bina dahilinde veya birbiri ile ilişkili binalar grubunda kullanılan kablo televizyonu,
- g) Radyo alıcısı : Radyo yayınlarını almaya veya alıp kaydetmeye ve dinletmeye yarayan cihazları,
- h) Televizyon alıcısı : Televizyon yayınlarını almaya ve seyrettirmeye yarayan cihazları,
- i) Video : Televizyon yayınlarını alıp, kaydetmeye ve bir ekran vasıtasıyla seyrettirmeye yarayan cihazları,
- j) Birleşik cihaz : Radyo ve televizyon alıcısını veya televizyon alıcısını ve videoyu veya radyo, televizyon alıcısı ve videoyu ihtiva eden cihazları,

ifade eder.”

“Temel İlkeler ve Yayın Esasları

Temel ilkeler

Madde 4- Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, işletilmesi, idareleri ve yayınlarının düzenlenmesine ilişkin temel ilkeler şunlardır :

- a) Radyo ve televizyon verici istasyonlarının kurulması, işletilmesi, yayınlarının düzenlenmesi ile yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması, Devletin tekelindedir. Bu tekel, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu tarafından kullanılır. Ancak, bu Kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak şartıyla polis ve meteoroloji teşkilatlarının devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir.
- b) Radyo ve televizyon yayınlarının dinleyici ve izleyiciye seçme hakkı tanıyacak şekilde birden fazla kanaldan ve bütün yurt sathına yapılması esastır.
- c) Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, geliştirilmesi, günlük yayın saatleri ve süreleri, yurt dışına yapılacak yayınlarla ilgili usul ve esaslar Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılır.

- d) Kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir.
- e) Yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları ile kapalı devre televizyon yayınlarının bu Kanunda belirtilen esaslara uygunluğu, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından gözetilir, denetlenir ve değerlendirilir.
- f) Her türlü radyo ve televizyon yayım için frekans planlama, tahsis ve tescil işlemleri, 5 Nisan 1983 tarih ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine tabidir.”

“Yayın esasları:

Madde 5- Genel yayın esasları şunlardır :

- a) Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayiş, kamu yararını korumak ve kollamak,
- b) Atatürk ilke ve inkılaplarını kökleştirmek, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek,
- c) Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak,
- d) Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak yahut Devleti ve Devlet otoritesini ortadan kaldırmak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak yahut sair herhangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanan bir Devlet düzeni kurmak amacı güden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek,
- e) Genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek,
- f) Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak,
- g) Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak,
- h) Toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek,
- i) Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak,
- j) Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak,
- k) Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarına bağlı olmak,
- l) Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak,

m) Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için, kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak.”

“Kuruluş

Madde 6- Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tespit etmek, bu Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak maksadıyla Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu kurulmuştur.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu; yaş haddi hariç, Devlet memuru olma şartlarını muhafaza eden ve yükseköğrenim mezunu olan aşağıdaki oniki üyeden meydana gelir:

- a) Cumhurbaşkanınca doğrudan atanacak üç üye,
- b) Bakanlar Kurulunca birisi basın mensubu olmak üzere eğitim ve iktisat alanlarında veya hizmetlerinde temayüz etmiş kişiler arasından atanacak üç üye,
- c) Milli Güvenlik Kurulu’nca seçilecek ve Bakanlar Kurulunca atanacak bir üye,
- d) Yükseköğretim Kurulunca elektronik ve hukuk bilimleri alanlarında temayüz etmiş kişiler arasında gösterilecek dört aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilecek iki üye,
- e) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunca kültür ve sanat dallarında temayüz etmiş kişiler arasından gösterilecek altı aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilecek üç üye,

(d) ve (e) bentlerinde belirtilenlerin ilk seçimleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun yazılı tebliğinden itibaren bir ay; Cumhurbaşkanlığı tarafından üyelikleri onaylanmayanların yerine yeni adayların seçimi ile Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin yazılı tebliğinden itibaren iki hafta içinde yapılmadığı takdirde Cumhurbaşkanınca doğrudan atama yapılır.

Kurulun başkanı, yukarıda belirtilen oniki üye arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Kurul üyeliği altı yıldır. İki yılda bir üyelerin üçte biri değişir. Süreleri sona eren üyelerin Kurula yeniden seçilmeleri mümkündür. Kurul üyeleri Ceza Kanunu uygulaması bakımından memur sayılırlar.

Kurul üyeleri; Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun ve radyo yayını yetkisi verdiği kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerine giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamazlar. Siyasi partilere üye olamazlar.

Yukarıda belirtilen nitelikleri kaybeden veya kısıtlamalara uymayan Kurul üyelerinden; Cumhurbaşkanınca atanan ve seçilenler Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar Kurulunca atananlar Bakanlar Kurulu tarafından görevden alınır ve atamalarındaki usule göre yerlerini yenilere atanır.

Kurul; araştırma, yayın değerlendirme ve idare birimlerinden oluşan daimi bir sekreterya oluşturur.

Kurul, en az ayda bir defa ve en az üçte iki çoğunlukla toplanır. Kararlar mevcudun salt çoğunluğuyla alınır. Çekimser oy kullanılamaz.

Kurul üyelerine ödenecek ücret, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır.

Geçerli mazereti olmaksızın, üst üste iki toplantıya katılmayanlar Kurul'dan ayrılmış sayılırlar.

Kurul, çalışma usul ve esasları ile sekreteryasının kadro, kuruluş, çalışma usul ve esaslarını tespit ederek Bakanlar Kurulu'nun onayına sunar. Sekreterya personeli Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu personeline uygulanan personel hükümlerine tabidir.

Kurul, her yıl için yapacağı işlerin programına ve masraflarına karşılık olmak üzere genel bütçeden verilmesi gereken ödenek tutarını Başbakanlığa sunar. Bu husus için öngörülen meblağ Başbakanlık bütçesi içinde yer alır.”

“Görevler

Madde 7- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun görevleri şunlardır :

- a) Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için bu Kanunun 5. maddesinde belirlenen yayın esaslarına uygun ilkeleri tespit etmek,
- b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile bu Kanunun 4. maddesi uyarınca yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşların 3 aylık yayınlarından gerekli görülenlerin bu Kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu, yayın sonrası denetim süreciyle değerlendirerek sonuçlarını Cumhurbaşkanına, Başbakanlığa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile, yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşlara göndermek,
- c) Bu Kanunla verilen yayın görevlerinin yerine getirilmediği, tarafsızlığın ihlal edildiği veya yayın esaslarına aykırı yayınlar yapıldığı hallerde idari veya kanuni işlem için ilgili mercilere duyuruda bulunmak,
- d) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulu için oniki, Genel Müdürü için üç aday tespit ederek Bakanlar Kuruluna sunmak,
- e) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulunca yapılan, Kurumun her seviyedeki teşkilat değişikliğine ait önerileri inceleyerek karara bağlamak,
- f) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu'nun yayın, denetim, reklam yayınları gibi yayına ilişkin konulardaki yönetmelik tasarılarını, yıllık genel yayın planı ve özel yayın esaslarını inceleyerek tavsiyelerde bulunmak,

Bu Kanunun 4. madde (c) bendi kapsamında Başbakanlığa önerilerde bulunmak.”

“Kuruluş;

Madde 8- Tarafsız bir kamu tüzelkişiliğine sahip Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kurulmuştur. Kısa adı TRT’dir. Merkezi Ankara’dadır.

Bu Kanundaki özel hükümler de düzenlenen hususlar dışında kalan konularda Kurum hakkında Kamu İktisadi Kuruluşlarına uygulanan genel hükümler uygulanır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Hükümet ile ilişkilerini Başbakan aracılığıyla yürütür.”

“Görevleri

Madde 9- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun görevleri şunlardır :

- a) Radyo ve televizyon verici istasyonları ve tesisleri kurmak, radyo ve televizyon yayınları yapmak, bunları genişletmek ve geliştirmek,
 - b) Radyo ve televizyon yayınları için haber toplama ve program yayın ve yapımı maksatlarıyla gerekli birimleri oluşturmak,
 - c) Bu Kanun çerçevesinde, milletlerarası radyo ve televizyon kuruluşları ve yabancı radyo ve televizyon kurumları ile ilişkileri düzenlemek, yürütmek ve Başbakanlığın onayını alarak gerektiğinde anlaşma, sözleşme ve protokoller imza etmek,
 - d) İstasyon ve tesislerde kullanılacak alet ve cihazlar ile ilgili araştırmalar yapmak veya yaptırmak, bunların onarım ve bakımlarını yapmak ve yaptırmak ve gerekli hallerde işletme için zorunlu olan alet ve cihazları imal etmek veya ettirmek,
 - e) Yurt içine yapılacak; haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarla :
- 1- Atatürk ilke ve inkılaplarının kökleşmesine, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflerin gerçekleşmesine,
 - 2- Devletin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı ve Atatürk Milliyetçiliğine dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine,
 - 3- Milli eğitim ve milli kültürün geliştirilmesine,
 - 4- Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin korunmasına,
 - 5- Kamuoyunun Anayasa ilkeleri doğrultusunda serbestçe ve sağlıklı bir şekilde oluşmasına yardımcı olmak.

f) Yurt dışına yapılacak yayınlarla :

1- Devletin her alanda tanıtılmasına,

2- Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin sürdürülmesine, yardımcı olmak.”

“Organlar

Madde 10- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun organları şunlardır :

a) Yönetim Kurulu,

b) Genel Müdürlük,

c) Koordinasyon Kurulu,

“Yönetim Kurulu

Madde 11- Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu; elektronik, kitle iletişimi, hukuk, işletme veya ekonomi, sosyal bilim dalları ile sanat ve kültür alanında temayüz etmiş kişiler arasından seçilen ve atanan altı üye ile Genel Müdürden oluşur. Yönetim Kurulu üyeleri; Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından teklif edilen on iki aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.

Genel Müdür Yönetim Kurulunun başkanıdır. Yönetim Kurulu ilk toplantısında bir başkan yardımcısı seçer.

Yönetim Kurulu üyeliği dört yıldır. Süresi biten üyeler ile herhangi bir sebeple Yönetim Kurulundan ayrılanların yerine yeniden atama yapılır. Süreleri sona eren üyelerin yeniden atanmaları mümkündür. Herhangi bir sebeple üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde eski üyenin kalan süresini tamamlamak üzere aynı usulle yenisi atanır. Bir yıl içinde mazeretsiz iki toplantıya katılmayanların üyeliği kendiliğinden sona erer.

Yönetim Kurulu en az beş üyenin katılımıyla toplanır ve kararlarını en az dört üyenin oyu ile alır. Çekimser oy kullanılmaz. Yönetim Kurulu en az onbeş günde bir defa toplanır. Yönetim Kurulu’nun çalışma esasları bir yönetmelikle düzenlenir.

Yönetim Kurulu üyeleri, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun görev ve yetkilerine giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz, siyasi partilere üye olamazlar.

Yönetim Kurulu üyelerine verilecek ücretler, Bakanlar Kurulu kararnamesi ile tespit edilir.”

“Görevler

Madde 12- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulu’nun görevleri şunlardır:

a) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun program, yayın, teknik, personel, idari, mali ve her türlü hizmetlerine dair temel ilkeleri ve hedefleri tespit etmek ve bunlarla ilgili kararları almak,

- b) Türkiye - Radyo - Televizyon Kurumu'nun bütçesini, bilançosunu kadrosunu karara bağlamak,
- c) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu'nun her seviyedeki teşkilat değişikliklerine ait Genel Müdürün tekliflerini inceleyerek, uygun görülenleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun onayına sunmak
- d) Genel Müdürlükçe hazırlanacak yönetmelik tasarıları hakkında karar vermek,
- e) Yıllık genel yayın planını karara bağlamak,
- f) Alınan kararların uygulanışını, Yönetim Kurulu toplantılarında, Yönetim Kurulu Başkanı'nın vereceği bilgileri takip ve kontrol etmek,
- g) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu'nun hizmetlerinin geliştirilmesini sağlayacak tedbirleri almak,
- h) Bu Kanunun 4. madde (c) bendinde belirtilen hususlara ilişkin olarak Başbakanlığa önerilerde bulunmak,
- i) Genel Müdürlükçe gerekli görülecek konularda kararlar almak,
- j) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunca hazırlanan yayın değerlendirme raporları ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'na hazırlanan yıllık ve ara raporları inceleyerek düzeltici ve geliştirici tedbirler almak,
- k) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile ilgili ve başka mercie bırakılmamış konularda karar almak,
- l) Bu Kanunda belirtilen başkaca görevleri yerine getirmek.”

“Kurum Genel Müdürlüğü

Madde 13- Genel Müdür, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından teklif edilen üç aday arasından, Bakanlar Kurulu Kararı ile atanır.

Genel Müdürün görev süresi dört yıldır. Süre sonunda yeniden atanabilir.

Genel Müdür, milli güvenliğin, kamu düzeninin veya Devletin dış güvenliğinin gerekli kıldığı, Devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığın ihlal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile görevden alınır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Genel Müdür tarafından temsil olunur ve yönetilir.

Genel Müdür ve Genel Müdür Yardımcılarında aranacak şartlar ve nitelikler şunlardır:

- a) Yükseköğrenim mezunu olmak,
- b) En az kırk yaşında olmak,

- c) Devlet memuriyetinde veya temayüz ettiği ihtisas dalında onbeş yıllık mesleki tecrübeye sahip olmak,
- d) Atanmadan önceki son üç yıl içerisinde herhangi bir siyasi partiye üye veya herhangi bir siyasi partiden aday olmamak,
- e) Devlet memuru olmak için aranan şartlara sahip olmak,

Genel Müdür Yardımcılarından birinin elektronik yüksek mühendisi olması şarttır.

Genel Müdürün raporlu, izinli, yurt dışında geçici görevli olması gibi sebeplerle geçici süre ile görevde bulunmaması; istifası, ölümü, görevden alınması gibi sebeplerle sürekli olarak görevinden ayrılması hallerinde, atanmasındaki usule göre atama yapılmıyaya kadar, Genel Müdüre, yardımcılarından bu hizmette en kıdemlisi, kıdemde eşitlik halinde ise en yaşlısı vekalet eder.”

“Koordinasyon Kurulu

Madde 14- Koordinasyon Kurulu, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları, Başhukuk Müşaviri, Genel Sekreter, Personel Dairesi Başkanı ve Eğitim Dairesi Başkanından teşekkül eder.

Koordinasyon Kurulu’nun görevleri, Kurum hizmetlerinin yürütülmesi ve geliştirilmesi, üniteler arasında işbirliğinin sağlanması ve hizmetle ilgili görüş ve uygulama farklılıklarının giderilmesi ile ilgili önerilerde bulunmak; yıllık bütçe, tasarılarını, yıllık genel yayın planını, uzun vadeli ve yıllık yatırım planını incelemek ve Yönetim Kurulu’na görüş bildirmek.

Kurum ile ilgili kanun ve yönetmelik tasarılarını incelemek, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporlarını incelemek ve cevap hazırlamak ve Genel Müdür tarafından tespit ve talep olunacak konular hakkında görüş bildirmektir.

Koordinasyon Kurulu’nun çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.”

“Danışma Kurulları

Madde 15- Yönetim Kurulu veya Genel Müdür tarafından Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun bu Kanunda belirtilen görevleri çerçevesinde; radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini tespit etmek, ilmi veya teknik araştırmalar yaptırmak veya lüzum görülecek konularda özel ihtisaslarından yararlanmak maksadıyla geçici danışma kurulları teşkil edilebilir.

Danışma kurullarının teşkili, mensuplarının nicelik ve nitelikleri, çalışma usul ve esasları ve mali hususlar yönetmelikle belirlenir.

Milli güvenliğe ilişkin danışmanlık, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından sağlanır.”

“Teşkilat

Madde 16- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü; Genel Müdür, dört Genel Müdür Yardımcısı (yayın ve program, idari, teknik, mali), Hukuk Müşavirliği; Savunma Sekreterliği, Satın Alma Komisyonu Başkanlığı, Özel Kalem Müdürlüğü, Genel Sekreterlik, İnceleme - Araştırma Kurulu Başkanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı ile Yayın Planlama, Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Müzik Dairesi Başkanlığı, Televizyon Dairesi Başkanlığı, Radyo Dairesi Başkanlığı, Haber Dairesi Başkanlığı, Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Personel Dairesi Başkanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Sosyal İşler ve İç Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Araştırma ve İmalat Dairesi Başkanlığı, Etüt - Proje ve Tesis Dairesi Başkanlığı, Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı, Stüdyolar Dairesi Başkanlığı, Vericiler Dairesi Başkanlığı, Muhasebe ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Hasılat Dairesi Başkanlığı, Alım - İkmal Dairesi Başkanlığı ve Reklam Dairesi Başkanlığından meydana gelir. Dairelerin Genel Müdür Yardımcılarına olan bağlantıları, Genel Müdürün teklifi ile Yönetim Kurulu tarafından kararlaştırılır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun taşra teşkilatı; Genel Müdürlüğe doğrudan bağlı Bölge Müdürlükleri ile Ankara Radyosu Müdürlüğü ve bunlara bağlı müdürlükler ve şefliklerden oluşur.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun her seviyedeki teşkilatlanma değişikliği (lağv, tensik, yeni kuruluş), Genel Müdürün teklifi, Yönetim Kurulu’nun tasvibi ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu’nun onayı ile yapılır.”

“Yayın türlerinin dengelenmesi

Madde 17- Radyo ve televizyon yayınları mümkün olduğu kadar çeşitli konulara yer verecek şekilde ve yayın görevlerinin yerine getirilmesi esas alınarak düzenlenir.”

“Hükümet bildiri ve konuşmaları

Madde 18- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Hükümet bildirilerini, sadece Hükümeti bağlamak kaydıyla yayınlamakla yükümlüdür. Ancak, bunların Hükümet bildirisi olduğunu yayın sırasında açıklar. Hükümet bildirilerine ait metinlerin, Başbakanlıktan yazılı yayın isteği ile verilmesi ve yetkililerin imzasını taşıması şarttır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu; olağanüstü haller ile sıkıyönetim, seferberlik ve savaş haline inhisar etmek üzere Hükümet konuşmalarını yayınlamakla yükümlüdür. Hükümet konuşmalarına ilişkin yayın istekleri, Başbakan veya görevlendireceği bakanın imzasıyla yapılır.”

“Hükümet uygulamalarının tanıtılması

Madde 19- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun yayın esaslarına uymak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak kaydıyla, mevzuat veya idari kararlarla yürürlüğe konan ve halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek Hükümet uygulamalarının; gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsetilmesini amaçlayan tanıtıcı radyo ve televizyon programları, Hükümet tarafından Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu dışında hazırlanır ve Kurum

tarafından “haber bültenleri dışında” yayınlanır ve bu yayının Hükümet uygulamasının tanıtılması olduğu yayın sırasında belirtilir. Bu yayınların yayın süreleri ayda otuz dakikayı geçemez. Hükümet bu süreyi bir defada veya bir aydaki toplamı otuz dakikayı aşmamak üzere birkaç defada kullanabilir. Kullanılmayan süreler müteakip ay sürelerine eklenemez.”

“Hükümet ve siyasi parti açıklamalarının ve faaliyetlerinin yayınlanması

Madde 20- Bu Kanunda belirtilen yayın esaslarına uymak ve diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamak kaydıyla; Hükümetin ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayınlanması, bunların haber değeri ve niteliği taşıması şartına bağlıdır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Hükümet veya bir siyasi parti açıklama ve faaliyetlerini yayınladıktan sonra bunu dengelemek maksadıyla hemen ardından veya aynı bülten içerisinde karşı görüşleri almak için çaba harcamak ve yayınlamak zorunda değildir.”

“Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlar

Madde 21- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul toplantılarından (açılış, and içme töreni gibi) canlı yayınlar yapabilir. Kurum, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğü sınırlamalarına tabidir.”

“Seçimlerde siyasi partilerin yayınları

Madde 22- Siyasi partilerin milletvekili genel ve ara seçimleri sırasında radyo ve televizyondan faydalanma şekil ve şartları, Seçim Kanunlarında belirtilmiş olan esaslara tabidir.”

“Milli Güvenlik açısından yayınların men edilmesi

Madde 23- Başbakan veya görevlendireceği bakan, Milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir haber veya yayını men etmeye yetkilidir. Men kararının yazılı olması esastır. Ancak, acele hallerde men kararı sözlü olarak da iletilebilir. Bu durumda men kararının en kısa zamanda yazı ile tekrarlanması şarttır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun sorumluluğu altında yapılmayan yayınların men edilmesi halinde, men kararı ilgililere, Genel Müdürlükçe alındığı tarihten başlayarak yirmidört saat içinde bildirilir.

26 Nisan 1961 tarihli, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun, 52 ila 55. maddeleri uyarınca siyasi partiler adına yapılan konuşmalar hakkında birinci fıkra hükümleri uygulanmaz.

Birinci fıkrada söz konusu men kararları aleyhine Danıştay’da açılacak iptal davalarında tebligat, müracaat tarihinden başlayarak kırksekiz saat içinde yapılır, cevap ve cevaba cevap “süreleri onar gündür. Bu sürelerin tamamlanmasından sonra onbeş gün içinde karar verilir.”

“Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar

Madde 24- Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlarda uygulanacak esaslar, Dışişleri Bakanlığı’nca tespit edilerek Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’na bildirilir. Dış ilişkiler ile ilgili yorumlarda kaynak belirtilip belirtilmeyeceği hususunda Dışişleri Bakanlığı’nın görüşü göz önünde tutulur.”

“Öğretim ve eğitim yayınları

Madde 25- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, yayın esaslarına ve teknik standartlarına uygun olmak şartıyla, sürekli, yaygın ve merkezi açık öğretim yapmaya kanunla yetkili kılınan yükseköğretim kuruluşlarınca hazırlanan radyo ve televizyon programlarını yayınlar.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, örgün eğitimle ilgili yayınları Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte düzenler.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu yaygın eğitime yönelik program planlamalarında ilgili bakanlıkların görüşlerini alır.

Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen programlara ait yayın hizmet giderleri karşılığı Kurumca hesaplanır ve bu meblağın Kuruma ödenebilmesi için ilgililer bütçelerine gerekli ödeneği koyarlar. Hizmet karşılığı ödenecek meblağın yarısı yayından önce, diğer yarısı yayın sonrası Kuruma ödenir.”

“Yayınların denetimi

Madde 31- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu’nun yayınlayacağı programların son denetimi, Genel Müdür adına ve Genel Müdüre doğrudan bağlı Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı tarafından yapılır. Bu denetimin usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Radyo ve televizyon yayınları, yayından önce ayrıca Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu dışından hiç bir kişi veya kuruluş tarafından denetlenemez. Ancak Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili yayınlar hakkında Genelkurmay Başkanlığı’nın olumlu görüşü alınır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun, ayrıca Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu dışından getireceği her çeşit televizyon filmleri hakkında 23 Eylül 1977 tarihli ve 16063 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesi Hakkında Tüzük” hükümleri ile ek ve değişiklikleri uygulanmaz.”

Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Hükümet 2680 sayılı Yetki Kanunu’na dayanarak 24 Haziran 1983 tarihinde 71 sayılı Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarmıştır.

Kararnameye göre; Adana, Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Kayseri, Konya, İstanbul ve İzmir’de bir yıl içinde bölge valilikleri kurulacaktır. Bölge Valisi Devletin, Hükümetin ve bakanların bölgedeki temsilcisi ve bunların idari ve siyasi yürütme organı olarak görev yapacaktır.⁵⁰⁶

Kenan Evren Anılarında, 67 ilin bulunduğı Türkiye’nin Ankara’dan idare edilmesinin çok zorlaşması sebebiyle bölge valiliğı kurulmasını kendisinin istediğini söylemektedir. Konuyu Kanun Hükümünde Kararname ile halletmeye çalışılmasını Kanunun geç hazırlanmasına ve DM’den geçme imkanı kalmaması olduğuna bağlayan Evren; ANAP’ın bunu TBMM’de Kanunlaşırken reddettiğini belirtmekte ve ileride bu sistemin Türkiye’de kurulacağı inancında olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁰⁷

Devlet ve toplum hayatını yakından ilgilendiren idari uygulama alanlarında çıkarılan diğer önemli yasalar şunlardır.

2813 Sayılı Telsiz Kanunu⁵⁰⁸

2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun⁵⁰⁹

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu⁵¹⁰

2859 Sayılı Tapulama ve Kadastro Paftalarının Yenilenmesi Hakkında Kanun⁵¹¹

2872 Sayılı Çevre Kanunu⁵¹²

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu⁵¹³

2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu⁵¹⁴

2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu⁵¹⁵

⁵⁰⁶ RG, Sayı: 18181, 4 Ekim 1983.

⁵⁰⁷ Kenan Evren’in Anıları, C.4, s. 358-359.

⁵⁰⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.8, B: 138, (5.4.1983), ss. 517-550; RG, Sayı: 18011, 7 Nisan 1983.

⁵⁰⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 147, (24.5.1983), ss. 213-224; RG, Sayı: 18059, 27 Mayıs 1983.

⁵¹⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 147, (24.5.1983), ss. 224-248; RG, Sayı: 18059, 27 Mayıs 1983.

⁵¹¹ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 151, (23.6.1983), ss. 443-445; RG, Sayı: 18088, 25 Haziran 1983.

⁵¹² MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 157, (9.8.1983), ss. 598-615; RG, Sayı: 18132, 11 Ağustos 1983.

⁵¹³ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 157, (9.8.1983), ss. 615-621; RG, Sayı: 18132, 11 Ağustos 1983.

⁵¹⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 162, (8.9.1983), ss. 15-60; RG, Sayı: 18161, 10 Eylül 1983.

⁵¹⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 172, (13.10.1983), ss. 462-466; RG, Sayı: 18195, 18 Ekim 1983.

2920 Sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu⁵¹⁶

2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu⁵¹⁷

2946 Sayılı Kamu Konutları Kanunu⁵¹⁸

2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu⁵¹⁹

Turizmi Teşvik Kanunu⁵²⁰

Ayrıca bu dönemde Devlet memurları ile ilgili olarak bir takım düzenlemelere de gidilmiş, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda beş defa değişiklik yapılmıştır.

3.2.6- Mali ve Ekonomik Mevzuat

Ödeme Güçlüğü İçinde Bulunan Bankerlerin İşlemleri Hakkında Yetki Kanunu Tasarısı

Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanarak DM Başkanlığı'na gönderilen kanun tasarısının genel gerekçesinde; son günlerde bir kısım bankerlerin ödeme güçlüğü içine girdikleri, bunun sonucu bankerlere para yatırmış olan kişilerin alacak ve haklarının tehlikeye düşmesi ihtimaline karşı, ödeme güçlüğü içine düşen bankerlerin işlerinin kısa sürede tasfiyesi ve bunlara para yatırmış olanların alacak ve haklarının korunması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması zaruret haline gelmiştir denilmektedir.⁵²¹

Bankerler konusunda durumun aciliyeti karşısında 11 Ocak 1982 tarihinde DM'ye gönderilen tasarı 12 Ocak günü yapılan 31. birleşimde kabul edilerek MGK'ya sunulmuştur. (DM S. Sayısı: 52)⁵²²

Kanun tasarısı (MGK S. Sayısı: 321) MGK'nın 13 Ocak 1982 günü yapılan 92. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.⁵²³ Yürürlük maddeleri hariç 1 maddeden oluşan 2578 sayılı Kanun ile; ödeme güçlüğü içinde bulunan bankerlerin işlemlerinin düzenlenmesi ve gerekirse tasfiyesi ve bunlara para yatırmış olanların haklarının güvenceye alınması amacı ile Bakanlar Kurulu'na bir yıl süre ile Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verilmiştir.

⁵¹⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.10, B: 172, (13.10.1983), ss. 481-515; RG, Sayı: 18196, 19 Ekim 1983.

⁵¹⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.11, B: 180, (4.11.1983), ss. 241-264; RG, Sayı: 18215, 8 Kasım 1983.

⁵¹⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.11, B: 181, (9.11.1983), ss.275-288; RG, Sayı: 18218, 11 Kasım 1983.

⁵¹⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.11, B: 186, (18.11.1983), ss. 556-585; RG, Sayı: 18229, 22 Kasım 1983.

⁵²⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 98, (12.3.1983), ss. 337-376; RG, Sayı: 17635, 16 Mart 1982.

⁵²¹ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C. 2, B: 31'in sonuna ekli (31.1.1982).

⁵²² DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C. 2, B: 31, (31.1.1982), ss. 5-33.

⁵²³ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 92, (13.1.1982), ss. 66-67; RG, Sayı: 17573, 13 Ocak 1982.

Ödeme Güçlüğü İçinde Bulunan Bankerlere ve Bunlarla İlgili Kişilere Uygulanacak Ceza Hükümleri Hakkında Kanun Tasarısı

Adalet Bakanlığı'na hazırlanan ve Hükümet tarafından 23 Şubat 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilen kanun tasarısının gerekçesinde; Bakanlar Kurulu 2578 sayılı Kanunla aldığı yetki çerçevesinde gerekli yasal tedbirleri almaya başladığı, ancak alınan tedbirlerin etkili olabilmesi için bazı müeyyideler getirilmesi gerektiğinden yeni bir tasarı hazırlandığı belirtilmektedir.

DM Adalet Komisyonu'nda incelenen tasarı hakkında hazırlanan komisyon raporu 17 Mart 1982 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵²⁴

Kanun tasarısı (DM S. Sayısı: 98) DM Başkanlığı'nın 15 Mart 1983 günü yapılan 67. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, aralıklarla yapılan görüşmeler sonunda tasarı 69. birleşimde kabul edilmiştir.⁵²⁵ Kabul edilen tasarı DM Başkanlığı tarafından 19 Mart 1982 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. Tasarı Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığında Adalet Komisyonu'nda incelendikten sonra hazırlanan raporla birlikte MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵²⁶

Kanun tasarısı (MGK S. Sayısı: 389). MGK'nın 26 Mart 1983 günü yapılan 100. birleşiminde görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak, Komisyon olarak tasarıyı aynen kabul ettiklerini, ancak bazı noktalarda redaksiyon değişikliği ve bazı maddelerinde de işlerlik kazandırmak için bazı bentleri, fıkraları böldüklerini söylemiştir. Bu kısa açıklamadan sonra maddelere geçilmiştir. Maddelerin görüşülmesinden sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.⁵²⁷

Yürürlük maddeleri hariç 7 maddeden oluşan 2644 sayılı Ödeme Güçlüğü Bulunan Bankerlere ve Bunlarla İlgili Kişilere Uygulanacak Ceza Hükümleri Hakkında Kanun ile Bakanlar Kurulu'nun kararnamelerine işlerlik kazandırmak, özellikle bankerleri ödemelere zorlamak, Kanun kuvvetinde kararnameye uymayan veya bu konuyu suistimal eden kişilere verilecek para ve hapis cezaları düzenlenmektedir.

⁵²⁴ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 4, B: 69'un sonuna ekli (18.3.1982).

⁵²⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 4, B: 67-69, (15-18.3.1982), ss. 439-508.

⁵²⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 100'ün sonuna ekli (26.3.1982).

⁵²⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 100, (26.3.1982), ss. 479-487; **RG**, Sayı: 17649, 30 Mart 1982.

Tasfiye Halindeki Bankerlerin Tasfiyelerinin Hızlandırılması Hakkında Kanun Tasarısı

Maliye Bakanlığı'nca hazırlanan ve Hükümet tasarısı olarak 27 Nisan 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na gönderilen tasarı DM'de kabul edilerek 28 Haziran 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. MGK Bütçe-Plan Komisyonu'nda incelenen tasarı 7 Temmuz 1983 günü MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.

Kanun tasarısı (MGK S. Sayısı: 623). MGK'nın 11 Ağustos 1983 günü yapılan 158. birleşiminde görüşerek yasalaşmıştır.⁵²⁸

2874 sayılı Kanun ile ödeme gücünü içinde bulunan bankerlere, her ne ad altında olursa olsun bir gelir elde etmek üzere para yatırmış olan tasarruf sahiplerinin, bu yatırımlarından doğan alacaklarının ödenmesinin çabuklaştırılmasını ve tasfiye işlemlerinin hızlandırılması amaçlanmıştır.

Bu kanunlarla 1980'li yılların başlarında ülkemizde ortaya çıkan banker krizi çözülmeye çalışılmıştır.

Para Sermaye Piyasalarının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Yetki Kanunu Tasarısı

Maliye Bakanlığı'nca hazırlanan ve Hükümet tasarısı olarak 3 Ocak 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulan tasarının genel gerekçesinde; Türk mali sistemini yeniden düzenlemek amacıyla tasarının hazırlandığı belirtilmektedir. Kanun tasarısı Mali İşler Komisyonu'na havale edilmiştir. Mali İşler Komisyonu yaptığı inceleme sonucu hazırladığı raporu DM Başkanlığı'na sunmuştur. Komisyon, Hükümetin teklif ettiği "Türk Mali Sisteminin Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Yetki Kanunu Tasarısı" ismini "Para ve Sermaye Piyasalarının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Yetki Kanunu Tasarısı" olarak değiştirmiştir.⁵²⁹

Kanun tasarısı (DM S. Sayısı: 345). DM'nin 30.3.1983 günü yapılan 77. birleşiminde görüşülmeye başlanmış, 78. birleşiminde görüşmeler tamamlanarak tasarı kabul edilmiştir.⁵³⁰ DM Başkanlığı tarafından 1 Nisan 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilen kanun tasarısı E. Amiral Hüsnü Küçükahmet Başkanlığındaki Bütçe-Plan Komisyonu'nda incelenmiştir. Tasarı ile ilgili olarak hazırlanan rapor MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵³¹

⁵²⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 158, (11.8.1983), ss. 624-632; **RG**, Sayı: 18134, 13 Ağustos 1983.

⁵²⁹ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 16, B: 77'nin sonuna ekli (30.3.1983).

⁵³⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 16, B: 77, (30.3.1983), ss. 171-223.

⁵³¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 138'in sonuna ekli (5.4.1983).

Kanun tasarısı (MGK S. Sayısı: 559) MGK'nın 5 Nisan 1983 günü yapılan 138. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır.⁵³² 2810 sayılı Para ve Sermaye Piyasalarının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Yetki Kanunu ile, para ve sermaye piyasalarının güven ve istikrar içinde ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara uygun olarak çalışmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması amacıyla Bakanlar Kurulu'na Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarma yetkisi verilmektedir. Bu yetki Kanununun yayımı tarihinden itibaren 6 ay geçerli olacak ve Bakanlar Kurulu bu yetkiyi birden fazla Kanun Hükmünde Kararname için kullanabilecektir.

Kurucu Meclis döneminde de mevcut vergi sisteminin iyileştirilmesi, vergilerin günün ekonomik koşullarına uyarlanması ve vergi toplama ve kontrolde etkinliğin artırılması amacıyla vergi kanunlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunların önemlileri şunlardır:

2571 – 2431 Sayılı Tahsilatın Hızlandırılması Hakkında Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun⁵³³

2572 – 1598 Sayılı Mali Denge Vergisi Kanunu'nun Değiştirilmesi Hakkında Kanun⁵³⁴

2574 – 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁵³⁵

2586 – 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁵³⁶

2587 – 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁵³⁷

2589 – 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Hakkında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁵³⁸

2590 – 488 Sayılı Damga Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁵³⁹

⁵³² **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 138, (5.4.1983), ss. 504-510; **RG**, Sayı: 18011, 7 Nisan 1983.

⁵³³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 90, (31.12.1981), ss. 610-614; **RG**, Sayı: 17565, 5 Ocak 1981.

⁵³⁴ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 90, (31.12.1981), ss. 614-616; **RG**, Sayı: 17565, 5 Ocak 1981.

⁵³⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.5, B: 90, (31.12.1981), ss. 622-644; **RG**, Sayı: 17565, 5 Ocak 1981.

⁵³⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 94, (21.1.1982), ss. 89-91; **RG**, Sayı: 17586, 26 Ocak 1982.

⁵³⁷ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 94, (21.1.1982), ss. 91-100; **RG**, Sayı: 17586, 26 Ocak 1982.

⁵³⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 94, (21.1.1982), ss. 111-117; **RG**, Sayı: 17586, 26 Ocak 1982.

⁵³⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C.6, B: 94, (21.1.1982), ss. 117-118; **RG**, Sayı: 17586, 26 Ocak 1982.

3.2.7- Dış Politika

MGK'nın birinci yasama döneminde bahsedildiği gibi ABD ve NATO tarafından olumlu karşılanan askeri müdahaleye Avrupa ülkeleri de belirli bir anlayış göstermiştir. Fakat Türkiye-Avrupa ilişkileri belirli bir soğukluk içinde olmuştur. Askeri müdahale döneminde Türk-Sovyet ilişkileri de bir durgunluk ve soğukluk içine girmiştir.

1980 yılında Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü konusunda Türkiye'nin vetosunu kullanmaması Türk-Yunan ilişkilerine olumlu yansımada. Ekim 1981'de PASOK lideri Andreas Papandreu'nun iktidara gelmesiyle Türk-Yunan ilişkileri giderek bozulmuştur.⁵⁴⁰

Kıbrıs sorununun çözümü için 1982 yılı boyunca devam eden toplumlararası görüşmeleri kesen Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan meseleyi uluslararası platformlara taşıyarak 13 Mayıs 1983 günü BM Genel Kurulu'nda ağır bir karar alınmasını sağlamışlardır. Kararda; KRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti olarak Kıbrıs adasının tamamında egemenlik ve kontrol yetkisi vurgulanıyordu. Bu gelişme üzerine KTFD Başkanı Rauf Denktaş 16 Mayıs 1983'te verdiği demeçte bağımsızlık ilan edeceklerini açıklamıştır.⁵⁴¹ 15 Kasım 1983 tarihinde de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi ve 24 maddelik bağımsızlık deklarasyonu yayınlandı. KKTC'nin bağımsızlık ilanı Türkiye tarafından hemen tanındı. ABD baskısı Pakistan, Bangladeş ve Malezya gibi ülkelerin KKTC'yi tanımasını önledi.⁵⁴²

Türkiye Avrupa ile olan ilişkilerinin gergin ve soğuk olduğu 1980-83 döneminde İslam ülkeleri ve diğer üçüncü dünya ülkeleriyle yakınlaşma sürecine girmiştir. Türk dış politikasındaki bu genel eğilim bu dönemde yasama organında onaylanan ikili ve çok taraflı anlaşmalara da yansımaktadır.

İslam dünyası ile olan yakınlaşmanın önemli adımı İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ile olan ilişkilerde atılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İslam Konferansı Örgütü Arasında İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal ve Eğitim Merkezinin Ankara'da Kurulması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı

Yürürlük hariç tek maddelik Kanun tasarısı MGK'nın 14 Nisan 1982 günü yapılan 101. birleşiminde görüşülerek yasalaşmıştır. (MGK S. Sayısı: 376)

⁵⁴⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980–1990)**, C. II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991, C.II, ss. 254-255.

⁵⁴¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, C.II, s. 278.

⁵⁴² **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, ss. 434-435.

“Madde 1- 16.5.1981 tarihinde Cidde’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İslam Konferansı Örgütü Arasında İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal ve Eğitim Merkezinin Ankara’da Kurulması Hakkında Anlaşma”nın onaylanması uygun bulunmuştur.”

MGK’nın aynı birleşiminde Türkiye Cumhuriyeti ile İKÖ Arasında İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezinin İstanbul’da Kurulması hakkında 16 Mayıs 1981 tarihinde Cidde’de yapılan Andlaşma’da onaylanmıştır.⁵⁴³

İslam Konferansı Üyesi Devletler Arasındaki İktisadi, Teknik ve Ticari İşbirliği ile İlgili Genel Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı

8 Mart 1982 tarihinde DM Genel Kurulu’nda kabul edilen Kanun tasarısı (DM S. Sayısı: 89). MGK’nın 28 Nisan 1982 günü yapılan 130. birleşiminde görüşülerek onaylanmıştır.⁵⁴⁴

“Madde 1- İslam Konferansı Teşkilatı Çerçevesinde kabul edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 29 Aralık 1977 tarihinde Cidde’de imzalanan, “İslam Konferansı Üyesi Devletler Arasındaki İktisadi, Teknik ve Ticari İşbirliği ile İlgili Genel Anlaşma’nın” Anayasal hükümlerimiz ve bağlı olduğumuz anlaşmalar hükümleri saklı kalmak kaydı ile onaylanması uygun bulunmuştur.”

Türkiye daha önceki dönemlerde İKÖ’nün niteliği ve devletin laik yapısı gereği bu örgüte mesafeli durmuştu. Bu dönemde onaylanan 16 ikili antlaşmanın 12’si Bangladeş, Mısır, Somali, Pakistan, Tunus, Suriye, Libya gibi İslam ülkeleri ile yapılan kültür, askeri eğitim, ekonomik, teknik ve hava ulaştırma alanlarında yapılan anlaşmalardır.

Diğer taraftan izlediği dış politikayla Batı ile İslam ülkeleri arasında bir köprü rolü oynamaya da çalışan Türkiye Batı dünyası ile de ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir.

Avrupa Topluluklarına Yeni Üye Devletlerin Katılmasından Dolayı Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasındaki Ortaklık Anlaşmasını Tamamlayıcı Protokolün ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun Yetki Alanına Giren Maddelere İlişkin Tamamlayıcı Protokolün Onaylanmalarının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı, DM Genel Kurulu’nda 22 Mart 1982 tarihinde kabul edilerek MGK’ya sunulmuştur. (DM S. Sayısı: 96). Tasarı MGK’nın 11 Ağustos 1983 günü yapılan 112. birleşiminde onaylanmıştır. (MGK S. Sayısı: 440)⁵⁴⁵

⁵⁴³ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 101, (14.4.1982), ss. 536-539; RG, Sayı: 17670, 20 Nisan 1982.

⁵⁴⁴ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 103, (28.4.1982), ss. 610-611; RG, Sayı: 17680, 30 Nisan 1982.

⁵⁴⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 112, (11.8.1982), ss. 248-250.

İspanya'nın Kuzey Atlantik Andlaşmasına Girişine Dair Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı, DM Genel Kurulu'nda 15 Şubat 1982 tarihinde yapılan 54. birleşimde kabul edilmiştir. (DM S. Sayısı: 68). DM'de kabul edilen tasarı MGK'nın 28 Nisan 1982 tarihinde yapılan 103. birleşiminde onaylanmıştır. (MGK S. Sayısı: 402).⁵⁴⁶

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkındaki Kanun Tasarısı, DM'de 16 Şubat 1982 tarihinde (55. birleşim) kabul edilerek MGK'ya sunulan tasarı (DM. S. Sayısı: 60). MGK'nın 14 Nisan 1982 günü yapılan 101. birleşiminde onaylanmıştır. (MGK S. Sayısı: 375).⁵⁴⁷

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İrlanda Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun⁵⁴⁸

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İspanya Devleti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun⁵⁴⁹

Dünya Sağlık Teşkilatı Anayasasının 24 ve 25. Maddelerini Değiştiren Metinlerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun⁵⁵⁰

Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Arasında Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım ve Suçların Geri Verilmesi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygulanmasına Dair Kanun⁵⁵¹

Uluslararası Bir Aile Cüzdanı İhdasına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun⁵⁵²

3.2.8- Demokrasiye Dönüş Mevzuatı

Türkiye'nin devlet, toplum ve siyasi yapısının yeniden düzenleneceği ve bu konuda gerekli yasal değişiklikler yapıldıktan sonra demokrasiye geçileceği askeri müdahalenin başında ortaya konulmuş, ancak bir takvim verilmemiştir. 29 Haziran 1981 tarihinde Kurucu Meclis'in oluşturulması bu konuda önemli bir adım olmuştur.

⁵⁴⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 103, (28.4.1982), ss. 612-613

⁵⁴⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 101, (14.4.1982), ss. 539-540.

⁵⁴⁸ MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 105, (20.5.1982), s. 3-4; RG, Sayı: 17701, 22 Mayıs 1982.

⁵⁴⁹ MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 105, (20.5.1982), s. 4; RG, Sayı: 17701, 22 Mayıs 1982.

⁵⁵⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 105, (20.5.1982), s. 2-3; RG, Sayı: 17701, 22 Mayıs 1982.

⁵⁵¹ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 100, (26.3.1982), s. 497-498; RG, Sayı: 17649, 30 Mart 1982.

⁵⁵² MGK Tutanak Dergisi, C.7, B: 112, (11.8.1982), ss. 250-251; RG, Sayı: 11781, 13 Ağustos 1982.

2485 sayılı Kanunla oluşturulan kurucu Meclis'in görevleri şunlardır:

- a) Yeni Anayasayı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanununu hazırlamak;
- b) Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilince kesinleşerek geçici hükümlere göre yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanununu hazırlamak;
- c) Yeni Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanununu hazırlamak;
- d) Milli Güvenlik Konseyi'nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, Kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmek.”⁵⁵³

Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasa 7 Kasım 1982 günü yapılan halk oylaması ile kabul edilmiş; Anayasa ile birlikte MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Askeri yönetimden sivil demokrasiye geçiş sürecinde önemli bir aşama olan Anayasa'nın kabulü ve Cumhurbaşkanı'nın seçiminden sonra sıra siyasi partiler ve seçim kanunlarına gelmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı

Siyasi Partiler Kanunu tasarısı DM Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanarak 4 Şubat 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur. Anayasa Komisyonu raporunda; çalışmalarında Cumhurbaşkanımızın muhtelif vesilelerle belirtmiş olduğu gibi 12 Eylül 1980 öncesinde siyasi partilerin içine düştüğü ortamın tekrar yaşanmaması, parti oligarşisine meydan verilmemesi, parti içi demokrasinin mümkün olduğu ölçüde yerleştirilmesi ilkesine önem verildiği vurgulanmaktadır.

Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan kanun tasarısı 124 esas ve 2 geçici maddeden meydana gelmektedir. Tasarının genel gerekçesinde şu hususlar vurgulanmaktadır. (1/624)⁵⁵⁴

“Türkiyemizde 1961 Anayasasının gereklerine uygun olarak 13.7.1965 gün ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile parti faaliyetleri düzenlenmişti. Anayasa parti faaliyetlerinin demokratik esaslara uygun olmasını emretmekte idi. Fakat kanunun uygulanması süresince siyasi partilerin faaliyetlerinde demokrasinin temelini oluşturan eşitlik ilkesinin ihlâl edildiği, partiyi yöneten oligarşiye mensup olmayanların ikinci plana itildikleri, partilerin parçalandıkları gözlemlenmiştir.

⁵⁵³ **MGK Tutanak Dergisi**, C.3, B: 61, (29.6.1981), s. 583-593; **RG**, Sayı: 17386 mükerrer, 30 Haziran 1981.

⁵⁵⁴ Anayasa Komisyonu raporu ve tasarısı için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.14, B: 55'in sonuna ekli (14.2.1983).

Oniki Eylül 1980’de Silahlı Kuvvetlerin idareye el koymasından sonra Türkiye Cumhuriyetinin değişik temeller üstüne oturtulması gereği anlaşıldığından yeni bir Anayasa ile siyasi partiler kanunu konması zorunluluğu belirmiştir.

Tasarıyı hazırlamakla görevlendirilen komisyonumuz sorunun değişmediğini ve siyasi partinin bütün faaliyetlerinin ele alınması gerektiği sonucuna varmıştır. Böylece, partinin kuruluşu, üyeleri, gelir ve giderleri, kongreleri, örgütlenmesi incelemelerin konusu olmuş ve milletvekilliği için adayların tespiti ve milletvekillerinin yasama meclisindeki oylamaları üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

Siyasi partilerin statüsü yeniden düzenlenirken, demokrasinin ilkelerinin gerektirdiği sınırlama ve kayıtlamaların getirilmesi düşünülebilirdi. Fakat akıl yolu ile soyut olarak konacak bu hükümlerin uygulamada, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak tanımlanan siyasi partiyi faaliyetlerini dondurarak felce uğratmasından endişe edebilirdi.

Bunun içindir ki siyasi partinin fonksiyonunu kaybetmeden demokrasi kurallarının parti içinde gerçekleşmesine yol açacak, o yolda gelişmeye imkân verecek hükümler konmuş, eski kanunda bu yönde değişiklikler yapılmıştır.

Getirilen düzenin oligarşinin oluşmasına tamamen engel olacağı düşünülmemelidir. Sadece, partinin lider veya liderlerine, demokratik gerçekler hatırlatılmakta, sulta kurmak çabasının demokrasiyle bağdaşmayan bir tutum olduğu eskisinden daha kuvvetli ve etkili bir statü içinde müeyyidelerle donatılmış olarak anlatılmaktadır.”

DM Genel Kurulu, Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı üzerindeki görüşmelere 14 Şubat 1983 günü başlanarak 28 Şubat günü tamamlanmasına, üyelerin tümü üzerindeki konuşmalarının 20 dakika, maddelerle ilgili konuşmaların ise 10’ar dakika ile sınırlandırılması için 7 Şubat 1983 günü yapılan 52. birleşimde bir karar alınmıştır.⁵⁵⁵

Alınan bu karar çerçevesinde Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı’nın DM Genel Kurulu’nda görüşülmesine 14 Şubat 1983 günü yapılan 55. birleşimin 1. oturumunda başlanmıştır. (DM S. Sayısı: 333). Oturum Başkanvekili Turhan Güven’in Başkanlığında yapılmış, Katip Üyelikleri Erdoğan Bayık ve M. Talat Saraçoğlu yapmıştır.⁵⁵⁶ 14 Şubat 1983 tarihinde başlayan görüşmeler 3 Mart 1983 tarihine kadar sürmüş, bu süre içinde 13 birleşimde 42 oturum yapılmıştır.

Genel Kurul görüşmelerinde tasarının tümü üzerinde 48 üye söz istemiş, ancak 36 üye konuşma yapmıştır. Tasarının tümü üzerinde ilk sözü Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı almıştır. Aldıkaçtı kanun tasarısını genel hatları ile anlattığı konuşmasında; tasarıda, özellikle ön seçim meselesi, merkez karar organı yetkileri, siyasi partilerin mali kaynakları ve diğer hususların teker

⁵⁵⁵ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.14, B: 52, (7.2.1983), ss. 226-236.

⁵⁵⁶ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.14, B: 55, (7.2.1983), ss. 369-345.

teker ele alındığı, bunları yaparken demokrasi kurallarına aykırı bir hüküm getirmediklerini belirtmiştir. Özer Gürbüz ise; demokrasi için Siyasi Partiler Kanunu'nun Anayasa kadar önemli olduğunu vurgulamış, 1982 Anayasası ve tasarı ile politika yapılacak alanın dar bir hale getirildiğini belirterek kanun tasarısında uygulama imkanı güç bazı maddelerin yanı sıra, Anayasa'da dayanağı olmayan hükümler de bulunduğuna işaret etmiştir. Tasarı üzerinde söz alan Evliya Parlak; Siyasi Partiler Kanunu tasarısının ciddi bir çalışma ürünü olduğunu, ancak Türk ulusunun gelecekte yeniden kuracağı demokratik yaşantısı için güvenilirlik yönündeki beklentilerine cevap verebilecek nitelikte olmadığını belirtmiştir. Abdülbaki Cebeci; Anayasa Komisyonu'nun tasarıyı hazırlamak için gerçekçi ve akılcı kaynaklar seçerek iyi bir tasarı hazırladığını, ancak çok ayrıntılı olduğunu söylemiştir.

Söz alan bir diğer üye Enis Muratoğlu;

“Bu tasarıda öncelikle benim dikkatimi çeken ve tasvibimi celb eden husus; kurulacak yeni siyasal partilerin ülke yönetimine yön verirken, Anayasamız paralelinde ve açıkça Komünizm, Faşizm ve teokratik düşünce sistemlerine kesin şekilde kapalı tutulmuş olmasıdır.” demiştir.

Beşir Hamitoğulları; kanun tasarısının,

“1- 12 Eylül öncesi siyasal partiler kargaşasının tekrar doğması;

2- Parti oligarşisine meydan verilmemesi,

3- Parti içi demokrasinin olabildiğince kökleştirilerek yaşatılması” şeklinde başlıca üç büyük hedefi olduğunu vurgulamıştır.

Daha sonra söz alan Halil Akaydın;

“... Anayasamızda güçlü devleti tarif ettik. Güçlü devlet, güçlü kuruluşları icap ettirir. Siyasi partiler de demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olduğuna göre, parti içindeki güçlülüğün temin edilmesi lazım gelir. Parti içindeki güçlülükler yüksek karar organında temin edildiği vakit liderlerin de gücü temin edilecektir...” diyerek parti içi demokrasinin muhalefeti teşvik edeceği ve liderleri yıpratacağını savunmuştur.

Feyyaz Gölcüklü, tasarıyı genellikle olumlu bulduğunu söyleyerek başladığı konuşmasında; parti içi demokrasi adına, parti içi hihipleri müesseseleştirmenin çok sakıncalı olacağını, yasakları inceleme kurulunun da gereksiz ve sakıncalı olacağını belirtmiştir. Fikri Devrimsel özellikle tasarı ile partilere hazine yardımının yapılmamasını eleştirmiş, bunun partilerde sermaye oligarşisine yol açacağını, dar gelirli kesimlerin siyasi katılımlarını engelleyeceğini savunmuştur. Ayrıca partilerin köy ve mahalle teşkilatı

kurmalarının siyasi çekişme ve kamplaşmaları artıracağını söylemiştir. Süleyman Sırrı Kırcalı ise tasarının, 1965 tarihli 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun tadil edilmiş bir şeklini andırdığını belirtmiştir. Cahit Tutum yaptığı konuşmada; tasarının son derece ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olduğunu, partiler için kırtasiyeciliği artıracağını belirttikten sonra, partilerin en büyük eksikliğinin araştırma, inceleme ve danışmanlık kadrolarının kurulmamış olduğunu, bunun içinde partilere hazine yardımı yapılması gerektiğini söylemiştir.

Tasarının tümü üzerinde söz alan bir diğer üye Fahri Öztürk; tasarının 16. maddesi ile parti içi muhalefetin yönetim kurullarında temsiline öngörüldüğünü, ancak bunun parti yönetiminin hizipler koalisyonuna teslim edilmesi anlamına geleceğini ve partinin yıkılmasına yol açacağını savunmuştur. Tasarının tümü üzerinde diğer üyelerin de konuşmalarını yapmalarından sonra eleştirilere cevap vermek üzere Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı söz almıştır.

Orhan Aldıkaçtı; tasarıyı, Anayasa'daki siyasi partilerle ilgili gelişmeyi dikkate alarak ve Cumhurbaşkanı'nın DM'yi açarken söyledikleri ilkelere sadık kalarak hazırlamaya çalıştıklarını, bundan dolayıdır ki hazırlanan metinde eksiklikler veya sert gelen hükümler bulunabileceğini, amaçlarının ne olursa olsun siyasi parti faaliyetlerini dondurmamak olduğunu belirtmiştir. Aldıkaçtı konuşmasının devamında tasarının tümü üzerindeki eleştirilere cevap vermiştir.⁵⁵⁷

Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerin tamamlanmasından sonra 57. birleşimin 2. oturumunda maddeler üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Maddeler üzerinde yapılan görüşmelerin tamamlanmasından sonra tasarının tümü 67. birleşimin 3. oturumunda oylanmış ve tasarı oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁵⁵⁸

DM Genel Kurulu'nda, Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarıda bazı maddeler birleştirilmiş veya değiştirilmiş (Örneğin, 15-16. maddeler), bazı maddeler de kaldırılmıştır. (Örneğin, 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı Kanunla feshedilmiş bulunan siyasi parti mensuplarına getirilen yasaklara dair Geçici Madde 1 vb.) Sonuçta Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan 124 esas ve 2 geçici maddeden oluşan tasarı, DM tarafından 111 esas ve 3 geçici madde olarak kabul edilmiştir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.14, B: 55-57, (14-16.2.1983), ss. 369-484.

⁵⁵⁸ Görüşmeler için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.14, B: 60, (21.2.1983), ss. 484-751; C.15, B: 61-67, (22.2.1983 – 3.3.1983), ss. 2-472.

⁵⁵⁹ Metin için bkz. **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.15, B: 67'nin sonuna ekli (3.3.1983).

DM tarafından kabul edilen Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı metni 4 Mart 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir.

DM'de kabul edilen tasarı metni Hakim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak Başkanlığındaki Anayasa Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor 11 Nisan 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur. (1/486)⁵⁶⁰ Raporda;

“...Komisyonumuz, tasarının önemi ve özelliği sebebiyle Milli Güvenlik Konseyi'nin görüş, düşünce ve belirli ilkelerini çalışmaları esnasında göz önünde bulundurmuş ve zaman zaman ilgili bakanların da katıldığı Milli Güvenlik Konseyi'ne yapılan arzlar ile maddeler üzerindeki incelemelerini derinleştirmiş...”tir denilmekte ve tasarının bazı maddelerinin çıkarıldığı, bazı maddelerinin birleştirildiği ve gerekli bazı maddeler ile “Adayların Tespiti”ne ait bölümün ilave edildiği vurgulanmaktadır.

Kenan Evren Anılarında 17 Mart 1983 günü DM'ce kabul edilen Siyasi Partiler Kanun Tasarısı üzerinde MGK olarak, Konsey Anayasa Komisyonu'nun yaptığı çalışmalar ve bazı maddelerdeki değişiklikler hakkında brifing aldıklarını, brifingde Devlet Bakanı İlhan Öztrak ile Adalet Bakanı Rıfat Beyazıt'ın da bulunduğunu belirtmektedir.⁵⁶¹

Anayasa Komisyonu tarafından yeniden düzenlenen Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı MGK'nın 20 Nisan 1983 günü yapılan 141. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. (MGK S. Sayısı: 562). Kanun Tasarısının MGK'daki görüşmeleri 3 birleşim, 7 oturum sürmüş, 22 Nisan 1983 günü yapılan 143. birleşimin 2. oturumunda tamamlanmıştır.

MGK'da başlayan görüşmelerde tasarının tümü üzerinde tek konuşmayı Anayasa Komisyonu Başkanı Tümgeneral Muzaffer Başkaynak yapmıştır. Muzaffer Başkaynak; DM'ce hazırlanmış bulunan kanun tasarısı üzerinde 1982 Anayasası'nın özüne bağlı kalmak koşuluyla bazı yeni hükümler getirdiklerini belirtmiştir. Tasarının, siyasi partilerin faaliyetlerini öncelikle demokrasi esaslarına uygun olarak Türk milletinin denetimine ve bağımsız yargı organlarının gözetimine bağlandığını, parti yönetiminin demokrasiye bağlı, ancak onun dejenere edilmesine imkan vermeyecek tarzda düzenlendiğini vurgulayan Başkaynak; anahatları ile tasarı hakkında bilgi vermiştir.⁵⁶²

⁵⁶⁰ **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 141'in sonuna ekli (20.4.1983).

⁵⁶¹ **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, s. 125.

⁵⁶² **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 141, (20.4.1983), ss. 612-614.

Muzaffer Başkaynak'ın konuşmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Kanun tasarısı üzerinde yapılan görüşmelerde diğer yasalarda olduğu gibi, MGK Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı metin esas alınmıştır. Komisyon'un tasarısı inceleme aşamasında MGK'dan gerekli "direktifler" alındığı için maddeler üzerinde yapılan görüşmelerde esaslı değişiklik teklifleri olmamış, bazı teknik düzenlemeler için birkaç madde Komisyon'a iade edilmiş ve tasarıya geçici maddeler ilave edilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı 9 kısım halinde düzenlenmiş olup, 124 asıl ve 3 geçici maddeden ibaret bulunmaktadır. Tasarının önemli maddeleri ve yapılan müzakerelerin seyri anahatları ile şöyle cereyan etmiştir.

Tasarının birinci kısmında "Genel Esaslar" başlığı altında yer alan (1-7. maddeler) maddeler üzerinde kısa açıklamalar yapılarak mevcut haliyle kabul edilmiştir.

"Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, siyasi partilerle ilgili esasları düzenlemektir."

"Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, siyasi partilerin kurulmaları, teşkilatlanmaları, faaliyetleri, görev, yetki ve sorumlulukları, gelir ve giderleri, denetlenmeleri, kapanma ve kapatılmalarıyla ilgili hükümleri kapsar."

"Tanım

Madde 3- Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzelkişiliğe sahip kuruluşlardır."

"Siyasi partilerin vazgeçilmezliği ve niteliği

Madde 4- Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olarak çalışırlar.

Siyasi partilerin kuruluşu, organlarının seçimi, işleyişi, faaliyetleri ve kararları Anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına aykırı olamaz."

"Siyasi parti kurma hakkı

Madde 5- Vatandaşlar siyasi parti kurma hakkına sahiptirler.

Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde, önceden izin almaksızın serbestçe kurulurlar.

Siyasi parti kurma hakkı, Anayasanın başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere aykırı olarak ve Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din, mezhep ayrımı veya bölge farklılığı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere veya herhangi bir diktatörlük türüne dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamaz.”

“Üye olma ve üyelikten çekilme hakkı

Madde 6- Her Türk vatandaşı, kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şartlara ve usullere göre siyasi partilere üye olma ve dilediği anda üyelikten çekilme hakkına sahiptir.

Kimse, aynı zamanda birden fazla siyasi partinin üyesi olamaz, aksi halde üyelik sıfatı bu siyasi partilerin hepsinde birden sona ermiş sayılır.

Kimse, bir partinin birden fazla teşkilat birimine üye kaydolamaz, aksi halde son kayıt tarihinden önce yapılmış olan üyelik kayıtları geçersizdir.”

“Siyasi partilerin teşkilatı

Madde 7- Siyasi partilerin teşkilatı, merkez organları ile il ve ilçe teşkilatından ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki parti grubundan ibarettir.

Siyasi partiler, yukarıdaki fıkra da belirtilenler dışında herhangi bir yerde ve herhangi bir ad altında teşkilat kuramazlar.”

DM’de kabul edilen 7. maddede yer alan “köy ve mahalle teşkilatları ile il genel ve belediye meclisleri” ifadeleri kısır politik çekişmelerin küçük ünitelere kadar yayılmasının zararlı olacağı gerekçesi ile MGK tarafından çıkarılmıştır.

Tasarının ikinci kısmı, siyasi partilerin kurulması, teşkilatlandırılmasını düzenleyen (8-60. maddeler) maddelerden oluşmaktadır.

“Partilerin kurulması

Madde 8- Siyasi partiler, milletvekili seçilme; yeterliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından kurulur.

Siyasi partilerin genel merkezi Ankara’da bulunur.

Siyasi partiler, aşağıda belirtilen bildiri ve belgelerin, İçişleri Bakanlığı’na verilmesiyle tüzelkişilik kazanırlar.

Bildiride, kurulacak siyasi partinin adı, genel merkez adresi, kurucuların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumları, meslek veya sanatlarıyla ikametgahlarının belirtilmesi ve bu bildirinin bütün kurucular tarafından imzalanması ve bildiriye beşer adet olmak üzere kurucuların nüfus kayıt örnekleri, adli sicil belgeleri ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri siyasi parti kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameler ile kurucular tarafından imzalanmış parti tüzüğü ve programının eklenmesi şarttır.,

Bilgi ve belgelerin alındığı anda, İçişleri Bakanlığı'na bir alındı belgesi verilir.

İçişleri Bakanlığı, kuruluş bildirisi ve alındı belgesinin onaylı birer örneği ile bildiri eklerinin birer takımını üç gün içinde Cumhuriyet Başsavcılığı ile Anayasa Mahkemesine gönderir.”

“Cumhuriyet Başsavcılığının partilerin kuruluşunu denetlemesi

Madde 9- Cumhuriyet Başsavcılığı kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucuların hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu ve belgelerinin tamam olup olmadığını, kuruluşlarını takiben öncelikle ve ivedilikle inceler. Tespit ettiği noksanlıkların giderilmesini, lüzum göreceği ek bilgi ve belgelerin gönderilmesini yazıyla ister. Bu yazının tebliği tarihinden başlayarak otuz gün içinde noksanlık giderilmediği veya istenen ek bilgi ve belgeler gönderilmediği takdirde, siyasi partilerin kapatılmasına dair hükümler uygulanır.”

“Siyasi parti sicili

Madde 10- Cumhuriyet Başsavcılığınca her siyasi parti için bir sicil dosyası tutulur.

Bu sicil dosyasında:

- a) Kuruluş bildirisi ve ekleri.
- b) Merkez organları ile teşkilat kurdukları il ve ilçeleri, bunların organlarından görev alanların adları, soyadları, doğum yeri ve tarihleri, meslek veya sanatları ile ikametgahlarını gösterir onaylı listeler ve nüfus cüzdanı örnekleri,
- c) Partinin faaliyetlerini düzenleyen her tür yönetmelikler ve diğer yayınları,
- d) Partiye kayıtlı üyelerin, ilçelere göre (b) bendindeki bilgileri içeren listeleri bulunur.

Cumhuriyet Başsavcılığınca istenilen sicille ilgili diğer bilgi ve belgeler de bu dosyaya konulur.

Siyasi partiler, (b) ve (c) bentlerindeki bilgi ve belgeler ile bunlarda ve parti tüzük ve programlarında yapılan değişiklikleri, yayın veya değişiklik tarihinden itibaren onbeş gün içinde; (d) bendindeki listeler ile bunlarla ilgili değişiklikleri ise, altı ayda bir Cumhuriyet Başsavcılığına gönderirler.

Siyasi partilerin kapatılmaları veya kapanmaları sicillerine işlenir.

Bu sicil herkese açıktır. Soruşturma ile ilgili bilgilerin gizliliğine ilişkin hükümler saklıdır.”

“Siyasi partilere üye olma

Madde 11- Yirmibir yaşını dolduran, medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip bulunan her Türk vatandaşı bir siyasi partiye üye olabilir.

Ancak;

a) Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, özel kanunla veya özel kanunun verdiği yetkiye dayanarak kurulmuş bankaların ve teşekküllerin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ile aylıklı ve yevmiyeli memurları ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkanları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları, siyasi partilere giremezler.

b) 1- Kamu hizmetlerinden yasaklılar,

2- Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar,

3- Herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç üç yıl veya daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar,

4- Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkûm olanlar,

5- Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme suçlarından mahkûm olanlar,

6- Türk Ceza Kanunu’nun 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkûm olanlar,

Siyasi partilere üye olamazlar ve üye kaydedilemezler.”

11. madde üzerinde söz alan Anayasa Komisyonu Başkanı Muzaffer Başkaynak; bu maddenin “... özellikle devlet memurlarının siyasi konularla ilgili herhangi bir düşünceye, bir saplantıya veya peşin bir fikre angaje olmamalarını bir yerde devletin parti faaliyetleriyle olan ilişkisini kesmeye yönelik” olduğunu, ayrıca partiye girecek diğer üye ve yöneticilerin de faziletli, karakterli ve bir suçtan mahkum olmamaları gerekir. ... Biz, normal devlet memuriyetinde bunları aradığımıza göre, parti idaresinde de aramak mecburiyetindeyiz. Çünkü hükümeti partiler meydana getirmektedir.” demektedir.

“Üyeliğe kabul şartları

Madde 12- Siyasi parti üyesi olmaya kanuna göre engel hali bulunmayanların, üyeliğe kabul şartları parti tüzüklerinde gösterilir. Tüzükte üyelik için başvurular arasında dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep, aile, zümre, sınıf ve meslek farkı gözetilen hükümler bulunamaz.

Siyasi partiler üye olma istemlerini sebep göstermeksizin de reddedebilirler. Ancak, üyeliğe kaydını isteyen, istemini reddeden teşkilatın bir üst kademesine, parti tüzüğünde gösterilen şekilde itiraz hakkı vardır. İtiraz üzerine verilen karar kesindir.”

“Partilerin genel merkez teşkilatı

Madde 13- Parti merkez organları şunlardır:

- a) Büyük kongre,
- b) Genel Başkan,
- c) Merkez karar ve yönetim kurulu,
- d) Merkez disiplin kurulu,
- e) Küçük kongreden ibarettir.

Parti tüzüğünde, partinin amacına uygun olarak danışma ve araştırma amaçlı ihtiyari kurullar oluşturabilir. Bunların görev ve yetkileri ile üyelerinin sayısı ve seçilme usulleri de tüzükte gösterilir.”

“Büyük kongre

Madde 14- Siyasi partinin en yüksek organı büyük kongredir.

Büyük kongre, seçilmiş üyeler ile tabii üyelerden oluşur.

Seçilmiş üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerdir. Tabii üyeler; parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir.

Taşıdıkları sıfat dolayısıyla büyük kongre üyesi olan kimseler, ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilemezler.

Parti genel başkanı ile partinin merkez karar ve yönetim kurulu, merkez disiplin kurulu üyelerini gizli oyla seçmek; partinin tüzük ve programında değişiklik yapmak; partinin gelir-gider kesinhesabını kabul ve merkez karar ve yönetim kurulunu ibra etmek yahut

kesinhesabı reddetmek; kanunlar, parti tüzük ve parti programı çerçevesinde toplumu ve Devleti ilgilendiren konularla kamu faaliyetleri ve parti politikası hakkında genel nitelikte olmak şartıyla temenni kararları veya bağlayıcı kararlar almak; kanunun veya parti tüzüğünün gösterdiği sair hususları karara bağlamak; partinin kapanmasına veya başka bir partiyle birleşmesine ve böylece hukuki varlığı sona erecek partinin mallarının tasfiye veya intikal suretine dair kararlar vermek, büyük kongrenin yetkilerindendir.

Büyük kongrenin olağan toplantıları iki yılda bir yapılır. Olağanüstü toplantılar, genel başkanın veya merkez karar ve yönetim kurulunun lüzum görmesi veya büyük kongre üyelerinin en az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılır.

Parti kurucuları, ilk büyük kongrenin tabii üyeleridir. Parti kurucuları ilk büyük kongreyi, partinin tüzelkişilik kazanmasından başlayarak iki yıl içinde toplamak zorundadırlar.

Büyük kongre ilk toplantısını yapıncaya kadar, büyük kongre yetkilerini kurucular kurulu kullanır. Partinin genel başkanı ile yaş hariç olmak üzere kuruculuk şartlarını haiz merkez karar ve yönetim kurulu ile disiplin kurulları üyeleri ve milletvekilleri, bu kurulun tabii üyeleridir.

Büyük kongrenin toplantı yeter sayısı, büyük kongre üye tamsayısının salt çoğunluğudur, ilk çağrı üzerine yapılan toplantıda toplantı yeter sayısı bulunamıyorsa, ikinci çağrı üzerine yapılacak toplantıda toplantı yeter sayısı aranmaz. Büyük kongrenin karar yeter sayısı, kanunda veya parti tüzüğünde daha büyük bir sayı gösterilmediği hallerde, hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğudur.

Parti tüzük ve programında değişiklik yapılmasına ilişkin olan veya parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına dair teklifleri karara bağlamak için, bunların genel başkan, merkez karar ve yönetim kurulu veya büyük kongre üyelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olması gerekir. Toplumu ve Devleti ilgilendiren konularla kamu faaliyetleri konularında karar alınmasına dair teklifleri karara bağlamak için bu tekliflerin büyük kongrede hazır bulunan üyelerin üçte biri tarafından yapılmış olması şarttır.

Yukarıdaki teklifler, büyük kongrece seçilecek bir komisyonda görüşüldükten sonra, komisyon raporuyla birlikte incelenir ve karara bağlanır.”

“Genel başkan

Madde 15- Parti genel başkanı, büyük kongrece gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilir, ilk iki oylamada sonuç alınamazsa, üçüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır.

Bir kimse, ara verilmeksizin beş defa genel başkan seçilebilir. Bu şekilde genel başkan seçilen kimsenin, yeniden seçilebilmesi için aradan dört yıllık bir sürenin geçmesi zorunludur.

Partiyi temsil yetkisi genel başkana aittir. Kanunlardaki özel hükümler saklı kalmak kaydı ile parti adına dava açma ve davada husumet yetkisi, genel başkana veya ona izafeten bu yetkileri kullanmak üzere parti tüzüğünün göstereceği parti mercilerine aittir.

Parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulunun tabii başkanıdır.

Parti tüzüğü, genel başkana görevinin yerine getirilmesinde ve yetkilerinin kullanılmasında yardımcılık etmek üzere genel başkan yardımcısı ve genel sekreter adlarıyla gerekli gördüğü sayıda yardımcıları öngörebilir. Bunların ne suretle seçileceği, görev ve yetkileri parti tüzüğünde gösterilir.

Genel başkanlığın herhangi bir sebeple boşalması halinde, büyük kongre toplanıncaya kadar, merkez karar ve yönetim kurulu partiyi temsil yetkisini kendi içinden seçeceği bir üyeye tevdi eder ve en geç kırkbeş gün içerisinde büyük kongreyi toplantıya çağırır.”

15. madde üzerinde söz alan MGK Başkanı Kenan Evren; 2. fıkrada “... beş defa genel başkan seçilebilir” ifadesinin “altı defa genel başkan seçilebilir” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiş ve bu değişiklik teklifiyle birlikte madde kabul edilmiştir. DM metninde genel başkan seçimi ile ilgili bir sınırlama mevcut değildir. MGK İhtisas Komisyonu siyasi partilerdeki genel başkan tahakkümüne mani olmak amacıyla genel başkanlığı süreye bağlamıştır.

16. madde üzerinde yapılan müzakereler sonucu bazı ifadelerin düzeltilmesi için Komisyon’a iade edilmiştir. Komisyon tarafından düzeltilen ve 143. birleşimde kabul edilen 16. madde şöyledir.⁵⁶³

“Merkez karar ve yönetim kurulu

Madde 16- Siyasi partinin merkez karar ve yönetim kurulu, parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulur. Bu kurulun üye sayısı onbeşden az olamaz.

Merkez karar ve yönetim kurulu iki büyük kongre arasında parti tüzük ve programına ve büyük kongre kararlarına uymak şartıyla, partiyi ilgilendiren hususlarda karar almak yetkisine sahiptir. Parti işlerini düzenleyen parti içyönetmelikleri de bu organ tarafından yapılır.

Merkez karar ve yönetim kurulu, zorunlu sebepler dolayısıyla büyük kongrenin toplanamadığı hallerde, partinin hukuki varlığına son verilmesiyle tüzük ve programının değiştirilmesi dışındaki bütün kararları alabilir.

Parti tüzüğünde, merkez karar ve yönetim kurulunun; Merkez Karar Kurulu ve Merkez Yönetim Kurulu adlarıyla iki kurula ayrılması öngörülebilir.

⁵⁶³ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 143, (22.4.1983), ss. 2-3.

Bu şekildeki ayırmanın öngörüldüğü hallerde:

- a) Her iki kurulun üyeleri büyük kongrece seçilir.
- b) Merkez karar ve yönetim kuruluna ait olan görevlerden hangilerinin merkez karar kurulu veya merkez yönetim kurulu tarafından yerine getirileceği ve kurul üyelerinin sayısı parti tüzüğünde gösterilir.
- c) Parti genel başkanı, her iki kurulun da başkanlığını yapar.
- d) Her iki kurul üyeleri, büyük kongre ve büyük kongre yetkilerin kullanan kurucular kurulu toplantılarının tabii üyesi olurlar.
- e) Her iki kurulun toplantı ve çalışma usulleri ile birbirleri ile olan görev ilişkileri parti tüzüğünde gösterilir.”

Tasarının 36. maddesine kadar olan diğer maddeler siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatlarının kuruluşu, seçimleri, TBMM’nde siyasi parti grupları ve grupların çalışma usulleri, parti teşkilat merkezlerinin Ankara’da olma zorunluluğu (Madde 31) parti organlarında görev alma ve anamuhalefet partisi ile ilgili hükümleri düzenlemektedir.

“Siyasi partilerin seçimlere katılması

Madde 36- Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında teşkilat kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır.

Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir.”

“Parti adaylarının tespiti

Madde 37- Milletvekilliği için yapılacak seçimlerde, siyasi partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının listesi ve bunların listedeki sırası, o seçim çevresinde o siyasi parti üye kayıt defterine göre düzenlenen parti seçmen listesinde yer alan bütün üyelerin ilçe seçim kurullarının yönetiminde serbestçe oy kullanacakları bir önseçim ile o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısının iki katı olarak, aday adaylığını koymuş olanlar arasından tespit edilir

Önseçimlerin yapılacağı gün, Yüksek Seçim Kurulu tarafından genel seçimlerden en az iki ay önceki bir tarih olarak belirlenip ilan edilir. Bütün yurttaki önseçimler seçime katılacak partiler için aynı günde yapılır.

Genel seçimler için kabul edilen seçim çevresi, önseçim için de esas alınır.”

“Merkez adaylığı

Madde 38- Siyasi partinin bir seçim çevresinde teşkilatı bulunmaz veya göstermesi gereken aday sayısı kadar istekli aday aday olmazsa, o seçim çevresine ait aday listesi, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısının iki katı olarak parti tüzüğünün belli ettiği esaslara göre merkez karar ve yönetim kurulunca tespit edilir.

Siyasi partiler, önseçime katıldıkları seçim çevrelerinden çıkabilecek milletvekili sayısı toplamının yüzde beşini aşmamak üzere merkez aday gösterebilirler. Ancak, gösterilen merkez aday, aday listesinde önseçimde seçime katılan partilerin en az yüzde yetmişbeş oyunu almış olan adayın üstünde bir yere konamaz.

Aday listelerinin kesinleşmesinden önce herhangi bir sebeple bu listelerde boşalma olursa, boşalan adaylıklar listedeki sıraya göre kaydırılmak suretiyle doldurulur; listedeki noksanlıklar önseçimde en çok oy alanlarla tamamlanır; yetiştirmediği takdirde parti tüzüğünün belli ettiği merkez karar ve yönetim kurulu tarafından noksan yerlerin adayları belirlenir.”

Tasarının ikinci kısmında yer alan 39-60. maddelerde, aday tespitinde uyulacak esaslar, partilerde aday adaylığı, önseçimler, disiplin işleri ve parti defterleri düzenlenmektedir.

Tasarının üçüncü kısmı siyasi partilere ait mali hükümleri (gelir ve giderler) düzenlemekte olup, DM’de partilere devlet yardımı yapılması öngörülürken MGK’da bu husus çıkarılmıştır. Üçüncü kısmın önemli maddeleri şunlardır:⁵⁶⁴

“Gelir kaynakları

Madde 61- Siyasi partiler aşağıda belirtilen gelirleri elde edebilirler :

- a) Parti üyelerinden alınacak giriş aidatı ile üyelik aidatı,
- b) Partili milletvekillerinden alınacak milletvekilliği aidatı,
- c) Milletvekili adaylığı için başvuranlardan başvuru üzerine alınacak özel aidat,
- d) Parti bayrağı, flaması, rozeti ve benzeri rumuzların satışından sağlanacak gelirler,
- e) Parti yayınlarının satış bedelleri,
- f) Üye kimlik kartlarının ve parti defter, makbuz ve kağıtlarının sağlanması karşılığında alınacak paralar,

⁵⁶⁴ Tasarının 1-69. maddeleri 141. birleşimde görülmüştür. **MGK Tutanak Dergisi**, C.8, B: 141, (20.4.1983), ss. 612-678.

g) Partice tertiplenen balo, eğlence ve konser faaliyetlerinden sağlanacak gelirler,

h) Parti mal varlığından elde edilecek gelirler,

i) Bağışlar.

(h) bendinde yazılı parti mal varlığından elde edilen gelirler hariç olmak üzere, diğer bentlerde yazılı kaynaklardan elde edilen gelirlerden hiçbir surette vergi, resim ve harç alınmaz.”

“Bağışlar

Madde 66- Genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler ve muhtarlıklar, kamu iktisadi teşebbüsleri, özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanılarak kurulmuş bankalar ve diğer kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin bir kısmı Devlete veya bu fıkra da adı geçen kurum, idare, teşebbüs, banka veya kuruluşlara ait müesseseler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ile bunların üst kuruluşları, dernekler, vakıflar ve kooperatifler siyasi partilere, hiçbir suretle taşınır veya taşınmaz mal veya nakit veya haklar bağışlayamaz ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında, siyasi partilere aynı hakların devrine dair tasarruflarda bulunamazlar.

Yukarıdaki fıkranın dışında kalan gerçek veya tüzelkişilerin her birinin bir siyasi partiye aynı yıl içerisinde bir milyon liradan fazla kıymette aynı veya nakdi bağışta bulunması yasaktır. Bağış veya bağışların, bağışta bulunana veya yetkili temsilcisine veya vekiline ait olduğunun partice verilen makbuzda açıkça belirtilmesi gerekir. Böyle bir belgeye dayanılmaksızın siyasi partilerce bağış kabul edilemez.

Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı uyruklu kişiler ile yabancı ülkelerdeki dernek, grup ve kurumlardan herhangi bir surette aynı veya nakdi yardım ve bağış alamazlar.”

“Anayasa Mahkemesince Yapılacak Denetim

Kesinhesabın gönderilmesi

Madde 74- Siyasi partilerin genel başkanları, karara bağlanarak birleştirilmiş bulunan kesinhesap ile parti merkez ve bağlı ilçeleri de kapsayan iller teşkilatının kesinhesaplarının onaylı birer örneğini Haziran ayı sonuna kadar Anayasa Mahkemesine ve bilgi için Cumhuriyet Başsavcılığına vermek zorundadırlar.”

“Denetim

Madde 75- Anayasa Mahkemesi, kesinhesaplara ait bilgilerin belgelendirilmesini siyasi partilerden her zaman isteyebilir.

Anayasa Mahkemesi denetimini evrak üzerinde yapar. Bu denetimi, Sayıştay denetçileri veya Maliye Bakanlığı'nın uzman elemanları ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının uzman elemanlarından yararlanarak hazırlatacağı raporlar üzerinden yapabileceği gibi, siyasi partilerin genel merkezlerinde ve mahalli teşkilatlarında doğrudan doğruya veya kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir naip üye veya mahallin en kıdemli adli veya idari yargı hakimi niyabetinde yaptıracağı inceleme ve araştırmalar üzerinden de yapabilir. Bu maksatla, yeminli bilirkişi görevlendirebilir.

Anayasa Mahkemesi, ilgili siyasi partinin başkanından veya temsilcisinden yazılı mütalaa isteyebilir; gerekli görürse sorumlu uzman muhasipler de dahil ilgililerin sözlü açıklamalarını dinleyebilir.

Anayasa Mahkemesi denetimi sonunda, o siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğuna ve kanuna uygunluğuna veya kanuna uygun olmayan gelirler ile giderler dolayısıyla da bunların Hazineye gelir kaydedilmesine karar verir.

Siyasi partilerin büyük kongrelerinin kesinhesaplar hakkındaki kararları, Anayasa Mahkemesinin denetimini etkilemez.”

Kanun tasarısının Dördüncü Kısımına ait 78-97. maddeler siyasi partilerle ilgili yasakları ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir.

“Demokratik Devlet düzeninin korunması ile ilgili yasaklar

Madde 78- Siyasi partiler :

a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2. maddesinde belirtilen esaslarını; Anayasanın 3 üncü maddesinde açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, milli marşına ve başkentine dair hükümlerini; egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunun ancak, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanılabileceği esasını Türk Milletine ait olan egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamayacağı veya hiçbir kimse veya organın, kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamayacağı hükmünü; seçimler ve halkoylamalarının serbest, eşit, gizli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılması esasını değiştirmek;

Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak;

Amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler.

- b) Bölge, ırk, belli kişi, aile, zümre veya cemaat,din, mezhep veya tarikat esaslarına dayanamaz veya adlarını kullanamazlar.
- c) Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamazlar ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.
- d) Askerlik, güvenlik veya sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı nitelikte eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunamazlar.
- e) Genel ahlak ve adaba aykırı amaçlar güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.
- f) Anayasanın hiçbir hükmünü, Anayasada yeralan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlayamazlar.”

“Milli Devlet Niteliğinin Korunması

Bağımsızlığın korunması

Madde 79- Siyasi partiler :

- a) Türkiye Cumhuriyeti’nin, milletlerarası hukuk alanında bağımsızlık ve eşitlik ilkesine dayanan hukuki ve siyasi varlığını ortadan kaldırmak yahut milletlerarası hukuk gereğince münhasıran Türkiye Cumhuriyetinin yetkili olduğu hususlara diğer devletlerin, milletlerarası kuruluşların ve tüzelkişilerin karışmasını sağlamak amacını güdemezler ve bu amaçlara yönelik faaliyette bulunamazlar.
- b) Yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamazlar.
- c) Yabancı devletler, milletlerarası kuruluşlar ve yabancı gerçek ve tüzelkişiler ile yabancı ülkelerdeki dernek, grup ve kurumlardan herhangi bir suretle, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, yardım kabul edemezler; bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye’nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar.”

“Azınlık yaratılmasının önlenmesi

Madde 81- Siyasi partiler :

- a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.
- b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

c) Tüzük ve programlarının yazımı ile yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dil kullanamazlar; Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür.”

“Bölgecilik ve ırkçılık yasağı

Madde 82- Siyasi partiler, bölünmez bir bütün olan ülkede, bölgecilik veya ırkçılık amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.”

“Eşitlik ilkesinin korunması

Madde 83- Siyasi partiler, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemez ve faaliyette bulunamazlar.”

“Atatürk ilke ve inkılaplarının korunması

Madde 84- Siyasi partiler, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini korumak amacını güden :

- a) 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu,
- b) 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisası Hakkında Kanun,
- c) 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Şeddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun,
- d) 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esası ile aynı Kanunun 110. maddesi,
- e) 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun,
- f) 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun,
- g) 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun,
- h) 3 Kanunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun,

Hükümlerine aykırı amaç güdemezler ve faaliyette bulunamazlar.”

“Atatürk’e saygı

Madde 85- Siyasi partiler, Türk Milletinin Kurtarıcısı, Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Atatürk’ün şahsiyet ve faaliyetlerini veya hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek amacını güdemez ve buna yol açabilecek davranış ve faaliyetlerde bulunamazlar. Parti adları ile amblemlerinde Atatürk’ün adını veya resmini kullanamazlar.”

“Laiklik ilkesinin korunması ve halifeliğin istenemeyeceği

Madde 86- Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti’nin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifeliğin yeniden kurulması amacını güdemez ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamazlar.”

“Dini ve dince kutsal sayılan şeyleri istismar yasağı

Madde 87- Siyasi partiler, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi yahut şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamazlar.”

87. madde Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in teklifi ile Türk Ceza Kanunu’nun 163. maddesine göre yeniden düzenlenmek üzere Komisyon’a iade edilmiştir. Komisyon tarafından yeniden düzenlenen 87. madde 143. birleşimde kabul edilmiştir.⁵⁶⁵

Madde 87- Siyasi partiler, Devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapamaz, istismar edemez veya kötüye kullanamazlar.”

“Dini gösteri yasağı

Madde 88- Siyasi partiler, herhangi bir şekilde dini tören ve ayin tertipleyemez veya parti sıfatıyla bu gibi tören ve ayinlere katılamazlar.

Siyasi partiler, dini bayramları, ayinleri ve cenaze törenlerini parti gösterilerine ve propagandalarına vesile yapamazlar.

Devlet protokolünce düzenlenen cenaze törenleri ile partisinden bir üyenin ölümü halinde veya parti nezaketinin gereği olarak bir diğer parti üyesinin veya bağımsız kişinin cenaze töreninde partinin temsili ve parti adına çelenk gönderilmesi ile anma törenleri ve bayramlaşmalar, siyasi propagandaya dönüştürülmemek şartıyla birinci fıkradaki yasağın dışındadır.”

⁵⁶⁵ MGK Tutanak Dergisi, C.9, B: 143, (22.4.1983), s. 7.

“Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yerinin korunması

Madde 89- Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136. maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler.”

“Tüzük ve programlar ile parti faaliyetlerine ilişkin sınırlamalar

Madde 90- Siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve bu Kanun hükümlerine aykırı olamaz.

Siyasi partiler, tüzük ve programlarının dışında faaliyette bulunamayacakları gibi seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı da alamazlar.”

“Yan kuruluşlar yasağı

Madde 91- Siyasi partiler, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremezler, dernek ve vakıf kuramazlar.”

“Dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve meslek kuruluşlarıyla siyasi ilişki ve işbirliği yasağı

Madde 92- Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla, dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları veya bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki veya işbirliği içinde bulunamazlar; bunlardan maddi yardım alamazlar veya bu kuruluşlara maddi yardım yapamazlar; bunlara destek olamazlar ve bu amaçlarla ortak hareket edemezler.”

Komisyon’a iade edilen 94. ve 95. madde yeniden düzenlenerek 143. birleşimde aşağıdaki şekilde kabul edilmiştir.

“Üniforma giydirme ve güvenlik kuvvetlerinin görevlerini üstlendirme yasağı

Madde 94- Siyasi partiler, üyeleri ve personeli için üniforma, üniforma niteliğinde kıyafet veya kol bağı ve benzeri alametler ihdas edemez ve bunları kullanıramazlar. Herhangi bir kimseye veya topluluğa güvenlik kuvvetlerinin görev veya yetkilerini üstlenmesi görevini veremezler ve parti kongre ve toplantılarında üyelerinin bu şekildeki hareketlerine müsaade edemezler.”

“Temelli kapatılan siyasi partiler mensuplarının durumu

Madde 95- Temelli kapatılan siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri, başka bir siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Bunlardan fiilleriyle siyasi partinin kapatılmasına neden olanlar on yıl süreyle başka bir siyasi partiye alınamazlar ve milletvekilliği için aday olamazlar.

Kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz.”

“Kullanılmayacak parti adları ve işaretler

Madde 96- 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun gereğince kapatılmış bulunan siyasi partiler ile bu tarihten önce ne sebeple olursa olsun kapatılan siyasi partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri ile daha önce kurulmuş Türk Devletlerine ait topluma malolmuş bayrak, amblem ve flamalar siyasi partilerce kullanılamaz.

Kurulacak siyasi partiler, kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını beyan edemez ve böyle bir iddiada bulunamazlar.

Komünist, anarşist, faşist, teokratik, nasyonal sosyalist, din, dil, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasi partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılamaz.”

“12 Eylül 1980 Harekatına karşı beyan ve tutum yasağı

Madde 97- Siyasi partiler, Anayasanın başlangıç kısmında yazılı sebeplerle Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 Harekatı’na ve Milli Güvenlik Konseyinin karar ve icraatına karşı herhangi bir tutum, beyan ve davranış içinde bulunamazlar.”

Tasarının Beşinci Kısım siyasi partilerin kapatılması ile ilgili hükümleri düzenlemektedir.

“Siyasi Partilerin Kapatılması

Görevli mahkeme ve savcılık

Madde 98- Siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekilinin açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesince, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle, dosya üzerinde inceleme yapılarak karara bağlanır. Anayasa Mahkemesi gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek için ilgilileri ve konu hakkında bilgisi olanları çağırır.

Anayasa Mahkemesince verilen kararlar kesindir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, iddianamesine esas teşkil edecek olayların araştırılması ve soruşturulmasında ve davanın açılması ve yürütülmesinde Cumhuriyet savcılarının ve sorgu hakimlerine tanınan bütün yetkilere sahiptir. Ancak, Anayasanın ve kanunların sadece hakimler tarafından kullanılabilceğini belirttiği yetkiler bunun dışındadır.

Cumhuriyet Başsavcısının görevlendireceği Cumhuriyet Başsavcivekili veya Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarının siyasi partilerin kongrelerini izleyebilecekleri gibi, Cumhuriyet Başsavcılığı siyasi partilerden incelemek üzere gerekli gördüğü belgeleri de isteyebilir.

Siyasi partiler, Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine en geç onbeş gün içinde cevap vermek zorundadırlar.

Cumhuriyet Başsavcısı, soruşturmayı Cumhuriyet Başsavcivekili veya yardımcılarını eliyle de yürütebilir.

Cumhuriyet Başsavcısının soruşturma için görevlendirdiği Başsavcı yardımcılarının, Yargıtay üyeliğine seçilmeleri hali hariç, soruşturma sonuçlanıncaya kadar süreli veya süresiz başka bir göreve atanmaları Cumhuriyet Başsavcısının yazılı muvafakatına bağlıdır.”

“Siyasi partilerle ilgili yasakları inceleme kurulu

Madde 99- Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin isteklerin, Cumhuriyet Başsavcılığınca reddi halinde, yapılan itirazları incelemek üzere Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu kurulmuştur.

Bu Kurul, Yargıtay ceza daireleri başkanlarından kurulur. Bunların en kıdemlisi Kurulun Başkanıdır. Daire başkanlarının özürleri halinde dairenin en kıdemli üyesi Kurula katılır. Kurul üye tamsayısı ile toplanır. Karar yeter sayısı, üye tamsayısının salt çoğunluğudur.”

“Siyasi partilerle ilgili yasaklara aykırılık halinde dava açılması

Madde 100- Bir siyasi partinin, bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan hükümleri ihlal etmesi sebebiyle Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından partinin kapatılması davasının açılması:

a) Resen,

b) Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanı’nın istemiyle,

c) Bir siyasi partinin istemi üzerine, olur.

Ancak, bir siyasi partinin Cumhuriyet Başsavcılığından dava açılmasını isteyebilmesi için, bu partinin son milletvekili genel seçimlerine katılmış olması, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde grubu bulunması, ilk büyük kongresini yapmış olması, partinin merkez karar ve yönetim kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile dava açılmasının istenmesi yolunda karar alınmış bulunması ve istemin parti adına parti genel başkanı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak yapılmış olması gerekir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanı’nın veya partinin yazılı isteminde yeterli delil bulunduğu kanısına varırsa davayı açar. Yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa dava açmayacağını istemde bulunan Adalet Bakanına veya siyasi parti genel Başkanlığı’na yazı ile bildirir.

Adalet Bakanı'nın veya siyasi partinin, Cumhuriyet Başsavcılığının bildirimi üzerine, bu bildirimin tebliği tarihinden başlayarak otuz gün içinde Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kuruluna yazı ile itirazda bulunma hakkı vardır.

Kurul, itirazı ivedilikle en geç otuz gün içinde inceler; itirazı haklı görmezse dava açılmaz; haklı görürse, Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesine dava açmakla yükümlüdür.

Bu maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentlerinde yer alan hükümler milletvekili genel seçimiyle, bu seçimin yenilenmesine veya milletvekili ara seçimlerine dair verilen kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten başlayarak oy verme gününün ertesi gününe kadar geçecek süre içinde uygulanamaz.”

“Dördüncü kısımdaki yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılması

Madde 101- Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı :

- a) Parti tüzüğünün veya programının yahut partinin faaliyetlerini düzenleyen ve yetkili parti organları veya mercilerince yürürlüğe konulmuş olan diğer parti mevzuatının bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan hükümlerine aykırı olması,
- b) Parti büyük kongresince, merkez karar ve yönetim kurulunca veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu hallerde ilgili kurulca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim veya grup genel kurullarınca bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı karar alınması veya genelge veya bildiriler yayınlanması veya karar alınmamış olsa bile bu kurullar tarafından aynı hükümlere aykırı faaliyette bulunulması veya parti genel başkanı veya genel başkan yardımcısı veya genel sekreterinin sözü edilen bu maddeler hükümlerine aykırı olarak sözlü yada yazılı beyanda bulunması,
- c) Parti merkez karar ve yönetim kurulunca Yüksek Seçim Kurulu'na partiyi temsilen konuşma yapacağı bildirilmiş olan kimsenin, radyo veya televizyonda yaptığı konuşmanın, bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı olması, hallerinde verilir.
- d-1) (b) bendinde sayılanlar dışında kalan parti organı, mercii, kurulu veya bir siyasi parti üyesi tarafından bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiillerin işlenmesi veya konuşmalar yapılması halinde fiilin işlendiği veya konuşmanın yapıldığı tarihten başlayarak iki yıl geçmemişse, Cumhuriyet Başsavcılığı, söz konusu organ, merci veya kurulun işten el çektilmesinin veya parti üyesinin veya üyelerinin bu bentte sayılan organ, merci veya kurula dahil olsun olmasın partiden kesin olarak çıkarılmasını yazı ile o partiden ister.

Siyasi parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesi'nde o siyasi partinin kapatılması hakkında dava açar. Cumhuriyet Başsavcılığı'nca

düzenlenmiş iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı, mercii veya kurulunun işten el çektilmesi ve parti üyesi veya üyelerinin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin kapatılması hakkındaki dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi dosya üzerinde inceleme yaparak ve gerekli gördüğü hallerde Cumhuriyet Başsavcısı'nın ve siyasi parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar.

- 2) (1) numaralı bent gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya çıkarılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan üyeleri, çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesinin kapatma kararının kendilerine yazı ile bildirilmesinden başlayarak on yıl süre ile başka hiçbir siyasi partiye alınamaz, parti kurucusu olamaz, seçimlerde parti listelerinde bağımsız aday da gösterilemez, aksi takdirde bu gibileri üye kaydeden veya parti kurucusu olarak kabul eden veya seçimlerde bağımsız aday gösteren siyasi partiler hakkında da (1) numaralı bent hükümleri uygulanır.

Bir siyasi parti üyesinin, bu madde gereğince partisinden kesin olarak çıkarılması veya çıkartılmayıp da partinin kapatılmasına sebep olması halinde, hakkında ayrıca genel hükümlere göre işlem yapılır.

95. madde hükmü saklıdır.”

“Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine, uyulmaması halinde yapılacak işlem

Madde 102- Siyasi partilerin denetimi ve faaliyetlerinin takibi hususlarında Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri, belli edilen süre veya belli edilmemesi halinde makul süre içinde vermeyen siyasi partiye Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, belirtilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi partinin kapatılması için dava açılacağı de belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesinde resen dava açabilir.”

“Kanunsuz siyasi faaliyetlere mihrak olma sebebiyle kapatma

Madde 103- Bir siyasi partinin bu Kanunun 78 ila 82, 84 ila 88. ve 97. maddeleri hükümlerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin sübuta ermesi halinde, o siyasi parti Anayasa Mahkemesince kapatılır.

Bir siyasi partinin yukarıdaki fıkrada yazılı fiillerin mihrakı haline geldiği, 101 inci maddenin (d) bendinin uygulanması sonucunda bu fiillerin o partinin üyelerince kesif bir şekilde işlenmiş olduğunun ve bu fiillerin kesif olarak işlenmesinin o partinin merkez karar ve yönetim kurulu veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu yahut bu grubun yönetim kurulunca zımnen veya sarahaten benimsendiğinin sübuta ermesiyle olur.”

Tasarının Altıncı Kısım siyasi partilerin kendi kendilerine büyük kongre kararı ile kapatılabileceği, yedinci kısım ise; Cumhuriyet Başsavcılığı'na ve Anayasa Mahkemesi'ne gerekli bilgilerin verilmemesi, oylamaya hile karıştırılması, parti defter ve kayıtlarının tutulmaması, mükerrer üye kaydı yapılması, kanuna aykırı bağış alınması, kanuna aykırı diğer davranışlar ile özel yasaklılarla ilgili cezalar düzenlenmektedir. Sekizinci kısımda, uygulanacak ve uygulanmayacak kanun hükümleri yer almaktadır.

Kanun tasarısının dokuzuncu kısmı geçici hükümleri düzenlemektedir. Geçici maddeler içinde en önemlisi Anayasa'nın Geçici 4. maddesi ile feshedilen siyasi parti mensuplarına getirilen siyaset yasağının aynen Siyasi Partiler Kanunu'nda konulmuş olmasıdır.

“Özel yasaklılar

Geçici Madde 1- 1. 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı Kanunla feshedilmiş bulunan siyasi partilerden :

11 Eylül 1980'den sonra gerek parti tüzelkişiliği, gerek bunların merkez yöneticilerinden veya parlamento üyelerinden herhangi biri hakkında Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitabının birinci babında yer alan Devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile ilgili olarak kamu davası açılmış olanlarla, 11 Eylül 1980 tarihinde iktidar partisi ve anamuhalefet partisi durumunda bulunan siyasi partilerin;

a) 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde, genel başkan, genel başkan yardımcıları veya vekilleri, genel sekreterleri, bunların yardımcıları ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyeleri; Anayasa'nın halkoylaması sonucu kabulü tarihinden başlayarak on yıl süre ile siyasi parti kuramazlar, Anayasa hükümlerine dayalı olarak kurulacak siyasi partilere üye olamazlar, bu partiler tarafından veya bağımsız olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahalli seçimlerde aday gösterilemezler ve aday olamazlar. Siyasi partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kuramazlar ve siyasi partilerde fahri olarak bile herhangi bir görev alamazlar.

b) 1 Ocak 1980 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde üye bulunan milletvekilleri ile senatörler, Anayasanın halkoylaması sonucu kabulü tarihinden başlamak üzere beş yıl süre ile siyasi parti kuramazlar, kurulacak siyasi partilerin merkez yönetim kurullarında veya benzeri organlarda görev alamazlar.

2. 1 Ocak 1980 tarihinde kontenjan senatörü veya Cumhuriyet Senatosunun tabii üyesi olanlar ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin bağımsız üyelerinden; haklarında Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitabının birinci babında yer alan Devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile kamu davası açılmış bulunanlar veya birinci fıkrada nitelendirilen siyasi partilerden birine girmiş olanlar birinci fıkranın (b) bendi hükümlerine tabi olurlar.”

“Tüzelkişilik kazanamama

Geçici Madde 2- Bu Kanunun geçici 1 inci maddesi kapsamında olup da maddede gösterilen süreler içerisinde siyasi parti kuramayacakları belirtilenlerin, herhangi bir siyasi partinin kurucuları arasında bulunmaları halinde, o siyasi parti tüzelkişilik kazanamaz.”

MGK Anayasa Komisyonu’nun son şeklini verdiği taslakta 3 geçici madde yer almaktadır. Tasarının MGK’da görüşülmesi sırasında MGK üyelerinin verdiği önergelerle geçici madde sayısı 12’ye çıkmıştır. Bunlar içinde MGK Üyesi Nurettin Ersin’in verdiği önerge ile kabul edilen yeni kurulacak siyasi partilerin kurucuları üzerinde MGK’ya inceleme yapma hakkı veren geçici 4. madde önemlidir.

“Özel yasaklıların Resmi Gazete’de yayımlanması

Geçici Madde 3- Bu Kanunun geçici 1. maddesi uyarınca kendilerine özel yasak getirilen kişilerin kimlikleri, statüleri ile hukuki durumları belirtmek şartıyla İçişleri Bakanlığı’nca tespit edilerek Resmi Gazetede yayımlanır.

Resmi Gazete’de yayım tarihinden itibaren onbeş gün içinde ilgililerin İçişleri Bakanlığı’na itiraz hakları vardır, İçişleri Bakanlığı yapılan itirazları onbeş gün içinde inceleyerek karara bağlar. Bu kararlara karşı idari yargı mercilerinde dava açma süresi onbeş gündür.

Geçici Madde 4- Bu Kanunun yürürlüğe girmesini müteakip yapılacak ilk milletvekili genel seçimlerinin sonucunun Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilanına kadar, Milli Güvenlik Konseyi;

Siyasi parti kurmak üzere İçişleri Bakanlığı’na verilen kuruluş bildirisinde adı yazılı bulunan parti kurucuları üzerinde incelemede bulunmak yetkisine sahiptir. Bu inceleme sonucunda bu görevler için uygun görülmeyenler hakkında; Milli Güvenlik Konseyi, temelli kapatılan siyasi partilerin her kademedeki yöneticileri ile üyelerine, parti faaliyetlerine katılma kısıtlılığı getiren Anayasanın 69 uncu maddesi hükümlerine dayalı olarak, üye tamsayısı ile karar alır. Bu suretle hakkında olumsuz karar alınan kurucu yerine, diğer kurucular tarafından yenileri önerilebilir.

Bu inceleme işlemi, kuruluş bildirisinin İçişleri Bakanlığı’na verilmesi ile birlikte partinin tüzelkişilik kazanması hakkını önlemez ve geciktirmez.”

MGK Üyesi Sedat Celasun tarafından verilen bir önerge ile (geçici 9. madde) Kurucu Meclis Hakkındaki Kanunun 31. maddesi ile DM üyelerinin ilk genel seçimlerde herhangi bir siyasi partiden kontenjan üyesi olamayacakları hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.

Maddeler üzerinde yapılan görüşmelerin tamamlanmasından sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu yasalaşmıştır.⁵⁶⁶

124 esas, 12 geçici maddeden oluşan Siyasi Partiler Kanunu, yeni dönemin siyasi hayatını ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir. 1982 Anayasası'nın ilkeleri çerçevesinde hazırlanan Siyasi Partiler Kanunu; 12 Eylül öncesinin siyasi yapısını ve siyasetçileri tasfiye ederek, ülkenin siyasi yapısını tamamen yenilmeyi hedeflemekte olup, bu amaçla getirdiği sınırlamalar ve yasaklarla siyaset alanını oldukça daraltmıştır.

Kenan Evren Anılarında; Siyasi Partiler Kanunu üzerinde çok çalışarak hazırladıklarını belirtmekte ve "... inşallah normal düzene geçtikten sonra yine eski haline getirmezler ve yine inşallah kurulacak yeni siyasi partilerden oluşacak TBMM 12 Eylül 1980'den evvelki dönemde olduğu gibi her gün çekişme içerisinde olmaz ve siyaha beyaz, beyaza siyah diye tutturmazlar." demektedir.⁵⁶⁷

MGK'nın Siyasal Faaliyetleri Serbest Bırakan 76 Sayılı Kararı

Siyasi Partiler Kanunu'nun Resmi Gazete'de yayınlandığı 24 Nisan 1983 tarihinde MGK siyasi faaliyetleri serbest bırakan 76 sayılı kararı almıştır. MGK'nın 70 sayılı kararı ile konulan siyasi yasaklamaları ortadan kaldıran 76 sayılı kararın metni şöyledir.⁵⁶⁸

"1- Siyasal Partiler Kanunu 24 Nisan 1983 günü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu itibarla, siyasi parti faaliyetlerinde bulunmayı yasaklayan Milli Güvenlik Konseyi'nin 70 numaralı kararı, yürürlükten kaldırılmıştır.

Bundan sonra vatandaşlar, kurulacak ve tercihlerine göre girecekleri siyasi partiler içinde siyasi faaliyette bulunma hakkına sahip olacaklar, seçme ve seçilme hakkını ise Seçim Kanunu'nun yayımlanmasını müteakip yapılacak ilk milletvekili genel seçim çalışmalarıyla kullanmaya başlayacaklardır.

2- Milletçe tarihimizin güven ve huzur dolu dönemini devam ettirme kararlılığı içindeyiz. Devletin korunması, Milletin bölünmez bütünlüğünün devam ettirilmesi ve demokrasiye geçişin kesinleşmesi temel hedefimize ulaşabilmemiz için aşağıdaki yasakların devamı zorunlu görülmektedir.

⁵⁶⁶ **MGK Tutanak Dergisi**, C.9, B: 143, (22.4.1983), ss. 2-18; **RG**, Sayı: 18027, 24 Nisan 1983.

⁵⁶⁷ **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, s. 147.

⁵⁶⁸ **RG**, Sayı: 18027, 24 Nisan 1983.

- a) 2553 sayılı Kanunla feshedilmiş bulunan siyasi partilerin eski mensuplarınca, partilerini veya şahıslarını savunma amaçlı da olsa, 12 Eylül 1980 öncesine benzer çekişme ve çatışmaların aralarında yeniden canlandırılmasına sebep olacak ve bunların dışındaki kişilerce böyle bir ortamın oluşmasını teşvik ve tahrik edecek yazılı veya sözlü beyanda bulunulması,
- b) Yeni partilerin ve mensuplarının, gerek kuruluş gerekse ilk milletvekili genel seçimleri sırasında, kamuoyuna tanıtılmaları için yapılacak çeşitli faaliyetlerde, feshedilmiş siyasi partilere ve mensuplarına ilişkin olarak suçlayıcı, medhedici veya savunucu nitelikte yazılı veya sözlü beyanda bulunulması,
- c) 12 Eylül 1980'den bu yana ve bundan sonra Milli Güvenlik Konseyi'nin karar, bildiri ve icraatı ile Cumhurbaşkanı'nın halkı aydınlatmak için yurt içindeki yaptıkları ve yapacakları gezilerdeki beyanlarının ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu çerçevesinde Sıkıyönetim Komutanlıklarının koydukları yasaklar ve aldıkları kararlar ve beyanlarının tartışma ve eleştirme konusu yapılması,
- d) Anayasa'nın geçici 4. maddesinin (a) bendi ile kendilerine özel yasak getirilen kişilerce, Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi ve hukuki durumuyla ilgili olarak sözlü veya yazılı beyanda bulunulması yasaktır.
- 3- Bu karar ile konulan yasaklara uymayanlar hakkında fiilleri başka bir suç oluştursa dahi, ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 16. maddesi uyarınca yasal işlem yapılacaktır.”

Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı

2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkındaki Kanun hükümlerine göre, DM Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı 18 Nisan 1983 tarihinde DM Başkanlığı'na sunulmuştur. (1/672) DM Başkanlığı'na sunulan Anayasa Komisyonu raporunda; çalışmalarda seçim sistemleri ve 25 Mayıs 1961 tarihli 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun incelenerek yazılı olabilecek hükümlerin tespit edildiği belirtilmektedir.⁵⁶⁹ Ayrıca Yeni Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu hükümleri göz önünde tutularak hazırlanan tasarıda; 12 Eylül öncesi istikrarsız ortam dikkate alınarak mümkün olduğu ölçüde istikrar sağlamaya elverişli olması fikrinin ön planda tutulduğu, küçük partilerin yasama meclisinde temsili önlemek amacıyla ülke genelinde yüzde on baraj getirilmesi fikrinin benimsendiği vurgulanmaktadır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁹ Tasarının hazırlık aşamasında DM bu konuda 2 kitapçık hazırlamıştır. **Karşılaştırmalı Milletvekili Seçimi Kanunları**, DM Genel Sekreterliği Yayın:3, TBMM Basımevi 1982. ss.1-30; **Bazı Avrupa Ülkeleri Seçim Kanunları ve Sistemleri**, DM Genel Sekreterliği Yayın:4.TBMM Basımevi 1983, ss.9-144.

⁵⁷⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.17, B: 89'un sonuna ekli (25.4.1983).

Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarı 39 esas, 5 ek ve 2 geçici maddeden oluşmaktadır. Tasarının genel gerekçesinde; yasama meclisine Devlet faaliyetlerinde istikrarı sağlayacak hükümeti devamlı destekleyerek hükümet krizini önleyecek bir çoğunluğun hakim olmasının esas olduğu belirtilerek, bu çerçevede seçmene iradesini serbestçe açıklayabileceği bir düzen oluşturduğu vurgulanmakta ve şöyle devam edilmektedir:

“Seçmen, milletvekillerini siyasi partilerin gösterecekleri seçilecek milletvekili sayısının iki katı aday arasından seçecektir Bu adaylar siyasi partiye kayıtlı üyelerin katıldığı önseçim yoluyla tespit edilmektedir. Seçmene ayrıca karma liste yapmak hakkı verilmiştir. Bu arada seçmenlerin, adaylar içinden seçecekleri milletvekillerini daha iyi tanıyaraktan seçebilmelerini temin için büyük seçim çevrelerinin yedi ve yediye yakın seçim çevrelerine bölünmesi, siyasi etkilerden soyutlamak amacıyla bu taksimin Yüksek Seçim Kurulu tarafından yapılması ve çıkabilecek adli ve idari sorunları önlemek amacıyla taksim sırasında ilçe bütünlüğünün korunması ilkesi benimsenmiştir.

Siyasi parti açısından ise, partilerin milletvekilliklerinin paylaşılmasına katılabilmeleri ülke düzeyinde geçerli oyların % 10'unu almak ve illerde geçerli oyların seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilecek seçim sayısından fazla oy kazanmak şartına bağlanmıştır.

Böylece bir taraftan seçmene 306 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun sağladığı seçme imkanlarından daha fazlası verilmiş ve diğer taraftan belirli gücü olan siyasi partilerin yasama meclisinde temsili gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu suretle siyasi partiler anayasa kurallarına uygun olarak ülkede serbestçe faaliyette bulunacaklar, fakat yasama meclisinde temsilileri büyüklükleri ile orantılı olacaktır.

Bu suretle sağlıklı bir ortama varılması için gerekli olan reformlardan birinin gerçekleşmiş olacağı kanısı ile Komisyonumuz bu tasarıyı hazırlayıp yüce Danışma Meclisi'ne sunmaktadır.”

Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı (DM S. Sayısı: 386) DM Genel Kurulunda 25 Nisan 1983 günü yapılan 89. birleşimin 1. oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının görüşmeleri 9 birleşim, 18 oturum sürmüştü, 6 Mayıs 1983 günü yapılan 97. birleşimde tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.

Başkanvekili Turhan Güven'in başkanlığında yapılan görüşmelerde tasarının tümü üzerinde ilk sözü Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı almıştır. Aldıkaçtı konuşmasında; Avrupa ülkelerindeki seçim sistemleri ile ülkemizdeki uygulamaya kısaca değindikten sonra, tasarının bir taraftan seçmen iradesinin serbestliğini sağlayabilmek için bir sistem meydana getirdiğini, diğer taraftan %10 barajla siyasi partilerin mecliste temsilci tayin ettirebilmeleri yetkisinin sınırlandığını vurgulamıştır. Aldıkaçtı konuşmasının devamında; getirdikleri sistemin dünyanın en adil ve en demokratik sistemi olduğunu

savunmadıklarını, sadece bu sistemin ülke gerçeklerine uygun; memleketin içinde bulunduğu durumdan çıkmasına yardımcı olacak nitelikte olduğunu söylemiştir. Daha sonra söz alan Nazmi Önder; tasarının getirdiği sistemin nisbi olması bakımından adalet ilkesine dayandığını ancak bu sistemin ülkemizin şartlarına uygun olup olmadığını sorgulamak gerektiğini belirterek, tasarıda olumsuz gördüğü hususları sıralamıştır. Özer Gürbüz ise; tasarının, yargı denetimini getirerek seçim emniyetini sağladığını, ancak eşitlik ve milli egemenlik ilkesini zedelediğini belirtmiştir. Ayrıca sistemin karmaşık olduğunu bunun oyların sayımı, dökümü ve seçim sonuçlarının alınmasında sıkıntılar yaşanabileceğini söylemiş ve çok yüksek olan %10'luk ülke barajının % 8'e indirilmesi, il barajının da kaldırılmasını teklif etmiştir. Evliya Parlak; tasarı ile getirilen %10'luk ülke barajının büyük illerin seçim çevrelerine bölünmesinin, her partiye seçime girdiği her seçim çevresinde çıkarılacak milletvekili sayısının iki katı aday gösterme zorunluluğunun olumlu olduğunu, ancak il barajının gereksiz olduğunu, oy kullanma şekli ile sonuçların değerlendirilmesinin ve karma liste usulünün sorunlar yaratabileceğini söylemiştir.

A. Güngör Çakmakçı ise konuşmasında “en iyi seçim sistemi, o ülkenin gerçeklerine, ölçülerine en uygun seçim sistemidir” fikrinden hareketle komisyonun hazırladığı tasarıyla getirilen “nisbi temsil ve barajlı d'Hondt miktarı bizlere en uygunu görülmekte olduğunu söylemiştir. Daha sonra söz alan Kamer Genç; Anayasa Komisyonunun nisbi temsili esas kabul etmekle beraber, bu sistemin gerçekleşmesine mani olacak üç engelli bir sistemi de beraber getirdiğini söyleyerek engelleri şöyle sıralamıştır.

1- d'Hondt sistemi büyük partiler lehindedir ve küçük partiler aleyhine bir engel taşımaktadır.

2- Ülke çapında %10 baraj getirmiştir.

3- İl düzeyinde baraj getirilmekle; üç engelli bir baraj sistemi getirilmiştir.

Tasarının tümü üzerinde yapılan konuşmaların tamamlanmasından sonra eleştiri ve sorulara cevap vermek için Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı tekrar söz almıştır. Aldıkaçtı konuşmasında getirilen karma liste nispi temsil sisteminin İsviçre'den esinlenerek hazırlandığını, sistemin temel amacının da demokraside seçmene geniş bir hürriyet, geniş bir faaliyet alanı tanımak olduğunu belirtmiştir. Seçim sistemine konulan barajlardan amaçlarının küçük partilerin mecliste temsil edilmelerini önleyerek istikrar sağlamak olduğunu vurgulamıştır. Tasarının tümü üzerindeki konuşmalar tamamlandıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. DM yapılan uzun görüşmelerden sonra Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı kabul edilmiştir.⁵⁷¹

⁵⁷¹ DM Tutanak Dergisi, YY: 2., C. 17, B: 89-97, (25.4.1983 - 6.5.1983) ss. 2-355.

DM’de kabul edilen Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı 6 Mayıs 1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliğine gönderilmiştir. Kanun tasarısı Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak başkanlığındaki MGK Anayasa Komisyonunda incelenerek hazırlanan rapor MGK Başkanlığı’na sunulmuştur. (1/498)⁵⁷²

Raporda; Anayasanın “Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları”na ilişkin 67. madde ile yasama bölümünde yer alan 75 ve müteakip maddeler göz önünde bulundurularak Cumhuriyet Senatosunun kaldırıldığı dikkate alınarak yeni esaslar getirildiği; seçim sisteminin özellikle çoğunluk nispi temsil sistemlerinin incelendiği ve ülke genelindeki baraj ve seçim çevresi barajı konuları üzerinde durulduğu belirtilmektedir. DM’de 48 asıl 3 geçici madde halinde kabul edilen kanun tasarısı, Anayasa Komisyonu tarafından 65 esas 9 geçici madde halinde yeniden düzenlenmiştir.

Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı (MGK S. Sayısı: 588) MGK’nın 10 Haziran 1983 günü yapılan 149. birleşimde 2 oturumda görülerek yasalaşmıştır.

Görüşmelerde tasarının tümü üzerinde söz alan Anayasa Komisyonu Başkanı Hakim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak Kanun tasarısı hakkında şunları söylemiştir:

“Yasanın, Anayasanın 67. maddesinde yer alan seçme, seçilme hakkının serbest olduğu, seçimlerin tek dereceli bulunduğu, açık ve genel oy tasnifine tabi tutulduğu, yargı yönetimi ve denetimi altında yapılmasının öngörüldüğü, milletvekili sayısının Anayasanın 78. maddesinde öngörülen 400’den ibaret bulunduğu ve özellikle her ilin asgari bir milletvekili çıkarmasına imkan verecek tarzda düzenlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

Özellikle yedi ve daha fazla milletvekili çıkaran illerde, seçilecek kişilerin daha iyi tanınması ve oyların daha rahatlıkla verilebilmesi için bu iller seçim çevrelerine bölünmüş bulunmaktadır.

Milletvekillerinin partilere dağılımının nispi temsile dayalı olması, gerek parti programlarının ve gerekse partilere bağlı milletvekillerinin Millet Meclisinde temsil edilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca, sadece önseçimdeki sıraya tabi olmaksızın, seçmenlerin oylarını bağımsız olarak kullanmaları ve kendi iradeleri istikametinde oy vermeleri için tercih edilme sistemi benimsenmiş bulunmaktadır.

⁵⁷² MGK Tutanak Dergisi, C. 9., B: 149’un sonuna ekli (10.6.1983).

Ayrıca istikrarlı bir parlamento, ciddi ve müstakar bir hükümetin de, devlet yönetiminde işbaşında bulunması ilkesinden hareket edilerek, gerek Türkiye'nin genelinde, gerek milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde baraj sistemi getirilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca, milletvekili aday tespitinin, partiye kayıtlı üyelerce yapılacağı ve bunun dahi yargının denetim ve gözetiminde olması öngörülmüştür.

Gerek sandık kurullarının, gerek ilçe, gerekse il seçim kurullarının seçimle ilgili karar alabilecekleri, bunlara kabili itiraz olacağı, bu itirazların da Yüksek Seçim Kurulu tarafından neticeye bağlanacağı ve özellikle bu konuda yargının son sözü söyleyebileceği düşünülmüştür.

Önseçimlerden önce yapılacak olan tespitlerde, özellikle partilere kayıtlı üyelerin oylarını kullanacakları, seçim gününün başlangıcından itibaren en erken 60 gün içerisinde önseçimin yapılacağı, önseçimin yapılmasından 10 gün sonra bu listelerin Yüksek Seçim Kurulu'na verileceği ve bu sürenin de 70 gün olacağı düşünülmüştür.

Geçici olarak, milletvekili adaylarının ilanından sonra 12 günlük bir itiraz süresinin tanındığı ve seçime 55 gün kala bu listelerin kesinlik kazanacağı düşünülmüş ve özellikle 55 günden sonraki boşalmaların ise, herhangi bir sebeple doldurulamayacağı da öngörülmüştür.

Komisyonumuz tarafından son şekli verilen kanun tasarısı, Danışma Meclisi'nden geldiği şekilde benimsenmiş olmakla, beraber, bazı ufak düzenlemelerde de bulunmuş oluyoruz.”

Muzaffer Başkaynak'ın yaptığı konuşmadan sonra tasarının tümü üzerinde başka söz alan olmamış ve maddelerin görüşmesine geçirilmiştir.

Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısında yer alan bazı maddelerin Anayasa hükmü olması (Madde: 75-79), ve Anayasa Komisyonunun tasarıyı inceleme aşamasında MGK'yı bilgilendirmesi sebebiyle resmi görüşmeler daha çok rutin bir şekilde geçmiş, esasa ilişkin değişiklikler olmamış, MGK üyeleri Sedat Celasun, Nejat Tümer ve Tahsin Şahinkaya'nın önermeleri ile tasarıya geçici maddeler eklenmiştir. Sekiz bölüm halinde düzenlenen tasarının birinci bölümünde genel hükümler bulunmaktadır. Birinci bölümün önemli maddeleri şunlardır:

“Amaç ve kapsam

Madde 1- Bu Kanun milletvekili seçimi sistem ve usulünü, seçim çevreleriyle milletvekili sayısını, seçim dönemi ve zamanını, ara seçimi, seçimin yenilenmesi, seçilebilme ve aday olma esasları ile milletvekili seçimine ilişkin ilkeleri ve uygulamaları düzenler.”

“Seçim sistemi ve usulü

Madde 2- Milletvekili seçimi tek derecelidir. Seçim nispi temsil sistemine göre, genel, eēit ve gizli oyla, bütün yurttta aynı günde yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır.

Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması, açık olarak yapılır.”

“Milletvekili sayısı

Madde 3- Milletvekili sayısı drtyzdr.”

“Seçim çevreleri ve çıkaracağı milletvekili sayısı

Madde 4- İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde her il’e önce bir milletvekili verilir.

Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, geri kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir rakam elde edilir. İl nüfusunun bu rakama bölünmesiyle her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur.

Bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı drtyz bulmadığı takdirde, nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konulur ve ilk hesapta iller arasında blētrlmemiē bulunan milletvekilleri bu sıraya göre dağıtılır.

Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eēit nüfus veya nüfus artığı göstermesi halinde, bunlar arasında ad çekilir.

Yapılan bu tespit sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı yediye kadar olan iller bir seçim çevresi sayılır. ıkaracağı milletvekili sayısı yediden fazla olan iller, birden fazla seçim çevresine bölünür. Bu seçim çevreleri numara sırasına göre adlandırılır.

Bölme sonucu teēekkl edecek bir seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısının, yediye yakın ve mümkün olduğu ölçüde , beē ve yedi gibi tek rakamlı olması temel ilkedir. Bu sayı, ten az olamaz.

Bir il, kendi içinde birden fazla seçim çevresine bölünürken;

a) İlçelerin mülki bütünlüğü korunur.

b) Aynı seçim çevrelerinde yer alacak ilçelerin nüfusu ve coğrafi durumları göz önünde bulundurulur.

Bir ilin milletvekili sayısının seçim çevrelerine dağıtımında; seçim çevrelerinin çıkaracakları milletvekili sayısı, nüfusları bakımından illerin milletvekili sayısının tespitine iliēkin esaslara göre belirlenir.”

MGK Başkanı Kenan Evren'in teklifi ile 4. maddenin 5. fıkrasında yer alan "tek rakamlı olmasına dikkat edilir." şeklinde değiştirilmiştir.

"Seçim çevreleri ve çıkaracakları milletvekili sayısının ilanı

Madde 5 - Seçim çevreleri ve her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı, Yüksek Seçim Kurulu tarafından, genel nüfus sayımı sonuçlarının açıklanmasından itibaren en geç altı ay içinde, 4 üncü madde uyarınca tespit edilerek Resmi Gazete, radyo ve televizyonla ilan edilir."

"Seçim dönemi, seçimin başlangıcı ve seçim günü

Madde 6- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçimleri beş yılda bir yapılır.

Her seçim döneminin son toplantı yılının 3 Temmuz günü, seçimin başlangıç tarihidir ve Ekim ayının ikinci Pazar günü oy verilir.

Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkan görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir."

"Ara seçimi

Madde 7- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir.

Ara seçimleri, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce karar verilir. Genel seçimlere bir yıl kala ara seçimi yapılamaz."

"Seçimin yenilenmesi

Madde 8- Seçim dönemi bitmeden önce, seçimin yenilenmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi veya Cumhurbaşkanı'nca karar verilmesi halinde, durum Bakanlar Kurulu tarafından kırksekiz saat içinde ilan olunur.

Yenileme kararının verildiği günden sonra gelen doksanıncı günü takip eden ilk Pazar günü oy verilir."

"Sürelerin tespiti

Madde 9- Seçimlerin yenilenmesine veya ara seçimi yapılmasına karar verildiği hallerde, Yüksek Seçim Kurulu, bu Kanun ile 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun seçimlere ilişkin olarak tespit ettiği süreleri kısaltarak uygulayabilir."

“Seçilme yeterliği

Madde 10- Otuz yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir.”

“Milletvekili seçilemeyecek olanlar

Madde 11- Aşağıda yazılı olanlar milletvekili seçilemezler:

- a) İlkokul mezunu olmayanlar,
 - b) Kısıtlılar,
 - c) Yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,
 - d) Kamu hizmetinden yasaklılar,
 - e) Taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına ‘hüküm giymiş olanlar,
 - f) Affa uğramış olsalar bile;
- 1- Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar,
 - 2- Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitabının, birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkûm olanlar,
 - 3- Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme suçlarından mahkûm olanlar,
 - 4- Türk Ceza Kanunu’nun 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkûm olanlar.”

Tasarının ikinci bölümünde seçim öncesi yapılacak işler düzenlenmektedir.

“Adaylık

Madde 12- Bir siyasi partiye mensup olsun veya olmasın seçilme yeterliğine sahip her Türk vatandaşı bu Kanun hükümlerine göre milletvekilliğine adaylığını koyabilir.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 14 üncü maddesinin 11. fıkrası gereğince Yüksek Seçim Kurulunun tespit ve ilan ettiği seçime katılabilecek siyasi partiler, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu hükümlerine göre, bütün seçim çevrelerinde aday gösterebilirler. Şu kadar ki, bu partilerin katıldıkları her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısının iki katı aday göstermeleri şarttır.”

“İller toplamının en az yarısında tam aday göstermeyen siyasi partilerin durumu

Madde 13- Herhangi bir sebeple iller toplamının en az yarısında milletvekili sayısının iki katı aday göstermemiş olan veya bu illerin seçim çevrelerinin herhangi birinde seçilecek milletvekili sayısının iki katından eksik aday göstermiş bulunan siyasi partilerin genel merkezlerindeki yetkili organlarına, Yüksek Seçim Kurulu tarafından, eksiklerin derhal tamamlanması lüzumu bildirilir.

İlgili parti teşkilatı bu tebliğden itibaren iki gün içinde eksik kalan adaylıkları doldurur. Aksi takdirde o siyasi parti bütün seçim çevrelerinde seçime katılma hakkını kaybeder.”

“İller toplamının yarısından fazlasında aday gösteren partilerin durumu

Madde 14- Siyasi partiler tarafından iller toplamının yarısından fazlasında milletvekili sayısının iki katı aday gösterilmiş olmakla beraber, yarıyı geçen seçim çevrelerinin bir veya bir kaçında eksik aday gösterilmesi halinde, Yüksek Seçim Kurulunca o partinin genel merkezindeki yetkili organlarına aday listelerinin tamamlanması lüzumu bildirilir.

İlgili parti teşkilatı bu tebliğden itibaren iki gün içinde o çevrelerin listelerindeki eksikleri tamamlar. Aksi takdirde, yukarıdaki madde hükmü saklı kalmak şartıyla, adayları eksik kalan seçim çevresinde o siyasi parti, seçime katılma hakkını kaybeder.”

“İtiraz üzerine meydana gelen eksikler

Madde 15- Siyasi partilerin aday listelerinde, yapılan itirazlar üzerine eksiklik husule geldiği takdirde, Yüksek Seçim Kurulunun tebliğinden itibaren iki gün içinde bu eksikler tamamlanır. Aksi takdirde, yukarıdaki maddeler hükümleri, bu hallerde de uygulanır.”

“Siyasi partilerin adayları ve bağımsız adaylar

Madde 16- Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler.

Siyasi partilere kayıtlı olmayan kimselerin, her hangi bir siyasi parti tarafından aday gösterilmeleri, kendilerinin yazılı muvafakatlarına bağlıdır. Bir kimse aynı zamanda değişik siyasi partiden veya aynı partiden aynı seçim için birden fazla seçim çevresinde aday olamaz, aday gösterilemez ve seçilemez. Bağımsız adaylar da aynı seçim için birden fazla seçim çevresinde aday olamaz ve seçilemez.”

“Kurullarda görevli hakimlerin durumu

Madde 17- Yüksek Seçim Kurulu ve il seçim kurulu başkan ve üyeleri ile ilçe seçim kurulu başkanları, bu görevlerinden ancak adaylıklarını koymaları halinde çekilebilirler. Adaylığı tercih edenler, bu tercih haklarını genel ve ara seçimlerin başlangıcından bir ay önce, seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde yenileme kararının ilanından başlayarak yedi gün içinde kullanabilirler.

Adaylığı tercih edenler, aşağıdaki maddede, memurlar hakkında konulan kayıtlara tabi olurlar.

İl ve ilçe seçim kurullarında görevlendirilen hakimlerin görevli bulundukları seçim çevrelerinde, eşleri ve ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) kan ve sıhrî hısımları adaylıklarını koydukları veya aday gösterildikleri takdirde, bu hakimler seçim kurullarındaki görevlerinden çekilmek ve durumu derhal yetkili merciine bildirmek zorundadırlar.

Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve üyeleri, eşleri ve ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) kan ve sıhrî hısımları hakkındaki işlemlerde kurul toplantılarına katılamazlar.”

MGK Başkanı Kenan Evren’in sözlü teklifi ile 17. maddenin 2. fıkrası “Adaylığı tercih edenler, 18. ve 19. maddelerde memurlar hakkında konulan kayıtlara tabi olurlar.” şeklinde değiştirilerek kabul edilmiştir.

“Memurların ve Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının adaylığı

Madde 18- Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve subaylar ile astsubaylar genel ve ara seçimlerin başlangıcından bir ay önce seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde yenileme kararının ilanından başlayarak yedi gün içinde görevlerinden ayrılma isteğinde bulunmadıkça adaylıklarını koyamazlar ve aday gösterilemezler.”

“Görevden ayrılmaya ilişkin hükümler

Madde 19- 18. madde kapsamına girenlerin ayrılma istekleri en yakın amire verilecek bir dilekçeyle yapılır. Dilekçedeki imzanın sahibine ait olduğu, amir tarafından onanır ve doğruca bağlı bulunduğu bakanlığa veya kuruma derhal gönderilir. Dilekçe sahibine, dilekçenin alındığına dair bir belge ve mertebeler silsilesiyle amirlere de bilgi verilir. Aynı esaslar dairesinde telgrafla da müracaat yapılabilir.

Dilekçenin bakanlığa veya kuruma geldiği tarihten itibaren, en geç on gün içinde ayrılma isteğinin kabul edildiği dilekçe sahibine ve amirlerine tebliğ olunur.

Subay ve astsubayların savaş ve seferberlik hallerindeki ayrılma istekleri hariç olmak üzere, ayrılma hakkını kazanmış olanların, ayrılma istekleri reddedilemez. 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 2. maddesinin yedinci fıkrası hükmü saklıdır. Ayrılma istekleri kabul edilen subay ve astsubaylardan milletvekili seçilmemiş olanlar sonradan bu isteklerinden vazgeçemezler ve silahlı kuvvetlere dönemezler,

Ayrılma hakkını kazanmamış olduklarından dolayı, ayrılma istekleri reddedilenler, aday listesine giremezler ve adaylıklarını koyamazlar.

Ayrılma istekleri kabul edilenler, görev başında bulundukları sürece propaganda mahiyetinde hiç bir harekette bulunamazlar. Subaylar ile astsubaylar ve görevleri gereği resmi elbise giyenler, resmi elbiseyle propaganda yapamaz ve bu mahiyette herhangi bir harekette bulunamazlar.”

“Siyasi partilerin aday listelerini vermeleri

Madde 20- Siyasi partilerin genel merkezleri, seçime katılacakları çevrelere ait aday listelerini Yüksek Seçim Kuruluna alındı belgesi karşılığında önseçim gününden en geç on gün sonraki gün, saat 17.00’ye kadar verirler.

Yüksek Seçim Kurulu, bunları derhal il seçim kurullarına bildirir. Yüksek Seçim Kurulu, bütün siyasi partilerin aday listelerini Resmi Gazete ve radyo ile il seçim kurulları da kendi çevrelerine ait olanları alışılmış araçlarla geçici listeler halinde ilan ederler.”

“Bağımsız adayların müracaatı

Madde 21- Bağımsız milletvekili adaylığı için yapılacak müracaat, adayın milletvekili seçilmek istediği çevrenin il seçim kurulu başkanlığına, bu Kanunun adaylık için aradığı şart ve vasıfları haiz olduğunu belirten bir yazı ile önseçim gününden on gün sonraki gün, saat 17.00’ye kadar yapılır. Kurul başkanlığı, müracaatın alındığına dair bir belge verir ve derhal Yüksek Seçim Kuruluna bildirir. Yüksek Seçim Kurulu bu müracaatları, il seçim kurulları da kendi çevrelerine ait olanları, alışılmış araçlarla geçici listeler halinde ilan ederler.

Bağımsız adaylık için başvuranlar; en yüksek derecedeki Devlet memurunun brüt bir aylığı kadar parayı ilgili mal sandığına emaneten yatırıp makbuzunu milletvekili seçilebilmek; için gerekli başvurma belgelerine eklerler.”

“Adaylara karşı itiraz

Madde 22- Adaylıkların geçici olarak ilanından itibaren iki gün içinde il seçim kuruluna itiraz edilebilir, itirazlar, il seçim kurullarınca, en geç iki gün içinde karara bağlanır.

İlgililer, bu kararlara karşı iki gün içinde Yüksek Seçim Kuruluna itiraz edebilirler.

Yüksek Seçim Kurulu, üç gün içinde ve en geç, kesin aday listelerinin ilanı gününe kadar bu itirazları karara bağlar.”

“Adayların incelenmesi

Madde 23- Bir il, bir kaç seçim çevresine bölünmüş olsa bile il seçim kurulları, kendi seçim çevrelerinin adayları hakkında yaptıkları inceleme sonunda, bu Kanunda yazılı adaylık şartlarında noksanlık veya aykırılık bulunduğunu görürlerse, durumu geçici ilan tarihinden itibaren iki gün içinde ilgili adaya, siyasi partilerin il başkanlarına ve Yüksek Seçim Kurulu’na bildirirler.”

“Adayların ilanı

Madde 24- Adaylıklar kesinleştikten sonra, Yüksek Seçim Kurulu bütün adayları oy verme gününden önceki ellibeşinci gün, seçim çevreleri itibariyle Resmi Gazete ve radyo ile ilan eder.

İl seçim kurulları da kendi seçim çevrelerindeki adayları, Yüksek Seçim Kurulunun belirttiği tarihte, alışılmış araçlarla ilan ederler.”

“Adaylıktan istifa ve ölüm

Madde 25- Aday listelerinin kesinleştiği tarihten, oy verme günü saat 17.00’ye kadar ölüm veya istifa nedeniyle aday listelerinde meydana gelecek eksilmeler, listelerin tamamlanmasını gerektirmez. Ancak, aday listelerinde yukarıdaki nedenlerle boşalma olması halinde listedeki adaylar liste sırasına göre kaydırılmak suretiyle boşalan yerler doldurulur.”

Üçüncü bölümde seçim günü yapılacak işleri düzenleyen maddeler yer almaktadır. Bu bölümde kullanılacak birleşik oy pusulasının şekli (Madde: 26), birleşik oy pusulasının mahalline yollanması ve mühürlenmesi (Madde: 27), oyların kullanma şekli, özellikle tercih oylarının nasıl kullanılacağı (Madde 28) ile geçerli oyların hesaplanması ve sayım tutanağına geçirilmesi hususları düzenlenmektedir.

Dördüncü bölümde seçimlerden sonra yapılacak işler düzenlenmektedir. Bu bölümün önemli maddeleri şunlardır:

“İlçelerde seçim sonuçlarının birleştirilmesi

Madde 31- İlçe seçim kurulu, sandık tutanaklarının birleştirilmesinde, siyasi partiler ile bağımsız adayların her birinin aldıkları oy sayısını tespit ederek tutanağa geçirir. Bu tutanakta ayrıca, her siyasi parti için verilen tercih işaretli oy pusulalarının sayısı ile parti adaylarına verilen tercih işaretlerinin sayısı da gösterilir.”

“İl seçim kurullarında birleştirme

Madde 32- İl seçim kurulu, ilçe seçim kurullarından gelen tutanakları, yukarıdaki maddede belirtilen şekilde birleştirir ve her seçim çevresindeki;

- a) Seçmenlerin sayısını,
- b) Oylarını kullanan seçmenlerin sayısını,
- c) İtiraz edilmiş veya ihtilaflı görülmüş olup da, geçerli sayılarak hesaba katılan oy pusulaları sayısını,
- d) Geçerli sayılmayan ve hesaba katılmayan oy pusulaları sayısını,

- e) Geçerli sayılan ve hesaba katılan oy pusulaları genel toplamını,
 - f) Seçime katılmış olan siyasi partiler ile bağımsız adaylardan herbirinin aldığı oy miktarını gösteren geçerli oy pusulaları sayısını,
 - g) Her siyasi parti için verilen tercih işaretli oy pusulası sayısını,
 - h) Siyasi parti adaylarının almış oldukları tercih işaretleri sayısını,
- Seçim çevrelerine göre ayrı ayrı tutanağa geçirir.”

“Genel baraj ve hesaplanması

Madde 33- Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların yüzde onunu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar.

İl seçim kurulları, yukarıdaki maddeye göre, birleştirme tutanağını, düzenledikten sonra sonuçları en seri şekilde telgrafla, ayrıca telefon veya telsizle Yüksek Seçim Kurulu’na bildirirler.

Yüksek Seçim Kurulu, bütün illerden bu şekilde alınan bilgilere göre, Türkiye genelinde geçerli oyların toplamını yapar ve her siyasi partinin aldığı geçerli oy toplamını genel geçerli oy toplamına bölerek, siyasi partilerin ülke genelinde aldığı oy yüzdesini hesaplar ve yüzde onluk barajı aşan siyasi partilerin isimlerini il seçim kurullarına bildirir ve ilan eder.

Bu ilandan sonra, bir veya bir kaç seçim çevresinde, seçimin iptaline karar verilmesi ülke genelinde alınan oy yüzdesinin yeniden tespitini gerektirmez.”

“Bir seçim çevresinde siyasi partilerin ve bağımsız adayların elde edecekleri milletvekili sayısının hesabı

Madde 34- Bağımsız adaylar ile yukarıdaki maddede yazılı oranı aşan siyasi partilerin, bir seçim çevresinde elde edecekleri milletvekili sayısı aşağıdaki şekilde hesaplanır:

Bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oyların toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez.

Seçime katılmış ve yukarıdaki fıkrada belirtilen seçim çevresi barajını aşmış olan siyasi partilerin ve bağımsız adayların adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasi partilerin oy sayıları, önce bire, sonra ikiye, sonra üçe.....ila, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşınca kadar bölünür. Elde edilen paylar ile bağımsız adayların aldıkları oylar ayırım yapılmaksızın en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan partilere ve bağımsız adaylara, rakamların büyüklük sırasına göre milletvekillikleri tahsis olunur.

Son kalan milletvekili için birbirine eşit rakamlar bulunduğu takdirde, bunlar arasında ad çekilmek suretiyle tahsis yapılır.

Seçime katılan siyasi partilerden hiçbirisi yukarıdaki ikinci fıkrada gösterilen sayı kadar oy almamışlarsa milletvekillikleri üçüncü ve dördüncü fıkra hükümlerine göre paylaşılır.”

“Siyasi parti adaylarından seçilenlerin tespiti

Madde 35- Bir seçim çevresinden, siyasi partilerin adaylarından seçilenler aşağıdaki şekilde tespit edilir:

a) 34 üncü madde uyarınca partilerin kazandığı milletvekillikleri sayısı tespit edildikten sonra, her parti için ayrı ayrı olmak üzere, Yüksek Seçim Kurulunca bastırılan cetvele;

1- Adayların adları alt alta yazılır.

2- Siyasi parti için tercih işareti kullanılmak suretiyle verilen geçerli oy pusulası sayısı, o seçim çevresinde partiye verilmiş tüm geçerli oy sayısının en az yüzde yirmibeşi oranında olduğu takdirde; her adayın adının hizaasına 28. maddenin (a) ve (b) bentleri uyarınca aldığı tercih işareti sayısı kaydedilir.

b) Yukarıdaki (a) bendi, hükümlerine göre adayların aldıkları tercih işaretlerinin kaydedilmesi halinde; en çok tercih işareti alandan başlamak üzere o partiden milletvekilliğine seçilenler sırasıyla tespit edilir. O partinin son milletvekilliği için tercih işaretlerinin eşit olması halinde parti listesinde önde bulunan aday seçilmiş sayılır.

c) Tercih işareti kullanılmak suretiyle o siyasi partiye verilen geçerli oy pusulası sayısı (a) bendinde gösterilen yüzde nispetinin altında ise; tercih işaretleri dikkate alınmayıp o partiden milletvekilliğine seçilenler parti listesindeki sıraya göre tespit edilir.

Bu işlemler açık olarak yapılır ve adaylarla müşahitler hazır bulunabilirler.

“İl seçim kurulu başkanı milletvekilliğine seçilenleri gösteren tutanağın bir suretini o seçim çevresinde ilan ettirir; diğer bir suretini de bir hafta süre ile seçim kurulu kapısına astırır.”

“Milletvekili seçilenlerin Yüksek Seçim Kuruluna bildirilmesi ve tutanakların verilmesi

Madde 36- Milletvekili seçilenler belli olur olmaz, seçilenlerin ad ve soyadları ve parti adayı iseler mensup oldukları siyasi parti, il seçim kurullarınca en seri şekilde telgrafla, ayrıca telefon veya telsiz ile seçim çevreleri de gösterilerek Yüksek Seçim Kuruluna bildirilir.

Milletvekili seçilenlere, il seçim kurulu tarafından, milletvekili seçildiklerine dair derhal bir tutanak verilir. Bu tutanaklardan iki örneği de Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı'na en seri vasıta ile gönderilir. Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tutanaklardan birini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na verir.”

“Seçim sonuçlarının yayımı

Madde 37- Yukarıdaki maddenin birinci fıkrası uyarınca il seçim kurullarından bilgi verildikçe, Yüksek Seçim Kurulu bu bilgileri bekletmeden radyo ve televizyon ile derhal yayımlar.

Bütün illerden verilecek bilgiler tamamlanır tamamlanmaz, tasdikli tutanak suretlerinin alınması veya itiraz varsa bu itirazın incelenerek karara bağlanması beklenmeksizin, her partinin kazandığı milletvekili sayısı ve milletvekili seçilenlerin ad ve soyadları Yüksek Seçim Kurulunca Türkiye Radyo ve Televizyonları ile derhal yayımlanır.

Seçim sonuçlarını gösteren tutanakların bütün illerden gönderilmesi üzerine, Yüksek Seçim Kurulu, en kısa zamanda Radyo ve Televizyon ve Resmi Gazete ile ikinci bir bildiri yayımlanarak, iller ve seçim çevreleri itibarıyla, milletvekili seçilenlerin ad ve soyadlarını, seçmen sayısını, oy kullanan seçmen sayısını, katılma oranını, geçerli oy pusulası sayısını her parti ile bağımsız adayların kazandıkları oy sayısını açıklar.

Devlete ait bütün ulaştırma ve haberleşme araçları, seçim kurulları arasında seçimle ilgili haber, yazı bilgi ve malzemenin ulaştırılmasında öncelikle kullanılır.”

“Seçimin veya tutanağın iptali

Madde 39- Oyların dökümüne, sayımına veya bu oyların partiler ile bağımsız adaylara bölümüne ilişkin olarak milletvekili tutanaklarına yapılan itiraz üzerine yeniden yapılan döküm, sayım ve hesap sonucunda tutanakların iptaline karar verildiği takdirde, yeniden yapılacak döküm, sayım ve hesap sonucuna göre seçilmiş oldukları anlaşılanlara Yüksek Seçim Kurulu tarafından tutanakları verilir.

Bir seçim çevresinde yapılan seçimin, seçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde, o seçim çevresinde yeniden seçim yapılır ve Yüksek Seçim Kurulu seçimin iptaline dair kararla birlikte o çevrede, seçimin yapılacağını Resmi Gazete ve diğer vasıtalarla derhal ilan eder.

Bu ilandan sonra gelen altmışıncı günü takip eden ilk Pazar günü oy verme günüdür.

Yukarıdaki fıkralar dışında milletvekillерinden bir veya birkaçının tutanaklarının iptaline karar verildiği takdirde, tutanakları iptal olunan milletvekilleri yerine, 34 ve 35. madde esaslarına göre sıradaki adaya tutanak verilir.

Sırada olanlar yetmediği takdirde, açık kalan milletvekilleri için Kanunun ara seçimi hakkında kabul ettiği hükümlere uyulur.”

Tasarının Beşinci Bölümünde, bağımsız adayların emanete yatırdıkları paraların geri ödenme şekli ile özel hüküm bulunmayan hallerde 298 sayılı Seçim Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir. (Madde-41-42).

Altıncı Bölümde değiştirilen Kanun hükümlerine ait maddeler yer almaktadır. Bu bölümde 26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunun bazı maddeleri değiştirilmekte ve bazı maddelerine ekler getirilmektedir.

Yedinci Bölümde ise geçici maddeler düzenlenmektedir. Geçici maddeler içinde ilk milletvekili genel seçimlerinde siyasi partilerin tespit edeceği milletvekili adayları ile bağımsız adayları MGK'nın inceleyerek olumsuz buldukları adayları veto etme hakkı veren maddeler dahil geçici de olsa önemli düzenlemeler getirilmiştir. Bu bölümün önemli maddeleri şunlardır:

“Geçici Madde 1- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılacak milletvekili seçimi için oy verme günü 6 Kasım 1983 tarihidir.

Seçim döneminin başlangıç tarihi Yüksek Seçim Kurulunca, yukarıdaki fıkrada belirtilen oy verme günü esas alınarak tespit ve ilan edilir.

Yüksek Seçim Kurulu, bu Kanun ile 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun seçimlere ilişkin olarak tespit ettiği süreleri kısaltarak uygulayabilir.

6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin bu Kanunun 6. maddesinde öngörülen beş yıllık süresinin hesabında, oy verme günü olarak Ekim 1983 ayının Pazar gününün tarihi esas alınır.”

“Geçici Madde 2- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılacak ilk milletvekili seçiminde siyasi partilerin seçime katılabilmeleri için büyük kongrelerini yapmış olmaları şartı aranmaz. Ancak, Yüksek Seçim Kurulunca tespit ve ilan edilecek seçim döneminin başlangıç tarihine kadar illerin en az yarısında teşkilat kurmuş olmaları gerekir.”

Geçici 2. maddenin kabul edilmesinden sonra, MGK Üyesi Nejat Tümer, MGK'ya siyasi partilerce hazırlanan milletvekili aday listelerini inceleme ve veto etme hakkı veren Geçici Madde 3'ü önerge olarak vermiş ve kabul etmiştir. DM ve MGK Anayasa Komisyonu tasarılarında bulunmayan bu madde şöyledir:

“Geçici madde 3- 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun geçici 4. maddesinde, siyasi parti kurucuları üzerinde, Milli Güvenlik Konseyi'nin incelemede bulunmak ve haklarında olumsuz karar alınanların değiştirilmesini talebetmek yetkisi, aynı kanunun geçici 6. maddesine göre, bu kanunun yürürlüğe girmesini müteakip yapılacak ilk milletvekili genel seçimleri için siyasi partilerin kurucular kurulunca tespit edilecek milletvekilleri adayları hakkında da aşağıdaki esaslara göre uygulanır.

- a) Milli Güvenlik Konseyi; siyasi partilerce hazırlanan milletvekili aday listelerini, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından geçici olarak ilan edildiği tarihten itibaren 12 gün içinde inceler.
- b) Yukarıdaki (a) bendi hükümlerine göre yapılan inceleme sonunda Milli Güvenlik Konseyince hakkında olumsuz karar alınan milletvekili adaylarının isimleri ilgili siyasi parti listelerinden çıkartılmak üzere Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı'na bildirilir. Milli Güvenlik Konseyi'nin adaylar hakkında aldığı bu karar kesindir.
- c) Milli Güvenlik Konseyi'nin kararı üzerine siyasi parti aday listelerinden çıkartılan adaylar yerine ilgili siyasi partiler Milli Güvenlik Konseyi'nin olumlu görüşünü almak kaydıyla iki gün içinde listelerindeki noksan adayları tamamlayabilirler.
- d) Kanunun siyasi partilerin seçimlere katılabilmelerine ilişkin hükümleri saklı kalmak koşuluyla Milli Güvenlik Konseyi tarafından olumsuz karar alınmak suretiyle listeden çıkartılmış bulunan adaylar nedeniyle listenin, herhangi bir nedenle tamamlanamamış olması o siyasi partinin, kalan adaylarla seçime katılmasına engel olmaz.”

MGK Üyesi Nejat Tümer'in verdiği bir diğer önerge ile MGK'ya bağımsız adayları da inceleme ve veto etme hakkı veren Geçici Madde 4'te kabul etmiştir. MGK Üyesi Tahsin Şahinkaya'nın önergesi de Geçici Madde 5. olarak kabul edilmiştir.

“Geçici Madde 4- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçiminde; Milli Güvenlik Konseyi, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından geçici olarak ilan edilen listedeki bağımsız adayların durumunu, ilan tarihinden itibaren 12 gün içinde inceler.

Hakkında olumsuz karar alınan bağımsız aday, listeden çıkarılmak üzere Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı'na bildirilir. Milli Güvenlik Konseyinin bağımsız adaylar hakkında aldığı bu kararlar kesindir.”

“Geçici Madde 5- Bu Kanunun yürürlüğe girmesini müteakip, yapılacak ilk milletvekili genel seçimlerinde, seçmenler “evet” mührünü sadece tercih ettiği siyasi partiye veya varsa yalnızca bir bağımsız adaya ait özel daire içine basmak suretiyle oylarını kullanırlar. Adaylar için tercih işareti kullanılmaz.

Seçmen tarafından ilgili siyasi partiye ait özel daire içine mühür basıldıktan sonra o partiye ait listede tercih işaretleri konmuş ise bu işaretler oy pusulasını geçersiz kılmaz.

Sayımın tutanağa geçirilmesi, ilçelerde, il seçim kurullarındaki birleştirme işlemleri yukarıdaki fıkraların esasları gözönünde bulundurularak yapılır.

34. madde uyarınca partilerin kazandığı milletvekillikleri sayısı tespit edildikten sonra birleşik oy pusulasında yer alan parti listesindeki sıraya göre o partiden milletvekilliğine seçilenler tespit edilir.”

Diğer geçici maddelerde; Yüksek Seçim Kurulu'nun, seçim çevreleri ve çıkaracağı milletvekili sayısını ilanı (Geçici Madde 6), ilk milletvekilliği genel seçimlerinde ilçe seçim kurulu ile sandık kurullarının teşekkül tarzı ve üyeleri (Geçici Madde 7-8) diğer maddelerde ilk genel seçimde kullanılacak seçmen kütüklerine yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının, er veya subay-astsubayların, hükümlülerden tahliye edilenlerin hangi şartlarda ve nasıl kaydolabilecekleri düzenlenmektedir. Geçici maddeler içinde 9. madde “oy verme tarihinde kısıtlı ve kamu hizmetlerinden yasaklı olanlar veya ceza infaz kurumlarında hükümlü veya tutuklu olarak bulunanların oy kullanamayacağını hükme bağlamaktadır”. Geçici madde 12. ise “1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’na göre sıkıyönetim komutanlarınca işlerine son verilenler, bu işlem tarihinden itibaren beş yıl müddetle milletvekili seçimleri ile mahalli idare seçimlerinde aday olamaz” hükmü getirmektedir.

Sekizinci Bölümde yer alan 63. madde ile ilk milletvekili genel seçimlerine mazeretsiz olarak katılmayanlara 2500 lira para cezası getirilmektedir.

Tasarının madde görüşmelerinden sonra tümü oylanarak Milletvekili Seçimi Kanunu yasalaşmıştır.⁵⁷³

Toplam 66 asıl ve 12 geçici maddeden oluşan Milletvekili Seçimi Kanunu ile getirilen ülke ve il barajı ile siyasi istikrarın sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca Siyasi Partiler Kanununda olduğu gibi Seçim Kanununda da MGK’ya adayları veto etme hakkı veren geçici maddeler ilk genel seçimlerde çok sayıda adayın veto edilmesine yol açmıştır.

3.3- Kurucu Meclis Döneminde Bütçe ve Denetim Faaliyetleri

Danışma Meclisi İçtüzüğü’nün 84. Maddesine göre, bütçe görüşmelerinde takip edilen usul şöyledir:

“Genel ve Katma Bütçe tasarıları ile Bütçe tahminlerini gösterir rapor, mali yıl başından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından Danışma Meclisi Başkanlığı’na sunulur.

Bu tasarılar ve rapor Danışma Meclisi Bütçe-Plan Komisyonu’nda görüşülür.

Komisyonun en çok kırk gün içinde hazırlayacağı rapor, Danışma Meclisi Genel Kurulunda en geç yirmi gün içinde karara bağlanır.

⁵⁷³ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 9., B: 149, (10.6.1983), ss. 296-330; **RG**, Sayı: 18076, 13 Haziran 1983.

Danışma Meclisi üyeleri, Genel Kurul'a, Bakanlık ve Daire bütçeleri ile katma bütçeler hakkındaki düşüncelerini, her bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında açıklarlar; programlar (bölümler) ve değişiklik önermeleri üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oya konur.

Danışma Meclisi üyeleri, bütçe kanunu tasarılarının Genel Kurulda görüşülmesi sırasında gider artırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler yapamazlar.

İçtüzüğün 85. Maddesine göre, komisyonca hazırlanan bütçe raporu Genel Kurulda öncelik kararı verilen işler dışında kesintisiz olarak görüşülür ve karara bağlanır.

Danışma Meclisi tarafından kabul edilen bütçe MGK'ya sunulur. Sunulan bu bütçe tasarısı öncelikle MGK Bütçe-Plan Komisyonu'nda görüşülür. Komisyon çalışmalarına ilgili bakan veya yetki verilen kamu görevlileri katılırlar. Komisyonun hazırlayacağı bütçe raporu ile bütçe kanun tasarısı MGK'da görüşülür ve mali yıl başına kadar karara bağlanır.

3.3.1-1982 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı

Hükümet tarafından hazırlanan ve Danışma Meclisi'ne gönderilen 1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı öncelikle Bütçe-Plan Komisyonu'nda incelenerek hazırlanan rapor (1/74) 11 Ocak 1982 tarihinde Danışma Meclisi Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵⁷⁴

Danışma Meclisi Genel Kurulu aldığı 17 numaralı karar ile bütçenin 14 Ocak 1982 tarihinde görüşülmeye başlanmasına ve 27 Ocak 1982 tarihinde tamamlanmasına, bütçenin tümü üzerinde yapılacak konuşmaların 20 dakikayı geçmemesine karar vermiştir.⁵⁷⁵

1982 yılı bütçe kanunu tasarısı üzerindeki görüşmelere Danışma Meclisi'nin 14.1.1982 tarihli 33 no'lu birleşiminde başlanmış ve toplam 17 birleşim sürmüş ve 30.1.1982 tarihinde yapılan 49. birleşimde tamamlanmıştır. (DM S. Sayısı: 4)

Danışma Meclisi Genel Kurulu'nda 1982 Mali Yılı Bütçesi görüşmeleri hükümet adına Maliye Bakanı Kaya Erdem'in bütçeyi sunuş konuşmasıyla başlamıştır. Kaya Erdem konuşmasında şu hususları vurgulamıştır:

“1982 Mali Yılı Konsolide Devlet Bütçesinin, ekonomimizin yönlendirilmesi açısından etkinliği artırılmış ve huzurlarınıza sağlam kaynaklarla finanse edilen, harcamalarında tasarrufa özen gösterilen ve kısa sürede üretim artışı sağlayacak olan yatırımlara öncelik tanınan bir bütçe getirilmiştir. 10 aylık olarak düzenlenmiş bulunan 1982 Yılı Bütçesi bu şekliyle; programa uyumlu, % 25 düzeyine çekilmiş bir enflasyon hızını hesaba katan ve beklenen % 4,4'lük kalkınma hızını gerçekleştirebilecek olan bir büyüklük ve kompozisyona sahiptir.”

⁵⁷⁴ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C. 2, B: 33'ün sonuna ekli (14.1.1982).

⁵⁷⁵ DM Tutanak Dergisi, YY: 1, C. 1, B: 30, (11.1.1982), ss.629-633.

Ayrıca Kaya Erdem, 1982 Yılı Konsolide Devlet Bütçesi'nin personel giderlerine % 24, diğer cari giderlerin % 19,7, yatırım harcamalarının % 21,6, transfer harcamalarının da % 33,9'luk paylar aldığını belirtmiştir.⁵⁷⁶

Kaya Erdem'in konuşmasından sonra bütçenin tümü üzerinde 17 üye konuşmuştur. Bütçenin tümü üzerinde konuşmaların tamamlanmasından sonra maddelere geçilmiş, sırasıyla bütün bakanlık ve diğer kuruluş bütçeleri kabul edilmiştir. Daha sonra 30 Ocak 1982 tarihli 49. bileşiminde 1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı'nın tamamı oylanarak kabul edilmiştir.⁵⁷⁷

Danışma Meclisi'nde kabul edilen 1982 Yılı Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı 30 Ocak 1982 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. Bütçe MGK Bütçe-Plan Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor (1/303) 12 Şubat 1982 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵⁷⁸

Bütçe Kanunu Tasarısı MGK'nın 17 Şubat 1982 tarihinde yapılan 96. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmeye başlanmış, görüşmeler 4 oturumda tamamlanmıştır. (MGK S.Sayı:330)

Bütçeyi Konsey'e Başbakan Bülend Ulusu sunmuştur. Başbakan sunuş konuşmasında şunları söylemiştir:

"Ülkemizde, duraklamış olan üretim, alınan tedbirler ile yeniden artmaya başlamıştır. Fiyat artışlarının kontrol edilmesinin önemi, yatırım, tüketim, üretim, ithalat, ihracat gibi ekonomik kararların daha rasyonel bir ortamda alınmasına ve adil bir gelir politikasının izlenmesine imkan vermesinden doğmaktadır. İzlediğimiz politika sonucu, enflasyonist beklentiler kırılmış, enflasyonu devamlı olarak besleyen gelir çekişmesi durmuştur.

Fiyat artışlarını düşürmede sağlanan başarı önemli olmakla birlikte, bugün varılan % 36-37 oranı, normal şartlarda kabul edilebilecek makul bir seviye değildir. 1982 yılında hedef aldığımız % 25 oranına inilebilmesi için, gayretlerimizi aynı yönde, ara vermeden sürdürmek zorundayız."

"...Hükümetimiz tarafından 1 815 000 000 000 lira olarak sevk edilmiş bulunan 1982 konsolide devlet bütçesi, yapılan değişiklikler sonucunda, yaklaşık 11 000 000 000 lira eksiğiyle ve 10 aylık olmak üzere 1 804 000 000 000 lira olarak bağlanmış bulunmaktadır. 1982 yılı bütçe büyüklüğü tespit edilirken, 1981 uygulama sonuçlarından hareket edilmiş ve programlanan büyüme hızı ve fiyat artış oranı ve bütçe gelirlerindeki gelişmeler göz önünde tutulmuştur."

"...Bu büyüklükler içinde 1982 bütçesinin, yıl içinde, ek ödeneğe ihtiyaç göstermeden, uygulanan istikrar programı ile tutarlı bir şekilde ve temel hizmet alanlarında herhangi bir eksiklik meydana verilmeksizin yürütülebileceği kanaatindeyiz."

Başbakanın sunuş konuşmasından sonra bütçe kanun tasarısının maddelerine geçilmiştir. MGK Genel Sekreterliği bütçesiyle başlayan görüşmelerde 32 bakanlık ve kuruluş bütçesi görüşülerek, ayrı ayrı oylanmış ve kabul edilmiştir.⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C. 2, B: 33, (14.1.1982), ss.68-78.

⁵⁷⁷ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 1, C.3, B: 43-49, (24-30.1.1982), ss.4-551.

⁵⁷⁸ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 6, B: 96'nın sonuna ekli (17.2 1982).

⁵⁷⁹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 6, B: 96, (17.2 1982), ss.183-254.

Daha sonra ana tasarının tamamı 4. oturumda oylanarak kabul edilmiştir. MGK'da kabul edilen 1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu'na göre giderler toplamı 1 780 640 059 000 lira, gelirler toplamı 1 715 640 059 000 lira olarak kanunlaşmıştır. Bütçe Kanunu'nda gelirle gider arasındaki tahmin edilen 65 000 000 000 liralık farkın iç borçlanma ile karşılanması öngörülmektedir.⁵⁸⁰

3.3.2-1983 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı

Hükümet tarafından hazırlanan ve Danışma Meclisi'ne gönderilen 1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı öncelikle Bütçe-Plan Komisyonu'nda incelenerek hazırlanan rapor (1/499) 10 Kasım 1982 tarihinde Danışma Meclisi Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵⁸¹

Danışma Meclisi Genel Kurulu 8 Kasım 1982 tarihinde yapılan 10. birleşimde aldığı karar ile bütçenin 12 Kasım 1982 tarihinde görüşülmeye başlanmasına ve 27 Kasım 1982 tarihinde tamamlanmasına, bütçenin tümü üzerinde yapılacak konuşmaların 20 dakikayı geçmemesine karar vermiştir.⁵⁸² (DM S. Sayısı: 185)

Danışma Meclisi Genel Kurulu'nda 1983 Mali Yılı bütçesi görüşmeleri 12.11.1982 tarihinde yapılan 13. birleşimde Sadi Irmak başkanlığında başlamıştır. Bütçeyi Hükümet adına Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu sunmuştur. Adnan Başer Kafaoğlu konuşmasında şu hususları vurgulamıştır:

“...Bu bütçede enflasyonla mücadeleyi devam ettirmek, ihracat artışına süreklilik kazandırmak ve son yıllarda hem dünyada hem ülkemizde önem kazanmış olan istihdam sorununa çözüm aramak temel hedeflerimiz olarak alınmıştır. Bu nedenle Konsolide Devlet Bütçesi uygulanan istikrar politikalarına yardımcı olacak bir anlayışla hazırlanmış bulunmaktadır.

On iki aylık olarak düzenlenmiş bulunan 1983 Yılı Bütçesi Gayri Safi Milli Hasıla'nın dörtte birine yakın bir büyüklükte olup, istikrar içinde kalkınmamızı güçleştiren etkenleri ortadan kaldıracak maliye ve para-kredi politikalarını da içermektedir. Ayrıca bu Bütçenin ödenek kompozisyonu ile bütçe yılı içinde sağlıklı bir ekonomik ortamın ve altyapının oluşturulması için cari hizmet ödeneklerinin tespitinde bütçe disiplinine ve tasarruf ilkelerine azami dikkat gösterilmiş, yatırımlarda ise öncelikleri esas olmak üzere zamanında bitirilecek projelere ve hızla üretime geçecek alanlara ödenek ayrılmasına önem verilmiştir. Bu şekliyle 1983 Mali Yılı Bütçesi programla uyumlu, % 20 civarında tutulacak olan bir enflasyon hızını hesaba katan ve % 4,8 oranındaki kalkınma hızını hedef alan bütçedir.”

⁵⁸⁰ MGK Tutanak Dergisi, C.6, B: 96, (17.2 1982), ss.257-286.

⁵⁸¹ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C. 11, B: 13'ün sonuna ekli (12. 11.1982).

⁵⁸² DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C. 11, B: 10, (11.1.1982), ss.223-226.

Kafaoğlu konuşmasında, 1983 Yılı Programı ve Mali Yılı Bütçesi'nin enflasyonla mücadeleyi devam ettirmek, ihracat artışına devamlılık sağlamak ve aynı zamanda ekonomideki gelişmelere bağlı olarak son yıllarda daha da önem kazanmış olan istihdam sorununa çözüm arama amacıyla olduğunu belirtmiştir. Ayrıca toplam ödeneklerin 2 trilyon 586 milyar olduğu, bu rakamın 694 milyarının personel giderlerine, 498 milyarının da diğer cari masraflara tahsis edildiğini ifade etmiştir. Ekonomik bir ayrıma göre Konsolide Bütçeden cari harcama ödeneklerinin % 46,1, yatırım ödeneklerinin % 21,4, transfer ödeneklerinin de % 32,5 pay aldığı görülmüştür.

Kafaoğlu, enflasyon ve işsizlikle mücadeleye devam olunacağını, ihracatta sağlanmış bulunan artışın sürdürüleceğini, yurt dışı işçi sorunlarına çözüm aranacağını, yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin teşvik edilerek karşılaştıkları güçlüklerin giderileceğini, devletin başta üreticiye karşı olmak üzere, bütün taahhütlerini zamanında yerin getirmesine çalışacağını, yatırımların ve konut sektörünün canlandırılması için gerekli tedbirlerin alınacağını, devlet idaresinin günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleneceğini ve tasarrufu arttırıcı ve özendirici tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir.⁵⁸³

Adnan Başer Kafaoğlu'nun konuşmasından sonra bütçenin tümü üzerinde 12 üye konuşmuştur. Bütçenin tümü üzerinde konuşmaların tamamlanmasından sonra maddelere geçilmiş, sırasıyla bütün bakanlık ve diğer kuruluş bütçeleri kabul edilmiştir. Daha sonra 27.11 1982 tarihli 26. birleşiminde 1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı'nın tamamı oylanarak kabul edilmiştir. Bu Kanun 14 birleşim ve 39 oturumda görüşülerek tamamlanmıştır.⁵⁸⁴

Danışma Meclisi'nde kabul edilen 1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı 27.11.1982 tarihinde MGK Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. Bütçe MGK Bütçe-Plan Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor (1/411) 5.12.1982 tarihinde MGK Başkanlığı'na sunulmuştur.⁵⁸⁵

Bütçe Kanunu Tasarısı MGK'nın 9.12.1982 tarihinde yapılan 122. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmeye başlanmış, görüşmeler 4 oturumda tamamlanmıştır. (MGK S.Sayı:465)

Bütçeyi Milli Güvenlik Kurulu'na Başbakan Bülend Ulusu sunmuştur. Bülend Ulusu bütçeyle ilgili olarak şunları söylemiştir:

⁵⁸³ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C. 11, B: 13, (12.11.1982), ss.381-391.

⁵⁸⁴ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.11, B: 13-26, (27.11.1982), ss.4-561.

⁵⁸⁵ **MGK Tutanak Dergisi**, C.7, B: 122'nin sonuna ekli (9.12 1982).

“1983 yılında % 4,8 oranında bir büyüme hızı hedef alınmıştır....1983 yılında 7 milyar doların üzerinde bir ihracat yapılması hedeflenmiştir. İthalat seviyesi ise 10 milyar dolar civarında olacaktır. İhracatın gayri safi milli hasıla içindeki payı 1983 yılında % 12 dolayında gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Dış ticaretimizde, liberalleşme tedricen artırılarak sürdürülmektedir...Yürürlükte bulunan istikrar programı ile, uyumlu para-kredi politikalarına ve esnek kur politikalarına 1983 yılında da devam edilecektir...Para arzının titizlikle kontrolü yanında, tasarrufu teşvik edici, reel gelirlerin düşmesine meydan vermeyen bir faiz politikası uygulanacaktır.

1983 yılı bütçesi, gerçekçi gelir tahminlerine dayalı olarak, program hedefleri ile uyumlu ve istikrar tedbirleri ile tutarlı olacak tarzda hazırlanmıştır...1983 yılında kamu ve özel toplam sabit sermaye yatırımlarının 1982 yılına göre reel olarak % 5,7 oranında artırılması öngörülmüştür. Kamu sabit sermaye yatırımları içerisinde en büyük pay, % 23,8 ile enerji sektörüne verilmiştir.”⁵⁸⁶

Başbakan’ın sunuş konuşmasından sonra tasarının tamamı oylanarak kabul edilmiştir. MGK’da kabul edilen 1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu’na göre giderler toplamı 2 558 902 500 000 lira, gelirler toplamı 2 408 902 500 000 lira olarak kanunlaşmıştır. Bütçe Kanunu’nda gelirle gider arasındaki tahmin edilen 150 000 000 000 liralık farkın iç borçlanma ile karşılanması öngörülmektedir.⁵⁸⁷

3.3.3-1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı

Hükümet tarafından hazırlanan ve Danışma Meclisi’ne gönderilen 1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı öncelikle Bütçe-Plan Komisyonu’nda incelenerek hazırlanan rapor (1/829) 9 Ekim 1983 tarihinde Danışma Meclisi Başkanlığı’na sunulmuştur.⁵⁸⁸

Danışma Meclisi Genel Kurulu aldığı kararla bütçenin 10 Ekim 1983 tarihinde görüşülmeye başlanmasına ve bütçenin tümü üzerinde yapılacak konuşmaların 10 dakikayı geçmemesine karar vermiştir.

1984 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı üzerindeki görüşmelere Danışma Meclisi’nin 10 Ekim 1983 tarihli 174. birleşiminde başlanmış ve toplam 5 birleşim sürmüştür ve 14.10.1983 tarihinde yapılan 17. birleşiminde tamamlanmıştır. (DM S. Sayısı: 588)

Hükümet adına bütçeyi sunuş konuşmasını Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu yapmıştır. Kafaoğlu konuşmasında 1983 yılı Ekim ayına kadar olan dönemde ekonomik ve mali gelişmeleri özetledikten sonra şöyle devam etmiştir:

⁵⁸⁶ MGK Tutanak Dergisi, C. 7, B: 122, (9.12 1982), ss.489-491.

⁵⁸⁷ MGK Tutanak Dergisi, C. 7, B: 122, (9.12 1982), ss.492-613.

⁵⁸⁸ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C. 23, B: 174’ün sonuna ekli (10. 10.1983).

“1984 Yılı Bütçe hazırlıklarında dış ekonomik ortamın yanı sıra aşağıdaki makro ekonomik tahminler de göz önünde bulundurulmuştur. Huzurlarınıza getirilen bu bütçenin programla uyumlu olmasına özen gösterilmiş ve Devlet Bütçesinin kalkınmanın etkili aracı olduğu hususu dikkate alınmıştır.”

“1984 Mali Yılı Bütçesinin toplam ödenekleri 3 trilyon 261 milyar 118 milyon liradır. Bu miktarın 834 milyar 2 milyon lirası personel giderleri, 660 milyar 98 milyon lirası da diğer cariler olmak üzere: 1 trilyon 494 milyar 100 milyon lirası cari giderlere, 742 milyar 206 milyon lirası yatırım harcamalarına ve 1 trilyon 024 812 milyon lirası da transfer harcamalarına tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Bu ekonomik ayırma göre Konsolide Bütçeden cari harcama ödeneklerinin % 45,8 yatırım ödeneklerinin % 22,8 ve transfer ödeneklerinin de % 31,4 pay aldıkları ifade edilebilir.

1984 Mali Yılı Konsolide Bütçesi, 1983 yılının başlangıç bütçesine göre % 25,4 oranında daha büyüktür.”

“1984 yılında Konsolide Bütçe gelirleri 3 trilyon 261 milyar 118 milyon lira olarak öngörülmüştür.”

“...Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik şartları, 1984 Mali Yılı Bütçesinin özelliklerini ve öngördüğü mali ve ekonomik politikaları dünya ekonomisinin genel durumu ile birlikte Yüce Meclisinize kısaca arz etmiş bulunuyorum. Gayri Safi Milli Hasıla’nın %1’i dolayında bir büyüklüğü hedef alan, ekonomik ve sosyal hayatımızda yeni imkanlar yaratacağına inandığımız yeni Bütçe ile ülkemiz sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak en önemli görevlerimiz arasındadır.

1984 yılında izlenecek maliye ve ekonomi politikaları, istikrar ile birlikte, yatırımlarda öngörülen nispi canlanma anlayışı ile gelişmenin önündeki engelleri kaldırmak ve işsizlikle mücadele etmek amacındadır. Ülkemiz ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu şartları dikkate alarak, kamu kaynaklarının israftan uzak ve etkin kullanılmasının sağlanılmasına ve toplam tasarrufların artırılmasına önem vermektedir.”⁵⁸⁹

1984 Mali Yılı Bütçe Tasarısı üzerinde 9 üye söz almıştır. Bunlar Beşir Hamitoğulları, Muhsin Zekai Bayer, Hamza Eroğlu, Akif Erginay, Aydın Tuğ, Ahmet Senvar Doğu, Vehbi Muhlis Dabakoğlu, Halil Erdoğan Gürel ve Nuri Özgöker’dir. Konuşma süresi 10 dakika olarak sınırlanmıştır.

⁵⁸⁹ DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.23, B: 174, (10.10.1983), ss.7-17.

Bütçenin tümü üzerinde konuşmaların tamamlanmasından sonra maddelere geçilmiş, sırasıyla bütün bakanlık ve diğer kuruluş bütçeleri kabul edilmiştir. Daha sonra DM’de 14.10.1983 tarihinde yapılan 178. birleşiminde 1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı’nın tamamı oylanarak kabul edilmiştir.⁵⁹⁰

DM’de kabul edilen 1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı 14.10.1983 tarihinde MGK Genel Sekreterliği’ne gönderilmiştir. Bütçe MGK Bütçe-Plan Komisyonu tarafından incelenerek hazırlanan rapor (1/829) 25.10.1983 tarihinde MGK Başkanlığı’na sunulmuştur.⁵⁹¹

Bütçe Kanunu Tasarısı MGK’nın 11 Kasım 1983 tarihinde yapılan 183. birleşiminin 1. oturumunda görüşülmeye başlanmış, görüşmeler 3 oturumda tamamlanmıştır. (MGK S.Sayısı:709)

Bütçeyi Konsey’e Başbakan Bülend Ulusu sunmuştur. Başbakan sunuş konuşmasında şunları söylemiştir:

“1984 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının % 6, kamu yatırımlarının da % 5,8 oranında artması öngörülmüştür...Toplam tutarı 1,7 trilyon olan kamu yatırımlarının, % 44’e yakını enerji, ulaştırma ve haberleşmeye ayrılmıştır.

1984 bütçesi, ekonomik konjonktürün ve enflasyonu kontrol altına alma politikalarının icapları ile, istikrarlı kalkınma, hızlı ve sürekli ihracat artışı sağlamak, istihdama katkıda bulunma, devlet memurlarının ve emeklilerin reel gelirlerini koruma hedeflerini dengeli biçimde gözeten ve aynı amaçlarla uygulanacak para-kredi, fiyat, dış ticaret ve teşvik politikalarını destekleyecek bir yapıda hazırlanmıştır. Ödenek tahsislerinde tasarrufa itina edilmiş, yatırım politikasının öncelikleri ve Devlet hizmetlerinin gerekleri dikkate alınmıştır. Bu çerçevede, Hükümetimiz 1984 yılı bütçesinin toplam büyüklüğünü 3 trilyon 250 milyar lira olarak belirlemiştir.

Bu miktarın % 45,8’ini teşkil eden 1 trilyon 494.1 milyar lira cari harcamalara, % 22,8’ini teşkil eden 742,2 milyar lira yatırım harcamalarına ve % 31,4’ünü teşkil eden 1 trilyon 24,8 milyar lira da transfer harcamalarına tahsis edilmiştir...Cari harcama ödeneklerinin 834 milyar lirası personel giderlerine, kalan 660,1 milyar lirası da diğer cari giderlere ayrılmıştır.

Genel bütçe gelirlerinin 2 trilyon 290 milyar lirasının vergilerden, 346 milyar lirasını vergi dışı normal gelirlerden ve 250,6 milyar lirasının da özel gelirler ve fonlardan sağlanacağı tahmin edilmiştir.

Gelecekteki gelişmemizin daha hızlı ve daha dinamik bir şekilde gerçekleşmesi açısından kayda değer bulduğumuz bir diğer husus da, birçok alanda yapılmış olan temel kanuni düzenlemelerdir. Vergi, banka sistemi, sermaye piyasası, çalışma hayatı, İktisadi Devlet Teşekkülleri, Kamu İktisadi Kuruluşları sistemi ve devlet ihaleleri konusunda gerçekleştirilmiş olan bu düzenlemeleri fevkalade önemli sayıyoruz.” Diyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁵⁹²

⁵⁹⁰ **DM Tutanak Dergisi**, YY: 2, C.23, B: 174-178, (10-14.10.1983), ss.17-410.

⁵⁹¹ **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 183’ün sonuna ekli (11.11.1983).

⁵⁹² **MGK Tutanak Dergisi**, C. 11, B: 183, (11.11. 1983), ss.395-398.

Başbakanın sunuş konuşmasından sonra 1984 Mali Yılı Bütçe Kanun Tasarısının maddelerine geçilmiştir. MGK Genel Sekreterliği bütçesiyle başlayan görüşmelerde bakanlık ve kuruluş bütçeleri görüşülerek, ayrı ayrı oylanmış ve kabul edilmiştir.⁵⁹³

Daha sonra tasarının tamamı 3. oturumda oylanarak, 11.11.1983 tarihinde kabul edilmiştir. MGK'da kabul edilen 1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu'na göre giderler toplamı 3 211 982 000 000 lira, gelirler toplamı 2 911 982 000 000 lira olarak kanunlaşmıştır. Bütçe Kanunu'nda gelirle gider arasındaki tahmin edilen 300 000 000 000 liralık farkın iç borçlanma ile karşılanması ve bu miktarı bir katına kadar çıkarmaya Maliye Bakanı'nın yetkili kılınması öngörülmektedir.⁵⁹⁴

3.3.4- Denetim Faaliyetleri

MGK iç tüzüğü'nün 16. maddesine göre görevlendirilen E. Amiral Hüsnü Küçükahmet başkanlığındaki Bütçe-Plan Komisyonu, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1980–1981 dönemine ait raporlarıyla bilançolarını incelemiştir. Bütçe-Plan Komisyonu'nca hazırlanan denetim raporları MGK'nın 18 Ekim 1983 tarihinde yapılan 175. birleşiminde görüşülmüştür. (MGK S. Sayısı: 1-77).

Görüşmelerde MGK Başkanı Kenan Evren, oturumda izlenecek usul hakkında özetle şunları söylemiştir: Kamu İktisadi Teşebbüslerinden teşekkül şeklinde kurulmuş bulunanların bilanço ve netice hesapları görüşüldükten sonra tasviplerinize sunulacaktır. Anonim şirket statüsünde olanların bilanço ve netice hesapları ise, kendi genel kurullarında görüşülerek ibra edildiği için, bu kuruluşların faaliyet sonuçları hakkında sadece Genel Görüşme yapılarak bilgi edinilecek, oylama yapılmayacaktır.

Raporların tümü üzerinde görüşmeleri açan MGK Başkanı Kenan Evren ilk sözü Bütçe-Plan Komisyonu Başkanı Hüsnü Küçükahmet'e vermiştir. Hüsnü Küçükahmet yaptığı konuşmada; komisyon çalışmaları ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, kâr ve zarar durumları hakkında şu hususları belirtmiştir:

“Bugüne kadar KİT'lere sadece zarar eden müesseseler gözüyle bakılmış ve bunları kâra geçirmenin çareleri aranmıştır. KİT'lere sadece kâr etmesi gereken kuruluşlar olarak bakılmaması gerekmekte ve onların bunun dışında da fonksiyonları bulunmaktadır.

KİT'lerle ilgili olarak çıkarılan 60 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname, gerçekte bir reform niteliğinde bir kanun hükmünde kararnamedir. Bu kararname KİT'lerin dertlerini çözecek mahiyette bir yapıdadır. Buna örnek olarak KİT'lerin yüzde iki, yüzde üç ile ortak oldukları iştiraklerinin onların başına dert olduğunu, bütün vakitlerini buna ayırdıklarını, adı geçen kararname ile KİT'lerin % 26'dan az bir sermaye ile iştiraklere ortak olunamayacağı hükmü getirilmiş ve KİT'ler büyük bir sıkıntıdan kurtarılmıştır.

⁵⁹³ MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 183, (11.11.1983), ss.395-439.

⁵⁹⁴ MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 183, (11.11.1983), ss.398-472.

Ayrıca KİT'lerin devlet kuruluşu olmaları dolayısıyla devletin onlara müdahalesi tabiidir. Bu müdahalenin memleket meselelerinde olması gerekir. Bugüne kadar bu müdahale memleket meselesinden daha çok politik meselelerde olduğundan KİT'ler bu duruma düşmüştür. 1980 yılından bu yana alınmış olan tedbirlerle, KİT'ler, kâr eden kurumlar haline gelmişlerdir. 1982 yılında hemen hemen zarar eden KİT yoktur. Demir-çelik sektöründe olduğu gibi, bir iki KİT'in zararını düştükten sonra, KİT'lerin 1982 yılında toplam 212 milyar lira kârları vardır.⁵⁹⁵

Hüsnü Küçükahmet'in konuşmasından sonra raporun tümü üzerinde başka söz alan olmamış ve Kamu İktisadi Teşebbüslerine ait rapor, bilanço ve kesin hesaplar tek tek okunarak müzakere edilmiştir. Müzakereler MGK'nin 175. birleşiminde 2 oturum halinde yapılmıştır.

Bu kurumlardan 4 tanesinin 1967-1972 yıllarına ait bilançolarının genel görüşmeleri yapılmıştır. 1980 yılına ait KİT ve bağlı ortaklıklarına ait denetlemede 118 tanesi ibra edilmiş ve 57 tanesinin genel görüşmesi yapılmıştır. 1981 yılına ait 119 KİT ve bağlı ortaklıklarının ibrası yapılmış ve 43 kurumun genel görüşmesi yapılmıştır.⁵⁹⁶

Bu kurumlar içerisinde aşağıda belirtilen kurumlar ise açılacak tahkikat ve adli soruşturmaların sonucu saklı kalmak şartıyla ibra edilmesine karar verilmiştir:

Et ve Balık Kurumu Balıkçılık Müessesesi'nin 1980 yılı bilançosu 1980 yılının büyük zararla kapatan müesseseyi açılacak tahkikat sonucu saklı kalmak kaydıyla,

T.C. Ziraat Bankası'nın 1980 yılı bilançosu, adli mercilere intikal etmiş konular saklı kalmak kaydı ile,

Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri ile müesseselerinde, bilanço kâr ve zarar hesabı 1981 yılı öncesi açılmış tahkikat sonucu doğacak neticeler saklı kalmak kaydıyla,

Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın 1980 yılı bilançosu ile kâr ve zarar hesabı açılmış ve açılacak tahkikat sonucu doğacak neticeler saklı kalmak kaydıyla,

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu ile müesseselerinde, bilanço kâr ve zarar hesapları, 1981 yılı öncesi açılmış tahkikat sonucu doğacak neticeler saklı kalmak kaydıyla,

BAĞ-KUR'un 1979 yılı bilançosu, açılmış ve açılacak tahkikatlar sonucu doğacak neticeler saklı kalmak kaydıyla, karar verilmiştir.⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 175, (18.10. 1983), ss.2-3.

⁵⁹⁶ MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 175, (18.10.1983), ss.1-7.

⁵⁹⁷ MGK Tutanak Dergisi, C. 11, B: 175, (18.10.1983), ss.23-89.

4- DEMOKRASİYE DÖNÜŞ

4.1- Yeni Siyasi Partilerin Kuruluşu

12 Eylül 1980 günü askeri darbe ile faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin 16 Ekim 1980’de tamamen kapatılmasıyla Türkiye’de partisiz bir döneme girilmiştir. Yaklaşık ondokuz ay süren bu partisiz dönem 16 Mayıs 1983 tarihinden itibaren yeni siyasi partilerin kurulmaya başlaması ile sona erecektir.

12 Eylül 1980 tarihinde CHP’nin Genel Sekreteri olan Mustafa Üstündağ, ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra Ordu’nun kışlaya dönme zamanı ile ilgili olarak yaptığı tespiti şöyle aktarmaktadır:

“İsmet Paşa aynen şöyle diyor: “Askerler ancak başarılı olursa kışlaya dönerler, buna çok dikkat etmek gerek, yani onların başarılı olmalarına ve kendilerini başarılı hissetmelerine.” Üstündağ bu tespiti şu şekilde yorumlamaktadır: “Bu sözden bizim anladığımız, askerleri sıkıntıya sokmamak gerek, dönüş yollarını açık tutmak gerek. Ne kadar kısa sürede başarılı olduklarına güvenirlerse, o kadar kısa süre içinde kışllarına dönerler.”⁵⁹⁸

7 Kasım 1982 günü yapılan halkoylaması ile hazırlanan yeni Anayasa’nın %91.37 gibi çok yüksek bir kabul oyu ile onaylanması Askeri yönetim için önemli bir aşama olmuştur. Halkoylamasından sonra 25 Kasım 1982 günü yapılan Yüksek Askeri Şura toplantısında seçimlerin ne zaman yapılabileceği konusu görüşülmüştür.

Bu görüşmeyi Cumhurbaşkanı Kenan Evren şöyle aktarmaktadır:

“Toplantıda, Konsey üyeleri hariç diğer bütün orgenerallerin fikirlerini teker teker aldım. Aşağı yukarı yarısı 1983 sonbaharında, yarısı 1984 ilkbaharında yapılmasını uygun buluyorlar, az bir üye ise kararı bize bırakıyorlardı. Böyle olunca, 1983 sonbaharında yapılmasına karar verdim... 1984 ilkbaharı daha uygun gibi görünmekte ise de; Silahlı Kuvvetler yıpranmaya devam edecek, benim ve Kuvvet Komutanı arkadaşlarımın yerini alacak olan orgeneral ve oramiralleri fazladan bekletmiş olacaktık. Bu iki mahsur ağır basıyordu.”⁵⁹⁹

Nitekim bundan bir süre sonra 12 Eylül 1980 askeri yönetimini sona erdiren yasaklı ve bazı sınırlılıkları bünyesinde taşısa dahi demokrasiye dönüşü sağlayan hukuki adımlar atılmaya başlandı. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu 22 Nisan 1983 günü MGK’da kabul edildi. Nihayet Siyasi Partiler Kanunu’nun Resmi Gazete’de yayınladığı 24 Nisan 1983 günü MGK’nın siyasi faaliyetleri serbest bırakan 76 sayılı kararı da aynı gün yayınlandı.⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 68.

⁵⁹⁹ Evren, **Zorlu Yıllarım1**, s. 513.

⁶⁰⁰ **RG.**, Sayı: 18027, 24 Nisan 1983.

MGK'nın siyasi parti faaliyetlerinde bulunmayı yasaklayan 70 numaralı kararını yürürlükten kaldıran 76 sayılı kararda önemli kısıtlamalar öngörülmüştür. Feshedilmiş parti mensupları eski partilerini veya kendilerini savunamayacaklar, yeni kurulacak partiler de feshedilmiş partileri ve mensuplarını suçlayıcı, övücü veya savunucu beyanda bulunamayacaklar, MGK'nın Cumhurbaşkanı'nın ve sıkıyönetim komutanlarının karar, bildiri, demeç ve icraatlarını tartışma ve eleştiri konusu yapılmayacak, kendilerine özel yasaklar getirilen kişiler Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi ve hukuki durumuyla ilgili yazılı veya sözlü beyanda bulunamayacaklardır.

1982 Anayasası'nın geçici 4. maddesi ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun geçici 1. maddesi ile 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde siyasi partilerin genel merkez yöneticilerine 10 yıl süre ile siyaset yasağı getirilmişti. Bu kişiler Anayasa'nın kabulünden itibaren 10 yıl süre ile siyasi parti kuramayacaklar, kurulan partilere üye olamayacaklar ve milletvekili veya mahalli seçimlerde aday olamayacaklardı. Aynı şekilde 10 Ocak 1980 tarihinde milletvekili ve senatör olanlar da 5 yıl süre ile siyasi parti kuramayacaklar ve kurulacak partilerin yönetim organlarında görev alamayacaklardı. Ayrıca Siyasi Parti Kanunu'nun geçici 4. maddesi ile MGK yeni kurulacak siyasi partilerin kurucularını veto etme yetkisine sahipti. Aynı kanunun 96. maddesi ile kurulacak siyasi partilerin, kapatılan siyasi partilere ait isim, amblem ve rumuzlarını kullanmaları ile eski partilerin devamı olduklarını açıklamaları yasaklanmıştı.

İçişleri Bakanlığı Siyasi Partiler Kanunu'nun geçici 3. maddesi gereği siyasal hakları 10 ve 5 yıl süreyle yasaklananların listesini 29 Nisan 1983 tarihinde bir tebliğle yayınladı. Yayımlanan bu tebliğde 242 kişiye 10 yıl, 481 kişiye de 5 yıl süreyle olmak üzere toplam 723 kişiye siyaset yasağı getirilmiştir.⁶⁰¹

Siyasi yasaklılar listesinin Resmi Gazete'de yayınlandığı 29 Nisan 1983 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren Erzincan'da yaptığı konuşmada milletvekili seçimlerinin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacağını açıklamıştır.⁶⁰² 10 Haziran 1983 günü kabul edilen 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun geçici 1. maddesi ile de seçimlerin 6 Kasım'da yapılacağı yasalaşmıştır. Bu kanunun geçici 3. maddesi ile MGK milletvekili adaylarını inceleme ve veto etme yetkisine sahip olmuştur.

⁶⁰¹ 10 yıl yasaklıların partilere göre dağılımı şöyledir:

AP: 39, CHP: 27, MHP: 35, MSP: 21, Milli Nizam Partisi (MNP): 19, Sosyalist Vatan Partisi (SVP): 14, Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP): 20, Türkiye İşçi Partisi (TİP): 19, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP): 40 kişi.

5 yıl yasaklananların 467'si partili, 14'ü ise bağımsızdır. Bkz: **RG**, Sayı: 18032, 29 Nisan 1983.

⁶⁰² Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 39.

Başta Anayasa olmak üzere Siyasi Partiler Kanunu, Milletvekili Seçimi Kanunu ve MGK'nın 76 sayılı kararı yeni dönemdeki siyasi faaliyetlerin hukuki çerçevesini oluşturmuştur. Belirlenen bu hukuki çerçeve ile çizilen sınırlar, getirilen yasaklar, parti kurma sürecindeki denetimler ve MGK'nın hem parti kurucularını, hem de milletvekili adaylarını veto etme yetkisine sahip olması demokrasiye dönüş sürecinde önemli sıkıntıların yaşanacağını ortaya koymaktaydı.

MGK demokrasiye geçiş sürecini kendi haline bırakmak istemiyor ve her aşamasında kontrolü elinde tutmak istiyordu. Bu amaçla Başbakan Bülend Ulusu'ya yeni parti kurdurma amacıyla çalışmalar yapması istenmiş, Ulusu "Merkez sağ" bir parti kurmak için sürdürdüğü çalışmalardan bir sonuç alamayınca bu görevden affını istemişti.⁶⁰³ Bunun üzerine Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın Bülend Ulusu'nun yerine partiyi kurması gündeme gelmiştir.

Kenan Evren; Turgut Sunalp'e parti kurdurma konusunun Bülend Ulusu'nun yerine başka bir isim arayışı çerçevesinde gündeme geldiğini, konuyu önce MGK Genel Sekreteri Nejdettin Üruğ ile daha sonra Konsey üyeleri ile konuştuğunu belirtmekte ve gelişmeleri şöyle aktarmaktadır:

"Turgut Sunalp geldi kendisiyle parti kurma konusunu konuştuk. İstanbul'da bir parti kurması için kendisini zorlayanlar olmuş ama, bizden teklif gelince bunu bir görev kabul ederek geldiğini söyledi. Bülend Ulusu'dan bu görevi devir almasını ve onun kaldığı yerden işe devam etmesini, ancak kapatılan siyasi partilere mensup olanlara rahbet etmemesini, mümkün olduğu kadar yeni isimlerle partiyi kurmasını söyledim."⁶⁰⁴

Bu görüşmeden sonra Bülend Ulusu ekibiyle Ankara'da çalışmalarına başlayan Turgut Sunalp; 5 Mayıs 1983 günü Çankaya Köşkü'ne çıkıp Cumhurbaşkanı Evren'e çalışmaları hakkında bilgi sunmuştu. Sunalp; Köşk'ten memnun bir ifade ile ayrılırken şunları söylemişti:

"... Sayın Cumhurbaşkanı, kendilerine arzettiğim bütün hususlarda isabet olduğunu ve tam bir mutabakat içerisinde bulunduklarını belirttiler."⁶⁰⁵

⁶⁰³ Evren **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 31-32; Hulusi Turgut, **12 Eylül Partileri Bir Dönemin Perde Arkası**, ABC Yayınları, 2. B., İstanbul, 1986, ss. 66-72; Yalçın Doğan, Bülend Ulusu'nun parti kurma çalışmalarında "Adalet Partisi Programı ve Tüzüğü"nü esas aldığını belirtmektedir. Doğan, **a.g.e.**, ss. 202-204.

⁶⁰⁴ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 33.

⁶⁰⁵ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 43.

Mehmet Turgut, zamanla Ulusu'dan miras geçen eski ekibin Turgut Sunalp'den itibar görmediğini, onların yerine eski AP'nin küskünlerinin sahneye çıktığını belirtmektedir.⁶⁰⁶

Bu sırada siyasi parti kurma hazırlıklarına başlayan Turgut Özal öncelikle Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in görüşlerini öğrenmek ve bir anlamda onayını almak için kendisinden randevu almıştır. Bu görüşmeyi Kenan Evren şöyle aktarmaktadır:

“Kendisine, sağda bir partinin Turgut Sunalp tarafından kurulacağını, neden onunla birlikte kurmayıp da ayrı bir parti kurduğunu sorduğumda; “Buna müsaade edin müstakil çalışayım...” dedi.”

“Ben kendisine, “Sayın Özal senin parti kurmanda bir mahzur görmüyoruz... Yalnız sizin vaktiyle MSP ile ilişkiniz oldu. O parti tarafından İzmir'den aday gösterildiniz. MSP ve MHP'lilere karşı bir zaafınız var. Eğer kuracağınız partiye bu eğilimdeki kişileri doldurursanız, partinize müsaade etmeyeceğimizi bilirsiniz. Bize söz verin dediğimde, “Müsterih olunuz, böyle bir şey yapmam” diye söz verdi. Bunun üzerine “Peki öyleyse hayırlı olsun dedim.”⁶⁰⁷

Turgut Özal bu görüşme ile ilgili olarak; “... Askerler benim, yüzde 10 bile oy alamayacağımı düşünüyor o sırada...”

“İki parti kurdurmuşlar sağda ve solda... Biri MDP, birde Calp'ın partisi...”

“Evren Paşa da zaten böyle anlattı bana:

Biz iki parti düşünüyoruz... İktidar partisi sağda olacak... Solda da muhalefet olacak.”

“Bizim parti de, bu demokrasi oyununun ciddi oynandığının ispatı olabilirdi...” demektedir.⁶⁰⁸

Bülend Ulusu tarafından Başbakanlık Müsteşarlığı'na atanan Necdet Calp emekliye ayrılarak sosyal demokrat bir parti kurma hazırlıklarına başlamıştır. Necdet Calp'de Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den randevu alarak “Ortanın solunda bir parti kurmak istediğini” söylemiştir. Bunun üzerine Kenan Evren; “Peki Calp, senin parti kurmana mani bir durum yok. Ama dikkat et, bütün aşırı soldakiler senin partine dolmak isteyeceklerdir. Buna müsaade etmeyeceğimizi herhalde bilirsin” demiş, Necdet Calp de buna dikkat edeceğini ifade etmiştir.⁶⁰⁹

⁶⁰⁶ Turgut, **a.g.e.**, s. 75.

⁶⁰⁷ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 35.

⁶⁰⁸ Barlas, **Turgut Özal'ın Anıları**, ss. 28-29.

⁶⁰⁹ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 36.

CHP'nin oylarını almak üzere çalışmalarını yoğunlaştıran Necdet Calp, bu amaçla Bülent Ecevit ile görüşmüş, fakat onun desteğini alamamıştı.⁶¹⁰

Bu görüşmelerin sonucunu Kenan Evren şöyle değerlendirmektedir:

“Böylece sağda iki parti, solda da bir partiye müsaade etmiş oluyorduk. Zaten bizim istediğimiz de seçimlere üç partinin girmesi idi. Eğer her kurulacak partiye müsaade edersek, o zaman seçimlerin sonucunda bir koalisyon doğacak ve yine 1961'deki seçimden sonra yaşanan o kritik olaylarla karşı karşıya kalabilecektik. Siyasi Parti Kanunu'na geçici 4. maddeyi koyuşumuzun bir sebebi de bu idi. Bundan sonra daha bir sürü parti kurmak için müracaatlar olacaktır. Hiçbirine müsaade etmeme taraftarıyız.”⁶¹¹

Siyasi parti faaliyetlerinin serbest bırakılması ile başlayan hareketlenme sonucu yeni parti kurma çalışmaları hızlanmıştı. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 29 Nisan 1983 günü Erzincan'da yaptığı konuşmada; “... siyasi partilerin kurulmasını serbest bıraktıktan sonra bir de gördük ki, bunun heveslileri çokmuş, yerden mantar biter gibi, siyasi parti kurucuları türedi.” diyerek fazla sayıda parti kurulmasından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmişti. Yukarıda da belirtildiği gibi Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve MGK izin verilen üç parti ile seçime gidilmesi eğiliminde idi. Fakat eski AP'lilerin Emekli Orgeneral Ali Fethi Esener liderliğinde, Büyük Türkiye Partisi (BTP)'ni, CHP il, ilçe ve belediye başkanlarının Prof. Dr. Erdal İnönü başkanlığında Sosyal Demokrat Partisi (SODEP)'ni kurma çabaları⁶¹² Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından 7 Mayıs 1983 günü Çankırı'da yaptığı konuşmada sert bir şekilde eleştiriliyordu:

“... 15 gündür Türkiyemizde bir baştan bir başa estirilen siyasi hırs fırtınasının meydana çıkardığı manzaraya şöyle bir bakacak olursak, parti kurmaya çalışanlardan çoğunun 12 Eylül 1980 öncesinde milletimizin başına gelen felaketlerden hiçbir ibret dersi almadıkları ve eski parti mensuplarının siyaset yapma anlayışlarında bir arpa boyu bir gelişme bile sağlayamadıkları açıkça görülmektedir. Anayasamızın temel yapı taşlarından biri olan devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması, milli ve anayasal bir görev iken, sağ-sol merkezci görüntüsü içinde vatandaşlarımızı hasım kamplarda toplama teşviklerinde bulunulduğu dikkatle ve kaygıyla izlenmektedir...”

“... Tarihten ve yakın geçmişten ders almayanlara, akıllanmayanlara, bir daha hatırlatmak isterim ki, Türkiye'yi makam ve intikam hırsı ile tekrar 12 Eylül öncesine döndürmeye çalışanlara asla müsaade etmeyeceğiz. Bizi tekrar arzu etmediğimiz

⁶¹⁰ Doğan, **Dar Sokakta Siyaset**, ss. 255-270.

⁶¹¹ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 36.

⁶¹² Geniş bilgi için bkz. Turgut, **a.g.e.**, ss. 229-246; 274-290; Doğan, **a.g.e.**, ss. 237-291.

tedbirler almaya mecbur etmesinler. Biz yurttta, üç senelik bir huzur ve güven sağlamak için 12 Eylül Harekatına girişmedik... Dengesiz ve gözlerini makam hırsı bürümüş politikacıları bir defa daha uyarıyorum. Türkiye’de artık her şey bitmiştir zannediyorlar, çok büyük bir hataya düşüyorlar...”⁶¹³

Yalçın Doğan’a göre; Evren’in “Çankırı konuşması solu da, sağı da büyük ölçüde etkiledi. Hatta faaliyetler bir süre askıya alındı. Ama, ülke hızla 16 Mayıs’a giriyordu. Yani, partilerin fiilen kurulabileceği, resmen açıklanabileceği güne. Onun için birkaç gün içinde yeniden faaliyetler gelişti...”⁶¹⁴

Yeni dönemin ilk siyasi partisi Turgut Sunalp’in liderliğinde kurulan ve İçişleri Bakanlığı’na kuruluş müracaatını 16 Mayıs 1983 günü yapan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) oldu. MDP’yi 20 Mayıs günü Turgut Özal’ın liderliğinde kurulan Anavatan Partisi (ANAP), Necdet Calp’ın genel başkanlığında kurulan Halkçı Parti (HP) ve Ali Fethi Esener’in başkanlığında kurulan Büyük Türkiye Partisi (BTP) izledi.

Haziran ve Temmuz aylarında birçok parti daha kuruldu. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ve Yüce Görev Partisi (YGP) 6 Haziran’da; Doğru Yol Partisi (DYP) 23 Haziran’da, Yeni Doğu Partisi (YDP) 1 Temmuz’da, Fazilet Partisi (FP) 4 Temmuz’da, Refah Partisi (RP) 18 Temmuz’da, Türkiye Huzur Partisi (THP) 22 Temmuz’da, Bayrak Partisi (BP) 29 Temmuz’da kuruldu.⁶¹⁵

Süleyman Demirel ve arkadaşlarının desteği ile 20 Mayıs’ta BTP’nin kurulması ve ertesi günde 100’ün üzerinde eski AP’li parlamenterin bu partiye girmesi MGK’da tedirginlik yaratmıştır.⁶¹⁶ Yalçın Doğan; “Konsey ateş püskürüyordu. BTP’nin kuruluş biçimine ve AP eski parlamenterlerinin büyük kitle halinde topluca BTP’ye kaydolmalarına karşı müthiş bir öfke duyuyordu. Askeri yönetimde “bunlar bize meydan okuyor” havası egemendi” demektedir.⁶¹⁷ Kenan Evren; “... eski AP’lilerin ilhakı ile bu parti daha şimdiden AP’nin devamı değil, aynısı olduğunu ortaya koymuştur. Eğer daha

⁶¹³ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 44-47.

⁶¹⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 265.

⁶¹⁵ Doğan, **a.g.e.**, ss. 294-295; İlhami Soysal, “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, **CDTA**, C.8, ss.2132- 2140; Hulusi Turgut 1983 yılında 15 partinin kurulduğuna dikkat çekmekte ve 12 Eylül 1980’den önce de 15 parti faaliyet gösteriyordu demektedir. Turgut, **a.g.e.**, s. 47.

⁶¹⁶ Turgut, **a.g.e.**, s. 243; Nail Güreli; BTP’ne kuruluşunda 134, bir hafta sonra da 33 eski parlamenter katılmış ve bunun eski AP’nin devam olduğu anlaşılmıştı demektedir. Güreli, **a.g.e.**, s. 140.

⁶¹⁷ Doğan, **a.g.e.**, s. 336.

fazla müsamaha gösterecek olursak, arkasından CHP, MHP ve MSP'nin de arka arkaya kurulacağından kuşkumuz yoktu" demektedir.⁶¹⁸ MGK'nın en büyük endişesi 12 Eylül'den önceki partilerin ve siyasetçilerin yeni dönemde de etkili olmalarıydı.

Yasalara rağmen, partileşme sürecinde etkileri giderek artan eski parti yöneticileri hakkında alınacak tedbirler önce MGK'da görüşülmüştür. Görüşmelerde; BTP'nin kapatılması, siyasi faaliyetlere devam eden eski AP ve CHP'li siyasetçilerin "... faaliyetlerini durdurabilmek için bunların topluca bir yerde ikamete mecbur edilmeleri, böylece Ankara'dan uzaklaştırılacaklarından parti faaliyetleri de önlenmiş olur." fikri hakim olmuş ve Çanakkale'de mecburi ikamet etmelerinin uygun olacağı benimsenmiştir.⁶¹⁹

Türkiye'de demokrasiye dönüş sürecinde siyasi partiler ve siyasi yasaklarla ilgili konuların Yüksek Askeri Şura toplantısında görüşülmesine karar verilmiştir. Bu karar üzerine Yüksek Askeri Şura toplantısı 30 Mayıs 1983 günü yapılmıştır. Bu toplantıya MGK Genel Sekreterliği'nce dönemin siyasi faaliyetleri üzerine hazırlanan bir rapor sunulmuştur. Bu rapor, o günlerde askeri yönetimin yaklaşımını ve MGK'nın 79 sayılı kararının perde arkasını yansıttığı için önemlidir. Bu raporda şu bilgiler yer almaktadır:

"Milliyetçi Demokrasi Partisi: Konsey'in muvafakati ile emekli Orgeneral Turgut Sunalp tarafından kurulmuş. Kurucular Kurulu Konseyce incelemeye alınmıştır. Parti normal çalışmalarını sürdürüyor.

Büyük Türkiye Partisi: Sözde Hüsamettin Cindoruk, Mehmet Gölhan ve emekli Orgeneral Ali Fethi Esener tarafından kuruldu. Ama aslında perde arkasından Süleyman Demirel ve ekibi tarafından idare ediliyor. Anayasa'ya geçici 4. madde ile konulan 10 sene ve 5 sene siyaset yasağına tabi olanların kini bu durumu ortaya çıkarmıştır. Anayasa'nın oylanması sonucu yüzde 92 ile onaylanmasından aldıkları yenilgiyi hazmedememişlerdir. Bu partiye kaydolan 140 eski Adalet Partiliden 8'i AP'nin ileri gelenlerinin ya kardeşi veya akrabasıdır. Bu durum da göstermiştir ki, BTP Demirel'in partisidir ve onun yönetimi altındadır.

Anavatan Partisi: Turgut Özal'ın kurduğu bu partinin Kurucular listesi de Konsey'de incelemedir. Özal ve ekibi sakin bir çalışma içerisinde görülüyor.

Halkçı Parti: Partiyi kuran Necdet Calp'ın kurucular listesi de tetkikte. Aşırı sol görüşlü

⁶¹⁸ Kenan Evren ve Nurettin Ersin; Ali Fethi Esener'i böyle bir partinin başına geçmemesi için uyarmışlar ve gerekirse kapatacaklarını söylemişlerdi. Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 47-48, 63.

⁶¹⁹ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 63.

3 kişi partiden çıkarılmıştır. Şimdiki görünümü ile kapatılan CHP'nin devamı olarak görülmüyor.

Erdal İnönü'nün kurmak istediğı partiye gelince; bu grubun bütün çabaları CHP'nin devamını sağlayacak bir davranış içerisinde oldukları merkezindedir. Aşırı solcu, Marksist, Leninist olarak tanınan kişilerin bu partide yer almaya başladıkları anlaşılıyor. Henüz kurucular listesi ve kuruluş dilekçesi gelmedi.

Görüldüğü üzere, şimdilik en tehlikeli parti olarak Büyük Türkiye Partisi'nin davranışları görülmektedir. Böyle olduğuna göre, hareket tarzı olarak aşağıdaki şekiller hatıra gelmektedir.

Birinci Hareket Tarzı: Bu parti teşkilatlanmaya devam etsin, Milli Güvenlik Konseyi Kurucular listesindeki bir kısım üyeleri veto etsin, böylece 30 kurucu üyenin sağlanması imkanı verilmesin, dolayısıyla seçimlere girmesi engellensin.

Bu hal tarzı, parti ile Milli Güvenlik Konseyi arasında üye bildirme, üyenin işlemi sürüp gidecek dolayısıyla mücadele bitmeyecek.

İkinci Hareket Tarzı: Partinin milletvekili adaylarını veto etmek. Böylece istenmeyen kişilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmesine mani olmak.

Kurucular Kuruluna alınmasını kabul edip, aynı kişinin milletvekilliğini veto etmek doğru olmaz. Ayrıca bu hal şekli de parti ile Konsey arasındaki çekişmeyi devam ettirir.

Üçüncü Hal Tarzı: Milliyetçi Demokrasi Partisi ile bu partinin birleştirilmesini sağlamak.

MDP'yi bırakıp diğerini bu partiye iltihaka zorlamak da olmaz. Esasen BTP kurulmadan evvel de bu teklif yapıldı, kabul etmediler. Şimdi de etmezler.

Dördüncü Hal Tarzı: Bu partiden 139 eski Adalet Partisinin çıkarılarak partinin MDP ile birleştirilmesi.

Bu hal şekli de uygun bir hal tarzı olarak görülmüyor.

Beşinci Hal Tarzı: Bir Konsey kararı ile BTP'nin temelli kapatılması ve bu partinin kurulmasında görev almış bazı kişilerin bundan böyle siyasi faaliyette bulunmalarının yasaklanması.

Bu hal tarzı en uygun hal tarzı olarak görülmektedir. Ancak yalnız bir parti mensuplarına bu kararı uygulayıp, aşırı sola aynı uygulamayı yapmazsak, yurt içinde tenkitlere maruz kalabiliriz. Onun için her iki tarafa da uygulanması doğru olur. Yalnız bu hal tarzı dış ülkelerin özellikle Avrupa ülkelerinin tepkilerine sebep olacaktır. Bunu da göğüslemek gerekecektir.

Danışma Meclisi'nin durumuna gelince:

Halen Danışma Meclisi üyelerinden 8'i kurucu olmak üzere 40 üye MDP'ye,

11'i kurucu olmak üzere 20 üye BTP'ye,

4 kurucu üye Halkçı Parti'ye kayıt olmuştur.

Ayrıca Danışma Meclisi'nden 15- 20 kadar üyenin Profesör Orhan Aldıkaçtı'nın kurmayı düşündüğü Liberal Parti'ye kayıt olmaya hazır oldukları anlaşıyor.

Böyle olunca Danışma Meclisi'ni de kapatmak düşünülebilir. Bunun için üç hal şekli akla geliyor:

1- Meclis 1 Ağustos'tan itibaren tatile girer,

2- Meclis kendi kendisini fesheder,

3- Konsey kararı ile feshedilir.

Hem BTP'nin ve hem de Danışma Meclisi'nin Konsey tarafından feshedilmesi mahzurludur. Meclis kendi kendisini feshetmez. Geriye tatile girmesi şıkkı kalıyor ki, bu kararı alacakları da şüphelidir. Böyle olunca Meclis'te huzursuzluk yaratanlar, alınacak bazı zecri tedbirlerle hizaya getirilebilir. Meclis de yeni meclis kuruluncaya kadar görevine devam eder.

Sonuç olarak:

Büyük Türkiye Partisi'nin Milli Güvenlik Konseyi kararı ile temelli kapatılması, kurucuların, bağlı teşkilattaki üyelerin ilk seçimlere kadar siyasi yasaklılar listesine dahil edilmesi ve bunlardan bir kısmının mecburi ikamete tabi tutularak gözaltında bulundurulmaları.”

MGK Genel Sekreterliği'nin bu takdiminden sonra Askeri Şura üyeleri görüşlerini şöyle açıklamışlardır:

“Orgeneral: Seçimlerin tarihi tespit edildi, 6 Kasım 1983'te seçimler yapılacak. Acaba seçimleri 1984 ilkbaharına alsak daha mı iyi olur? Bence 1984 ilkbaharına almak şimdi kurulan partilerin daha uzun süre propaganda yapmalarına imkan sağlayacak. Yeni yeni partiler ortaya çıkaracak, işler büsbütün karışacak.

Orgeneral: Büyük Türkiye Partisi ile İnönü'nün kuracağı parti birlikte kapatılmalı. Kapatma zamanı çok iyi seçilmeli, yani yeniden başka isim altında aynı fikirleri taşıyan değişik bir partinin organize olmasına imkan bırakılmamalı.

Danışma Meclisi'ne gelince, mademki üyeleri çeşitli partilere dağılmış durumda, Meclis 15 Haziran'dan geçerli olarak tatile girmeli.

Orgeneral: Halkın büyük çoğunluğu sizden işaret bekliyor. Kenan Paşa bize bir yer gösterebilir biz de ona göre oylarımızı kullanalım diye düşünüyor. Bahsedilen iki parti de kapatılmalıdır. Esasen İnönü piyon olarak kullanılıyor. İleride komünistler bu partiyi ele geçireceklerdir.

Orgeneral: Askeri idareden normal sivil idareye geçiş için yumuşak iniş yapılmalı diyorlar. Bence yumuşak iniş olmaz. O zaman ipin ucu kaçabilir. Anayasayı tasvip eden büyük bir kitle var. Bunların fikirlerini değiştirecek ve tereddüte sevk edecek durumlara müsamaha ile bakılmamalıdır. Ben de kapatılmasına taraftarım. Ancak Turgut Sunalp'e söylemeli; yalnız sağ tandanslı kişileri değil, partisine sol tandanslı yani sosyal demokrat görüşlü kişileri de almalıdır.

Orgeneral: Seçim tarihinin uzamasına karşıyım. Partinin kapatılması fikrine katılıyorum. Erdal İnönü'nün kuracağı parti üzerinde çok dikkatle durulmalıdır. 12 Eylül'den evvelki örgüt mensuplarının büyük bir bölümünün bu partide yer alacağı anlaşılıyor.

Necdet Calp'ın kurduğu Halkçı Parti benim kanaatime göre tabana inemez. Zira taban İnönü'nün partisine yönelecektir.

Anarşi bitti zannediyorlar. Halbuki bitmemiştir, yer yer devam ediyor. Zaman ve zemini bekliyor. Esasen bu mesele iki buçuk senede elbette çözümlenemez. MHP taraftarları beklemedir. Sağda kurulan her partiye adamlarını koymaktadır.

MSP'nin ise tabanı devam ediyor. O da zaman bekliyor. Bir parti kuracaktır.

Orgeneral: Eğer parti kapatılırsa bu durum diğer partilere de ders olacak ve tavırlarını ona göre düzelteceklerdir. Siyasi yasaklar listesine alınacakların miktarı artırılmalıdır.

Orgeneral: Partinin kapatılması doğru olur. Uygulama erken bir tarihte olmalıdır.

Orgeneral: Ben de kapatılmasına taraftarım. Uygulama çabuk yapılmalıdır.

Orgeneral: Siyasi yasaklılar listesine girecekler yalnız Adalet Partisi'nin mensupları olmamalı. Soldan da sağdan da listeye dahil edilmelidir. Parti kapatılmalıdır.⁶²⁰

Yüksek Askeri Şura toplantısından sonra MGK'nın 79 sayılı kararı 31 Mayıs 1983 günü yayınlandı.⁶²¹

Bu karar ile “feshedilmiş bir siyasi partinin varlık ve felsefesinin...” devamı olarak faaliyette bulunduğu gerekçesiyle BTP temelli kapatılmıştır. Ayrıca, BTP'nin kurucuları ile daha önce 2553 sayılı Kanunla feshedilen siyasi partilerin 11 Eylül 1980 tarihinden sonra görevden alınan belediye başkanları, MGK'nın yazılı izni olmadıkça yeni bir siyasi partinin kurucusu ve hangi

⁶²⁰ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 64-68.

⁶²¹ Metin için bkz. Turgut, **a.g.e.**, ss. 244-245; Doğan, **a.g.e.**, ss. 337-339. Bu karar RG'de yayınlanmamıştır.

kademede olursa olsun yöneticisi olamayacaklardı. Parti listesinden veya bağımsız olarak milletvekili adayı gösterilemeyeceklerdi. 1982 Anayasası ile getirilen ve 5 yıllık siyasi yasak kapsamında bulunan eski milletvekili ve senatörler parti kuramama yasağına ek olarak yeni kurulmuş partilere de üye olamayacaklardı.

MGK'nın 79 sayılı kararı ile BTP'nin "... ilk iki kurucusu ve organizatörü" Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan ile Süleyman Demirel, Ali Naili Erdem, Ekrem Ceyhan, Sadettin Bilgiç, Nahit Menteşe, Yiğit Köker, İhsan Sabri Çağlayangil, Sırrı Atalay, Metin Tüzün, Celal Doğan, Deniz Baykal, Ferhat Aslantaş, Süleyman Genç ve Yüksel Çakmur olmak üzere 16 eski siyasetçi (7 AP, 7 CHP ve 2 BTP) Çanakkale Zincirbozan'da zorunlu ikamete tabi tutulmuşlardır. Zincirbozan'da zorunlu ikamet 6 Kasım seçimleri sonucu TBMM Başkanlık Divanı'nın oluşmasına kadar sürecekti. Ancak MGK'nın 30 Eylül 1983 tarihli 166 sayılı kararı ile serbest bırakılmışlardır.⁶²²

Zincirbozan'da zorunlu ikamete tabii tutulan eski siyaset adamları MGK'ya ayrı ayrı itiraz yazıları kaleme almışlardır. Bu yazılarda; kendilerine yapılan işlemin yürürlükteki yasalara, hukuka ve 1982 Anayasası'na aykırı olduğunu belirtiyorlar ve MGK'nın 79 sayılı kararlar kanunsuz ve hukuk dışı bir emri sıkıyönetim makamlarına uygulattığını öne sürüyorlardı. Eski Başbakan Süleyman Demirel MGK Başkanlığı'na hitaben kaleme aldığı 12 Ağustos 1983 tarihli itiraz yazısında;

"... Zincirbozan'da tel örgü içinde kafese konan bizler değil, Anayasa, hak, hukuk ve adalettir."

"Haksızlık ve adaletsizlik karşısında sessiz kalmak, ona ortak olmak demektir. Görüşlerimizi dile getirmek ihtiyacı bu inançtan doğmuştur..."⁶²³ diyordu.

Nahit Menteşe; MGK'ya yazdıkları itiraz yazılarıyla, "Bizi buradan serbest bırakın evlerimize gidelim" demediklerini, "bizim orada bulunmamız herhangi bir mahkemede yargılanmadan verilen bir hapis cezasının infazından ibarettir. Millet ve tarih önünde bunu belgeledik.... Yazılarımızda Milli Güvenlik Konseyi'nden ya da başka bir merciden bir talep yoktur. Durumun tespit ve belgelenmesi vardır..."⁶²⁴ demektedir.

Demokrasiye dönüş sürecinde askeri yönetimin sertleşmesi demokratikleşme ve askerin kışlaya dönüşünün kolay gerçekleşmeyeceği ve bu

⁶²² RG, Sayı: 18178, 1 Ekim 1983.

⁶²³ Yazının tam metni için bkz. Muammer Yaşar, **Zincirbozan Günleri**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986, ss. 102-104.

⁶²⁴ Yaşar, **Zincirbozan Günleri**, ss. 65-66.

konuda herkesin çok temkinli hareket etmesi gerektiğini bir kez daha ortaya koymuştur.⁶²⁵ Çünkü MGK'nın 79 sayılı kararı ile "... geçiş sürecinin ılımlı bahar havası, yerini, ani bir dalgalanma ve fırtınaya bıraktı."⁶²⁶

Nitekim bu kararın arkasından Cumhurbaşkanı Evren 1 Haziran 1983 günü Çorum'da yaptığı son derece sert konuşmasında; 12 Eylül'e nasıl gelindiğini, partilerin neden kapatıldığını ve sonraki gelişmeleri özetleyerek eski siyasetçilere, özellikle de BTP'ye ağır suçlamalarda bulunuyor ve şu hususları vurguluyordu:

"... Sanki Türkiye'de bir 12 Eylül dönemi yaşanmamış, Milli Güvenlik Konseyi ve yetkileri ortadan kalkmış, Türkiye'de sıkıyönetim yokmuş gibi başıboşluk içinde bir kısım siyasi partilerin mensupları ve özellikle onların başları yine gizli ve açık parti kurma faaliyetlerine başladılar..."

"... Bütün ikazlarımıza rağmen makam ve iktidar koltuğundan uzaklaştırılmanın ve milletvekilliği veya senatörlüğün sağladığı nimetlerden faydalanmamanın verdiği kini içlerinden atamayan, gözlerini yalnız hırs ve intikam bürümüş, isimlerini burada tekrar etmeyeceğim bazı malum kişilerce, ayrıca Bizans entrikalarıyla hazırlıklarını sürdürmeleri sonunda Büyük Türkiye Partisi isminde bir partiyi kurdurarak sahneye koydular..."

"Sevgili vatandaşlarım, o partinin adının nereden geldiğini biliyor musunuz? Amblem olarak önce arıyı seçtiler, Arı eski o parti başkanının mezun olduğu üniversitenin amblemi idi. Onu belirtmek içindi. Bitmedi. Başka bir parti onu aldığı için vazgeçtiler el yaptılar. Elin manası nedir? Size izah edeyim. Seçime gittiği zaman vatandaş mührü alacak, evet yerine basacak ya, o demirden yapılmış. Demir'i El'e bas, Demirel olsun. Onun için el işaretini aldılar. Acaba, bizi bu kadar saf mı zann ediyorlar? Bunları anlamayacak kadar..."

"... Bu partinin başına kuruluş hazırlıklarının sonuna doğru, emekli bir orgeneral arkadaşımızı getirmek suretiyle milleti tereddüt içerisinde bulundurma yolunu seçtiler. Bu asker arkadaşımıza öyle bir oyuna alet olmamasını tekrar tekrar söylememize rağmen, girişimden alıkoymak mümkün olmadı. Biz çok iyi biliyorduk ki, bu gün için milleti aldatmak maksadıyla parti genel başkanlığına getirilen bu arkadaşımız, ilk genel kongrede genel başkanlıktan indirilecek ve kendilerine kul köle olacak eski parti mensuplarından birisi genel başkanlığa getirilecektir. ... Çünkü daha evvel kurulan bir parti vardı, başında emekli bir orgeneral vardı. Siz onu mu getirdiniz? Biz de karşısına bir emekli orgenerali getirelim görürsünüz, diye bu oyunu oynadılar. Bundan daha hainane bir girişim düşünülebilir mi? ... Bu çirkin ve çirkin olduğu kadar da tehlikeli

⁶²⁵ Dursun, **12 Eylül Darbesi**, s. 122.

⁶²⁶ Hikmet Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti**, İz Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 460.

oyunu oynayan zat bütün Türkiye'yi kendi tapulu arazisi kabul ediyor ve böyle kabul ettiğini de "ben tapulu arazime gecekondurum" demek suretiyle dile getiriyor..."

"Bugüne kadar söylediğim gibi biz tekrar eskilerle yola çıkmak istemiyoruz. Biz tekrar eskilerle bina yapmak istemiyoruz."

"... Milli Güvenlik Konseyi milletin huzur ve güveni için her türlü tedbiri almakta kararlıdır. Gerekirse, seçimler de ilan edilen tarihten sonraya bırakılabilir. Bizi böyle bir karar almaya mecbur bırakmamaları için kurulan ve kurulacak siyasi partilerin, bugüne kadar söylenmiş ve yapılmış beyan ve ikazları daima göz önünde bulundurmaları gereğini bir kere daha hatırlatmak istiyorum."⁶²⁷

Yeni dönemde kurulan partilerin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak seçimlere girebilmesi için iki koşulu yerine getirmeleri gerekiyordu. Bunlardan birincisi Siyasi Partiler Kanunu'na göre; bir siyasi parti en az otuz kurucu üye ve ilgili belgelerle İçişleri Bakanlığı'na müracaatla birlikte tüzel kişilik kazanıyordu. (Madde 8) Ancak, kanuna eklenen geçici 4. madde ile MGK'nın kurucular üzerinde inceleme yapmak ve gerekirse veto etmek yetkisi vardı. Bir partinin yapılacak ilk genel seçimlere girebilmesi için otuz kurucu üyesi MGK tarafından onaylanmayıp veto edilen bir parti, veto edilen üyelerin yerine yeni kurucu üye teklif edebiliyordu. Bir siyasi partinin seçimlere girebilmesinin ikinci koşulu ise en az 34 ilde ve bu illere bağlı ilçelerin en az yarısında örgütlenmiş olması gerekiyordu.

Eski siyasetçilerin etkili olacakları siyasi hareketlere izin verilmemesi, istikrar için siyasetin bölünmemesi, kendileriyle uyumlu ve 12 Eylül felsefesine karşı olmayan yeni siyasetçilerin öne geçmeleri düşüncesinde olan MGK demokrasiye dönüş sürecini kendi haline bırakmak istemiyor ve kontrolü elinde tutmak için veto yetkisini kullanıyordu.⁶²⁸

MGK ilk veto yetkisini Turgut Sunalp'ın kurduğu MDP'ye karşı kullandı. MDP'nin 42 kurucu üyesinden 3'ü 6 Haziran 1983 günü veto edildi.⁶²⁹ Ancak kurucu sayısı 30'un çok üzerinde olduğu için veto MDP'yi etkilemedi. Böylece kuruluşu MGK tarafından ilk onaylanan parti MDP oldu.

Turgut Özal'ın liderliğinde kurulan ANAP'ın 37 kurucu üye listesinden 7'si 7 Haziran 1983 günü veto edildi. 7 vetodan sonra 30 kurucu üyesi kalan

⁶²⁷ Kenan Evren'in Anıları, C.4, ss. 217-223.

⁶²⁸ Dursun, 12 Eylül Darbesi, s. 118.

⁶²⁹ Turgut, a.g.e., s. 81; Kenan Evren'in Anıları, C.4, s. 229.

ANAP'ın kuruluşu da onaylanmıştı.⁶³⁰ Yalçın Doğan; ANAP'ın kurucu sayısının 30 gibi kritik bir sayıda kalması Eylül ve Ekim aylarında zaman zaman Özal ve arkadaşlarına bir “kabus” gibi çökecekti. Çünkü seçimlere giderken ANAP'ın seçimlere katılıp katılmayacağı ciddi tartışma haline getirilmişti. Katılmamaya yol açacak sebeplerden birisi de, kuruculardan birinin istifa ederek, kurucu sayısının 29'a düşmesi ve bu durumun partiyi tartışılır hale gelmesini getiriliyordu yorumunu yapmaktadır.⁶³¹ Turgut Özal'da veto ile ilgili olarak; “... Tabi korku da bastırdı...30 kurucunun altına düşülürse, parti kurulamıyor. Herkes senaryolar yazıyor... Bir kişiyi istifa ettirseler, parti kurulamaz...” demektedir.⁶³²

Necdet Calp'ın kurduğu HP ise 32 kurucu üye bildirmiş, bunlardan 7 kişi MGK tarafından veto edilince parti kuruluşunu tamamlayamamıştı. Böyle bir sonucu beklemeyen Necdet Calp'ın morali fena halde bozulmuştu.⁶³³ Temmuz ayında 30 kurucu üyesi MGK onayından geçen HP örgütlenmede sıkıntılarla karşılaşmıştı. Ancak SODEP'in vetolar sebebiyle seçimlere katılmayacağı kesinleştikten sonra HP örgütlenmesini tamamlayabilecektir.⁶³⁴

Yeni dönemde kurulan partiler arasında SODEP'in genel başkanı Prof. Dr. Erdal İnönü dahil 42 kurucunun 21'i 23 Haziran 1983 günü veto edildi.⁶³⁵ Ertesi gün genel başkanlığa Cezmi Kartay seçildi. SODEP tekrar 21 yeni kurucu üye bildirdi. 8 Temmuz 1983 günü yeniden bildirilen üyelerden 13'ü daha veto edilmişti. 3. listesi de veto edilen SODEP veto barajını aşamayacaktır. Kenan Evren anılarında; “... bütün aşırı uçlardaki ve fraksiyonlardaki kişilerin bu partiye girmeye başladıklarını öğrenmiş ve bundan dolayı da SODEP'in seçimlere katılmasını uygun bulmamıştık.” demektedir.⁶³⁶ Yalçın Doğan; Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Erdal İnönü'yü “aşırı solcular sizin soyadınıza sığınarak sizi paravan olarak kullanıyorlar” şeklinde

⁶³⁰ Turgut, **a.g.e.**, s. 142; Doğan, **a.g.e.**, s. 371; Feroz Ahmad; “Öyle anlaşılıyor ki, Batı'dan özellikle finans çevrelerinden aldığı destek Özal'ı kurtardı. Emekli General Alexander Haig, bu dönemde Evren'i ziyaret ederek, Batı'nın Özal'a güven duyduğunu söyledi.” demektedir. Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Türkçesi: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, s. 265.

⁶³¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 371.

⁶³² Barlas, **a.g.e.**, s. 37.

⁶³³ Doğan, **a.g.e.**, s. 372.

⁶³⁴ Hulusi Turgut “Halkçı Parti'nin bütün geleceği SODEP'e bağlıydı. Nitekim, 25 Ağustos'tan sonra şans güldü.” demektedir. Turgut, **a.g.e.**, ss. 210-211.

⁶³⁵ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 76; Doğan, **a.g.e.**, s. 369; Turgut, **a.g.e.**, s. 295.

⁶³⁶ **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, s. 242.

uyardığını, hatta İnönü'nün vazgeçmesi için kendisi hakkında sıkıyönetimde dava dahi açıldığını belirtmektedir.⁶³⁷

MGK tarafından kapatılan BTP'nin yerine aynı çevrelerce 23 Haziran 1983 günü kurulan DYP'de veto engeli sebebiyle seçimlere katılamayacaktı. Yalçın Doğan ve Nahit Menteşe'nin Zincirbozan yolunda kuruluşu ve isminin kararlaştırıldığını belirttikleri⁶³⁸ DYP; kapatılan AP'nin Tarım eski Bakanı Ahmet Nusret Tuna'nın genel başkanlığında 34 kurucu üye tarafından kurulmuştur. MGK tarafından 7 Temmuz 1983 tarihinde genel başkanı dahil 30 kurucu üyesi veto edilirken DYP; DM üyesi Dr. Yıldırım Avcı'yı genel başkan seçerek yola devam kararı almıştır.⁶³⁹

Cumhurbaşkanı Kenan Evren anılarında DYP'nin veto edilmesini şöyle değerlendirmektedir:

“Kapatılan Büyük Türkiye Partisi'nin yerine kurulan ve eski Adalet Partililerin yer aldığı Doğru Yol Partisi'nin kurucular listesi Milli Güvenlik Konseyi'ne gelmişti. Üzerindeki incelemelerimiz tamamlandı. Bu partinin de seçimlere katılmamasının uygun olacağına karar verdik. Zira, sağda esasen iki parti mevcut. Biri, Turgut Sunalp'in kurduğu MDP, diğeri de Turgut Özal'ın kurduğu ANAP eğer bir de DYP'ne müsaade edecek olursak; seçimler sonunda hiçbir partinin tek başına iktidara gelmesi mümkün olmayacak. Böyle olunca da, 1961'de olduğu gibi koalisyonu başvurulacak, bunu da biz istemiyoruz. Onun için 34 kurucu üyeden 30'unu veto ettik. Bu 30 kişinin 30'u da mahzurlu değildi. Ama ... maksadımız, kanuna göre asgari 30 üyeden oluşması gereken kurucular kurulunu tamamlamamak ve böylece seçimlere girmesine de imkan vermemektir.”⁶⁴⁰

DM üyesi Mehmet Pamak'ın genel başkanlığında 7 Temmuz 1983 günü kurulan Muhafazakar Parti de vetolar sebebiyle seçimlere katılamamıştır.⁶⁴¹ 19 Temmuz 1983 günü Ali Türkmen'in genel başkanlığında kurulan Refah Partisi de MGK'nın veto engelini aşamadığı için 6 Kasım

⁶³⁷ Doğan, **a.g.e.**, s. 370.

⁶³⁸ Süleyman Demirel Zincirbozan'a giderken Necmettin Cevheri'nin kullandığı kırmızı renkli bir Mercedes arabaya binmişti. Arabada Necmettin Cevheri, Süleyman Demirel, Sadettin Bilgiç, İsmet Sezgin ve Nahit Menteşe vardı. Yolda yeni bir parti kurulması kararı verilir. Partinin isminin de Doğru Yol Partisi olması önerisi Demirel'den gelir. Bu sebeple Yalçın Doğan “Kırmızı Mercedes'de Kurulan Parti: DYP” demektedir. Doğan, **a.g.e.**, ss. 343-344; Aynı bilgileri Nahit Menteşe'de vermektedir. Bkz. Yaşar, **Zincirbozan Günleri**, ss. 40-41.

⁶³⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 375.

⁶⁴⁰ **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, s. 257.

⁶⁴¹ MHP'nin devamı olarak kurulan bu parti için bkz. Turgut, **a.g.e.**, ss. 394-400.

seçimlerine katılamamıştır.⁶⁴² Yüce Görev Partisi, Türkiye Huzur Partisi, yeni Düzen Partisi ve Yeni Doğuş Partisi MGK'nın veto engeline takılacaklardır.

MGK 25 Temmuz 1983 günü 99 sayılı kararla; "... seçim döneminin başlayış tarihi olan 24 Ağustos 1983 günü saat 17.00'ye kadar Milli Güvenlik Konseyi'nin incelemeleri sonunda en az otuz kurucu üyesi uygun görülerek kuruluşları kesinleşmiş bulunan siyasi partilerin tüzel kişilikleri devam etmesine rağmen, ilk milletvekili genel seçimleri için aday tespit edemeyeceklerini ve seçimlere katılamayacakları..."nı açıklamıştır. Bu kararı Bülent Tanör şöyle yorumlamaktadır:

"... Vetolara karşı yeni kurucu adaylarının arkası kesilmiyordu. Bu durumda MGK, somut bir partiyi yada belli kişileri ismen bir haktan yoksun bırakmış görünmemek ve hukuk kurallarının genelliği ilkesine uygun davranmış olmak için..." bu yola başvurdu.⁶⁴³

Cumhurbaşkanı Kenan Evren MGK'da 99 sayılı kararın alındığı 25 Temmuz 1983 günü "bugüne kadar 30 kurucu üyesi uygun görülen MDP, ANAP ve HP seçime katılma hakkını kazanmış oluyorlar." demektedir.⁶⁴⁴ Kenan Evren'in ifadelerinden 24 Ağustos tarihinden önce seçime girebilecek partilerin kesinleştirildiği anlaşılmaktadır.

Nihayet Yüksek Seçim Kurulu 25 Ağustos 1983 günü 265 sayılı kararını açıkladı.

Bu kararda; "... Milli Güvenlik Konseyi'nin 99 sayılı kararı uyarınca seçim döneminin başlangıç tarihi olan 24 Ağustos 1983 Çarşamba günü saat 17.00'ye kadar kuruluşlarını tamamlamış en az 30 kurucu üyesi Milli Güvenlik Konseyi'nce uygun görülmüş ve 34 il merkezi ile bunlara bağlı ilçelerin en az üçte birinde teşkilatını kurmuş bulunan Anavatan Partisi ve Halkçı Parti ile Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak milletvekili seçimine katılmaya hak kazandıkları" belirtilmektedir.⁶⁴⁵

Yüksek Seçim Kurulu kararına DYP, SODEP ve RP itiraz etmesine rağmen, olumlu cevap alamamışlardır. Böylece demokrasiye dönüş sürecinde kurulan 15 siyasi partiden 3'ü 6 Kasım 1983 seçimlerine katılma hakkı elde etmişlerdir.

⁶⁴² Geniş bilgi için bkz. Turgut, **a.g.e.**, ss. 414-423.

⁶⁴³ Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1980-2003)**, C.2, Milliyet Kitaplığı, İstanbul (Tarihsiz), s. 58.

⁶⁴⁴ Evren **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 81-82.

⁶⁴⁵ Turgut, **a.g.e.**, s. 331.

Bu sonucu Davut Dursun şöyle değerlendirmektedir:

“... SODEP ve DYP’nin seçimlere sokulmaması, gerçekten kurucuların mahzurlu kişiler olmalarından değil, belli sayıdan fazla partinin seçime girmesi istenmediğinden, seçimlere iki sağ bir sol partinin girmesinin daha yerinde olacağına inanıldığından dolayı idi. Tam bir siyasi mühendislikle Meclis’te sandalyelerin dengeli bir dağılım göstermesi isteniyor ve bir partinin hükümet kurabilecek büyüklüğe erişmesi fakat anayasayı değiştirebilecek kadar büyüklüğe ulaşmaması arzu ediliyordu. Böylece Türk siyasetindeki üçte bir sol, üçte iki sağ genel eğilimin bir sol, iki sağ parti arasında paylaşılmasının doğru olacağına inanılıyordu.”⁶⁴⁶

4.2- 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri

Yalçın Doğan Dar Sokakta Siyaset adlı eserinde şu tarihi tespiti yapmaktadır:

“Başbakanlıkta üç oda. Başbakan’ın odası, Başbakan Yardımcısının odası, Başbakanlık Müsteşarının odası... Üç odadan üç siyasal parti doğdu. Hemen burada tarihsel bir saptama yapmak görevdir: Daha sonra siyasal faaliyetler serbest bırakıldığında tam 14 ayrı siyasal parti kurulacak ama seçimlere katılma izni sadece üç partiye verilecekti. Başbakanlıkta üç ayrı odadan doğan üç partiye...”

“Başbakanın odasından önce Ulusu’nun, sonra Sunalp’ın öncülüğünde Milliyetçi Demokrasi Partisi doğdu, Başbakan Yardımcısı Turgut Özal’ın odasından Anavatan Partisi doğdu. Soldaki parti, Halkçı Parti ise, Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp’in odasından doğdu.”⁶⁴⁷

Yüksek Seçim Kurulu’nun 25 Ağustos 1983 tarihinde açıklanan 265 sayılı kararı ile seçimlere girme hakkı elde eden üç siyasal parti milletvekili aday listelerini 2 Eylül günü saat 17.00’ye kadar bildirmek durumundaydılar. Siyasal partiler tarafından bildirilen adaylar Yüksek Seçim Kurulu tarafından 9 Ağustos 1983 günü ilan edilmiştir. Ancak Milletvekili Seçimi Kanunu’nun geçici 3. ve 4. maddelerine göre MGK’nın milletvekili adaylarını inceleme ve veto etme yetkisi vardı. Yüksek Seçim Kurulu’na verilen aday listeleri 12 gün içinde MGK tarafından incelenmesi gerekiyordu. Bülent Tanör “Bu kalite kontrolü antidemokratik ve keyfi oluşunun ötesinde ciddi bir ahlak sorunu yarattı. Adaylar birbirlerini saf dışı etmenin fırsatını da yakalamışlardı. Böylece bir ihbar kampanyası başladı.”⁶⁴⁸ demektedir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren’de;

⁶⁴⁶ Dursun, **12 Eylül Darbesi**, s. 124.

⁶⁴⁷ Doğan, **a.g.e.**, ss. 206-207.

⁶⁴⁸ Tanör, “Siyasal Tarih (1980-1995)” s. 59; Hulusi Turgut’ta MGK Genel Sekreterliği’ne yurdun dört bir yanından ihbarlar yağdığını, hatta listelerin gerisinde kalan isimlerin de bu ihbar furasına katıldıklarını belirtmektedir. Turgut, **a.g.e.**, s. 104.

“... Veto edilecekleri tespit ederken, Milli İstihbarat Teşkilatı’nın, Emniyet Teşkilatının ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının verdiği bilgilerden ve Konsey’e gönderilen ihbar mektuplarından yararlanıyorduk. İhbar mektuplarından bir kısmı imzasızdı. Bunları dikkate almıyorduk...” değerlendirmesini yapmaktadır.⁶⁴⁹

MGK 21 Eylül’de açıklanan listelerde toplam 1683 milletvekili adayından 672’sini veto etti. MDP’den 74, ANAP’tan 81, HP’den 89 aday veto edilirken, 482 bağımsız adayın 428’i veto edilmişti.⁶⁵⁰ Vetoların açıklandığı gün, MGK’nın 155 sayılı kararı da yayınlandı. Bu karara göre; “.... Haklarında olumsuz karar alınması nedeniyle siyasi parti aday listelerinden çıkartılan milletvekili adaylarının yerine ilgili siyasi partiler iki gün içinde yeni adaylarını birer yedeği ile beraber sıralarını da belirtmek suretiyle Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı aracılığıyla Milli Güvenlik Konseyi’ne” bildireceklerdi.⁶⁵¹ Bu karara göre partiler iki gün içinde yeni adaylarını Yüksek Seçim Kurulu vasıtasıyla MGK’nın incelemesine sundular. Ancak MGK yeni adayların da bazılarını veto etmiş, MDP 2, ANAP 8, HP 11 eksik adayla 6 Kasım 1983 seçimlerine girmişlerdir.

6 Kasım 1983’te Türkiye seçim sandığına giderken seçmenler seçime katılmalarına izin verilen üç parti arasından tercih yapacaklardı. Ancak seçim kampanyasında halkın yeni partilere ve propagandaya başlangıçta ilgisiz kaldıkları gözlenmiştir. Kamran İnan bu durumu şu cümlelerle aktarmaktadır:

“... 1980 öncesi manzaralarının tesirinden çıkamayan, arada depolitize olan toplum yeni siyasi parti ve seçimlere soğuk bakıyordu. Seçim çalışmaları için Ekim 1983’te Kars’ın Susuz ilçesine gitmiştik. Vatandaş uzak ve soğuk duruyordu. Konuşma sırasında da tepki göstermiyorlardı. Bunun üzerine küçük bir grubun yanına gittim, şunu söylediler. “Sizi kim çağırdı, niye geldiniz? Bizi rahat bırakın. Parti istemiyoruz. Yeniden bizi kavgaya götürecek, huzurumuzu bozacaksınız. Şimdiki halimizden memnunuz.” Mesaj açık ve derslerle doluydu. Kendilerini, her seferinde, pişman ettik; şimdi de pişman olduklarından eminim.”⁶⁵²

⁶⁴⁹ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 92.

⁶⁵⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 396; Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 92.

⁶⁵¹ **RG**, Sayı: 18168, 21 Eylül 1983.

⁶⁵² Kamran İnan, **Siyasetin İçinden**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1995, s. 127.

ANAP Genel Başkanı Turgut Özal ise halkın tavrını şöyle değerlendirmektedir:

“... Halk başlangıçta belki askeri idarenin, özellikle bir partiyi tutma temayülünün belirmesinden dolayı kendi görüşünü belirtmemeye çok gayret ediyordu. Yani bir nevi bizi sanki saklıyordu. Birçok kimsenin bize gelip böyle kalabalık olmayan yerlerde “hiç merak etmeyin, siz alacaksınız. Ama biz fazla göstermek istemiyoruz.” gibi laflar söylediklerini biliyorum. Yani enteresan bir sezi ile, millet bize olan sempatisini açığa vurmak istemiyordu. Eğer vurursa bir problemle karşılaşacağını zannediyordu...”⁶⁵³

Seçim kampanyasında askeri yönetimin desteğine sahip olan Turgut Sunalp’ın liderliğindeki MDP “devlet partisi” olarak algılanıyordu. Özellikle Başbakan Ulusu ve dört kabine üyesinin bağımsız olarak MDP’ye katılmaları bu partinin resmi imajını güçlendirdi.⁶⁵⁴ Turgut Sunalp’ın seçim kampanyalarında fazla bir başarı gösterememesi; halka yukarıdan bakan tavrı ve askeri yönetimin desteğine sahipmiş imajı zamanla MDP’nin aleyhine olmaya başladı.⁶⁵⁵ Kenan Evren de MDP’nin hata üzerine hata yapmaya başlaması üzerine, Konsey üyesi arkadaşlarla yaptığımız görüşmede MDP’nin seçimi kazanma şansını kaybetmekte olduğu sonucuna vardıklarını belirtmektedir.⁶⁵⁶ MDP yetkilileri ise halkın Bülend Ulusu hükümetinin bütün sorumluluğunu kendilerine yüklediğini belirtmektedirler.⁶⁵⁷

“Milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest Pazar ekonomisini esas alan bir partiyiz” diyen ANAP lideri Turgut Özal; dört siyasi eğilimi büyük ölçüde partisinde topladı.⁶⁵⁸ Seçim kampanyalarında toplumun tanıdığı Turgut Özal’ın rahat ve sempatik tavrı halka daha yakın gelmişti. Davut Dursun’a göre; özellikle televizyon programlarının yıldızı Turgut Özal’dı. “Özal halka yeni bir hayat ve anlayış öneriyordu. Elindeki kalemi, rahat üslubu ve sempatik tavrı ilgi çekiyordu.”⁶⁵⁹

⁶⁵³ Barlas, **a.g.e.** s. 51.

⁶⁵⁴ Ahmed, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, s. 266.

⁶⁵⁵ Davud Dursun, **Ertesi Gün Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar**, İşaret Yayınları, İstanbul 2000, s. 259.

⁶⁵⁶ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 88.

⁶⁵⁷ MDP Genel Sekreteri Doğan Kasaroğlu, “Parti, mevcut Ulusu Hükümeti’nin bütün sorumluluğunu yüklenmiş oldu. Sokakta polise kızan, belediyeye kızan herkes meseleyi MDP’de görmeye başladı” demektir. Turgut, **a.g.e.**, s. 86; Turgut Sunalp’ta Başbakan’ın “Sizin hükümetinizin faturasını bizim parti ödüyor, çünkü herkes bizi, sizin devamınız olarak görüyor, bizi sorumlu tutuyor!” diye suçlamıştır. Doğan, **a.g.e.**, s. 400.

⁶⁵⁸ Turgut, **a.g.e.**, ss. 163-164.

⁶⁵⁹ Dursun, **Ertesi Gün**, s. 259.

SODEP'in veto edilmesiyle rahatlayan HP, CHP tabanının oylarını toplamaya çalışmıştır. Hulusi Turgut'a göre; parasızlık ve SODEP'in olumsuz propagandası HP'yi bunaltıyordu.⁶⁶⁰ HP Genel Başkanı Necdet Calp bürokratik ağırlıklı "sönük bir önderdi."⁶⁶¹ Hatta halk Necdet Calp'i asker kökenli sanarak "paşa... paşa..." diye tezahürat yapıyordu.⁶⁶²

Seçimlerden iki gün önce 4 Kasım'da Cumhurbaşkanı Kenan Evren TV'de halka hitaben bir konuşma yaptı. Cumhurbaşkanı seçim öncesi önem taşıyan şu sözleri söyledi:

"Geleceğin iktidarına talip olan yeni partilerimiz birçok tatlı vaadlerde bulundular. 1980-1981 yıllarında ekonomik durumun düzeltilmesini kendilerine mal edenleri, ekonominin tabii kanunlarını bu memlekette kendisinin bildiğini söyleyenler... İhracatın sihirli değneğinin yalnız kendisinde bulunduğunu, bugüne kadar gelmiş, geçmiş bütün yönetimlerin hatalı hareket ettiklerini, ancak kendilerinin hatalı olmadığını, yapılmış faydalı yatırımlarda kendi paylarının bulunduğunu, enflasyonu ancak ve ancak kendilerinin aşağı çekebileceğini... inşallah gerçekleştirirler. Ancak, üzüntü veren taraf, 12 Eylül'den sonra yönetimde görev alıp, görevde kaldıkları sürece bütün iyi kararları kendilerinin aldığını, Ekonomik Kurulu, Bakanlar Kurulunu ve Milli Güvenlik Konseyi'ni ortada yok kabul etmeleridir. 12 Eylül'den sonra alınmış bütün kararların Milli Güvenlik Konseyi'nin tasvibinden geçtiğini, tasvip edilmeyenlerin yürürlüğe konmadığını bildikleri halde, daha iktidara gelmeden; şimdiden bu şekilde hilaf-ı hakikat beyanda bulunanların, bundan sonra ne yapabileceğini takdirinize sunmak isterim."⁶⁶³

Cumhurbaşkanı Evren'in konuşmasında isim vermeden Turgut Özal'ı eleştirmesi ve Turgut Sunalp'i tutar gözükmemesinin ters teptiğini, MDP'nin başarısını olumsuz etkilerken ANAP'a yönelişi artırdığı şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁶⁴ Kenan Evren de bu konuşmayı Özal'a sinirlendiği ve MDP'yi desteklediğini ima etmek için "ısrarlara veya telkinlere dayanamayarak" yaptığını belirtmektedir.⁶⁶⁵

6 Kasım 1983 Pazar günü yapılan seçimlerde askeri yönetimin desteğine sahip gözüken Turgut Sunalp'in MDP'si beklemedik bir yenilgi aldı. MDP ancak oyların %23.3'ünü alarak üçüncü parti olabilmisti. Turgut Özal'ın

⁶⁶⁰ Turgut, **a.g.e.**, ss. 219-220.

⁶⁶¹ Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, s. 266.

⁶⁶² Turgut, **a.g.e.**, s. 221.

⁶⁶³ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 110-113.

⁶⁶⁴ Değerlendirme için bkz. Doğan, **a.g.e.**, ss. 416-419.

⁶⁶⁵ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 110.

Anavatan Partisi, oyların %45.15'ini alarak büyük bir seçim zaferi kazanmıştı. Necdet Calp'ın HP'si %30.46 oy alarak ikinci parti olmuştu. Bu sonuçlara göre ANAP 211, HP 117 ve MDP 71 milletvekili çıkarmışlardır.⁶⁶⁶ Seçim sonuçlarına göre ANAP tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşmış ve yönetimde istikrar sağlanmıştır.

Seçim sonuçlarının belli olmasından sonra ANAP lideri ve Başbakan adayı Turgut Özal'ın 8 Kasım günü Çankaya Köşkü'ne çıkarak Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile kucaklaşması yeni dönemi başlatan bir davranış olmuştur.⁶⁶⁷ Cumhurbaşkanı Kenan Evren bu sahneyi şöyle aktarmaktadır:

“Saat 10.00’da Turgut Özal geldi... Özal kapıdan girince, bana doğru güleç bir çehre ile geldi, elimi uzattım. Niyetim elini sıkarak tebrik etmektir. Fakat Özal, sevincinden ve benimle 22 ay beraber çalışmanın verdiği yakınlıktan, öpmek için tavrı alınca ben de mecburen yanaklarından öperek kutladım. Aslında bu hareket doğru bir hareket tarzı değildi. Sanki ben de bu sonuçtan çok memnun olmuşum da can-ı gönülden öperek kutlamışım manası çıkıyordu. Ancak Özal bana öpmek için yanaşınca, itmem gerekirdi ki, bu da doğru olmazdı...”⁶⁶⁸

ANAP lideri Turgut Özal ise öpüşme sahnesini ve amacını şöyle anlatmaktadır:

“Biz hiç kimseye karşı kin beslemiyoruz... Türkiye’nin eski ve yeni bütün kavgalarını geride bırakmayı amaçlıyoruz... Bunun için, sarılıp öptük Evren Paşa’yı... O son konuşmanın kırıklığını da silmek istedik... Bizde hiçbir yara kalmadığını anlattık o kucaklaşma ile...”⁶⁶⁹

Korkut Özal; öpüşme sahnesinin Cumhurbaşkanı Evren ile aradaki kırılganlıkları giderecek sağlıklı bir ilişki kurabilmek amacıyla önceden planlandığını belirtmekte ve “... bence Türkiye’ye Turgut Bey’in üslubunu getirmiştir.” demektedir.⁶⁷⁰

⁶⁶⁶ Partilerin Türkiye geneli ve illerdeki oy oranları ve çıkardıkları milletvekilleri için bkz. **RG**, Sayı: 18221, 14 Kasım 1983.

⁶⁶⁷ Dursun, **12 Eylül Darbesi**, s. 126.

⁶⁶⁸ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s. 110.

⁶⁶⁹ Barlas, **a.g.e.**, s. 54.

⁶⁷⁰ Güreli, **a.g.e.**, s. 145.

4.3- İktidarın Devri ve Kışlaya Dönüş

Yapılan milletvekili genel seçimleri sonucu TBMM toplanıp Başkanlık Divanı oluşturulduğu zaman MGK ve bu arada Kurucu Meclis'in sivil kanadı DM'nin görevi sona erecekti.

17. Dönem TBMM 24 Kasım 1983 tarihinde en yaşlı üye Emin Fahrettin Özdilek başkanlığında ilk toplantısını yaparak milletvekilleri and içmişlerdi.⁶⁷¹ Aynı gün Bülend Ulusu Başkanlığındaki hükümet Cumhurbaşkanı'na istifasını sunmuştur. Cumhurbaşkanı tarafından istifa kabul edildi, ancak yeni hükümet kurulana kadar göreve devam etmesi istendi.

23 Ekim 1981 günü göreve başlayan Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan DM 14 Ekim 1983 günü yaptığı 178. birleşimde 17 Ekim 1983 tarihinden itibaren 45 gün tatil kararı almıştır. Toplantıda Danışma Meclisi Başkanı Sadi Irmak'ın açıklamasına göre; DM'nin tatile girdiği 17 Ekim 1983 tarihine kadar Meclis'e gelen 849 kanun teklif ve tasarısından 388'i kabul edilmiştir. 308 kanun tasarı ve teklifi ise Genel Kurul'da görüşülemedi, diğerleri de komisyonlarda kalmıştır. Bu dönem süresince DM üyeleri tarafından sunulan 133 kanun tasarısının 91'i kabul edilmiştir.⁶⁷²

DM'nin süresi TBMM Başkanlık Divanı'nın teşekkülüne kadar devam edecek olmasına rağmen, son toplantısını 179. birleşim olarak 1 Aralık 1983 günü yapan DM'nin fiilen görevi bu tarihte sona ermiştir. Bu son toplantıda bir konuşma yapan Başkan Sadi Irmak; MGK ile aralarında herhangi bir ihtilaf çıkmadan çalışmalarını uyum içinde sürdürdüklerini vurgulamıştır. Aynı toplantıda Cumhurbaşkanı Kenan Evren de DM üyelerine bir teşekkür ve veda konuşması yapmıştır.⁶⁷³

Bu arada ordu üst kademelerinde de yeni atamalar yapıldı. Daha önce 1 Temmuz 1983 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrılmış, yerine MGK üyesi ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin atanmıştı. Orgeneral Necdet Üruğ'da Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmıştı. 2 Aralık 1983 günü askeri müdahalenin beyni olduğu söylenen Orgeneral Haydar Saltık Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na, 3 Aralık'ta Orgeneral Necdet Üruğ Genelkurmay Başkanlığı'na atanmışlardır. Nurettin Ersin'in yanı sıra MGK üyesi diğer kuvvet komutanları da Silahlı Kuvvetlerdeki görevlerini devretmişlerdir.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 1, (24.11.1983), ss. 2-7.

⁶⁷² DM Tutanak Dergisi, YY: 2, C.23, (14.10.1983), s. 411.

⁶⁷³ DM Tutanak Dergisi, YY. 2, C.23, B: 179, (1.12.1983), ss. 419-423.

⁶⁷⁴ MGK Üyeleri Nurettin Ersin görevi Orgeneral Necdet Üruğ'a, Nejat Tümer, Oramiral Zahit Atakan'a, Tahsin Şahinkaya Orgeneral Halil Sözer'e, Sedat Celasun Orgeneral Mehmet Buyruk'a görevlerini devretmişlerdir. **Kenan Evren'in Anıları**, C.4, ss. 452-454.

TBMM 4 Aralık 1983 günü 2. birleşimini yapmıştır. Bu birleşimde 2. turda 292 oy alan Necmettin Karaduman TBMM Başkanlığı'na seçilmiştir.⁶⁷⁵ 6 Aralık 1983 günü de TBMM Başkanlık Divanı oluşmuş MGK'nın hukuki varlığı sona ermiştir. MGK üyeleri Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya, Nejat Tümer ve Sedat Celasun 1982 Anayasası'nın geçici 2. maddesi gereğince 6 yıllık süre ile Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi sıfatıyla Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in yanında yerlerini almak üzere Çankaya Köşkü'ne çıkmışlardır.

MGK görev süresinin son günü de yasama görevini sürdürmüştür. MGK 6 Aralık 1983 günü yaptığı 189. birleşiminde "12 Eylül 1980 Öncesi Siyasi Çekişme ve Çatışma Ortamına Benzer Bir Durumun Önlenmesi Hakkında Kanun Teklifi"ni (S. Sayısı: 744) görüşmüştür. MGK üyesi Nurettin Ersin tarafından hazırlanan kanun teklifinin genel gerekçesi şöyledir:

"Türk milletinin ayrılmaz bir parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin milletin çağrısı ile gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 Harekatı ve büyük çabalarla oluşan huzur ve güven ortamının sürekliliğinin sağlanması ve gerçekleştirilen parlamenter demokratik sistemin sağlıklı biçimde devam etmesi, geçmişte meydana gelen siyasi çatışma ve çekişme ortamına benzer bir durumun doğmasının önlenmesi amacıyla bu kanun teklifi hazırlanmış bulunmaktadır."⁶⁷⁶

2969 sayılı bu kanunla, kapatılan siyasi partilerin mensuplarının partilerini veya kendilerini savunma amacıyla da olsa 12 Eylül 1980 öncesindeki siyasi çekişme ve çatışma ortamına benzer bir durumun yeniden doğmasına yol açacak sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları yasaklanmıştır. Ayrıca, MGK'nın karar, bildiri ve icraatı ile 12 Eylül 1980 tarihinden bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süre içerisinde Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı ve MGK Başkan ve üyelerinin beyanlarını sözlü veya yazılı olarak kötüleyici veya küçük düşürücü şekilde tartışma ve eleştiri konusu yapanlara fiilleri başka bir suç oluştursa dahi ayrıca üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verileceği hükme bağlanmıştır.⁶⁷⁷

MGK'nın bu son toplantısının kapanışında Cumhurbaşkanı Kenan Evren MGK üyelerine, Genel Sekreter, Komisyon başkanı ve üyelerine teşekkür etmiş ve şu sözlerle oturumu kapatmıştır:

"Birleşimi burada kapatıyorum ve bir daha açılmamak üzere kapatıyorum."

⁶⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, YY: 1, C.1, B: 2, (4.12.1983), ss. 13-14.

⁶⁷⁶ MGK Tutanak Dergisi, C.11, 189'un sonuna ekli (6.12.1983).

⁶⁷⁷ MGK Tutanak Dergisi, C.11, B: 189, (6.12.1983), ss. 608-615.

MGK'nın hukuki varlığının sona erdiği 6 Aralık 1983 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren televizyonda bir veda konuşması yapmıştır. MGK üyeleri ile birlikte çıktığı televizyonda Cumhurbaşkanı Kenan Evren özetle şunları söylemiştir:

“Şu hususu kesinlikle belirtmek isterim ki hiçbir ülke, mecbur kalmadıkça, askeri bir idare ile yönetilmeyi arzu etmez. Asker yurt savunması için vardır. Onun vazifesi ülkeyi yönetmek değildir. Askerin siyasi faaliyetler içinde bulunması da doğru olmaz. Politikaya bulaşmamalıdır...”

“Şu hususu belirtmek isterim ki Türk Silahlı Kuvvetleri hiçbir dönemde ülke yönetimini üstlenmek hevesinde olmamıştır. Ama daima mecbur bırakıldığı ve başka da çıkar yol bulunmadığı için bu yönetimi seçmiştir.”

“Konsey, memleketin ve milletin yararına ne yapılması gerekiyorsa, onu yapmış ve 12 Eylül 1980'den sonra milletimize ne söz vermiş ise, o sözü zamanında ve bazen de zamanından evvel yerine getirmiştir. Herhangi bir kimse çıkıp ta Konsey verdiği şu sözü yerine getirmediyemez. Bu bakımdandır ki, Konsey gönlü rahat ve huzur içerisinde bu görevi yeni parlamentoya devrediyor.”⁶⁷⁸

Cumhurbaşkanı Kenan Evren 7 Aralık 1983 günü seçimin galibi ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'ı resmen hükümeti kurmakla görevlendirdi. Başbakan Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile görüşerek hazırladığı Bakanlar Kurulu listesi 13 Aralık günü Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı.⁶⁷⁹ Aynı gün Turgut Özal Hükümeti; görevi 20 Eylül 1980 tarihinden beri MGK ile birlikte çalışan Bülend Ulusu kabinesinden devralırken “Ordunun Fiili İktidarı” sona ermiş, Türkiye yeniden sivil yönetime geçmiştir.

Türkiye’de askeri yönetim sona ererken, Mehmet Ali Birand’ın tespitlerine göre;

“... 26 roketatar, 1 havan topu, 638 bin tabanca, 4 bin makineli tabanca, 48 bin tüfek, 7 bin makineli tüfek, 13 telsiz ve 6 milyon mermi ele geçirilmişti... 24 Ocak kararları çok etkin biçimde uygulandı.”

“Türkiye IMF’nin örnek ülkesi ilan edildi.”

⁶⁷⁸ Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, ss. 132-136.

⁶⁷⁹ Kenan Evren, Özal’a emekli büyükelçi Vahit Halefoğlu’nu Dışişleri Bakanı yapmasını tavsiye ettiğini belirtmektedir. Evren, **Zorlu Yıllarım 2**, s.137; Turgut Özal da Vahit Halefoğlu’nun işine geldiğini belirtmekte, ayrıca Kenan Evren’in Adnan Kahveci ve Mehmet Keçeciler’in bakan olmalarına karşı çıktığını söylemektedir. Barlas, **a.g.e.**, s. 55.

“Batı hükümetleri, Türkiye’yi bölgenin en istikrarlı ülkesi olarak tebrik ettiler...”⁶⁸⁰

Bülent Tanör 12 Eylül’ün sonuçlarını şöyle değerlendirmektedir:

“12 Eylül askeri rejimi geri çekilirken arkasında insan hakları açısından ‘savaş meydanı’ benzeri bir tablo bıraktı. Bu dönemde 7 bin kişi için idam cezası istendi. 517 kişiye bu ceza verildi ve bunların 49’u infaz edildi. 300 kişi ‘kuşkuğu biçimde’ öldü. 171 kişinin işkenceden öldüğü saptandı. 14 tutuklu cezaevi koşullarını protesto için yaptıkları açlık grevi nedeniyle hayatını kaybetti. 650 bin kişi gözaltına alındı. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı. Yargılananların 71 bini TCK 141, 142 ve 163’e aykırılıktan dolayı kovuşturuldu. 98.404 kişi örgüt üyesi olmaktan yargılandı. Bir milyon 683 bin kişi fişlendi. 388 bin kişiye pasaport verilmedi. 30 bin kişi ‘sakıncalı’ olduğu gerekçesiyle işten atıldı. 3.854 öğretmen, 120 üniversite öğretim üyesi ve 47 yargıcın işine son verildi. 1402 sayılı yasa uyarınca 9 bin 400 kişi görevinden alındı ya da sürüldü. 30 bin kadar insan siyasal sığınmacı olarak yurt dışına gitti.

Basın ve sanat yaşamı da baskılardan payını aldı. Gazetecilere toplam 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. Kapatmalar nedeniyle İstanbul’da toplam 300 gün kadar bir süreye ulaşan rekora yaklaşıldı. 13 büyük gazete hakkında 303 dava açıldı, toplam 4 bin yıl kadar ceza istendi. 300 gazeteci saldırıya uğradı, bunların üçü öldürüldü. Cezaevlerindeki gazeteci sayısı 31, haklarında tazminat istenenlerinki de 211 idi. 39 ton gazete, dergi ve kitap ‘sakıncalı’ olduğu gerekçesiyle imha edildi. Bu arada sinema filmlerinden de oldukça fazla sayıda yasaklananlar ve hatta ‘imha’ edilenler oldu”⁶⁸¹

Hikmet Özdemir dünyada askeri yönetimlerin sona ermesinde bazı iç ve dış dinamiklerin rolü oluşunu belirtmekte ve Yunanistan, Arjantin, Portekiz, Şili ve Polonya örneklerini vererek Türkiye’deki ordunun kışlaya dönüşünü şöyle yorumlamaktadır:

“Türkiye örneğine gelince, konu ile ilgili uzmanların belirttiği şekilde, Türk Ordusu, Türkiye’de tarihi temelleri olan özel bir konuma sahiptir. Bunun içindir ki, askeri yönetimin çözülme sürecinde doğrusu bütün bu iç ve dış faktörlerin hiçbirisi söz konusu değildir. Ne bir dış yenilgidir. Ordu’yu kışlasına döndüren, ne de güçlü bir sivil muhalefetin varlığı... Daha ilk anda, müdahaleyi açıklayan muhtıra veya bildiri okunurken nelerin hedeflendiği ve hangi yeni düzenlemelerin yapılacağı ilan edilmektedir. Ve gerçekten de askeri müdahaleyi gerçekleştiren irade, Ordu’yu kışlasına çekme hazırlıklarını kendi kendine başlatmaktadır. 1960, 1971 ve 1980 askeri müdahalelerinde bu olguyu gözlemek mümkün”⁶⁸²

⁶⁸⁰ Birand, **a.g.e.**, s. 320.

⁶⁸¹ Tanör, *Siyasal Tarih* (1980-1995), ss. 95-96.

⁶⁸² Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti**, ss. 473-475.

SONUÇ

Türk Silahlı Kuvvetlerinin 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirdiği askeri darbe ile Ordu yönetime el koymuş, demokratik hükümet görevden uzaklaştırılmış, halkın oyuyla serbest bir seçimle oluşan TBMM feshedilmiş, siyasi partiler kapatılmış ve her türlü siyasi faaliyet yasaklanmıştır. Bu sebeple 12 Eylül askeri müdahalesi Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

12 Eylül 1980 tarihinde Ordunun bir darbe ile yönetime el koyması ile başlayan ve 6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasından sonra TBMM'nin Başkanlık Divanı'nın oluştuğu 6 Aralık 1983 tarihinde sona eren bu dönemi "Ordunun Fiili İktidarı" olarak adlandırmak gerekir. "Ordunun Fiili İktidarı" döneminde yasama ve yürütme ile uygulamaların bütün sorumluluğunu MGK adını alan Askeri Komite üstlenmiştir.

"Ordunun Fiili İktidarı" döneminde bütün sorumluluğu MGK üstlenmesine rağmen, bu sorumluluğun görünüşte kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü 1982 Anayasası'na konulan geçici 15. madde ile; "12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk Milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyi'nin, bu konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun'la görev ifa eden Danışma Meclisi'nin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali ve hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz." hükmü getirilmiştir. Bu durum sorumsuz ve mutlak bir iktidar anlamına gelmektedir. Bu dönemin yöneticilerine Anayasa ile tanınan bu sorumsuzluk ve ayrıcalık dikkate alınırsa MGK yönetimi dönemini tam anlamıyla "Ordunun Fiili İktidarı" olarak görmek gerekir.

MGK Başkan ve üyeleri 18 Eylül 1980 tarihinde and içerek TBMM'ne yerleşmiş, "Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İhtüzüğü", 2324 sayılı "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" ve 2356 sayılı "Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun" ile Ordunun 12 Eylül 1980 günü başlayan fiili iktidarı hukukileştirilmiş, temel norm (Anayasa) boşluğu kendi mantığı içinde doldurulmuştur. Böylece MGK geçici anlamda bir statüye, yasama organı ve hatta kurucu meclis statüsüne kavuşturulmuştur. MGK 21 Eylül 1980'de Bülend Ulusu Başkanlığında kurulan Hükümete yürütme yetkisini devretmiş, (Ulus Hükümeti normal dönemlerin Bakanlar Kurulu'na kullanılan yetkilerini tam olarak kullanamamış, askeri yönetimin bir alt organı veya yardımcı kurulu gibi çalışabilmiştir.) yasama ve denetim görevini 6 Aralık 1983 tarihine kadar kullanmaya devam etmiştir.

Bu dönemde yasama organının bütün görev ve yetkilerini üstlenerek TBMM'ne yerleşen MGK devletin yeniden yapılandırılmasını amaçlayan çok sayıda kanun çıkarmıştır. MGK Genel Sekreterliği'ne bağlı olarak kurulan İhtisas Komisyonları yasa yapma sürecinde önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Bütün kanun teklif ve tasarıları ya İhtisas Komisyonlarında hazırlanmakta ya da Hükümet ve DM'den gelenler incelenerek son şekli verilmektedir. MGK'da yapılan resmi görüşmelerde İhtisas Komisyonlarının hazırladığı metin esas alınmaktadır.

Ortalama 39 ay süren MGK yönetimi dönemini yasama faaliyetleri açısından iki devre halinde ele almak gerekir.

MGK döneminin yasama faaliyetleri açısından ilk devresi 12 Eylül 1980'de başlamış ve Kurucu Meclis'in oluşturulmasından sonra DM'nin yasamaya katkısının başladığı 25 Aralık 1981 tarihinde sona ermiştir. Sadece MGK'nın yasa çıkarma yetkisi bulunan ve 16 ay süren bu devrede, 88 birleşim yapan MGK tarafından toplam 269 yasa çıkarılmıştır.

MGK döneminin yasama faaliyetleri açısından ikinci devresi Kurucu Meclis dönemidir. MGK 29 Haziran 1981 tarihinde çıkardığı 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun'la MGK'nın yanında bir de sivillerden oluşan DM kurulmuştur. DM ile MGK birlikte bir Kurucu Meclis oluşturmuştur. Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan DM gerek üyelerin seçimi, gerekse yetkileri açısından atanmış bir danışma organı niteliğinde olup, kanatlar arasında eşitlik değil ast-üst ilişkisi bulunmaktadır.

Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan DM'nin gerçek anlamda yasama yetkisinin olduğu söylenemez. Çünkü bu meclis tarafından kabul edilen anayasa ve yasa önerilerini MGK'nın reddetme ve değiştirme yetkisi vardı. Ayrıca MGK'nın DM'den hiç geçirmeden TRT, Hakimler ve Savcılar Kanunu, Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Sendikalar Kanunu ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu gibi önemli yasaları kabul edip yürürlüğe koymuştur. Dolayısı ile Kurucu Meclis döneminde de Anayasa ve yasaların yapımında nihaî söz hakkı MGK'nındı. Bu sebeple Kurucu Meclis dönemini bir anlamda MGK'nın yasama faaliyetlerinin ikinci devresi olarak değerlendirmek mümkündür. Ortalama 23 ay süren Kurucu Meclis döneminde temel yasalarla birlikte rutin, geçici yasalar ve yasa değişiklikleri dahil toplam 400 kanun çıkarılmıştır.

Kurucu Meclis'in görevi devleti yeniden yapılandırma amacı doğrultusunda yeni bir anayasa ve anayasanın halk oyuna sunulmuş kanunu yaparak; ondan sonra anayasanın ilkelerine uygun bir siyasi partiler kanunu ile seçim kanunu hazırlamaktır. Ayrıca yapılacak genel seçimlerle TBMM kurulup göreve başlayıncaya kadar yasama görevini yerine getirecekti.

27 Mayıs İhtilali döneminde Anayasa'nın kabulünden sonra seçim kanunları dışındaki temel ve yeni yasaların yapımı serbest seçimlerle gelen TBMM'ne bırakılmıştır. 12 Eylül askeri müdahalesi döneminde ise Anayasa'nın kabulünden sonra yeni anayasal dönemin gerektirdiği yasalar, serbest seçimlerle oluşacak TBMM'ne bırakılmayarak MGK ve DM tarafından çıkarılmıştır.

MGK “basitleştirilmiş yasa yapma usulü” yani beş kişilik yasama organı sayesinde çok hızlı bir yasama faaliyetine girişmiştir. Tutanaklara göre MGK bütün kararlarını oy birliği ile almıştır. Gerek şekil gerekse fikri düzeyde muhalefeti olmayan bu 39 aylık yasama döneminde 189 birleşim yapan MGK tarafından anayasa dahil toplam 669 yeni yasa çıkarılmış ve yasa değişikliği gerçekleştirilmiştir.

12 Eylül 1980 tarihinden 6 Aralık 1983 tarihine kadar ortalama 39 ay süren “Ordunun Fiili İktidarı” döneminde çıkarılan anayasa ve yasaların tamamını MGK tarafından çıkarılan yasalar olarak görmek gerekir. Çünkü MGK, DM'ye rağmen yasama faaliyetlerini tamamıyla kontrolü altında tutmuştur.

Başta Anayasa olmak üzere, Türkiye’de devlet ve toplum hayatını düzenleyen belli başlı yasaların büyük bir çoğunluğu bu dönemde çıkartılmış veya değişikliklere uğratılmıştır. Bu dönemde kabul edilen; 1402 sayılı Sıkıyönetim (15 değişiklik yapılmıştır.), TSK Personel, Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri, Askeri Hakimler ve Mahkemeler, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri, Olağanüstü Hal, Seferberlik ve Savaş Hali, Danıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Ceza Muhakemeleri Usulü, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Bölge İdare Mahkemeleri, Milli İstihbarat Teşkilatı, MGK Genel Sekreterliği, Siyasi Partiler, Seçim, Sendikalar, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt, Dernekler, Toplantı ve Gösteri, Sermaye Piyasası, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Mal Bildirimi, Devlet Denetleme Kurulu, Devlet Mezarlığı, Ulusal Bayram ve Genel Tatiller, Atatürk’ün Doğumunun Yüzüncü Yılı’nın Kutlanması, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Kültür Varlıklarını Koruma, Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar, Toplu Konut Kanunu, Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Genel Sekreterliği, Bölge Valiliği Kararnamesi, Türk Bayrağı ve Vergi kanunları ile idam cezalarının yasayla onaylanması gibi yasal düzenlemeler yapılmış ve birçok kamu kurum ve kuruluşu yeniden teşkilatlanmaya tabii tutulmuş veya yeni kamu kurumları kurulmuştur. Böylece “Ordunun fiili iktidarı” döneminde devlet ve toplumu yeniden yapılandırmayı ve sistemi kontrol etmeyi amaçlayan yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Askeri yönetimin iradesini taşıyan bu yasaların önemli bir özelliği; 1982 Anayasası'nın Geçici 15. maddesi ile bu dönemde çıkarılan kanunların Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez hükmü getirilmiş, dolayısıyla bunlara karşı Anayasa Mahkemesi yolunun kapatılmış olmasıdır.

1982 Anayasası'nın ilkeleri çerçevesinde hazırlanan Siyasi Partiler Kanunu, 12 Eylül 1980 öncesinin siyasi yapısını ve siyasetçileri tasfiye ederek ülkenin siyasi yapısını tamamen yenilemeyi hedeflemiş olup, bu amaçla getirilen sınırlamalar ve yasaklarla siyaset alanı oldukça daraltılmıştır.

1983 yılında yapılan milletvekili genel seçimleri sonucu TBMM toplanıp Başbakanlık Divanı'nın oluşturulduğu 6 Aralık 1983 günü Kurucu Meclis'in (MGK ve DM) hukukî varlığı sona ermiştir. 13 Aralık 1983 tarihinde seçimin galibi Turgut Özal'ın kurduğu hükümet görevi 20 Eylül 1980 tarihinden beri MGK ile birlikte çalışan Ulusu kabinesinden devralmış, böylece 39 ay süren “Ordunun Fiili İktidarı” son bulmuş, Türkiye yeniden yasaklı ve bazı sınırlılıkları bünyesinde taşıyan kontrollü bir demokrasiye geçmiştir. Bülent Tanör'e göre, 12 Eylül askeri yönetimi sona ererken arkasında insan hakları açısından “savaş meydanı” benzeri bir tablo bırakmıştır.

KAYNAKÇA

MGK TUTANAK DERGİLERİ

- MGK Tutanak Dergisi**, C. 1, Birleşim: 1, (19. 9.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 2, (23. 9.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 3, (25. 9.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 6, (6.10.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 7, (8. 10. 1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 8, (10.10.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 9, (15. 10. 1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 10, (17.10.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 11, (24. 10. 1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 12, (27.10.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 16, (7.11.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 17, (17.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 18, (14.11.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 19, (21.11.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 22, (8.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 23, (12.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 19, (21.11.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 20, (26. 11. 1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 22, (18.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 23, (12. 12. 1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 24, (17.12. 1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 27, (24.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 28, (26.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 30, (30.12.1980).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 32, (7.1.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 33, (12.1.1981).

MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 34, (19. 1. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 1, Birleşim: 35, (21. 1. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 35, (21.1.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 36, (23.1.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 37, (2.2.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 38, (13.2.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 39, (23.2.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 40, (24.2.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 41, (25. 2. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 2, Birleşim: 42, (6.3.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 43, (13. 3. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 44, (17.3.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 44, (17.3.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 45, (20.3.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 46, (24.3.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 47, (1.4. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 48, (14. 4. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 49, (17.4.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 50, (23. 4. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 51, (1.5.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 53, (13 5. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 54, (20. 5. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 58, (8.6.1981) .
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 59, (23.6.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 60, (25.6.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 3, Birleşim: 61, (29.6.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 62, (8.7.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 64, (22. 7. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 65, (28.7.1981).

MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 66, (11.8.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 67, (18.8.1981)
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 68, (20. 8. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 70, (11. 9. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 73, (25. 9. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 74, (2. 10. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 75, (16.10.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 4, Birleşim: 76, (22.10.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 77, (26. 10. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 78, (27.10.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 79, (30.10.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 80, (4. 11. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 81, (6. 11. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 84, (4. 12. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 85, (11. 12. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 86, (18.12.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 87, (24. 12. 1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 88, (25.12.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 90, (31.12.1981).
MGK Tutanak Dergisi, C. 5, Birleşim: 91, (06. 1. 1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 92, (13.1.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 94, (21.1.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim:96, (17. 2 1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 98, (12.3.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 99, (17.3.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 100, (26.3.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 101, (14.4.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 6, Birleşim: 103, (28.4.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 7, Birleşim: 105, (20.5.1982).

MGK Tutanak Dergisi, C. 7, Birleşim: 107, (17.6.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 7, Birleşim: 111, (9.7.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 7, Birleşim: 112, (11.8.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 7, Birleşim: 122, (9.12.1982).
MGK Tutanak Dergisi, C. 8, Birleşim: 130, (4.2.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 8, Birleşim: 132, (23.2.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 8, Birleşim: 134, (10.3.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 8, Birleşim: 137, (28.3.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 8, Birleşim: 138, (5.4.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 8, Birleşim: 141, (20.4.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 143, (22.4.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 144, (2.5.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 145, (3.5.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 147, (24.5.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 149, (10.6.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 150, (16.6.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 151, (23.6.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 153, (21.7.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 155, (25.7.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 157, (9.8.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 158, (11.8.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 9, Birleşim: 160, (17.8.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 162, (8.9.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 164, (22.9.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 167, (4.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 168, (6.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 170, (11.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 172, (13.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 173, (14.10.1983).

MGK Tutanak Dergisi, C. 10, Birleşim: 174, (17.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 175, (18.10. 1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 176, (19.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 177, (24.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 178, (25.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 179, (1.11.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 180, (25.10.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 180, (4.11.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 181, (9.11.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 182, (10.11.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 183, (11.11. 1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 186, (18.11.1983).
MGK Tutanak Dergisi, C. 11, Birleşim: 189, (6.12.1983).

DANIŞMA MECLİSİ TUTANAKLARI

- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 1, (23.10.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 2, (27.10.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 3, (28.10.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 6, (16.11.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 9, (20.11.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 11, (25.11.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 10, (23.11.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 12, (30.11.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 13, (01.12.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 15, (25.12.1981).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 1, Birleşim: 30, (11.1.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 2, Birleşim: 31, (12.1.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 2, Birleşim: 33, (14.1.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 3, Birleşim: 43, (24.1.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 3, Birleşim: 49, (30.1.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 4, Birleşim: 67, (15.3.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 4, Birleşim: 69, (18.3.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 5, Birleşim: 88, (29.4.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 5, Birleşim: 99, (31.5.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 17, Birleşim: 100, (11.5.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 6, Birleşim: 112, (29.6.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 6, Birleşim: 113, (30.6.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 6, Birleşim: 117, (7.7.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 1, C. 6, Birleşim: 118, (8.7.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 2, C. 11, Birleşim: 10, (8.11.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 2, C. 11, Birleşim: 13, (12.11.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 2, C. 11, Birleşim: 26, (27.11.1982).
- DM Tutanak Dergisi**, Yasama Yılı: 2, C. 14, Birleşim: 52, (7.2.1983).

DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 14, Birleşim: 55, (14.2.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 14, Birleşim: 57, (16.2.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 14, Birleşim: 60, (21.2.1983)
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 15, Birleşim: 61, (22.2.1983)
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 15, Birleşim: 67, (3.3.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 15, Birleşim: 69, (10.3.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 16, Birleşim: 77, (30.3.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 17, Birleşim: 89, (25.4.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 17, Birleşim: 97, (6.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 17, Birleşim: 98, (9.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 17, Birleşim: 99, (10.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 17, Birleşim: 100, (31.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 17, Birleşim: 101, (12.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 18, Birleşim: 105, (23.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 18, Birleşim: 108, (26.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 18, Birleşim: 110, (31.5.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 18, Birleşim: 126, (28.6.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 19, Birleşim: 132, (7.7.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 139, (3.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 141, (8.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 145, (15.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 148, (18.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 150, (23.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 151, (24.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 20, Birleşim: 152, (25.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 21, Birleşim: 154, (31.8.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 22, Birleşim: 167, (29.9.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 22, Birleşim: 169, (4.10.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 22, Birleşim: 170, (5.10.1983).

DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 22, Birleşim: 171, (6.10.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 23, Birleşim: 174, (10.10.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 23, Birleşim: 178, (14.10.1983).
DM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, C. 23, Birleşim: 179, (1.12.1983).
DM İçtüzük Geçici Komisyonu Tutanağı, Ankara, (t.y.).
MM Tutanak Dergisi, C. 1, D: 5, T: 1, B: 69, (17.11.1977).
TBMM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı:1, C. 1, Birleşim:1, (24.11.1983).
TBMM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı:1, C. 1, Birleşim:2, (4.12.1983).

RESMÎ GAZETELER

- Resmi Gazete, Sayı: 13837, 15 Mayıs 1971.
- Resmi Gazete, Sayı: 17103, Mükerrer, 12 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17105, 14 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17106, 15 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17108, 17 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17110, 19 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17112, 21 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17113, 22 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17117, 26 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17119, 28 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17120, 29 Eylül 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17122, 1 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17128, 7 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17131, 10 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17132, 11 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17139, 18 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17140, 23 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17145, 28 Ekim 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17152, 6 Kasım 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17157, 11 Kasım 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17160, 14 Kasım 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17174, 28 Kasım 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17188, 12 Aralık 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17203, 27 Aralık 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17207, 31 Aralık 1980.
- Resmi Gazete, Sayı: 17216, 10 Ocak 1981.
- Resmi Gazete, Sayı: 17219, 13 Ocak 1980.

Resmi Gazete, Sayı: 17227, 21 Ocak 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17229, 23 Ocak 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17231, 25 Ocak 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17238, 1 Şubat 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17242, 5 Şubat 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17254, 17 Şubat 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17264, 27 Şubat 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17268, 3 Mart 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17273, 8 Mart 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17284, 19 Mart 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17287, 22 Mart 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17291, 26 Mart 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17299, 3 Nisan 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17315, 19 Nisan 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17321, 25 Nisan 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17331, 5 Mayıs 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17340, 14 Mayıs 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17354, 29 Mayıs 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17359, 3 Haziran 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17361, 5 Haziran 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17366, 10 Haziran 1980.
Resmi Gazete, Sayı: 17340, 14 Mayıs 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17385, 29 Haziran 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17386 mükerrer, 30 Haziran 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17396, 10 Temmuz 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17397, 11 Temmuz 1981
Resmi Gazete, Sayı: 17416, 30 Temmuz 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17434, 20 Ağustos 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17436, 22 Ağustos 1981.

Resmi Gazete, Sayı: 17437, 23 Ağustos 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17439, 25 Ağustos 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17451, 7 Eylül 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17459, 15 Eylül 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 2532, 6 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17485, 15 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17486, 16 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17488, 18 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17493, 23 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17494, 24 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17506, 6 Kasım 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17510, 10 Kasım 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17521, 21 Kasım 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17538, 8 Aralık 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17540 Mükerrer, 10 Aralık 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17545, 15 Aralık 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 16552, 22 Aralık 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17556, 26 Aralık 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 17565, 5 Ocak 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17573, 13 Ocak 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17579, 19 Ocak 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17580, 20 Ocak 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17586, 26 Ocak 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17635, 16 Mart 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17649, 30 Mart 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17670, 20 Nisan 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17680, 30 Nisan 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17701, 22 Mayıs 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17708, 29 Mayıs 1982.

Resmi Gazete, Sayı: 17729, 19 Haziran 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17753, 13 Temmuz 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17754, mükerrer, 14 Temmuz 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17781, 13 Ağustos 1982.
Resmi Gazete, Sayı: 17953, 8 Şubat 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 17971, 26 Şubat 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 17985, 12 Mart 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18003, 30 Mart 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18011, 7 Nisan 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18027, 24 Nisan 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18032, 29 Nisan 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18040, 7 Mayıs 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18059, 27 Mayıs 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18076, 13 Haziran 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18081, 18 Haziran 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18088, 25 Haziran 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18113, 23 Temmuz 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18117, 27 Temmuz 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18132, 11 Ağustos 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 18134, 13 Ağustos 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18138, 17 Ağustos 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18140, 19 Ağustos 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18161, 10 Eylül 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18168, 21 Eylül 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18171, 1 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18181, 4 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18184, 7 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18185, 8 Ekim 1981.
Resmi Gazete, Sayı: 18190, 13 Ekim 1983.

Resmi Gazete, Sayı: 18195, 18 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18196, 19 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18197, 20 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18199, 22 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18203, 26 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18204, 27 Ekim 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18210, 3 Kasım 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18215, 8 Kasım 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18218, 11 Kasım 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18220, 13 Kasım 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18221, 14 Kasım 1983.
Resmi Gazete, Sayı: 18229, 22 Kasım 1983.

KİTAP VE MAKALELER

AKAR, Rıdvan – DÜNDAR, Can, “Ecevit’in Çok Özel Belgeleri” 4. **Milliyet**, 10 Kasım 2006.

AKBAL, Oktay, “Yeni Bir Tarih Yaprağı”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1980.

Ayın Tarihi Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 1980.

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Müdahalenin Ayak Sesleri, (1978–1979)** Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

_____, **Demokrasinin Sonbaharı, 1978–1979**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

_____, **12 Eylülle Doğru Koşar Adım**, (Kasım 1979 – Nisan 1980), Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.

_____, **Demokrasi Dur (12 Eylül 1980)**, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.

_____, “Vakit Geçirmeksizin” **Hürriyet**, 14 Eylül 1980.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 4. B., Ankara, 1987.

_____, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980–1990)**, C. II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991.

BARANSEL, Ali, **Bıçak Sırtında, Çankaya Köşkü Yılları**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006.

BARLAS, Mehmet, **Turgut Özal’ın Anıları**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994.

Başbakanlığın 12 Eylül 1980 / 12 Eylül 1981 Arası Bir Yıllık Sıkıyönetim Koordinasyon Faaliyet Broşürü, (ty)

Bazı Avrupa Ülkeleri Seçim Kanunları ve Sistemleri, DM Genel Sekreterliği Yayın: 4. TBMM Basımevi 1983.

BİRAND, Mehmet Ali, **12 Eylül Saat: 04.00**, 14. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993.

BÖLÜĞİRAY, Nevzat, **Sokaktaki Asker**, Tekin Yayınevi, 3.B., İstanbul, 2001.

_____, **Sokaktaki Askerin Dönüşü**, 2. B., Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002.

CRİSS, Bilge, “Türkiye’nin Terörizmle Mücadelesi”, **Strateji**, Sayı: 2, 1995, ss. 147-171.

- CEMAL, Hasan, **Tank Sesiyle Uyanmak**, 7. B., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.
- ÇAĞLAYANGİL, İhsan Sabri, **Anılarım**, Yayına Haz.: Tanju Cılızoğlu, İstanbul, 1990.
- ÇETİNER, Yılmaz, “Yaraları Sarıp Çabuk İyileştirmek”, **Milliyet**, 15 Eylül 1980.
- Cumhurbaşkanlığı Tarihi 1923-2005**, Cumhurbaşkanlığı yay., Ankara, 2005.
- Danışma Meclisi İç Tüzüğü**, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Danışma Meclisi Üyelerinin Biyografileri**, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- DEMİREL, Süleyman **Anı Değil İtiraf**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1990.
- DURSUN, Davud, **Ertesi Gün Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, **12 Eylül Darbesi, Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2005.
- Dış Basında Türkiye (1977–1987)**, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 1987.
- DOĞAN, Yalçın, **Dar Sokakta Siyaset (1980–1983)**, 5. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986.
- EKŞİ, Oktay, “Oh Olsun demeli mi?”, **Hürriyet**, 13 Eylül 1980.
- ERBAKAN, Necmettin, **Kenan Evren’in Anılarındaki Yanılgılar**, Rehber Yayıncılık, Ankara 1991.
- EVREN, Kenan, **Kenan Evren’in Anıları**, C. 1-4, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990.
- _____, **Zorlu Yıllarım**, 1-2, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- ERTUĞ, Celal, **Türkiye’de ve Dünya’da İhsan Doğramacı Olayı**, İstanbul, 1996.
- FEROZ, Ahmed, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)**, Hil Yayınları, 2. B., İstanbul, 1996.
- _____, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Türkçesi: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- GÖZE, Ergün, “27 Mayıs ve 12 Eylül”, **Tercüman**, 14 Eylül 1980.
- GÜNEŞ, Turan, **Araba Devrilmeden Önce**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.
- GÖNLÜBOL, Mehmet vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

- GÖZLER, Kemal, **Kurucu İktidar**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998.
- GÜRELİ, Nail, **Gerçek Tanık Korkut Özal Anlatıyor**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.
- Hükümetler ve Programlar (1980–1987)**, C. II- III. Hazırlayan: Nuran Dağlı - Belma Aktürk, Ankara, 1988.
- İNAN, Kamran, **Siyasetin İçinden**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1995.
- İNAN, Nurkut- OZANSOY, Cüneyt, “Yasama Faaliyetleri Açısından 12 Eylül”, **Yapıt**, (Ocak-Şubat 1986), Sayı: 14, ss. 3-42.
- ILICAK, Nazlı, “27 Mayıs – 12 Eylül”, **Tercüman**, 16 Eylül 1980.
- Karşılaştırmalı Milletvekili Seçimi Kanunları**, DM. Genel Sekreterliği Yayın:3, TBMM Basımevi 1982.
- KIRCA, Coşkun, “Emin Paksüt”, **Yeni Yüzyıl**, 31 Ağustos 1995.
- KUTAN, Recai, **Kirazlıdere Tutukevi Penceresinden 12 Eylül**, 2. Baskı, Risale Yayınları, İstanbul 1989.
- MUMCU, Uğur, “Bundan Sonra”, **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1980.
- TURGUT, Hulusi, **12 Eylül Partileri Bir Dönemin Perde Arkası**, ABC Yayınları, 2. B., İstanbul, 1986.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980–12 Eylül 1981)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1981-12 Eylül 1982)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982.
- 24 Ocak Kararları Turgut Özal’ın Görüşleri**, Ankara, 1983.
- ÖZBUDUN, Ergün, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989.
- ÖZDEMİR, Hikmet, **Fahri S. Korutürk**, Ankara, 2006.
- _____, **Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağandışı Rolü-Türkiye Örneği**, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.
- _____, “1980 ve Sonrası”, **Türkler**, C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- _____, **Türkiye Cumhuriyeti**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

- ÖZDEMİR, Veli, **12 Eylül Darbesi ve Özgürlüğün Bedeli, Arayış**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004.
- SOYDAN, Aynur, “Danışma Meclisi Üye Kompozisyonu”, **Edip F. Çelik’e Armağan**, Yayına Hazırlayan: Turgut Tahranlı, Engin Yayıncılık, İstanbul 1995, ss.311–322.
- SOYSAL, Mümtaz, **Demokrasiye Giderken**, Hil Yayınları, Ankara, 1982.
- SOYSAL, İlhami, “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, **CDTA**, C. 8, ss. 2132-2140.
- ŞİMŞİR, N. Bilal, **Şehit Diplomatlarımız (1973–1994)**, C. 1-2, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000.
- TANÖR, Bülent, **İki Anayasa 1961–1982**, Beta Yay. İstanbul 1986.
- TANÖR, Bülent “Siyasal Tarih (1980–1995)” **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1980–2003)**, C. 2, Milliyet Kitaplığı, İstanbul, (Tarihsiz)
- TÜRKEŞ, Alparslan, **12 Eylül Adaleti (!), Savunma**, Hamle Yayınevi, İstanbul 1994.
- 12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Yayına Hazırlayan: MGK Genel Sekreterliği, 2. B., Ankara, 1981.
- TUNCAY, Mete, “YÖK”, **CDTA**, C. 3, ss. 680–698.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, Yayına Haz. TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, TBMM Basımevi, Ankara, 2005.
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İç Tüzüğü ve Gerekçesi**, TBMM Basımevi, Ankara 1980.
- YAŞAR, Muammer, **Zincirbozan Günleri**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986.
- _____, **Paşalar Politikası**, Tekin Yayınevi, C. B., İstanbul, 1990.
- YETKİN, Çetin, **Türkiye’de Askeri Darbeler: 27 Mayıs -12 Mart ve 12 Eylül’de Amerika’nın Yeri**, Ümit Yayınları, Ankara 1995.
- (Y.Y.), “Demokrasi için 12 Eylül’ün Başarısı Şarttır”, **Milliyet**, 14 Eylül 1980.
- (Y.Y.), “Bugün Yeni Bir Gündür”, **Hürriyet**, 15 Eylül 1980.
- YÜCEKÖK, Ahmet N. **Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlamente’nin Evrimi**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1989.
- ZURCHER, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 2. B, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.

İNDEKS

A

A. Asım İğneciler
A. Avni Şahin
A. Fehmi Kuzucuoğlu
A. Güngör Çakmakçı
A. Lami Süngü
A. Vefik Kitapçıgil
Abbas Gökçe
ABD
Abdullah Pulat Gözübüyük
Abdurrahman Ali Girmen
Abdurrahman Yılmaz
Abdülbaki Cebeci
Abdülkadir Erener
Abdülmümin Kavalalı
Abuzer Uğurlu
Adalet Partisi
Adalet Komisyonu
Adnan Başer Kafaoğlu
Adnan Ersöz
Adnan Menderes
Ahmet Nedim Eray
Adnan Orel
AET
Ahmet Nusret Tuna
Ahmet Samsunlu
Ahmet Sanvar Doğu
Ahmet Sarp
Akdemir Akmut
Alaeddin Aksoy
Ali Bozer
Ali Dikmen
Ali Fethi Esener
Ali Mahzar Haznedar
Ali Naili Erdem
Ali Nejat Alpat
Alparslan Türkeş

Altan Ateş
Altay Tokat
ANAP
Anavatan Partisi
Anayasa Komisyonu
Anayasa Mahkemesi
Ankara Kapalı Cezaevi
Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı
AP
Arif Erginay
Askeri Mahkeme
Atalay Peköz
Atatürk Araştırma Merkezi
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi
Arayış Dergisi
Avni Müftüoğlu
Avrupa Konseyi
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
Aydemir Aşkın
Aydın Sayılı
Aydın Tuğ
Ayhan Fırat
Azmi Eryılmaz

B

BAĞ-KUR
Bahtiyar Uzunoğlu
Bayrak Partisi
Bekir Sami Daçe
Bekir Tünay
Beşir Hamitoğulları
BM
BP
BTP
Burhanettin Bigalı
Bülend Ulusu
Bülent Ecevit
Bülent Tanör

Bütçe Komisyonu
Bütçe-Plan Komisyonu
Büyük Türkiye Partisi

C

Cafer Tayyar Sadıklar
Cahit Tutum
Cavidan Tercan
Celal Doğan
Cemil Çakmaklı
Cevdet Karslı
Cevdet Menteş
Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu
Cezmi Kartay
CGP
CHP
Cihat Baban
CMUK
Coşkun Kırca
Cumhur Evcil
Cumhuriyetçi Güven Partisi
Cumhuriyet Halk Partisi
Cüneyt Arcayürek

Ç

Çay Kurumu
Çocuk Esirgeme Kurumu

D

D. Edip Gültekin
Danıştay
Danışma Meclisi
Davut Dursun
Deniz Baykal
Dersim Kanunu
Devlet Güvenlik Mahkemeleri
Dışişleri Bakanlığı
Dışişleri Komisyonu
Dil ve İstihbarat Okulu

DİSK

Doğın Karan

Doğru Yol Partisi

Dündar Soyer

Dünya Bankası

E

E. Yıldırım Avcı

Ekrem Ceyhun

Emin Paksüt

Emniyet Genel Müdürlüğü

Ender Ciner

Enis Muratoğlu

Erberk İnam

Erdal İnönü

Erdem Erner

Erdoğan Bayık

Ergün Özbudun

Erhan Gürcan

Ersin Eserol

Ertuğrul Alatlđ

Ertuğrul Zekai Ökte

Eşref Akıncı

Ethem Ayan

Etibank

Et ve Balık Kurumu

Evliya Parlak

F

Fahir İlkel

Fahri Öztürk

Fatin Rüşdü Zorlu

Ferhat Aslantaş

Feridun Balatlıoğlu

Feridun Ergin

Feridun Şakir

Ferit Melen

Fethi Aytaç

Fethi Çelikbaş

Feyyaz Gölcüklü
Fikri Devrimsel
Filiz Dinçmen
Fenni İslimyeli
Fuat Azgur
Fuat Yılmaz
Fazilet Partisi

G

Genelkurmay Başkanlığı

H

Hadi Özer
HAK-İŞ
Halil Akaydın
Halil Erdoğan Gürel
Halil Gelendost
Halil İbrahim Karal
Halil Ertem
Halil Evliya
Halit Toroslu
Halit Zarbun
Halkçı Parti
Hamdi Açıan
Hamza Eroğlu
Hamzaköy
Hasan Cemal
Hasan Eren
Hasan Sağlam
Hasan Polatkan
Haydar Saltık
Hayati Gürtan
Hayri Seçkin
Hayrullah Seçkin
Hidayet Uğur
Hilmi İşgüzar
Hilmi Sabuncu
Hikmet Altuğ
Hikmet Özdemir

Hulusi Turgut
Hüsamettin Cindoruk
Hüseyin Erdem
Hüsnü Küçükahmet

İ

İ. Doğan Gürbüz
İbrahim Barangil
İbrahim Göktepe
İbrahim Şenocak
İçişleri Bakanlığı
İçişleri Komisyonu
İçtüzük Geçici Komisyonu
İhsan Göksel
İhsan Sabri Çağlayangil
İktisadi İşler Komisyonu
İhtisas Komisyonu
İKÖ
İldeniz Divanlıoğlu
İlhan Evliyaoğlu
İlhan Köseoğlu
İlhan Öztrak
İlter Türkmen
İmren Aykut
İrfan Özaydınlı
İsa Armağan
İsa Vardal
İsmail Arar
İsmail Hakkı Demirel
İsmail Şengün
İsmet Onur
İsmet Paşa
İstiklal Mahkemeleri
İş ve İşçi Bulma Kurumu

J

Jandarma Genel Komutanlığı

K

Kamer Genç
Kamran İnan
Kaya Erdem
Kaya Kılıçturgay
Kâzım Akdoğan
Kazım Öztürk
Kemal Cantürk
Kemal Dal
Kemal Ergin
Kemal Karhan
Kemalettin Ali Kaşifoğlu
Kemal Yılmaz
Kenan Evren
Kızılay
KİT
KKTC
Korkut Özal
Köksal Mataracı
KRY
KTFD
Kurt Waldheim

L

Lütfullah Tosyalı

M

M. Ali Öztürk Tekeli
M. Fevzi Uyguner
M. Rahmi Karahasanoğlu
M. Talat Saraçoğlu
M. Utkan Kocatürk
M. Yılmaz Özman
Mahir Canova
Mahmut Akkılıç
Mahmut Nedim Bilgiç
Mali İşler Komisyonu
MDP
Meclis Hazırlık Soruşturma Komisyonu

Mehmet Ali Birand
Mehmet Aydar
Mehmet Akdemir
Mehmet F. Feyzioğlu
Mehmet Gölhan
Mehmet Hazer
Mehmet Kanat
Mehmet Kral
Mehmet Özgüneş
Mehmet Pamak
Mehmet Turgut
Mehmet Velid Köran
Metin Özşahin
Metin Tüzün
MGK
MHP
Milli Birlik Komitesi
Milli Eğitim Bakanlığı
Milli Eğitim Komisyonu
Milli Komite
Milli Savunma Komisyonu
MİSK
MİT
MSP
Muammer Yaşar
Muammer Yazar
Muhsin Zekai Bayer
Mustafa Alpdündar
Mustafa Aysan
Mustafa Kemal Atatürk
Mustafa Pehlivanlıoğlu
Mustafa Tevfik Odman
Mustafa Üstündağ
Mustafa Yücel
Muzaffer Başkaynak
Muzaffer Ender
Muzaffer Erener
Muzaffer Sağışman
Münir Raif Güney

N

Naci Turanay
Nahit Menteşe
Namık Kemal Yolga
NATO
Nazmi Önder
Necati Gültekin
Necdet Adalı
Necdet Gebeloğlu
Necdet Calp
Necdet Üruğ
Necip Bilge
Necmettin Erbakan
Necmettin Karaduman
Necmettin Narlıoğlu
Necmi Ayanoğlu
Necmi Özgür
Nejat Tümer
Nermin Öztuğ
Nihat Kubilay
Nimet Özdaş
Nurettin Ayanoğlu
Nurettin Ersin
Nuri Gebeloğlu
Nuri Özgöker

O

OECD
Orhan Aldıkaçtı
Orhan Baysal
Orhan Civelek
Orhan Eyüboğlu
Orhan Kulin
Osman Yavuz

Ö

Ömer Akbel
Özer Gürbüz

P

PASOK

Paşa Sarıoğlu

Petrol Ofisi

R

R. Adlı Onmuş

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu

Rafet İbrahimoglu

Ragıp Tartan

Recai Baturalp

Recai Dinçer

Recep Meriç

Remzi Bana

Rıfat Bayazıt

Roma Büyükelçiliği

RP

S

S. Feridun Güray

S. Necdet Özdoğan

Sabahattin Özbek

Sadettin Bilgiç

Sadık Şide

Sadi Erdem

Sadi Irmak

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu

Sahil Güvenlik Komutanlığı

Salih İnal

Salih Necdet Özdoğan

Sedat Celasun

Sedat Güneral

Sedat Tüzüner

SEİA

Selahattin Alpat

Selahattin Çetiner

Selahattin Kılıç

Selçuk Kantarcıoğlu

Serbülent Bingöl

Serda Kurtoğlu
Sermet Refik Pasin
Sırrı Atalay
Siyami Ersek
SODEP
Sosyal Sigortalar Kurumu
Suat Eren
Suat Koçer
Suat Sürmen
Süleyman Demirel
Süleyman Genç
Süleyman Sırrı Kırçalı

Ş

Şadan Tuzcu
Şahap Kocatopçu
Şener Akyol
Şerafettin Elçi
Şerif Tüten
Şevket Yılmaz
Şükrü Başbuğ

T

Tahsin Ekinci
Tahsin Şahinkaya
Tahsin Önalp
Takrir-i Sükun
Talat Sargın
Talat Sezgin
Tandoğan Tokgöz
Tanju Erdem
Tarım ve Orman , Köy İşleri ve Kooperatifler Komisyonu
TBMM
Teoman Özalp
Tevfik Fikret Alpaslan
THP
TRT
TSK
Tuncay Mataracı

Turan Güven
Turgut Özal
Turgut Kunter
Turgut Sunalp
Turgut Tan
Turgut Yeğenağa
Turhan Akporay
Turhan Esener
Turhan Feyzioğlu
Turhan Güven
Turgut Oral
Tülay Öney
Türe Tunçbay
Türk Ceza Kanunu
Türk Dil Kurumu
Türk Hava Kurumu
Türk Tarih Kurumu
Türk-Yunan Karma Hudut Komisyonu
Türkiye Demir ve Çelik İşletmesi
Türkiye Süt Enstitüsü Kurumu
Türkiye Ziraat Kurumu

U

UNESCO
Utkan Kocatürk
Uzunada

Ü

Ümit Halûk Bayülken

V

Vahap Güvenç
Vehbi Dabakoğlu
Vecdi Özgül
Vural Kazmaz

Y

Yalçın Doğan
Yargıtay

Yaşar R. Çiftçioğlu
Yaşar Yücel
Yavuz Altop
YDP
Yeni Düzen Partisi
YGP
Yıldırım Avcı
Yıldırım Türkmen
Yiğit Köker
YÖK
Yurdakul Günçer
Yusuf Buluç
Yüce Divan
Yüksek Askeri Şûra
Yüksek Seçim Kurulu
Yüksel Çakmur

Z

Zeki Çakmakçı
Zeki Çakmaklı
Zeki Güngör
Zeki Özkaya
Zeki Yıldırım
Zeyyat Baykara
Zincirbozan
Ziraat Bankası